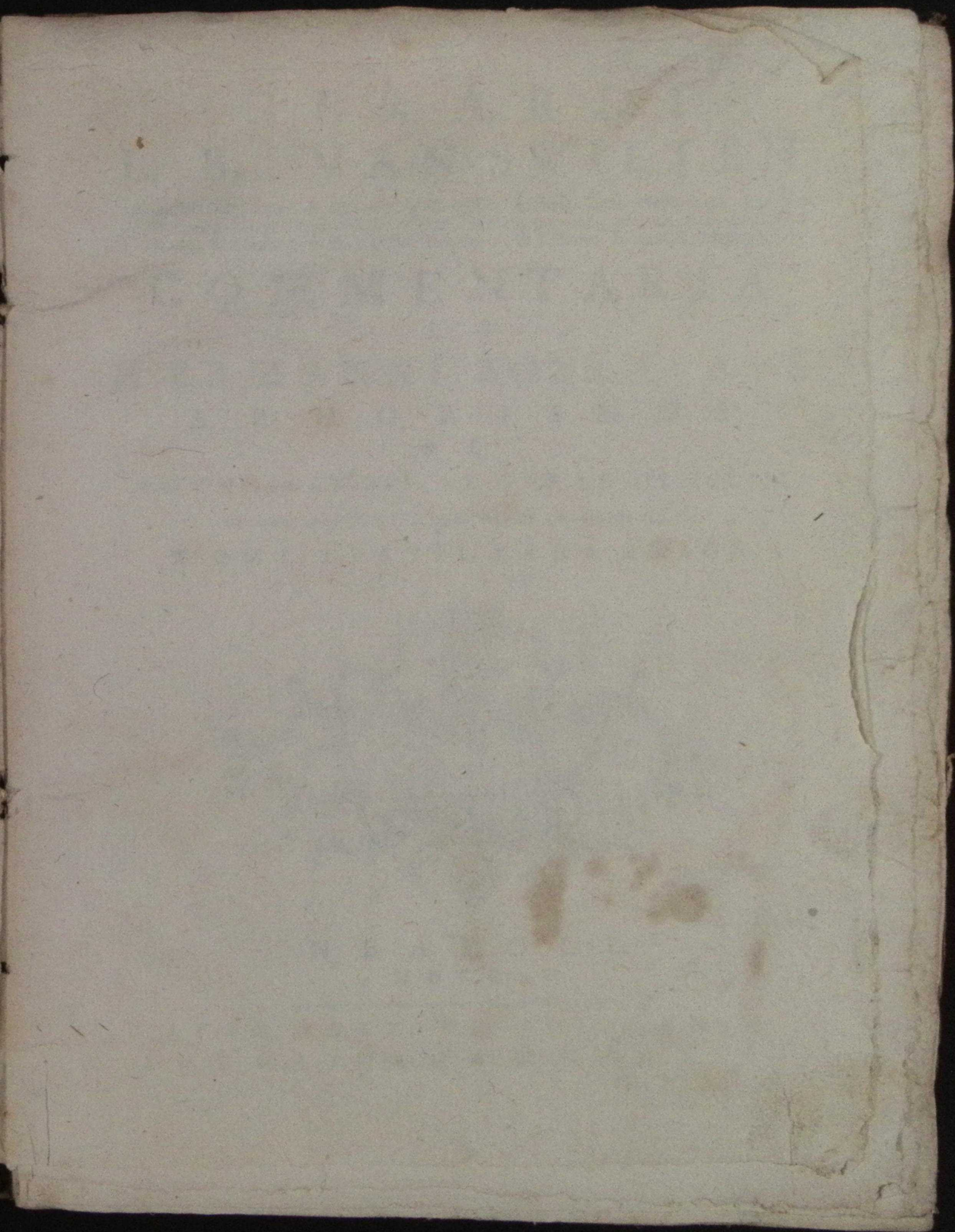
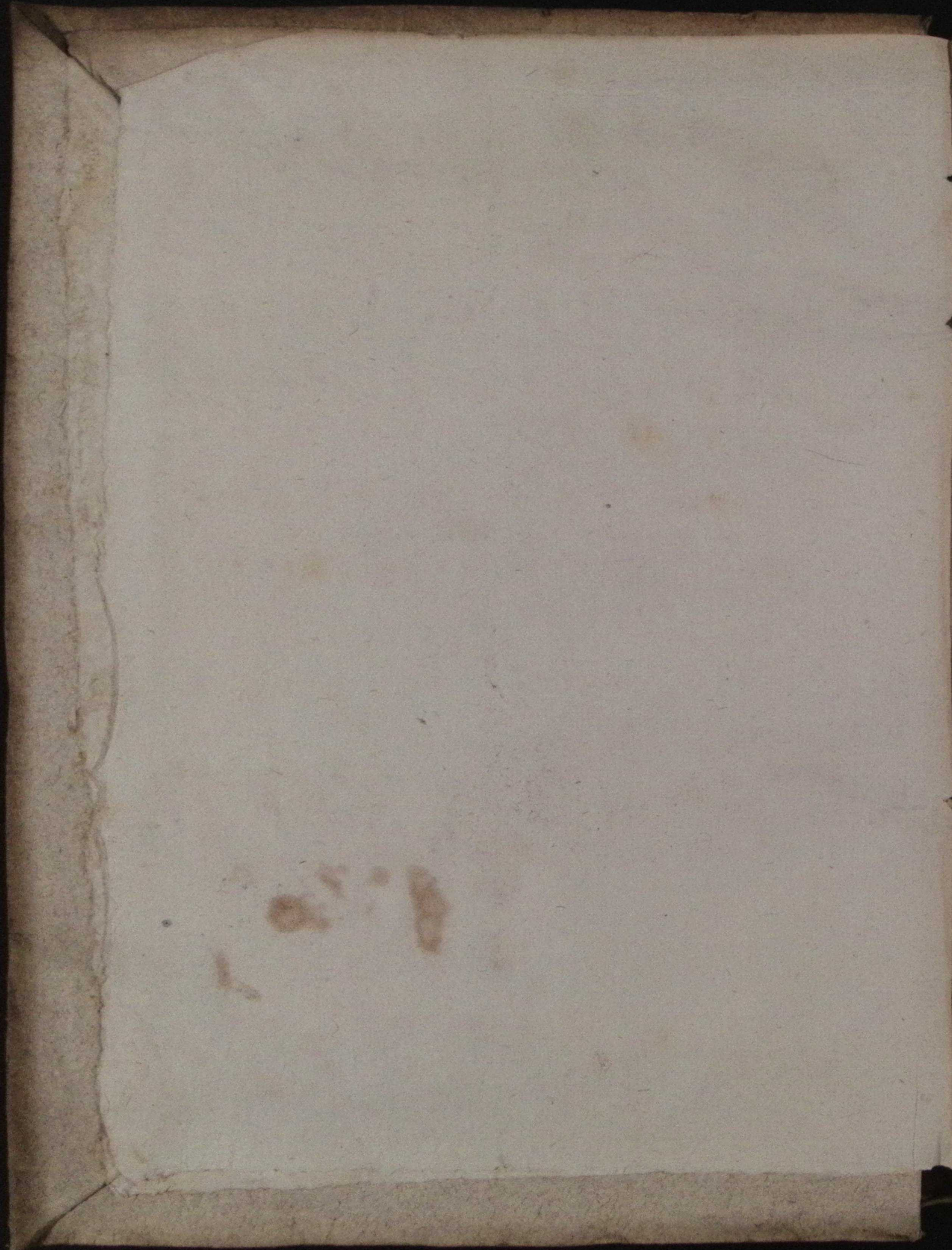

n 5

1. 6. 12.

GERARDI
L. B. VAN-SWIETEN

Augustiss. Imperator. & Imperatr. a Consiliis, Archiat. Com. Bibliothecæ Augustæ
Præfecti, Inclyt. Facult. Medic. Vienn. Præsidis perpetui, nec non Academiæ Reg.
Scient. & Chirurg. Paris. Institut. Bononiens. & Litterar. Incognitor. Membri,

COMMENTARIA

I N

HERMANNI BOERHAAVE

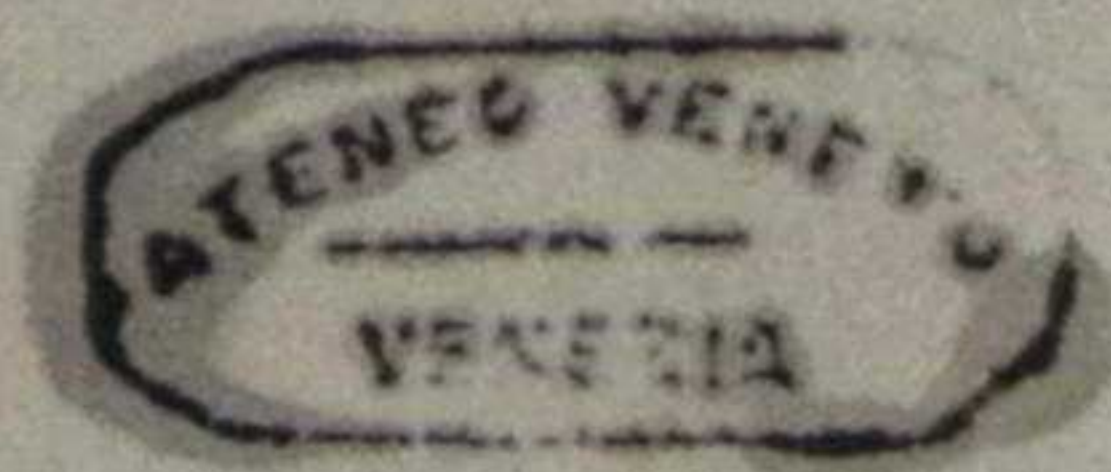
A P H O R I S M O S

D E

COGNOSCENDIS, ET CURANDIS MORBIS

Una cum BOERHAAVE ipsius vita ex ejus schedis collecta.

T O M I T E R T I I P A R S P R I O R.

NEAPOLI,
MDCCLV.

APUD ALEXIUM PELLECHIA:
SUPERIORUM PERMISSU.

GERARD
VAN-SWITEN

THE
HONORABLE
MEMBER OF PARLIAMENT

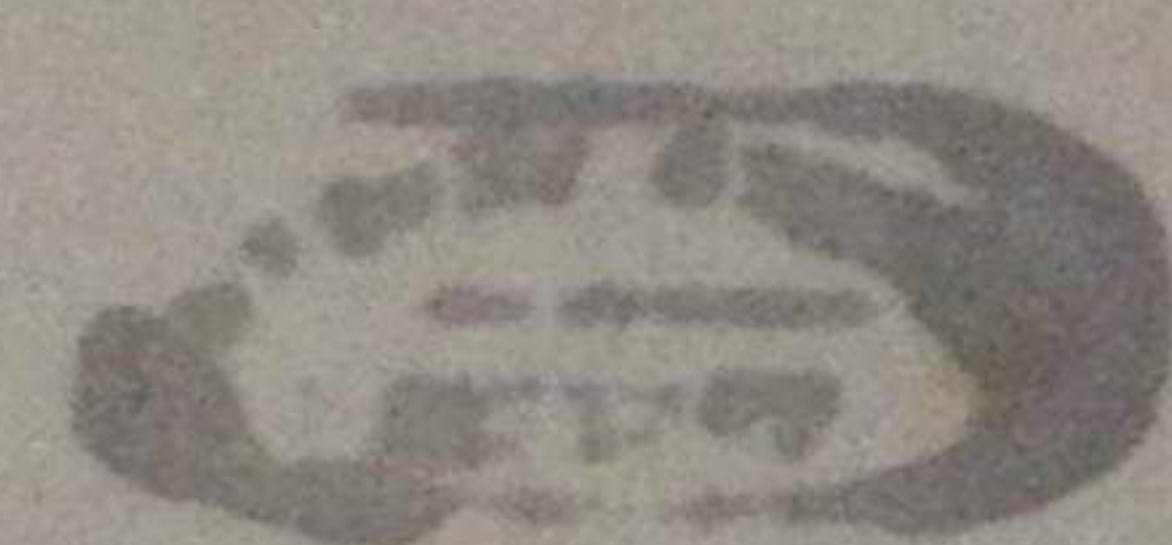
COMMITTEE

HERMANI BOERHAAVE

APR 12 1892

COGNAC

THE
T. J. B. & CO.

THE
HONORABLE

MEMBER OF PARLIAMENT

COMMITTEE

INDEX CAPITUM³

HUIUS TERTII TOMI, PARTIS PRIMÆ.

<i>Febris continua.</i>	Pag. 4
<i>Febris continua putrida.</i>	6
<i>Febris ardens.</i>	18
<i>Febris intermittens.</i>	48
<i>Morbi acuti Febriles.</i>	83
<i>Phrenitis.</i>	84
<i>Angina.</i>	103
- - - <i>Aquosa.</i>	111
- - - <i>Scirrhusa.</i>	115
- - - <i>Inflammatoria.</i>	119
- - - <i>Suppuratoria.</i>	139
- - - <i>Gangrenosa.</i>	140
- - - <i>Convulsiva.</i>	142
<i>Peripneumonia Vera.</i>	146
- - - - - <i>Notha.</i>	189

C O M M E N T A R I A I N H E R M A N N I B O E R H A A V E A P H O R I S M O S

D E C O G N O S C E N D I S E T C U R A N D I S M O R B I S . F E B R I S C O N T I N U A .

§. 728. **C**ontinuarum simplicissima Ephemera, seu diaria; spatio 24. horarum initia, incrementa, statum declinationem absolvens. Causas agnoscit solum motum vehementiorem, peccato sex rerum non naturalium ortum; vix ullam materiam. Cognoscitur, a causa levi; corpore puro; symptomatibus levibus; crisi cita; pulsu mox a febris exitu plane restituto. Curatio facilis, abstinencia, quiete, dilutione.

Continuæ febres, quæ nempe motum febrilem semel excitatum uno impetu ad finem perducunt, vel sunt tales, ut ante illas, vel una cum illis, insignis degeneratio solidarum & fluidarum corporis partium, & magna plurium functionum læsio, observentur; tuncque vocantur Continuæ putridæ, de quibus sequenti capitulo dicetur. Vel, continuæ quamvis febres fuerint, non observatur tamen magna mutatio in solidis aut fluidis corporis, neque insignis functionum læsio occurrit; vocantur tunc Continuæ simplices, sive non putridæ: nunquam periculosæ, sed salutes semper, nisi perversa medendi methodo, uti statim patebit, in pejorem indolem mutantur. Illæ autem febres, quamvis continuæ jure dicantur, minime tamen acutarum nomen merentur; quia velociter quidem decurrunt, absque periculo tamen; cum interim una cum velocitate junctum discrimen requiratur, ut febres acutæ dici possint (vide §. 564.)

Obtinuit usu apud Medicos, continuas illas simplices febres, sive non putridas, dividere sic, ut Ephemera vocetur febris, quæ viginti quatuor horarum spatio totum suum decursum absolvit, percurrente quatuor illa, in omni febre notanda (vide §. 590.), stadia, initium nempe, incrementum, statum, & decrementum: si vero similis febris ultra viginti quatuor horarum spatium excurrat, non vocabitur Ephemera, sed Continua simplex, sive non putris. *Ephemera* proprie significat, quod diei naturalis spatio limitatur; unde infectis quibusdam, totum suæ vitæ curriculum intra hoc spatium absolventibus, illud nomen datum fuit.

Patet jam simul, per hanc definitionem secludi acutissimas febres, quæ paucarum sæpe horarum spatio hominem de medio tollunt; nam tales febres hoc tempore ad decrementum non perveniunt, sed prius occidunt. Placuit tamen *Cajo Britannio* sudorem Anglicum, qui paucarum horarum spatio sæpe necabat ægros, Ephemeram pestilentialem vocare, quia intra hoc tempus peribant ægri, & quandoque protracto per viginti quatuor horas sudore emergebant. Verum uti ex morbi descriptione apud eundem Auctorem patet, licet sudore tamdiu protracto extra aleam quandoque ponerentur ægri, tamen summa debilitas & alia sæpe functionum læsiones adhuc supererant, imo quibusdam, non satis excreta per sudores morbi materia, pessimæ superveniebant febres. Simul aderat ingens & subita functionum plurimarum læsio; adeoque hæc Ephemera pestilentialis ad febrium continuarum putridarum classem pertinet. Illa autem Ephemera febris, de qua hic agi-

tur, inter continuas non putridas numeratur, & peracto viginti quatuor horarum spatio in sanitatem terminatur. Adjecto autem *pestilentialis* epitheto, optime hunc morbum a salutari Ephemera distinxit.

Causa agnoscit &c. Fere semper Ephemera a vitio quodam evidenti, in sex rerum non naturalium usu commisso, ortum ducit, imo illud primum indicium harum febrium esse voluit *Galenus* (a), quod nempe a causa quadam recenti atque evidenti semper inciperent. Sic v. g. a majori copia cibi ingesti, vel etiam si difficilius digestionis fuerit, in debilioribus imprimis hominibus, toties Ephemera fit; ut sic accelerato vitali motu subigantur talia, quæ vel copia, vel robore, resistunt illis viribus mutantibus ingesta, quæ his in sanitate adsunt. Post crapulam, ebrietatem, labores nimios, animi validos affectus &c. frequentissime simplicissima hæc febris nascitur, in qua nihil fere culpæ potest, præter solum motum vehementiorem, in corpore, antea sano, ab evidentibus talibus causis procatactis excitatum. Adeoque patet, vix ullam materiam in febre hac adesse; vel saltem illam, quæ adest, brevi & facile per febrem hanc subigendam iri sic, ut non noceat amplius, vel expellendam de corpore. Uti enim dictum fuit ad §. 594. i. omne illud, quod in fluidis solidisve corporis partibus a sanitatis legibus degeneravit, sive ante febrem natam præexistit, sive per febrem factum fuerit, sub nomine causæ materialis febris solet comprehendere. Cum ergo in Ephemera nihil ante præexistit tale, omne illud, quod materia hujus febris posset vocari, a vitio sex rerum non naturalium pendebit: cumque hoc tale sit, ut intra breve spatium diei naturalis possit emendari, vel saltem expelli de corpore, apparet, quare dicatur, in hac febre vix ullam materiam adesse.

Cognoscitur a causa levi. Quamvis autem ab evidentibus causis incipere soleant hæc febres, & satis facile curabiles sint, tamen in illarum diagnosi parum major videtur difficultas. Monuerat enim *Hippocrates* (b), uti & alia occasione ad §. 564. dictum fuit, difficulter distingui posse morbos, qui intra longissimum tempus judicari debeant, ab illis, qui brevi cessabunt, cum similia sæpe eorum sint principia, levia nempe & absque malis symptomatibus. Hinc & *Galenus* (c) dixit, certam diagnosis Ephemera quibusdam omnino impossibilem habitam fuisse; statuit tamen, illam nequaquam difficilem esse, modo ad omnia quis rite attenderit; additque, se vel millies jussisse hominibus, quos hac febre laborare noverat, ut prima accessione finita loti, ac modi-

[a] De Febribus Lib. I. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 116.
[c] De febribus Lib. I. cap. 1. Chart. Tom. VIII. pag. 116.

[b] In Prognosticis Charter. Tom. VIII. pag. 66.

modice cibati, ad solita redirent opera, utpote non amplius febricitaturi; atque eventum diagnosis veritatem probasse. Inter Ephemeræ febris indicia autem merito recensetur causæ levitas: quamvis enim, uti statim dictum fuit, a vitio evidenti sex rerum non naturalium hæc febris soleat nasci, tamen, si gravior error in his commissus fuerit, longe periculosior & diuturnior febris inde sequi poterit; uti constat ex illis, quæ ad §. 586. de febrium causis dicta fuerunt.

Corpore puro. Si enim corpus cacochymicum fuerit, a levi etiam vitio rerum non naturalium excitata febris, quæ in corpore sano & puro brevi deferbuisset, diutius protrahetur; imo & quandoque periculosa evadet: dum, verbi gratia atrabilarii humores, scorbuti acris materies, lenta glutinosa in leucophlegmaticis collecta & fere stagnantia, per febrem natam agitantur, patet satis, ab his per febrem motis plura mala fieri posse. Unde & quando epidemici morbi grassantur, semper metus est, ne ab aliis causis excitatæ febres in horum classem se recipiant. Testantur fere omnes, qui de peste scripserunt, Auctores, quod si, grassante peste, alio morbo corriperebuntur homines, brevi tamen in pestem degeneraret (d). Idem etiam in aliis morbis epidemicis observatur quandoque. Optime monuit Galenus (e) cursum, aliumve motum vehementiorem, intemperantiam, frigus, &c. ex sua natura vehementem morbum vix facere; verum si ex similibus causis febris nascatur, illam de genere Ephemerarum febrium futuram esse: ubi autem corpus ad alium morbum prædispositum est, tunc ab his causis, quas *πρὸς* hinc vocavit, in actum deducitur morbus hæcenus latens.

Symptomatus levis. De symptomatum magnitudine ex læsis functionibus judicamus: cum ergo febris Ephemera levis tantum causis originem debeat, non poterit ab his corpus sic mutatum esse, ut insignes functionum læsiones inde fiant. Morbi enim cuiusque magnitudo tanta est, quantum a naturali statu recedit (f). Simul ac ergo in functionibus vitalibus, animalibus, aut naturalibus insignes læsiones occurrunt, vel in excretis de corpore, urina, sæcibus alvinis &c. magnæ mutationes observantur, novimus febrem his comitatam non posse esse Ephemeram, cum a levi tali morbo nec numerosa, nec gravia, symptomata produci possint.

Crisi cita. In Commentar. §. 587. ubi de crisi dictum fuit, patuit hoc vocabulum varia significatione usurpari, & quandoque pro morbi solutione sumi; quæ, quamvis aliquam evacuationem sensibilem comitem habeat, absque tamen multis turbis & symptomatibus crisin præcedentibus fit. Tali sensu & Ephemera crisin citam habere dicitur: plerumque enim, dum in suo descensu est hæc febris, blando sudore finitur; imprimis si a retento perspirabili, quod sæpe fit, ortum duxerit. Lenis vomitus, vel alvi modica evacuatio, toties huic febrim finem imponit, dum ab ingestis cibis difficilioris digestionis, vel sola copia gravantibus, ortum duxit. Illud autem signum optime distinguit Ephemeram ab aliis febribus continuis, quæ, mites quidem, in majorem diuturnitatem extenduntur. Ephemera enim, diei naturalis spatium terminanda, ante duodecimam horam ad statum, siue *ἀναμω*, pervenit, & deinde sensum minuitur; atque paulo post omnia symptomata, quæ febrem hanc comitabantur, cessant integre. Quod & Galenus (g) notavit, dicens: *Et si capitis aut alius cuiusdam partis dolor simul incidit, neque ille amplius manet. Si vero & peger facile morbum ferat, maximum*

illius (ephemeræ) signum est, quod velut impressum sigillum præ aliis omnibus febris mansuetudinem demonstrat.

Pulsu mox a febris exitu plane restituto. Hoc signo Ephemeram ab intermittenti febrium paroxysmis se distinguere potuisse affirmat Galenus (h): finita enim Ephemera, arteriarum motus statim omnino illi, qui in sanis est, assimilatur; quum in nulla alia febre ad naturalem statum redeat, etiamsi temporis spatium inter prioris accessionis finem & sequentis initium longum sit: velut in tertianis & quartanis: in illis enim semper supermanet febris signum. Plerumque enim pulsus debilitas aliqua post finitos intermittenti febrium paroxysmos superest; imo sæpe, licet sudore jam cessante ægri de lecto surrexerint, adhuc parum celerior pulsus deprehenditur. Raro etiam symptomata, quæ febres intermittentes comitantur, ut lassitudo, capitis & lumborum dolor, &c. adeo integre abolentur, ut post finitam Ephemeram sit. Confirmatur hæc diagnosi, si illo tempore febres intermittentes non grassentur: tunc enim minor redituri paroxysmi suspicio est. Interim tamen fatendum est, primum tertianæ vernæ & mitis paroxysmum sub Ephemeræ specie fallere posse, cum sæpe per paucas horas duret, & blando sudore solvatur, & ante elapsam viginti quatuor horarum spatium omnes functiones in integrum restituantur. Verum quidem est, peccatum quoddam in usu sex rerum non naturalium Ephemeram præcedere plerumque, ejusque causam esse, sed & febres intermittentes talis causa quandoque præcedit. Præterea quandoque contingit, quamvis rarius, Ephemeram nasci, licet nullum observabile vitium in usu sex rerum non naturalium præcesserit. Novi homines, qui bis vel ter in anno vera Ephemera corripiuntur, absque ulla *πρὸς*, sed, uti videtur, tantum a bile accumulata; qua per vomitum excussa, cessat illico febris, & omnia symptomata illam comitantia abolentur. Si ergo vel minima suspicio adsit febris intermittens, præstat non absolute prædicere, uno tantum paroxysmo terminandum morbum fore; sed potius indicandum est, intermittens febris paroxysmum reditum forte, taliaque adhibita remedia, quæ hoc cavere possent. Sic enim artis honori & medicæ famæ, absque ægri detrimentum, optime consulitur.

Curatio facilis &c. Sponte enim sua levis ille morbus, & brevi tempore, cessat, modo perversa medella non irritetur sic, ut in pejorem morbum abeat. Generalis enim cura febrium (vide §. 598.) quatuor requirebat, vitæ nempe & virium conservationem, acris irritantis correctionem vel expulsionem, lentoris dissolutionem & expulsionem, denique & symptomatum mitigationem. Verum in Ephemera nec vitæ periculum est, neque ullus metus, ne vires perdant ægri tam brevi temporis spatium: cumque vix ullam materiam habeat hæc febris, acre, si quod adsit, brevi enervabitur vel expelletur de corpore: lentor levis, forte hanc febrem comitans, per febrem ipsam solvetur, & blando sudore expelletur de corpore. Cum autem symptomata, quæ Ephemeræ adsunt, semper levia sint, nulla mitigatio horum locum habebit, nam paulo post una cum febre evanescent. Sufficiet ergo abstinencia, quies corporis & mentis, una cum diluentibus. Abstinencia vero duplicem statuit Celsus (i), unam, ubi nil assumit æger; alteram, ubi non nisi quod oportet. Quamvis autem in brevi adeo morbo corpus ante sanum facile in ediam ferret, sufficiet tamen illa moderatio, ut neque aliud quam expedit, neque ejus nimium sumatur. Decoctum hordei, panis, avenæ, lac aqua dilutum, lactis serum & similia hic sufficient pro nutrimento; dum

[d] Diemerbroeck de peste cap. 3. pag. 10. Thucydides Lib. II. & apud alios passim.

[e] Commentar. 4. in librum Hippocratis de victu in morbis acutis. Chart. Tom. XI. pag. 178.

[f] Galen. Lib. I. method. med. ad Glaucon. cap. 1. pag. 345. [g] Ibidem cap. 2. pag. 347. [h] Ibidem. [i] Lib. II. cap. 14. pag. 92.

dum simul eadem, diluendo omnes humores, optime profunt. Cum autem in hac febre solus motus vehementior peccet, quies corporis & mentis optima hic remedia dabunt, (vide §. 103. 104. 105.) uti dictum fuit, ubi de curandis morbis ab excessu motus circulatorii oriundis agebatur. Præterea simplex hæc methodus laudem meretur, quod omnibus morbis incipientibus proffit; adeoque, licet quis in diagnosi deceptus foret, & febris alterius speciei loco Ephemeræ sequeretur, nunquam tamen nocebit hæc adhibuisse: simul ac enim adversa valetudo metuitur, omnium optima sunt quies & abstinencia, & si quid bibendum, aqua &c. per hæc enim sepe gravis morbus instans discutitur (k). Merito igitur damnatur a Galeno (l) celebris illa tridua inedia, quam in omnibus morbis commendabant quidam Medici, per quam febres reddebant aciores, imo dicit, multos importuno artis molimine adeo peccare, ut morbos potius faciant, quam curent; sive uti loqui a-

mat, morbos manu factos (Xai ποδὶστὰ νοσήματα) inducant. Dum enim Asclepiades primis morbi diebus convellendas ægri vires putabat lute, vigilia, siti ingenti, sic ut ne os quidem primis diebus elui sinneret (m); patet satis, salutarem Ephemeram in periculolum morbum converti posse damnosa tali mendendi methodo. Idem verum est, si purgantibus, vomitoriis, sudoriferis incipientes morbi tententur illico. Plurimique falluntur, dum se primo die protinus sublaturus languorem, aut exercitatione, aut balneo, aut coacta dejectione, aut vomitu, aut sudationibus, aut vino sperant: non quod non interdum id incidat, aut non decipiat, sed quod sæpius fallat, solaque abstinencia sine ullo periculo medeatur (n). Simplex ergo hæc methodus in febre Ephemeræ, uti & in aliis febribus incipientibus, sola tuta erit. Legi merentur & illa, quæ de febre Ephemeræ Galenus habet in octavo methodi medendi libro, quem totum huius febris historię & curationi impendit (o).

§. 729. **S**I protrahitur dicta febris (728.) per plures dies, vocatur Continua non putris; causæ, signa, medela eadem; maxime venæ sectione larga, & refrigerantibus, eget.

Si causa talis febris parum pertinacior fuerit, neque intra diei naturalis spatium subigi potuerit vel expelli de corpore, protrahetur febris, adeoque non amplius Ephemeræ vocabitur, sed Continua: quia autem & causa levis fuit, neque maligna symptomata adsunt, neque ulla signa apparent in urina, alvi excrementis, sudoribus &c. quæ magnam humorum a naturali statu degenerationem docent, vocatur continua, sive synochus non putris; ut nempe distinguatur a syncho putri; de qua statim agendum erit. Vocaverunt quidem auctores (p) hanc febrem Ephemeram plurium dierum, sed uti videtur minus apto nomine. *Febribus ergo talibus natura quidem eadem est, quæ diutius, nomen autem non idem (q).* Sic observamus post ebrietatem sequi febrem ephemeram in multis, alios vero ab eadem causa per biduum vel triduum febricitare. Tales ephemeræ protractæ, sive synochi non putres, fuerunt illæ mitissimæ febres, quæ in securissimis incedunt signis, & die quarto aut ante desinunt, quæ ab Hippocrate (r) memorantur.

Causæ ergo & signa & medela eadem erunt ac in ephemeræ: quia autem diutius protrahitur in syncho non putri acceleratio motus circulatorii, & qui hanc comitari solet, calor, justus metus est, ne diffatis partibus aquosis reliquæ sanguinis moleculæ coherere incipiant, & visciditatem inflammationem acquirant, simulque sales & olea sanguinis volatiliora reddantur (vide §. 100. & 689.): unde ex tali febre viscerum inflammatio, humorum acrimonia, & plurima alia mala hinc sequentia, expectari possunt, & ita febris continua non putris in putrem transiret. Ob hanc causam larga venæ sectio hic convenit, tamquam ad præsentem inflammationem efficacissimum remedium: simulque ad illam, quæ futura metuitur, tutum præsidium; hac

enim facta, sæpe illico febris sedatur, uti pulchro exemplo probat Galenus (s). Juveni enim, qui triginta diebus consueta exercitia intermiserat, & deinde se validius exercuerat, febris aderat admodum calida; pulsus tamen erant æquales, maximi, celeres & vehementes, calor non erat mordax, urina a naturali statu non multum aliena (quæ omnia synochi non putris signa sunt), interim tamen rubicundus & plenus homo apparebat. Venæ sectio tamen, partim ut constaret prius de febris natura, partim etiam ob dissentientes Medicos in consilium vocatos circa tempus venæ sectionis & alia quædam, dilata fuit in tertium diem usque. Ætus jam erat ægro intollerabilis, corporis totius tensio, capitis pulsatio & molesta vigilia; unde Galenus ad animi deliquium usque sanguinem mitti curavit, atque sic febrem exstinxit illico; sic ut quidam adstantium ridens dixerit, Galenum tali sanguinis missione febrem jugulasse: paulo post enim, levi nutrimento prius exhibito, in profundum somnum delapsus est juvenis & blandum sudorem, atque perfecte convaleuit. Admodum autem verosimile videtur, quod & citius morbi levamen percepisset, si vel prima die morbi sanguinis missio fuisset instituta.

Refrigerantium autem remedium usus merito commendatur, quæ hic sunt diluentia, laxantia, densitatem humorum resolventia, obstructions referantia. Minuta enim mole movendorum per venæ sectionem prius, per hæc satisfiet reliquæ indicationi curatorię. Mellita, nitrosa, saponacea, acida, aqua copiosa, vel decocto hordei, avenæ, radicum scorzonæræ & similium diluta, huic scopo satisficient; cum simul humorum degenerationi in putredinem hic metuendæ adversentur. Videantur & illa, quæ §. 691. & sequentibus de cura caloris febrilis dicta fuerunt.

FEBRIS CONTINUA PUTRIDA.

§. 730. **S**YNCHUS putris dicta fuit, quæ debetur causis inflammatione simplici majoribus, viscerum obstructioni, cutis oppilationi, & capillarium fere omnium, acrimoniæ vero acutiori, sæpe prorsus singulari.

Ubi cumque humores corporis sic degeneraverunt, sive ante febrem, sive per febrem ipsam, ut inepti reddantur ad placidam per vasa corporis circulatio-

nem, vocatur febris continua putris, hac dote ab ephemeræ & syncho simplici, sive non putri, differens, in quibus vix ulla materia aderat, & boni omnes

(k) Ibid. Lib. III. cap. 2. pag. 114. (l) Lib. 1. Method. Med. ad Glagcon. cap. 2. Charter. Tom. X. pag. 145.

(m) Cels. Lib. III. cap. 4. pag. 118. (n) Ibid. cap. 2. pag. 114. (o) Charter. Tom. X. pag. 172. &c.

(p) Forestus. Tom. I. pag. 11. (q) Galen. Method. Med. Lib. IX. cap. 1. in fine. Charter. Tom. X. pag. 101.

(r) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 65. (s) Method. Med. Lib. IX. cap. 4. Charter. Tom. X. pag. 105.

omnes humores erant, solo tantum motu vehementiori molesti, unde & hoc sedato vel sponte, vel per artem larga venæ sectione, aut aliis idoneis remediis, cessabat morbus sæpe absque evacuatione ulla fere sensibili, vel si aliquid mutatum erat in corporis humoribus, illud plerumque blando sudore, vel aucta tantum perspiratione, diffilabatur de corpore, sicque redibat brevi sanitas. Verum etiam, dum mala medendi methodo tentantur simplices hæc febres, mutatis a naturali sua indole humoribus, in synochum putrem degenerare possunt; uti ex ante dictis patuit.

*Ubi in omnibus vasis, ac potissimum maximis, æquabiliter succi putrescunt, synochum putrem adesse statuit Galenus (†). Multos autem putredinis illud vocabulum offendit, quia durum videbatur, vivente adhuc homine humores putrescere: unde jam Trallianus (u) notavit, non deesse, qui in universum febrem nunquam a putredine fieri pronuntiarent, humores in venis exuri, non putrescere, dictitantes. Verum putredinis nomine in febribus non intellexerunt Veteres Medici talem corruptionem, quæ in cadaveribus sponte nasci observatur, sed tantum degenerationem insignem humorum a conditionibus suis naturalibus. Putredinis enim naturam definivit Galenus (x), quod sit mutatio totius putrescentis corporis substantiæ ab externo calore. Per externum autem calorem, uti ex sequentibus in eodem loco patet, non intellexit illum, qui externe corpori applicatur, sed talem quæ a naturali calore, quo corpus sanum fovetur, diversus est. Unde & patet, quod hic per putredinem intellexerit mutationem putrescentis corporis, non vero illam corruptionem, quam perfecta & proprie vocanda putredo jam habet. Illud adhuc evidentius apparet alio loco (y), cujus mentionem alia occasione feci ad §. 387. & 593. Ibi enim monet, quod putredo humorum, quæ fit in vasis, similis sit illi, quæ in inflammationibus, abscessibus, & aliis tuberculis observatur; simulque addit, variam esse hanc putredinem, prout natura vel superat, vel superatur. Superante enim natura, ut in inflammationibus pus fit, sic in humoribus venarum & arteriarum id, quod subsidet in urina, puri respondens: deinde addit sequentia maxime notanda: *Atque hæc putredo non simpliciter putredo est, sed etiam aliquid concoctionis habet: manente enim adhuc concoquendi facultate vasorum, putrescens tunc humor ad talem alterationem deducitur.* Pro varia autem degeneratione humoris putrescentis, & majori vel minori debilitate facultatis concoquentis, diversos putredinis hujus gradus agnovit. Patet ergo evidenter, ut putro, quod per putredinem Galenus insignem humorum a naturali statu degenerationem intellexerit, atque febres, in quibus talis degeneratio adest, putridas dixerit, licet nondum proprie vocanda putredo adfuerit.*

Illam tamen humorum mutatio, quæ in febribus continuis fit, in putredinem proprie dicendam tendit. Demonstratum enim fuit §. 80. humores sanos sibi relictos in quiete & calore, vel etiam motos valide, putredinis incipientis naturam adipisci, illamque propensionem naturalem in putredinem augeri incitato motu & calore, §. 84. probatum fuit; de qua re etiam videri possunt illa quæ ad §. 100. 587. 689. dicta fuerunt. Urina in his morbis acris, rubra, foetida quandoque, fæces alvinæ olidissimæ sæpe, sudor graveolens, putredinis saltem incipien-

tis signa exhibent. Raro tamen in vasis ipsis circumducti humores in morbis verè putridi fiunt, cum plerumque, destructis tenerrimis cerebri & cerebelli staminibus per humores aciores & valide motos, mors fiat, antequam eo usque corruptela perrexerit. Videantur de his illa, quæ in Commentariis §. 89. habentur.

Febres ergo continuæ putridæ dicuntur, dum a naturali statu humores multum degenerant, simulque in putredinem vergunt; unde & varius malignitatis in his gradus observatur, pro majori minore ejusdem degenerationis intensitate. Quamvis autem raro vera humorum putredo adsit in his febribus, & tantum putredo fere deprehendatur in alvi excrementis, quæ in intestinis calidis & humidis collecta, aere simul accedente, facillime corrumpuntur; tamen in his morbis magna in putredinem proclivitas semper adest.

Quæ debetur causis inflammatione simplici &c. Per simplicem inflammationem hic intelligitur, quando quædam pars corporis singularis, topico vitio, phlegmone corripitur, quam tamen, licet corpus cæterum sanum fuerit, febres sæpe comitatur, ob rationes in Commentariis §. 382. 8. dictas. Uti etiam quando per febrem prægressam, deposita in quemdam corporis locum materia inflammatoria, pleuritidis, angina, phrenitis aut alius quidam morbus inflammatorius cum febre fit, tunc enim, in loco affecto obstructis vasis a materia inflammatoria, impeditur libera humorum circumductio, & acceleratur plerumque per reliqua vasa libera & aperta humorum celeritas; neque tamen ideo semper febres hos morbos comitans putrida dici potest, cum sæpe blanda resolutione solvantur, & quandoque, saltem in horum morborum initio, vel etiam, si non admodum validi fuerint, non observetur adeo notabilis fluidorum degeneratio a naturali conditione. Verum si totus sanguis, inflammatoria spissitudine nata, minus meabilis factus fuerit, adeoque difficulter per arteriarum angustias ultimas transire potuerit, incipiet hæere in viscerum vasculosa & intricata textura, cutanea vasa infarciuntur, & distenta immeabili humore vicina ipsis minora vascula comprimunt, capillaria vasa omnia (sic dicta ob tenuitatem) obstruuntur, vel saltem non nisi difficulter transmittent minus meabiles humores; unde ingens attritus & calor magnus sequetur, qui inter febres continuæ putridæ signa sequenti paragrapho numeratur. Cum ergo insignis talis degeneratio humorum adsit, febris hanc comitans continua putris dicitur ob rationes modo dictas.

Acrimonia vero acutiori, sæpe prorsus &c. Quandoque acris stimulus, sive corpori per ingesta applicatus, sive ex degenerantibus in corpore humoribus natus, febrem excitat, & natam continuat, uti patet ex illis, quæ ad §. 586. ubi de febrium causis singularibus agitur, dicta fuerunt. Verum hæc acrimonia quandoque prorsus singularis est, neque ad ullam cognitam acrimoniæ speciem reduci potest, solo tantum effectu se manifestans, dum in corporibus sanissimis putridas febres, & sæpe simul mirabiles humorum degeneraciones, producit. Cum sanissimo homini contagium variolarum applicatur, quam putrida inde quandoque excitatur febris? idem in peste, aliisque febribus malignis epidemice grassantibus, patet. Quamvis autem hæc miasmata morbosa, quæ miro stimulo

febres

[†] Ibid. cap. 3. pag. 104. [u] Lib. XII. cap. 2. pag. 584.

[y] Galen. de Febrium differ. Lib. I. cap. 7. Chapter. Tom VII. pag. 115.

[x] Meth. Med. L. b. XI. cap. 2. Chæter. Tom. X. pag. 234.

febres putridas producere valent, nullis detegantur sensibus, adeoque distincta horum idea dari nequeat, sed solis effectibus se manifestent, hoc tamen optimi de his notaverunt auctores, quod quandoque incitato per hanc motu circulatorio, vel propria illorum efficacia sanguinem inspissante, nascatur inflammatoria densitas humorum, per quam viscerum obstructio, & capillarum arteriarum fere omnium oppilatio, producuntur. Aliquando tamen & constitit observatis fidelibus, a talibus stimulis productas febres putridas insignem quidem degeneracionem humoribus induxisse, verum a priori penitus diversam; dum nempe sanguis, & forte reliqui inde secreti humores, potius attenuantur, & quidem adeo, ut variis viis de corpore elabantur, cum subita & valida virium jactura. Sic in commentariis §. 86. notatum fuit, in peste Bredana sanguinem infectorum apparuisse lividum, foetidum, non concrecentem; notatque idem auctor (2), agros quandoque immani narium hæmorrhagia periisse intra quadrihorium. In febribus malignis & petechialibus Wepferus (a) observavit, hæmorrhagias narium, uteri, renum, periculosissimas & enormes sæpe evenisse, ob sanguinem tenuissimum admodum fluxilem, & fervidissimum, extrema arteriarum oscula referantem; viditque Ichthyocollæ gluten, sanguinem incrassando, profuisse. Dumque Tribuno plebis in initio talis febris venam secandam curaverat, eductus sanguis longo tempore relictus, & quovis in loco repositus, concrevit minime; illudque se postea sæpius observasse testatur. In pessimis variolis, uti postea in illarum historia dicetur, lethalis sæpe hæmoptoe, vel & æque fere perniciosus in hoc morbo sanguinis mictus, observatur in primo etiam morbi stadio, forte ob eandem rationem. Unde optimo jure celebris auctor (b) hæc miasmata febrilia bifariam distinxit ab hoc effectu, quatenus nempe liquida nostra vel incrassent, vel dissolvant; atque inde in curatione horum morborum magna diversitas obtinet, uti satis patet. Quamvis enim velocitas motus circulatorii (vide §. 100.), uti & calor febrilis (vide §. 689.) effectus sit, diffusa parte liquidissima sanguinem inspissare, imo & inter febris effectus paragraph. 587. liquidissimi expressio & reliqui incrassatio numerentur; nihilominus verissimum est, uti ex modo dictis constitit, quandoque miros stimulos singulari prorsus efficacia, simul cum febre excitata, fundere venenata vi humores, & ad putredinem disponere; unde sæpe in ipso talium morborum initio putredinissimæ fæces & magna sæpe copia per alvum exeunt, & in urina, sudore, halitu oris &c. manifesta similis degeneracionis indicia deprehenduntur.

nerationis indicia deprehenduntur.

Talis prosapiæ videtur fuisse ille morbus, quem sub *Typbi* nomine Hippocrates (c) descripsit, quemque, bile per corpus mota, æstivo tempore, quum canis fidus oritur, invadere dixit. In hoc morbo enim monet, quod statim cum febre vehementi acutus ardor adsit, atque illico projectis viribus una cum gravitate corporis imbecillitas, & crurum ac manuum impotentia talis, ut nullum usum ægro præstent. Notat etiam ventrem cum validis torminibus perturbari, & graveolentia alvo expelli. Putridam autem humorum dissolutionem in hoc morbo adfuisse, confirmatur ex illis, quæ in cura hujus morbi commendat. Sorbitiones enim tenues & frigidas exhiberi, vinum nigrum austerum dari, vel si illud minus conferat, album aquosum austerum, jussit. Præterea attrita linthea frigida immersa applicari voluit illis locis corporis, quibus præcipue ardor maximus percipiebatur. Quæ omnia tantum usum habent, dum nimia humorum solutio peccat: ubi enim inflammatoria sanguinis densitas adest, & austera, & actu frigida, nocerent; uti patet ex illis, quæ in cura inflammationis dicta fuerunt. Hæ videntur esse illæ febres acutæ, in quibus frigida potio tanquam utilissima a veteribus Medicis laudatur. Maxima enim febrium continentium remedia duo esse dixit Galenus (d), venæ sectionem & potionem frigida. Verum in eodem capite monuit, imprimis illis prodesse, qui frigida potioni assueverant; simulque addit, nocere, ubi partem aliquam principem tumor phlegmonodes, œdematodes aut scirrholes occupaverit. Tunc enim ad præsens quidem non parvum affert levamen, propterea quod iam accensam febrem exstinguit; verum, manente adhuc ejus causa, aliam denique accendi necesse est, atque ut plurimum ea, quæ præcesserit, difficilior, propterea quod densatum ex frigido potu corpus est. Atque ibidem plures noxas a frigida potione natas recenset. Videtur ergo tantum prodesse, ubi nulla spissitudo humorum inflammatoria adest, sed potius nimia humorum dissolutio in putredinem vergens. Videantur & illa, quæ de potu frigida in Commentariis §. 640. 1. dicta fuerunt. Patet simul ratio, quare quandoque in febribus acutis continuis & putridis acidi illi spiritus ex sale marino, nitro, sulphure, vitriolo, igne expressi adeo profint, qui tamen omnes sanguini misti coagulum inducunt. Putrida enim humorum dissolutio per similia tollitur, & futura cavetur; unde Sydenhamus (uti ad §. 88. n. 2. dictum fuit) in pessimis variolis confluentibus nil plus profuisse vidit, quam si vitrioli spiritum potui ordinario decumbentium misceret.

§. 731. Cognoscitur calore digitum tangentem quasi pungente, pulsu febrili, sed & inæquali, & non ordinato, urina crassa, rubra, turbida, cruda sine sedimento, temperie, ætate, habitu, calidis, sanguinolentisque.

Operæ pretium jam est videre illa signa, quibus febris continua putrida præsens cognosci, & ab aliis febrium speciebus distingui possit. Difficile autem est imprimis in ipso talis morbi initio continuam febrem, proprie dictam, distinguere a continua remittente, quæ per vices impetum remittit & redintegrat denuo, cum similia satis inter se sint harum febrium principia, & in utrisque sæpe magnæ degeneraciones humorum adsint, & gravibus stupentur symptomatibus. Unde Galenus (e), dum casum describit juvenis synocha putri laborantis, non ausus fuit definire morbum, antequam tertia die vidisset, nul-

lam novam accessionem supervenisse, licet tamen jam secunda die suspicaretur talem febrem esse. Quamvis autem in harum febrium Diagnosi hæc difficultas sit, tamen cura febrium generalis utrique convenit; adeoque non latebunt peritum medicum illa, quæ agenda sunt, & imprimis circa debitum talis febris moderamen, ne nempe furibundo impetu corpus destruat, vel torpeat nimis. Unde Galenus in casu modo dicto non dubitavit venæ sectione, ad animi deliquium instituta, febrilem motum compescere secundo die, quo primum viderat ægrum, licet fateatur, se tertio die tantum certum fuisse, febrem illam synochum putridam esse.

Syno-

[2] Van der Mye de morbis Bredanis pag. 2. (a) Cicutæ aquat. hist. & noxæ, cap. 5. pag. 52.

[b] Lobb of the small. Pox. in the Preface pag. 15. [c] De internis affectionibus cap. 41. Charr. Tom. VIII. pag. 667.

(d) Meth. Med. Lib. IX. cap. 5. Charr. Tom. X. pag. 209. [e] Ibid. cap. 4. pag. 206.

Synochus autem putris distinguitur a non putri & Ephemera sequentibus signis.

Calore digitum tangentem quasi pungente. Maximum febrium putridarum indicium Galenus posuit (f) caloris qualitatem. Nihil enim suave, nihil moderatum, neque Ephemeris simile habet, sed quemadmodum optimi ante nos Medici dixerunt, mordax potius quodammodo est, ut ledat mordeatque tatum, veluti fumus oculos ac nares. In aliis febribus, licet statim primo tactu magnus satis calor videatur percipi, ille tamen a tangentis digiti calore vincitur, & paulo post minor apparet: in putridis vero illis febribus continuis sæpe in initio levior videtur calor, dum tangitur ægri manus, sed augetur quasi omni momento, & tangentis Medici digitum quasi pungit & mordet, ac si de profundo corporis calor emergeret; quod pariter optime monuit Galenus (g), dicens: Verum inter initia accessionum (dum adhuc suffocatur calor, & intus accenduntur excrementa) non statim admoventibus manum dignoscitur; sed diutius immorantibus prædictum caloris genus quasi de profundo emergit. Qui semel talium ægrorum pulsum tetigit, melius hanc caloris percepti diversitatem cognoscet, (nam verbis forte minus distincte describi potest) simulque intelliget rationem, cur Hippocrates (h) dixerit: Febres, hæc quidem manui mordaces, illæ vero mites; quædam non mordaces, increscentes vero; nonnullæ acute, sed ab ipsa manu devictæ &c.

Cum autem synochus putris sæpe debeatur causis inflammatione simplici majoribus, uti dictum fuit præcedenti paragrapho, dum nempe inflammatoria spissitudo totius sanguinis adest, atque per febrem aucto motu talis sanguis per vasa rapide movetur; patet satis ratio mordacis illius caloris, & omni momento quasi augendi: de qua re videantur illa, quæ ad §. 675. & sequentes dicta fuerunt, ubi de causis caloris febrilis agebatur. Notandum tamen est, quod quandoque in pessimis febribus talibus extrema frigeant, dum tamen urentis caloris sensum circa præcordia habent ægri, verum hoc funestum signum (vide Commentaria §. 698.) raro in principio harum febrium apparet, cum tantum hoc contingat, dum, vel fractis acutissimo morbo viribus, cor ad extrema corporis sanguinem propellere nequit; vel sanguis sic condensatus fuit, ut per majora tantum & cordi proxima loca transire adhuc possit; interim tamen intolerabilis ardor circa vitalia viscera ab ægris perceptus synochi putris præsentiam satis tunc docet.

Pulsu febrili, sed & inæquali, & non ordinato. Hoc signo etiam optime synochus putris ab Ephemera & synocho simplici distinguitur: in illis enim pulsus fortis, æqualis, neque celeritate multum excedens pulsum sanum deprehenditur. In synocho putri major celeritas pulsus, sed & sæpe inæqualitas adest; tam in robore quam in velocitate. Fit autem hæc inæqualitas, vel quia sanguis inflammatoria spissitudine immeabilis circa extremas arteriarum angustias hære incipiens, vel saltem nonnisi difficulter transiens, circulationis æquabilitatem tollit; vel etiam quandoque dum singula-

ris acrimonia, harum febrium causa, uti paragrapho præcedenti dictum fuit, miro modo turbat omnia; unde sæpe statim summa debilitas, pulsus vacillatio, aliaque gravia symptomata oriuntur. Illam pulsus varietatem in his febribus vocavit Galenus (i) pulsuum compressionem, ubi nempe incipiente accessione parvi admodum & inæquales existunt. Non tamen ab his febribus inseparabile hoc signum statuit; ubi tamen adest, harum febrium proprium esse dixit, nisi cujusdam alterius symptomatis ratione talis pulsus factus fuerit: dum enim v. g. circa cardiacam mordax humor collectus hæret, pulsus parvi & inæquales sæpe deprehenduntur; quæ pulsus mutatio cessat illico, dum vomitu excutitur, quod circa ventriculum hæret. Sola autem illa pulsuum inæqualitas fallere posset in Diagnosi, nam in frigore febrium intermittentium quandoque & talis observatur. Præterea in crisi, & circa crisin, mira sæpe perturbatio pulsuum adest, uti in febrium historia generali notatum fuit.

Urina crassa, rubra, turbida, cruda sine sedimento. Urina est aquosum lixivium, quod abluat, sibi miscuit, atque extra corpus exhibet, quidquid in aqua potest solvi, & per renum fistulas in pelvim, hinc in ureteres & vesicam demitti (K); adeoque ex urina optimum indicium habetur, quo cognoscitur sanguinis & reliquorum humorum mutata conditio. Cum autem in synocho putri magna degeneratio humorum a sanitatis conditionibus adfit, debebit & in urina insignis mutatio apparere, per quam ab urinæ sanæ dotibus differt. Urina enim sana, uti optime monuit Galenus (l), regulam & normam dat, ad quam urinæ morbosæ comparari debeant, ut videatur, qualis & quanta in his diversitas sit; atque cæteris paribus semper eo peiores in morbis urinæ sunt, quo magis ab urinæ sanæ conditionibus degeneraverint. Urina autem sana limpida est, tenuis, straminei sive subflavescentis coloris, in qua subsidet album læve & æquale: in Ephemera & Synocho non putri ab his dotibus vix recedit urina, nisi quod parum coloratior esse soleat, & quandoque majorem copiam sedimenti det. Ubi ergo urina in febre continua talis est, qualis in textu describitur, patet, illam omnibus conditionibus ab urina sana deviare, colore nempe, crassitie, turbatione, cruditate & sedimenti absentia; adeoque & merito concluditur, sanguinis & reliquorum humorum, qui inde seceruntur, magnam adesse degenerationem, quod synochis putridis dictis proprium est. Ad §. 734. adhuc quædam dicenda erunt de variis urinæ conditionibus in synocho putri, quatenus inde prognosis deducitur.

Temperie, ætate, habitu, calidis, sanguinolentisque. In illis enim causa prædisponens talis adest, quæ accedente causa occasionali, aeris calore, motu corporis valido, vini potu largiore &c. febrem continuam putridam excitare valet; cum in similibus ad diathesin inflammatoriam sanguis admodum pronus sit, & aucta circulationis velocitate maximum caloris augmentum illico fiat; unde subita humorum degeneratio, & quidem in putredinem,

(f) De Febr. differ. Lib. I. cap. 9. Charter. Tom. VIII. pag. 118.

(g) Ibid.

(h) Ibid. c. 1. p. 107.

(i) Ibid. c. 9. p. 117. & 118.

(k) Herman. Boeth. Chem. Tom. II. p. 304.

(l) De crissibus Lib. I. c. 12. Charter. Tom. VIII. p. 394.

nem, jure metuenda est. Hinc patet ratio, quare Hippocrates (m) athletarum valetudinem, si ad summum processit, periculosam dixerit: & morbos variis aetatibus familiares recensens (n) adolescentes febribus acutis, ultra vero adolescentiam progressos pleuritidi, peripneumoniae, phrenitidi, febribus ardentibus obnoxios vivere monuerit. Imo adeone-

cessarias has causas praedisponentes ad synochi putris productionem voluit Galenus (o), ut crediderit fieri non posse, ut in frigida aetate, nec in frigido corporis temperamento, siue ab initio adfuerit, siue nunc frigidum fuerit factum, continua excitetur febris. Uti nec in gracilibus, vel qui rari sunt corporis balitu,

§. 732. **H**æc Homotonos, Epacmaistica, seu Anabatica, vel Paracmaistica.

Triplicem hanc febrium continuarum divisionem dedit Galenus (p). Homotonos dicitur, quæ ab initio ad finem usque æqualis permanet, quam & Acmaisticam vocavit. Epacmaistica vero vocatur & Anabatica, quando paulatim increfcit; & contra Paracmaistica, quæ decrefcit. Notandum tamen, omnem febrem continuam initium habere, unde pergit sensim aucta, donec ad æquum sui incrementi pervenit; unde & hoc sensu Homotonos dicta febris increfcit. Verum uti optime monuit Galenus (q), hoc nomine febris continua donatur, si maneat ea febris magnitudo, quam in prima accessione summam habuit. Si vero febris pergat increfcere continuo, tunc Epacmaistica dicenda est; & contra, ubi ex summo suo vigore decrefcit sensim, tunc paracmaistica vocabitur. Simul etiam apparet, febrem talem, quæ uno alterove die manet homotonos, postea declinante morbo in paracmaisticam mutari: raro e-

nim accidit, ut puto, febrem talem, absque declinatione manifesta imperus sui, simul & semel definere, nisi larga venæ sectione febris quasi juguletur; uti antea dictum fuit. Unde etiam Galenus (r), describens casum juvenis synocha putri laborantis, notat, febrem primis duobus diebus eandem mansisse, licet sanguis ad animi deliquium usque educus fuisset; tertia vero die invenit febris impetum remississe paululum; atque tunc conclusit, morbum illum vocari debere synochum putrem paracmaisticam, quamvis primis diebus homotonos fuisset; cumque quarta die iterum decreverat febris, & simul eadem proportionem urinae concoctio processerat, septimo die finiendam febrem conclusit, quod & factum est. Febrem autem manere, crescere, vel decrefcere novimus ex pulsus celeritate, calore, & symptomatibus manentibus, auctis, vel minutis.

§. 733. **E**X quibus prior salutaris: pessima secunda: melior tertia.

Facilis horum ratio patet; si enim sustinere potuit morbum illud, quod in agro de sanitate adhuc superstes manet; dum in summo incremento est, spes est, ulterius morbum tolerari posse, cum non amplius increfcit, sed vel persistet idem, vel declinet sensim. Ubi autem continuo increfcit febris,

tunc augetur morbus, decrefcit sanitas; adeoque justus metus est, ne victa morbo natura succumbat. Unde ex hac synochi putris distinctione etiam habetur cognitio, quid de morbi eventu judicandum sit; reliqua autem, quæ ad Prognosin spectant, sequenti paragrapho enumerantur.

§. 734. **P**ulsus quo debilior, frequentior, inæqualior robore, inordinatior tempore, intermittentior ictu; respiratio quo difficilior, frequentior, anhelosior, cum narium pinnis magis motis, quo magis dolens circa vitalia, quo inordinatior; lassitudo quo vehementior, debilitas major, jactatio corporis frequentior, decubitus in dorsum, extensis membris, frequentior; rationis, affectuum, quo usus perturbatior; appetitus magis prostratus, digestio molestior, urina rubicundior, crassior, turbidior, cum sedimento minori, vel & tenuior, magisque aquosa, parcius, minus retinenda; motus quo magis tremuli, tactum refugientes, ludentes, carpentes; oculi, quo luctuosiores, involuntariis lacrymis humidiores, eo morbus hic (730.) pejor, lethalior.

Periculosas esse omnes synochos putres, nemo dubitat, verum tamen non in omnibus æquè magnum discrimen adest. Morbi autem varia magnitudo cognita determinabit periculi gradum; hæc autem cognoscitur ex majori minorive functionum læsione. Uti enim ex Galeno in Comment. §. 3. dictum fuit, cuiusque morbi tanta magnitudo est, quantum a naturali statu recedit: quantum vero recedat, is solus novit, qui naturalem habitum adamussim tenuerit. Hæc fuit sapientia Veterum Medicorum, ut colligerent in morbis apparentia phænomena, & compararent cum illis, quæ in perfecta sanitate inveniuntur, sicque viderent, quantum hæc inter se differrent: atque ex hac observata diversitate con-

cludebant de varia magnitudine morbi, ejusque salutari vel funesto eventu. Sic in Prognosticis faciem, corporis habitum, decumbendi modum, mores, animi affectus &c. considerat Hippocrates, & comparat cum illis, quæ in morbo mutata apparent; damnans illa, quæ a consuetis sanitatis legibus abeunt, laudans illa, quæ his respondent. Non enim ex intellectu causæ morbi Prognosin deduxerunt Veteres, sed tantum ex effectibus fideli observatione cognitis. Unde Hippocrates generalem hanc regulam posuit, ex qua morbi magnitudo varia & diversus exitus prælagiri possent. Quantum in illis, quæ per vesicam, alvum, & per carnes excernuntur, vel sicuti alias a natura recedat corpus (considerandum

(m) Aphor. 3. Sect. I. Chart. T. IX. p. 7.

(n) Aphor. 27. 30. Sect. 3. ibid. p. 115. 116.

(o) Meth. Medendi L. IX. c. 3. Chart. T. X. p. 104.

(p) De Febribus different. L. II. c. 2. Chart. T. VII. p. 125.

(q) Meth. Med. L. IX. c. 3. Chart. T. X. p. 203.

(r) Ibid. c. 4. p. 205.

dum est. Si parum, parvus morbus erit, si multum, magnus: si omnino multum, id huiusmodi lethale (s). Hanc normam secutus Magnus Boerhaavius ex Veterum monumentis collegit, & ordine digessit, quæ in vitalibus, animalibus, & naturalibus functionibus læsa apparent, atque eo pejorem & lethaliorem morbum statuit, quo plures & graviores hæ functionum læsiones fuerint. Singula jam hæc accuratius expendenda erunt.

Pulsus, quo debilior &c. Bini illi distincti articularum motus, dum a sanguine cordis vi impulsio arteria dilatatur, & paulo post elasticitate & vi fibrarum muscularium contrahitur, sicque sanguinem propellit, pulsus nomine comprehenduntur. Adeoque pulsus nunciat conditionem definitam cordis, indolem, copiam, motum sanguinis, humoris nostri universalis, unde reliqui omnes; tum & statum varium arteriæ, vasis fere primarii omnium partium corporis (t). Patet ergo, pulsuum observationem in morbis summi usus esse. Ut tamen certi quid ex pulsu prælagiri possit, notandum est, plurimas pulsuum mutationes occurrere, quæ non adeo a morbo, quam ab ægri ætate, sexu, temperie, habitu corporis, animi affectibus, anni tempestate, arteriæ ipsius singulari conditione pendent. Unde optime Galenus (u) pulsuum mutationes distinxit in naturales, non naturales, & illas, quæ præter naturam sunt. Naturalem pulsus mutationem vocavit illam, quæ a sexu, ætate, temperie, corporis habitu, regione, anni tempestate & similibus pendet: sic enim viris v. g. rarior & vehementior pulsus, cæteris paribus, esse solet, quam foemina; pueris longe celerior quam adultis, in senili ætate autem tardior; in obesibus longe debilior pulsus sentitur, quam in gracilibus. Non naturalem pulsus mutationem dixit, quæ post exercitationes corporis, balnea, cibum largum &c. observatur (x). Præternaturalem autem pulsus mutationem appellavit, quæ a causis morbosæ fit (y). Optimum ergo foret, ut prius cognosceretur, qualis pulsus ægro naturalis fuerit, antequam morbo corripere; unde optime Celsus dixit, (vide Commentaria §. 602. 7.) cum par scientia sit, utiliore tamen Medicum esse amicum, quam extraneum. Verum hoc semper fieri non potest, cum multi Medicos desiderent, cum quibus sani nullum habuerunt commercium (z). Adeoque nihil superest in tali casu, nisi ut Medicus ad generales pulsuum mutationes ratione ætatis, sexus, temperiei &c. attendat. Præstat etiam in utraque manu pulsus explorare, cum sæpe ob situm profundior, vel diversam magnitudinem arteriæ, in una manu longe debilior pulsus percipiatur, quam in altera. Simulque conducet Celsi monitum, (de quo ad §. 571. mentio facta fuit) ut nempe Medicus non protinus, ut venit, tangat ægri pulsus, sed prius hilari vultu affideat, & ægri metum, si quis est, probabili sermone leniat. Sæpe enim ægri, de morbi periculo solliciti, ad primum Medici aspectum turbantur, & mirantur a sola hac causa in pulsu mutatio percipitur, quæ tamen paulo post cessare solet.

Si ergo pulsus mutatio a morbo, ut causa unica, facta fuerit, tunc sequentes regulæ locum habent.

Quo debilior. Designat enim vires moventes san-

guinem per vasa immixtas esse, vel liquidi movendi copiam deficere, sive hoc fiat post validas evacuationes prægressas, sive, in plurimis vasis obstructis & dilatatis accumulato fere omni sanguine, pauculum per vasa adhuc libera fluat, quod non sufficit arteriis valide dilatandis. Cum autem materiæ febrilis concoctio, subactio, & per criticas evacuationes de corpore expulsio, vel per metastasin ad quædam loca corporis depositio, requirant circulatorii humorum motus robur, patet satis pulsus debilitatem semper mali ominis esse. Contra vero pulsus fortis bonum semper signum dat; & si nimis validus fuerit in his febribus, sanguinis missione aliisque remediis, §. 610. enumeratis, poterit facile ad debitum moderamen reduci, cum alia ex parte difficillimum sæpe sit collapsas vires vitales in morbis restaurare.

Frequentior, inequalior &c. Eo enim magis a pulsu sano recedit, qui naturaliter tardus & æqualis esse solet. In moribundis autem tales pulsus apparent, debiles & celerrimi nempe, ut illorum rythmi distingui nequeant, subinde uno alterove validiori pulsu intercurrente, dum cor, collecta in sinibus venosis & auriculis copia parum majori sanguinis, plus repletum validius adhuc contrahitur, atque hoc facto intermittit iterum pulsus; vel celerrimæ & minimæ tantum quasi undulationes in arteria percipiuntur, donec iterum cor impletum validiorem pro momento pulsus facit. Cum ergo hæc denotent vitam in ipso sui fonte vacillare, patet satis, quam funestum prælagium tales pulsus dent in morbis.

Notandum tamen, dum materia morbi, per febrim ipsam subacta & cocta, movetur per vasa, & ad criticas evacuationes vel metastases disponitur, miras sæpe in pulsu perturbationes observari, quæ tamen nihil tunc mali prælagiunt; de qua re in Commentariis §. 587. ubi de crisi agebatur, dictum fuit. Verum ex coctionis signis prægressis, morbi stadio, & crisis futuræ indicis distingui possunt tales pulsuum mutationes ab illis, quæ a morbi vehementia & malignitate ortum ducunt. Idem vero in multis aliis symptomatibus hac paragrapho recensitis obtinet, quod nempe quandoque salutarem crisin præcedant, vel & comitentur; adeoque hoc semel monuisse sufficit.

Respiratio quo difficilior, frequentior &c. Respirationis considerationem attentam in morbis magni fecit Hippocrates, atque inde longe plura prælagia deduxit, quam a pulsu. Si autem bene intelligatur, qualis respiratio sit in optima sanitate, patebit evidenter, quantus sit morbosæ respirationis ab illa recessus. Optima enim respiratio fit, quando aer sine ullo sonitu, absque interruptione, libere & satis lente ducitur, retinetur, educitur: atque talis respiratio designat, organa omnia respirationi servientia rite valere, pulmones facile explicari; sanguinem commode transmitti, adeoque aptum esse fluere per vasa omnia corporis (a). Patet hinc ratio, quare Hippocrates (b) dixerit: *Spirandi vero facilitatem existimare oportet, quod valde magnam vim habeat ad salutem in omnibus morbis acutis, qui cum febre sunt, & quadraginta diebus judicantur.* Ubi vero illa spirandi facilitas abest,

B 2 susce-

(s) Aphor. 79. Sect. VII. Chart. T. IX. p. 137. (t) H. Boeth. Institut. §. 958.

(u) De Pulsu ad Tyrones c. 9. Chart. T. VIII. p. 4.

(x) ibid. c. 10. p. 6. (y) ibid. c. 10. p. 7.

(z) ibid. c. 9. p. 4.

(a) Herman. Boerhaave Institut. §. 971.

(b) In Prognost. Chart. T. VIII. p. 608. Coac. Praenot. N. 151. ibidem p. 236.

suspectum semper signum dat, cum necessariam pulmonis dilatationem, & liberum sanguinis ex corde dextro per pulmonem transitum, impedita esse denotet. Notandum interim, ex mala conformatione thoracis in gibbosis v. g. tumore abdominis in gravidis, pluribusque similibus causis ante morbum præexistentibus, liberam thoracis dilatationem impediri posse; quæ ergo tunc nihil ad prognosin faciunt, nisi quatenus a levioribus malis, ad perverfam talem conformationem accedentibus, respiratio magis impediatur.

Difficilis autem respiratio dicitur, quæ longe majori cum molimine fit, quam in corpore sano quiescente & vigilante observatur; tunc enim adeo lenta & quieta est, ut vix advertatur. Notum enim est ex Physiologicis, respirationem vitalem & sanam fieri absque voluntatis imperio, nam & homine inscio & dormiente pergit; interim tamen ad hanc respirationem vitalem accedere posse alias causas, voluntatis imperio subditas, quæ longe violentiori pectoris dilatationi in inspiratione, ejusdemque arctationi in expiratione, serviunt. Plurimi enim muscoli & satis validi, quamvis simul & aliis visibus interserviant, & ex voluntatis imperio tamen & respirationi operantur (c), cumque illi & majores & fortiores sint his, qui respirationem vitalem faciunt, possumus pro lubitu respirationem augere, minuire, imo & integre sistere. Ubi ergo in febribus ob minus facile dilatabilem pulmonem, vel difficiliorem transitum sanguinis per pulmonalem arteriam molestissimus anxietatis sensus (vide §. 631.) oritur, omni molimine respirationis has resistentias superare nititur homo, atque omnium illorum musculorum actionem in auxilium adhibet; tuncque difficilis respiratio dicitur, quæ semper supponit pulmonis minus facilem dilatabilitatem in parte aerea, vel sanguinis per arteriam pulmonalem transmittendi immeabilitatem, vel & majorem celeritatem motus sanguinis per vasa pulmonis, vel plura ex his aut omnia simul. Novimus enim, ut omnis sanguis, corde dextro contentus, per pulmonem rapido motu transire possit in cor sinistrum, requiri pulmonis in parte aerea dilatabilitatem, unde in foetu alias vias sanguini ex uno cordis cavo in alterum transeunti natura paravit, quæ deinde in homine nato & respirante obliterantur: ubi ergo spasmodice contracto pulmone in asthmaticis ejus facilis dilatabilitas impeditur; vel in morbis inflammatoriis pulmonis sanguis per ultimas arteriæ pulmonalis angustias transire nequit; vel in animalibus cæteroquin fanis, valido corporis motu accelerata circulatione, major copia sanguinis intra idem tempus per pulmonem transire debet; tunc majori molimine perficitur respiratio, omnibus illis musculis voluntariis agentibus, qui ad placidam & sanam respirationem non requiruntur.

Apparet hinc ratio, quare πνεῦμα πρὸς ὑπὸν vocaverit Hippocrates (d) difficilem respirationem, ac

si strangularetur homo; tunc enim validi pectoris motus observantur, sic, ut singulis inspirationibus stragula, ægrorum talium corporibus incumbens, attollantur; unde quasi manifestam respirationem vocavit, quia in sanis & quiescentibus vix ullus pectoris motus apparet, dum respirant. Alibi vocavit πνεῦμα μετέωρον (e), respirationem sublimem, quando costis superioribus valido nixu elevatis totum pectus attolli videtur. Ubique autem damnavit in morbis acutis difficilem respirationem, dicens: Quibuscunque in febribus non intermittentibus spirandi difficultas fit, & delirium, lethale (f). Semper ergo eo peior & lethalior morbus erit, quo respiratio fuerit difficilior & frequentior; dum miseri, æque ac sani homines post validos cursus, anhelant, & omni molimine pulmonem dilatare nituntur. Apparet tunc ille motus pinnarum nasi, ut nempe naribus diductis major copia aeris adhuc hauriri possit, sicque pulmo magis dilatari. Funestum hoc signum adest tunc imprimis, quando, fractis jam viribus, nec erecto in lecto corpore federe amplius possunt ægri, neque validis musculorum voluntariorum nixibus adjuvare valent suffocatum fere respirationem. Dum equi rapidissimo cursu exerciti anhelant, apparet evidentissime pinnarum nasi motus, & solito major narium diductio: unde & veterinarios equis nares discindere legitur (g), ut facilius aerem inspirare possint.

Verum, cum dolor circa vitalia viscera, & partes, quæ illis adjacent, respirationem impedit, malum signum est; & in acuta pleuritide sæpe se ipsos suffocant ægri, dum ob doloris acerbiteriam pectus dilatare nequeunt: unde tunc, sanguine, a capite per venas redeunte, non potente se commode evacuare in cor dextrum plenum, ob impeditum defectu respirationis liberum per pulmones transitum, encephalon a distentis sanguine vasibus comprimatur; hinc hebetes & semisopiti sæpe ægri in pessima pleuritide jacent, vix amplius de dolore conquerentes, dum interim celerrima & difficilis respiratio summum discrimen notat. Hinc forte Hippocrates monuit (h) frequentem respirationem dolorem significare, vel inflammationem in locis supra septum transversum. Optime tamen notavit Galenus (i), respirationem lædi, si doleant aliæ etiam partes, quæ in respiratione debent moveri; unde & hepate, ventriculo, liene &c. inflammatis & dolentibus, idem contingere monuit. Unde generalius in Coacis (k) axioma habetur: Respiratio, quæ frequens & parva est, inflammationem & dolorem in locis principalibus significat.

Verum & inordinata respiratio funesti ominis est. Talis autem vocatur, quando non eodem modo peragitur, sed nunc longe validior fit, mox iterum obscurior. Talis fuit respiratio rara, magna per tempus & rursus brevispira (l) in muliere phrenitica, quæ vigesima prima die morbi obiit,

(c) H. Boerhaave Institut. §. 621. 622.

(d) Proorrh. Lib. 1. text. XXIV. Chart. Tom. VIII. p. 715. Coac. Praenot. u. 152. ibid. p. 160.

(e) Epidem. 3. Charter. Tom. IX. p. 725. 726.

(f) Aphor. 50. Sect. IV. Charter. Tom. IX. p. 167.

(g) Holler. Comment. in Coac. Hippocr. p. 457.

(h) In Prognosticis textu 24. Chart. Tom. VIII. p. 607.

(i) De Respirat. difficult. Lib. I. c. 12. Charter. Tom. VII. p. 232.

(k) Num. 162. Charter. Tom. VIII. p. 866.

(l) Lib. 3. Epidem. ægrot. 15. Charter. Tom. IX. p. 309.

obiit, & cui ad finem usque respirationem magnam & raram fuisse Hippocrates dicit. Similem respirationem & in alio ægro (*m*), qui vigesima quarta die phreniticus obiit, notavit. Unde & talem respirationem delirium significare, aut & convulsionem, dixit (*n*). Ad respirationem inordinatam pertinet & illa, quando valida inspiratio est, exspiratio parva; & contra, si parvam inspirationem valida exspiratio sequatur (*o*), vel saltem quæ ob magnum molimen, quod ægri adhibent, valida videtur, dum distentis buccis aerem efflant; quales ægros alibi (*ἐκφυσδυντες*) efflantes vocavit (*p*). Huc etiam pertinet illa, quæ *duplicata introrelocatione*, quasi *superinspirantibus* ægris fit (*q*). Talis respirationis species in plorantibus pueris adest (*σνικκέν*) & quandoque in ægris occurrit: sic in *Philisco* (*r*), qui sexto die periit, ad finem usque respirationem fuisse magnam & raram, velut revocanti *ὡσπερ ἂν ἀπαλαμύνη*) notatur. Videtur & similem respirationis anomaliam alibi *πνεύμα προσκόπρον* vocasse (*s*); quem locum Celsus (*t*) hoc modo vertit: *Quorum faucibus in febre illiditur spiritus, instat his nervorum distentio*. Luctuosa autem & gemebunda spiratio, quam pariter in morbis acutis damnavit Hippocrates (*u*), huc etiam referenda videtur.

Damnavit & frigidam respirationem, tanquam lethalem; fervidam autem, quæ aerem exspiratum quasi incendit (vide §. 739.) & fuliginosam, etiam lethalem dixit, sed minus tamen, quam frigidam (*x*). In textu quidem habetur *πυρετώδες*: verum cum nullus huius verbi sensus esset in hoc loco & frigida respirationi opponatur, videtur legendum esse *πυρεώδες*. Frigida autem respiratio gangrænam jam in pulmone esse docet, adeoque certissime lethalis: fervida vero, summum ardorem circa vitalia viscera designat, adeoque summum quidem periculum notat, non tamen adeo absolute mortem instantem, ac quidem frigida respiratio.

Lassitudo quo vehementior, debilitas major. Spontaneas lassitudines morbos denunciare, dixit Hippocrates (*y*) quæ sæpe observata, dum inflammatoria sanguinis spissitudo nata ad morbos acutos disponit. Ubi ergo ingens lassitudo adest, sanguinis immeabilitas jure metuitur, imprimis in morborum initiis: in fine enim exhausto per morbum corpore, & imprimis post validas evacuationes, a mero defectu lassitudo & debilitas nascuntur. Videantur illa, quæ in Capitulo de *Debilitate Febrili* dicta fuerunt.

Jactatio corporis frequentior. Hæc est illa *δυσφορία* in morbis, qua ægri situm corporis continuo mutant, ut molestissimæ anxietatis levamen habeant, quæ pessimum semper signum dat; cum contra facile morbum ferre inter optima signa habeatur. Videantur, quæ circa hanc rem habentur in Capitulo de *Anxietate Febrili*.

Tom. VIII.

Decubitus in dorsum, extentis membris, frequentior. Bonum signum est in morbis, si sic decumbant ægri, uti solent sani (*z*). Qualis autem sanorum decubitus sit, ibi describit, uti alia occasione in Commentariis §. 211. memoravi, ubi de naturali unione partibus vulneratis concilianda agebatur. Optimum enim est, ut ægri in alterutrum latus decumbant, manibus, collo, cruribusque parum reductis, sic enim plurimi sani cubant. Quo autem magis a naturali sanorum dormientium situ recedit ægri decubitus, eo pejus signum in morbis. Ubi ergo resupinus in dorsum decumbit æger, talem situm habet, qualem cadaver propria gravitate sola acquirit, adeoque resolutionem virium ostendit. Uti enim optime notavit Galenus (*a*), non omnes muscoli otiosi sunt in dormientibus, sed quidam agere pergunt, dum sanus homo dormiens alterutri lateri incumbit: si enim cadaver humanum in tali situ poneretur, illico vel in dorsum vel in ventrem prolaberetur, prout huc illucve sua gravitate vergeret. Sic videmus moribundos resupinos jacere, & in ultimo mortis agone omnes extendere artus, ac si directo hoc omnium vasorum per artus distributorum situ humorum motus per illa adhuc juvare vellent: adeoque patet, talem ægrorum decubitum notare, quod morbus in mortem tendat. Patet ergo ratio, quare Hippocrates (*b*) talem decubitum damnaverit; & pejorem adhuc dixerit, si corporis trunco declives ægri versus pedes delabantur, vel manus, collum, cruraque inæqualiter dispersa & nuda habuerint, ore hiant affiduo dormiant, vel supinis jacentibus crura multum contracta & disjuncta fuerint, aut proni in ventrem cubaverint, nisi per sanitatem sic assueverint; vel denique, dum morbus viget, continuo erecti in lecto residere velint. Omnia enim hæc quamplurimum a sanorum decumbentium habitu & situ distant.

Rationis, affectuum, quo usus perturbator. Vel plebi notum est, pessimum signum esse, si ægri consuetis animi affectibus careant, vel omnino oppositis afficiantur. Si enim de uxore, liberis, amicis, nulla amplius ægris cura sit, fato jam perditos (*veege menschen*) dicunt omnes; & contra magnam spem sanationis concipiunt, si de his solliciti fuerint, quæ amaverant sani. Patet hinc ratio, quare Hippocrates damnaverit ferox ab homine moderato responsum; uti etiam, si ægri præter consuetudinem aliquid facerent, vel aliquid in animum inducerent prius non consuetum; vel contra a consuetis non afficerentur: uti alia occasione, dum de delirio febrili agebatur, in Commentariis §. 702. dictum fuit. Designat enim, per morbum mutari jam naturalem statum sensorii communis, a quo ratiocinium animique affectus pendent.

Appetitus magis prostratus, digestio molestior.
B 3 Pri-

(*m*) Ibid. ægrot. 15. p. 110.

(*n*) In Prognost. textu 24. Chart. Tom. VIII. p. 607. in Coac. Prænot. n. 261. ibid. p. 865.

(*o*) Ibid. Coacis.

(*p*) Ibid. n. 67. p. 856.

(*q*) Ibid. num. 261. p. 865.

(*r*) Epidem. 1. ægrot. 1. Charter. Tom. IX. p. 69.

(*s*) Aphor. 68. Sect. 4. Charter. Tom. IX. p. 178.

(*t*) Lib. 2. c. 7. p. 64.

(*u*) Aphor. 54. Sect. 6. Charter. Tom. IX. p. 186.

(*x*) Coac. Prænot. num. 261. Charter. Tom. 2. p. 865.

(*y*) Aphor. 4. Sect. 2. Charter. Tom. IX. p. 46.

(*z*) Hippocr. in Prognostic. textu 11. & seq. Charter. Tom. VIII. p. 600.

(*a*) Lib. 2. de Motu muscul. c. 4. Charter. Tom. V. p. 386. 387.

(*b*) In Prognosticis Charter. Tom. VIII. p. 601. & seq.

Primum indicatum in cura generali febrium, §. 598. memorata, erat, ut vitæ ejusque viribus consulere-
retur; constititque ex illis, quæ ad §. 599. dicta
fuerunt, ad hanc indicationem requiri cibos & po-
tus fluidos facile digerendos, & putredini omni ad-
versos &c. Verum optima etiam talia ingesta nihil
proderunt, si non supersit tantum de viribus, in-
gesta mutantibus in naturam nostram, ut possint
hæc assumpta retineri, subigi, & distribui per cor-
pus. Ubi ergo appetitus adeo prostratus est, ut quæ-
vis etiam alimenta ægri abhorreant, vel assumpta
illico evomant, vel ab iisdem gravetur corpus, &
anxietas magna oriatur; tunc nihil inde emolumen-
ti haberi poterit, & quotidie magis magisque dete-
rentur vires per morbum, adeoque non poterit æger
sufficere ad coctionem & crismum usque. Simul etiam
ex his symptomatibus novimus, viscera, quæ ali-
mentis assumendis, retinendis, dirigendis &c. ser-
viunt, per morbum in suis functionibus magnopere
lata esse; adeoque appetitus deletio & digestio mo-
lesta nocebunt tanquam signum & causa.

Urina rubicundior. Caloris interni signum dare
urinæ rubedinem §. 673. dictum fuit: verum pro-
batum fuit §. 675., caloris augmentum in febribus
ortum debere violentiori partium fluidarum in se
mutuo, in vasa, horumque in illas attritui, adeo-
que, quo urina rubicundior fuerit, eo major attri-
tus ille prægressus fuit, uti & calor. Omnia ergo
illa mala, quæ §. 100. & 689. enumerata fuerunt,
prævidentur; & præcipue humorum degeneratio in
acrimoniam putridam, & tenerrimorum vasorum
destructio. Patet hinc ratio, quare inter signa fu-
turi delirii Hippocrates (e) recensuerit urinas non
subsidentes, prærubras, cum suspensis.

Crassior, turbidior; cum sedimento minori. Uti
enim dictum fuit ad §. 731., talis urina quam ma-
xime a conditionibus urinæ sanæ recedit, adeoque
magnam humorum mutationem per febrem factam
offendit. Cum autem urina contineat aquam san-
guinis, salem ejus jam acriorem & alcalino proxi-
mum, oleum sanguinis pariter jam acris factum &
putrefacto proximum, terramque tenuem, satis vo-
latilem, valde attritam (d); patet tunc crassiorem
fieri urinam, dum his contentis saturatior est. Ve-
rum quo validior febris fuerit, eo major attritus
& degeneratio salium & oleorum sanguinis in ma-
jorem acrimoniam adsunt, adeoque eo major co-
pia talium, quæ per urinam debent exire de cor-
pore. Omnia autem hæc, si urinæ in febribus per-
missa manent intus, rubicundam urinam faciunt,
diversa coloris intensitate, pro varia imprimis olei
sanguinis, acrioris jam redditi, admixtione. Si ve-
ro tanta sit contentorum urinæ copia, vel diluentis
vehiculi in urina penuria, ut illa, quæ in urina so-
luta hærent, æquabiliter sustineri nequeant, turba-
tur urina & opaca redditur, citius vel serius pro
varia contentorum copia & indole, & majori mino-
rive frigoris gradu, cui talis urina expenitur. Vi-
demus enim hyemali sub frigore sanorum urinam
turbati & crassam fieri, quæ tamen, aucto tantum
calore, iterum limpida & tenuis redditur. Idem et-
iam æstivis caloribus, per sudores dilata sanguinis
aqua, contingit, dum sic rubra & acris urina reddi-

tur, quæ quandoque satis cito turbida & opaca fit:
affusa vero aqua calida, redit pelluciditas; vel et-
iam, si postea dilutior & calida urina addatur: un-
de sæpe mirantur ignari, dum urinam, vesperi an-
te somnum emissam, turbidam mane redditam vi-
dent, atque paulo post iterum pellucidam, cum
recens & calida urina illi admiscetur. Dum autem
secedunt illa, quæ soluta manere nequeunt in uri-
na, si liquido, cui innatant, specificè graviora
fuerint, fundum petent citius vel serius pro vario
ponderis excessu; ubi vero idem cum liquido con-
tinente pondus habent, vel major cohesio sit par-
tium liquidarum, quam ut ab his particulis excussis se-
parari possint, tunc manebunt in eodem loco, neque
subsidentur particulæ excussæ, sed opaca & turbida
manebit urina. An forte per validum attritum sic
divisa fuerint hæc omnia in minimas moleculas,
ut aucta superficië minuatur proportionalis gravitas?
certe argentum vivum, fluidum ponderosissimum,
per ignem divisum in minima, per aera volitat.
Designat ergo talis urina validum attritum particu-
larum fluidarum ad se mutuo & ad vasa, solidarum
partium corporis detritum, adeoque minimis & te-
nerrimis vasculis magnam vim inferri, humores cor-
poris per morbum plurimum degenerare a sanitatis
legibus, salesque & olea acriora reddi, & majori
hinc copia per urinam expelli, simulque diluenti &
tenuissima parte humores destitui. Unde apparet ma-
gnum discrimen in febribus continuis putridis, quod
talis urina indicat.

Patet hinc ratio, quare Galenus (e) dixerit: *Quod
si turbida (urina) sit, qualis veterinorum (ὀρεζουρίω)
apparet, crudis vocatis humoribus refertas quidem
venas esse indicabit, non vero quiescere circa illos
naturam, sed valide concoquere.* Laudat deinde ce-
lerem separationem crassi a liquido; & ubi subsi-
dentia alvi lævis & æqualis est, tunc naturam cru-
dos humores superaturam indicabit, sin minus, con-
trarium. Deinde addit universalem hanc regulam:
*Verum omnium turbidarum urinarum generalis nota
tibi sit separatio, vel cito, vel tarde facta, aut o-
mnino nulla.* Prima optimum signum dat, secunda
minus bona, tertia pessima.

Turbidæ autem illæ urinæ vel eminguntur tales,
vel redduntur pellucidæ & paulo post turbantur,
talesque permanent, quod sæpius in his febribus
contingit. Vocavit Hippocrates (f) has urinas sub-
jugales quia in equis, vaccis, & similibus anima-
libus talis urina naturaliter observatur; atque se-
quenti modo descripsit in Philini uxore, quam de-
cimo quarto die a puerperio febris prehenderat: *Un-
decimo die morbi minxit urinam consertim copiosam,
crassam, albam, quale quid ex urinis subsidentibus fit,
quando returbantur: multo tempore relicta non subsi-
debat. Color & crassities similis erat subjugalium -
Talia me jebat, qualia ego vidi.* Tales autem uri-
nas ubique damnavit; non enim apparent nisi in febri-
bus, quæ periculosis symptomatibus stipantur. Capi-
tis dolores præsentis, vel mox adfuturos, post simi-
les urinas monuit alibi (g). Et in Prognosticis (h),
postquam urinam fulvam & tenuem cruditatis si-
gnum esse dixerat, addit, magis lethales esse crassas
urinas. Tunc autem imprimis pessima quæque ex-
spe-

(e) In Proreth. I. I. Chart. T. VIII. p. 719.

(d) Herm. Boerh. Instit. §. 175.

(e) De Sanitate tuenda L. IV. c. 4. Chart. T. VI. p. 121.

(f) Epidem. I. ægror. 4. Chart. T. IX. p. 104.

(g) Aphor. 70. Sect. IV. ibid. p. 180. & Epidem. VII. p. 397.

(h) Chart. T. VIII. p. 635.

spectanda sunt, si per plures dies tales maneant, absque subsidencia; si enim subidere inceperint, meliora sperare licet. Sic in *Pericle* (i) primo die urinae copiosae albae turbidae aderant, quae sedimentum non deponebant; secunda die crassae quidem erant, sed magis subsidebant; tertia die jam concoctae multum sedimentum continebant; & quarta die sudore calido copioso perfecte judicatus aeger a periculoso morbo evasit.

Tales ergo crassae urinae cruditatem magnam morbi designant in febribus, & validum impetum, quo natura in morbi materiam agit; unde nisi cito mutantur in melius, in acutissimis morbis certam perniciem fere demonstrant; in mitiori morbo longitudinem, & difficilem crism.

Vel & tenuior, magisque aquosa. Designat enim talis urina, retineri in corpore illa, quae per has vias naturaliter de corpore evacuantur; olea nempe & sales sanguinis aciora reddita, magis adhuc notitura, quia in fere acuta continua putrida omnia citius in corruptelam vergunt, quam in sanitatem. Observatur & talis urina quandoque, dum sanguis inflammatoria densitate immeabilis redditus aquae, quantumvis copiosae ingestae, miscelam respuit; unde tunc potus assumptus statim per urinae vias elabatur. Hinc patet ratio illius asserti, quod apud Hippocratem (K) habetur: *Malum est quoque (urina) quae post potum cito mingitur, maxime in pleuritidis & peripneumoniciis.* Sic & alibi tenuem & fulvum urinam damnavit, dicens: Quoad autem urina fulva & tenuis fuerit, crudum esse morbum significat; si vero & morbus longus fuerit, urina vero talis, periculum est, ne sufficere homo non possit, quoad concocta sit urina (l). Videantur & illa, quae de tali urina in Commentariis §. 712. dicta fuerunt.

Parcior, minus retinenda. Ob eandem causam damnatur & urina parcior, quia designat diluente vehiculo orbem sanguinem non posse suppeditare sufficientem lymphae copiam, per quam ex sanguine eluuntur aciora. Unde & plerumque parcior talis urina acerrima est & stranguriosa, continuum & molestum mejendi conatum efficiens. Pessimum pariter signum est in his morbis, si absque voluntatis imperio inscisi aegris elabatur urina; tunc enim semper insignis cerebri laesio per morbum adest: unde fere tantum in delirantibus, phreniticis, comatosiis &c. apparet hoc symptoma. Monuit hoc Hippocrates, dicens: *Quae urinae non recordantibus effluunt, perniciosae (m).* Et deinde subjungit: *Num ab his mejuntur, ac si sedimentum conturbaveris:* nempe perturbatae & subjugalium urinis similes. Et alibi (n): *Quos latet urina procidens, & pudendum contrahitur, desperati.* Hujus textus aliam tamen lectionem, quae melior videtur, habent Foessius & Duretus (o; loco enim hujus εἰσιλάνθάνει τὸ οὖρον προσπίπτων, καὶ τὸ αἰδοῖον ἐκλύονται ἀνελεπίστοι sic legunt; Οἷσι λανθάνει τὸ οὖρον προσπίπτων ἐς τὸ αἰδοῖον, ἐκλύονται ἀνελεπίστοι. Quo latet urina procidens ad pudendum, exsolvuntur desperati.

Motus quo magis tremuli, tactum refugientes, ludentes, carpentes. Designant enim haec omnia, sensorium commune affici; unde deliria, convulsiones, &c. metuenda sunt. Videatur de his *Capitulum de Tremore Febrili*; uti & illa quae in Commentariis §. 702. de his tamquam futuri delirii notis dicta fuerunt. Illud autem symptoma, quo aegri tactum quasi refugiant, solus fere notavit Hippocrates (p) atque πρὸς χεῖρα ἀνελκόμενοι, ad manum exsistentes, vocavit, & male habere monuit. In talibus enim aegris, dum Medicus digitos carpo admoveat pulsam exploraturus, manus subito resilit; si rogentur, quare manum retrahant, dicunt, se hoc nescire. Videtur tunc in sensorio communi tanta irritabilitas esse, ut a levissima etiam nervorum, in diffusa quamvis parte corporis, mutatione turbetur totum; unde brevi convulsiones instare metuendum est. Ob eandem causam in his aegris oculi lumen refugiant; quod pariter perniciosum in morbis signum esse Hippocrates monuit (q).

Oculi quo luctuosiores. Ad omnia haec attendendum est: unde optime Celsus (r) iussit, ut Medicus neque in tenebris, neque a capite aegri resideat, sed illustri loco adversus eum, ut omnes notas ex vultu quoque cubantis perspiciat. Oculi autem plurima & certissima signa dare solent in morbis: nec mirum, cum & in sanis animi affectus varios in oculis observare liceat, & prima ingruentium morborum indicia saepe in oculis appareant. Dum quartanarium paroxysmus jamjam apprehendet, pallor oculorum adest; dum in syncopen delabetur homo, solitus oculorum splendor minuitur prius. Ex oculis futurum delirium praesagire noverat Hippocrates (vide Commentaria §. 702.). In debilibus, post morbos praegressos, hominibus primum renascentium virium indicium major oculorum vigor dare solet. Unde non sine ratione dixit Hippocrates (s), *Oculi ut valent, ita totum corpus.* Pessimum ergo signum in morbis est, ubi depravatur naturalis ille oculorum nitor & splendor, qui ab aequabili vasorum impletionem, & assidua tenuissimae lymphae irroratione, qua oculi detergentur, pender. Unde in moribundis sicci, squalidi & pulverulenti apparent; obvolitantibus enim in aere pulvisculis brevi deturparentur oculi, nisi frequenti palpebrarum nistatione, & tenuissimae lymphae abluitione, depurarentur continuo. Hinc circa mortem, & defectu illius liquidi, & dum insensiles jam & hebetes jacent aegri, non detergentur illae sordes, sed accumulatur, & luctuosissimam instantis jam mortis imaginem exhibent; vulgo etiam fatale hoc signum distinguente, dum dicunt (*het gesigt is gebrooken*) abolito jam visu, aegros conclamatos esse.

Unde Hippocrates (t) pro malis & perniciosis signis habuit, si oculi pervertantur, aut alter altero minor sit, vel alba fuerint rubra, aut livida, vel venulae nigrae in illis sint, aut sordes circa oculos appareant, aut sublimiores vel prominentes (oculi) vel admodum cavi facti, vel supercilia curva, aut rigida

B 4

macu-

- (i) Epidem. 3. aegrot. 6. Charter. Tom. IX. p. 301.
 (k) In Coac. Praenot. Num. 179. Charter. Tom. VIII. p. 326.
 (l) In Prognosticis Tom. VIII. p. 634. 635.
 (m) Prothet. Lib. 1. text. 28. Charter. Tom. VIII. p. 718.
 (n) Coac. Praenot. n. 474. Chart. Tom. VIII. p. 379.
 (o) In Coacis Hippocr. p. 361.
 (p) In Coac. Praenot. Num. 61. Charter. Tom. VIII. p. 355.
 (q) In Prognost. Sent. 10. Charter. Tom. VIII. p. 597.
 (r) Lib. 3. c. 6. p. 110.
 (s) Epidemicor. 6. Charter. Tom. IX. p. 305.
 (t) In Prognost. Sentent. 10. Charter. Tom. VIII. p. 597.

maculosa, aut visus squalidus & sine splendore &c. Similia & in Coacis (u) habentur; ubi & additur, si circa oculos tenuem concretionem albam habeant (v) qualis pellicula, ab inspissatis & collectis humoribus nata, visum obscurans in moribundis sæpe apparet. Hinc etiam dixit alibi (x): Oculus bebescent (αὐκὸν ὀφθαλμὸν) prævum, & fixus & caliginosus malum. Contra vero pro optimo signo habuit oculorum nitorem in morbis; unde dixit (y): Oculorum puritas, & alba illorum ex nigris vel lividis pura fieri, criticum. Si igitur cito depurentur (oculi), celerem crism significent; si tarde, tardior.

Quandoque etiam accidit, ut ægri vultus mœrorem exprimat, interdum cum lacrymis, aliquando & sine eis, licet nondum tamen adeo squalidi oculi appareant: si rogetur tristitiæ causa, negat se tristem esse. Pessimum semper hoc signum est, quod aliquoties in ægris vidi. Inter mala autem signa recensuit etiam Hippocrates (z), si per somnos, palpebris non commissis, aliquid ex albo subappareat, neque ex diarrhœa aut purgantis portione hoc factum fuerit, neque æger hoc modo dormire solitus sit. Admodum enim lethale hoc signum esse monuit. Uti etiam si in febre non intermittente, labium, palpebra, supercilium, aut oculus, aut nasus pervertatur; si non videat, si non audiat, imbecillo jam ægro. Si quid horum acciderit, mors proxima est (a).

Involuntariis lacrymis humidiores. Hæ sunt illæ lacrymæ, quæ in moribundis toties apparent; unde & Poetæ media in morte natantes oculos dixerunt. Damnavit has Hippocrates (b), quando absque causa lacrymis madent oculi: si enim audit mortis periculo, vel cara dum pignora vident, illacrymentur ægri, bonum potius signum est, cum solitis tunc moveantur animi affectibus. Unde ali-

bi (c) in acutis, male habentibus ægris, voluntarias lacrymas bonas dixit; involuntarias vero malas. Imo non tantum in febribus, verum etiam in aliis morbis idem obtinere monuit (d). Unicum tamen excepit casum, in quo lacrymæ involuntariæ futuræ criseos, per narium hæmorrhagiam, signum dant; si nempe tales lacrymas, alia pessima signa non comitentur. Ita enim habet (e): Quibus in febribus acutis, maxime in ardentibus, invitæ effluunt lacrymæ, illis sanguinis e naribus profluvium expectandum est, si & reliqua perniciose non habuerint: male enim habentibus non hæmorrhagiam, sed mortem portendunt. Monuit autem Galenus (f) Medicos, ne perterreantur, licet talem ægrum delirare & subsilire viderint, si una cum lacrymis involuntariis alia signa futuræ hæmorrhagiæ narium adsint; ut capitis dolor, qui antea non adfuerat, colli & cervicis tensio & dolor, faciei palpitatio, oculorum rubedo, &c. Tunc enim omnia hæc humorum sursum tendentium indicia esse dixit. Imo adeo indubitatum signum dare lacrymas illas involuntarias tunc credidit, ut asserat in tali casu, Quod si invitæ illacrymentur, aut splendores se cernere sibi videantur, aut manus admoveant naribus, velut scalpentes, tunc jam non adfore, sed adesse sanguinis fluxionem conspiciet.

Hæc sunt illa præcipua signa, ex quibus concludimus, febriem acutam continuam putridam admodum periculosam esse, & in mortem tendere. Quo autem plura ex pessimis his signis simul adsint, eo pejorem & lethaliorem morbum esse, satis patet. Simul etiam apparet, quod prognosis in his morbis non adeo pendeat ab intellectus causis, sed certa habeatur ex signis læsarum functionum, quæ doceant majorem vel minorem recessum morbi a sanitatis conditionibus.

§. 735. **S**ed ubi somnus difficilis & male cedens, pustulæ purpureæ, vel lividæ corpus deturpant, hypochondria tensa & inflata, fere moritur.

Ubi somnus difficilis vel male cedens. Quanta mala vigiliæ in febribus faciant, ad §. 708. dictum fuit, unde & patet, quantum boni a placido & pacato somno in morbis expectandum sit. Præcipua enim spes in eo consistit, ut blando somno refecti ægri molestias morbi facilius tolerare possint, sicque sufficere ad crism vel solutionem morbi usque. Ubi autem somnus difficilis est, & turbulentus, cum terrore sæpius excitantur ægri, vel licet profundo somno demersi jacuerint, evigilantes tamen inde nullum levamen sentiunt, sed potius auctam corporis defatigationem, & majorem debilitatem percipiunt; hinc in angusto spes est, & fere semper lethalis eventus morbi erit, & pessima sequentur sym-

ptomata. Unde Hippocrates (g) turbulentas & ferocissimas ex somno excitationes damnavit tanquam convulsivas: & alibi (h) in febribus ex somnis pavores aut convulsiones malas pronunciavit: quinimo universale hoc axioma practicum posuit (i); Quo in morbo somnus laborem facit, lethale, si vero juxet somnus, non lethale.

Pustulæ purpureæ vel lividæ corpus deturpant. Quam mali ominis in morbis sint tales pustulæ, pluribus demonstratum fuit ad §. 723. ubi de exanthematibus febrilibus agebatur: sunt enim quasi necroses, & gangrænosæ morbi indolem denotant. Notandum tamen, has pustulas rite distinguendas esse a maculis illis purpureis & lividis sæpe,

(u) Num. 216. ibid. p. 264.

(v) In Prothet. Lib. 1. Chart. Tom. VIII. p. 73.

(x) In coacis Num. 218. ibid. p. 264.

(z) In Prognosticis Sentent. 11. Charter. Tom. VIII. p. 599. & Aphor. 51. Sect. 6. Charter. Tom. IX. p. 285.

(a) Aphor. 40. Sect. 4. Chart. Tom. IX. p. 166. in Prognost. Sent. 12. Charter. Tom. 8. p. 600.

(b) Ibid. Sentent. 10. p. 597.

(c) Epidem. 6. textu 21. Charter. Tom. IX. p. 380.

(d) Aphor. 52. Sect. 4. Charter. Tom. IX. p. 162.

(e) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. p. 75.

(f) Lib. 2. Meth. Med. ad Glaucôn. capit. ult. Charter. Tom. X. p. 366.

(g) Prothet. Lib. I. Charter. Tom. VIII. p. 779.

(h) Aphor. 67. Sect. IV. Charter. Tom. IX. p. 177.

(i) Aphor. 1. Sect. II. ib. pag. 42.

sæpe, quæ in scorbuticis corporibus in levibus etiam febribus quandoque apparent. Sed maculæ illæ scorbuticæ magis irregularis figuræ sunt, & latiores plerumque, & ex signis scorbuticæ cacochymie prægressæ, & absentia malorum symptomatum, cognosci poterunt.

Hypochondria tensa & inflata. Quid proprie præcordiorum, sive hypochondriorum nomine, veteres Medici intellexerint, in Commentar. §. 701. dictum fuit; patuitque tunc, cardiacam vocatam, hypochondria stricte dicta, & epigastrium huc referri, ubi hepar, lien, ventriculus, pancreas &c. continentur. Videtur Hippocrates in morbis semper sollicite observasse, quomodo se haberent hypochondria, atque inde plurima præfagia tam ad salutem, quam interitum, deduxisse. Universalem autem hanc regulam practicam tradidit. Optimum quidem hypochondrium est, si doloris expers, & molle ac æquabile, & in dextris & in sinistris. Inflammatum autem, vel dolorem adferens, aut tensum, aut dextrum a sinistro varium, aut contra sinistrum a dextro, hæc omnia attendere oportet (K). In Coacis autem Prænotionibus (l) addidit, signum morbi mali moris esse, si hypochondrium inflammatum, inæqualiter se habens, aut dolens fuerit. Præ reliquis autem damnavit, si inflammatorio tumore attollerentur hæc loca; & merito, cum viscera hic locata pessime affecta esse hoc demonstraret; & vel subita mors, vel periculosa admodum suppuratio, in his locis tunc metuenda sint: atque ideo dixit: Tumor autem durus & dolens hypochondrio pessimus quidem si totum hypochondrium occupaverit: sin vero in altera tantum parte fuerit, minus periculosus, qui in sinistra. Verum significant tales tumores in initio quidem, periculum esse mortis brevi future; si vero febris viginti diem superet, nec tumor interea subsidat, in suppurationem vertitur (m). Monuit tamen, quandoque in primo talium morborum circuitu, narium hæmorrhagiam accedere, & plurimum prodesse, unde iussit, ut attendat Medicus, an ægri capite doleant, aut visus hebetudinem percipiant; quæ sanguinis per nares effluxuri signa sunt. Hypochondrii enim tensionem, tam in dextra quam sinistra par-

te, inter signa futuræ narium hæmorrhagiæ numeravit (n): sed & simul diserte monuit, talem tensionem tunc sine dolore & inflammatione esse. Patet ergo, hypochondriorum tensionem semper malam esse, si dolor simul adsit; licet quandoque, imprimis in junioribus, salutaris narium hæmorrhagia in morbi initio infausum omen avertat.

Minus quidem periculosos agnovit Hippocrates (o) tumores hypochondriorum molles & expertes doloris, & qui digito preffi cedunt; flatulenti enim illi videntur esse: &, si hypochondria stricte dicta occupent illi tumores in ventriculo aut intestino colo videntur hæere potissimum. Unde & alibi (p) dixit: At in dextris sublatis tumores, qui magna quidem ex parte molles sunt, maximeque prementis si quid submurmurat, non admodum maligni existimandi sunt. Unde videri posset, ac si hypochondria tensa & inflata non semper pro pessimis signis habenda forent. Verum hic concursus plurimorum lethaliū signorum consideratur, cui si talis inflatio & tensio hypochondriorum jungatur, merito mortem instare concluditur. Fit enim tum vel a putrefactis humoribus elasticam materiam generantibus; uti etiam a resolutione ventriculi, & intestinorum, unde non amplius dilatantibus causis resistunt, sed miro modo expanduntur; quibus quandoque jungitur inflammatoria distensio hepatis & lienis. Unde etiam in moribundis sæpe totum abdomen in æquabilem tumorem attollitur: quod & notatur in ultimis illis Aphorismis (q), qui tamen a multis non habentur pro genuinis. Postquam enim plurima alia lethalia in morbis signa enumerata fuerunt, subiungitur: Interituris signa hæc manifestiora sunt, & ventres attolluntur & inflantur. In Comment. autem ad hunc locum Charterius casum narrat pueri, cui quartana febris in acutam & continuam versa fuerat: misero huic ante mortem abdomen inflabatur, & post mortem aperto abdomine flatus cum sono erupit: procul dubio elastica materia, per putredinem genita, abdominis cavum implente. Patet ergo ratio, quare hypochondria tensa & inflata in continuis putridis pro lethali signo habeantur.

§. 736. **C** Uratio ante tradita pro indicantium varietate, symptomatum vehementia, ægri conditione, statuque morbi variata nihil singularis requirit.

Curatio febrium generalis descripta §. 398. atque postea sequentibus paragraphis fusius explicata, pariter hic locum habet, adeoque ibi dicta sufficient. Ut autem generalis hæc febrium curatio singularibus casibus applicari possit, debet simul cognosci, quanam functionum læsiones adsint, & qualis degeneratio solidarum & fluidarum partium obtineat; inde enim indicantium varietas nascitur. In synocho putrida (videantur dicta ad §. 730.) novimus a naturali statu plurimum degenerare humores; quandoque in spissitudine inflammatoriam tendere, aliquando etiam in nimiam dissolutionem vergere; adeoque & morbum, quamvis nomine eundem, sæpe diversam omnino medelam requirere. Duplex enim genus talium febrium observatur, utraque continua, utraque humores corrumpens, & lædens fe-

re omnes corporis functiones. Una, inflammationem validam comitem habens, in crassioribus humoribus & majoribus vasis hæret; calorem magnum, pulsum durum, & initio saltem morbi satis validum habet; & sanguinis missionem, clysmata refrigerantia, diluentia, attenuantia &c. in curatione requirit. Verum aliud talium febrium genus observatur, in quo non deprehenditur tanta mutatio in crassioribus corporis nostri liquidis, sed videtur in tenuioribus longe humoribus tunc vitium hæere: neque tales febres adeo insignis calor comitatur, neque inflammatoriæ spissitudinis ulla signa adsunt; imo sæpe solvuntur in morbosam tenuitatem liquida crassiora. Interim tamen subita virium prostratio has febres comitari solet, & anomala quandoque adsunt symptomata; unde has febres malignas

(k) Hippocr. in Prognost. Chart. T. VIII. p. 610.

(l) Num. 180. ibid. p. 687.

(m) In Prognost. Chart. T. VIII. p. 611. 612. Coac. Prænot. Num. 181. ibid. p. 687.

(n) Epidem. 1. Chart. T. IX. p. 60. & in Prognost. Chart. T. VIII. p. 682.

(o) Ibid. p. 614. (p) Epidem. 4. Chart. T. IX. p. 318.

(q) Sect. 8. Aphor. 19, Chart. T. IX. p. 351.

lignas solebant vocare Medici, quæ latenter adeo, absque rapido impetu, turbabant omnia. Docuit observatio, talia remedia tunc profuisse, quæ aromatica penetrabili virtute languentes vires erigerent, & per sudores, vel auctam saltem diaphoresin, expellerent de corpore latens illud malignum, epidemico contagio sæpe susceptum; uti in peste & febribus pestilentialibus dictis observatur. Unde hæc remedia Alexipharmaca vocaverunt: qualia imprimis ab omni ævo laudata fuerunt, ruta, scordium, angelica &c. in quibus penetrabile aroma adest; dum simul non adeo magnus metus est, ne per horum stimulos nimis augeatur febrilis motus; imprimis si aqua infusa potentur. In hoc febrium genere venæ sectio, clysmata, & similia debilitantia nocerent potius. Verum dum talis medela adhibetur illis febribus, quæ inflammatoriam sanguinis densitatem comitem habent, omnia in pejus ruunt; uti suo tempore toties doluit Sydenhamus. Maligna enim febris non omnium dierum morbus est, & longe frequentiores febres inflammatoriæ observantur; si inflammatoria sanguinis densitas ante febrim præexistit, si febrili impetu dissipata sanguinis parte tenuiori, & inspissata reliqua, nata fuerit. Summo enim ægrorum discrimine in omnibus morbis acutis fere malignitatem illam crepabant quondam Medici, & cardiacis & alexipharmacis calidissimis utebantur. Unde Sydenhamus (r), qui

generoso ausu solus fere se huic torrenti opposuit, non dubitavit dicere, quod malignitatis illud vocabulum humano generi ipsa inventione pulveris pyrii lethalius fuerit, dum illas imprimis febres malignas vocarent Medici, in quibus intensior præcæteris inflammationis gradus aderat. Attentus tamen ad omnia morbi phænomena Medicus facile distinguet febres, inflammationis participes, ab aliis illis continuis putridis, quæ ob anomala symptomata, subitam debilitatem, & simul remissionem caloris gradum plerumque, malignæ vocantur. Cum autem præcipuus curationis cardo in illo imprimis versetur, ut iusto moderamine febrilis impetus regatur, ne nimis incitetur vel torpeat; videantur illa, quæ de hac re in Commentariis §. 609. 610. 611. in cura generali febrium dicta fuerunt. Cum etiam & symptomatum vehementia, uti tunc notatum fuit, nimis impetus febrilis signum det, & imprimis caloris intensitas, patet, ad hæc præcipue attendendum esse.

Pro varia autem ægri conditione quoad ætatem, sexum, temperiem &c. quandam in cura diversitatem requiri, nemo dubitat: verum & de his in Commentar. §. 602. & reliqua cura febrium generali, abunde dictum fuit: uti etiam de illis, quæ varium morbi statum, in ascensu, summo vigore, descensu, spectant. Adeoque ex illis febrium continuarum putridarum curatio petenda erit.

§. 737. **H**As dixit *συνόχης* Vetustas, Continentes Schola, quia nulla in his fervoris remissio: *συνεχῆς* vero, siue continuas (§. 727.), quæ Continuæ remittentes.

Continua febris proprie vocanda erat illa, cujus omne tempus tantum una accessio erat a principio ad solutionem usque, uti in Comment. §. 727. dictum fuit. Illas hodie Continentes scholæ Medicæ vocant, siue *συνόχης*, uti usu obtinuit, de quibus jam actum fuit. Ubi vero notabilis remissio & exacerbatio observatur in febre, licet cæteroquin continua fuerit, tunc vocatur *συνεχῆς*, siue continua remittens. Apud Veteres tamen Medicos *συνεχῆς* triplex latiori significatione sumptæ fuerunt; imo & videntur hoc nomine vocasse quandoque illas febres, quæ hodie *συνεχῆς* dicuntur, uti ex Galeno (s) patet, qui sic habet: Continuae & intermittentes nomine bisariam Veteres uti videntur. Continuas namque febres appellant interdum quidem omnes, quæ ad integritatem (*ἀποτέλειται*) non desinunt. Interdum vero non omnes, quæ ad integritatem febris non desinunt, sed illas solas præcipue, quæ ad iudicium usque nullam permutationem sortiuntur. Ita vero & intermittentes interdum quidem illas solas nominant, quæ ad integritatem desinunt; interdum

vero quæ ad integritatem non desinunt, sed insignes faciunt particularium accessionum mutationes in principium, incrementum, vigorem & remissionem. Addit deinde, quod juniores Medici nonnulli febres illas, quæ nullam insignem mutationem sortiuntur, vocaverint non continuas (*συνεχῆς*), sed continent *συνόχης*; illas vero solas, quæ ad integritatem non desinunt, sed remittunt tamen & denuo exacerbantur, continuas (*συνεχῆς*) dixerint. Veteres vero Medici has febres continuas remittentes vocaverunt, quandoque continuas, quandoque & intermittentes. Ubi enim cum continentibus hodie dictis febribus comparabant, vocaverunt intermittentes, & contra si conferebant cum illis febribus, quæ ad integritatem desinunt, dixerunt continuas: sunt enim inter continentis febres & intermittentes quasi mediæ.

Hæc monenda videbantur, ne confusio quandoque nasceretur illis, qui Medicinæ addiscendæ incumbentes Veterum Medicorum monumenta evolvunt.

FEBRIS ARDENS.

§. 738. **Q**uas inter Causas, siue Ardens dicta febris meretur singulatim discuti ob frequentiam, discrimen, sanandi laborem.

Ab insigni ardore, quo affliguntur ægri hac febre decumbentes, febris ardens vocatur; unde & *καύσος*, *από τῆς καύσεως*, ab urendo, dicitur. Ad continuarum remittentium speciem autem reducitur febris ardens proprie vocanda, quia manifestas exacerbationes habet, neque continuo tramite absque muta-

tione ad crisin usque decurrit, uti in synochis siue continentibus febribus observatur. Illud enim omnes, qui de ardente febre scripserunt, auctores agnoscunt. Sic Celsus (r) de curatione febris ardentis agens monet, in ipsis accessionibus oleo & aqua ægrum refrigerandum esse &c. Si pituita in stomacho coit, incli-

(r) In Schedula monitoria de novæ febris ingressu p. 631.

(s) Comment. 3. in L. I. Epidem. Causat. T. I. p. 16. (r) L. 3. c. 7. p. 1344.

clinata iam accessione, vomere cogendus est, Et Galenus (u) dixit, quod exquisita febris ardens, quum omnia alia servet accurate tertianæ indicia, eo solo differt, quod neque cum rigore invadat, neque ad integritatem deveniat. Pariter & Hippocrates plurimis in locis de febre ardente agens meminit exacerbationes, quæ diebus paribus vel imparibus fiunt, uti postea dicetur. Quamvis enim ob caloris intensitatem & aliæ febres ardentes dici possent (x), & quandoque revera ab auctoribus, recentioribus imprimis, sic vocentur febres continentes, cum in illis calor digitum tangentem quasi pungens (vide §. 731.) sæpe percipiatur; imo & Hippocrates (vide Commentaria §. 558.) febrem, ubi vehementissima est, *πύρ*, id est, ignem vocare consueverit; obtinuit tamen hodie ulus febris ardentis nomen dare febri continuæ remittenti, quam urens fere calor & reliqua symptomata, sequenti paragrapho enumeranda, comitantur.

Ubi ergo febres intermittentes, quotidiana & tertiana imprimis, prolongatis vel & duplicatis paroxysmis, nullum tempus a febre liberum relinquunt, possunt in febrem ardentem & periculosissimam mutari; unde dixit Hippocrates (y): *Quæ febres non intermittentes tertio quoque die vehementiores fiunt, periculosiores; quocunque autem modo intermiserint, citra periculum esse significat.* Tale videtur fuisse illud genus febrium, quod *μικτήριον* a plerisque Medicis appellari dixit Celsus (z), nempe alterum illud tertianæ genus, longe perniciosius, quod tertio quidem die revertitur, ex octo autem & quadraginta horis fere sex & triginta per accessionem occupat, interdum etiam vel minus vel plus, neque ex toto in remissione desistit, sed tantum levius est. Patet autem illam hemitritæam Celsi esse tantum tertianam protractam adeo, ut vel nulla, vel exigua admodum, intermissio fiat; verum, uti statim dicetur, hemitritæa Galeni a tali febre distinguitur. Si jam tertiana duplicata fuerit, sic ut secundo die novus paroxysmus accedat, respondens illi, qui quarto die sequetur, talibus paroxysmis protractis duplex tertiana in continuam remittentem facile vertetur; videturque Celsus (a) tertianam duplicatam sub quotidianæ nomine descripsisse, imo etiam quotidianam febrem cum continenti fere confudisse; sic enim habet: *Quotidianæ vero variae sunt &c.* Rursus aliæ sic designant, ut ex toto sequatur integritas: aliæ sic, ut aliquantum quidem minuatur ex febre, nihilominus tamen quedam reliquæ maneat, donec altera accessio accedat: ac sæpe aliæ vix quidquam aut nihil remittunt, sed ita, ut capere, continuant. Deinde aliæ fervorem ingentem habent, aliæ tolerabilem: aliæ quotidie pares sunt, aliæ impares; atque invicem altero die leniores, altero vehementiores &c.

Illas autem febres continuas remittentes, ex tertianarum paroxysmis productis & duplicatis natas, quæ tertio quoque die exacerbantur, maluit Galenus vocare *πυρετικές* sive tertianarias, quam hemitritæas, quia ad tertianæ naturam accedebant, & fere ad intermissionem perveniebant (b). Hemitritæam autem febrem dixit illam, quæ ex quotidiana

na febre continua, id est remittente quidem sed non penitus intermittente, & tertiana intermittente fit (c), illamque febrem speciem solam sic vocandam voluit, quia pro altera sui medietate tantum tertiana est, cum febres continuæ remittentes, ex tertianæ paroxysmis duplicatis & productis nate, totam tertianæ naturam habeant. Videtur imprimis ideo hæc adeo sollicitè distinxisse, quia quotidianarum febrium ortum ex pituita putri, tertianarum vero ex bile flava deducebat (d), ideoque in curatione ad distinctas harum febrium causas attendendum volebat, licet ex binis his mistis unus exsurgeret morbus, hemitritæa nempe febris. Imo non improbabile videtur, quandoque & acutam continuam cum tertiana vel quotidiana intermittente misceri posse, sicque alia febris hemitritææ species esset, & quidem pessima, dum continua febris uno tramite pergeret, alternis interim diebus, vel singulis, novus paroxysmus febri intermittenti accedens omnia mala auget. Videtur & talem continuæ febri cum intermittente complicationem notasse Galenus (e), ubi de febribus compositis & inter se mixtis agit; sic enim habet: *Febres quidem complicantur maxime cum aliis ejusdem generis, vel unius speciei cum aliis ejusdem speciei; est vero, quod & differentes (complicentur).* Nam quotidianæ tertianæ, & bis quartanæ, & ejusdem speciei inter se plerumque complicantur. Sicut quandoque tres quartanæ periodos (id est quartanam triplicatam) idem homo habeat. Sed hos quidem cognoscere, non est omnino difficile. Quandoque vero aliqua ex intermittenti genere cum continua complicatur, difficillimam & vix explorabilem faciens mixtionem. Credo autem me aliquando, quamvis rarius tamen, talem febrem ardentem observasse, in qua tertia quaque die exacerbatio manifesta erat, dum interim continua febris intermedio die pergeret, & augetur continuo. Mira forte videbitur multis vix credibilis talis complicatio, qua distinctæ adeo febrium species simul unitæ decurrerent, neque se mutuo turbarent: sed vidi hominem quartana laborantem pleuritide valida correptum fuisse, quam febris acuta inflammatoria comitabatur; interim tamen toto hujus pleuritidis decursu quartana febris typum suum servans statim tempore adoriebatur, nec novo morbo hoc adveniente, nec venæ sectionibus aliisve remediis, ad pleuritidem sanandam adhibitis, turbata.

Triplex ergo videtur fuisse febri species, cujus hemitritæa nomen datum fuit. Tertiana nempe, quæ paroxysmos adeo protractos habebat, ut vel nulla, vel parva admodum intermissio observaretur; hæc erat hemitritæa Celsi: quo & referri poterit illa, quæ ex tertianæ duplicatæ paroxysmis productis fiebat continua remittens febris. Hemitritæa Galeni, quæ ex complicatione quotidianæ continuæ & tertianæ intermittenti fiebat. Denique illa hemitritæa, quæ ex unione febri acutæ continuæ & tertianæ nascitur. Quamvis autem tres illæ hemitritææ omnes periculosæ sint, prior tamen mala, peior secunda, pessima tertia species haberi poterit.

Cum

(u) De Crisib. Lib. 2. cap. 6. Charter. Tom. VIII. pag. 415.

(x) Galen. ibidem.

(y) Aphor. 57. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 161. & in Coacis Pranot. Num. 218. Chart. T. VIII. p. 852.

(z) Lib. 2. cap. 3. pag. 116. (a) Ibidem.

(b) Galen. Comment. 2. in Lib. 6. Epidem. Chart. T. IX. pag. 410. De Febr. Lib. 2. cap. 2. Chart. T. VII. p. 138. 139.

(c) Galen. de Febris Lib. II. cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 135.

(d) Ibid. cap. 7. & 4. pag. 130. 131.

(e) De Crisib. Lib. II. cap. 7. Charter. Tom. VIII. pag. 416.

Cum ergo frequentissima sit illa constitutio epidemica, quæ intermittentibus febribus producendis favet; & autumnales intermittens, si maturius ingrediantur, duplicatis & productis paroxysmis febres continuas remittentes sæpe faciant (vide Commentaria §. 727.); patet ratio frequentia talium morborum; simulque ex dictis colligitur, quare periculosa sint tales febres, & difficulter sanentur; quod tamen in sequentibus adhuc magis patebit.

An ergo omnis febris continua remittens nomen febris ardentis meretur? certe multæ tales febres,

quamvis semper difficiles sint, non adeo sævis symptomatibus stipantur, adeoque simpliciter febres continuæ remittentes tunc vocabuntur. Febres tamen, a quibus pauci moriebantur, & plurimi evadebant, ardentes vocavit Hippocrates (f); notans interim autumno sequente, obortis imbribus, magis lethales fuisse. Ardentem calorem, una cum siti inexplibili, pro signis pathognomicis febris ardentis posuit Galenus (g). Verum de his & reliquis symptomatibus primariis, quæ febrim ardentem comitantur, sequenti paragrapho dicendum erit.

§. 739. **H**Ujus symptomata primaria, Calor ad tactum fere urens, inæqualis diversis locis, ad vitalia ardentissimus, (in extremis sæpe remissior, imo aliquando frigus), ipsum aerem expiratum incendens; siccitas in cute tota, naribus, ore, lingua; Respiratio densa, anhelosa, cita; Lingua sicca, flava, nigra, exusta, aspera; sitis inexplibilis, sæpe subito sublata; fastidia cibi, nausea, vomitus; anxietas, inquietudo, lassitudo summa; Tussicula, vox clangosa; delirium, phrenitis; pervigilium, coma, convulsio, diebus imparibus exacerbationes.

Calor ad tactum fere urens &c. Ab insigni ardore febris hæc nomen habet: qualis autem appareat calor, tangenti tales ægros Medico, in Commentariis §. 731. dictum fuit; mordax nempe & molestus una cum siccitate, non vero humidus & vaporosus, qualis in vigore febrium intermittentium, aliisque febribus mitioris indolis, apparet. Unde dixit Aretæus (h) in febre ardenti esse ignem aridissimum & acerrimum, atque ægros omnia frigida atrectare, parietem, vestem, pavementum &c. ut molestissimum calorem leniant. Raro autem æqualiter tantus calor per totum corpus diffunditur, & non nisi in talium febrium initio; bonum enim signum est in morbis, uti ad §. 698. dictum fuit, corpus æqualiter calidum & molle esse; in febre autem ardente omnia fere pessima signa apparere solent, unde circa vitalia viscera summus æstus, & circa extrema corporis calor remissior, vel & aliquando frigus, percipitur. Cum enim calor febrilis a magno motu partium ex corde, & magna resistantia vasorum contra cor oriatur, auctis illis resistentiis, dum per calorem liquidissima dissipantur & reliqua massa siccatur (vide §. 689.) non poterit sanguis ad extrema corporis debita copia & impetu propelli, adeoque minuetur in his locis calor; & dum immeabilis jam fere redditus sanguis per vasa & viscera cordi vicina tantum movetur, frigus in extremis aderit, pessimo semper omine. Unde internarum partium summum ardorem, una cum externarum frigore, inter symptomata febris ardentis recensuit Hippocrates (i).

Cum autem, impedito sanguinis motu per plurima vasa corporis, tanto celerior trajectio fiat per vasa adhuc libera, & quamdiu vita durat, sanguis per pulmonem ex corde dextro in sinistram pel- li debeat, rapidissimo motu sanguis, liquidissima sua parte orbatu jam & densior, per pulmonaris arteriæ angustias transibit; adeoque ingens erit attritus, & calor summus in pulmone nascetur. Cum autem aer citissime caleseat, hinc fervido pulmone receptus, dum inspiratur, calidissimus apparebit, dum expiratur; uti optime percipitur, si dorsoma-

nus ori & naribus ægrorum admoto excipiat aer inter expirandum expulsus, qui tunc molesto calore offendit, ac si calido de fornace egrederetur. Hoc sensu dicitur aer expiratus incendi: imo Aretæus (k) non dubitavit dicere, quod febre ardente laborantes ignem expiant (τὸν ἰκκνίστι).

Siccitas in cute tota, naribus, ore, lingua &c. Inter caloris febrilis effectus (vide §. 689.) siccitas numerata fuit: cum ergo summus in febre ardente æstus sit, patet & partes corporis, quæ naturaliter humidæ sunt, exsiccari debere. Fit autem hæc siccitas partim ob diffusam sanguinis partem tenuissimam & aquosam per calorem febrilem, partim etiam, quia reliquus sanguis immeabilis dum hæret in vasis majoribus, illa distenduntur, & vicina minora comprimunt: unde in talibus ægris cutis sicca & aspera apparet, quia vasa sanguinea subcutanea immeabili sanguine repleta comprimunt tenerrima exhalantia, simulque deficit tenuis in sanguine latex: idem jam in oculis, naribus, ore, lingua verum est. Hinc uti in Commentariis §. 100. dictum fuit, dixit Hippocrates, siccitate perire illos, qui ex febre ardente intereunt.

Respiratio densa, anhelosa, cita. Tria in respiratione considerantur, inspiratio, expiratio, & tempus medium inter inspirationem & expirationem; quod tempus quietem vocavit Galenus (l), dum explicaret, quænam proprie diceretur densa respiratio. Uti enim densas oleas aut vites plantari dicitur, quum nimium a se mutuo distant; & contra raras vocemus, si magnum inter illas spatium relatum sit; sic etiam tali sensu densam respirationem intelligendam esse voluit. Quum enim ipsa respiratio ex contrariis motibus per quietes distinctis composita sit, densam ipsam reddet brevis quietum, raram vero longitudo. Densitas ergo, vel raritas respirationis tempus illud intermedium respicit; celeritas vero vel tarditas proprie ad inspirationem & expirationem pertinet. Quemadmodum enim motui propriæ sunt celeritas & tarditas, ita & quantitati quietum raritas & densitas (m). Magna autem & parva respiratio variam dilatationem spirabilium organorum

(f) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 64.

(g) Commentar. 3. in Lib. III. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 272.

(h) De caus. & sign. morbor. acut. Lib. 2. cap. 4. pag. 16.

(i) De Affectionibus cap. 3. Charter. Tom. VI. pag. 612. De morbis Lib. I. cap. 12. ibid. pag. 548.

(k) De curatione morbor. acutor. Lib. II. cap. 3. pag. 100.

(l) De Respirat. difficult. Lib. I. cap. 2. Charter. Tom. VII. pag. 221. (m) Ibidem.

rum demonstrat. Respiratio ergo, quæ densa & cita est, celeritatem inspirationis & expirationis, & exiguum simul inter binos hos contrarios motus intervallum denotat. Anhelosa vero difficultatem & molestiam, qua hi motus peraguntur, significat, de qua re videantur illa, quæ ad §. 734. dicta sunt. Cum autem tantus circa vitalia ardor sit; & sanguis rapidissime per pulmonem moveatur, simulque summo æstu exassatus difficulter per pulmonaris arteriæ angustias transeat; patet ratio, quare miseri hi ægri tam cito & tanto cum molimine respirent, ut nempe gratum refrigerium attracti aeris percipiant, & sanguini per pulmonem viam expediant.

Lingua sicca, flava, nigra, exusta, aspera. In homine sano lingua & omnes oris interni partes perpetuo madent, ubi autem febris ardentis immani æstu torretur corpus, omnia hæc loca sicari incipiunt: unde Hippocrates inter illa phænomena, quæ in febre ardenti observantur, etiam linguæ siccitatem & asperitatem numeravit (n) pluribus in locis. Minimorum enim vasculorum exhalantium extrema, in superficie linguæ posita, exsucca jam & arida emoriuntur; vel & immeabilibus liquidis infarcta, & impetu vitalis liquidi a tergo urgentis protrusa, extra linguæ superficiem eminent, & sordes illas dictas in lingua constituunt, quæ flavescent, dein fuscæ fiunt, imo & nigrescunt sæpe penitus, exsuccis & gangrænosus redditus horum vasculorum extremitatibus. Ubi jam simul ingens siccitas adest, aspera & scabra lingua redditur, pessimo semper omine, quia inde novimus, œsophagi, ventriculi, & intestinorum superficiem similiter se habere: adeoque difficillimum ingressum fore liquidis assumtis, cum & absorbentium venularum oscula exsiccata & corrugata aditum denegent, dum interim summus æstus & sanguinis exassatio liquidi diluentis magnam copiam requirant. Videtur & notasse Aretæus (o), quod lingua interiorum corporis conditionem designet, imprimis si obscurus textus secundum ingeniosam Celeberrimi Petiti emendationem legatur (p): tunc enim Aretæus, postquam dixerat, in ardenti febre linguam & asperam & siccam & nigram esse, addit: *ἡ γὰρ τὸ εἶδος πείραται σπουδαίαν*: hæc enim (lingua) omnia interna significat. Unde simul apparet, sordes illas in lingua apparentes non debere originem suam fuliginosis halitibus ex ventriculo sursum ascendentibus & linguæ accretis, uti olim docuerunt Medicorum scholæ. Hunc errorem optime carpsit Helmontius (q), dicens: Non est ergo linguæ ariditas, crustataque ejus sordes, in febribus effectus, sive indicium exhalationis e stomacho (etiam potum non coquente) sursum delatæ: sed est defectus laticis deturpati, velegestate penuriosi. Primam autem sanationis spem in pessimis illis morbis inde colligimus, si incipiant aliquid humidi in lingua apparere, tunc enim crustæ illæ, ex emortuis vasorum extremis natæ, incipiunt humescere, tumere, elevari, & vi vitalium humorum appulsorum separari a partibus vivis & secedere perfecte, ut in gangrænæ separatione fit. Accidit tunc sæpe, ut lingua prius sicca & aspera qui-

dem, neque tamen nigrescens, crustam elevet, quæ incipiens separari a suppositis linguæ partibus, atrum colorem induit; sed sub hac crusta, & inter fissuras hinc inde apparentes, manifesta tunc apparet humiditas læto omine; tuncque talis linguæ nigritudo, quæ simul humida est, minime mala est, sed optimam spem facit eodem modo, ac gangrænâ corruptæ partes maxime nigrescunt, dum a vivis partibus incipiunt separari. Ex modo dictis videtur patere ratio, quare Hippocrates (r) de febre ardente agens dixerit: *color linguæ primo quidem tempore, qualis esse consuevit, verum valde sicca est; procedente vero tempore induratur, & exasperatur, & crassescit, & nigrescit. Si sane per initia hæc contingant, celeriores judicationes fiunt, si posterius, tardiores.* Successivas enim mutationes linguæ sic describit; cumque ultimo crassescere & nigrescere linguam dixerit, atque inde judicationis futuræ signum sumserit, neque siccam tunc esse addiderit, qualis primo tempore morbi erat; videtur admodum probabile, simul tunc humescere linguam, dum crassescit & nigrescit: ubi enim aridæ illæ crustæ humescere incipiunt & attolli, crassior lingua apparet non tantum, verum & ægri sæpe tunc queruntur, linguam quasi tectam incumbente lana & mole auctam apparere. Quamdiu enim magna illa ariditas in lingua manet, nulla judicationis spes esse poterit. Confirmatur ulterius hæc opinio ex illis, quæ leguntur in Coacis (s), ubi similia ferre habentur ac in loco modo citato, & dein sequentia: *Progressu autem temporis lingua exasperatur, & livescit, & rumpitur: lethale.* Si vero valde nigrescat, in decimo quarto die crîsim futuram significat. Periculosissima est nigra & (υλιδὴ) cum virore pallida. Valde enim nigram crîsim significare dicit, dum nempe humida simul est, uti ex modo dictis patet; nigram vero periculosissimam, si sicca simul sit. Nisi enim sic explicetur hæc prænotio, bina contraria assererentur.

Sitis inexplebilis, sæpe subito prolata. Ubi de siti, tanquam symptomate febrili, actum fuit (vide §. 636.), constitit, siccitatem, liquorum immeabilitatem, acrimoniam falsam, oleosam, biliosam, alcalinam, & putrida excrementa viarum primarum, sitis causas esse. Verum in febre ardente magna siccitas adest, uti demonstratum fuit; & dissipata parte tenuissima sanguis immeabilis redditur. Præterea per calorem adeo intensum (vide §. 689.) sales & olea sanguinis aciora redduntur, & in putredinem vergunt: corrumpitur bilis, quæ tunc ventriculum & vicina loca alluit, & putrida excrementa in viis primis facit. Patet ergo, omne sitis causas in febre ardente concurrere; unde etiam calorem urentem cum siti intolerabili pro signis pathognomicis febris ardentis habuit Galenus, uti paragrapho precedenti dictum fuit. Raro ergo invenitur febris ardens, quin simul intensa adsit sitis: nisi simul cerebri affecti signa adfuerint. Unde dum Hippocrates (t) in febribus ardentibus, quas describit, dixit, non adfuisse vehementem sitim, simul addit, ægros ab initio comatosos fuisse; & in exacerbationibus, oblivio-

[n] Hippocr. de Morbis L. 1. c. 2. Chart. T. VIII. p. 549. & L. 2. de Morbis c. 25. ibid. p. 576. & L. 3. de Morbis c. 6. ib. p. 584.

[o] De curatione Morbor. acut. L. 2. c. 3. p. 100. C.

[p] Ibid. in notis uti & p. 255.

[q] In Capitulo Latex humor n. glectus N. 28. p. 305.

[r] De Morbis L. 3. c. 6. Charter. Tom. VIII. p. 584.

[s] N. 230. Chart. Tom. VIII. p. 265.

[t] Epidemic. Lib. 1. Charter. Tom. IX. p. 271. &c.

nem, exsolutionem, & vocis defectum adfuisse: quæ omnia docent, cerebri actiones turbatas ac oppressas fuisse adeo, ut, licet sitis causæ adessent, mens tamen sitim non perciperet. Dixit alibi (u) Hippocrates, quod illi, quos in febribus ardentibus plerumque leviter prætoritant tussis arida, non admodum siticulosi sint: monuit autem Galenus in Commentariis suis ad hunc Aphorismum, hujus tussiculæ irritatione irrigari magis loca, adeoque hanc causam esse, quare minus siticulosi sint ægri; quod admodum probabile videtur. Ubi vero per febris intensitatem, aut encephali vasis sanguine immeabili infarctis, turbantur cerebri functiones, sitis sæpe subito tollitur, quamvis omnes sitis causæ in corpore maneant, imo & augeantur sæpe. Pessimum autem signum talis sitis deletio merito habetur, uti constat ex illis, quæ ad §. 637. dicta fuerunt.

Fastidia cibi, nausea, vomitus. Pessimarum febrium, inter quas ardens fere primum locum occupat, commune attributum est, simul & semel omnes fere corporis functiones lādere: non mirum ergo si & depraventur illæ, quæ cibis recipiendis, retinendis, digerendis &c. inserviunt. Imprimis autem hæc symptomata febrī ardenti junguntur, quia per calorem auctum adeo omnia in putredinem tendunt; & omnium maxime bilis, uti docent in his morbis halitus oris foetidus, sapor fastidiosus, sitis inextinguibilis, linguæ sordes, alvi fluxus olidissimus &c. Frequentissimam autem hanc in febribus nauseæ & vomitus causam esse, patet ex illis, quæ ad §. 642. r. dicta fuerunt. Accedit, quod cum tantus ardor in hoc morbo circa præcordia sæpe deprehendatur, hepar, ventriculus, vel alia vicina viscera inflammata sæpe sint; unde iterum eadem mala fieri poterunt, uti in *Capitulis de nausea & vomitu* demonstratum fuit. Præ reliquis autem fastidiunt tales ægri carnes, ova, pisces & similia, quæ sponte sua in putredinem vergunt; & solam fere aquam, & acida vel acescentia, expectant. Aliquando tamen & accidit, quod quævis oblata respuant, pessimo omine; uti Hippocrates (x) monuit accidisse in febribus illis continuis, quas nunquam intermittere dixit, sed tertianæ typum referre exacerbationibus alterno die accidentibus; quæ ergo ardentes merito vocari poterunt, cum easdem violentissimas & maximas comitatas laboribus dixerit: notat autem, quod has febres maximum & perpetuum signum comitabatur, quod cibos omnes plerique aversarentur, iique maxime, quibus cetera quoque perniciose existerent.

Anxietas, inquietudo. Respiratio densa, cita, & anhelosa, quam in febre ardente observari modo dictum fuit, notat difficilem transitum sanguinis per arteriæ pulmonalis fines, adeoque & una aderit anxietas, uti patet ex illis, quæ ad §. 631. dicta fuerunt. Verum & simile malum circa hepar sæpe in febre ardente nascitur, dum sanguis summo illo calore exassatus per venæ portarum angustias transire nequit; adeoque altera anxietatis causa

habetur. Præterea in *Capitulo de Anxietate Febrili* probatum fuit, bilem corruptam, circa præcordia collectam, pessimam quandoque anxietatem producere posse; quod cum pariter in febre ardente obtineat, patet, quare anxietas & irrequieta illa corporis jactatio, in hoc morbo fere semper adsint; uti Hippocrates in *Epidemicorum* libris notavit pluribus in locis. Malum autem signum in his morbis esse docuit, dicens: *Tertianarie (τρίταινοφύται) febres cum anxietate, malignæ (γ)*.

Lassitudo summa. Quando homines post nimios motus, & imprimis non consuetos, toto corpore dolent, ac si contusi fuissent, & simul præ nimia defatigatione languent, summa lassitudo adesse dicitur. Ubi autem in febribus similis molestiæ sensus adest, notat, rapidissimo motu humores agitari, vel etiam inflammatoria densitate immeabilem redditum sanguinem difficulter per ultimas arteriarum angustias transire, uti in *Commentariis* §. 734. dictum fuit. Verum ex ante dictis patet, talia in febre ardente obtinere, unde & Hippocrates (z) summam lassitudinem inter febriū ardentis symptomata numeravit, quam *ὀστροτόν* vocavit, quando ad ossa usque corpus quasi conquassatum dolet. Ubi ergo talis molestiæ lassitudinis sensus in febre ardente est jam ab initio, & diu persistat, novimus, inflammatoriam sanguinis spissitudinem adesse, quæ diu perseverans, & per morbum aucta quotidie, postea difficillime resolvi poterit: sed, si ægri ab his morbis evaserint, mutatio illius spissi in pus, ejusdemque metastasis ad varia corporis loca, expectanda sunt. Ob hanc causam forte dixit Hippocrates (a): *Lassitudine per febres laborantibus, ad articulos ac maxime circa maxillas, abscessus oriuntur.* Patebit autem postea §. 741. in febribus ardentibus non raro parotides nasci.

Tussicula. Illam ardentem febrim comitari statim vidimus, quando de siti in hoc morbo inextinguibili agebatur. Potest autem fieri talis tussicula, dum vasa sanguinea pulmonis, immeabili sanguine nimis distenta, turgent, & vesiculas aereas pulmonis sic comprimunt, ut illarum superficies ad se mutuo atterantur, tunc enim irritans & sicca talis tussicula aderit, qualis in peripneumonia observatur. Notavit autem Hippocrates (b), quod febris ardens in peripneumoniam transire amet, & quod tunc pauci effugiant; adeoque tussicula ab hac causa orta pessimum signum daret. Sola major siccitas pulmonum in parte aerea tali tussiculæ causam dare posset. Præterea observavit Sydenhamus (c) in febribus continuis quandoque ægros per totum morbi decursum molesta tussi vexari; crediditque illam fieri, dum, tumultuante in febribus sanguinis motu, per vasa exhalantia in aereum cavum pulmonis, vel etiam per diapadesin, humores quidam tenues & diffuentes exprimerentur, quæ exquisito sensu præditam trachæ membranam irritarent continuo: fatetur interim, quod non multum timeat hoc symptoma. Tales videntur fuisse illæ tussis, quas Hippocrates (d) in febribus ardentibus se

observ-

(u) Aphor. 12. Sect. 4. Chartr. Tom. IX. p. 169.

(x) Epidem. 1. Chartr. Tom. 9. p. 45. 50.

(y) Coac. Prænot. num. 31. Chartr. Tom. VIII. p. 854.

(z) De visu in morbis acutis Chartr. Tom. XI. o. 118.

(a) Aphor. 71. Sect. 4. Chartr. Tom. IX. p. 152.

(b) De Affectionibus c. 5. Chartr. Tom. VII. p. 622.

(c) Sect. 1. c. 4. p. 21.

(d) Epidem. 1. Chartr. Tom. IX. p. 304.

observasse testatur, dicens: *Tusses quidem febrium erant comites, scribere autem non possum lesionem, vel utilitatem, quæ a tusse fiebat.*

Vox clangosa. Hæc est illa *ὀξεῖα καὶ χλαγγώδης*, quam Hippocrates (e) damnavit; atque adeo lethale hoc signum habuit Hollerus, uti in Commentariis §. 609. s. dictum fuit, ut neminem servatum se vidisse testetur, qui talem vocem edebat. Fit autem dum præ summa siccitate arefactis faucibus vox non transit per mollia & humida loca, ut in sanis fit; sed resonat, ac si per tubam metallicam siccam & glabram expelleretur. Verbis non adeo bene describi potest, qualis illa vox sit, sed qui semel illam in ægri audiverit, postea facillime distinguet.

Delirium, phrenitis, pervigilium, coma, convulsio. Omnia enim hæc cerebri affecti signa sunt; & patuit ex illis, quæ in horum symptomatum febrium historia dicta fuerunt, & postea adhuc dicenda erunt, ubi de phrenitide agitur, in febre ardente tales causas existere; vel, licet non adfuerint in initio, per febrem ipsam & intensum calorem produci, unde omnia hæc mala ortum ducere poterunt. Hinc etiam passim Hippocrates in Epidemicis, & aliis pluribus locis, inter febris ardentis symptomata hæc recensuit.

Diebus imparibus exacerbationes. Exquisitam fe-

brim ardentem omnia servare indicia exquisita tertianæ ex Galeno dictum fuit ad §. 738.; & tantum differre, quod nec cum rigore invadat, neque ad intermissionem perfectam deveniat; atque hæc fuit ratio, quare febris ardens non inter tynochos sive continentes febres verum inter continuas remittentes, numeretur. Febres etiam tertianarum *παρὰ τὴν ὁρίαν* dictæ, & hemitritarum, quæ pariter ad ardentem febrem referuntur, si malis illis symptomatibus, modo enumeratis, stipentur, omnes diebus imparibus exacerbationes habent. Unde videtur semper aliquid de genio intermittentium febrium adesse in febre ardenti, atque ideo sæpe, dum diutius protrahuntur tales febres, postea in intermittentes mutantur; imo, uti antea dictum fuit, febres intermittentes, epidemice grassaturæ, dum æstivis mensibus mature prodeunt, sæpe sub hac specie decurrunt. Patebit autem §. 741., quandoque & in febre ardente paribus diebus exacerbationes contingere, & quidem pessimo signo; cum repetitis frequentius novis accessibus magis debilitentur ægrorum vires: verum & tunc tamen plerumque imparibus diebus adfunt exacerbationes, uti v. g. dum quotidiana intermittens, vel tertiana duplicata continuæ febri junguntur, vel tales febres productis paroxysmis nunquam ad integram remissionem perveniunt.

§. 740. **C**ausa labor nimius, iter longum, æstus Solis, sitis diu tolerata, usus calefacientium, fermentatorum, aromaticorum acrium, Veneris nimix, delassatio immodica, maxime æstate &c.

Quum febris ardens, uti §. 742. dicetur, pro causa proxima agnoscat cruorem orbatum parte blandiore & liquidiore, hinc inflammationem per universum corpus, & vires validiores, patet inter causas ejus numerari posse omnia, quæ diffolata tenuissima parte sanguinem inspissant, humoribus majorem acrimoniam conciliant, & stimulo suo motum augent. A talibus enim ardens febris in sanissimo corpore excitari poterit; omnium maxime, si epidemica constitutio his febribus producendis favet. Patet hinc, quare labor nimius, & imprimis in non consuetis, & longum iter confectum, ardentem febrem faciant, & imprimis valido sub Solis æstu; uti etiam diu tolerata sitis: unde etiam febrem ardentem æstivo tempore plerumque ex longo itinere & diuturna siti fieri dixit Hippocrates (f), & inter morbos æstivos febres ardentes recensuit (g). Similes etiam, ac in textu memorantur, causas febris ardentis Galenus (h) posuit. Dum æstivis sub caloribus castra movere sæpe coguntur belli duces, & imprimis si simul adsit aquæ penuria, integri quandoque exercitus his febribus affliguntur; unde inter castrenses morbos febris ardens merito numeratur. Inter humores autem cor-

poris inquilinos præ reliquis bilem, tanquam febrium ardentium causam, incusaverunt Veteres Medici. A bile commota febrem ardentem excitari dixit Hippocrates (i): & bilioso promptius huc morbum prehendere monuit alibi (k). Lotium quam biliosissimum esse in febre ardenti dixit Aretæus (l). Bilem autem non acervatam in quibusvis corporis partibus, sed circa ventriculum & imprimis ejus orificium, vicinasque jecoris partes (ubi nempe ductus biliarii, pylorus, duodenum intestinum &c. ponuntur) collectam, ardentem febrem incendere testatur Galenus (m). Verum per labores nimios, calores æstivos, & reliqua in textu enumerata, bilem acriorem & semiputridam fieri novimus; adeoque patet ratio, quare febris ardens ab his causis nascatur. Sic observatur, post fervidissimas ætates prægressas autumnum hemitritarum febrium feracissimum esse, omnibusque talibus ægris bilem corruptam ingenti copia sursum vel deorsum prodire, sive sponte, sive per artem hoc factum fuerit. Cæterum de causis hic enumeratis actum fuit in Commentariis §. 386. ubi de omnibus his, tanquam febrium causis singularibus, dictum fuit.

De-

[e] In Protrihet. Lib. 1. Charter. Tom. VIII. pag. 711.
[f] De Victu in morbis acutis Chart. T. XI. pag. 116. &c.
[g] Aphor. 21. Sect. III. Chart. T. IX. p. 116.
[h] Comment. II. in Lib. I. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 411.
[i] De Affectionibus cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 622.
[k] De Morbis Lib. I. cap. 12. Charter. Tom. VII. pag. 547.
[l] De causis & signis morborum acutorum Lib. II. c. 4. pag. 16.
[m] Comment. 1. in Lib. I. Epidem. Chart. T. IX. p. 48.

§. 741. **D**E cursu talis, tertio & quarto die saepe lethalis, septimum raro transit si perfecta; solvitur saepe haemorrhagia, quae si tertio vel quarto die parca, lethalis; haec praenunciatur cervicis dolore, temporum gravitate, tenebrosa caligine, praecordiorum contentione sine doloris sensu, invitis lachrymis sine lethali signo alio, rubore faciei, pruritu narium, optima fit die decretorio; solvitur & die decretorio, vomitu, alvo, sudore, urina, sputo crasso; accessio die pari pessima, si id ante diem sextum; urina nigra, pauca, tenuis huic lethalis; lethale sanguinis sputum; lethalis sanguinis mictus; deglutitio laesa mala; extremorum refrigeratio pessima; facies rubra & sudans mala; parotis non suppurans exitialis; alvus nimis fluxa lethalis; cum tremore abit in delirium, inde in mortem, transit in peripneumoniam saepe cum delirio; post ingentia alvi tormina quae oritur pessima; solvitur critice cum rigore.

Cum omnis febris definat in mortem, sanitatem, vel alium morbum (vide §. 591.) operae pretium erit videre, quid de vario exitu periculosissime huius febris observata Medica docuerint, & quanam mutationes contigerint, dum in bonum vel malum exitum tenderet. Inde enim optima prognosis haberi poterit, & simul hauriri indicatio curatoria, quae indicat, qua methodo & quibus remediis funestus exitus huius morbi caveri possit, & contra promoveri illa naturae molimina, quae in sanitatem tendunt.

Tertio & quarto die saepe lethalis, septimo raro transit, si perfecta. Cum tot & tam maligna symptomata febrim ardentem comitentur, uti §. 739. vidimus, nemini mirum videbitur, si brevi tempore iusta natura succumbat, & moriatur aeger: Malignae enim febres, & quae cum gravissimis fiunt signis, quarto die vel prius interficiunt (n). Primum autem gravissimorum morborum insultum hoc termino limitavit Hippocrates, secundum vero ad septimum diem usque produci monuit, atque intra hoc spatium exquisitam febrim ardentem limitavit Galenus. Uti enim antea ad §. 738. dictum fuit, exquisitae tertianae comparavit febrim ardentem, atque hoc solo differre dixit, quod nec cum rigore invadat, neque ad integram remissionem perveniat. Unde, uti tertiana exquisita septem periodis finitur, ita exquisitam febrim ardentem intra primam septimanam necessario judicari dixit (o). Velocem autem acutissimi morbi decursum, & funestum exitum, ex symptomatum numero & vehementia colligimus. Quum enim morbus peracutus est, statim extremos habet labores (p); atque inde morbos, qui celeriter in salutem vel interitum tendunt, distinxit Hippocrates (q) dicens: Qui vero brevissimo tempore judicabuntur, facilius praenoscentur, maxime namque ab initio inter se dissident. Qui enim supersuturi sunt, facile spirant, dolore vacant, noctu dormiunt, & alia se urissima habent signa. Qui vero pereunt, difficile spirant, delirant, vigilant, ceteraque habent signa pessima. Ubi ergo ab initio febris ardentis omnia symptomata vehementia admodum sunt, & continuo augentur, mortem brevi futuram praevidemus. Verum cum exquisita febris ardens una cum continua febre, vel quotidiana continua remittente, junctam habeat tertianam, quae tertio quoque die exacerbationem novam excitat, & quidem in initio talis morbi semper praecedente vehementiorem, patet, tertia die, fractis jam morbi velocitate & symptomatum nu-

mero & vehementia viribus, metum esse, de novo ingruente paroxysmo extinguatur aeger. Imo Galenus (r) notat, saepe & ipsam mortis horam a Medico praedici posse, si sedulo attenderit ad exacerbationum tempus in his morbis, simulque distinxerit, an in talium exacerbationum initio, vigore, vel decremento se pejus habuerit aeger. Quandoque enim in pessimis his morbis, uti optime monet, in exacerbationum initiis extrema sic frigescent, ut vix ad calorem reduci possint; pulsus exiguus est, aut & nullus fere &c. alius in vigore delirium, coma, anxietas summa, aestus intolerabilis &c. quibusdam vero in declinatione animi deliquia, sudores frigidi inaequales, pulsus obscuri exigui &c. adfunt. Prout jam maxime maligna symptomata in hoc illove exacerbationis stadio observantur, ita probabile est, aegrum sequenti exacerbatione morituum esse eodem tempore.

Verum & quartus dies saepe lethalis est, imprimis si in vehementissima febre ardente exacerbationes diebus paribus factae fuerint; tunc enim talis exacerbatio non in diem tertium sed in quartum incidit. Quae diebus paribus exacerbantur, ea paribus judicantur: quorum vero accessiones diebus imparibus fiunt, diebus imparibus judicantur. Circuituum autem diebus paribus judicantium primus est decretorius quartus, sextus, octavus, &c. circuituum vero imparibus diebus judicantium primus est tertius, quintus, septimus &c. (s). Unde & notavit (t) in pessima febrium ardentium specie, quarto die labores maximos fuisse, sudores subfrigidos, extrema non recaluisse, sed livida & subfrigida mansisse, sitimque deletam fuisse: patet ergo in ipso jam mortis quasi agone haesisse miseros, & si hunc paroxysmum adhuc superarent, sequenti periisse monet, nempe sexto die. Alterum discrimen quartae diei inde pendet, quod saepe exacerbationes, quae imparibus diebus fiunt, anticipent solitum tempus; hinc dum prima die cum exacerbatione morbus incipit, secunda die parum levare videtur aeger, sed ipso initio diei tertiae, vel & in fine secundae diei, nova exacerbatio sequitur, atque tunc tertia exacerbatio citius ingruens in diem quartum incidit, & saepe aegri in initio talis exacerbationis pereunt. Unde alibi (u) Hippocrates dixit de febribus continuis tertio die exacerbatis: si quartus dies tertio quidquam in his ipsis simile habuerit, in periculo versatur aeger.

Ubi ergo vera & exquisita febris ardens est, intolerabili aestu, sitique inextinguibili, reliquisque pessimis symptomatibus stipata, raro septimum diem transit:

(n) In Prognosticis Chatter. Tom. VIII. pag. 663. 664.

(o) Galeni. de Crisib. lib. II. cap. 5. Chatter. Tom. VIII. pag. 415.

(p) Aphor. 7. Sect. I. Chatter. Tom. IX. pag. 12.

(q) In Prognosticis Chatter. Tom. VIII. pag. 667.

(r) De Diebus decret. Lib. I. c. 10. Chatter. Tom. VIII. pag. 471.

(s) Hippocrati. Epidemicor. 1. Chatter. Tom. IX. pag. 55.

(t) De victu morbor. acutor. Chatter. Tom. XI. pag. 145.

(u) Ibid. pag. 70.

fit: ubi vero leniora sunt omnia, similis tamen indolis febris est, continua nempe remittens, solet sæpe adhuc ardens vocari; & quamvis periculosa talis febris sit, tamen non tam cito corpus destruit, sed in maiorem diuturnitatem excurrit, antequam in mortem, alium morbum, vel sanitatem transeat. Sic febrem ardentem descripsit Hippocrates (x), de qua dixit, quod judicaretur brevissime nono vel decimo die, longissime vero decimoquarto. Mitioris longe indolis febrem, quam tamen & ardentem vocat, septemdecim dierum spatio judicari dixit alibi (y). In Coacis Prænotionibus (z) habetur: *Febres ardentes quatuordecim dies dijudicant, aut allevantes, aut perimentes*. Tamen in textu non *χρόνως* simpliciter, verum *χρόνως* has febres dixit; quod etiam in pluribus locis occurrit, ubi mitiores tales febres describuntur. In aliis tamen locis his vocabulis promiscue usus fuit Hippocrates. Sic enim, ubi rarum illum casum narrat ægri, qui centesimo die ex febre ardente judicatus est, dicit *πυρετός ἐλαβεν χρόνως*, in fine vero historiæ morbi habet sequentia: *ἐν ἑκατὼς τῆς ἐκείνου καὶ οὐ καὶ οὐ*: ex quo evidenter apparet, quod eundem morbum, quamvis adeo diuturnum, *χρόνως* & *πυρετός* vocaverit (a). In altero vero ægro (b), qui ex simili febre centesima & vigesima die perierat, quamvis ex historia morbi pateat, in tam longo decursu sæpius per aliquot dies absque febre fuisse ægrum, & denuo recidivam passum fuisse; tamen in fine historiæ hujus, ubi maligna symptomata enumerantur, quæ toto morbi decursu adjuerant, addit *τοῦτο χροῖος καὶ οὐ*, quod continenter ardente laborasset febre. Videtur autem in similibus casibus illud nomen retinuisse, quod morbo in principio dederat, licet postea morbus degenerasset. Notandum enim quam maxime est, quod sæpe primis pessimarum talium febrium diebus sic mutantur omnia, ut miris modis a sanitatis conditionibus recedant; unde, licet morbi impetus postea remiserit, nondum sequitur sanitas, sed sæpe alius morbus, & difficillimus quidem: hinc sæpe ægri, qui primum & violentissimum impetum evaserant, postea pereunt. Stricte tamen loquendo, tunc non ex febre ardenti, sed ex alio morbo, febris ardentis effectu & sequela, moriuntur.

Solvitur sæpe hæmorrhagia. Galenus, ut alia occasione in Commentariis §. 218. dictum fuit, notat, ubi hæmorrhagiæ nomen simpliciter occurrit apud Hippocratem, non addita parte corporis, ex qua erumpit, tunc intelligi illam, quæ per nares fit, sanguinis eruptionem; propriumque dixit esse febribus ardentibus exquisitis, per narium hæmorrhagiam judicari (c). Unde generale hæmorrhagiæ vocabulum hoc sensu etiam in textu adhibetur. Verosimile quidem videtur, & alias hæmorrhagias prodesse posse, quæ per hæmorrhoides v.g. vel menstruorum eruptiones sunt: imo & Hippocrates (d) diferte notavit, mulieribus plurimis, dum febre ar-

Tom. III. Pars I.

dente laborabant, menstrua abunde profluxisse, notatque, nullam mortuam fuisse, cui vel per menstrua, vel per nares, sanguis copiose erupisset: imo videtur notasse, morbum illum epidemicum, quem tunc describit, adeo proclivem fuisse in hanc evacuationem, ut plurimis virginibus tum prima eruperint menstrua, dum hoc morbo decumberent; prægnantes vero mulieres omnes, quas viderat hoc morbo afflictas, abortum paterentur. Interim tamen illa, quæ per nares fit, hæmorrhagia præ reliquis maxime frequens est in febribus ardentibus, & maxime salutaris (e); unde summam spem in hac evacuatione posuit ubique Hippocrates, modo satis larga foret; & contra, ubi recenset illa, quæ acciderant iis, qui ex febribus ardentibus moriebantur, notat, quod nulla sanguinis eruptio facta fuerit, sed quibusdam tantum pauculum quod stillaverit (f), plurimique perierint, quibus sanguis non eruperat (g). Sic in ægro illo (h), qui centesimo die a febre ardente judicatus fuit, quadragesima die copiosus sanguis e naribus erupit, & postea ad sexagesimum diem usque perrexit sanguis crebro & parca copia effluere; notatque deliria, surditatem, & febres imminutas fuisse, licet tamen difficilis hic morbus sola hac evacuatione integre debellari non potuerit. Contra vero in alio ægro (i), qui centesima & vigesima die periit, non adfuit salubris illa narium hæmorrhagia, sed octavo die morbi tantum pauculum quid stillavit de naribus. Unde apparet, & in febribus ardentibus, quæ velocissime decurrerent, & in raris illis casibus, ubi in longum adeo morbum degenerarent, magnum pondus ad sanationem habuisse sanguinis per nares largam eruptionem.

Quæ si tertio vel quarto die parca, lethalis. Larga enim in periculosissimo hoc morbo requiritur, sic ut ad plures sæpe libras aliquando profluat, optimo quidem cum successu; quamvis a tanta sanguinis jactura debiles sæpe maneat ægri. Ubi vero parca tantum stilla prodeunt tertio vel quarto die, lethale sæpe signum est; tunc enim novimus, tantum quidem impetum esse, ut solvatur arteria in naribus, vel per anastomosin dilatato suo extremo sanguinem dimittat, interim tamen sic inspissatum esse sanguinem, atque adeo in concretionem pronum, ut illico in aere coeat, & factam sibi viam obturet. Vidi in tali casu guttulas illas sanguinis de naribus stillantes, muccinio exceptas, non diffluxisse, sed illico in solidas massulas concrevisse. Generale hoc axioma practicum statuit Hippocrates (k): *Judicatoria non judicantia partim lethalia, partim difficilis judicii*. Unde patet, quare parca talis hæmorrhagia adeo malum signum det, cum irritum naturæ ad criticam evacuationem se disponentis molimen sit. Hinc pusillas stillas (sanguinis) malas dixit (l), imprimis si illud, quod stillat, (*ακρότης*) sincerum fuerit (m): forte sic vocavit spissum admodum sanguinem, absque ulla li-

C

qui-

- (x) De Affectionibus cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 622.
- (y) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 41.
- (z) Num. 138. Charter. Tom. VIII. pag. 859.
- (a) Epidem. 1. ægrot. 9. Charter. Tom. IX. pag. 303. 304.
- (b) Ibid. ægrot. 1. pag. 291.
- (c) Galenus Comment. 1. in Epidem. Lib. I. Chart. Tom. IX. pag. 12.
- (d) Epidem. Lib. I. ibid. pag. 67.
- (e) Ibid. pag. 65.
- (f) Ibid. pag. 70.
- (g) Ibid. pag. 66. & Epidem. 2. ibid. pag. 275.
- (h) Epidem. Lib. 1. ægrot. 9. ibid. pag. 303. 304.
- (i) Ibid. ægrot. 1. pag. 291.
- (k) Epidem. 2. Charter. Tom. IX. pag. 110.
- (l) Coac. Prænot. Num. 50. Chart. Tom. VIII. pag. 855.
- (m) Epidem. 1. ægrot. 1. Charter. Tom. IX. pag. 59.

quidioris partis separatione, statim concrefcentem. Et alibi (n) postquam dixerat in febribus ardentibus epidemicis omnes servatos fuisse, quibus larga narium hæmorrhagia contigerat, addit: In *Philisco*, & *Epimante*, & *Sileno* (quorum historiam pluribus postea descripsit) quarto & quinto die paucum e naribus stillavit, & perierunt. Quod & pluribus exemplis confirmavit in aliis ægris. Sic in *Dromeada* uxore (o) quarta die paucæ e naribus stillæ prodierunt, sexto die convulsa periit. In altero ægro (p) secunda die ex sinistra nare paucus sincerus sanguis effluxit, uti etiam & quarta die; qui quidem evasit, sed post multas molestias, & binas recidivas, quadragesimo die tandem judicatus est. Notandum tamen est, quamvis parca illa stillicidia semper suspecta sint, tamen minus periculum esse, si paulo post, vel sequenti die, v.g. larga hæmorrhagia sequatur, uti factum fuit in *Metone* (q), cui quarta die bis pauculum sanguinis ex nare dextra distillaverat; verum quinta die ex nare sinistra sanguis copiosus effluxit, sudavit & judicatus est: sed & post judicium crebro adhuc sanguinem erupisse monetur in hujus ægri historia.

Cum autem, uti paulo post dicitur, optima sit hæmorrhagia narium, quæ die decretorio sit, & quartus dies non adeo inter dies decretorios numeretur, vel saltem non inter primarios, sed potius inter dies indicet, uti tunc pluribus demonstrabitur; patet ratio, quare Veteribus Medicis utcumque suspecta fuerit hæmorrhagia, quamvis larga, quæ quarto die sit. Uti enim paulo ante in eadem hac paragrapho monitum fuit ex *Hippocrate*, paribus diebus judicantur hi morbi, qui paribus exacerbantur; adeoque si quarto die critica talis hæmorrhagia contingat, accessiones diebus paribus fieri demonstrat; quod tamen pro pessimo signo in his febribus habetur, uti paulo post demonstrandum erit in eadem hac paragrapho. Ob hanc causam videtur *Hippocrates* monuisse (r): *Quæ quarto die sunt hæmorrhagiæ (narium) difficilem judicationem faciunt*. Et in *Coacis* (s): *in febre ardente fluxio (sanguinis) ex naribus quarto die mala est, si non aliud quid boni coinciderit; verum quinto die minus periculosa est*. Notandum autem, quod non agatur de levi stillicidio, quo *σάκος* vocare solet, sed habetur in textu *βόσις ex μύτη*, quod largum satis fluxum significat. Habetur tamen in *Epidemicis* (t) exemplum ægræ, cui quarta die sanguis probe ex nare sinistra effluerat, quæ septima die omnino judicata fuit: verum, uti in *Coacis* monuerat, aliud bonum signum coincidebat, nam eodem die quarto menstrua, pauca quidem, sed ordine comparuerunt.

Cum ergo tantum boni a larga hæmorrhagia, si debito imprimis morbi tempore fiat, expectaverint Veteres, non mirum est, si tanta cum cura inquirerent illa signa, quæ hanc evacuationem præcedere solent, & brevi adfuturam esse docent. Qui temerario ausu naturæ imperare volunt in morbis curandis, & cæco impetu quævis tentantes, omnia turbare solent, attentam horum signorum in

morbis observationem fastidiunt, credentes se pro lubitu larga venæ sectione posse illud omne perficere, quod ab narium hæmorrhagia speratur. Verum pessime decipiuntur, & plurimæ observationes Medicæ docuerunt spontanea narium hæmorrhagia sanari morbos felicissime, qui frustra venæ sectione tentati fuerant. Notavit *Benedictus* (u), periodicam narium hæmorrhagiam tabis accessum protrahere, & iterata quacunquē phlebotomia longe efficaciorē esse, atque hanc sententiam exemplis practicis confirmavit. Juveni enim, a suppressa narium hæmorrhagia, una cum hæmoptysi phthisis imminētis signa jam aderant, & quidem tanto periculosioris quia a parentibus impressum tabis characterem habebat. Parum profuit venæ sectio, sed rediens narium hæmorrhagia illum a tanto periculo liberavit. Viro, qui periculosissima angina laborabat, quæ non tantum deglutitionem, sed & respirationem intercipere minitabatur, in brachiis & talis venæ sectione fuerant, nuchæ & scapulis scarificationes adhibita, enemata, aliaque plura incassum applicata; sublingualium dein incisione facta, quædam salutis spes affulgebat. Verum, copiosissima narium hæmorrhagia facta, mox omnem malitiam morbus deposuit. Plura similia afferri possent observata, verum hæc sufficient, ut demonstretur, quantum salutaria naturæ in morbis sanandis molimina præferenda sint illis, quæ per artem tentantur. Præterea in febre ardenti sanguis, tenuissima sua parte orbis, in concretionem tendit, atque in arteriis hæere incipit, unde ibi accumulatur, illasque distendit; in venas transmittitur tantum adhuc maxime fluida sanguinis pars, unde per venæ sectionem sæpe in talibus morbis tollitur illud, quod transire per vasa solum adhuc aptum erat: dum narium hæmorrhagia ex ipsis arteriis sanguinem profundit, atque directā quam maxime via impetum & copiam sanguinis ab encephalo avertit, cujus functiones in his morbis adeo turbari solent. Arteriotome ergo, vel scarificationes cum cucurbitulis impositis potius profuturæ viderentur: verum patuit ex modo allegatis ex *Benedicto* narium hæmorrhagiam longe promptius auxilium attulisse.

Optime ergo & famæ suæ & ægris consulat Medicus, si memor moniti *Hippocratici* (x) incumbat cognoscendis illis, per quæ in morbis futura præfagire poterit. Majorem enim non tantum ægrorum fiduciam (magnicerte momenti rem) sibi conciliabit, verum etiam *Curationem optime instituet is, qui ex præsentibus effectibus futuros præviderit*. Sanos enim omnes agrotos efficere, impossibile est: id enim foret præstantius, quam futura prænosce &c. Namque & eos, qui servari possunt, multo etiam melius servare poterit, ex longo tempore singula præmeditatus, & morituros & evasuros præcognoscens & prædicens omni propterea culpa vacabit.

Oportet ergo serio expendere omnia illa signa, quæ salutarem in febribus narium hæmorrhagiam prænunciant, ne horum ignari importunis remediis quandoque turbemus vel impediamus futuram.

Hæc prænunciatur cervicis dolore. Non adeo acu-

(n) Ibid. pag. 85.

(o) Ibid. ægrot. 11. pag. 114.

(p) Epidem. 3. ægrot. 3. ibidem pag. 114. &c.

(q) Epidem. Lib. I. ægrot. 7. ibid. pag. 109.

(r) Epidem. Lib. II. ibid. pag. 151.

(s) Num. 137. Chart. Tom. VIII. pag. 859.

(t) Epidem. 7. ægrot. 124. Charter. Tom. IX. pag. 600.

(u) In Theatro tabidor. Exercit. 5. pag. 14. &c.

(x) In Prognostic. initio Charter. Tom. VIII. pag. 383. &c.

acutus ille dolor cervicis est, sed obtusior cum tensionis quodam sensu; unde in *Coacis* (y) sic habetur: *Capite gravati juxta sinciput dolentes, pervigiles, sanguinem effundunt, tum alias, tum si quid in cervicem contendat* (z); alio in loco (z) eadem habentur fere, sed legitur *πρὸς τὴν κεφαλὴν τὸν λαιόν τε*. Si quid in cervice intendatur. Unde videtur potius molestæ tensionis quidam sensus esse cum obtuso dolore; atque ideo paulo post (a) sequens præfagium legitur: *Cervicis dolores, valde rubri oculi sanguinis eruptiones significant*. Ubi notandum, quod ponatur in textu *τὰς κεφαλὰς ὀφθαλμοὺς δὲ*, quod non simpliciter dolorem, sed potius levioris doloris speciem significare videtur. Hæc autem ideo distingui merentur, quia acutus cervicis dolor pejora sæpe præfagit, tetanum nempe & convulsiones, ac de tali dolore videtur dixisse Hippocrates (b); *Cervicis dolor malum in omni febre, sed pessimum, quibus insania speratur*. Sic & cervicis dolores convulsivos monuit (c); atque alio in loco (d) dolorem cervicis inflammatorium, maxillarum constrictionem spasmus, & nervorum distentionem simul junxit. Molestia talis in cervice tensio in pluribus mulieribus menstruum eruptionem præcedere solet, uti & notavit Hippocrates (e); verum & menstruum fluxum in his febribus utilem esse vidimus. Cervicis autem illa tensio certius hæmorrhagiæ narium præfagium dabit, si reliqua simul signa frequentia, vel quædam ex illis, adfuerint.

Temporum gravitate, tenebrosa caligine, præcordiorum contensione sine doloris sensu &c. Omnibus enim illis signis fere cognoscimus, sanguinis impetum & copiam versus caput derivari, adeoque spem esse, ut soluta in naribus arteria, usitato naturæ in his morbis sanandis modo, sanguis exeat. Verum quidem est, simul tunc metuendum esse, ne, copia & impetu sanguinis oppresso cerebro, deliria, convulsiones, aliaque pessima mala sequantur, nisi subita hæmorrhagia veniat; sed docuit ab omni ævo fidelis morborum observatio, si hæc signa omnia, vel plura ex illis, concurrant, non adeo metuenda esse hæc mala, sed certo adfuturam narium hæmorrhagiam, quæ hæc omnia tollet. Prudentes enim Veteres Medici tunc omnia hæc symptomata habuerunt pro signis criticæ hæmorrhagiæ instantis, si debito morbi tempore fierent, neque nascerentur ex aucta morbi malignitate, sed ex irritatione naturæ se ad crisin disponentis. Unde suspecta semper habuerunt hæc signa, si in morborum velocissimorum initiis adessent, antequam coctionis ulla indicia apparuerint. Unde, uti ad §. 594. dictum fuit ex Hippocrate, judicantia in melius non statim, idest, in morborum initiis, apparere debent: & Galenus (f) monuit, decretoria signa nec in principiis, nec in augmentis, sed in statu morborum debere apparere. Neque confidebant his signis, si jam ab initio morbi adfuerint, licet ad crisis tempus perseverarent. Unde Galenus, in loco citato in Commentariis §. 734. ubi de invo-

luntariis lacrymis agebatur, dum signa recenset futuræ hæmorrhagiæ, hoc tam sollicite monet. Si enim caput doluerit a perturbatione crisin præcedente, neque ab initio morbi talis dolor adfuerit, si collum condeat &c. si spirandi quædam repentina difficultas, velut presso thorace suboriat &c. tunc dicit hæmorrhagiam narium brevi adfuturam; monetque Medicos, ne terreantur, licet hominem delirare vel subsilire videant. Et Hippocrates in loco ibidem citato lacrymas involuntarias tunc tantum pro signo hæmorrhagiæ habuit, si nullum aliud lethale signum adesset; aliter enim mortem præfagire dixit: hinc etiam, dum recenset omnia hæc signa, quorum quædam & vomitus critici indicia sunt, sic habet: *Quibus vero in hujusmodi febre (non lethali) caput dolentibus, pro tenebris ante oculos apparentibus visus hebetudo contingit, vel splendores observantur, & pro oris ventriculi morsu in hypochondrio sive ad dextra, sive ad sinistra, aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, illis pro vomitu sanguinem de naribus fluxurum expectandum est; magis autem juvenibus: trigésimum vero annum agentibus, vel & senioribus, minus, sed his vomitiones expectande* (g). Similia signa in febribus tam ardentibus, quam aliis, hæmorrhagiam narium prænunciare dixit & alibi (h). Rubores autem faciei pariter inter hæc signa numeravit, dicens: *Febricitantibus, quibus quidem rubores in facie, & capitis dolor fortis, & venarum pulsus, bis sanguinis fluxio plerumque contingit* (i). Pruritus vero narium, tensionem majorem vasorum sanguineorum denotans, non futuram tantum, sed jam jam præsentem hæmorrhagiam significare monuit Galenus, uti dictum fuit in Commentariis §. 734. dum enim ægri nares tunc fricant, illico sanguis profilit: quandoque & sternutatione oborta idem fit. Adeo autem confidebat his signis Galenus, ut aliis Medicis coram ægro prædicere ausus fuerit, illam mox futuram, & quidem ex dextra nare; adeoque non admittendam esse venæ sectionem, quam suadebant omnes. Juvenis enim æger, decumbens quinto die morbi, de lecto exsiliare tentabat, ut vitaret rubrum serpentem, quem adrepentem se videre credebat. Obscura quædam rubedo, quæ in dextra nasi parte ad genam usque extendebatur, multo magis conspicua apparebat, unde ex dextra nare sanguinem erupturum concludebat Galenus. Jussit autem famulo, ut clanculum vas adferret excipiendo sanguini idoneum, atque sub veste occultaret. Paulo post æger indicem digitum prurienti naso immittebat, moxque cruentum eduxit, sequente sanguinis rivo, quem adstans famulus supposito vase, quod occultaverat, excipiebat. Præsentibus Medici, qui audacem hanc Galeni prognosin riserant, hoc viso pudibundi aufugerunt omnes (k).

Præter modo memorata signa futuræ hæmorrhagiæ in febribus adhuc alia apud Hippocratem inveniuntur, sed semper talia, quæ impetum & copiam

C 2

san-

(y) Num. 169. Charter. Tom. VIII. pag. 561.

(z) Protrhet. Lib. I. ibid. pag. 794.

(a) Ibidem.

(b) Ibid. pag. 740. & Coacis Num. 274. ibid. pag. 867.

(c) Ibid. pag. 780.

(d) Coac. num. 262.

(e) Protrhet. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 796.

(f) De crisib. Lib. I. cap. 8. Chart. Tom. VIII. pag. 387.

(g) In Prognosticis Charter. Tom. VIII. pag. 681.

(h) Epidemicor. I. Charter. Tom. IX. pag. 60.

(i) Coac. Prænot. Num. 143. Charter. Tom. VIII. pag. 810.

(k) Galen. de Prænot. ad Posthumum c. 13. Chart. Tom. VIII. pag. 387.

sanguinis versus caput augeri demonstrant. Sic subitam anxietatem cum vigiliis huc refert (1), oculorum rubedinem (m), capitis concussiones & aurium bombos (n), subitam mentis percussione cum anxietate (o), surditatem (p). Verum illa signa, quæ in textu memorata habentur, omnium certissima sunt; reliqua autem quandoque, sed non semper, adfunt.

Plerorumque symptomatum, quæ hæmorrhagiam præcedunt, ratio utcumque intelligitur, quia videntur fieri a majori impletione & tensione vasorum sanguineorum per externas æque ac internas capitis partes dispersorum. Verum illa præcordiorum tensio, absque dolore & inflammatione, uti monuit Hippocrates, quid huc faciat, non adeo pater. Interim tamen observationes practicæ docent, magnum commercium inter hypochondria & nares intercedere. Sic notavit Hippocrates (q), illos, quibus cæteroquin fanis sanguis ex naribus fluit, implem habere tumidum. Plures novi, quibus verno tempore familiare erat sanguinem de naribus fundere, qui sibi ipsis instantem hæmorrhagiam præfagire noverant ex dolore circa lienis regionem, quandoque etiam ex cujusdam palpitacionis in eodem loco sensu. Nimis profusam hæmorrhagiam frustra tentata ligatura artuum, aliisque remediis, illico compescuit Galenus (r); dum magnam cucurbitam dextro hypochondrio applicaret; sanguis enim fluebat ex nare dextra. Ubi vero ex nare sinistra sanguis flueret, iussit illam applicari lienis regioni, si ex utraque nare prodiret, utrique hypochondrio simul affigendam cucurbitulam voluit (s). Sic damnavit Hippocrates (t) sanguinis eruptiones, quæ ex contrario fierent, ut dum in lienem magno ex dextra nare flueret &c. Ex quibus omnibus patet, quantum illa in hypochondriis tensio ad hanc Prognosin faciat, licet ex cognita hæstenu corporis fabrica non adeo pateat omnium horum ratio. Sufficiet Practico talia per meram observationem cognoscere, atque inde præfagire illa, quæ in morbis futura sunt. Videantur ista, quæ de regiminis actione, qua una pars corporis alteri paret, in Commentariis §. 701. dicta fuerunt.

His signis meretur addi & illud futuræ per nares hæmorrhagiæ indicium, quod ex solo pulsu desumit Hispanus ille Medicus, cujus observationes collegit James Nibell, de quo dictum fuit in Commentar. §. 587. ubi de crisi agebatur. Ex pulsu enim resiliente *Robounding Pulse*, qui videtur esse talis, qualem Veteres Medici vocaverunt dicrotum, quando in diastole arteria bis ferit digitum tangentem, antequam systole sequatur, futuram hæmorrhagiam præfagire noverat: ex intervallo autem, quod inter pulsus illos resiliens intercedebat, tempus secuturæ hæmorrhagiæ determinabat; sic ut, si tri-

gesimo quoque pulsu circiter talis resiliens pulsus animadverteretur, post quatrimum narium hæmorrhagiam exspectaret; post triduum, si decimo sexto quoque pulsu recurreret; si octavo, post bidduum; si citius, intra nocturni spatium: quandoque regulariter minuebatur hoc intervallum, tuncque tempus futuræ hæmorrhagiæ exacte determinare poterat; aliquando perturbato magis ordine, tuncque etiam non exacte illud poterat definire. Copiam vero hujus evacuationis magnam fore prædicebat, si secundus resilientis pulsus ictus primum superaret robore; parvam vero, si contrarium obtineret; si æquale utriusque robur appareret, moderatam exspectabat hæmorrhagiam. Dum flueret sanguis, minuebatur illa resilitio, & post finitam hæmorrhagiam cessabat omnino; nisi forte repetita talis in morbis, uti sæpe fit, crisis contingeret; tunc enim manebat ille pulsus, vel redibat denuo. Si autem pulsus ille resiliens in una manu evidentius, quam in altera, perciperetur, plerumque ex nare ejusdem lateris sanguis majori copia prorumperebat (u).

Videtur rei dignitas, & testimoniorum pondus, quibus confirmatur, postulare, ut data occasione quivis Medicus hanc pulsus mutationem in morbis observet.

Optima sit die decretoria. Quando in Commentariis §. 587. de crisi egi, quæ in febribus observatur, pluribus probatum fuit, revera crises fieri in morbis; atque tunc ex Veterum Medicorum monumentis determinatum fuit, quid crisis proprie vocanda sit. Cum autem in longum excurreret de crisi sermo, distuli de diebus decretoriis five criticis agere, donec horum mentio in textu fieret. Hoc ergo loco non incongruum erit quædam de his addere.

Sollicita morborum observatio docuerat Medicos antiquos, crises in morbis contingere; cumque notarent sedulo, quid singulis fere diebus mutatum occurreret in morbis, viderunt insignes illas mutationes & evacuationes, quæ crisin præcedunt, committantur, vel sequuntur, ut plurimum hoc vel illo die morbi fieri; cumque in pluribus ægris viderant hæc contingere iisdem numero diebus, vocaverunt hos dies decretorios five criticos; illosque postea præ reliquis sollicite observabant, ut detegerent, an simile quid moliretur hoc tempore Natura. Inde videtur dierum in morbis hæc distinctio orta fuisse, ut quosdam criticos vocaverit, quosdam non. Demonstravit autem Galenus (x) ex historiciis morborum, quas in Epidemicorum libris Hippocrates descripserat, illum non ratione quadam persuasum fuisse, sed usu & experientia doctum differentiam constituisse inter illos dies, in quibus critica mutationes contingerent, vel non. Credidit enim Galenus (y), libros Epidemicorum prius conscriptos fuisse, ac deinde ex illis deducta fuisse gene-

(1) Coac. Prænot. num. 123. Charter. Tom. VIII. pag. 858.

(m) Ibid. num. 167. pag. 861.

(n) Ibid. num. 168.

(o) Ibidem num. 183. pag. 862.

(p) Ibid. num. 195. pag. 861.

(q) Protrhet. Lib. II. cap. 15. Charter. Tom. VIII. pag. 826.

(r) De Prænotione ad Posthumum cap. 13. ibid. pag. 851.

(s) Method. Med. Lib. V. cap. 3. Charter. Tom. X. pag. 107. Et Lib. de Curandi ratione per venæ sect. cap. 11. ibid. pag. 440.

(t) Protrhet. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 729.

(u) Nibellof the pulse pag. 1. &c.

(x) Lib. II. de diebus decretoriis cap. 5. Charter. Tom. VIII. pag. 480.

(y) Lib. I. de diebus decretoriis cap. 3. ibid. pag. 439.

generalia illa axiomata practica, quæ in prognosticis & alibi inveniuntur. Quamvis enim omnibus diebus morborum crises quandoque accidunt (z), tamen non in omnibus diebus æquales numero observantur, neque pares fide: unde illos dies proprie criticos vocaverunt, in quibus & plurimas, & perfectissimas absque recidiva subsequente, crises observaverant. Hinc septimus dies inter criticos insignem maxime locum obtinebat, quia omnium numerosissimæ crises hoc die fiunt, sic ut nequidem omnes numerare se posse testetur Galenus (a), quos hoc die judicatos viderat; contra vero duodecimo & decimo sexto die nullum se unquam judicatum vidisse monet; adeoque ob hanc causam e criticorum ordine hi dies merito expunguntur. Neque tantum critici illi dies notari merebantur, quia in his toties subita morbi in sanitatem mutatio, vel insignis saltem in melius conversio, fiebat, verum etiam quia in pessimis morbis iisdem diebus mors sequebatur, vel insignis sæpe in longe pejorem conditionem mutatio; unde dixit Hippocrates (b); *Febres diebus numero iisdem judicantur, ex quibus homines tum servantur, tum etiam intereunt*. Præterea in morbis longioribus observavit Galenus, & in Epidemicorum libris pluribus exemplis confirmatur, imperfectas quasdam crises fieri, quas dein, silente per aliquot dies morbo, recidivæ sequuntur: tuncque notat sæpe contingere, ut recidivæ illæ diebus quibusdam decretoriis incipiant, & quum numerum aliquem decretoriorum dierum exceßerint, iterum in alio quodam decretorio die judicantur (c). Pulcherrimum, quod modo dicta confirmat, exemplum habetur in ægro illo, qui in Dealcis horto decumbebat (d): huic enim undecima die iudicium quidem contingit, sic ut mente constaret, febre liber esset, sudaret; verum imperfectam hanc crinem fore docebant satis urinæ, quas circa judicationem tenues fuisse (in morbis talibus semper tanquam malas ab Hippocrate damnatas) notat. Unde per biduum quidem a febre liber mansit, verum decimo quarto die rediit febris cum delirio & vigiliis. Decimo septimo die autem per universum corpus sudavit quidem cum levamine, & magis intellexit; verum febris manebat & sitis, & urinæ tenues erant, nec bene coloratæ; adeoque neque novo hoc naturæ molimine perfecta crisis facta fuerat. Vigesimo die sequente iterum sudavit, & febre liber fuit; verum adhuc urinæ tenues, adeoque nondum superatus morbus videbatur, a quo tandem quadragesimo die, dejiciens pituitosa alba copiosa, & valide sudans per universum corpus, perfecte judicatus est. Uti autem statim patebit ex numeratione dierum, quos criticos vocavit Hippocrates, insignes illæ mutationes in hoc morbo, uti & recidivæ, tandemque & integra sanatio, semper inciderunt in aliquem ex diebus, qui decretorii vocantur. Idem ex pluribus aliis agris, quorum historiam conscripsit Hippocrates, demonstrari posset; sed hoc sufficiet, ut probetur, in morbis mutationes tam in melius quam pejus certum quemdam dierum ordinem observare.

Neque obstat his, quod quandoque in pessimis

Tom. III. Pars I.

morbis sic turbentur omnia, ut nihil fere ordinati in horum decursu detegere liceat, & victa vi morbi natura vel cito, vel etiam quandoque diutius conflictata, succumbat. Nam in Commentariis §. 587. ubi de crisi agebatur, monitum fuit, & Veterum Medicorum testimoniis confirmatum, non in omnibus morbis crises contingere. Sic in febribus ardentibus epidemice grassantibus, quas descripsit Hippocrates (e), notat, quod Urinæ multæ tenues, nihil judicatorii, nihil boni, habebant, neque quidquam aliud decretorium sic affectis apparebat, neque sanguis ex naribus probe effluebat, neque abscessus alius ex consuetis fiebat judicatorius; moriebaturque unusquisque, uti fors ferebat, errabunde, plerumque circa judicationes. Cum enim in his morbis nullæ crises fierent, ergo nec dies critici observari poterant: verum in aliis morbis, qui crisi bona vel mala, perfecta vel imperfecta, in mortem vel sanitatem, in meliorem vel pejorem conditionem tendunt, observatio dierum criticorum magnum pondus habet.

Criticorum autem dierum sequens enumeratio habetur apud Hippocratem (f): postquam enim dixerat, mitissimas febres, & quæ cum securissimis incedunt signis, quarto die, vel ante, finiri, malignas vero febres, & quæ cum gravissimis incedunt signis, eodem tempore vel ante occidere, sic habet: *Primus itaque earum insultus sic definit, secundus ad septimum perducitur, tertius autem ad undecimum, quartus ad decimum quartum, quintus ad decimum septimum, sextus ad vigesimum &c.* Postea vero juxta eandem additionem eadem ratione primus circuitus est triginta quatuor dierum, secundus quadraginta dierum, tertius sexaginta dierum. In aphorismis vero dixit (g): *Septenarium index quartus. Secundæ septimane octavus principium, Undecimus quoque spectandus dies est, is enim secundæ septimane quartus est.* Rursus vero spectandus decimus septimus, is enim a decimo quarto quartus est, & ab undecimo septimus. Quinam dies indices vocentur, postea dicitur: sufficit autem hic notare, quod ex binis his Hippocratis locis allegatis pateat, quod magnam vim adscripserit quartæ & septimæ diei singularum septimanarum, nam ideo illos notandos voluit.

Verum in Epidemicis (h) alium dierum criticorum ordinem habet: Notavit enim morbos, qui diebus paribus accessiones habent, judicari diebus paribus; & similiter illos, qui diebus imparibus accessiones habent, imparibus diebus judicari. Unde duplici serie distinxit dies criticos, dicens: *Circuituum autem diebus paribus judicantium primus decretorius est quartus, sextus, octavus, decimus, decimus quartus, vigesimus octavus, trigessimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octogessimus, & centesimus. Circuituum vero diebus imparibus judicantium primus est tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, primus & vigesimus, vigesimus septimus & trigessimus primus.* Verum Galenus in Commentariis suis in hunc locum notat, quod hic dies criticos tali ordine, ut se mutuo sequuntur, descripserit, in prognosticis vero periodos, quæ quaternario

C 3

nume-

(z) Ibid. cap. 2. pag. 452.

(a) Ibidem.

(b) In Prognosticis Charter. Tom. VIII. pag. 661.

(c) Galen. de diebus decretor. Lib. II. cap. 4. Chart. Tom. VIII. pag. 651.

(d) Epidem. 3. agrot. 3. Chart. Tom. IX. pag. 222.

(e) Ibid. pag. 271. &c.

(f) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 664. &c.

(g) Aphor. 14. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 67.

(h) Epidem. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 55.

numero sunt, accurate percurrerit: Alio autem in loco (k) monet Galenus, postquam binos modo memoratos textus recensuerat, in Epidemicis recenseri omnes illos dies, in quibus crises quandoque observatae fuerunt, tantum ut memoriae succurreretur; atque hic iterum notat, Epidemicorum libros ante Prognostica & Aphorismos scriptos fuisse, ut nempe memoriam rerum prius observatarum suggererent. Atque hinc concludit, quod in Prognosticis & Aphorismis tantum notaverit illos dies, qui maximam potestatem habent, & naturae suae ratione perfecti sunt, & insuper non mediocrem usum ad futuri status & iudicii praenotionem exhibent. Hinc patet ratio, quare Hippocrates ex numerosis diebus in Epidemicorum primo libro enumeratis plurimos rescindere videtur in Prognosticis & Aphorismis (l).

Illi ergo dies, qui quaternario vel septenario circuitu continentur, praeter reliquis critici dicendi erunt, & omnes alios dignitate, efficacia, & securitate antecellunt, adeoque proprie hoc nomen merentur. Reliquos autem dies, in quibus aliquando crises contingunt, a prioribus diversos, coincidentes vocavit Galenus (m) *οὐκ ἀπὸ τῶν κρίσεων* & pro criticis inferioris ordinis habuit, in quibus quidem aliquando crises contingunt, sed rarius, & minus tuto. Videtur autem in illa opinione fuisse Galenus, dies criticos proprie dictos tales eos esse, quibus regulari morborum decursu, & naturae (ideest omnium illorum, quae in agro de sanitate adhuc supersunt) actione in morbum, & morbi materiam, insignes illae, & adeo subitae saepe mutationes fiunt, definito quodam tempore. Coincidentes vero dies vocavit in quibus per novam accessionem morbi irritata natura, vel errore medici, aegri, aut adstantium perturbato ordine, nunc citius, nunc ferius tales turbae excitantur; adeoque illi dies non ex sua natura iudicabant, sed requirebatur aliud quid, quod cum illis coincideret, ut v. g. accessio valida, error in diæta &c. Unde ratio huius nominis, & distinctionis inter dies criticos, proprie vocandos, & coincidentes patet. Sic dum imparibus diebus exacerbationes contingunt, tertius & quintus dies aequè iudicant quam quartus (n), nullam aliam ob causam quam quod valida accessione irritata natura saepe, ante tempus debitum, & coctionem requisitam, materiam morbi critica quadam evacuatione expellere conetur de corpore. Ob eandem causam & sextus dies, dum paribus diebus exacerbationes fiunt, quandoque & iudicium habet. Sic virgini, quae Larissa decumbebat febre ardenti, sexta die profusa narium haemorrhagia & sudore copioso calido per universum corpus iudicari contingit (o). Verum monuit Hippocrates, labores diebus paribus adfuisse, atque subiicit, huic febrem non reversam fuisse, sed perfecte iudicatam, quasi instar alicujus insoliti notans, integram & bonam crisin illo die contigisse. Illa enim iudicia, quae sexto die fiunt, semper suspecta habuit Galenus (p), atque ideo septimum diem decretorium bonum vocavit; sextum vero decretorium malum, quia raro bonum & perfectum iudicium, semper fere multas turbas & periculum adfert: videantur &

illa, quae de hac re in Commentariis §. 587. dicta fuerunt.

Hæc est ratio, quare in primo septenario, intra quod spatium morbi peracuti dicti determinari solent, plures tales coincidentes critici sint, tertius nempe, quintus & sextus, quia nempe in his morbis adeo velocibus tanta accessionum vehementia plerumque observatur; unde acceleratur saepe crisis, sed cum periculo, quae legitima & bona quarto vel septimo die, vere criticis, contingere debuisset (q). In secundo autem septenario solus fere dies nonus pro coincidente critico habetur, qui inter dies criticos septimum & undecimum medius, vel non factum in septimo die iudicium, vel undecimo futurum sibi vindicat, rarius quidem septimi, saepius vero undecimi crisin assumit (r). Morbi enim, qui ultra primam septimanam excurrunt, minus impetuosum decursum habent, adeoque non tam facile irritatur natura, ut ante legitimum tempus crisin tentet. Inde etiam patet ratio, quare post decimum quartum diem coincidentium criticorum efficacia evanescat, solisque criticis diebus iudicationes contingant.

Patet ergo, quod optima haemorrhagia, quae die decretorio fit, sit illa, quae quarto, septimo, undecimo, decimo quarto, decimo septimo, vigesimo &c. accidit, legitimis nempe criticis diebus: minus vero bona illa, quae in die quodam critico coincidente contingit, tertio, quinto, sexto, vel nono: suspecta vero habenda erit, quae aliis diebus observatur. Idem autem & de aliis criticis evacuationibus verum erit.

Objici forte posset, evacuationem materiae morbosae bonam semper esse, quocumque demum morbi die contingeret, adeoque sollicitam illam temporis, in quo hæc fiunt, observationem plus tædii, quam utilitatis habere. Nemo dubitat prodesse semper, si illa, quae relicta nocerent, expellantur de corpore, modo integra talium evacuatio fiat, neque una cum illis boni humores exeant, vel, dum hæc peragitur, tales & tantæ turbæ fiant in corpore, unde alia mala metuenda sunt. Verum in generali febrium historia patuit, causam materialem febris per febrem ipsam (modo tali moderamine regatur, ut nec nimio impetu, nec nimis torpido motu peccet §. 609.) subigi, & mobilem reddi, sicque ad exitum disponi. Ad hanc autem mutationem materiae morbosae, quae coctio dicitur, requiritur determinatum temporis spatium, varium quidem pro majori vel minori febris intensitate, & magis minuste rebeli indole materiae subigendae. Attenta jam morborum observatione Veteres Medici invenerunt hæc tempora in morbis, quibus per febrem ipsam subacta & mobilis reddita morbi materia expellitur de corpore: hæc tempora vocaverunt dies criticos. Illas vero mutationes morborum, quae alio tempore fiunt, merito suspectas habuerunt, quia saepe morbi ingravescentis imperu, errore commisso ab aegris, adstantibus, vel Medicis, fiunt, non vero naturæ morbo prævalentis effectus sunt. Illud enim, quod morbosum est, a sanis exacte secernere, solius naturæ opus est. Dum phlegmone valida nec resolubilis locum corporis occupat

(k) Lib. II. de diebus decretoriis cap. 6. Charter. Tom. VIII. pag. 484.

(l) Lib. I. de diebus decretoriis cap. 1. ibid. pag. 454.

(m) Lib. III. de diebus decretor. cap. 8. ibid. pag. 500.

(n) Ibidem.

(o) Epidem. 1. agrot. 12. Charter. Tom. IX. pag. 306.

(p) Lib. I. de Crisibus cap. 5. Charter. Tom. VIII. pag. 457. & cap. 4. ibid. 456.

(q) Galen. Lib. 3. de crisib. cap. 2. Chart. Tom. VIII. pag. 502.

(r) Ibidem pag. 503.

pat, ne peritissimus quidem Anatomicus! obstru-
cta vasorum extrema sic separare posset a reliquis,
ut nihil laderet in sanis partibus: interim natura
per blandam supurationem, determinato tempore,
illam separationem morborum a sanis perficit. Nota-
verunt jam veteres Medici, uti alia occasione ad §.
387. 593. 730. dictum fuit, in febribus putredinem
humorum, quæ fit in vasis, similem esse putredini
humorum, quæ fit in inflammationibus & abscessi-
bus, in quibus vincente natura pus fit; in humo-
ribus autem venarum & arteriarum id, quod in u-
rina puri proportionem respondet. Ne autem putre-
dinis vocabulum offenderet, monuerunt, hanc non
esse simpliciter putredinem, sed aliquid habere co-
ctionis. Cum ergo in phlegmone in abscessum con-
vertenda determinatum tempus observetur, ante-
quam pus factum sit; idem & in febribus verum
esse patet. Sicuti jam male pertunditur locus in-
flammatus, antequam pus factum est, sic etiam in
morbis evacuationes factæ, antequam morborum sub-
actio & separatio a sanis facta fuit, vix prodesse
poterunt, quia vel partem tantum morbosæ mate-
riæ subducunt, adeoque recidiva expectanda est a
residuo; vel sæpe impetu summo una cum noxiis
bonorum humorum copiam de corpore expellunt,
dum simul illud, quod in corpore relinquitur, iis-
dem inquinamentis gravatum manet, quia nondum
integra horum separatio facta fuit.

Quam parum profit in morbis ante tempus debi-
tum moliri separationem materiæ morbosæ, docent
evidentissime variolæ; quem morbum ideo pro
exemplo seligo, quia, quantum videre potui,
Veteres Medici illum morbum non descriperunt,
cum tamen dies critici Veterum adeo efficaces in
hoc morbo observentur. Susceptum contagium va-
riolosum in homine sanissimo febrem accendit, per
quam febrem materia morbi versus corporis ambi-
tum critica metastasi deponitur. Si hoc fiat quarto
morbi die, sedatur febris, minuuntur non tantum,
sed & evanescunt sæpe omnia symptomata, uti
quotidiana observata docent. Ubi vero nimio febris
impetu, vel calido regimine, sudoriferis calidis
datis, stragulorum pondere &c. ante hoc tempus
prodeunt variolæ, solent esse longe numerosiores,
pejoris indolis, neque symptomata multum miti-
gantur; imo eo pejora metuebat Sydenhamus in hoc
morbo, quo citius ante quartum diem erupissent
variolæ. Si autem tardius erumpant, sive hoc ob-
fractas ægri vires fiat, sive impetuossima febris
sic turbaverit omnia, ut critica illa separatio mor-
borum fieri nequeat, pessima & anomala penitus sym-
ptomata observantur, & fere semper certa perni-
cies imminet.

Ex omnibus his, credo, apparet, observari in
morbis quædam temporum intervalla, in quibus
materia morbi mutata, subacta, & mobilis reddita
vel expellitur de corpore, vel ad alia loca deponi-
tur. Simulque patet, sedulam horum observatio-
nem summi usus esse in morbis curandis, ne in-
tempestivo sæpe artis molimine noceamus, dum
expellere nitimur, quæ nondum ad exitum parata
sunt, vel impedimus evacuationem illorum, quæ
jam subacta & cocta locis convenientibus exitum
moliebantur. Simul inde discimus, non confidere

illis evacuationibus vel insignibus mutationibus,
quæ alio tempore fiunt, quia raro tutæ sunt, sed
plerumque vel morbus in pejus mutatur, vel sal-
tem recidiva postea fit.

Ut autem dies illi critici distinguere possint in mor-
bis, requiritur, ut cognoscatur, a quo tempore
morbi initium computari debeat; de hac re autem
dictum fuit in Commentar. §. 590. Simul etiam no-
tandum est, per diem intelligi totum ex die & no-
cte tempus in viginti ac quatuor horas divisum (s).

Cum autem morborum insultus sic diviserit Hip-
pocrates, ut acutissimi morbi ad quartum diem per-
tingerent, secundus insultus ad septimum perduce-
retur, tertius ad undecimum & sic porro: videtur
medium cujusque septimanæ diem, quartum nempe,
& ultimum sive septimum pro maxime notandis
habuisse, uti diserte ex Aphorismo (t) & Prognos-
tico ante allegatis patet: interim tamen sextum fe-
brium insultum non ad vigesimum tantum perdu-
xit; atque tertiam septimanam secundæ copulavit,
sic ut ultimus secundæ septimanæ dies simul habe-
retur pro primo die tertiæ septimanæ; primam ta-
men & secundam septimanam ab invicem separavit,
dicens: *Secundæ septimanæ octavus dies principium
est*; atque hinc undecimum diem vocavit secundæ
septimanæ quartum; decimum septimum vero diem
a decimo quarto quartum dixit, & tanquam septi-
mum ab undecimo consideravit; unde patet eviden-
ter, quod tertiam septimanam secundæ copulaverit,
& trium septimanarum spatium in febribus, secun-
dum Hippocratis computationem, viginti tantum
dies complectantur: hoc & confirmatur ex illis,
quæ citatum locum mox sequuntur: *Post hæc vero ea-
dem ratione, juxta eandem additionem primus circuitus
est quatuor & triginta dierum, secundus quadraginta
dierum, tertius sexaginta dierum* (u). Ubi mani-
feste apparet, quod morbis in longum excurrenti-
bus, vigesimum quemque diem (trium nempe se-
ptimanarum spatium) criticum tantum habuerit:
unde etiam, uti ante dictum fuit, octogesimo, cen-
tesimo, centesimo & vigesimo die morbos judicatos
fuisse in Epidemicis legitur. Quamvis autem sola
observatione septimanarum inter se copulationem
cognovisse Hippocratem certum sit, atque in Praxi
Medica fidelis observatio sufficiat, licet ratio non
distincte intelligatur: tamen videtur hanc difficul-
tatem agnovisse, dum enumeratis morbi insultibus
ad vigesimum diem usque mox subjungit sequentia:
*Neque vero horum quidquam integris diebus exacta
numerari potest, neque enim annus, neque menses in-
tegris diebus numerari solent* (x). Hanc autem
rem latius deduxit Galenus (y), & ex Lunæ cir-
cuitu demonstrare tentavit, tres septimanas non
complecti integros viginti & unum dies, sed dimi-
diam fere diei partem deesse; atque inde concludere
voluit, crises potius in diem vigesimum, quam
in vigesimum primum, incidere. Verum, uti jam
sæpius dictum fuit, ex illis, quæ in Epidemicis col-
legerat Hippocrates, generalia axiomata in Prognosti-
cis imprimis, uti & in Aphorismis, posuit; cumque
in ægrorum historiis, quæ in primo & tertio Epide-
micorum libris (qui maxime pro genuinis haberi
solent) recensentur, ne unicum quidem exemplum
proffet crisis, quæ vigesimo primo die contigisset,
imo,

C 4

(s) Galen. de Crisib. Lib. I. cap. 16. Charter. Tom. VIII. pag. 400.

(t) Aphor. 24. Sect. II. Chart. Tom. IX. pag. 67. In Prognosticis Chart. Tom. VIII. pag. 651.

(u) Ibid. Charter. Tom. VIII. pag. 665.

(x) Ibid. pag. 664.

(y) In Lib. 3. de Diebus decretoriis pluribus in locis, imprimis Capite 9. Chart. Tom. VIII. pag. 501.

imo si recte memini, ne quidem ullam facit mentionem illorum, quæ hoc die in ægris contigerint; cum contra ubique fere notet, quid criticis diebus observatum fuerit in his ægris, patet ratio, quare e numero criticorum dierum Hippocrates exemerit vigesimum primum diem, atque vigesimum criticum statuerit, quia nempe plures hoc die iudicatos viderat siue bona siue mala, siue imperfecta crisi. Sic Philini uxor periit die vigesima (2). Oberio die septima crisis imperfecta, nono die recidiva, decimo quarto febris acuta, decimo septimo novus conatus ad crisin, vigesimo tandem die perfecte iudicatus est (a). Hermocrates vigesimo die imperfectam crisin habuit, dein vigesima quarta recidivam, vigesima septima die periit (b). Sic & in agro, qui in Dealcis horto decumbebat, imperfecta crisis vigesima die facta fuit, qui die quadragesimo perfecte iudicabatur (c). Cum autem quarto die primæ & secundæ septimanæ, quarto nempe & undecimo morborum die, crises factas sæpius observaverat, hincque illis diebus magnam vim tribuerat in morbis, similiaque frequenter contingere viderat decimo septimo die, illum pariter pro quarto die tertiæ septimanæ posuit; tuncque vigesimus ultimus erat tertiæ septimanæ, qui pariter toties criticus erat; adeoque patet ratio, quare tertiam septimanam secundæ copulaverit, sic ut dies decimus quartus esset simul & secundæ septimanæ finis, & tertiæ initium. Decimum autem septimum diem sæpius iudicatum fuisse probant iterum historiarum agrotorum. Sic Herophon, qui nona die imperfecte iudicatus fuerat, decimo quarto die recidivam habuit, dein decimo septimo die iudicatus fuit (d), & præter spem evasit. Mulier vero, quæ gemellas difficili partu enixa erat, decimo septimo die periit phrenitica (e). Alii etiam pluribus febrium ardentium iudicationes imperfectas eodem die contigisse notat (f), quin imo in Epidemica constitutione, quam describit, nullos decimo septimo die iudicatos recidivam habuisse monet Hippocrates; unde dignitas huius diei in ordine decretorum satis apparet.

Pulchre autem confirmabatur ille dierum criticorum ordo, quod post vigesimum diem iterum observaret vigesimum quartum & vigesimum septimum & trigessimum quartum & quadragesimum criticos fuisse, dein sexagesimum, octogesimum, centesimum, centesimum vigesimum, sicque manifeste similis septimanarum ordo recurreret; quod pariter in historiis agrotorum in primo & tertio epidemico patet, quas & hic recensere potuissem, nisi brevitatis causa tantum iudicare mallet: unicuique enim hos libros legenti assertorum veritas apparebit.

Neque tamen dissimulandum est, quod in Aphorismis vigesimum primum diem criticum posuerit Hippocrates (g), sic enim habet: Sudores, si febricitantibus ceperint, boni tertio die, & quinto & septimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, &

decimo septimo, & vigesimo primo, & vigesimo septimo, & trigesimo primo, & trigesimo quarto. Illi enim sudores morbos iudicant. Qui vero non ita sunt, laborem significant, morbi longitudinem & reversionem. Ubi etiam notandum, quod non meminerit quartæ diei. Verum Galenus (h) in Commentariis in hunc aphorismum credidit hoc fieri, quia morbi, qui imparibus diebus exacerbantur, celerius iudicantur; testaturque se per experientiam novisse, quod raro morbi quarto die per sudores iudicentur. De vigesimo primo die non sine ratione suspicio incidit, corruptum locum hunc esse, quia nulla huius diei mentio in agrotorum historiis in libris Epidemicorum habetur; etiam quod Galenus in Commentariis suis nullam mentionem huius difficultatis faciat, cum tamen in libris suis de diebus criticis vigesimum diem pro critico, non vero vigesimum primum habuerit, & rationem dederit, quare quartus dies hic non recensetur. Nisi forte quis maluerit, hunc Aphorismum respondere illi textui (i) Epidemicorum ante memorato, ubi series circuituum imparibus diebus iudicantium recensetur, ibi enim iidem dies enumerantur. Patuit autem tunc, præferendam esse illam enumerationem dierum criticorum, quæ in Prognosticis habetur, & ex modo dictis satis patet, quid de vigesimo die sentiendum sit.

Apparet etiam hinc, quid sentiendum sit de Aphorismo sequenti (k); Febricitantem nisi diebus imparibus febris dimiserit, reverti consuevit. Nam in primo septenario illarum febrium, quæ imparibus diebus exacerbationes habent, hoc locum habere potest; sed pro regula universali haberi nequit, cum & quarta die & decima quarta, vigesima, vigesima quarta, trigesima quarta, quadragesima &c. crises fieri absque recidiva ex Epidemicis & Prognosticis Hippocratis constet. Unde & Galenus dubitat, an quidem genuinus ille locus fuerit, & pro imparibus legendum voluit criticis, prout in Coacis Prænotionibus (l) habetur. Dum hæc Hippocratis loca, ubi solis diebus imparibus criticam potestatem tribuit, legeret Celsus (m), simulque notaret ab eodem Auctore pares dies tanquam criticos alibi habitos fuisse, credidit, quacunque ratione ad numerum respexerimus, nihil rationis, sub illo quidem Auctore, reperiri; atque in illa opinione fuit, Pythagoricis numeris deceptos fuisse Veteres Medicos; atque hinc, licet imparibus diebus tantam vim tribuerent, absque ulla probabili ratione ab undecimo non ad decimum tertium, sed ad decimum quartum transiisse. Verum videtur Celsus minus feliciter Hippocratis mentem hic affecutus fuisse, quæ non nisi collatis pluribus inter se locis distincte intelligi potest: quod vel inde patet evidenter, quia dicit quartum quemque diem efficacissimum habitum fuisse Hippocrati, illum tamen ne quidem in hoc propositum conservasse, cum a septimo die undecimus non quartus sit sed quintus. Verum

(2) Epidem. 1. agrot. 4. Chart. Tom. IX. pag. 104.

(a) Epidem. Lib. 3. agrot. 5. ibid. pag. 233. & 234.

(b) Ibid. agrot. 2. pag. 230. ad 236.

(c) Ibidem agrot. 3. pag. 227. ad 228.

(d) Epidem. 1. agrot. 3. pag. 307. ibid.

(e) Epidem. 3. agrot. 14. ibid. pag. 308.

(f) Epidem. 1. pag. 47. & pag. 76. ibidem.

(g) Aphor. 36. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 158.

(h) Ibid. pag. 159.

(i) Epidem. Lib. I. Charter. Tom. IX. pag. 96.

(k) Aphor. 61. Sect. IV. Chart. Tom. IX. pag. 173.

(l) Num. 31. Charter. Tom. VIII. pag. 356. & Num. 147. ibid. 360.

(m) Lib. 3. cap. 4. pag. 221. 122.

Verum diserte monuerat Hippocrates (n), uti ante dictum fuit, quod secundæ septimanæ octavus principium sit, adeoque undecimus dies quartus erat secundæ septimanæ. Non ergo ex numerorum proprietate, verum ex fidelibus morborum observationibus, hæc dierum criticorum distinctio ortum duxit, uti unicuique Veterum Medicorum scripta attente legenti, patebit. Cum autem sedulam curam, & attentum ad omnia animum, requirat crismus & dierum criticorum in morbis observatio, nemini mirum videbitur, quare plurimi Medici hæc neglexerint; imo & alii proterve contemserint & Veteres Medicos, & qui horum vestigia sequuntur in his; uti ad §. 587. ubi de crisi agebatur, dictum fuit. Quibus certe applicari merito possent illa, quæ Celsus dicit, dum de tempore opportuno cibandi ægros in morbis agit, ad quod determinandum magna diligentia opus esse iudicavit; sic autem habet: *Ex his autem intelligi potest, ab uno Medico multos non posse curari: eumque, si artifex est, idoneum esse, qui non multum ab ægro recedit. Sed, qui questui serviunt, quoniam is major ex populo est, libenter amplectuntur ea præcepta, quæ sedulitatem non exigunt* (o).

Inter dies autem criticos, qui vel dimidium septimanæ comprehendunt, vel illam finiunt, uti antea dictum fuit, hæc differentia observatur, quod non in omnibus æquales numero crises contingant, sed in quibusdam frequentiores, pauciores in aliis. Sic septimum diem, licet ordine secundus inter criticos fuerit (quartus enim illum præcedit) primum tamen potentia & dignitate statuit Galenus (p), quia plurimi hoc die judicantur; & quidem absolute, cum manifesta excretionem vel abscessu, & quidem plerumque salutari eventu. Quandoque tamen, sed rarius, quidam hoc die moriuntur, vel, manifeste in deterius verso morbo, sequente quodam critico die undecimo verb. gr. intereunt. Adeo autem frequentes hoc die crises vidisse se testatur Galenus (q) ut ne quidem numerare posset. Quartus vero dies tantum in acutissimis morbis decretorius est; in reliquis sæpius diei indicis (de quo statim) munere fungitur. Proximus huic iudiciorum frequentia est dies decimusquartus; hunc sequitur undecimus & vigesimus; dein decimus septimus (r). Dierum autem criticorum coincidentium, de quibus antea dictum fuit, non adeo certa hoc respectu distinctio est; tertii nempe, quinti, sexti & noni, cum non ex sua natura iudicent, sed potius ob coincidentem quoddam, exacerbationem, diætæ errorem &c. Sextus autem dies, uti antea jam monitum fuit, imprimis iudicii molestia, discrimine, & recidivæ metu, præ reliquis infamis est.

Notandum autem præterea est, epidemicos morbos sæpius constanti ordine quodam die critico iudicari. Sic Galenus (r) ex Epidemicis Hippocratis notat, in quadam constitutione epidemica omnes fere ægros decimo septimo die integre iudicatos

fuisse, prægressa prius imperfecta crisi alio quodam die, & dein recidiva. Unde etiam concludit Galenus, diem decimum septimum in morbis non esse ex decretoriis coincidentibus, sed ex validis & primis. Ita & Sydenhamus notavit, febres continuas epidemicas, quas describit (t), circa decimum quartum critice solutas fuisse. Adeoque semper & in his ad genium morbi epidemici attendendum est, ut distinguamus, quo tempore, & per quas vias, morbus exitum quærat.

Prout jam morbi celerior impetus est vel remissior, ita etiam citius seriusve crises accidunt, & dies critici minori intervallo a se mutuo distant. Sic in illis febribus, quæ trium septimanarum spatium non excedunt, quaternarii & septenarii dies iudicant: & præter illos adhuc in binis prioribus septimanis plures dies critici coincidentes sunt, tertius, quintus, sextus &c. uti antea dictum fuit. Si vero morbi cuti ultra trium septimanarum spatium extendantur, tunc quaternarii dies vix amplius critici numerantur, & soli tantum septenarii iudicant; quorum tamen efficacia post quadragesimum diem deletur; tunc enim vigesimum quemque diem tantum pro critico habuit Hippocrates, sexagesimum nempe, octogesimum, centesimum, & centesimum vigesimum; uti ex Prognosticis (u) & ægrorum historiis in Epidemicis enarratis patet. Si enim primo illo morborum acutorum circuitu, qui viginti diebus terminatur, non potuit subigi, solvi, mobilis reddi, & ad excretionem disponi morbi materies, longius temporis spatium ad hoc perficiendum natura impendit; & plerumque, silente per plures sæpe dies morbo, & pluribus sæpe factis recidivis, tandem remoto quodam die decretorio de rebellis hac morbi materia triumphat perfecta crisi; vel & sæpe sensim & lente subigitur pertinax hæc materia, & absque tantis turbis, uti primo circuitu, qui viginti diebus terminatur, sunt, sensim expellitur variis viis de corpore, vel collecta in quibusdam corporis locis abscessus facit. Usque ad quartum decimum quidem magnæ sunt perturbationes in morbis. Proximo loco succedunt, quæ usque ad vigesimum habentur. Omnes vero, quæ post hunc ad quadragesimum succedunt, paulatim remittunt vehementiam (v æγυναικὴν). Adeo ut, qui post quadragesimum sunt, omnes prorsus langueant, concoctionibus potius, & abscessibus, quam excretionibus morborum solutiones facientes. Accidunt in his quoque per excretionem interdum iudicia, sed raro, neque magnum certamen habent, & frequenter pluribus diebus iudicia complentur, maxime cum in abscessum vertuntur (x). Notandum enim & hoc est (cujus jam meminimus ad §. 587. ubi de crisi agebatur,) quod in morbis longioribus iudicia perturbationis vehementiam remittant non tantum, verum etiam pluribus diebus perficiantur. Unde & Hippocrates, qui in illa periodo, quæ quatuordecim diebus finitur, absolute diem indicat, in quo ægri iudicati sunt, in diuturnioribus morbis notat iudicia facta fuisse, non in quo-

[n] Aphor. 24. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 67.

[o] Cels. Lib. 7. cap. 4. pag. 330.

[p] De diebus decret. Lib. 1. cap. 4. Charter. Tom. VIII. pag. 455.

[q] Ibid. cap. 2. pag. 452.

[r] Ibid. cap. 5. pag. 458.

[s] Ibid. Lib. II. cap. 3. pag. 477.

[t] Sect. I. cap. 4. pag. 70.

[u] Charter. Tom. VIII. pag. 665.

[x] Galen. de diebus decret. Lib. I. cap. 10. ibid. pag. 456.

in quodam die definito, sed circa illum; unde & patet, quam caste & sedulo observationes morborum tradiderit. Sic in prima constitutione, quam describit (y), dicit: *Judicabantur autem inter hos, quibus brevissimi erant morbi, circa vigesimum diem; plurimis vero circa quadragesimum; multis circa octogesimo.* Sic etiam Clazomenius (z) non in quadragesimo die, sed circa quadragesimum diem convalescere legitur. Et Heropytus (a), post varia mala tolerata in longo morbi decursu, circa centesimum diem alvum biliosis multis perturbatam habuit, neque paucio tempore; tandemque dysenteria cum dolore vexavit, & centesimo die plane judicatus fuit.

Quamvis autem morbi acuti, post imperfectas crises in tantam longitudinem quandoque excurrant, simulque retusus videatur tunc horum morborum impetus; non tamen cogitandum est, in talibus casibus solam morbi longitudinem molestam esse, periculum vero abesse, adeoque vix operæ pretium esse, ut ad remotos illos dies criticos attendatur, cum sensim illi morbi fatiscant: observavit enim Hippocrates, & tales morbos quandoque lethales fuisse, mortemque die critico remoto contigisse. Sic mulier illa, quæ post partum febre acuta correpta fuit, octogesimo die periit (b). Alter vero agrotus (c), quamvis quadragesimo die a febre liber esset, tamen urinae malæ erant, insomnia adebant, & cibi fastidia, & postea centesimo & vigesimo die periit: notat autem Hippocrates, quod ferulis multis & vitiosis usus fuerit, ut nempe morderet Medicos, ne imperfectis talibus judiciis confiderent, & quamvis morbi in longum excurrerent, tamen sedulam curam in dietæ regimine adhiberent.

Dies autem illos criticos, in quibus nempe in morbis frequentissime judicia contingunt, Veteres Medici vocaverunt etiam *dies indices*; quatenus nempe, dum in illis judicium non contingit, indicent, quid sequenti proxime die critico expectandum sit. Antea enim vidimus, determinato quodam temporis spatio in febribus indigere naturam, ut materiam febrilem subigat, solvat, & mobilem reddat, sicque ad excretionem disponat. Dum autem in hoc opere occupata natura est, mutationes quædam occurrunt imprimis in urina, ex quibus detegimus sic disponi materiam febrilem, ut minus noceat. Illæ mutationes observatæ vocantur signa coctionis, tam læti semper ominis in morbis, ut hæc sola pro bonis signis semper & absolute habuerit Galenus, quocumque demum morbi tempore occurrerent; cum signa ipsius crisis quandoque suspecta sint, uti paulo ante vidimus Hippocratem voluisse, ut vel in melius judicantia non statim appareant, antequam nempe probabilis spes sit, materiam febrilem subactam & mobilem redditam esse. Unde dixit Galenus (d): *Coctionis signa (sæpe enim, quæ utilissima sunt, repetere convenit) numquam male apparent, decretoria vero est ubi male (apparent);*

neque enim in augmentis, neque in principijs, sed in statibus illa apparere convenit. Atque inde conclusit, coctionis signa semper certa esse, crisis vero signa incerta, prout vel sola, vel cum aliis, vel in diversis morbi temporibus apparent (e). Quid autem coctio sit, & quanam ejus signa, dictum fuit in Commentariis §. 587. ubi de hac re agebatur.

Hæc autem videtur fuisse Veterum Medicorum opinio, quod ad dies criticos sollicite semper attendendum sit, non tantum quod judicia morborum in illis fieri soleant, verum etiam quia ex mutationibus morborum, his diebus observatis, prævidere possumus, quid sequentibus diebus criticis futurum sit. Ob hanc rem Hippocrates loco antea in eadem hac paragrapho citato (f) dixit: *Septenariorum quartus est index. Secundæ septimane octavus principium. Undecimus quoque spectandus dies est. Is enim secundæ septimane quartus est &c.* Ex quo loco manifeste apparet, indices vocari respectu futurorum illos dies, qui ex sua natura critici sunt. Unde etiam, postquam monuerat, in morborum initiis difficilius prænosci posse morbos, qui intra longissimum tempus judicari debent, quia similia cum aliis habent principia, addit Hippocrates (g) sequentia: *Verum a primo die animadvertendum est, & ad quemque quaternarium additum considerandum, nec latebit; quo se versurus sit morbus &c.* His igitur sic contingentibus, conjectare oportet tum ex tempore, tum ex unaquaque additione, morbis ad crism prædeuntibus. Ex quibus omnibus apparet, unumquemque ex criticis diebus habere rationem diei indicis respectu critici proxime sequentis diei: sic quartus dies septimi, septimus undecimi &c. index esse poterit. Cumque post vigesimum diem, partim ob minorem morbi impetum, partim ob magis rebellem morbi materiam, quaternariis non tanta judicandi potestas sit, sed septenariis illa tantum plerumque competat; idem de his diebus, tanquam indicibus, verum erit. Unde patet ratio quare Hippocrates (b) dixerit: *Quibus die septimo contingit crisis, iis urina rubram habet die quarto nubeculam, ac alia secundum rationem.* Coctionis enim, saltem inchoatæ, signum est, si urina similes dotes urinae sanæ incipiat habere; adeoque proxime sequenti die critico judicium expectandum erit. Ubi vero nulla coctionis signa, sed cruditatis potius, quarto die observantur, & maligna simul symptomata adsunt, tunc mala crisis, sive mors, die septimo futura metuitur; nisi morbus admodum acutus sit, & exacerbationes diebus paribus fiant, tunc enim quandoque sexto die mors venit, quam dies quartus indicaverat; uti monuit Galenus (i). Cæteroquin quartum diem ex sua natura septimi indicem esse affirmat, seque illud certo novisse ex accurata morborum acutorum observatione testatur. Prout jam tardius vel celerius movetur morbus, ita & index dies in proxime sequenti critico vel

- (y) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 30.
 (z) Ibid. agrot. 10. pag. 112.
 (a) Lib. 3. Epidem. agrot. 6. ibid. pag. 303. & 304.
 (b) Epidem. 7. agrot. 1. ibid. pag. 294.
 (c) Ibid. agrot. 1. pag. 291.
 (d) De crifibus Lib. I. cap. 2. Charter. Tom. VIII. pag. 387. & alibi pluribus locis.
 (e) Ibid. cap. 24. pag. 308.
 (f) Aphor. 24. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 67.
 (g) In Prognostica Charter. Tom. VIII. pag. 665.
 (b) Aphor. 71. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 181. & in Coac. Praenot. Num. 575. Charter. Tom. VIII. pag. 85.
 (i) De diebus decretoriis Lib. I. cap. 11. Charter. Tom. VIII. pag. 467.

vel & remotiori, iudicium futurum demonstrat; uti etiam quo plura vel pauciora coctionis signa in tali die indice adfuerint, aliaque symptomata mitiora fuerint vel maligniora: ad hæc enim omnia attendum esse Galenus in loco citato monuit.

Si jam ægrorum in Epidemicis descriptæ historiæ cum modo dictis conferantur, patebit datas de diebus indicibus regulas observatis practicis pulcherrime confirmari. Sic Silenus (k) die quarto pessima quævis signa aderant, unde malæ crisis in septimo die metus. Mors tamen non contigit die septimo, sed voce defectus extrema frigida habuit, quæ non amplius recaluerunt, nihilque minxit; adeoque dum septimus dies index est respectu undecimi, atque omnia mala aucta adhuc fuerant, undecimo die mors expectanda erat, uti & contigit. In alio ægro (l) notat, septimo die omnia fuisse exacerbata, urinas malas fuisse, & alia plura maligna symptomata, verum & ille proxime sequente die critico, undecimo nempe, periit. Sic etiam æger octavus, decimus, undecimus (m) quarto die pessima signa habuerunt, & septimo mortui sunt. Quamvis autem quandoque contingat, ætate florente & validæ naturæ ægros intentatas in die indice mortis minas sequenti die critico effugere, tamen hoc rarius accidit; & tunc, nisi in melius vertatur morbus, alio die critico pereunt, interimque omnes indices dies, qui fatalem hunc diem præcedunt, pessimis symptomatibus insignes sunt. Sic mulieri in mendacium foro decumbenti (n) ab initio mala signa aderant, quarto autem die exacerbata sunt omnia, septimo die jactatio toto corpore, sudor frigidus, extremorum frigus diu manens &c. indicare videbantur, undecimo die mortem instare; verum tamen & hunc diem supervixit, quamvis vomitu æruginoso, bilioso, extremorum frigore, &c. insignem; sequentibus autem diebus omnia adhuc in pejor ruebant, & decima quarta die periit, licet adhuc irrita naturæ conamine narium hæmorrhagia eodem die contingeret. Quod autem quandoque quartus dies index sit sexti diei, docet Philiscus (o) historia, cui quarto die omnia exacerbabantur, & urinae erant nigrae; tamen ille non septimo, sed sexto die periit. In fine tamen hujus historiæ monet Hippocrates, exacerbationes in hoc morbo accidisse diebus paribus; atque hinc patet ratio, quare sexto die potius mors expectanda fuerit, quam septimo. Plura alia ex Hippocrate adferri possent, quæ huc faciunt; verum puto hæc sufficere, ut dierum indicum dignitas probetur.

Ex omnibus his apparet, prognosin Medicam in morborum eventu & tempore definiendis plurimum sic promoveri posse; neque tamen in his esse absolutam & mathematicam certitudinem; unde in præfagiis suis veterani Medici cauti solent esse, & quamvis ex pessimis signis mortem prævideant, summum periculum adesse monent quidem, raro tamen omnino conclamatos ægros pronunciant, sed aliquam adhuc in sinu spem fovent. Et contra, quamvis omnia in morbis acutis satis mitia videan-

tur symptomata, nihil negligunt, nihil temere tentant: moniti ab ipso Hippocrate (p), quod in initio difficile sit distinguere morbos, qui intra longissimum tempus judicari debent, ab illis, qui cito finientur, cum similia sæpe sint eorum principia. Famæ enim damnum incurrit Medicus, si brevem & facilem pronunciaverit morbum, qui dein & longitudine tedious, & non sine discrimine decurrit; omnia enim tunc mala solent curantis Medici commissis erroribus tribui. Minus quidem malum est, si evaserit æger, quem moriturum pronunciaverat; nam tunc Medici peritiæ adhuc sæpe solent tribui, quod ex ipsis orci faucibus evaserit æger. Interim tamen præstat in his cautum esse Medicum, semperque memorem moniti Hippocratici (cujus & in Commentariis §. 587. memini), quod nempe Acutorum morborum non omnino certæ sunt predictiones, neque mortis neque sanitatis (q). Nec æqui harum iudices facile imperitiæ damnabunt Medicum, licet æger, quem ex pessimis signis observatis moriturum prædixerat, evaserit; cum & Herophon (r) præter Hippocratis expectationem, ex periculossimo morbo sospes emerferit.

Errarent tamen summopere, qui inde concluderent dierum indicum & criticorum observationem inutilem esse, cum raris quibusdam casibus eventus non respondeat penitus illis, quæ ex horum doctrina præfagiverat Medicus. De qua re videantur illa, quæ ad §. 587. ubi de crisi agitur, dicta fuerunt.

Certe Galenus (s), qui milles se interfuisse, dum crises fierent, testatur, primum quidem & maximum signum instantis bonæ crasis coctiones esse dixit; secundum autem, quod ab aliquo die indicatorio antea indicetur, cui annexa est diei judicantis potentia. Patet ergo ex omnibus huc usque dictis, summum usum habere in Medicina doctrinam Veterum de diebus criticis & illorum indicibus, quorum dignitatem optime notavit Actuarius (t) dicens: Atque hæc in perfectis judiciis accidunt, quæ & in indicibus antea significantur. Nam si quid ipsa (natura) in prædictis judiciis magni momenti est factura, id ante iudicii diem in indice quasi præcludens nuntiât. Quare aut exigui sudores, aut sanguinis e nare stille, aut parum cocti spuri educitur, atque aut pusillum, aut majus quippiam ante apparet: & nisi forte quod materia turgeat, aut ægri vires valide sint, præeuntes significationes iudicium antevertat, non aliter quam in aliis per contraria pedetentim id, quod noxium est, crebris iudiciorum circuitibus coquitur expelliturque.

Minime autem credendum est, sufficere, ut in morbis curandis Medicus dies numeret, præfagia inde faciat, reliquum vero naturæ committat, ubique & semper spectatorem agere contentus. Patuit enim ex illis, quæ de cura generali febrium dicta fuerunt, ut materies febrilis subigi, coqui, mobilis reddi, & ad excretionem disponi possit, requiri tale febris moderamen, ut nec torpeat nimis, neque furibundo impetu corpus destruat: simul etiam ido-

neo

[k] Epidem. 1. ægrot. 2. Charter. Tom. IX. pag. 101.

[l] Ibidem ægrot. 12. pag. 114.

[m] Epidem. 3. iid. pag. 241. Rec.

[n] Ibid. ægrot. 12. pag. 252. 253.

[o] Epidem. 1. ægrot. 1. iid. pag. 20.

[p] In Prognosticis Charter. Tom. VIII. pag. 355.

[q] Aphor. 19. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 59.

[r] Epidem. 1. ægrot. 3. Charter. Tom. IX. pag. 103.

[s] De Crisib. Lib. III. cap. 3. Charter. Tom. VIII. pag. 429. 430.

[t] Method. Medend. Lib. 2. cap. 3. pag. 60.

neo victu viribus & vitæ consulendum est, symptomata mitiganda, idoneis remediis promoveri debent illa naturæ molimina, quibus vel ad subigendam vel expellendam morbi materiam utitur; viæ lubricandæ sunt, per quas materiæ expellendæ exitus prævidetur; impedimenta tollenda &c. Neque hoc tantum, verum ubi prævidetur ex signis malam futuram esse crisin, omni artis molimine hæc præcavenda erit. Sic Sydenhamus (u), dum observaverat in febribus continuis nauseam & vomendi conatum perpetuum adesse, deinde febris progressu malignum humorem subigi quidem utcumque, & versus intestina depelli, tuncque in fine morbi diarrhœam sequi, sed tanto sæpe cum impetu, ut mala crisi, fractis jam morbi decursu ægrorum viribus, mortem faceret; dato vomitorio in ipso morbi initio funestam hanc cridem præcavebat: hoc vero facto, totus in eo versabatur, ut febrilem motum debito in moderamine fervaret, reprimendo nimis impetuosum, excitando vero nimis languidum (x); imprimis circa morbi finem, tunc enim cardiacis datis criticam secretionem & excretionem materiæ febrilis, quæ in hoc morbo circa decimum quartum diem blando sudore fieri solebat, tuto promovebat. Unde apparet, quod magnus ille Medicus non fuerit otiosus tantum spectator, sed sedulus naturæ minister qui accurata morborum observatione noverat impedimenta tollere, adhibere illa, quæ incepta naturæ molimina juvarent, vitare illa, quæ hoc impedirent; quamvis non adeo operoso remedium apparatu ad hæc omnia uteretur, sed in tenuioris sortis hominibus, ut sumptibus parcerent, simplicissimis tantum & pretio vilibus omnia hæc perficerent. Ubi vero debitum illud febris moderamen aderat (de quo vide §. 609.) ingenue fatetur se nulla omnino adhibuisse remedia, nisi ægrorum vel adstantium importunitas aliquid extorqueret (y): tuncque tantum talia dedit, quæ ægris placerent, neque interim nocere possent. Longe ergo aberat ab illorum Medicorum opinione, qui venam secando, purgando &c. omnia turbant in morbis: de quibus jure dixit Galenus (z), quod toties peccent, quoties ad ægrum accedunt; tales enim piaculum crederent, nisi quotidie validis, & variis remediis morbum aggredierentur. Quam infausto autem successu hoc factum fuerit in morbis curandis, siue stimulantibus remediis febrilem impetum nimis augerent, siue contraria methodo venæ sectione, purgantibus, clysmatibus &c. nimis repetitis una cum morbo vires ægrorum profligarent, passim in suis operibus docuit Sydenhamus. Priori enim methodo lethales inflammatorii morbi brevi nascebantur; posteriori vero febris, quæ profligata sæpe videbatur, post fallaces inducias recrudescerebat denuo, & integrum suum stadium de novo decurrebat; imo & quandoque ad quadraginta & ultra dies manebat pertinax, quæ rite tractata binarum septimanarum spatio totum suum decursum absolvisset.

Neque credendum est, prudenti usu illorum, quæ moderando febris impetui serviunt, turbari tam facile crisin & dierum criticorum ordinem, adeoque nullum horum usum esse, nisi dum totum curationis

opus soli naturæ relinquitur. Licet enim Sydenhamus (a) venam secaret, imo & sæpius, si nimius febris impetus id posceret, vomitorium daret in morbi initio, ac clysmata injiceret; tamen legitimum suum decursum absolvebat morbus, quia sollicite cavebat semper, ne ultra modum deprimeret febris impetum. Vidi sic, quamvis bis venam secuissem in morbo acuto, largam tamen hæmorrhagiam septimo morbi die contigisse: & credo, quod unicuique ad hæc attentum apparebit in morbis curandis hujus rei veritas.

Solvitur & die decretorio vomitu, alvo. Quantum pondus habeant evacuationes in morbis, dum diebus decretoriis contingunt, modo demonstratum fuit; neque enim hoc tantum in narium hæmorrhagia locum habet, verum etiam in reliquis evacuationibus hic enumeratis. Cum autem tot viscera se per has vias evacuare queant, imo & totum corpus huc suos humores derivare possit, uti demonstratum est, quando de Vomitu & Diarrhœa inter symptomata febrilia agebatur: patet ratio, quare toties morbi materia critice evacuetur per hæc loca. Notandum tamen non quemvis alvi fluxum vel vomitum hic conducere; nam inter maligna febris ardentis symptomata §. 739. etiam vomitus numeratur; & statim eadem hac paragrapho patebit, alvum nimis fluxam in febre ardenti lethalem esse. Agitur enim tantum hic de vomitu & alvi fluxu, quæ post coctionem in febre ardenti & die critico fiunt, atque perceptum mox levamen ab ægris salutarem illorum effectum demonstrat: hoc enim criterio imprimis distinguit Hippocrates (b) salutare tales evacuationes a symptomaticis & nocentibus, si nempe conferant, & ægri facile ferant; uti latius dictum fuit in Commentariis §. 594. n. 2.: ubi etiam de signis, quæ vomitum vel diarrhœam criticam præcedere solent, actum fuit, & simul notatum, raro per solum vomitum crisin absolvi, sed fere semper diarrhœam illum comitari.

Sudore. Calido nempe & copioso, per universum corpus æquabiliter diffuso. Videantur illa, quæ de sudore critico in Commentariis §. 594. 2. dicta fuerunt. Ubi simul habentur signa, quibus sudorem criticum salutarem distinguere possumus, & illum futurum prænoscere.

Urina. Quamvis per urinæ vias naturaliter expurgentur illa, quæ per circulationis vim acriora redita nocerent, si diutius manerent in corpore; tamen raro per hanc solam viam morbi materia exit, sed plerumque aliæ evacuationes hanc comitantur. Unde etiam urinæ sedimentum copiosum & laudabile potius pro coctionis signo habetur, quam quod ab hac sola evacuatione integra sanatio exspectetur. Sic Hippocrates (c) notavit quidem, urinas copiosas multum ac laudabile sedimentum continentes, narium hæmorrhagiam, biliosa alvo excreta, dysenteriam, fuisse quatuor modos, quibus servabantur ægri febre ardente illius constitutionis laborantes: sed simul monet, plurimos non una, sed pluribus evacuationibus enumeratis simul contingentibus, sanatos fuisse. Iterum de critica materiæ febrilis per urinam evacuatione videri debent illa, quæ ad §. 594. 2. habentur.

Unde

[u] Sect. I. cap. 4. pag. 63.

[x] Ibid. pag. 63.

[y] Ibid. pag. 71.

[z] De diebus decretoriis Lib. I. c. 5. Chart. Tom. VIII. pag. 458.

[a] Sect. I. cap. 4. pag. 63. &c.

[b] Aphor. 2. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 5.

[c] Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 74.

Unde etiam *Galenus* (d) hæmorrhagiam narium, sudorem multum, post rigorem validum, toto corpore manantem & copiosum, & biliosorum per vomitum aut alvum excretionem habuit pro illis modis, quibus febris ardens critiche solvi solet.

Sputo crasso. Cum febris ardens, uti sequenti paragrapho dicitur, pro sua causa proxima habeat cruorem orbatum parte liquidiore, adeoque ille aptissimus sic fiat, ut circa ultimas arteriarum angustias hære incipiat immeabilis redditus, incipient pulmonis arteriæ brevi hoc sanguine infarciri: quod docent respiratio densa, anhelosa, cito calor ad vitalia ardentissimus, ipsum aerem expiratum incendens, uti §. 739. dictum fuit. Unde etiam *Hippocrates* (e) monuit, quod febris ardens soleat in pulmonis inflammationem transire; notatque sputa biliosa in hoc morbo excerni: & alibi (f) multa spere tales agros, & purulentos reddi monet: Ob eandem rationem & tussicula inter symptomata febris ardentis §. 739. recensetur. Dum ergo in sanitatem tendit hic morbus, solvi incipiunt illa, quæ valis pulmonaribus impacta hærebant, & per dilatata extrema arteriarum exhalantium, in aerea superficie pulmonum dispositarum, exprimi; sicque sputa crassa exhibent, uti postea dicitur, ubi de peripneumonia agetur. Præterea in hoc morbo sæpe tota aerea pulmonum superficies sicca fit, simili modo, ut in ore, faucibus, lingua apparet; atque uti postea integræ sæpe pelles una cum tenaci & viscoso muco ab omnibus partibus oris interni secedunt, ita etiam & in pulmone fieri videtur; unde sputa tunc crassa, & fusca primo, postea viscosa & tenacia excernuntur. Notavit inter criticas solutiones febris ardentis sputa crassa *Hippocrates* (g), dicens: *Et si sanguis e navibus effluxerit solvitur affectus, atque si sudores supervenerint judicatorii legitimi cum urinis albis crassisque, & levibus sedimentis, ac si abscessus aliquis ortus fuerit. Si vero absque his soluta fuerit (febris ardens) recidiva morbi rursus erit, aut coxæ aut crurum dolor aderit, expuetque crassa, si sanus futurus sit.*

Paulo post autem (h) denuo sputa crassa, tanquam judicatoria, in febre ardente memorat. Notat autem *Galenus* (i) in Commentariis suis ad hæc loca, sputa crassa in tali casu tantum locum habere, ubi pulmo in febre ardente affectus fuit. Cum autem raro in solo pulmone labe hæreat, sed omnes fere functiones corporis turbentur in periculosissimo hoc morbo, patet, sputa crassa cum reliquis criticis evacuationibus sæpe quidem concurrere, raro tamen vel nunquam iudicium his solis absolvi.

Accessio die pari pessima, si id ante diem sextum. Exquisita febris ardens, uti ad §. 738. dictum fuit, omnia servat tertianæ indicia, solummodo ab illa differens in eo, quod nec cum rigore invadat, neque in totum desinat; adeoque patet, exquisitæ febris ardenti proprium esse, ut habeat imparibus diebus exacerbationes, Si jam simul & die pari,

quo remissior solebat esse morbi vis, nova accessio fiat, tanto pejus se habebunt ægri, atque eo citius illorum vires prostermentur. Si vero ex unione febris continuæ & tertianæ intermittentis (vide §. 738.) facta fuerit febris ardens hac lege, ut primus tertianæ paroxysmus in secundum morbi diem incidat, exacerbationes contingent diebus paribus, quarto nempe &c. ideoque pro pessimo signo hoc habetur, quia tunc exacerbatio in sextum diem morbi incidit. Verum qui morbi diebus paribus exacerbantur, etiam diebus paribus judicantur, uti in eadem hac paragrapho, dum diebus criticis agebatur, dictum fuit; adeoque periculum est, ne iudicium sexto die contingat. Verum constitit ex ante dictis, quam infamis sextus morbi dies habitus fuerit a Veteribus Medicis, dum plerumque malæ, vel saltem imperfectæ, crises hoc die contingunt: & si quid boni acciderit quandoque hoc die, semper tamen ingentes turbas & summum discrimen simul habuit.

Patet hinc ratio, quare adeo periculose sint accessiones diebus paribus ante sextum diem. Post hunc autem minus discriminis illis est, quia elapso die sexto, cum sequens exacerbatio in diem octavum incidat, non est tam magnum periculum, ne die septimo, qui levior est, pereat æger; adeoque cum septimum diem superet morbus, non erit exquisita febris ardens, quam intra primam septimanam certo terminari ex *Galeno* in eadem hac paragrapho dictum fuit. Ad acutos ergo simpliciter dictos morbos pertinebit, qui ut plurimum quatuordecim diebus terminari solent: cumque in decimum quartum, parum nempe & simul insignem criticum diem, tunc exacerbatio incidat, spes est & eodem die perfectam crisin contingere posse. Confirmantur jam modo dicta pulcherrime *Hippocratis* (k) observatis. In febre ardente laborantibus enim, quibus perniciēs imminet, notat inter alia mala signa, quod accessiones fierent diebus paribus, quarto die labores haberent maximos & sexto die cum sudore morentur. Sic & in alia constitutione epidemica (l) febres ardentes admodum lethales aderant; notatque, plurimis ægris exacerbationes diebus paribus contigisse.

Urina nigra, pauca, tenuis huic lethalis. Nigras urinas tanquam pessimas & lethales in Prognosticis (m) damnavit *Hippocrates*. Quin imo *Galenus* (n) testatur, quod nullum servatum viderit, qui talem urinam minxerat; & pro signo internæ mortificationis (o) habuit, ac si corrupti jam & gangrenosi humores per urinam exiret. Minus tamen periculosam urinam voluit, in qua solum id, quod subsidet, nigrum erat; multo minus adhuc illam, in qua solum enzorema vel nubecula nigresceret. Atque ob hanc causam videtur in Coacis (o) haberi: *Perniciosa est urina nigram sedimentum habens, & nigram*: Paulo enim post (p) in febribus erraticis nigras nubeculas in urinis quartanam febrem notare dicitur. Lethalis ergo habebitur imprimis talis urina, quæ tota nigra est; & omnium

- [d] De Crisibus Lib. 7. cap. 7. Chart. Tom. VIII. pag. 430.
- [e] De Affectionibus cap. 1. Charter. Tom. VII. pag. 631.
- [f] De Morbis Lib. II. cap. 24. ibidem 536.
- [g] De victu morbor. acut. Charter. Tom. XI. pag. 112. 123.
- [h] Ibidem pag. 126.
- [i] Ibidem.
- [k] Epidem. Lib. I. Charter. Tom. IX. pag. 70.
- [l] Epidem. Lib. 7. ibid. pag. 274.
- [m] Charter. Tom. VIII. pag. 635.
- [n] De Crisibus Lib. I. cap. 12. ibidem pag. 395.
- [o] Num. 580. ibid. pag. 386.
- [p] Num. 582. ibid.

omnium maxime, si simul fœtor adfit. Augetur periculum, si simul pauca & tenuis sit; quia & gangranosam humorum dispositionem notat, dum interim hæc corrupta non evacuantur satis per urinam, sed pro maxima parte manent. Unde & Hippocrates (q) notat, urinas nigras, paucas, tenues, fuisse illis, qui ex febribus ardentibus moriebantur.

Urinis autem nigris copiose prodeuntibus, levamen percepisse puerperam, quæ lochiorum suppressione laborabat, notat Galenus (r), dum commentatur morbum puerperæ, quæ lochiis suppressis tertio a partu die febre acuta corripiebatur, & cui undecimo die urina multæ tenues & nigræ, profuebant, postmodum in aquosas mutata, quæ mulier octogesimo morbi die periit.

In Epidemicis tamen habetur casus, ubi ægri evaserunt, licet urina nigræ & tenues fuerint. Sic Nicodemus (s) jam prima morbi die urinas tenues & nigras minxit, uti etiam secundo die, qui tamen vigesimo quarto die, urina alba copiosum sedimentum habente, & sudore calido copioso per totum corpus, judicatus fuit, licet etiam perpetuo exacerbationes diebus paribus habuisset. Verum in hoc ægro quarto die morbi urina tenues quidem fuerunt, nigras autem fuisse non legitur. Et morosa mulier, quæ in Thaso decumbebat (t), licet circa tertiam diem urinas tenues & nigras habuerit, tamen nocte, quæ tertiam diem sequebatur, sudore critico judicata fuit, dum simul & menstrua sub crismi prodirent. In Heropyto ab initio morbi usque ad decimumquartum diem urina tenues & nigræ fuerunt, qui tamen centesima die judicatus fuit (u). Notandum tamen, quod in his ægris urina quidem fuerint nigræ & tenues, sed non addatur, simul paucas fuisse: adeoque ex his non potest concludi, urinam nigram, paucam, tenuem, non semper lethalem esse. In Metone (vv) vero, qui etiam evasit, urina erant tenues & subnigræ, atque subnigrum & divulsum enæorema habebant, adeoque minus malæ, quam urina nigræ.

Letalis sanguinis sputum; letalis sanguinis mictus. Designant enim, tantum esse impetum sanguinis per vasa moti, ut illa rumpantur, & contentum sanguinem eruant: quantum autem periculum imminet, dum in pulmonis vasis hoc fit, facile patet, si consideretur, in febre ardenti celeritatem esse trajectionem sanguinis per vasa pulmonum, adeoque omni momento vasa hæc rupta urgeri sanguinis impetu & copia, hinc nullam consolidationis spem esse, quæ in cura hæmoptoes unice pendet ab illis, quæ pacatissimum sanguinis motum per vasa efficere valent, simulque hoc præstant, ut blandissima sit omnium humorum indoles, quibus omnino contraria in hoc morbo obtinent.

Illæ autem, quæ per urinam fit, sanguinis excretio forte imprimis ideo fit, quod per acutissimam febrim olea & salia sanguinis aciora reddita (vide §. 100.) naturaliter per has vias eliminata, vasa eroderint; adeoque pessimam humorum degenerationem indicat. Illæ ergo, quæ per has vias

sunt, hæmorrhagiæ nunquam criticæ sunt, nec naturæ morbum superantis robore sunt, sed a morbi impetu validissimo, & aucta humorum acrimonia, pendent: cum e contra narium hæmorrhagia toties salutaris in febre ardenti observatur, uti antea demonstratum fuit. Unde etiam & mictum sanguineum, & violentam sanguinis e pulmonibus eruptionem pro certissimis mortis signis habuit in variolis Sydenhamus; fatetur se nulla methodo has hæmorrhagias compescere potuisse (x).

Deglutitio læsa mala. Quanta siccitas in faucibus, lingua, & toto ore interno, quandoque in febre ardenti fiat, dictum fuit §. 739. verum a tanta siccitate harum partium deglutitio læditur; adeoque nocet hoc symptoma ut causa, & ut signum. Ut causa, quia ad curationem hujus morbi requiritur magna copia liquidi aquosi tenuis, quod urina materiam suppeditabit, & sudori præbebit vehiculum, uti §. 743. in cura febris ardentis dicitur: verum deglutitione læsa sufficiens liquidi copia ingeri nequit. Ut signum vero nocet deglutitio læsa, quia denotat pessimam organorum deglutitioni servientium exsiccationem, vel & quandoque eorundem inflammationem, quamvis vel sola siccitas deglutitionem lædere possit, & frequenter in febribus ardentibus illam impediatur. Hinc dixit Hippocrates (y) In febribus de repente suffocari, & deglutire non posse, citra tumorem, malum.

Extremorum refrigeratio pessima. Quando nempe non amplius recalescunt corporis extrema, vel saltem diutissime illud frigus manet. Cum enim febris ardens de genere sit continuarum remittentium, uti §. 738. dictum fuit, & remissiones sæpe manifestæ, atque exacerbationes pariter in hac febre deprehendantur, acerbationis inguentis tempore extrema sæpe refrigerant, uti in omni fere febre incipiente fit (vide §. 563.): verum frigus extremorum ab hac causa natum brevi cessat, & ingens calor sequitur, neque adeo malum signum dat tale frigus. Sed ubi per æstus febris ardentis sic inspissatus fuerit sanguis, ut per minores arterias vix transire possit, tunc ad extrema corporis usque propelli nequit, & tantum fere per vasa majora & cordi vicina movetur & quidem rapidissime; unde frigus tunc extremorum intolerabilis æstus circa vitalia comitatur (vide §. 739.): illud autem frigus extremorum tunc diu manet, imo sæpe non amplius recalescunt, uti contingit Philisco (z) & Sileno (a) aliisque pluribus, quorum historia in Epidemicis habentur, qui perierunt.

Facies rubra & sudans mala. Quando per universum corpus calidus sudor æquabiliter diffunditur, optimum signum est; & febris ardens sæpius, uti antea vidimus, tali sudore judicatur, verum hic agitur de sudore, qui in sola facie & capite observatur, uti in moribundis hominibus toties contingit. Videmus enim in morbis acutis paulo ante mortem, quamvis omni morbi decursu tota cutis siccissima fuerit, sudoris guttulas erumpere, neque

diffuse.

(q) Epidem. Lib. 1. Charter. Tom. VIII. pag. 70.

(r) In Commentario 3. Lib. 1. Epidem. ibid. pag. 295.

(s) Aegrot. 10. Epidem. 3. Chara. Tom. IX. pag. 304.

(t) Aegrot. 11. ibid. pag. 305.

(u) Aegrot. 9. ibid. pag. 303.

(vv) Aegrot. 7. Lib. I. Epidem. ibid. pag. 109.

(x) Sydenhamus Sect. 1. cap. 2. pag. 197.

(y) Coac. Prenot. num. 278. Charter. Tom. VIII. pag. 867.

(z) Epidemic. 1. aegrot. 1. Charter. Tom. IX. pag. 99.

(a) Ibidem aegrot. 2. pag. 101.

diffluere, sed figura suæ tenaces cuti adhærere, & plerumque simul frigidus tunc tali sudor est; de quo mira phrasi dixit *Helmontius*, (vide *Commentaria* §. 432.) *Quod non sit tam latex in sua natura, quantum ros alimentarius resolutus, cui mors imperat.* Quandoque tamen & calidus talis sudor, in guttas collectus, in facie apparet, malo etiam omne: tunc enim, sanguine per febris vehementiam in minora vasa pulso, facies rubet; simulque impetu a tergo urgentis liquidi tenuissima adhuc pars exprimitur, quæ in cutis superficiem emergens in guttas colligitur. Ubi enim soluta morbi materies, per vasa libera & pervia mota, sudore expellitur de corpore, nunquam talis sudor in guttas colligitur, sed humidi vaporis specie per totum corpus exit æquabiliter; vel collectus in liquorem depluit. Unde bonos sudores dixit *Hippocrates* (b), qui guttatim stillant & vaporem attollunt. Contra vero monuit (c): *Pessimos esse, qui sunt frigidi, & qui circa caput tantum & faciem & cervicem oriuntur. Ipsi enim cum febre acuta quidem mortem, cum mitiori vero morbi longitudinem prænuunt.* Damnavit pariter, qui milii instar (in guttulas collecti) prodeunt, uti & illos, qui in solo collo emergunt. Unde etiam alibi (d) monet, quod illi, quibus ex febre ardenti perniciēs immineret, paululum in fronte & claviculis exsudarent, nemo vero per universum corpus. Patet ergo, quam malum signum det rubra facies, sudoris guttulis obstita, in febre ardente; designat enim inflammatoria spissitudine immeabilem sanguinem vasa aliena ingressum esse; vel circa arteriarum sanguinearum ultimas angustias hære, & pauculum liquidissimæ partis adhuc exprimi, simulque instante jam morte, resolvi sic exhalantia in cute vascula, ut crassum & viscidum sudorem transmittant. Quod & optime notavit *Hippocrates* (e), dicens: *Ceterum universalem sudorem rationem novisse oportet. Alii enim sunt ob corporum resolutionem, alii vero ob phlegmones vehementiam.* Quinam autem sudores boni aut mali sint in febribus, pluribus dictum fuit ad §. 594. 2.

Parotis non suppurans exitialis. Quid parotis sit, in *Commentariis* §. 416. dictum fuit; atque ibi ex *Celso* (f) notatum, quandoque in secunda valetudine parotides nasci, atque tunc reprimantibus tentari posse; ubi autem ex adversa valetudine fiunt, tunc reprimantium usum damnat, & illas maturari & quam primum aperiri, commodius esse monet. Verum §. 593. ubi agebatur de illo febris exitu, quo in alium morbum tendit, dum materia critica non expellitur de corpore, sed ad quædam loca deponitur, etiam parotides numeratæ fuerunt. Adeoque, ubi parotides in febre ardenti fiunt, signum est, materiam febrilem critices versus illas glandulas deponi; cumque sanguis in hoc morbo liquidiori parte orbarus sit, & simul maiorem acrimoniam acquisiverit, benigna resolutio parotidum expectari nequit; cum ad illam humores blandi,

motus sedatus, & causa obstruens non nimis solidata requirantur (vide §. 386.): adeoque sola suppuratio hic lucum habet, quæ ergo nisi fiat, pejo es inflammationis exitus tantum expectandi sunt. Vel & quandoque parotides jam tumentes subito evanescent, redeunte iterum materia morbosa in sanguinem; unde recidivæ pessimæ, & in febre ardente sæpe mors sequitur: uti enim antea in hac paragrapho dictum fuit ex *Hippocrate*, iudicatoria non iudicantia partim lethalia sunt, partim difficilis iudicii, designant enim irritos naturæ conatus fuisse, quod semper pessimum signum habetur, nisi statim in alio corporis loco insignes abscessus appareant; vel criticis aliis evacuationibus materia morbi eliminetur: uti pulcherrime monetur in *Coacis Prænotionibus* (g), ubi sequentia habentur. *Parotides (τα παρ' οὖς) ex acutis morbis, maxime in febribus ardentibus, fiunt; & si non iudicationem fecerint & maturescant, aut ex naribus sanguis fluxerit, aut urinae sedimentum crassum habuerint, pereunt.* Plerique vero talium tumorum antea subsidunt. Verum considerare oportet insuper etiam ipsas febres, siue intendantur, siue remittant, atque sic pronunciare. Sic enim limitatur illud prælagium, quod alibi (h) magis absolute ponitur: *Ex febre ardente, abscessu circa aures non suppurato, raro servantur.* Si enim alia via exeat morbi materies, spes est. Inde etiam optime monuit *Hippocrates*, considerandum esse, an febris intendatur, vel remittat; si enim, evanescente parotide, febris subito augeatur, novimus materiam febrilem, de novo sanguini mistam illas turbas facere; adeoque malum morbi exitum metuendum esse. Ubi vero hoc non fit, brevi per alias vias exituram; vel ad alia loca deponendam esse, sperare licet. Hinc optime dixit *Hippocrates* alio in loco (i), damnosas esse parotides, si absque iudicatione sensim dissipentur. Quandoque etiam contingit, ut parotides dispareant, & mox morbi augmentum vel recidiva fiat, & deinde de novo iterum assurgant & permaneant (k). Sæpius autem, dum evanescent parotides, ad alia loca deponitur materies morbi, vel exit de corpore, si supersuturi sint ægri. Sic notavit *Hippocrates* (l) evanescentibus parotidibus, ad ilium sinistram, & summam coxendicem gravitatem decubuisse; & tarde, quadragesimo nempe die, convalescere ægrum. Et paulo post (m) habet sequentia: *Quibus tumores circa aures in febribus cum dolore attolluntur, quibusdam critices cessante febre, neque subsidebant, neque suppurabantur; illis orta diarrhœa biliosa, aut dysenteria, aut crassarum urinarum sedimentum solvit, velut Hermippo Clazomenio; cuius historiam eodem hoc libro (n) dedit.* Huic ægro decimo septimo die morbi ortæ parotides manebant quidem, sed non suppurabantur; trigesimo vero primo die, post alvi fluxum & urinas crassas, subsederunt. Ex quibus omnibus apparet, parotides in febre ardenti, si non suppurentur, exitiales esse; nisi illis subsidentibus, vel absque sup-

pura-

(b) In *Prognosticis* Charter. Tom. VIII. pag. 509.

(c) Ibidem.

(d) *Epidem.* Lib. I. Charter. Tom. IX. pag. 70.

(e) In *Prognosticis* Charter. Tom. VIII. pag. 509.

(f) Lib. VI. cap. 15. pag. 391. 392.

(g) Num. 208. Chart. Tom. VIII. pag. 863.

(h) Numer. 119. ibidem pag. 850.

(i) *Prothetico*. Lib. I. in fine Charter. Tom. VIII. pag. 808.

(k) *Hippocrat.* de *Humoribus* in fine libri. Chart. Tom. VIII. pag. 381. & *Epidem.* Lib. VI. Charter. Tom. IX. pag. 57.

(l) *Epidem.* 1. Charter. Tom. IX. pag. 67.

(m) Ibid. pag. 75.

(n) Ibid. pag. 112.

puratione permanentibus, alia via crisis fiat, sive per effluxum, sive per abscessum; atque tunc in tali casu non nisi longo tempore ægri judicantur.

Quandoque etiam febribus quibusdam ardentibus epidemicæ grassantibus familiare fuit, ut parotides absque suppuratione evanescerent; notatque *Foësius* (e) absque periculo hoc factum fuisse, procuratis per sudores, aut alvi fluxum, evacuationibus.

Neque cogitandum est, licet parotides in febribus ardentibus ortæ suppurentur, semper certam salutem sequi: minus enim tutæ semper sunt illæ crises, quæ per abscessum fiunt. Sic notavit *Hippocrates* (p), binis ægris suppuratas fuisse parotides, illosque tamen periisse. Quam rem postea summi nominis Medici suis observationibus confirmaverunt (q).

Ubi autem hominibus absque febre prægressa, & cæterum sanis, parotides oriuntur, quod sæpius vidi, nullum in his periculum est, licet ad suppurationem non perveniant, sed dissipentur: quod & *Hippocrates* (r) in quadam constitutione epidemica pluribus contigisse notat. Sed tunc, ut optime monet, tumores illi laxi sunt, magni, & late diffusi, absque inflammatione, & doloris expertes: in quibus curandis tutum reprimendum usum *Celsus* dixerat. Cum contra parotides, in febre ardente natæ, minores, duræ, & dolentes esse soleant.

Alvus nimis fluxa lethalis. Critico alvi fluxu febrem ardentem sanari quandoque, antea vidimus; verum hic agitur de illo alvi fluxu, qui symptomaticus potius habendus est, & affatim prorumpit. Strictam alvum in his morbis esse, minime conducit: cum enim acrior vel corrupta bilis toties has febres incendat, uti dictum fuit, & per insignem æstum cito corrumpitur bilis etiam sana, patet, magis profore, si hæc saburra primis viis exeat, cum aeris libero accessu, calore, & mora, in pessimam abeat brevi putrilaginem. Unde etiam in cura ardentis febris tantum usum habent clysmata; non tantum quia diluunt, laxant, refrigerant, verum etiam, quia omne putridum in intestinis hærens eluunt. Non ergo malum est, si in febre ardente laxior alvus sit: quin imo *Hippocrates* (s) notavit, raro contingere febres ardentes illis, qui laxiorem alvum habent; & observavit, alvum districtam fuisse illis, quibus ex febre ardenti perniciies imminabat (t). Ubi autem ingenti copia per alvum exeunt liquida, & imprimis antequam ulla coctionis indicia apparuerint, lethale esse pronuntiavit *Hippocrates*, uti jam sæpius dictum fuit (vide §. 386. 590. 720.). Solent tunc autem illa, quæ alvo exeunt, olidissima esse; unde humorum dissolutionem putridam, adeo hic metuendam, denotant; simulque magna copia liquidi de corpore sic subducitur, & vires ægrorum prosteruntur; adeoque talis alvi fluxus nocet tanquam causa & signum.

Cum tremore abit in delirium, inde in mortem. Quando §. 627. & sequentibus de tremore febrili agebatur, constitit immeabilitatem liquidi, per arterias encephali movendi, in morbis sæpe tremoris causam esse. Cum autem in febre ardenti dissipentur liquidissimæ sanguinis partes, & residuum ingenti æstu torreatur, patet, quare tremores in febre ardenti fiant. Si autem tremorem sequatur delirium, novimus ab eadem causa turbari totum sensorium commune, adeoque summum mortis periculum adesse.

Habetur quidem apud *Hippocratem* (u), quod tremores in febre ardente natos delirium solvat; verum notavit *Galenus* (x) in Commentariis suis, solutionis vocabulum improprie hic usurpari, cum plerumque morbi sanationem significet, in hoc autem casu ex malo in pejus transitus fiat. Verum quidem est, sequente delirio tremores sæpe tolli, imprimis si illud ferox fuerit; tunc enim immensi musculorum robore valent sæpe tales ægri, semper infausito omine, uti facile patet.

Transit in Peripneumoniam sæpe cum delirio. Quod in peripneumoniam transire soleat febris ardens, in Commentariis §. 739. dictum fuit. Ratio ex ante dictis facile patet; uti etiam quare delirium sæpe adsit. Ubi autem bina hæc adsunt in febre ardenti, ægros in maximo discrimine versari nemo dubitat: imo *Hippocrates* (y) binorum horum concursum lethalem pronuntiavit, dicens: *Quibuscunque in febre non intermitte spirandi difficultas sit, & delirium, lethale.*

Post ingentia alvi tormina, quæ oritur pessima. Designat enim, intestina & mesenterium inflammatione correpta esse: verum febris ardens dum hæc comitatur, summum periculum est, ne brevi lethalis hic gangræna sequatur. Quam cito autem nata in his locis inflammatio in gangrænam abeat, dictum fuit in vulnerum abdominis historia; & postea adhuc de hac re agendum erit, quando intestinorum inflammatio pertractabitur. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (z) vehementes circa viscera dolores in febribus acutis malos esse damnaverit; & alibi (a) dixerit: *Ex alvi dolore laborioso febris ardens perniciofa.*

Solvitur critice cum rigore. Quando simul cum frigoris sensu totum corpus concutitur, rigor vocatur; qui si levior & momentaneus fuerit, horripilatio etiam dicitur (vide §. 563.) Appellatur & horror, quia a re horrida conspecta, vel per memoriam representata, similis concussus corporis fit. Unde dixit *Galenus* (b), quod non procul ab hujus affectionis notione abiisse videantur illi, qui rigorem refrigerationis sensum esse voluerunt: non enim semper cum frigore adest frigoris sensus. *Quæ enim resoluta sunt, torpida, difficili aut nullo prorsus sensu prædita, omnia perfrixerunt &c. Sed nullum ex his frigiditatem, quæ in ipso est, sentit, unde*

[e] In Commentariis in Coacas. Hippocrat. oper. Tom. I. pag. 137.
 [p] Epidemic. 1. Charter. Tom. IX. pag. 78.
 [q] Holler. & Jacerli Commentaria in Coac. Hippocrat. pag. 209.
 [r] Lib. 1. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 16.
 [s] De Aere locis & aquis. Charter. Tom. VI. pag. 190.
 [t] Epidem. Lib. I. Charter. Tom. IX. pag. 70.
 [u] Coac. Prænot. num. 133. Charter. Tom. VIII. pag. 859. & Aphorism. 26. Sect. 6. Charter. Tom. IX. pag. 261.
 [x] Ibidem.
 [y] Aphorism. 50. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 157.
 [z] Aphor. 66. Sect. IV. ibid. pag. 167.
 [a] In Coac. Prænot. num. 131. Charter. Tom. VIII. pag. 859.
 [b] De Tremore cap. 6. Charter. Tom. VII. pag. 208.

unde neque riget; *sin autem sentiat, protinus & rigebit.*

Observaverat jam Hippocrates (c) ardentem febrem superveniente rigore solvi. In febre enim ardenti, uti mox sequenti paragrapho dicitur, sanguis liquidissima sui parte orbis circa arteriarum extrema hærere incipit, atque inflammationem per universum fere corpus facit. Impedito sic libero transitu sanguinis in venas, illæ deplentur, & omnis fere sanguis in systemate arterioso colligitur, unde summæ resistentiæ nascuntur sanguini ex corde in arterias pulso, adeoque & validus attritus, & hunc sequens summus æstus. Ubi autem usu diluentium & attenuantium remedium incipit solvi inflammatoria illa sanguinis tenacitas, atque sanguis sic disponi, ut per ultimas arteriarum angustias in venas sanguineas transire possit, solvuntur hæc obstacula, & in vacuas venas sanguis quam liberissime transit. Uno ergo momento tollitur ingens illa resistentia, quæ prius in arteriis aderat, adeoque attritus, qui antea validissimus erat, jam fere nullus est: ergo statim minuitur calor & subito quidem, dum in vacuas venas pulsus sanguis absque ullo attritu partium ad se mutuo versus cor movetur. Verum & postea cor acceptum a venis sanguinem per arterias pervias jam libere propellit, unde longe minor attritus. Si jam simul consideretur, toto morbi decursu liquidorum movendorum molem plurimum imminutam esse (obesus enim homo dimidium sæpe sui ponderis perdit, & pallidus & gracilis ex periculoso hoc morbo emergit), patet iterum, quare, libero transitu per arterias restituto, tam subitum refrigerium fiat. Verum subitum frigoris, post validum æstum, sensum, concussus totius corporis sequitur, id est rigor; uti experiuntur illi, qui calido ex hypocausto prodeuntes frigido aëri se exponunt.

Ex his apparet, qualis ille rigor sit, quo critice quandoque solvitur febris ardens: non enim omnis rigor in hac febre contingens bonus est, sed tantum ille, qui a subita restitutione æquabilis humorum motus per vasa fit. Dum enim nova accessio fit, sive paribus sive imparibus diebus, rigor adest, sed levior longe, quam ille, qui criticus est. Præterea distinguimus salutarem illum rigorem ab aliis, si post cætionis signa, & in die critico contingat, & evacuationes quasdam criticas præcedat, vel & mox

sequatur. Sic dum narium hæmorrhagia larga in febre ardenti contingit, illam sæpe rigor talis criticus sequitur, qui ægrum & adstantes inani percellit metu, ac si mors instaret; cum contra in limine sanitas adsit. Magna enim tali evacuatione sanguinis arteriosi sic minuitur pressio in fines arteriarum obstructarum, ut retropulsu molecularum obstructantium inflammationis resolutio fiat (vide §. 400. 1.) Quod autem sedulo observari debeat, quo tempore rigor in febre ardenti contingat, ut firma inde Prognosis haberi possit, patet ex Hippocrate (d), dum monet, rigores, qui in febribus sexto die contingunt, difficilis iudicii esse. Verum hoc commune habet rigor cum omnibus aliis crisi- bus, uti patuit ex illis, quæ eadem hac paragrapho de diebus criticis dicta fuerunt. Constitit enim tunc, diem sextum Veteribus Medicis semper suspectum fuisse, quod in illo plerumque malæ tantum, vel saltem infidæ, crises fierent. Possè autem rigorem a malis causis fieri, satis patet: dum enim immeabilis re- ditus sanguis ad extrema usque corporis propelli nequit, rigor oritur, quem dein extremorum frigus, pessimum in febre ardente signum, sequitur. Tales rigores damnavit Hippocrates (e), dicens: *Ex rigore perfrigerationes, non recalescentes, male.* Post criticum autem rigorem, restituto libero humorum per vasa motu, brevi sequitur æquabilis per universum corpus calor. Sic in muliere, quæ in mendacium foro decumbebat (f) frequentes contigerunt rigores, sed vel cum exacerbatione omnium symptomatum, vel cum frigore extremorum, quæ non amplius recalescebant; unde & periit.

Quamvis autem criticus talis rigor solutam & mobilem jam morbi materiam denotet in febre ardenti, tamen hæc raro vel nunquam habet tales dotes, ut sanis assimilata humoribus cum illis fluere posset per vasa, absque ulla notabili functionum perturbatione. Valido enim tali morbo nimis mutantur humores: unde fere semper soluta hæc materia morbi aliquam retinet dotem, qua æquabili circulationi repugnet, adeoque critica evacuatio fere semper talem rigorem sequi solet: itaque febris ardens solvitur quidem cum rigore, raro tamen vel nunquam solo hoc rigore sanatur. Sic Cleonastidæ (g) octogesimo die rigor obortus est; verum eodem die sudore copioso, & urinis sedimentum rubrum & æquale habentibus, perfecte iudicatus est.

§. 742. **Q**uibus explanatis haud difficulter morbus præsens cognoscitur: neque de eius causa propiori, & proxima ambigetur; est enim a cruore orbato parte blandiore, liquidiore, inflammatione per universum corpus, viribus validioribus: Quin præfagia haud infirma hinc deducuntur.

Ex illis, quæ ad §. 738. & 739. dicta fuerunt, constitit, quamnam febris ardens vocanda sit, & quomodo ab aliis febribus distinguatur. A syncho putri enim differt, quod non uno & continuo decursu absolvatur, sed remissiones, atque exacerbationes notabiles habeat. Ab intermittentibus vero febribus distinguitur, quod non desinat ad perfectam integritatem febrilis impetus. A continuis remittentibus levioribus, æstu summo, imprimis circa vita-

lia, & remissione calore versus extrema, siti inextinguibili, ariditate totius corporis, imprimis differt: eodem tamen cum illis genere continetur, & tantum symptomatum malignorum numero & vehementia illas superat.

Causam autem proximam talem esse, qualis in textu describitur, patet, si considerentur causæ remotæ prægressæ, & symptomata præcipua, quæ in febre ardenti observantur. Labore enim nimio,

D

So-

(c) In Coac. Prænot. N. 125. Chart. T. VIII. p. 859. & Aphor. 58. Sect. 5. ibidem T. IX. p. 171.

(d) In Coac. Prænot. n. 15. Chart. T. VIII. p. 854. & Aphor. 29. Sect. 4. ibid. T. IX. p. 150.

(e) Protrhet. L. I. Chart. T. VIII. p. 744.

(f) Epidem. 7. ægrot. 12. Chart. T. IX. p. 202.

(g) Epidem. L. 1. ægrot. 6. Chart. T. IX. p. 108.

Solis æstu, & reliquis, quæ §. 740. enumerantur, liquidissimam, & blandissimam partem sanguinis, aquam nempe, diffiliari, nemo dubitat; simulque residuum, hoc aquoso diluente orbatum ad inflammationem tenacitatem disponi, & majorem acrimoniam acquirere; per quam, sive solam, sive per calefacientia aromatica acris usurpata auctam, quandoque & concurrente stimulo epidemico, incitatur circulatorii motus velocitas, sicque validissima febris accenditur. Symptomata autem primaria §. 739. recensita idem docent, imprimis urens calor, respiratio anhelosa, siccitas totius corporis, sitis inexplebilis, & perturbatio omnium fere functionum.

Cum autem febris ardens adeo periculosus morbus sit, imprimis incumbendum est, ut firma habeantur præfagia, ex quibus constare possit, quid in hoc morbo metuendum sit, quid sperare liceat. Omni enim culpa vacabit Medicus (b), si præviderit & prædixerit, quinam perituri sint, vel evasuri; atque ideo monuit medicos Hippocrates, ut præfagiendi studio incumbere. Agnoscit quidem, præstantius esse morbos sanare, quam futura prænoscere; verum sanos efficere omnes aegros nemo potest; sed melius servabit illos, qui servari poterunt, Medicus, qui futura in morbis præviderit.

Ex omnibus autem illis, quæ de causis, symptomatibus, & decursu febris ardentis dicta fuerunt, firma satis prognos haberi poterit. Periculum adesse in hoc morbo, agnoscunt omnes, varium autem discriminis gradum ex symptomatum numero & vehementia discimus. Cerebri functionum læsiones prævidemus facile, dum novimus, sanguinem minus meabilem, rapidissime tamen pulsus, dilatatis vasorum minorum orificiis illa ingredi, obstruere, inflammare, simulque tenuissimam & mobilissimam partem sanguinis deficere; adeoque spirituum secretionem, illorumque liberum transitum per encephali substantiam & nervos, impediri; hinc delirium, coma, convulsio &c. toties febrem ardentem comitantur. Summus æstus circa vitalia,

rapidissimus sanguinis spissioris motus, & siccitas ingens, pulmone periculum imminere docent, ne vel ruptis vasculis lethale sanguinis sputum fiat; vel immeabili sanguine pulmonis vasculis infarctis, in peripneumoniam funestam transeat febris ardens. Quibus autem modis natura sanationem tentet in hoc morbo; quibus viis morbi materiam eliminat; quo tempore morbi hoc tuto & certo faciat; quibusnam signis hæc naturæ molimina prævideri possint; quomodo cognosci possit, an salutaris, an funestus, an vero dubius horum futurus sit exitus, omnia hæc tradita fuerunt. Patet ergo, quod ex hæcenus dictis omnia quæ ad Prognosin pertinent, hauriri possint.

Offendit quosdam, quod in febre ardenti inflammatio, per universum corpus adesse dicitur, dum credebant, tunc illico circulationem debere deficere, cum nulla pervia forent vasa. Verum, uti constitit ex illis, quæ in *Capitulis de obstruptione, & inflammatione* dicta fuerunt, inflammatio nascitur, dum dilatata minorum vasorum initia majores moleculas recipiunt, quæ per illorum extrema transire nequeunt, (vocabatur tunc error loci, quem ex solo excessu motus circulatorii fieri posse ad §. 100. demonstratum fuit.) Unde potest inflammatio per universum corpus fieri, licet per arterias sanguiferas, si non omnes, saltem plurimas sanguis adhuc transeat. Talem autem adesse in febre ardenti inflammationem, docet rubor faciei, & sæpe reliquæ cutis corporis, quandoque & post mortem manens. Cadaverum hoc morbo defunctorum inspectio demonstravit, cerebri corticem, in quo naturaliter nihil rubri invenitur, totam rubuisse, ac si arte anatomica repletus fuisset. Simul etiam hinc apparet, quare tantus calor adesse possit, licet ingens adeo vasorum numerus impervius fuerit; per arterias enim maximas sanguis ruber, ob fluidissimæ partis jacturam densior, magna velocitate movetur, & ab his causis summum calorem nasci debere demonstratum fuit, ubi de *Calore febrili* agebatur.

§. 743. **C**uratio exigit aerem purum, frigidum, renovatum sæpius; integumenta minime suffocantia, vel aggravantia corpus; situm corporis erectum; sæpe potus copiosus, blandos, demulcentes, subacidos, aqueos, calidos; cibos leves, farinaceos, hordeatos, avenaceos, ex fructibus subacidis confectos; Venæ sectionem, si morbi initium, plethoræ indicia, inflammationis singularis signa, calor intolerabilis, rarefactio nimia, revulsio necessaria, symptomata, urgentia, neque alio remedio facile superanda, hanc exigunt; Clysmatum blandorum, diluentium, laxantium, antiphlogisticorum, refrigerantium applicationem repetendam, prout vis ardoris, siccitas alvi, revulsio, requisita imperat: Humectationem totius corporis, hauriendo aerem fumo calidæ blandum per nares, colluendo os, & guttur, lavando pedes, manusque tepida, fovendo spongiis calidis loca, ubi plurima vasa contactui magis exposita; Medicamenta aquosa, blanda, nitrosa, grato acore sapida, alvum lenissime laxantia, urinæ materiem suppeditantia, suppletia, sudori vehiculum copia præbentia, non acrimoniam, omnem contractionem fibrarum, crassitiem liquorum, acrimoniam eorundem solventia, diluentia, temperantia.

Cum ex illis, quæ hæcenus tradita fuerunt, constet in febre ardenti esse summum æstum, liquidissimæ partis dissipationem, & residui inspissationem, siccitatem corporis totius, & degenerationem humorum in putredinem; patet, in curatione requiri, ut temperetur nimius calor, restituantur liquida, quæ perierant; solvatur & attenuetur illud, quod in concretionem tendit; humectetur totum corpus; atque talia adhibeantur, quæ omni putredini maxime resistunt. Unde curatio exigit

Aerem purum, frigidum, renovatum sæpius. Tantus quandoque circa vitalia viscera in febre ardente decumbentibus æstus observatur, ut aerem inspiratum accendat, uti §. 739. dictum fuit. Atque a tanto calore metus est, ne sanguis coaguletur, & in pulmonalis arteriæ angustis hæreat; sicque febris ardens, uti sæpe fit in subito lethalem peripneumoniam terminetur; unde patet, opus esse, ut grato frigidi aeris refrigerio calor illo temperetur. Cum autem in his ægris subputridæ exhalatio-

(b) Hippocrat. Prognostic. in initio. Chart. Tom. VIII. p. 384. 385.

lationes continuo de corpore exeant, etiam molesta sanis hominibus, qui illorum curam gerunt; aer loci, in quo decumbunt, brevi his repletur & inquinatur, adeoque frequentem renovationem postulat: nisi enim hoc fiat, coguntur miseri non sine magno damno infectum talem aerem haurire continuo. Videantur & illa, quæ in Commentariis §. 598. dicta sunt de noxis, quæ a calore lecti & aeris clausi in morbis acutis contingunt.

Integumenta minime suffocantia vel aggravantia corpus. Dum ab hyemali frigore corpus defendere volumus, stragulis corpus obruimus, sicque in proprii vaporis balneo hærentes calefcimus: Si ergo in febre ardenti idem fiat, calor adeo intensus adhuc augebitur, & simul omnia illa mala fient, quæ ab aere clauso non renovato sequuntur in hoc morbo. Hinc Celsus (i), uti ad §. 698. dictum fuit in cura febris ardentis iussit, ut amplo conclavito teneretur æger, quo multum & purum aerem trahere possit; neque multis vestimentis strangulandus, sed admodum levibus tantum velandus est: & Aëtius (K) posuit tanquam primaria in febribus ardentibus auxilia, dicens: *Decubitus fit in locis frigidis patentibus, & aere puro perflatis. Stratum molle & saepe renovatum. Amicula assidue permutata, & satis gracilia, non sordida. Lectus sit abunde amplus, quo possint membra calefacta subinde ad alias atque alias partes transferri. Et per stibellam aer ignavior concitetur.* A Veterum disciplina recesserunt postea Medici, qui in hac opinione erant, per sudores, etiam in initio, calidis remediis & stragulorum pondere extortos, febres sanari debere. Quam periculosum autem sit hoc tentare, nisi morbi materies & causa adeo tenues & mobiles fuerint, ut sic diffiliari de corpore possint, antea dictum fuit (vide §. 594. 2. & 715. 716. &c.). Neque novus hic in febribus ardentibus curandis error est, nam & Celsus jam de hoc conquestus fuit, dicens, ubi de sudore promovendo post febrim finitam, vel saltem decrecentem, agit: *Hujus autem rei causa continere æger sub veste satis multa manus debet, eademque cura, pedesque contegere: qua mole plerique ægros in ipso impetu febris, potissimeque ubi ardens ea est, male habent (l).* Conducit etiam, quo minus calefiant, ut tales ægri potius supra culcitram, quam lectum plumis refertum, decumbant. Quomodo autem gratum aeri refrigerium conciliari optime possit, §. 695. 2. dictum fuit.

Situm corporis erectum saepe. Quantum usum habeat ad compescendum nimium febris impetum, si ægri quotidie per aliquod tempus a lecto abstineant, & in sedili erecto corpore sedeant, in Commentariis §. 610. dictum fuit. Simul etiam deliria, hic imprimis metuenda, vitantur, vel compescuntur, si jam adfuerint; quia in horizontali corporis situ, ceteris paribus, majori copia & impetu sanguis versus caput tendit. Adeo autem confidebat huic auxilio Sydenhamus (m), ut in Variolis, dum ob nimium febris impetum jam in ipso mortis agone constituerentur ægri, ab hoc solo fere quid boni speraret; seque plures sic a morte liberasse testetur. Neque multum mali metuendum esse, licet frigi-

diusculo aeri, non multum etiam lecto corpore, exponantur tales ægri, miro casu probat. Juvenis enim quidam in ipso ætatis flore, & media æstate, Variolis laborabat, quibus paulo post Phrenitis accessit. Dumque nutrix, quæ ejus curam gerebat, in urbem profecta aberat, mori videbatur adstantibus, atque cadaver, ut putabant, de lecto sublatum, nudum mensæ imponunt, linteo tantum superinstructo. Rediens nutrix, amoto linteo, subobscura quædam vitæ indicia detexit, & projectum corpus denuo in lectum reposuit, atque post aliquot dies interpositos incolumis evasit, qui promortuo habitus, nudus fere, libero aeri tamdiu expositus fuerat.

Potus copiosos, blandos, Demulcentes, subacidos, aqueos, calidos. Ut nempe restituatur aquosæ sanguinis partis jactura. Sitis inexplibilis, febris ardentis semper comes, quamdiu mens constat, satis indicat copiosum potum, uti & ingens totius corporis siccitas. Cum autem per febrim ipsam humores in majorem acrimoniam tendant, requiritur simul, ut potus blandi & demulcentes sint, simulque acidi, vel saltem sponte sua in acidum vergentes; ut nempe occurratur putridæ degenerationi humorum, in febre ardenti semper metuentæ. Decocta avenæ, hordei, oryzæ &c. emulsa ex his & seminibus farinosis parata, acidi vegetabilium succi, vel & fermentati, acetum nempe & vinum tanta aquæ copia diluta, ut stimulo suo nocere nequeant, rob & syrupi officinales his decoctis diluti, gratissimos simul & saluberrimos potus exhibent: simulque magna in his varietas haberi poterit, dum non omnibus eadem placent; imo & eadem homini contingat in hoc morbo sæpius, ut nunc hos, nunc illos, potus sumat avidius. Hoc & notavit Hippocrates (n), atque ideo varias potuum in febre ardente species recensuit, quæ tamen omnes habent illas dotes, quæ descriptæ fuerunt. Sic seminis lini decoctum, mulsam, aquam ipsam puram, decoctum hordei vel crudi, vel torrefacti prius (quod tunc similem Coffe Asiaticorum potum dat), vinum aqua dilutum &c. laudat.

Disputatum tamen fuit, an frigidos potus, an vero calidos, in febre ardente dare conducere, imprimis cum multa Veterum Medicorum loca doceant, quod frigidos potus in febre ardente laudaverint, & igneum in hoc morbo ardorem frigida quasi extinguere tentaverint. Sic Hippocrates (o) dicit, de his potibus agens: *Multos autem edunt effectus: alii siquidem mictionem provocant, alii alvi defectionem, alii utrumque, alii neutrum, sed tantum refrigerant, ut si quis in vas aquæ ferventis frigidam aquam infundat, aut vento frigido vas ipsum exponat: & plures ex descriptis postea potibus frigidos dari iussit.* Quin imo Galenus (p) duo tantum capita curationis in Causa agnovit; biliosos nempe humores debere extinguere, vel perfecte evacuare. Ad extinctionem autem frigida potum laudavit, quo calidos se curasse perpetuo dicit, & quidem tam crebras fuisse has curationes, ut nequidem numeri minuerentur. Sic & Celsus (q) monuit, quod quidam aqua frigida tantum ad satietatem data pro medicamen-

D 2

camen.

[i] Lib. III. c. 7. p. 174.

[k] Terrabibl. 2. Serm. 1. c. 78. p. 253.

[l] Cels. Lib. III. c. 6. p. 170.

[m] Sect. III. c. 2. p. 165.

[n] De Morbis Lib. 3. capit. ult. Chart. Tom. VII. p. 594. 595.

[o] Ibidem.

[p] Commentar. 4. in Hippocr. de Victu in morbis acutis Charter. Tom. XI. p. 124.

[q] Lib. 3. c. 7. p. 135.

camento uterentur in febre ardenti. Ubi tamen inflammationis presentis signa adsunt, vel futura metus est, patet facile, quanta mala metuenda sint, si aestuanti a febre corpori gelidus potus assatim ingereretur. Videantur illa, quæ circa hanc rem in Commentariis §. 640. 1. habentur. Ibi enim constitit, nec absolute semper Galenum adhibuisse gelidum potum in hoc morbo, sed cum jam mediocriter concocti essent humores; & Celsum plurimas cautelas dedisse, ne temere hoc in omni casu tentaretur. Imo videntur Medici Veteres, dum frigidum potum darent, semper aliquid mali timuisse, imprimis si largis haustibus ingereretur: sic dum Hippocrates (r) aquam mulsam aquosam ad dimidias decoctam commendat, illam frigidam quidem, sed paulatim, exhiberi iussit: Et Aetius (s) integro capitulo de frigida aquæ exhibitione egit, noxas recensens, quæ inde quandoque contingunt, & cautelas monens, quæ in hujus exhibitione observandæ sunt. Noluitque in principio vel augmento morborum propinari, sed tunc imprimis prodesse, quando præattenuatos humores (τ, οὗτος ἐν τῷ πρῶτῳ) roborata per frigida potione solidarum partium natura aggreditur, sicque aptissima phrasi explicat, tantum tunc prodesse, ubi humorum tenuitas adest. Præterea de cura febris ardentis agens idem auctor (t) monuit, assiduum usum Epithematum frigidorum, quæ pectori & ventriculo applicabantur, vitandum esse; & calida eadem applicata videtur præferre. Aliquando post cibum aquam frigidam ad cochlearis unius aut duorum mensuram sorberi iussit, maluitque, ut in totum ipsorum potus lactei teporis esset (sic enim τὸ κρύον ὕδωρ vocabulum verendum esse probat Foesius (u)). Præterea, ubi jam adesse frigida exhibenda tempus in febre ardente credebatur, monet iterum, minimum cuiusdam mali imminentis metum impedimento esse ne exhibeatur; maluitque tunc ab aquæ fractæ usu incipere; sic autem vocavit, quando aquæ frigida partes quinque ad partem unam aquæ temperatæ calidæ miscerentur. Quia imo monet in fine ejusdem capituli, quosdam Medicos methodi ignaros, & imitatos illa, quæ ab ipso facta viderant, nihil profecisse, sed & lethales habuisse successus.

Ex quibus omnibus, ut puto, apparet, Veteres Medicos non adeo absolute, ac voluerunt quidam, commendasse gelidum potum in febre ardenti; simulque patet, quando & quibus sub cautelis prodesse posset. Interim tamen nunquam nocebit calidos potus propinare, cum sic magis laxentur vasa, & melius diluantur liquida; neque ullus metus sit a constrictione solidarum partium, vel liquidorum coagulo, quæ utraque ab imprudenti frigidi potus exhibitione metuenda sunt. Neque repugnat, quod æris frigus laudetur in hoc morbo; nam aer longe rarior aqua, calefcit illico, dum inspiratur, & nemo prudens gelidissimum hyemali bruma aerem aestuanti a febre ardenti corpori applicabit, sed tantum nimis aestuantem aerem grato refrigerio temperabit.

Cibos leves, farinaceos, bordeatos, avenaceos, ex fructibus subacidis confectos. Eadem nempe, quæ pro potu laudata fuerunt: tantumque fere in eo differunt, quod paulo meraciora ciborum nomen habeant. Solam ptisanam suam, vel ptisanæ suc-

cum, aut cremorem, in his morbis dedit Hippocrates; tenuiora, vel meraciora, pro vario morbi tempore & impetu, uti in Libro de Vita in morbis acutis, & passim in ejus operibus invenitur. Videantur illa, quæ de his in Commentariis §. 599. 600. 601. 602. dicta fuerunt, ubi omnia, quæ de qualitate ciborum & quantitate, & de tempore illos exhibendi notanda sunt, habentur.

Venæ sectionem, si morbi initium &c. Quantum usum habeat venæ sectio ad minuendum nimium in febribus impetum, in Comment. §. 610. demonstratum fuit; adeoque videretur & hæc in febre ardenti semper conducere, cum urens calor adfit, & vehementissima symptomata illam comitari soleant. Interim tamen magna hic cautela opus est, cum aliquando venæ sectio nocere possit. Dum enim circa vitalia viscera immeabilis jam redditus sanguis incipit colligi, & ingentem quidem æstum circa præcordia facit, verum in extremis corporis simul frigus adest, novimus, paululum sanguinis tantum adhuc versus extrema propelli, omnemque fere sanguinem in systeinatæ arterioso colligi. Si ergo in tali casu venæ secabitur, tolletur pauculus ille sanguis, qui ex arteriis in venas transire potuit, & quo solo adhuc vita sustentabatur; adeoque summus metus est, ne pro remedio mortem venæ sectio adferat. Unde patet, quare in initio morbi, quando, nondum distillata parte tenuissima, sanguis adhuc satis meabilis est, venæ sectio imprimis locum habeat, per quam & crassissima sanguinis pars evacuetur, diluentibus & attenuantibus remediis locus & facilius miscela paratur, & futura inflammatio optime præcavetur. Ubi jam ante morbum plethoræ adfuit, quod ex signis §. 106. 1. recensitis cognosci poterit, major adhuc venæ sectionis urget necessitas; uti etiam, si per ingentem morbi æstum rarefactio nimia plethoræ effectus faciat (vide §. 106. 1.). Cum autem ad inflammationem curandam uti in ejus historia dictum est, venæ sectio efficacissimum remedium sit, patet satis illam requiri, si inflammationis singularis signa adfuerint, imprimis circa pectus vel caput, unde lethalis phrenitis vel peripneumonia brevi sequerentur: nisi enim subito succurratur, talis inflammatio cito in gangrænam terminabitur. Quia autem per venæ sectionem nimia velocitas circulationis minui potest (vide §. 601.) uti etiam sanguinis densitas (vide §. 602.), simulque per eandem moles movendorum (vide §. 603.) minuatur, quæ omnia efficacissima caloris febrilis causæ sunt; patet satis, intolerabilem calorem venæ sectionis necessitatem in febre ardente indicare. Cum vero sæpe necessarium sit, impetum morbi a capite, quantum fieri potest, avertere, hoc respectu venæ sectio in pede instituta locum habere poterit. Aperta enim vena, arteriæ in illam se evacuant facilius deplebuntur, adeoque minor fiet resistentia sanguini in has arterias pulso; & sic revulsio a superioribus partibus corporis obtinebitur. Videantur illa, quæ ad §. 396. 4. de revellentibus sanguinis impetum in alias partes dicta fuerunt.

Ex quibus omnibus patet, venæ sectionem in initio febris ardentis utilissimam esse, in reliquo ejus decursu non semper prodesse, sed tantum tunc, quando modo memorata adessent, requiri; habita

(r) De Morbis L. 3. c. ult. Chart. T. VIII. p. 504.

(s) Terrabibl. 2. Sectm. 1. c. 71. p. 249. & in Editione Græca p. 24. versâ.

(t) ibid. c. 78. p. 252. In Edit. Græca p. 26.

(u) In Cerebrum p. 22.

ta semper ratione virium, ætatis, & tempestatis anni. Periculosa autem venæ sectionem esse, si projecta jam vires fuerint, non vero a plenitudine nimia aut reractione suffocata; uti & si extrema frigida manserint diu, pariter ex dictis apparent. Hinc monuit Hippocrates: *In acutis morbis venam secabis, si morbus vehemens appareat, & qui egrotant in ætatis vigore fuerint, & robur ipsis adfuerit* (x). Similia & Celsus habet dicens: *Ergo vehemens febris, ubi rubet corpus, plenæque venæ tument, sanguinis detractionem requirit* (y).

Neque adeo universalem in febre ardenti curanda fuisse venæ sectionis usum apud Veteres Medicos, colligere liceret inde, quod Celsus (z) de cura febris ardentis agens nullam illius mentionem fecerit. Neque etiam illius meminit Aetius (a), cum tamen eandem in cura synochorum febrium tam simplicium quam putridarum, laudaverit. Pariter nec apud Æginetam (b) venæ sectio in curatione febris ardentis memoratur. Aretæus vero (c) de synopæ curatione agens, cujus principium dixerat febrem ardentem, tunc imprimis commendat venæ sectionem, *ubi præ multitudine synopa sit, & inflammatio aliqua insignis in præcordiis aut jecinore apparet*. Et paulo post subjungit, multo minus sanguinis, quam in aliis occasionibus, evacuandum esse, quia vel minimus hic commissus error ad interitum ducit.

Si autem adsint quidem signa, quæ venæ sectionem vel nocituram, vel saltem periculosa fore suadent; interimque urgentia symptomata, nullo alio remedio facile superanda, illam postulent; uti v. g. dolor pleuriticus, ingens capitis dolor & æstus, angina suffocans &c.; tamen & hæc tentanda erit, sed præsentem Medico, ut, simul ac tale symptomata levare incipiat, vena claudatur: præmonitis simul ægri amicis, quantum discrimen adsit, dum hoc tentatur remedium; inevitabilem vero mortem instare, nisi hoc fiat. Pulcherrima circa hanc rem habet Celsus, ubi de venæ sectione agit (d): *Fieri tamen potest, ut morbus quidem id desideret, corpus autem vix pati posse videatur: sed, si nullum tamen apparent aliud auxilium, periturusque sit, qui laborat, nisi temeraria quoque via fuerit adjutus, in hoc statu boni Medici est ostendere, quam nulla spes sine sanguinis detractione sit: faterique, quantus in hac ipsa re metus sit: & tum demum, si exigatur, sanguinem mittere. De quo dubitare in ejusmodi re non oportet: satius enim est anceps auxilium experiri quam nullum*.

Clysmatum blandorum &c. Summum enim hæc habent usum: eluuntur per hæc putridæ fæces in intestinis collectæ, foveantur omnes hæc partes, sicque a superioribus revulsio fit. Præterea diluentia & antiphlogistica, intestinis recepta, deterfis & laxatis venarum meseraicarum osculis absorbentur, sicque sanguini permiscantur; atque ita optima dilutio & attenuatio ejusdem obtinebitur. Cum autem clysmata injecta venis recepta statim (saltem pro parte) in venæ portarum sinum deferantur, Tom. III. Pars I.

atque inde per totam hepatis substantiam propellantur, magnam efficaciam habere possunt in hujus visceris obstructionibus aut inflammationibus resolvendis: cum remedia sic illico, & vix permixta viribus corporis, ad locum affectum pervenire possint. Ob insignem autem ardorem, qui in febre ardenti circa præcordia invenitur, justus metus est, ne talia in hepate mala oriantur. Cum autem totus scopus sit, hac via diluentia & laxantia corpori ingerere, ex mollissimis parantur tantum hæc clysmata; acriora enim si fuerint, brevi tenemus alvum deponendi sequetur, sicque exhibent de corpore. Sola aqua cum oxymelle & nitro hic sufficit; vel & eadem in decoctis althææ, malvæ, hordei, avenæ &c. dilui possunt. Ter quaterve indie, vel & sæpius, hæc applicari debent, & retineri in corpore, quantum commode fieri potest: in illorum usu autem pergitur, quamdiu manent ingens æstus & siccitas in toto corpore. Ubi vero lingua, fauces, oculi, cutis humescere incipiunt, & febris impetus remittit, & minuitur æstus, tunc ab his abstinendum est, ne nimis debilitetur corpus; vel sic torpeat febrilis motus, ut causæ suæ subigendæ, movendæ, & excernendæ impar redderetur. Videantur illa, quæ de orum usu in Commentariis §. 610. dicta fuerunt, ubi de minuendo febris impetu nimio agebatur. Magni fecisse in morbis acutis horum usum Hippocratem novimus: postquam enim dixerat, in acutis venam secandam esse, si morbus vehemens appareat &c. addit (e): *At si imbecilliores appareant, ac si plus sanguinis detraxeris, clysmo alvino tertio quoque die utendum, donec in tuto æger fuerit*. Ex quibus patet, quod vicariam sanguinis missioni operam a clysmatibus expectaverit, & imbecillioribus, vel copiosa sanguinis missione debilitatis, nonnisi longiori intervallo eadem applicuerit. Quantum autem usum præstent in revellendo impetu a superioribus partibus, adeoque quam optima sint in delirio & phrenitide, dum adsunt, vel & ad illa præcavenda, dum futura metuuntur, docuit Celsus, ubi de alvo lotionibus ducenda agit (f), dicens: *Fereque eo modo dempta materia, superioribus partibus levatis, morbum ipsum mollit*.

Humectationem totius corporis hauriendo &c. Ut ante jam sæpius dictum fuit, ex siccitate pereunt, qui febre ardente moriuntur: hinc omni artis molimine opus est, ut siccitas tollatur, vel caveatur futura. Unde interna corporis potu copioso, & clysmatibus humectantibus, pulmonem aere humido inspirato, os internum & fauces collutionibus, nares internas vapore aquæ tepidæ attracto, a siccitate præservandæ sunt. Verum & externa corporis superficiei, adeo sæpe squalidæ in febribus ardentibus, pariter prospiciendum est: hinc balnea pedum, imprimis si simul nudatum corpus inferius vapore aquæ alluatur, tantum usum habent: manus immergantur sæpius de die aquæ calidæ; axillis, parotidibus, inguinibus, spongiæ aqua calida turgidæ frequenter applicentur, ut omnibus his locis applicata aqua venas ingrediatur, D 3 & san-

(x) De Vi&u Acutor. Chart. T. XI. p. 127.

(y) L. 1. c. 10. p. 78.

(z) L. 1. c. 7. p. 114. &c.

(a) Febrilib. 2. Sem. 1. c. 72. p. 253. &c.

(b) Lib. 1. cap. 30.

(c) De curat. morb. acut. L. 2. c. 3. p. 100.

(d) L. 2. c. 10. p. 78.

(e) De Vi&u acut. Chart. T. XI. p. 129.

(f) L. 2. c. 12. p. 86.

& sanguini, ob iacturam tenuissimæ partis immeabili, restituatur diluens vehiculum. Simul autem eadem opera tota corporis superficies optime perspirabilis redditur, sicque hac via expelli possunt de corpore, quæ retenta nocerent. Operosi fuerant in his Veteres Medici: vitis enim, myrti, rolarum &c. folia pavimento inspergebant, aqua crebro hæc irrorantes; tepida fovendum & colluendum os jubebant frequenter; epithemata pectori & stomacho applicabant, pannos lineos oleo & aqua calidis madidos imponebant, vel ex alto in pectus illa delabi curabant &c. (g). Omnibus enim his factis pessima symptomata, quæ febrem ardentem comitari solent, leniuntur, uti sunt lingua siccitas, sitis inextinguibilis, anxietas intolerabilis, tussicula, vox clangosa &c. Neque hoc tantum, sed per eadem corporis partes internæ & externæ sic disponuntur, ut critica evacuationes, per quas febris ardens solvi solet, optime per illas fieri possint. Narium hæmorrhagia enim, adeo hic salutaris, emollitis naribus internis vapore aquæ tepidæ optime procuratur; laxata tota cutis pulcherrime ad sudores criticos disponitur; mollis & humidus pulmo facilius per sputa crassa morbi materiam eliminat; emunctoria illa corporis, pone aures, sub axillis & in inguinibus, tepidis fomentis continuo laxata, deponendam hic critica metastasi materiam admittunt facilius, &c. Unde patet, quantum usum humectatio totius corporis in cura febris ardentis habeat.

Medicamenta aquosa, blanda, nitrosa &c. De medicamentis non adeo solliciti videntur fuisse Veteres Medici; nec mirum, cum illa, quæ potus titulo offerebantur, uti etiam & cibi, remediorum vices gererent. Unde Hippocrates præter mulsam, poscam, oxymel, vix quid dedisse videtur; imo & hæc pro potu communi agris propinabat. Sic & apud Celsum, Aetium, aliosque nulla fere medicamentorum mentio fit. Si autem conferantur illa, quæ de cibis & potibus febre ardenti laborantium dicta fuerunt, patebit evidenter, eadem omnes habere dotes, quæ in medicamentis requiruntur. Nam aquosa, blanda, demulcentia, subacida, sunt hæc omnia. Res enim eodem redit, sive decoctum hordei, avenæ &c. cum gratissimis acidis succis vel syrupis pro potu communi; sive medicamenti titulo quis dederit. Negligentiæ tamen accusarent Medicum & æger & adstantes, si in tam gravi morbo nullis officinalibus uteretur Pharmacis; præstat ergo & hoc titulo exhibere talia, quæ eidem scopo serviunt, & magna varietate haberi possunt. Omnes enim syrupi, & sapæ ex fructuum subacidorum succis parati, aquis stillatitiis, in quibus fervidum non adest aroma, diluta, quales v. g. sunt melissæ, florum sambuci, tilis & similibus aquæ destillatæ; vel in decoctis scorzonæ, graminis, tragopogonis, bardanæ, hordei, avenæ &c. soluta; saluberrima & gratissima simul medicamenta exhibent. Ex cerasis, fragis, moris, rubi idæi baccis, ribesii, &c. æstivo tempore, dum recentia hæc adiunt, similia parantur, dum leviter trita fervido hordei vel similibus decocto infunduntur, deinde colatum liquidum saccharo vel melle edulcoratur. Additur his nitrum, quia & levissimum inter salia, & facile mutabile per vires nostri corporis, optimum inflammatoriæ densitatis est resolvens,

neque interim rigido nimis stimulo motum auget (vide §. 135. 2.). Si hujus drachma dimidia vel integra singulis talium decoctorum libris diluatur, sufficiet; majori enim copia datum salino stimulo motum auget, qui jam nimius adest.

Omnibus jam his proprium est, ut alvum lenissime laxent: quod semper conducit, ne putridæ feces in intestinis diutius maneant: ratione aquæ, quam copiosam habent, urinæ materiam suppeditant; sicque faciunt, ut per urinæ vias una cum aqua sales & olea sanguinis, per auctam motus circulatorii velocitatem acriora reddita, expellantur. Simul per eadem præbetur sudori blandum vehiculum, quo toties, uti vidimus, febris ardens solvitur; quando nempe, solutis humoribus & laxatis vasibus, debito tempore morbi prodit. Periculosa enim esse illa remedia, quocunque demum titulo superbiunt, quæ acri stimulo prædita ad sudores movendos adhibentur, jam sæpius dictum & demonstratum fuit. Simul etiam aquæ calidæ copia, præcipue si molli glutine hordei, avenæ, & similibus dives fuerit, laxantur fibræ præ siccitate contractæ & rigidæ, saponaceis illis succis & nitro liquorum crassities attenuatur, simulque omnis acrimonia enervatur, partim dilutione, partim opposita horum indole, cum hæc omnia vel acida sint vel acescentia, & in febre ardenti in acrimoniam alcalinam putridam, vel oleosam rancidam, vergant humores. Ingens jam remediorum, quæ hic conveniunt, numerus efficit, ut vel modice etiam Materiarum Medicarum peritus, non tantum medicamentorum jucunditate, sed etiam grata varietate, agris placere possit.

Cum autem febris ardens sæpe hæmorrhagia narium solvatur, uti §. 741. patuit; & quandoque illa tam impetuosa observata fuerit, ut inde in discrimen agri venire possent, non incongruum duxi hic addere illa, quibus immodicus sanguinis per nares fluxus compeisci possit. Reliquæ autem evacuationes critica, quæ in febre ardente fiunt, vel vomitum, alvum, sudorem, urinam, sputa crassa, raro adeo impetuosæ sunt, ut ab his aliquod periculum metuendum foret: & de vomitu, alvo, & sudore cohibendis, si nimii fuerint, dictum fuit, quando de his inter symptomata febrilia agebatur; adeoque sufficiet de narium hæmorrhagia compefcenda dicere.

Tam furibundo quandoque impetu ex soluta in naribus arteria sanguinem erumpere, ut paucis tempore ad plures libras exeat, & metus sit, ne ex subita & valida illa inanitione syncope aut convulsio fiant, observata practica testantur. Galenus in miro illo casu, cujus memini ad §. 741. cum hæmorrhagia, quam prædixerat, jam quatuor cum dimidia libræ evacuatae fuerant, illam compefcere debuit. Inter illa autem remedia, quæ huic scopo serviunt, laudaverunt multi venæ sectionem; ut nempe impetum sanguinis revellerent. Verum quam parum inde sperandum sit, in Commentariis §. 219. dictum fuit. Simul etiam periculum est, ne per venæ sectionem illa mala, quæ ob nimiam inanitionem metuuntur, augeantur, dum nempe illa adhibetur, postquam jam multum sanguinis effluerit. Ubi vero in juvenibus verno vel æstivo tempore de naribus erumpit sanguis, atque antea illos nimias tales hæmorrhagias passos fuisse constat, venæ sectio locum habet.

habere potest, ut copia & impetus sanguinis minuantur. Tales videntur fuisse illi casus, in quibus Galenus (b) testatur, se sæpenumero per venæ sectionem sedasse ex tempore narium hæmorrhagiam. Nam in modo memorato casu illam non adhibuit, sed aliis usus fuit remediis. Legitur quidem apud Hippocratem (i): *Quæ ex naribus copiosa violentia multa fluxerint, ad convulsiones interdum deducunt: venæ sectio solvit.* Verum Galenus maluit in Commentariis suis ad hunc locum (K) hoc sic debere intelligi, quod venæ sectio solvat, si ante narium hæmorrhagiam adhiberetur. Præterea in Coacis Prænotionibus (l) aliter hæc sententia exprimitur: loco enim Βίαι πολλὰ πρὶν εἶναι habetur Βίη ἀπολύφθαι; sicque sequens, longe diversus a præcedenti sensus habetur: *Quæ ex naribus larga (fluunt) vi suppressa, quandoque convulsionem provocant; venæ sectio solvit.* Sic enim per venæ sectionem tollitur illud, quod importuna suppressione retentum fuerat; dum in priori casu convulsio, ob nimiam inanitionem facta, per venæ sectionem potius augetur. Unde & Sydenhamus, qui in sanis hæmorrhagiæ narium præcavendæ, vel & compescendæ, venæ sectionem utilem laudaverat (m), non multum tamen inde expectavit boni, ubi in febribus critica talis hæmorrhagia compesci debebat (n).

Artuum ligaturæ tales, quæ venas comprimunt, arterias vero non, huc spectant; cum sic impediatur, quo minus sanguis venosus tanta copia versus cor redeat, & multum sanguinis sic in venis facile dilatandis retineri poterit: sicque tempus conceditur arteriæ apertæ, ut propria vi se contrahere possit. Cucurbitas magnas hypochondriis applicatas, dextro quidem, si ex dextra nare, sinistro autem, si ex sinistra nare fluere sanguis, præ reliquis auxiliis laudat Galenus (o): & cum frustra situ erecto frigida posca nare attracta, spongia frigida multa imbuta fronti applicata, artubus deligatis, compescere tentabat nimiam hæmorrhagiam, illam statim sedavit cucurbita dextro hypochondrio affixa.

Anodynus cum fructu nimium sanguinis orgasmum

se minuisse testatur Sydenhamus (p); & dein purgante dato præcavisse, ne post rediret sedata jam hæmorrhagia: ideoque dum hoc symptoma aderat, citius dedit purgans in febribus acutis, quam quidem aliter solebat.

Ubi tam valida aderat hæmorrhagia, ut periculum in mora adesse videretur exhausto jam fere corpore, nunquam sefellit me vitrioli albi meracissima solutio; si nempe turunda, hac madida, naribus immitteretur, curando ut quam profundissime ingrediatur nares. Hoc fit, si calamus linteus carpto obvolvatur solutione vitrioli imbuto, dein nari immittatur hac lege, ut primo perpendiculariter intrudatur ad pollicis dimidii circiter, plus minusve, longitudinem; ac si quis per narium foramina versus fauces protrudere vellet, deinde elevetur prudenter calamus, & recta sursum adigatur, quo usque absque læsione fieri poterit; tunc compressis naribus lente educatur calamus, relicto linteo carpto. Nisi tali cum cautela hoc fiat, raro ad locum affectum vitrioli solutio pervenit. Relinquitur autem hæc turunda ibi, donec post unum alterumve diem sponte elabatur. Similem methodum commendavit Hippocrates (q) dicens: *Chalcitidem digito prius efformatam apprime, & cartilagine utrimque foris comprime: alvumque lacte asinino cocto solve: & caput radens refrigerantia admove, si anni tempestas fuerit calida.*

Cavendum interim, ne nimis meticulose natam in morbis his hæmorrhagiam supprimamus intempestive. Quamdiu pulsus adhuc plenus satis est, calor ad extrema usque, color ruber in labiis & facie, nullum periculum est: ubi vero pulsus vacillare incipit, pallor conspicitur, venæ concidunt, novimus sistendum esse sanguinis fluxum. Sæpe accidit, ut subitam & validam hæmorrhagiam animi deliquium sequatur, simulque tunc cesset hæmorrhagia; natura tunc illud faciente, quod ars sæpe imitatur in morbis acutissimis curandis, dum venæ sectionem ad animi deliquium usque instituta illos quasi jugulat.

§. 744. **Q**uibus qui adjunxerit dicta in regulis universalibus de cura acutarum, harumque symptomatum, & secutura de acutis in perniciem viscerum singularium tendentibus, liquido perspecta habebit Ardentis Febris cujuslibet remedia.

Recensita jam fuerunt præcedenti paragrapho illa, quæ in cura febris ardentis maxime notanda erant. Reliqua enim in generali febrium cura habentur. Quo enim tempore morbi cibos dare oporteat, quamam illorum debeat esse copia & vis, pluribus ibidem dictum fuit: uti etiam quomodo acris irritans stimulus corrigi vel expelli debeat, & quibus remediis lentor humorum solvi possit; quomodo materies morbi ad coctionem & crisin optime præparetur; viæ lubricentur, per quas morbi materia subacta, & mobilis reddita, exitum sibi parat: de omnibus illis abunde dictum fuit. Symptoma-

tum autem præcipuorum, quæ febres comitari, & quibus a se mutuo distingui solent, & variis quandoque nominibus vocari, historia & cura pariter pertractata sunt; adeoque nihil addendum dictis videtur. Cum autem per febrim ardentem inflammationis viscerum morbi toties fiant, qui sæpe singularia quædam in curatione notanda requirunt, & imprimis phrenitis vel peripneumonia; debent & addi illa, quæ postea de acutis morbis, singularem inflammationem hujus illiusve visceris facientibus, dicentur.

§. 745. **Q**uin & reliquæ febres acutæ singulares ex dictis intelliguntur, vel ad symptomata singularia pertinent, vel sunt alius morbi acuti effectus.

D 4

Actum

(b) De curandi ratione per venæ sectionem c. 11. Chart. T. X. p. 416.

(i) Prorrhæ. L. I. Chart. T. VIII. p. 793.

(k) Ibid. (l) N. 116. ibid. p. 85.

(m) Sect. VI. c. 7. p. 160. (n) Ibid. Sect. I. c. 4. p. 86.

(o) De Prænotione ad Posthumum c. 17. Chart. T. VIII. p. 851.

(p) In loco modo citato.

(q) De Visu acutor. Chart. T. IX. p. 122.

Actum enim fuit primo de febribus illis, quæ absque ulla intermissione uno decursu totum suum stadium absolvunt, quæ Synochi vocantur: quæ in putres, & non putres, distinguebantur: ubi vero intra viginti quatuor horarum stadium talis febris finiebatur, tunc dicebatur Ephemera. Adeoque patet, omnes febres continua ad has tres species posse reduci. Si vero inflammationem visceris cujusdam comitentur, tunc ad morbos inflammatorios pertinent; de quibus postea agetur. Cum autem febris ardens sit pessima species illarum febrium, quæ nullam quidem intermissionem, sed tamen notabiles remissiones & exacerbationes, habent; patet, ex hujus curatione facile intelligi, quid in aliis similibus febribus, quæ nec tot, nec tam sævis symptomatibus stipantur, agendum sit. Præterea hæc febres continuæ remittentes sæpe ex intermittentiis protractis & duplicatis paroxysmis sunt, &, retuso harum impetu, solent in veras intermittentes, transire,

adeoque cætera, quæ huc pertinent, ex febrium intermittentiæ historia & curatione petenda sunt.

Reliqua autem febrium diversitas, quæ apud Auctores occurrit, a molesto quodam symptomate illas comitante, desumi solet; verum de his in symptomatum febrilium historia dictum fuit. Sic febres singultuosæ, sudatoriæ, Asodes a fastidio & anxietate, Epialæ a continuo rigore, Exanthematicæ &c. vocantur. Tota autem diversitas curationis in his a symptomate pendet, unde nomen habet. Ubi autem febris acuta singularis morbum quemdam inflammatorium comitatur, vel ex illo, ut causa sequitur, uti v. g. dum in pleuritide suppurata a retento pure febris accenditur, facile patet, curationem ab illius morbi cognitione pendere.

Adeoque pro febrium historia & curatione nihil superest, nisi ut adhuc quædam de febribus intermittentiis dicantur.

FEBRIS INTERMITTENS.

§. 746. **F**ebbris Intermittentis definitio jam data (727.), hujus diagnosi sponte patet, distinctio in varias classes facilis, utpote soli temporis differentię innixa, septenaria exquisita quandoque accidit, ut vidi.

Febres, illæ, quæ per vices impetum remittunt, ut plena *diurnitas* inter duos quosque paroxysmos intercedat, vocantur intermittentes, uti §. 727. dictum fuit; adeoque hoc respectu facilis illarum Diagnos est, qua ab omni alio febrium genere distinguuntur. Sed, uti facile patet, requiritur ad hanc diagnosin, ut Medicus binos paroxysmos & tempus intermedium observaverit, antequam de hac re certus esse possit. In primo autem ingruente paroxysmo statim definire, an febris intermittens futura sit, & qualis, an quotidiana, tertiana, quartana, longe difficilius est: de qua re statim, postquam intermittentiæ varię classes enumeratæ fuerint, adhuc quædam dicenda erunt.

Diversitas temporis, quod inter singulos paroxysmos intercurrit, varias harum febrium classes efficit. Si enim quotidie renascatur febris, plena tamen *diurnitas* inter singulos paroxysmos intercedente, vocatur *Quotidiana*. Si primo die accesserit febris, secundo die vero æger a febre liber fuerit, & tertio die iterum similis febris redeat, vocatur *Tertiana*; calculo facto ab unius paroxysmi initio ad principium subsequentiis (r). Si vero secundus paroxysmus in quartum diem ab initio morbi incidat, vocatur *Quartana*; si in quintum, *Quintana*; & sic de reliquis, inter quarum paroxysmos adhuc longiora intervalla observata fuerunt. Hoc autem notari meretur imprimis ideo, quia apud nos saltem vulgus hæc febrium nomina sæpe turbat, dum *Quartanam* vocant tertiam die redeuntem febrem (*Derdendagsche Koorts*), quia vident binos dies transigere agros absque febre; deinde die sequenti, quem tertium vocant, febrem redire. Ob eandem rationem tertianam appellant febrem, quæ alternis diebus corripit (*Andervendagsche Koorts*). Medicis tamen, & hic, & in aliis morbis in usu est a primo morborum initio calculum instituere; unde ratio nominum, quæ his febribus dari solent, patet.

Quotidianas, Tertianas, Quartanas febres frequenter occurrere, notum est omnibus: illæ vero intermittentes, quæ inter singulos paroxysmos longius adhuc intervallum habent, raræ admodum sunt. Febrium tamen, quæ quinto, septimo, & nono die redeunt, meminit *Hippocrates* (s), & septenariam exquisitam se vidisse testatur celeberrimus horum Aphorismorum Auctor. Quintanam febrem, ex quartana factam, semel mihi vidisse contigit; sed post quatuor paroxysmos cessabat hæc febris sponte sua. Octavo quoque die eadem hora & cum iisdem symptomatibus febrem rediisse per quinque vices, observavit *Simon Scutellius* (t): sextus vero paroxysmus, qui & ultimus fuit, in quintum a paroxysmo proximo diem incidebat, tribus horis solitum exacerbationis tempus anticipans. Verum & notatur ibi, quod absque remedium fere usu partim per sudorem, partim per urinam copiosam redierit sanitas. Longe diuturniorem talem febrem vidit *Amatus Lusitanus* (u) in adolescente Judæo, quæ ab inchoante hyeme ad medium veris usque perduravit, & quidem evidentibus maxime paroxysmis, per quindecim fere horas. Finito vero paroxysmo, rectissime valebat. Plures tales casus apud Observationum Medicarum conscriptores, vel & collectores, habentur, quibus constat, febrium intermittentiæ longiores periodos quandoque observatas fuisse. Longissimum tamen de quo legitur, intervallum inter binos paroxysmos annum spatium complectitur. *Antipater Sidonius Poeta* omnibus annis uno die tantum natali corripiebatur febre, & ea consumptus est, satis longa senectute (x). Plures tales observationes collegit *Schenckius* (y). Non admodum frequenter tamen contingere longiora illa in febribus intermittentiis inter singulos paroxysmos intervalla, vel inde colligere liceret, quod *Galenus* (z) testetur, se nunquam vidisse longiores illos circuitus;

(r) Sydenham. Sect. 1. c. 4. p. 95.

(s) Epidem. Lib. 1. Charter. Tom. IX. p. 86.

(t) Miscell. Curios. ann. 4. & 5. p. 58.

(u) Centur. septim. curat. 75. p. 767.

(y) Observat. Medic. Lib. 6. pag. 745. 746.

(x) C. Plin. Secund. Lib. 7. c. 31.

(z) Commentar. 3. in Lib. 1. Epidem. Charter. Tom. IX. p. 7.

cutus; quintanos vero solos observasse, sed obscuros, & ambiguos. Quintanam tamen febrem distinctissimam vidit *Tulpius* (a), quæ reciprocantium circuitum ordine ultra mensem decimum octavum durabat, sine evidenti corporis macie, aut manifesta virium jactura.

Cum autem febres intermittentes inter se ratione intervalli inter paroxysmos differant, patet satis, illam distinctionem omnibus oviam & facilem esse. Verum harum febrium diagnosin magis limitavit *Galenus* (b), voluitque, ut vel in primo ingruentis febris paroxysmo quis distinguere posset, ad quam intermittentium febrium classem pertineret; imo ausus fuit dicere, quod *Tertianam quidem a quartana, qui primo statim die nescit distinguere, neque omnino medicus est.*

Quotidianæ febris signa hæc posuit *Galenus* (c): Quod in illa calor humidior esset cum quadam acrimonia, quam non protinus admota manus, sed permanens, sentit; sitis esset minor; vomitus pituitosi; & similis pituita alvo excerneretur; universum corpus crudis humoribus scateret; ætas, natura, anni tempus, temperies essent humidiora. Præterea in febre quotidiana nunquam tantus æstus, quantus in vigore paroxysmi tertianæ, percipitur. *Tertianæ* febris distinguitur (d), quod majori cum rigore incipiat, quam quotidiana, una cum punitionis cujusdam molesto sensu; pulsus naturali similior sit; brevi magnitudine & vehementia increseat; sitis adsit magna; calor magnus, sed æquabilis ad extrema usque; tangentis manum valide primo afficiens, sed qui paulo post a manus calore superetur; sudor sequatur; bilis vomitus superveniat; vel biliosa per alvum deiciantur; urina exeat biliosa. Diagnosin firmat, si anni tempus calidum fuerit, temperies calida & biliosa, labores, vigiliæ, curæ, inedia præcesserint. *Quartanis* autem proprium erat (e), quod in illarum invasionibus arteria quasi alligata videretur, atque ad interiora retracta, uti alia occasione ad §. 576. dictum fuit; neque in frigore quartanæ ille punitionis sensus adest, ut in tertianis; sed percipiunt ægri, ac si omnes partes molles ad ossa usque contusæ forent. Imprimis si regio talium febrium ferax fuerit, epidemice grassentur, & tempus autumnale fuerit, firmior adhuc erit diagnosin.

Quamvis autem memorata hæc signa magnum pondus habeant in his febribus distinguendis & peritus medicus, imprimis longo artis usu in his firmior, ex illis prælagire possit, quonam temporis intervallo rediturus sit paroxysmus; interim tamen dicat prudentia, ut cauti simus in his, ne aliquando nimis temerario prælagio una cum arte & arti-

fex ludibrio exponatur. Nihil enim nocebit, diagnosin eo usque differre, donec sequens paroxysmus illam indubitata fecerit. Qui autem luculenta in praxi versantur, ex cognita epidemica constitutione facile prænoscere poterunt; ad quam intermittentium classem pertinebit febris, cujus primum paroxysmum vident.

Præterea in intermittentibus febribus notatur distinctio, quæ sumitur a majori vel minori duratione ipsius paroxysmi. Ubi enim tertianæ paroxysmus intra duodecim horarum spatium terminatur, tunc exquisitam tertianam vocavit *Galenus* (f), ubi vero duodecim horas excederet paroxysmus, intermissionis vero tempus tamen longius esset illo, quod paroxysmus occupat, vocavit simpliciter tertianam absque ullo epitheto addito. Si vero paroxysmus in talem diuturnitatem excurreret, ut liberum a febre intervallum excederet, tunc extensam sive productam tertianam appellavit. Neque inutilis hæc distinctio est, cum quædam prælagia, uti postea patebit, exquisitæ tertianæ tantum conveniant.

Ubi vero die intercalari inter binos paroxysmos nova accessio fit, tunc vocantur febres intermittentes duplicatæ, triplicatæ &c. quia tunc revera tot numero febres sunt, quarum singulæ sequentibus ordine paroxysmis hora accessionis, symptomatum numero & vehementia, respondent; atque sic a quotidiana febre distinguitur tertiana duplicata, vel quartana triplicata. In tertiana duplicata paroxysmus primæ diei respondet illi, qui tertio die aderit; secundæ diei vero accessio similis est huic, quæ quarto die continget: atque simili ordine idem in quartana triplicata observatur. Quotidianæ vero febris paroxysmi sibi invicem similes sunt. Hanc tamen duplicatæ tertianæ a quotidiana distinctionem neglexisse videtur *Celsus* (g), dum inter quotidianæ febris varietates illam numerat.

Accidit quandoque, quamvis rarius, quod illa febris reduplicatio non in diem intercalarem incidat: uti v. g. dum tertio die, loco simplicis tertianæ paroxysmi, binæ distinctæ exacerbationes fiunt, se mutuo proxime sequentes, interimque secundo & quarto die perfecta est. Si jam in tali casu postea & intercalari die novus insultus febrilis accesserit, triplicata poterit esse tertiana; quam *Galenus* se distincte observasse testatur (h). Quam perturbata autem omnia apparere debeant, dum multiplicati tales paroxysmi febrium intermittentium solitam invasionis horam anticipant, uti sæpe fit, satis apparet; tuncque continuarum febrium indolem imitantur, uti postea §. 748. dicitur.

Præ-

§. 747. **T**amen scire est, hanc in genere esse Vernalem, quæ a Februario in Augustum, & Autumnalem, quæ ab Augusto in Februarium dominatur. Distinctione necessaria ob varios mores, symptomata, exitus, durationem, curationemque febris; quin una aliam fugat.

[a] Observat. Medic. Lib. 3. cap. 42. pag. 260. 270.

[b] De Crisibus Lib. 2. cap. 4. Charit. T. VIII. p. 413. 474.

[c] Method. Med. ad Glaucon. Lib. 1. cap. 7. Charit. T. X. pag. 351. Et de Crisibus Lib. 2. cap. 3. Charit. T. VIII. p. 414.

[d] Ibid. pag. 411. (e) Ibid.

[f] Comment. 3. in Lib. I. Epidemic. Charit. Tom. IX. pag. 50. 91. & Commentar. 1. in Lib. VI. Epid. ibid. p. 405. 410.

[g] Lib. III. cap. 3. pag. 116.

[h] De Crisibus Lib. II. cap. 9. Charit. Tom. VIII. pag. 411.

Præter memoratam distinctionem, qua febres intermittentes in varias classes distribuuntur, generalis adhuc illarum divisio obtinet, quæ a tempore anni desumitur, quo grassari incipiunt. Uti enim postea patebit, quando de morbis epidemicis agitur, bina præcipue anni tempora observantur, in quibus insignis morborum mutatio occurrit, ver nempe & autumnus; vel saltem tempus utrique huic anni tempestati proximum. Sydenhamus (i) attenta morborum observatione didicit, febres intermittentes, æque ac alios morbos epidemicæ grassaturos, Februarii mense incipere, vel Augusto; priores vernas vocavit, posteriores vero autumnales. Observavit autem illas febres, quæ Februarii mense inceperant, pergere eo usque, donec autumnalibus locum facerent; & vicissim has, verno tempore appropinquante, prioribus locum cedere: sic ut Junio mense jam adulto, vel mense Julio, vernalium febrium numerus diminueretur, tandemque illæ evanescerent; atque pariter mense Januario autumnalium febrium observaretur diminutio: hinc, ut hoc obiter hinc moneam, patet ratio, quare Junio & Julio mensibus, cæteris paribus, minor agrorum numerus sit; quia nempe morbi vernaes tunc fatiscunt, atque autumnales morbi nondum inceperunt. Quamvis autem intermediis inter ver & autumnum tempestatibus nonnullæ quoque febres oboriantur, tamen illæ minus frequentes esse solent, & ad vernas vel autumnales commode reduci poterunt, prout huic illive tempestati magis appropinquant. Notavit enim Sydenhamus (k), febres illas, quando epidemicæ grassaturæ sunt, citius quandoque incipere, imprimis autumnales, quæ tunc Junio mense adulto prodeunt; si vero minor illarum numerus futurus sit, serius invadunt, Augusto nempe mense, vel & circa Septembris initium: imo vidi quandoque serius adhuc, circa mensis Septembris finem febres autumnales emicuisse. Observavit autem Sydenhamus, eo numerosiores fuisse has febres, quo citius inceperint: unde notat, quod anno 1661. circa finem Junii jam viderit agros quartanis febribus correptos, quæ deinde quam maxime grassabantur.

Necessaria autem hæc distinctio est, quia, licet ejusdem nominis febris fuerit, & eundem typum servet, ingens tamen diversitas occurrit semper tam in symptomatibus, quam in curatione, prout vernum vel autumnale tempus fuerit. Unde non dubitavit Sydenhamus (l), quin febres illæ tota sua natura, sive essentialiter, distinguantur; nihilque certi, tam in prognosi, quam in curatione posse haberi monuit, nisi ad hanc febrium diversitatem attendatur. Neque hoc mirum videbitur, si consideretur, verno tempore solvi illa, quæ hyemali otio accumulata fuerant in corpore lenta & viscida; adeoque cum ipsa febre anni constitutionem conspirare, ut cito solvatur febrilis materia; quo simul faciunt salubrium vegetabilium tunc germinantium succi, qui tam ciborum quam remediorum titulo adhiberi solent. Languida jam in stabulis armenta, dum ad prata ducuntur, gramineis succis pulcherrime repurgantur ab illis, quæ hyemali tempore congesse-

rant, & brevi opima nitent pinguedine, & gramineo lacte ejusve fero salutarem adeo humano generi medelam præbent. Postquam vero æstivis caloribus exusta corpora fuerunt; liquidissimis dissipatis, major humoribus nascitur tenacitas; bilis acrior fit & spissior; & aeris adest inæqualis temperies, unde, dum incautos toties matutina & vespertina frigora lædunt, qui diurni caloris impatiens corpus non satis vestibus tegunt, morbis plurimis occasio nascitur. Simulque auctum quotidie frigus a morbo resurgentibus toties recidivam generat. Patet hinc, quare longe aliam indolem febres autumnales quam vernæ habeant, & difficilior curentur.

Diversitas autem insignis in his febribus observatur, ob varios mores, symptomata, exitus &c. Vernales enim intermittentes salutares semper sunt, & rarissime diuturnæ: imo, quamvis minus apta methodo tractentur etiam in debilibus & senibus, nunquam tamen fere quis ex illis mori observatur (m). Autumnales contra, dum protrahis & duplicatis paroxysmis continuarum indolem imitantur, uti sequenti dicetur paragrapho, periculo sæpe non vacant, & ætate provectoribus & cacochymicis corporibus sæpe lethales sunt. Atque illæ febres sæpe ad plures protrahuntur menses, imo & ad verum tempus usque agros quandoque tenent, uti in quartanis autumnalibus toties observatur. Pessima autem illa symptomata, ventris induratio, tumores hydropici, cachexia &c. quæ a febribus autumnalibus sunt, post vernas febres nunquam, vel saltem rarissime, observantur. Curatio autem pariter longe differt: nam in vernis febribus quandoque vix ulla medela requiritur, cum sibi relicta sponte cessare soleant; in autumnalibus vero febribus longe operosiori arte opus sæpe est, uti in curatione harum febrium postea dicetur: sic & autumnales febres longe magis proclives sunt, intercalari die novum paroxysmum excitant, quam vernæ; atque nausea, vomitus, anxietas, aliaque febres intermittentes comitantia symptomata, longe sæviora in autumnalibus observantur. Præterea quartanæ autumnni soboles sunt imprimis, & reliquarum intermittantium maximæ diuturnæ: & tertianæ autumnales quandoque in quartanas mutantur, quod in vernis tertianis nunquam contingit (n). Unde & Hippocrates (o) dixit, æstivas quartanas plerumque breves existere, autumnales vero longas. Et in genere de omnibus morbis pronuntiavit, quod *Autumno in universum morbi acutissimi sint, & maxime lethales; ver autem saluberrimum & minime exitiale* (p).

Patet ergo ex dictis, quanta diversitas inter vernas intermittentes & autumnales sit; imo adeo opposita harum indoles est, ut una aliam fuget. Observaverat jam Galenus (q), tertianam non exquistam autumnno inceperat, atque in ver usque perdurasse. Quartanas autumnales circa sequens proxime verum tempus solvi, quotidianis observatis constat. Neque videtur hoc tantum pendere a solo verno tepore, quo languentia diuturnis morbis corpora tam pulchre refocillantur: sed potius a muta-

(i) Sect. 1. c. 5. p. 67.

(k) Ibid. pag. 98. 103.

(l) Ibid.

(m) Ibid. p. 100.

(n) Sydenham. ibid. p. 104.

(o) Aphorism. 35. Sect. II. Charter. Tom. IX. p. 68.

(p) Aphor. 6. Sect. III. ibid. p. 67.

(q) Method. Med. ad Glaucon. Lib. I. c. 9. Charter. Tom. X. p. 112.

mutata epidemica diathesi, quæ non amplius autumnalium morborum genio favet. Observavit enim Sydenhamus (r), tertianas vernaes, ob pblebotomiam & catharsin indebite celebratas, & regimen insuper cum morbo male quadrans, moras traxisse etiam usque ad tempus illud, quo autumnales solent invadere,

quæ tempestas, cum hujus morbi genio sit admodum contraria, eundem continenter exstinguit. Autumnalis enim tempestatis varietas, & major aeris inclementia ex sua natura potius morbis favent, adeoque ab hac causa tertianarum vernalium productarum curatio exspectari nequit.

§. 748. **Q**uin & sæpe initio autumnæ æmulantur exacte indolem continuarum, ob longiores & duplicatos paroxysmos, dum tamen indoles & curatio plane diversa sunt.

Notaverat jam Celsus (s), quod in febribus intermittens accessiones interdum quoque confunduntur, sic ut notari neque tempora earum, neque spatia possint. Unde cum nunquam febre liber invenitur ager, sæpe morbus a minus peritis pro febre continua habetur, atque similis medela adhibetur, ac in febribus continuis inflammatoriis fieri solet. Quando autem prius febris legitimus intermittens cujusdam typum habuit, & deinde duplicatis & productis paroxysmis in continuam febrem transit, uti in quadam epidemica constitutione post tertium vel quartum intermittens paroxysmum factum sæpe fuisse notat Sydenhamus (t); facile cognoscitur, cujus prosapiæ morbus sit. Longe autem difficilius est, hoc distinguere, ubi ab initio morbi febris nullam observabilem intermissionem habet: Illis annis, quando febres intermittentes admodum in hac urbe grassabantur, plures tales casus vidi, ubi sub larva febris continuæ intermittens decurrebat. Diserte autem hoc monuit Sydenhamus (u), dicens: *Observandum est etiam, quod in principio febrium intermittens (epidemicarum præcipue, quæ autumnæ contingunt) haud ita in proclivi est, typum sub primis invasionis diebus rite distinguere, quandoquidem febre continua adscitæ primum adoriuntur, neque facile est aliquamdiu, nisi diligenter adverteris animum, quidquam aliud præter aliqualem morbi remissionem deprehendere, quæ tamen paulatim in perfectam desinit intermissionem, & typum anni tempestati apte respondentem.* Novimus autem talem febrem, quamvis longioribus & multiplicatis paroxysmis continuam mentiatur, ad classem intermittens pertinere ex epidemica constitutione; nam eodem tempore plures semper observantur labora-

re tertianis duplicatis, vel & quartanis triplicatis quandoque, cum manifesta tamen intermissione. Præterea si in tali febre sensibilis remissio & exacerbatio contingant, tunc scimus, neque ad synochos, neque ad febres acutas continuas pertinere, sed ex genere continuarum remittens esse, quæ sæpe ex intermittens sunt, uti ad §. 738. dictum fuit. Videtur autem illa intermittens in continuas degeneratio ab aeris calore pendere imprimis. Novimus enim, uti postea dicetur in curatione intermittens, per calida nimis remedia data febrem intermittens mutari posse in continuam; atque videtur idem hic fieri. Nam hæc febrium species non observatur fere nisi tali constitutione, quæ intermittens epidemicæ grassantur: verum præcedenti paragrapho dictum fuit, tunc illas eo citius incipere, & mense Julio jam prodire, quando magnus adhuc in aere calor est. Quo plus vero ad hyemem vergit annus, eo plures intermittens genuinæ apparent, & continuarum illarum febrium numerus decrescit: unde Sydenhamus, diserte monuit in principio febrium intermittens illas continuas febres observari.

Magni autem momenti est in praxi medica hæc distinguere posse, quia nec venæ sectio, nec alia debilitantia remedia adeo locum habent in his febribus, quæ ex intermittens genere cum sint, continuas mentiuntur tamen. Similem enim curam requirunt ac intermittens, quibus talia nocere postea patebit, quando de illarum curatione agetur. Imo non dubitavit Sydenhamus (x) corticem Peruvianum in talibus febribus adhibere, optimo quidem cum successu; qui in vere continuis febribus nihil proficit.

§. 749. **I**ncipiunt cum oscitatione, pandiculatione, lassitudine, debilitate, frigore, horrore, rigore, tremore, pallore extremorum, respiratione difficillima, anxietate, nausea, vomitu, pulsu citato, debili, parvo, siti maxima. Hæc prout majora, pluraque simul, eo febris pejor, atque in subsequente tempore calor, & cætera symptomata pejora; & hic gradus febris primus, Incremento respondens continuarum, & reliquorum maxime periculosus: Urina tum ut plurimum est cruda, & tenuis. Incidens cadavera mortuorum in primo hoc stadio febris intermittens, post anhelitus, suspiria, ignaviam, inveni sanguinem crassum, impactum pulmonibus, semper tum fuerant pulsus parvi, frequentes, inordinati. Harv. exercit. anat. Cap. 16.

Considerandum jam est, quibusnam cum phænomenis febris intermittens incipiat, quomodo dein increseat, & summum vigorem adeptæ decrescat iterum, donec in perfectam *ἀνιψήξις* desinat. Omnia autem modo dicenda phænomena observantur etiam in homine antea sano, dum primus paroxysmus ingruit, vel ubi a præcedentibus paroxysmis emerit, & optime se habere videtur.

Primum fere signum est oscitatio, & pandicula-

tio, qua omnia membra extendunt & leviter movent, cum oblectamenti cujusdam sæpe sensu; mox succedit lassitudo & totius corporis gravitas, & major debilitas, sic ut corpus vix sustinere amplius possint. Eodem tempore ungues pallere incipiunt; atque ex hoc pallore ingruentem sibi paroxysmum quartanarii satis distinguere noverunt: paulo post apex nasi, digiti manuum & pedum pallent, uti & labia, & oculorum canthi; simulque tunc fri-

(r) Sect. I. cap. 5. pag. 109. (s) Lib. 3. cap. 4. pag. 117.

(t) In Epistol. I. responsor. pag. 275. (u) Sect. I. cap. 5. pag. 109.

(x) Epistol. I. Responsor. pag. 383.

frigus sentire incipiunt, & totum corpus concutitur, ac si aqua frigida perfunderetur. Unde primum illud febris intermittens principium *tempus exhorrescentie* vocavit Sydenhamus (y); atque inde hoc symptoma ortum credidit, quod materia febrilis, quæ nondum turgescens a massa sanguinea utcumque assimilata fuerat, jam tandem non solum inutilis, verum & inimica naturæ facta, illam exagitet quodammodo, atque laceffat; ex quo fit, ut naturali quodam sensu irritata, ac quasi fugam molita, rigorem in corpore excitet atque horrorem aversationis suæ testem & indicem. Eodem plane modo, quo potiones purgantes a delicatulis assumptæ, aut etiam toxica, incaute deglutita, horrores statim inferre solent. Simul tunc adest, vel paulo post sequitur, tremor totius plerumque corporis, in multis a maxillis incipiens, quæ celerime sæpe & alternis vicibus diducuntur & adducuntur; unde dentes ad se mutuo alliduntur, & sæpe tanta vi, ut in quartanario sene dentes cecidisse viderim, quamvis ante morbum satis firmi viderentur. Quandoque adeo molestus & diuturnus ille tremor in toto corpore est, ut ab invitis illis musculorum concussibus summa defatigatio fieret, & finito paroxysmo tanta maneret debilitas, & dolor in omnibus membris, ut vix artus movere posset virgo, mobilissima in genere nervoso, quæ tertiana autumnali, post aliquot paroxysmos in quartanam degenerante, laborabat. Dedi, cum sufficere his malis non posse videretur, corticem Peruvianum; &, quod mirabar, cessaverunt enormes illi tremores: febris vero quartana, sed placida, per totam hyemem mansit; verno dein tepore sensim & sponte sua soluta. Quandoque tantum frigus nascitur, imprimis in senibus quartana laborantibus, ut membra rigeant, penitus immobilia, & nulli fere articuli flecti possint.

Pleraque autem hæc symptomata docent, liberum & æquabilem spirituum motum per nervos tunc turbari & impediri, uti patet ex illis, quæ §. 627. & 680. de Tremore, & Debilitate febrili, dicta fuerunt. Simul autem vitales functiones turbantur: frigus enim extremorum, uti dictum fuit ad §. 621. attritum liquidorum in vasa & se mutuo minorem ponit, adeoque liquidum ad extrema stagnare; cor ergo minus contrahi, minus evacuari, adeoque & minorem influxum spirituum cerebelli esse. Cum autem frigore contracta vena, & subsultibus tremoribus musculorum pressa, sanguinem suis cavis contentum versus cor dextrum derivent; interimque cor, minus valide contractum, se tam facile evacuare nequeat, dum & in arteriis major resistetia adest; patet, maximam sanguinis copiam in venis magis circa cor dextrum, & in sinibus, & in pulmone, debere colligi; unde anxietas nascitur (vide §. 631.), & omni respirationis molimine nuntur viam sanguinis ex corde dextro per pulmonem in cor sinistram expedire. Cum autem pulmo, in vasis sanguineis repletissimus, tunc ab aere inspirato difficilius expandi possit, hinc respiratio difficillima fit. Cor vero irritatum continuo sanguinis per pulmonem transpressi influxu, & copia circa cor dextrum collectu, palpitat celerrime; unde pulsus citati quidem, sed debiles simul & parvi, quia parca tantum copia sanguinis in arterias exprimitur, quæ illis dilatandis non sufficit: de qua re antea in Commentariis §. 576. dictum fuit. Solent fere semper nausea & vomitus adeste hoc tempore, adeo-

que & naturales functiones turbantur. Cum autem probatum fuerit in Commentar. §. 636. liquorum immeabilitatem merito inter sitis febrilis causas numerari, patet satis ratio, quare sitis maxima hoc febris tempore adsit; cum & ad extrema stagnent humores, & circa cor & pulmones immeabilis sanguis accumuletur.

Omnia autem modo enumerata symptomata febris intermittenti potius adeste inveniuntur, quam febribus continuis: nam in illis raro vel nunquam tam validum, nec tam diuturnum, frigus adest: cumque febris continuæ, nisi omnium acutissima fuerit, incrementum non tam velox sit, quam febris intermittens; raro in febris continuæ initio omnia hæc symptomata adsunt, vel nunquam saltem tam valida. Unde & ex his incipientem febrem intermittentem a continuis utcumque distinguere possumus. Atque ideo Galenus (z) dixit: *Quæritur cum rigore invadunt, non abs re ex earum numero esse, quæ circuitu quodam repetunt, duxeris.* Quandoque tamen contingit, ut primus febrim intermittentium paroxysmus levior sit, adeoque non adeo molesta hæc symptomata habeat.

Cum autem, uti ad §. 3. dictum fuit, cujusque morbi tanta sit magnitudo, quantum a naturali statu recedit; patet satis, eo pejorem esse febrem intermittentem, quo symptomata enumerata majora & plura fuerint. Præterea observatur semper, quo frigus, tremor, pallor &c. pejora fuerint, eo majorem postea calorem sequi, & validiora esse illa symptomata, quæ sequentem febris statum comitari solent, nisi frigoris febrilis tempore suffocetur æger. Illa enim causa, qualiscunque demum fuerit, quæ intermittens febris paroxysmum excitat, dum incipit agere, vitales actiones, pulsus & respirationem, & calorem, qui inde pendet, turbat & lædit; unde, quo validior hæc fuerit, eo majori molimine vita adhuc superstes indiget, ut illam superet & expellat de corpore, vel saltem reddat non actuosam. Verum illud vitæ, in causam morbosam agentis, molimen, circulationis impetu & velocitate auctis, efficaciam suam præstat; unde patet ratio, quare tantus calor post validum frigus febrile sequatur. Præterea dum in valido frigore febrili in venis majoribus circa cor dextrum & sinu venoso, uti & in pulmone, sanguis fere stagnat, disponetur ad concretionem, &, expresso solo tenuissimo, residuæ moleculæ plus cohærebunt; hinc dum incipiunt minui illa obstacula circa extremitates arteriarum, sanguis corde pulsus majori cum attritu per ultimas arterias in venas transibit, adeoque augebitur calor (vide §. 675.) donec resoluta illa sanguinis immeabilitate, & subacta vel expulsa causa paroxysmi, redeat pristina circulationis æquabilitas.

Cum autem febres intermittentes duplici ratione considerari possint, quatenus nempe attenditur ad illa, quæ in singulis paroxysmis contingunt; vel quando omnes paroxysmi talis febris simul considerantur; patet, singulos paroxysmos habere suum initium, incrementum, & statum, uti de febribus continuis dictum fuit §. 590. tuncque comparando inter se, primus hic febris intermittens gradus respondebit illi stadio continuarum febrium, quod incrementum vocatur, in quo nempe magis magisque minuuntur ea, quæ de sanitate supererant, & contra augentur illa, quæ a morbo pendent. Si vero de omnibus paroxysmis febris intermittens simul agitur, tunc

(y) Sect. I. cap. 1. pag. 93.

(z) Method. Med. ad Glaucon. Lib. I. cap. 5. Chartes. Tom. X. pag. 349.

tunc ejus febris incrementum adesse dicitur, quamdiu paroxysmus duratione, & numero & vehementia symptomatum proxime præcedentem excedit.

Maxime autem periculosum esse illum primum febris gradum patet, si considerentur symptomata tunc præsentia, quæ vitalium functionum insignem lesionem demonstrant. Sanguis enim, uti dictum fuit, circa cor dextrum & in pulmone accumulatur, paululum tantum in cor sinistrum transit, quod tremulo motu palpitans per arterias, frigore contractas, illum transprimere nequit ad extrema corporis usque; adeoque patet, vitalem motum humorum ex corde in arterias, ex arteriis in venas, & dein in cor iterum, turbari & impediri; cumque ab his vita pendeat, uti ad §. 1. dictum fuit, apparet hoc febris tempore ipsam vitam in discrimen venire. Verum quidem est, sequenti febris stadio hæc obstacula solvi, liberamque denuo redire humorum circulationem; atque ideo paucissimos extinguere homines in febrium intermittens paroxysmis, si simul consideretur ingens numerus illorum, qui his febribus corripiuntur; interim tamen verum est, maximum periculum adesse primo illo febris stadio, illosque, qui febribus his pereunt, illo tempore mori. Summorum Medicorum observata suffragantur modo dictis. Sic Sydenhamus (a) notat, quod qui ex febribus intermittens moriuntur, si quidem in paroxysmo pereant, in primo illo tempore (exhorrescentiæ scilicet) fato fungantur; nam si ad tempus effervescentiæ pertigerint, saltem pro illa vice non moriuntur. Senibus autem quandoque hoc contigisse, ut in ipso vel primorum paroxysmorum rigore deficerent, alibi (b) monet. Sic Hollerius (c) vidit, in eo rigore, qui initium erat quartanæ accessionis, ægram mulierem extinguere. Idemque Hofmannus suis observationibus confirmat (d). Magnum pondus his addunt illa, quæ Har-

veus (e) in cadaveribus illorum, qui in primo harum febrium stadio defuncti fuerant, invenit; sic enim habet: in tertianæ febris principio morbifica causa cor petens, circa cor & pulmones quando immoratur, anhelosos, suspiriosos & ignavos facit, quia principium aggravatur vitale, & sanguis in pulmones impingitur, incrassatur, non transit (hoc ego ex dissectione illorum, qui in principio accessionis mortui sunt, expertus loquor) tunc semper pulsus frequentes, parvi, & quandoque inordinati sunt; ab adæcto vero calore, attenuata materia, apertis viis & transitu facto, incallescit universum corpus, pulsus majores fiunt & vehementiores, ingravescente paroxysmo febrili. Ubi enim calor febrilis post frigus sequitur, novimus expeditas iterum esse vias sanguini pulso ad extrema corporis usque, adeoque omnia obstacula soluta esse, tam illa, quæ a vasorum contractione, quam quæ a liquidorum imbecillitate facta fuerant; adeoque solam tantum circulationis velocitatem auctam superesse, quæ brevi in his febribus sopietur: unde nullus metus est, ut hoc paroxysmo pereat æger. Verum quidem est, quod in homine plethorico, per calorem febrilem rarefacto sanguine, vasa quandoque rumpi possent in cerebro, pulmone &c. lethali cum eventu; sed tunc satis patet, in tali casu mortem non pendere a febre ut unica causa, neque adscribi posse illis, quæ in omni febre intermittente obtineant, de quibus hic tantum agitur.

Urina vero plerumque hoc febris intermittens tempore cruda & tenuis esse solet, ob contracta vasa, debiles vires cordis, & potum sæpe copiosum ingestum; unde per renes tantum tenuissima & mere aquosa fere sanguinis pars transit.

Videantur & illa, quæ de symptomatibus frigoris febrilis dicta fuerunt §. 576. 577. 578.

§. 750. **H**unc statum (749.) excipit alter, incipiens cum calore, rubore, respiratione forti, magna, liberiore, anxietate minori, pulsu majori, robustiorique, siti magna, dolore artuum & capitis magno, Urina plerumque rubra, respondet ætiam febrium continuarum.

Postquam per aliquod tempus, longitudine varium pro diversa febris indole, anni tempestate, ægri temperie & ætate (vide §. 575.), duravit primum illud febris intermittens stadium, incipit frigus minui & tremor, calorque gradatim redit in extremis corporis partibus; simulque pallor evanescit, & redit rubor; respiratio, quæ ante difficillima erat, liberior redditur, tandemque aucto calore fortis & magna fit: sanguis enim, qui antea fere stagnabat circa cor & pulmones, jam libere transit, sed rapido simul motu, unde & auctam respirationem requirit, ut eodem temporis spatio major sanguinis copia per pulmonem trajici possit. Anxietas autem, quæ tempore frigoris febrilis ob sanguinis egressum ex corde impeditum (vide §. 631.) aderat, minuitur, dum decrescunt obstacula, simulque pulsus major & robustior fit, quia cor contentum suis cavis sanguinem jam in arterias circa extrema sua pervias propellet. Sitis tamen sæpe adhuc magna adest, partim ob humores nondum penitus solutos, partim etiam ob siccitatem linguæ & oris, quæ ca-

lorem febrilem comitari solet: sæpe etiam, uti postea videbimus, putrida biliosa colluvies in primis viis adest, quæ calore febrili mota & pejor reddita sitim validam producere valet (vide §. 636.) Dum autem per tremores illos prægressos tot & tam validis sæpe concussibus agitatae fuerunt partes musculosæ, non mirum est, artus dolere, dum sanguis jam magno satis impetu & velocitate per has partes movetur. Quia autem calore febrili, & aucta circulationis velocitate, vasa magis distenduntur, dolor capitis magnus sæpe adest hoc febris tempore. Urina autem coloratior solet esse, quam in frigore febrili, ob majorem attritum fluidorum ad vasa, & plerumque rubet, magis minusve colorata pro varia febris intensitate, & potus assumpti copia.

Hoc febris intermittens stadium Sydenhamus (f) vocavit tempus ebullitionis, sive fermentationis (quo autem sensu hæc vocabula intelligenda velit, alibi (g) dixerat), qua nempe natura uti consuevit, uti in febribus morbosam materiam subigat, & expellat de corpore. Respondet autem hic status

(a) Sect. 1. cap. 5. pag. 94. (b) Ibid. pag. 115. (c) In Conc. Hippocr. pag. 302.
(d) Medicin. ration. system. Tom. IV. part. 1. pag. 81. (e) De motu cordis cap. 16.
(f) Sect. 1. cap. 5. pag. 94. (g) Ibid. cap. 5. pag. 93.

status febris intermittens vigori febrium acutarum, quia postea sensim remittunt omnia symptomata, & febris decrevit. Differt tamen in eo, quod in vigore febrium acutarum æquo quasi Marte dimicet natura cum maxima morbi vehementia, & incerto quidem eventu, cum aliquando morbum su-

peret, quandoque & victa succumbat, uti in Commentariis §. 590. dictum fuit; in febribus vero intermittens certi sumus, quod in hoc paroxysmo natura morbo prævalebit, cum illi, qui perituri sunt, primo febris stadio extinguantur, uti præcedenti paragrapho dictum fuit.

§. 751. **T**um ultimo ingens plerumque sudor, remissio omnium symptomatum, Urina crassa, sedimentum lateri contuso simile, somnus, ἀνυπνία, lassitudo, debilitas.

Sequitur tunc ultimum stadium febris intermittens, quod tempus despumationis dixit Sydenhamus (b) monens, se illo nomine nihil aliud intelligere, quam materiam febrilem jam subactam, & quasi devictam, expulsionem, sive separationem. Videtur autem hæc expulsio per sudores & urinas imprimis fieri: fere semper enim summum paroxysmi vigorem sudor sequi solet, & plerumque satis profusus, calidus, toto corpore manans. Dum enim & in frigore, & calore febrili, magna sitis adfuit, copioso potu ingesto, sanguis tenuis liquidi copia abundat; cumque simul aucta circulationis velocitas adest, & libera humorum circumductio per omnia vasa corporis rediit tempore caloris febrilis, per cutis calidam jam, & lecti tepore tota, vasa exhalantia facilem viam invenit aquosa sanguinis pars, & sudoris specie exit. Magnum autem ab hoc sudore levamen percipere solent ægri, & eodem tempore omnia symptomata, quæ calorem febrilem comitabantur, minuuntur, & æger ad perfectam ἀνυπνίαν venit. Accidit quandoque eodem hoc tempore, quandoque & in prioribus febris stadiis, vomitum accedere, vel & alvum solvi, sicque etiam per has vias materiam febrilem expelli; fere semper tamen sudor paroxysmum febris intermittens claudit. Pulchre hæc notavit Galenus (i), ubi tertianæ exquisitæ decursum describit, dicens: *Et jam bibendi tempus adest ægrotanti, & statim post potum plurimus vapor calidus per cutim exhalat, sudoris nunciatus, bilisque supervenit vomitus, vel alvus deorsum prorumpit, & biliosum megit &c. supervenit enim sudor vaporosus & calidus, quemadmodum in balneo. Totum vero corpus ipsi æqualiter sudat, talisque est pulsus, qualis sanorum in exercitationibus & balneis, velox scilicet, ac magnus ac vehemens & frequens.*

Urina autem emissa hoc sudoris tempore, vel & post paroxysmum finitum, sæpe sequenti modo se habet: dum emittitur, rubicunda est, tota quasi saponacea & spumescens, deinde, postquam stetit per aliquod tempus, pellicula in summitate urinae apparet, vasis continentis lateribus accreta: in fundo autem vasis magna copia sedimenti hæret, quod colore suo laterum coctorum, vel boli Armenæ,

pollinem imitatur; unde & hæc urina lateritia solet vocari. Adeo autem frequenter talis urina post febrium intermittentium paroxysmos apparet, ut latentes sub aliena larva quandoque has febres hoc imprimis signo cognoverit Sydenhamus (K). Notat enim, quandoque in constitutione quadam epidemica contigisse, ut earum paroxysmi non cum rigore & borrore, quos postea febris excipit, invaderent, sed æger iisdem plane symptomatibus tentaretur, ac si apoplexia vera laborasset, quæ tamen nihil aliud esset, utcumque hunc effectum emularetur, quam ipsa febris caput impetens, ut ex aliis signis, ita ex colore urinae satis liquebat: quæ in intermittens ut primum rubore saturato exstat, qualis cernitur in urina eorum, qui ictero laborant, etsi non adeo intense ruber; & pariter sedimentum deponit pulverem laterum fere referens. Unde etiam, tali urina conspecta, nullas evacuationes per sanguinis missionem, purgantia &c. adhibebat, quas intermittens adverteri noverat; sed expectabat, donec paroxysmus sponte sua cessaret, & tunc dato cortice Peruviano febrem hanc profligabat.

Notandum tamen, non semper talem urinam hoc tempore adesse, nam post febres intermittentes vernas, & imprimis post tertianas exquisitas, quarum paroxysmi non ultra horas duodecim extenduntur, urina subruffa, vel subflavescent, sæpe mingitur, cum nubecula vel enæoremate; quandoque & sedimentum læve, æquale, & album habent, & læto esse soleant; uti jam notavit Galenus (l). Imo & in primis intermittentium autumnalium paroxysmis quandoque talis urina non invenitur, sed plerumque tunc tantum, quando validiores paroxysmi adfuerint. Præterea & in scorbuticis talis urina apparet, licet febre intermittente non laboraverint (m).

Sudorem autem illum sequi solet plerumque blandus somnus, & post hunc totalis febris remissio invenitur; sed superest lassitudo & debilitas, quibus febris intermittens paroxysmum ab ephemera distinguere posse, dictum fuit §. 728. quando de ephemera agebatur.

§. 752. **S**æpe abeunt in acutas, periculosas; quod calori nimio, & motui excitato nimis, ut plurimum debetur.

Quamdiu febres hæc perfectam intermissionem habent, raro, vel nunquam, periculosæ sunt, nisi in senibus vel debilissimis hominibus: ubi vero in continuas acutas degenerant, sæpe admodum periculosæ sunt. Satis autem in hanc mutationem proclives esse febres intermittentes, patuit ex illis, quæ §. 748. dicta fuerunt: tunc enim constitit, febres au-

tumnales, quamvis proprie intermittentes ex suo genio fuerint, tamen sæpe indolem continuarum æmulari; dum ob duplicatos & protractos earundem paroxysmos nulla intermissio observatur, sed remissio tantum. Notatum autem fuit ibidem, illud tunc imprimis contingere, quando maxime epidemica futuræ citius ingruunt sub æstivis caloribus. Verum febres

(b) Ibid. c. 5. p. 64.

(i) De Crisib. l. 2. c. 4. Chast. T. VIII. p. 472.

(K) Epist. 1. Respons. p. 87. (l) Vide loco modum citatum.

(m) Vide Herm. Boerh. Instit. §. 1007.

febres intermittentes perfectæ, quæ aliquot jam paroxysmis typum suum servaverant, quandoque in acutas continuas abeunt, si ægri lecto incarcerationentur, vel calidis nimis remediis cura harum febrium tentetur; sicque plures, cerebro affecto, ex his febribus in continuas vergentibus, periisse monuit *Sydenhamus* (n); simulque cavere iussit, ne per sudorifera facile cura tentetur in tertianis & quotidianis febribus; imprimis si hæc febres nondum certum typum induerint, incontinuitatis vicinia adhuc hærentes. Alia autem occasione (o) notavit, si sudor ille, qui intermittentium paroxysmum claudere solet ultra modum promoveatur, dum æger lectulo jugiter, affigitur, continuam febrem accendi. Ex dictis autem satis apparet, calori nimio, & motui nimis excitato, illam mutationem intermittentium

in continuas tribuendam esse. Sic virgini tertiana laboranti consilium dabatur, ut magnam satis copiam spiritus vini, & piper contritum cum calida cerevisia sumeret; unde tertiana febris in continuam violentissimam mutabatur, in qua per plures dies delirabat, redeunte denuo tertiana, dum acuta continua cessaverat, sed admodum inordinata, cum pessimis symptomatibus, & pertinacissima (p). Quartanam, verno tempore calidissimis remediis tractatam, in pleuritidem sævam transisse vidi: non autem quartana manebat, dum pleuritis simul aderat, uti in illo casu in Commentariis §. 738. memorato fiebat, sed quartanæ paroxysmus, post assumpta calidissima remedia, non desinebat in ætate, sed in pleuritidem mutabatur.

§. 753. **F**ebbris intermittens sua tria tempora (749. 750. 751.) percurrens, fibræ minimis vasculorum & viscerum magnam infert vim, stagnando, obstruendo, coagulando, pellendo, resolvendo, attenuando; hinc debilitantur vasa, morbosa fiunt liquida, eo in primis genere mali, quo partes minus assimilatas, nec æqualiter mistas habent; ex quibus simul acrimonia exoritur; unde ab omnibus simul facillima in sudorem proclivitas multum debilitans, ipso viscido sanguinis transudante; tum urina mire crassa, turbida, jumentosa, pinguis; similis saliva; inde debilis, solutus, vix coherens cruor optima parte spoliatus, residua æcer & crassus simul; adeoque ex lassis vasis, & crassis acribusque liquidis hæc febres diuturnæ dein terminantur aliquando in Chronicos, scorbutum, hydropem, icterum, leucophlegmatiam, tumores scirrhusos abdominis. & quæ hinc sequuntur mala.

Si nunc attente perpendantur illa omnia, quæ in triplici illo stadio febrium intermittentium; paragraphis hic citatis recensita, contingunt, poterunt intelligi multi effectus, qui ab his febribus in corpore fiunt, & de quibus hac paragrapho agitur.

Tenerum & molle juvenis corpus post mortem æris ambientis frigus habet, atque tunc sic rigescere solet, ut nulla fere vi artus flecti possint. In summo & diuturno frigore febrilis similis fere rigiditas observatur, adeoque patet, cohesionem solidarum partium tunc plurimum augeri. Verum succedente calore laxantur illa, quæ antea obriguerant, & aucta velocitate motus circulatorii, liquida majori impetu agunt in vasorum latera, atque illa distendunt; unde totum corpus, antea contractum & pallidum, nunc tamen & rubet. Dum autem validis & frequentibus febrium intermittentium paroxysmis hæc bina contingunt sæpius, debet insigniter minui solidarum partium corporis debita firmitas. Durum enim lignum sæpius flectendo & remittendo frangitur, & elateres fortissimi hoc modo omnem vim suam amittunt. Sic animalium carnes, hyemali si obriguerint frigore, subito calore succedente tenerissimæ fiunt, unde apparet, quantum frigoris & caloris reciprocae illarum vicissitudines minuere possint solidarum partium robur.

Si jam consideretur, tempore frigoris febrilis stagnare humores, sanguinem mora & quiete in majoribus venis & sinibus circa cor in concretionem tendere, sicque immeabilem redditum vasa obstruere; paulo post tamen in calore febrili eundem illum sanguinem, auctis jam cordis viribus, pelli per vasa; patet satis, illum difficilius tunc transire posse per arteriarum angustias, adeoque, dum major resistencia est circa arteriarum fines, debent plus dilatari vasa; ergo & fibræ solidæ illorum tunicas

constituentes plus distrahi, ergo & debilitari (vide §. 25. 3.), donec repetito transfluxu per arteriarum angustias in venas resolvantur & attenuentur nimis coherentes sanguinis moleculæ, & redeat pristina, finito paroxysmo, circulationis æqualitas.

Debilitantur ergo vasa, sed & morbosa fiunt liquida. Dum nempe a conditionibus sanorum humorum recedunt. Demonstratum enim fuit in Commentariis §. 25. & 44. requiri in solidis partibus debitum robur, ut ingesta assimilantur naturæ nostræ, & fluida habeant illas dotes, quæ in sanitate adsunt. Cum ergo ostensum modo fuerit, solidarum partium robur per febres intermittentes minui: patet, & liquidorum morbosam degenerationem necessario sequi debere; imprimis vero talem, quæ a minus perfecta partium assimilatione, & inæquali earundem inter se miscela, fit. Dum enim in frigore febrili sanguis ruber versus interiora recurrit, uti docet pallor corporis; & circa cor & majora vasa accumulatus stagnat fere, solum tenuissimum per pulmones in cor sinistrum transpressum debilem vitam continuat; adeoque turbatur intima illa miscela omnium partium sanguinis inter se, quæ in sanitate aderat; simulque sic disponi videntur crassiores sanguinis moleculæ, ut facilius etiam postea a tenuioribus recedant, dum interruptitur sæpe, & notabili tempore, intima & perfectissima illa unio omnium inter se. Cum autem omnes humores nostri in sanitate perfecta, si bilem & urinam exceperis, blandissimi sint, non mirum erit, acrimoniam in his nasci, dum a sanitatis conditionibus recedunt; præcipue, cum auctus sanguinis per vasa motus, qualis tempore caloris febrilis adest, sanguinem resolvat in sales, & olea volatilia & acria, uti §. 100. demonstratum

(n) Epistol. I. Respons. pag. 275. (o) De Podagra pag. 389.
(p) Medical Essays Tom. I. cap. 31. pag. 196.

tum est; & per febrim ipsam impediatur blandi chyli confectio, quo acrior jam sanguis demulceri posset; & præterea, tempore inter paroxysmos medio, ob debilitata solida & humorum degeneracionem, debita ingestorum coctio & assimilatio deficient.

Unde ab omnibus simul facillima in sudorem proclivitas multum debilitans, ipso viscido sanguinis transfudante. Perfecta enim miscela & unio partium sanguinis inter se minuta sunt, uti vidimus, & ob debiliorem solidarum partium in fluida actionem, minus firmus sanguis est; hinc facilius tenuior sanguinis pars a crassiori recedit, & per laxiora vascula cutanea exprimitur. Sed & ipsa crassissima rubra pars sanguinis dissolvitur sæpe per has febres, uti docet pallidus color illorum, qui diu his afflicti fuerunt; atque sic non tantum aquosa & tenuior humorum nostrorum pars, sed & ipsum viscidum sanguinis solutum quandoque per sudores exit. Videmus enim ingesta alimenta, dum assimilantur in naturam nostram, prius feri sanguinis plasticam indolem assumere, quod tam facile ab aucto calore concrevit, atque naturaliter nunquam tale quid de corpore expellit, nam nec in urina, nec in saliva, bile aliisve a sanguine secretis humoribus, serum sanguinis naturaliter invenitur: multo minus adhuc rubra sanguinis pars. Debilitatis vero vasis in toto corpore, & per sudores validos & diuturnos valde laxatis illis emissariis, quæ in cutis superficiem hiant; videntur & crassiora per has vias exire posse de corpore, ipsumque sanguinis viscidum quandoque exprimi. Sic in hominibus sanis, æstuante sub cælo valido labore exercitatis, viscidus, indusia flavo colore tingens, sudor exit; imo quandoque imprimis sub axillis, rubicundi coloris sudor expellitur. In moribundis viscidus & tenax sudor apparet. Dum autem sic subducitur per sudores de corpore illud, in quod chylus ex ingestis paratus mutatur, dum nostris assimilatur humoribus; & ex quo postea debent restitui illa, quæ tam in solidis, quam in fluidis de corpore pereunt; patet satis, magnam debilitatem sequi debere. Falluntur ergo illi, qui dum vident, paroxysmum febris intermittens sudore orto solvi, putant omni molimine hunc sudorem promovendum esse, sperantes, sic omnem materiam febrilem evacuari posse. Quotidiana enim observatio docet, omnium difficillime a febribus intermittens liberari illos, qui copiosissimis sudoribus diffuunt; neque sanari, nisi sudores illi prius cohibeantur. Unde etiam, uti postea ad §. 764. dicetur, sudor ille, qui in fine paroxysmi adest, iusculis carniū, pituita vinosa & similibus, quæ liquidi copiam subministrant, blande promoveri debet; minime autem vi remedium, aut stragulis, exprimi; ne per sudores elabantur illa, quæ retineri debebant. Debilitas autem & languor, qui nimios illos sudores sequuntur, satis evincunt, illos damnatos fuisse. Nam & hic locum habet axioma generale practicum, quod Hippocrates non tantum de perturbationibus alvi & vomitionibus, sed & de alia quacunque valorum evacuatione stabilivit; quod nempe fiant hæc tales, quales oportet, si conferant, & facile ferant; sin minus, contra (q).

Tum urina mire crassa, turbida, jumentosa, pinguis. Urina enim est aquosum livium, quod abluit, sibi miscet, & de corpore expellit, quidquid

in aqua potest solvi, & per renum vasa transire; naturali usu serviens, ut olea & sales acriora jam reddita, & nocitura, si diutius manerent, eluantur. Cum autem per febrim incitato motu circulatorio major acrimonia salibus & oleis sanguinis concilietur (vide §. 100.) pluraque deterantur de solidis partibus corporis, sanguis ipse partes minus assimilatas nec æqualiter mistas habeat, & vasa omnia debilitentur; patet ratio, quare urina crassior contentis saturatior, hinc illico fere turbida, saponacea & pinguis reddatur. Per febres enim intermittentes pingue corporis solvi & expelli de corpore novimus, dum obesi homines, diutius has febres passi, penitus emacientur. Illud autem pingue solutum, circulantibus humoribus mistum, motu per vasa & calore acrius redditum, salibus sanguinis pariter acrioribus miscetur, & saponaceum fit; sicque in aqua solutum per urinam exit. Ob easdem causas quandoque & similis saliva observatur, spissior nempe & copiosior; dum vasa, huic secernenda & excernenda inservientia, debilitata, per febrim majori impetu agitatibus humoribus, urgentur nimis.

Inde debilis, solutus, vix coherens cruor &c. Sanorum & robustorum hominum sanguis firmus & compactus est, sic ut de vena eductus concrevit fere totus in solidam massam; contra vero in laxis & debilibus puellis sanguis dilutus est, & paululum tantum rubri concreti, copioso tenui liquido innatantis, exhibet. Tam insignis autem diversitas in sanguine a majori minorive firmitate vasorum & viscerum pendet, qua in fluida nostra agunt; uti in *Capitulis de fibra debili & rigida* antea demonstratum fuit. Cum autem per febres intermittentes diuturnas debilitentur vasa, uti demonstratum fuit; minuetur & cohesio partium sanguinis, adeoque solutus & vix coherens fiet cruor, simulque singulis paroxysmis per sudores fluidissima & mobilissima pars expelletur; & quamvis potu copioso ingestio restituatur liquidum, illud crudum manebit, dum vires assimilantes debilitatae sunt, adeoque optima parte spoliabitur sanguis, & per sudores expulso liquidissimo, residuum lentescet; simulque, a blanda & naturali humorum nostrorum indole recedens, fiet acrius, uti demonstratum fuit. Si jambina hæc simul componantur, vasorum nempe laxa debilitas, & in humoribus, per hæc vasa motis, spissitudo major cum acrimonia comite, patebit ratio plurimum malorum, quæ febres intermittentes validas & diuturnas sequi solent: de quibus videri poterunt illa, quæ ad §. 44. dicta fuerunt. Imprimis autem metuenda est facilis vasorum dissolutio, dum crassi & acres humores per vasa debilitata citato motu tempore paroxysmi pelluntur. Sic vidi in virgine, quartanam diuturnam & validam passa, sanguinem magna copia ex gingivis erupisse; & in palpebris absque ulla vi externa natas fuisse ecchymoses: unde & intelligitur, quare apud Hippocratem (r) legatur: *Quibus in febribus quartanis sanguis e naribus fluxerit, malum est*. Novi equidem, quod a multis ultimi illi Aphorismi non habeantur pro genuinis, & hinc dubia videatur loci allegati fides; quia creditur repugnare alteri apud Hippocratem loco (s), ubi sequentia habentur: *Urina crassa, alba, qualis Archigenis, in laboriosis quartanis interdum exit, & liberat*.

(q) Aphor. 2. Sect. I. Charter. Tom. X. p. 5.
(r) Epidem. 6. Chart. Tom. IX. pag. 475.

(s) Aphor. 5. Sect. VIII. Charter. Tom. IX. pag. 342.

liberat abscessu. Si vero aliter hoc & sanguis de naribus profusus & satis & copiose. Ex quibus videtur concludi posse, hæmorrhagiam in quartanis febribus tanquam utilem & salutarem laudari. Verum si conferatur cum hoc loco Aphorismus 74. Sect. IV. (1), cujus alia occasione in Commentariis §. 594. memini, patebit evidenter, vocabulum τεταρτανοίη non debere referri ad febres, sed ad diem morbi, adeoque non significare febrim quartanam, sed quartum febris diem: qua ratione etiam Foësius & Coronarius hunc textum verterunt, ut optime Charterius in suis Commentariis in ultimos illos Hippocratis adscriptos Aphorismos monuit (u). Merito ergo damnatur tanquam mala in quartanis febribus hæmorrhagia narium, auctoritate loci allegati: uti etiam, quia sanguinis evacuationes per se nocent in cura febrium intermittensium, uti §. 672. dicitur: videturque talis hæmorrhagia notare nimis facilem solutionem vasorum a sanguine acriori.

Ab hac spissitudine sanguinis & acrimonia videtur producta fuisse tonsillarum inflammatio, quam post febres intermittentes diuturnas observavit Sydenhamus (x), imprimis si evacuationes justo copiosiores simul adhibita fuissent. Notat autem huic malo brevi deinceps supervenisse raucedinem, oculos cavos, & faciem Hippocraticam, mortis certo imminenti signa prænuucia. Facile autem patet & in aliis corporis partibus similia mala ab iisdem causis contingere posse. Sic notavit Jacotius (y), se ter in eodem anno observasse in febre tertiana, cum rigore non ita ordinato, exortam suppurationem in imo ventre, cujus nullum signum memoratu dignum præcesserat; unde subito effuso pure supra intestina, aut intestinis ipsis ad sphacelismum perductis, improvise mors secuta est cum rigore, sudore frigido, animi deliquio, dolore ventris & inflatione. Talem enim sanguinem, qui & acer & spissus simul est, inflammationibus producendis aptissimum esse patuit ex illis, quæ ad §. 376. 377. in historia inflammationis dicta fuerunt.

Simul etiam apparet, talem sanguinis cacoehymiam, ex diuturnis febribus intermittensibus natam, varios morbos chronicos, & quidem difficillimos, producere posse, prout in his illisve visceribus impacta hæserit; vel etiam quatenus morbi chronici a vitiis liquidorum sensim natis, universali labe massam sanguinis inficientibus, ortum ducunt (vide §. 1050.) Sic Scorbutum sequi post febres intermittentes nemo mirabitur, qui considerat, huius morbi causam proximam esse talem sanguinis indolem, qua & crassitie simul & acrimonia peccat, uti postea §. 1153. ex præmissis omnibus huius morbi phenomenonis demonstrabitur. Hydropem vero a nimia debilitate solidarum partium nasci posse, §. 44. 2. demonstratum fuit, quæ in hoc casu obtinet, uti paulo ante dictum fuit. Crura tunc primo intumescere solent, atque his tandem penitus distentis in abdominis cavo lymphæ colligitur. Crurum vero tumor non adeo mali omninis est; imo Sydenhamus (z) numquam hoc moleste tulit, quin potius de morbi exitu omnia bona animo concipie-

Tom. III. Pars I.

bat, edoctus observatione, febrim sæpe fugam meditari iisdem gradibus, quibus hoc symptoma supervenit: tuncque non videtur talis crurum tumor a mera laxitate fieri, verum etiam aliquid materiæ morbosæ versus has partes deponi. Cum autem catharticus nimis repetitis per febris decursum sæpe hoc symptoma originem debeat, & raro, in juvenili saltem ætate, nisi ab hac causa contingat (a), minus tutum videtur, evacuantibus curam huius mali tentare, imprimis si adhuc perseveret febris: observavit enim Sydenhamus (b), febrim tunc profundius radices agere, neque tolli hydropem. Frictio partium tumentium, & vini medicati ex amaris roborantibus & aromaticis usus, tuto & facile hoc malum superare solent; dum simul languenti corpori optime succederunt. Idem obtinet, si iners hæc materies non deponatur versus inferiora corporis loca, sed per habitum corporis diffusa Leucophlegmatiam faciat; quæ tamen, uti ad §. 72. dictum fuit, ab hydropem distinguitur, quod in hydropem in aquosam tenuitatem degenerent fluida, in Leucophlegmatia vero frigida & pituitosa humorum indoles sit, quæ laxitatem & pastaceam quasi mollitiem totius corporis efficit: cum hydropem a nimia sanguinis dissolutione nata pedes primum tumere incipiant. Jam notaverat Hippocrates (c) post febres diuturnas λευκὴν φλέγμην sequi, dicens: *Quem pituita alba detinuerit, totum corpus tumore albo intumescit &c. morbus hic a pituita oritur, quum quis ex diuturnis febribus, pituitosus exstans, impurgatus est, vertitur pituita ad ejus carnes.* Pejor longe hydrops post febres diuturnas sequitur, si scirrhus obstructions viscerum illam fecerint, a quibus hydropem fieri postea in Comment. §. 1229. demonstrabitur.

Cum autem in Physiologicis demonstratur, sanguinem venosum a pancreate, ventriculo, omento, liene, mesenterio reducem in trunco venarum portarum colligi, atque inde per convergentes venarum portarum ramos, per totam hepatis substantiam distribui; facillime a crassiori sanguine, per diuturnas febres liquidissima parte, orbato, in hoc viscere nascuntur obstructions, quia sanguis venosus, absque cordis actione renovata, per arteriosas angustias transire hic debet. Hepatis autem obstructionem Icterus sæpissime sequi, patebit ex illis, quæ in Capitulo de Hepatide postea dicentur. Unde etiam vigesimo septimo huius sæculi anno, quando intermittentes autumnales pertinaces admodum epidemice grassabantur, plurimis ægris Icterus supervenisse memini.

Verum ab eadem causa in aliis etiam visceribus abdominis pertinaces obstructions nasci observatio docet, quæ quandoque in scirrhusos tumores, vix resolvendos postea, mutantur. Sic in tertiana pertinaci, quæ, autumno incipiens, vere sequenti tantum cessabat, observavit Galenus (d), quod lien maxime intumuerit, & præcordia flatu distenta fuerint. Idem jam in pancreate, omento, mesenterii glandulis &c. contingere posse facile patet. Interim tamen notandum est, non semper adeo infan-

E

nis

(1) Charter. Tom. IX. pag. 124.

(u) Ibid. pag. 142.

(x) Sect. I. cap. 1. pag. 217.

(y) Holler. in Coac. Hippocr. pag. 811.

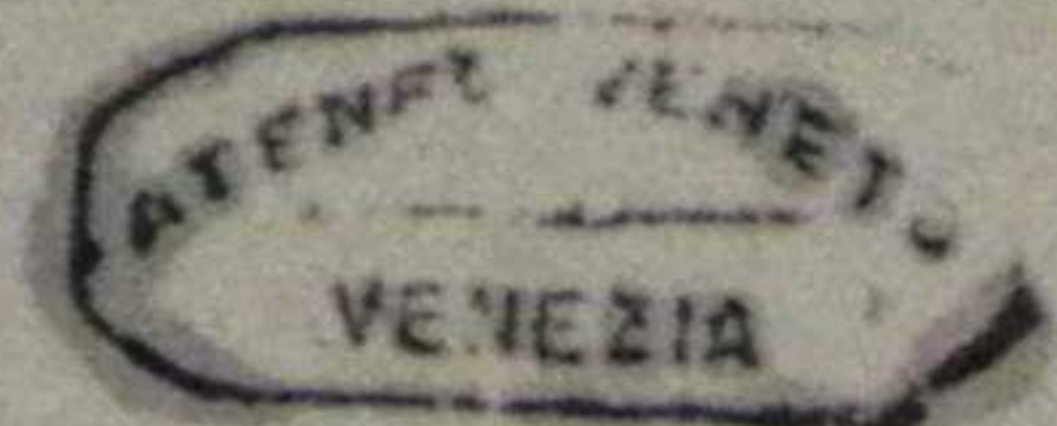
(z) Sect. I. cap. 5. pag. 120. 122.

(a) Ibidem pag. 120.

(b) Ibidem.

(c) De affectionibus c. 5. Chart. Tom. VII. pag. 615. & de internis affect. c. 32. ibid. pag. 675.

(d) Method. Med. ad Glauc. Lib. I. cap. 9. Charter. Tom. X. pag. 352.

nis esse tumores abdominis post febres intermittentes : notavit enim Sydenhamus (e), quod cum febres autumnales teneram ætatem diu cruciarint, nulla spes sit easdem abigendi, donec abdominis regio, circa lienem precipue, indurari atque tumescere inceperit; iisdem enim gradibus, quibus hoc symptoma supervenerit, febris etiam fugam meditatur. Neque forte ex meliori aliquo prognostico morbum hunc brevi abiturum dixeris, quam si sedula observatione suboriri hoc symptoma perspexeris. Postquam enim febris cessavit, purgantibus aliquoties repetitis, una cum abdominis perfrictione, & inunctione unguenti arthanitæ, martiati &c. solet solvi feliciter collecta saburra, & expelli de corpore. Videtur enim sæpe contingere,

quod colon intestinum infarctum & tumens circa lienis regionem, ubi inflectitur illud intestinum, scirrhum lienem mentiatur: longe enim citius solvi & curari tales tumores observavi sæpius, quam fieri posse videtur, si in liene hæssisset malum. Notandum præterea, quod illis annis, quando epidemice grassantur febres intermittentes, tunc ventris ille tumor, qui infantibus post has febres accidit, scirrhusa duritie tangentis digitum ferit, aliis vero annis flatulenta potius tensio apparet (f).

Facile autem patet, plurima alia mala adhuc sequi posse, pro diversitate viscerum obstructorum, & functionum læsionibus inde pendentibus. Sufficit enim hic generalem omnium horum originem indicasse.

§. 754. Cæterum, nisi malignæ (753.), corpus ad longævitatē disponunt, & depurant ab inveteratis malis.

Quamvis autem omnia mala, præcedenti paragrapho enumerata: quandoque febres intermittentes sequantur, non tamen semper corpori nocent, sed tunc tantum, quando nimis validi paroxysmi vires subito debilitant, profusis nimis sudoribus liquidissima diffiantur, vel nimia diuturnitate molestæ hæc febres corporis robur solvunt. Plerumque enim, si debito victus regimine utantur ægri, neque perversa medela adhibeatur, facile tolerantur, & plus boni, quam mali, facere solent. Celeberrimus Boerhaavius testabatur, quod longævi homines plurimi, quos de hac re interrogaverat, in flore ætatis quartana febre, quæ omnium intermittantium maxime diuturna esse solet, laboraverint. Neque, credo, negabunt attenti ad hæc Medici, quod post quartanas febres, nullis validis remediis turbatas, sed bona diæta & verno tepore sensim solutas, firmiora fuerint inventa hominum corpora, & morbis longe minus, quam ante, obnoxia. Compendium enim talis vitæ generis, quod Celsus (g) sanis hominibus commendat, hæc febres habent. Validum enim frigus magnus æstus excipit; tempore paroxysmi plerumque omnes cibus fastidiunt, quos intercalariis diebus maxime expetunt sæpe &c. Sed & quartana diuturna sæpe totum corpus emaciatur, dum omne pingue solvitur & per urinam aliasve vias educitur de corpore, æque ac per argentum vivum; vel per decocta sudorifera fit; unde mutatio feræ radicalis humorum per resolutionem & expulsionem succedentem obtinetur; sicque optime disponitur corpus ad expulsum veterascens, & instaurationem novæ, vitalis materiæ; adeoque corpus prudenti talium febrium regimine ad longævitatē dicitur (h).

Si jam consideretur, quod in frigore febrium intermittantium totum corpus tremat & concutitur valide sæpe per horas, æque fere in internis quam externis partibus & contractæ arteriæ extremæ contentos humores in latiores truncos retroagant, uti docet pallor, sicque obstructionibus circa fines arteriarum hærentibus resolvendis optima nascatur opportunitas; non mirum videbitur, posse solvi & expelli sæpe talia, quæ nullis aliis remediis obediunt; præcipue cum paulo post sequatur rapidus

adeo per omnia vasa motus, qui illa, quæ visceribus infarcta hæserant, per concussus illos jam mobilia reddita, ulterius expediat. Hinc apparet, quare febres illæ toties ab inveteratis etiam malis corpus liberent, quæ frustra aliis remediis tentata fuerant. Historia Medica plurimas observationes habet, quæ hoc confirmant; paucas adduxisse sufficiet. Vidi sic sæpius in ægris, qui tertianis autumnalibus, epidemice grassantibus & pertinacissimis, ægrotabant, & imprudenti consilio cortice Peruviano febrim suppresserant, antequam per febrim materia febrilis, plerumque in his casibus circa præcordia hærens, expedita fuerat; omnia in cassum tentata fuisse, miserisque levi ictero defœdatis languisse tota hyeme, donec mense Februario tertiana verna corriperebatur, quæ paucis paroxysmis solvebant hærentem in visceribus saburram, & per alvum specie liquaminis nigri tenacis & olidissimi expellebat, felici plerumque cum eventu. In quibusdam tamen, quamvis rarius, hepar diu hac saburra oblectum & tabefactum jam, post deturbatam hanc colluviem, purum sanguinem demittebat; unde summa debilitas, animi deliquium, & mors quandoque sequebantur sanguine per vomitum vel alvum ingenti copia rejecto. Quartanam non tantum securissimam esse, verum etiam ab aliis magnis morbis vindicare monuerat Hippocrates (i); uti alia occasione ad §. 558. dictum fuit: a convulsionibus liberari illos, qui quartana corripuntur, pariter dixit (k). Cephalæam, quæ per annos affligerat, per periodos recurrens, cessasse toto illo tempore, quo quartana tenebatur æger, observavi. Dolorem inveteratum humeri dextri in homine videriyanuisse, dum quartana febris illum corripiebat; cuius per sex menses jam durantis, pertæsus corticem Peruvianum sumsit, tali cum effectu, ut quartana abesset quidem, sed rediret humeri dolor. Post mensem rediit quartana, quam ferens patienter, donec sensim sponte decederet, a molesto illo dolore postea immunis vixit. Palpitationes cordis violentissimas, incognitum toties quoad suas causas malum, nec minus ad quævis sæpe remedia rebelle, sanavit quartana in Celeberrimo Mathematico De la Hire (l); qui postea sanus ad septuagesimum octavum

[e] Sect. I. cap. 3. pag. 121. [f] Ibidem. [g] Lib. I. cap. 1. pag. 20.
[h] Vide Herum. Boerh. Institut. §. 1062.
[i] Epidem. I. Charact. Tom. IX. pag. 88. [k] Aphor. 70. Sect. 3. ibid. pag. 144.
[l] Académ. des Sciences l'Ann. 1718. Hist. pag. 110.

vum annum vixit, confirmans suo exemplo, quartanam & ab inveteratis malis liberare, & ad longævitatē disponere.

Salubres ergo sapius sunt intermittentes febres, & nisi duplicatis & protractis paroxysmis in continuitatem vergant, raro funestæ, nisi decrepitis senibus, vel alia de causa debilissimis hominibus. Sic testa-

tur *Forestus* (m), quod per quadraginta annos proxim exercens neminem viderit ex tertiana febre obiisse, nisi in continuam mutaretur. Quin imo adeo opposita pesti observata fuit tertianarum indoles, ut, dum reliqui morbi sporadici in pestem transirent omnes, tertiana nunquam in hanc degeneraret (n)

§. 755. **U**nde post accuratum examen totius historiarum intermittentium (746. ad 755.), causa proxima constituitur, viscositas liquidi arteriosi, forte & nervosi tam cerebri, quam cerebelli, cordi destinati, inertia, superveniente dein causa quacumque velocioris & fortioris contractionis cordis, atque resolutionis ejus quod stagnaverat.

Ut indagetur causa proxima febris intermittētis, debet sedulo considerari, quid in corpore mutatum apparet, dum incipit paroxysmus. Si autem perpendantur illa, quæ §. 749. dicta fuerunt, patebit prima paroxysmi ingruentis indicia esse talia, quæ demonstrant, turbari solitum & æquabilem influxum spirituum nervosorum in musculos, docent lassitudo, debilitas, tremor; simulque sanguinem debita copia & impetu per vasa non propelli ad extrema corporis usque; uti patet ex frigore, horrore, rigore, pallore &c. Adeoque non sine ratione causa proxima constituitur viscositas liquidi arteriosi, forte & nervosi tam cerebri, quam cerebelli, cordi destinati, inertia. Per illam autem viscositatem, sive lentorem, liquidi arteriosi non intelligitur adeo crassities aucta & major cohesio molecularum sanguinis inter se, sed qualiscumque demum ad expeditum per vasa motum ineptitudo; sive fluidi movendi, sive vasorum continentium, vel virium moventium vitio hoc contingat. Cum autem musculorum voluntariorum actio debilitetur in initio paroxysmi, & ex subita & insolita lassitudine & debilitate febrem imminere ipsi ægri certo præfagiant; simulque cordis ipsius motus sic langueat, ut illud irritatum quidem a sanguine venoso frequentius contrahatur, sed debiliori vi, sic ut debito impetu sanguinem in arterias projicere nequeat; uti docet pulsus hoc febris tempore citatus, debilis, parvus; admodum probabile videtur, liquidi nervosi tam cerebri, quam cerebelli cordi destinati, inertiam adesse talem, ut minori efficacia illud agere possit in musculos, voluntariis æque ac vitalibus motibus exercendis destinatos. Si enim hæc inertia nata supponatur, a quacumque demum causa hæc producta fuerit, sequentur omnia illa, quæ in primo febris intermittētis stadio, frigore nempe febrili, contingunt. Cor enim, minori vi contractum, sanguinem debiliori impetu propellet in arterias; hæc minus distentæ, minus etiam reagent in contentum fluidum, illo tempore, dum cor est in diastole: forte etiam ab inertia illa spirituum cerebelli minuitur vitalis fibrarum muscularium, arterias constituentium, motus, adeoque binæ causæ sanguinem moventes languent; hinc ad extrema corporis vix pelletur sanguis; vel saltem non tali impetu, qualis ad calorem sanum producendum requiritur. Nato autem frigore, contractis arteriis, augetur obstaculum sanguini per illas movendo, simulque per venas rediens sanguis cor irritat quidem, sed ob dictas rationes ex corde per arterias libere pelli nequit. Patet ergo, satis probabilem esse illam opinionem, quæ primum paroxysmi febris intermittētis initium, atque ejus causam proximam, statuit inertiam liquidi nervosi,

quam brevi sequetur vel & comitabitur illa liquidi arteriosi viscositas, idest, impedimentum liberi ejus motus per vasa, uti modo dictum fuit.

Plura jam huic opinioni favent: dum enim in initio Paroxysmi videmus impedimentum nasci, quo minus sanguis arteriosus debita copia & impetu ad extrema corporis usque pellatur, debet hoc fieri vel ob immeabilitatem liquidi movendi, vel majorem resistantiam canalium, vel defectum potentiarum moventium. Verum quartana laborans homo paucis minutis ante paroxysmum incipientem sanissimus sibi videtur, & vana spe lætatur sapissime; quasi jam omnino a febre liber foret: adeoque vix concipi poterit tam subita in sanguine mutatio, qua uno quasi momento immeabilis redderetur: multo minus credi poterit, tam subito nasci in partibus solidis majorem rigiditatem qua liquidis impulsis nimis resisterent. Superest ergo tantum, ut in potentiis, moventibus humores per vasa, tam subitæ mutationis causa hæreat, sive in illo impetum faciente (τὸ ἐννεύον) Hippocrati dicto, quod tam facile & a levissimis causis mutabile esse novimus. Sic vidi sanissimam virginem dum glire conspecto terrebatur, illico primum paroxysmum habuisse quartanæ, quæ dein tota hyeme mansit, verno tepore soluta feliciter: cumque jam per binos menses a febre libera fuisset, mala fortuna iterum, a petulanti puero mortuo glire in vestes projecto territa, quartanæ plures paroxysmos passa fuit. In Junioribus toties convulsionibus observantur illo tempore, dum vel salubris vernæ tertianæ paroxysmus incipit non obscuro indicio, a mutata conditione subtilissimi liquidi totum systema nervosum adeo mobile in hac ætate, turbatum fuisse. Vidi in media salivatione, solutis per argenti vivi efficaciam omnibus humoribus, adeoque nullo lentore predictis, tertianam verno tempore ortam fuisse, quæ post quartum paroxysmum evanuit. Sed & cortex Peruvianus, efficax illud ad omnes febres intermittētes remedium, adeo pulchrum usum habet in morbis hystericis & hypochondriacis, qui a nimia mobilitate systematis nervosi, & spirituum ἀνεξαρτητοῦ pendent; imprimis autem profuisse testatur *Sydenhamus* (o) in illis casibus, ubi validissimi spasmi aderant. An forte hinc patet ratio, quare in mobilissimis illis corporibus pertinaciores observentur febres intermittētes, vix curandæ nisi cortice Peruviano, qui simul tunc roborante vi tam pulchre prodest. Sed & insignes animi motus, & imprimis tales, qui totam mentem occupant, & diu tenent, quandoque febres intermittētes sanaverunt, dum sic tollebatur, vel mutabatur illa inertia subtilissimi illius liquidi, a qua primum paroxysmi initium pendere videtur. Sic Q. Fabius Maximus Consul,

E 2

com.

(m) Tom. I. Lib. III. observat. §. p. 24.

(n) Van der Mye de Morbis Bredanis p. 3.

(o) Differt. Epist. p. 319.

commisso prælio adversus Allobrogum Avernorumque gentes, febris quartana in acie liberatus est (p).

Acutissimus *Borellus* (q) febrilis excandescentiæ causam productivam, primam & immediatam in succo nerveo posuit; verum aliquatenus videtur speculationi indulgisse, dum limitare voluit, qualis illa succi nervei mutatio sit, atque causas explicare, unde paroxysmi reintegratio in febribus intermittibus pendeat; uti credo patebit unicuique, qui illud capitulum attento perleget animo. Symptomata quidem observata docere videntur, illo tempore, dum paroxysmos incipit, mutari subtilissimi illius fluidi per nervos moti effectus in musculos; quomodo autem hoc contingat, a quibus causis fiat, explicatu difficillimum videtur. Præstat certe in morborum causis indagandis progredi, quo usque per fideles observata & cognitam hætenus corporis humani fabricam licet, & in reliquis ignorantiam fateri, quam fictis hypothesebus, quamlibet etiam ingeniosis, ludere.

Verum illa, quæ hætenus dicta fuerunt, tantum spectant primum febrium intermittantium statum (§. 749.) quem mox excipit alter (§. 750.) in quo

calor, rubor, pulsus major & robustior adsunt; adeoque novimus, tunc cor quidem velociter, sed & fortiter simul, contrahi, sanguinemque corde contentum valida vi arterias pelli ad extrema corporis usque: unde scimus illud, quod stagnaverat, resolutum fuisse. In frigore febrili sanguis venosus, circa cor accumulatus, illud quidem irritabat in celeres, sed debiles, contractiones; adeoque debuit altera causa accessisse, quæ robur cordis augeat, vel sublata fuisse illa, quæ in frigore febrili præsens cordis robur minuerat, qualiscumque demum hæc fuerit. Sanguinis autem major lentor, qui a stagnatione circa cor ortum duxerat, facile superabitur, dum cordis auctæ vires illum per vasa pellunt convergentia, unde attritus coherens molecularum ad vasorum latera, & ad se mutuo, adeoque & resolutio concreti fiet: eadem enim causa, quæ in sanitate sanguinem a concretionem impedit, aptissima videtur, ut inceptam concretionem tollat. Si vero tempore frigoris febrilis adeo firma cohesio molecularum sanguinis nata fuerit, ut sic solvi nequeat, tunc suffocatio & mors sequentur, uti ad §. 749. dictum fuit; quod tamen raro, & vix nisi in senibus & debilissimis hominibus, contingere observatur.

§. 756. **A** Deoque, quum ordo hic (§. 749. 750. 751.) semper in febre intermittente obtineat, videtur is, qui primum tempus (749.), & primam causam (756.), superare possit, etiam totum illum paroxysmum posse tollere.

Cum ergo ex decursu paroxysmi febris intermittens pateat, frigus febrile cum reliquis symptomatibus illud comitantibus agmen ducere, & deinde calorem sequi, atque ultimo sudorem cum omnium symptomatum remissione, videtur curatio febris talis hoc imprimis requirere, ut primum illud tempus, frigus nempe, & prima illa causa, viscositas nempe liquidi arteriosi, & inertia fluidi nervosi, superentur: tunc enim reliqua febris symptomata cavebuntur, cum numquam sequantur illa, nisi priora præcesserint. Huic fundamento innititur pulcherrima illa methodus febres intermittentes curandi, de qua statim §. 761. dicendum erit; dum nempe aperiente, tenui, diluente liquido repletur corpus, & una alterave ora, antequam novus expectetur paroxysmus, excitatur sudor; sic nempe attenuatis humoribus & dilutis cavetur liquidi arteriosi viscositas, vasa sunt optime pervia, humores omnes meabiles, simulque blando calore, sudorem comitante, cavetur febrile frigus. Quibus autem in casibus hæc methodus tentari possit, & quas cautelas requirat, postea dicetur. Pessime enim agitur, dum calidissimis aromatibus frigus illud febrium intermittantium superare vel præcavere tentant Medici; magnum enim discrimen est, ne insanabiles inflammationes sic nascantur, dum frigus febrile secutus calor fervidissimis illis remediis nimis incendi-

tur; de qua re videantur illa, quæ ad §. 624. dicta fuerunt. Videntur autem & Veteres Medici in illa opinione fuisse, quod primum illud tempus febrium intermittantium præoccupari deberet, excitato per balnea, frictione &c. majore calore, & blando sudore. Sic *Celsus* (r) ad curationem horridi febrilis laudat, ut sub expectatione proximæ accessionis in balneum deducatur æger, dandaque opera est, ut per tempus horridi in solio sit: hoc autem & sequentibus paroxysmis repetendum voluit, & frictiones adhiberi. Neque desistendum est, etiam si horror reddit. Sape etiam pertinacia juvenis malum corporis vincit (s). Ubi vero post aliquot accessiones balneum non profuit, jubet, ut ante accessionem alium edat, aut bibat calidam aquam cum pipere: siquidem ea quoque assumpta calorem movent, qui horrem non admittit (t). Quantum autem prudens usus calidorum aromatum, si multa aqua diluantur, prodesse possit, in cura harum febrium patebit. Sufficiet hic notasse, quod magnam spem curæ in hoc posuerit *Celsus*, ut frigus febrile calore excitato, præoccuparet. Unde & in curatione quartanæ (u) iussit, ægrum, qua die febrem exorietur, surgere, & exerceri; dareque operam oportet, ut in ipsam excitationem febris tempus incurvat; sic enim sape illa discutitur.

§. 757. **D** Ein quum infinitæ causæ, exque satis exiguæ, possint primum statum (749.) febris perfecte intermittens (727.), ejusque causam (755.), producere; atque tales plurimæ in ipso corpore nasci, crescere, & dato tempore adolescere queant, ut in omnibus, in corpore natis, atque secretis, liquoribus sit, difficilius est ex infinitis possibilitibus natam jam distinguere, quam unam possibilem excogitare, qua posita ratio periodorum dari ex legibus œconomiae nostræ possit; id autem examinanti patefcit.

Se-

(p) C. Plin. Secund. Natur. hist. Lib. VII. cap. 50.
(q) De Moru Animalium part. 2. cap. 22. prop. 225. p. 289. &c.
(r) Lib. III. c. 11. p. 122. (s) Ibidem. (t) Ibidem.
(u) Idem c. 15. Lib. III. p. 146.

Sequitur jam illud, quod omnium Medicorum animos fere torfit, utpote explicatu difficillimum; quare nempe certis periodis redeant febrium intermittentium paroxysmi, cum in continuis febribus uno impetu ab initio ad finem morbus pergat.

Fuit in illa opinione Sydenhamus (x), continuarum & intermittentium febrium discrimen in eo præcipue versari, quod intermittentes partitis viribus ac diversis temporibus illud efficerent, quod continuæ non interrupto motu febrili præstant. Atque inde voluit, in febribus intermittentibus circiter idem tempus impendi, ad mutandam, subigendam & expellendam febrilem materiam, ac in continuis fit. Dum enim febris continua, omnium frequentissima, quatordecim dierum spatium suum decursum absolvit, trecentæ & triginta sex horæ numerantur; totidemque circiter horas impendere quartanam febrem, credidit, quæ sex mensium spatium suam despumationem molitur. Utcumque tamen indulgisse huic opinioni videtur magnus ille vir, dum quinque horas cum dimidia singulis quartanæ paroxysmis tribuit, qui sæpissime tamen longiori tempore agros tenent. Interim tamen & huic difficultati, uti & alteri, quæ a majore quartanarum diuturnitate habetur, utcumque respondet, dum notat, & in continuis febribus, sive ob minus facile subigendam morbi materiam, sive ob perversam curationis methodum, quandoque longiorem observari moram, antequam illa despumatio obtineri possit. Omnia autem hæc monuit intelligenda tantum esse, de illis febribus, quæ statim quandam naturam atque habitum nactæ sunt (y): Plurimæ enim febres tam continuæ, quam intermittentes, sunt, quæ ad destinatam illam periodum non pertingunt, dum in puris juvenilibus corporibus a levi quadam offensa, ex abusu sex rerum non naturalium, ortum habent, & cito sanantur. Agit autem hic loci Sydenhamus de febribus intermittentibus autumnalibus, quæ & diuturniores, & curatu difficiliore, esse solent, atque sæpe eodem tempore cum febribus continuis epidemice grassantur.

Videntur autem & Veteres Medici quandam pariter affinitatem constituisse inter febres continuas & intermittentes. Postquam enim Hippocrates (z) primum acutorum morborum insultum quarto die terminari dixerat; secundum ad septimum diem; tertium ad undecimum &c. donec per quaternarium vel septenarium numerum ascendendo ad sexagesimum pervenit (vide de his illa, quæ §. 741. de diebus criticis habentur): tandem subiungit sequentia: *Fit autem & quartanarum constitutio ex huiusmodi concinnitate*. In Commentariis suis in hunc locum Galenus (a) notat, quod, ut in febribus continuis dies numeramus se mutuo sequentes absque interruptione, sic in intermittentibus numerandæ sint accessiones; adeoque quod in continuis febribus septimus dies potest, idem in intermittentibus septima accessio valet: atque etiam quam quartus dies ad septimum in continuis habet rationem, eandem intermittentium quarta accessio ad septimam. Cum autem septimus dies toties criticus sit in febribus continuis, ita etiam & exquisita tertiana septima accessione solet terminari. Ex his autem conclusit Galenus, quod Hippocrates concinnitatis (κατὰ) vocabulo intellexerit dierum criticorum ordinem; sic tamen ut febrium quartanarum judicia

Tom. III. Pars I.

non dierum, sed accessionum, numero limitarentur. Cum autem Hippocrates hoc in loco sexagesimum diem tanquam limitem acutarum febrium statuatur, si sexaginta accessiones quartanæ numerentur, habebitur semestris spatium, quod plerumque quartanæ, ab autumnii initio in ver, usque decurrentes, complere solent. Ut autem antea notatum fuit, morbos acutos, ex decidentia nempe diētos (vide §. 564.) quandoque in longius spatium adhuc excurrere, & idem in quartanis observatur.

Magna tamen hic difficultas manet, dum non patet ratio, quare febris intermittens partitis vicibus hoc faciat, quod continua uno decursu absolvit. An febris intermittens singulis paroxysmis partem materiæ febrilis subigit, & expellit de corpore? An vero expulsa omni illa materia, vel subacta, quæ in singulis paroxysmis adest, certo temporis spatio nova renascitur, quæ paroxysmum redintegrat? Subtilissima certe hæc speculatio videtur, & quæ mereatur, ut omni cura expendatur, quantum nempe fidelibus observatis & casto ratiocinio in obscura hac re fieri poterit.

Observavit Sydenhamus (b), quod in febre acuta continua, quæ bene tractata circa decimum quartum diem blando sudore solebat finire, si cathartica vel clysmata intempestivo usu adhibita forent, fallax quidem levamen perciperent ægri, imo & quandoque integra apurexia frui viderentur; interim tamen non evacuata rite per criticum illum sudorem materia febrili, post unum alterumve diem nova febris accendebatur; quæ idem quatordecim dierum stadium percurrebat denuo, & similem curam requirerebat, ut prius. Familiare est in morbis acutis, ut imperfectæ crises accendant, quibus pars tantum materiæ morbosæ evacuatur, unde, post aliquot dierum apurexiam de novo febris insurgit, donec alia sequente critica evacuatione integre, vel & pro parte, corpus liberetur: plures enim crises quandoque contingere in morbis patuit ex illis, quæ dicta fuerunt, quando de crisi §. 587. & de diebus criticis §. 741. agebatur. Patet ergo, materia febrili pro parte tantum subacta, vel expulsa, redire febrem, quæ jam cessaverat; adeoque non repugnaret illis, quæ in morbis contingere novimus, si & a simili causa febrium intermittentium paroxysmi redirent. Notandum tamen est, quod illæ recidivæ in morbis acutis, imperfecta crisi terminatis, nunquam definitum tempus observent, uti fit in febrium intermittentium paroxysmis, licet sæpe quodam die ex decretoriorum numero contingere soleant, uti dictum fuit ad §. 727.

Præterea, licet singulis paroxysmis pars causæ materialis febris subigeretur, nulla patet ratio, quare residui illius copia vel ætiositas augetur alio temporis intervallo in singulis intermittentium speciebus; sic ut in quotidiana febre post duodecim v. g. horas; in tertiana post triginta sex &c. paroxysmus rediret. Verum etiam absque ulla evacuatione sensibili impeditur futurus paroxysmus, dato cortice Peruviano, uti omnibus notum est. Quamvis enim (uti postea dicetur ad §. 767.) quidam voluerint, corticem Peruvianum tunc tantum tuto & absque recidivæ metu febres intermittentes sanare, dum post ejus usum sensibiles evacuationes sequantur per alvum, sudorem &c. tamen negari nequit, jam cessasse febrem corticis huius

E 3

effica-

(x) Sect. I. c. 5. p. 106. (y) Ibid. p. 107.

(z) In prognost. Chart. Tom. VIII. p. 666.

(a) Ibidem. (b) Sect. I. cap. 4. pag. 73.

efficacia, antequam illæ evacuationes contingunt, adeoque non posse ascribi febris intermittens sanationem in tali casu expulsionem materiæ morbosa.

Similes difficultates adesse videntur, si statuere- tur singulis paroxysmis evacuari vel subigi materiam tunc præsentem, intermedio vero inter paroxysmos tempore accumulari novam, sequentis paroxysmi unicam causam & fomitem. Certe quartana laborantes, quadrante horæ ante paroxysmum, omnium optime se habent; quo tempore tamen præsto deberet jam esse materia illa morbosa, quæ mox tantas excitabit turbas.

Quamvis autem negari nequeunt, corruptos humores, indigestiles cibos, & plura alia, §. 586. enumerata, febrim excitare; adeoque a similibus, certo temporis intervallo corpori applicatis, videantur produci posse febrium intermittens paroxysmi varii; tamen hæc sola sufficere non possunt, sed præter hæc aliud quid requiritur; uti patebit, si considerentur sequentia. Dum tertianam autumnalem passus ager, atque jam ab illa liber per aliquot dies, lardi, fumo vel sale durati, magnam copiam comedit, vel incautus se aeris injuriis exponit; redit sæpissime febris pristinum typum servans. Verum & quartanarius, verno tempore a sua febre jam liber, ab iisdem diætæ erroribus quartanæ recidivam patitur. Fuit ergo in his ægris latens dispositio, & diversa quidem, quæ ab iisdem causis excitata in uno tertianam, in altero quartanam, febrim fecit; adeoque febris intermittens in binistalibus hominibus diversitas non a nova illa causa accedente, quæ in utrisque eadem ponitur, sed a dispositione præexistente, in singulis diversa, pendet. Patet ideo, accumulata tempore intermedio inter paroxysmos febrium intermittens materiam quandam posse quidem fungi vice causæ excitantis, sive occasionalis; prædisponentem tamen causam ab hac omnino diversam esse. Videantur illa, quæ de causis prædisponentibus & occasionalibus, sive excitantibus, in Commentariis §. 11. & 586. dicta fuerunt.

Causam autem illam prædisponentem, qualiscumque demum hæc fuerit, limitare febrium intermittens varias species, confirmatur ex illis, quæ observantur in paroxysmorum reduplicationibus. Si ve enim materiæ febrilis, causæ nempe occasionalis & excitantis, excessus & nimia activitas reduplicationem Paroxysmi fecerit, quo in casu paroxysmum adventitium præcedere primum notavit Sydenhamus (c); si ve prostratis nimis agri viribus non poterit expelli de corpore vel iners reddi illud, quod paroxysmum excitaverat, ideoque novus paroxysmus substituat, ut illæ reliquæ superentur, in quo casu paroxysmus adventitius primum sequitur, & mitior esse solet, uti monuit idem Auctor; in utroque tamen hoc casu novus paroxysmus primarii indolem sequitur, & in tertiana duplicata, v. g. singuli paroxysmi veræ tertianæ febres sunt, qui alternis diebus accessionis hora, anticipatione, vel retardatione, & symptomatibus variis, sibi invicem respondere observantur. Idem in quartanis febribus, etiam triplicatis, verum est. Patet ergo iterum, causam excitantem sive occasionalem, licet sæpius eodem temporis intervallo renatam vel actuosam redditam, tamen facere talem febrim intermittentem, qualem prædisponens causa determinat.

Dum ergo tertiana autumnalis (in vernalibus e-

nim hoc rarissime vel numquam observatur) in quartanam degenerat, admodum probabile videtur, illud non fieri ideo, quia causæ excitantes longiori temporis spatio accumulatur vel actuosæ fiunt, sed quia causa illa prædisponens mutata fuit. Unde etiam patet, causas illas prædisponentes diversas quidem esse in singulis febrium intermittens speciebus, attamen magnam affinitatem habere, cum inter se toties premutari observentur.

Quanam autem illa prædisponens causa sit in febribus intermittens, an in solidis, an in fluidis partibus, vel utrisque hæreat, & in quibus, & quanam ejus in singulis febrium intermittens speciebus diversitas sit, explicatu difficillimum videtur. Adeo enim hæc causa latere potest in corpore, ut nullo indicio se manifestet; donec ab alia causa occasionali, sive excitante, in actum deducatur. Dum enim diu quartana laboravit homo, postea ab illa sanatus, & in omnibus functionibus optime se habens, tamen a cibis copiosioribus vel difficiliore digestionis assumtis, potu copioso, aeris frigore, animi affectibus &c. morbi sui recidivam pati solet. Observavit hoc Celsus (d), ubi de quartanæ curatione agit, atque ideo monuit sequentia: *si febris quiescit, diu moriuisse ejus diæ convenit, eoque vitare frigoris, calorem, crudelitatem, lassitudinem. Facile enim revertitur, nisi a sano quoque ali- quando vitetur.*

Varie fuerunt circa hanc rem Auctorum opiniones. Bilem tertianæ febris causam acculavit Gale- nus; in quotidiana febre pituitam; in quartana febre autem, adeo sæpe diuturna, atrabilarium humorem, ejusque cloacam, uti putabat, lienem, pro fomite poluit: uti passim ex ejus scriptis apparet. Circa stomachum, duodenum & pancreas, nidum intermittens febrium post Fernellium posuit Helmontius (e). In glandulis abdominalibus illum quæsierunt alii &c. Verum patebit credo ex hæcenus dictis, quod causas occasionales a prædisponente non dixerint; imo & quandoque mutationes humorem per febrim factas, pro ejus causa habuerint.

Si autem considerentur illa, quæ ad §. 755. & 756. dicta fuerunt, satis probabile videtur, causam illam prædisponentem hæere potius in subtilissimo fluido, vel in vasis minimis, per quæ illud movetur; aut communi omnium horum origine, encephalo. Prima enim ingruentis paroxysmi phænomena docent, aliquid in his mutatum esse, mobilissimis in genere nervoso infantibus convulsiones toties adfunt; soli animi motus validi & subiti febrim intermittentem excitaverunt; atque iterum febrim sustulerunt quandoque. Quanam autem animi affectus spiritibus, nervis, encephalo mutationem inducere valeant, neminem latet. Cortex Peruvianus, qui tantum usum habet in systemate nervoso roborando & inordinatis spirituum motibus compefcendis: quasvis febrium intermittens species debellat; licet etiam nullas sensibiles evacuationes fecerit; adeoque videtur tantum in causam illam prædisponentem agere. Paralytes & Epilepsia, nervoso systematis morbi, per febres intermittens sanantur felicissime. Inunctiones spinæ dorfi, aromaticis penetrabilissimis unguentis factæ, toties ad curandam febrim intermittentem profuerunt; uti postea §. 768. dicetur, quorum efficacia in aliis nervorum morbis adeo nota est.

Vi-

(c) Sect. I. c. 5. p. 96. 97. (d) Lib. III. c. 16. pag. 147.
(e) De Febribus c. 3. num. 11. p. 748.

Videtur, & hæc opinio confirmari ex illa observatione *Sydenhami* (f), cujus ad §. 751. mentionem feci; quod nempe in quadam constitutione epidemica febrium intermittantium paroxysmi non invaderent cum rigore & horrore; verum ægri iisdem plane symptomatibus tentarentur, ac si revera apoplexia laborassent. Videtur tunc causa illa febris validior non turbasse functiones encephali, sed oppressisse penitus pro tempore. Latentem sub hac larva febrim ex urina, intense rubra, cum sedimento lateritio, detexit *Sydenhamus*, & corticis Peruviani usu debellavit feliciter. Monet autem, evacuationes, quæ ad apoplexiam curandam commendantur, hic nocuisse.

Uti jam in nervis musculorum motui inservientibus, si in horum origine, aut tenuissimo fluido per illos moto, talis mutatio certo tempore contingit, ut tremor, lassitudo, debilitas &c. initium paroxysmi febrilis comitentur; sic idem videtur quandoque fieri in nervis sentientibus, tuncque dolores molestissimi certis periodis affligunt. Consultus fui nuper adhuc a nobilissimo viro de hemigrania, quæ quotidie eadem hora redibat, per octo horas affligens satis acriter, dein sensim decrescens, tandemque evanescens penitus. Epithemata capiti applicata, vesicatoria, epispastica pedibus adhibita, purgantia &c. profuerunt nihil omnino: cortice autem Peruviano exhibito cessavit illico molestissimum illud malum. Dum autem inciperet ille dolor, indicabat illum locum primo affici, ubi ex foramine supraorbitali ramus quinti paris emergit, deinde sensim per totum dimidium capitis latus dolor dispergebatur. Interim tamen nulla in pulsu mutatio observabatur illo tempore, dum dolor aderat, & in reliquis omnibus functionibus optime se habebat. Similes tales casus plures mihi occurrerunt, sed imprimis sequens maxime memorabilis. Viro sano, robusto, mediæ ætatis, quotidie eadem hora oriebatur molesti doloris sensus in eodem illo loco supra orbitam oculi sinistri, ubi nervus per foramen ossis frontis egreditur; post aliquod tempus incipiebat oculus sinister rubere, & lacrymis diffuere; deinde sentiebat ac si oculus sensim extra orbitam protruderetur cum tanto dolore, ut fere fureret. Post aliquot horas omnia hæc mala cessabant, & nihil in oculo mutatum omnino apparebat. Venam secari curavi, purgantia antiplogistica dedi, cucurbitas nuchæ applicui sæpius, vesicatoria adhibui &c. sed in cassum omnia. Ut autem mirum hunc morbum cognoscerem, adfui illo tempore agro, dum noverat rediturum dolorem, atque omnia memorata symptomata vidi; in pulsu tamen ad carpum explorato nihil mutatum inveni. Monebat æger, dum ipsi affidebam, quod in cantho oculi majorem pulsationem sentiret validam: applicui apicem minimi digiti arteriæ, quæ circa canthum majorem oculi satis insignis decurrit, dum altera manu pulsum in carpo explorabam; sicque manifeste percepi, arteriam illam in cantho oculi celerius pulsare, & simul longe fortius, quam naturaliter solet. Febrim ergo adesse, sed topicam, credidi; atque cortice Peruviano exhibito curavi feliciter: & ex illo casu didici postea in aliis similibus eadem medela uti.

An ergo febris intermittens vera quandoque non

totum corpus, sed tantum quandam ejus partem occupat? Probatum fuit in Commentar. §. 371. ubi de inflammationis definitione agebatur, topicam talent, & partis affectæ tantum, febrim revera obtinere, quæ universum corpus non afficiat, sed in parte inflammata arteriarum pulsum tantum mutet. Et videntur modo dicta demonstrare, idem quandoque & in febribus intermittens verum esse. Sed & Historia Medica plures tales observationes habet, quæ hoc confirmare videntur. Sic homini per sex septimanas quotidie circa horam septimam matutinam brachium dextrum valido frigore corripiebatur, reliquo corpore naturalem calorem servante: circa octavam horam rigor & tremor digitorum & manus aderant; trihorio elapso sequebatur ingens calor; hora duodecima cessabant hæc omnia, sequenti die eodem ordine reditura (g). Post tertianam, per calidissima remedia in febrim acutissimam mutatam, sequebatur anomala febris intermittens, quæ pluribus paroxysmis uno & eodem die affligebat virginem viginti & duos annos natam. Dabantur tunc aliquot corticis Peruviani doses, & postea inter alia plurima anomala symptomata observabatur, alterutrum crus quotidie eadem hora tremere, dein calefcere & sudare, dum in reliquo corpore nihil simile deprehendebatur (h). Huic affinis casus etiam legitur alibi (i).

Illam autem febrium intermittantium causam prædisponens, quam habere in tenuissimo fluido, vasis minimis illud continentibus, aut horum origine, admodum probabile est, uti ex ante dictis patuit, variis causis accedentibus videtur in actum deduci posse. Frigus enim subito admissum, indigestiles cibi assumpti, animi affectus validi, purgantibus excitata in corpore turbæ, & plurima alia huc facere possunt; uti quotidiana observatio omnes Medicos docet. Sic notavit *Sydenhamus* (k) post febres autumnales intermittentes sanatas requiri cathartica; illaque neglecta, vel recidivam febris, vel alios sæpe periculosos morbos metuendos esse: simul autem monet, dato cathartico, post finitum ejus operationem paregoricum remedium hora somnandum esse, quo cavetur, ne occasione tumultus, quem vel mitissima excitant cathartica, redeat febrilis paroxysmus.

An autem causa hæc prædisponens semper alia causa occasionali indiget, per quam in actum deducatur? Certe & hoc dubium videtur; quamvis negari nequeat, a causis accedentibus posse excitari prædisponentem illam causam, cum jam sopita & iners videbatur. Dum enim quartana febre homo sanus corripitur, & paucis adhuc paroxysmis defuncta hæc febris, illisque non admodum validis, nondum mutavit multum solidas fluidasque corporis partes, ne acutissimus quidem Medicus, instante jam paroxysmo, aliquid detegere poterit mali. Præterea causæ illæ occasionales sopitam illam causam prædisponentem non videntur adeo excitare quovis tempore, sed præcipue tantum illo, quo redire solet paroxysmus; unde *Celsus*, uti modo dictum fuit, iussit, ut a quartanis curati caverent illum diem, quo paroxysmus corripere solebat; sic indicans, aliis diebus recidivæ discrimen non adeo metuendum esse. Memorabilem casum accidisse novi, qui hoc confirmat. Homo laboraverat quartana to-

E 4

ta

(f) Epistola Respons. r. pag. 387.

(g) Miscell. curios. dec. 1. ann. 1. pag. 181.

(h) Medical Essays Tom. I. pag. 293. 296.

(i) Tom. II. pag. 302.

(k) Sect. 1. cap. 5. pag. 118.

ta hyeme, & absque corticis Peruviani usu verno calore sensim minuta febris discesserat, corpus perfecte sanum relinquens. Per quinque jam menses ab hac febre liber, dum cum amicis piscabatur, ab illis, joci causa, in retis fundum, dum illud in terram attrahebatur, projicitur. Mox incepit frigere, tremere, & paroxysmum febrilem habuit; qui deinde, quarta quavis die rediens, per aliquot septimanas derinuit hunc hominem. Cum autem monitus fuisset, die paroxysmi cavendum sibi adhuc esse, licet a febre sanus esset, per trimestre spatium, postquam a febre liber fuisset, sollicite hoc observaverat; in ephemeridibus suis asterisco tertium quemque diem notans; sicque invenit, illud infortunium sibi contigisse illo die, quo quartana, si eo usque perseverasset, accedere debuisset.

Videtur inde concludi posse, causam illam prædisponentem, vario temporis intervallo in variis intermittentibus, sæpe ad horæ punctum aptam fieri, ut in actum deducatur; simulque illam sæpe in actum deduci, licet attentissima observatione nihil detegi possit in corpore, quod causæ occasionalis vice fungatur. An ergo illa causa prædisponens se ipsam excitare valet? An ibi, ubi hæc causa prædisponens latet, adest & causa illam excitare potens, sed determinato tantum tempore? Certe, si ultimum statuatur, nemo excitantem causam a prædisponente distinguere poterit, cum ambæ in subtilissimo fluido, minimis vasis, vel communi horum origine hæreant, solisque effectibus suis se manifestent.

Verum quidem est, plurima in corpore humano determinato temporis spatio fieri in sanitate ipsa: sic consueta hora in plurimis hominibus fames, somnus, vigilia &c. observantur: humores a sanguine secretos, bilem v. g. succum pancreaticum, salivam, mucum &c. determinata quadam copia intra datum temporis spatium colligi posse, admodum credibile videtur; pluraque similia supponi possent, ut explicaretur, quomodo renata quadam causa occasionalis definito quodam temporis spatio prædisponentem febris causam in actum deduceret. Si tamen severo examine ponderentur tales hypotheses, quæ his principiis nituntur, patebit factis, non respondere illis, quæ in febribus intermittentibus observantur. Licet enim purgantibus vel emeticis quidquid in ventriculo vel intestinis hæret, vel ex visceribus vicinis in illa deferatur, expellatur, non tamen ideo curatur febris intermittens; sed contra sæpe tali methodo tractata pertinacior adhuc redditur, & aptiores radices figit; uti notavit Sydenhamus (1). Quin imo a febribus intermittentibus dum emergunt homines, si illis purgans detur; antequam jam satis diu cessaverit febris, redit contumacior (m). Et dum cortice Peruviano dato cessat febris, aliquis credere posset, accumulari tunc illam materiam, quæ singulis paroxysmis eliminari solebat per sudores, aliasve evacuationes, adeoque profuturum purgans remedium. Verum monuit Sydenhamus (n), a levissima etiam catharsi, imo & ab enemate molliissimo ex lacte saccharato, recidivæ periculum imminere. Dum quartana per mediam salivationem pergebat, exacte typum suum servans, & tertiana verno tempore in media salivatione adoriebatur hominem, uti me observasse alia occasione monui, fateor me non

potuisse concipere, quomodo tantis turbis in corpore excitatis, & solutis argenti vivi efficacia humoribus, certo tamen temporis spatio colligetur aliquis fomes in corpore, qui paroxysmum excitaret.

Videtur ergo, ex omnibus his concludi posse, probabilem esse hanc opinionem, quæ statuit, febrium intermittentium causam in subtilissimo fluido, vasis illud continentibus, vel communi horum origine encephalo, hæreere, illamque causam determinato quodam tempore in actum deduci; interimque non constare, quod hæc latens febrium causa semper indigeat quodam fomite, intra paroxysmorum intervallum collecto, per quem actiosa fieret; cum observata doceant, paulo ante paroxysmum sæpe nihil inveniri omnino, quod in solidis vel fluidis corporis partibus culpari posset; nullumque occurrere signum læsarum functionum, cum paulo post turbentur fere omnes.

Quamvis autem mutatio facta in subtilissimo fluido, vasis minimis, vel encephalo, hanc intermittentium febrium causam constituat; quare determinato tantum spatio temporis hæc nascatur, vel actiosa fiat; cum Sydenhamo (o), atisque summis in arte viris, me omnino ignorare fateor. Tantum illa posui, quæ observata docere videntur, sique erraverim, saltem hoc nomine veniam mereor, quod & in his, & aliis omnibus, plura vel meliora doceri me paratissimum profitear.

Quamvis autem latens hæc febrium intermittentium causa non videatur indigere collecto quodam fomite, ut determinato temporis intervallo paroxysmum renovet, interim tamen negari nequit, collectos humores morbosos efficere posse, ut his irritata hæc latens causa validius & fortius ægros affligat. Sic in tertianis autumnalibus, dum corrupta bilis in primis viis hæret, illa sponte vel arte evacuata, sequens paroxysmus longe mitior esse solet; adeoque hæc quidem concurrere possunt cum hac latente causa, dum interim hæc absque illis actiosa fieri potest. Si enim indigestiles cibi, frigus subito admissum, lassitudo &c. diu sopitam hanc & inertem causam excitare valent, cur non ab eisdem posset augeri ejusdem efficacia illo tempore, dum adhuc ex se ipsa actiosa est? An ab illis concurrentibus causis paroxysmorum retardatio vel anticipatio pendet semper? Vix videtur. Verum quidem est circa illud tempus, quo paroxysmus accedere solet, illam latentem causam magis quasi irritabilem (sit venia huic vocabulo) esse, uti patuit ex antedictis; adeoque a collectis sordibus excitari posse paroxysmum ante solitum tempus, non omnino improbabile videtur; interim tamen etiam in talibus febribus, in quibus nulla cacoehymiae signa deteguntur, paroxysmus citius vel ferius venit quandoque, & quidem sic, ut singulis vicibus eodem temporis spatio anticipet vel retardetur; unde potius latenti illi febrium intermittentium causæ regularis illa anticipatio vel retardatio paroxysmi tribuenda videtur. Hoc etiam confirmatur ex illis, quæ observavit Sydenhamus (p). Vidit enim, dum ingens agmen febrium intermittentium autumnalium simul invaderet, illarum paroxysmos plerumque una eademque diei hora contingere, accessionibus nunc præventibus, nunc postponentibus, simili plane

(1) Sect. I. cap. 5. pag. 114.

(m) Ibid. pag. 118.

(n) Epist. 1. Respons. pag. 316.

(o) Sect. I. cap. 5. pag. 95.

(p) Ibidem pag. 104.

plane modo, atque eodem tenore, nisi quod accidere queat, ut ordo ille, medicamentis adhibitis, quæ retardandi vel præcipitandi vi pollent, in quibusdam corporibus immutetur vel pervertatur. Vix certe credibile videtur in tot aëris, ætate, sexu, vitæ genere, temperie, diversis, humores morbosos eodem præcise temporis intervallo accumulari potuisse sic, ut huic causæ tribui posset paroxysmorum renovatio. Unde etiam Galenus (q) monuit, solam anticipationem non esse habendam pro incremento morbi; quod tamen deberet fieri, si ab accumulatione humoris morborum breviori temporis spatio citius renovaretur paroxysmus. Sic autem habet: *Nam anticipatio sola per se ipsam non est sufficiens signum incrementi, quod sæpe morbi proprietatem consequitur potius, quam quod per ejus incrementum fit: quum & quartani, & tertiani, & quotidiani circuitus quidam usque ad integram solutionem ita anticipare visiverint.*

Videtur ergo potius ab epidemico miasmate excitari febris intermittens, simulque imprimi spiritibus, nervis, vel horum origini communi talis character, per quem statim tempore paroxysmi renovatur. Quamvis autem per febrim excitatam noxii humores, ante febrim natam præexistentes, vel & febris tempore nati vel collecti, expellantur de corpore, obstructions plurimæ in visceribus hærentes solvantur; adeoque febres illæ sæpe medicamenti virtutem exerceant ratione aliorum morborum; tamen & absque his omnibus perennare posse videntur, quamdiu ille impressus character manet. An ergo tales febres intermittentes, absque ullo vitio observabili solidarum vel fluidarum partium corporis, spirituosæ dicendæ forent? Certe jam Galenus (r) monuerat sequentia: *Distinguere autem oportet in singulis ægotantibus, primum quidem si sine loco afflato febris sit, ex humorum putredine, vel (μὴν πνεύματι παρὰ τὸν τόπον) solo spiritu alterato.*

Vidimus autem antea, illum characterem sic sopitum manere posse, ut nullo signo se manifestet; & tamen a causa quadam occasionali excitari de novo, & postea (quod maxime notandum) sua vi novos paroxysmos febriles facere, quamvis non renovetur causa occasionalis, quæ sopitum & inertem illum characterem excitaverat. Unde etiam videtur impressus ille febris intermittens character sensim sic minui, ut in nervum amplius erumpere nequeat; atque tamen diu superesse talem irritabilitatem, ut ab aliis multis & diversis causis iterum actuosus fieri possit.

In hunc characterem agere videtur cortex Peruvianus, toties febres intermittentes absque ullis evacuationibus, vel alia mutatione sensibili, tollens; sic tamen plerumque, ut potius inducias impetret; nisi repetito ejus usu tandem integre deleatur; de qua re §. 767. dicendum erit.

Inter illas vero causas, quæ sopitum illum characterem, nondum tamen omnino deletum, excitare solent, præ reliquis frigus valere videtur. Certe subito & valido frigore corpori applicato homo pallet, horret, riget, tremat, adeoque plurima excitantur symptomata, quæ febris intermittens initium (§. 749.) comitantur. Imo a frigore videtur sperasse Celsus (uti alia occasione in Commentariis §. 589. dictum fuit) mutationem lentæ continuæ febris in intermittentem. Dum enim in tali febre

nec cibo nec remedio locus esset, unicum hoc superesse voluit, ut Medicus morbum mutet. Sæpe igitur ex aqua frigida, cui oleum sit adjectum, corpus ejus petraclandum est, quoniam interdum sic evenit, ut horror oriatur, & fiat initium novi motus, exque eo, cum magis corpus incaluit, sequatur etiam remissio. An ideo intermittentes vernæ citius finiuntur, quod æstivus calor illas excipiat; autumnales vero, aucto quotidie frigore, pertinaciores; & quartanæ fere tantum calore verno solvuntur?

Ille autem character febrium intermittentium adeo sæpe fixus inhæret, ut nullis fere remediis se tolli patiat. Suspendi quidem potest, dato cortice, ejus actuositas pro tempore, sic tamen, ut postea semper recidiva fiat. Observaverat hoc Sydenhamus (s): monuitque tunc prudentis Medici esse, non nimium pertinaciter corticis usui insistere; verum alia potius methodo febrim aggredi. Novi per septem integros annos quartanam durasse, silentem sponte sua quandoque, vel cortice sumto, per aliquot septimanas, redeuntem tamen postea. Massarius Romæ vidit matronam, quæ viginti duobus annis quartana laboravit (t). Pertinaces autem tales febres, quæ anni spatium excederent, nunquam me observasse memini, nisi in cacochymicis corporibus, quibus viscera, imprimis abdominalia, obstructa erant, unde fere semper abdominis tumor, color ictericus &c. simul aderant. Cum autem antea dictum fuit, silentem jam febrim excitari posse, dum lardum v. g. aut similes indigestiles cibi assumti fuissent, non videtur improbabile, simile quid protraharum talium febrium causam facere. Si enim ante febrim intermittentem natam cacochymicum corpus fuerit, & obstructa viscera habuerit, vel per febrim ipsam talia mala producta fuerint (vide §. 753.), ingestorum debita præparatio in primis viis deficiet; adeoque similia mala hic poterunt fieri ob defectum virium concoquentium, quæ in sanis, sed debilioribus, hominibus ab ingestis difficilioris digestionis cibi contingunt. Unde patet ratio, quare in tali casu febris intermittens, ex sua indole jam minuenda, increseat de novo, vel sopita jam excitetur iterum, sicque in longum temporis spatium excurrat. Forte etiam eo difficilior deletur impressus ille character, quo diutius inhæret.

Cur ergo paroxysmi geminantur quandoque, si latens v. g. febris tertianæ character alternis tantum diebus ex sua natura actuosus fiat? Certe eadem illa causa, incognita nempe illud epidemicum, quæ unam tertianam fecit, & intercalari die alteram excitare poterit. Præterea videtur a modum velosum, etiam liberis a paroxysmo diebus adesse talem dispositionem, quæ forte ex se sola in actum non veniret, aliis tamen causis accedentibus excitari posset, & dein propria sua vi paroxysmos renovare, licet absint causæ illæ, quæ illam primo excitaverant; eodem modo, ut intermittens febris, sponte sua cessans, a similibus renovatur, ut antea dictum fuit. Plurima autem favent huic opinioni: sic graviore in diæta commissi errores non tantum validiores efficiunt quartanæ paroxysmos, verum etiam ex simplici quartana duplicatam, vel & triplicatam, facere docent quotidiana in praxi observata. Autumnales febres, in qui-

(q) Lib. I. de crisib. cap. 3. Charter. Tom. VIII. pag. 378.

(r) De Crisib. Lib. II. cap. 7. Charter. Tom. VIII. pag. 416.

(s) Epistol. I. Responsoria pag. 385.

(t) Eschmuller. Tom. II. pag. 309.

quibus copiosior & pertinacior adesse solet materia, quam natura per febrem excitatam corrigere, vel expellere satagit, longe frequentius paroxysmos suos geminant, quam vernæ febres, in quibus hoc raro contingit: imo etiam ob hanc causam sæpe initio autumnales febres, oblongiores & duplicatos paroxysmos, continuarum febrium indolem exacte æmulantur; uti §. 748. dictum fuit. Interim tamen, ut ante monui, geminatae tales febres indolem & genium paroxysmi primarii servant; sic ut triplicata quartana tribus distinctis quartanis consistet; duplicata tertiana ex duabus tertianis componatur &c.

Ex hastenus dictis ergo concludere liceret, febrium

§. 758. **C**uratio ergo exigit, ut aperientibus salinis, alcalicis, aromaticis, mineralibus, diluentibus, oleosis blandis, calore, motu, fotu, frictione utamur tempore ætatis, vel & in statu descripto (749.)

In curatione febrium intermittantium primo debet determinari, qualis victus conveniat; sub quo nomine intelligitur rerum non naturalium, aeris, cibi, potus, motus, quietis, animi affectuum, retentorum, excretorum, somni, vigiliæ (u) debita moderatio. Cum autem ex præcedentibus constet, frigus aeris nocere talibus ægris, & sopitam jam febrem inde renovari sæpius; conducet aeris talis tepor, qualis verno tempore esse solet, quem hyemali etiam tempore accenso foco imitari possumus. Cibi autem & potus tales debent esse, quales §. 599. descripti fuerunt; hoc tamen cum discrimine, quod in febribus intermittantibus, cum plena ætatis adsit inter binos paroxysmos, adeoque omnes fere functiones in integrum restituantur, validiores cibi & potus meraciores concedi possunt: & quidem eo magis, quo longius intercurrit inter paroxysmos intervallum, & præcipue si hyemale tempus sit (vide §. 602. §.). Præterea, cum diuturnæ quandoque hæc febres sint, imprimis quartanæ, summopere requiritur, ut vires integræ maneant; ut, quod diu sustineandum est, corpus facile sustineat (x). Unde patet ratio, quare validiores cibi & potus hic conducant, interim tamen opima pinguis, sale vel fumo indurata & similia, vitari debent, eo quod crudior ex his chylus gravaret corpus; imo & a talibus majori copia ingestis in sano etiam corpore febrem excitari observatum sit (vide §. 589. v.). Simul etiam cavendum est, ne cibus detur in his febribus circa illud tempus, quo novus paroxysmus expectatur: tunc enim, pluribus functionibus corporis febris tempore turbatis vel læsis, non potest sperari debita ingestorum assimilatio. Quam rem Hippocrates (y) optime monuit, dicens: *Quoscunque ægros febres detinent, sed intermittentes prebent, his post accessionem cibi exhibendi; conjectura facta, ne quando a recenti alimento, sed jam concoctis cibis, febris ingruat.* Moderata corporis exercitia, tempore intercalari optime prosunt, quia per hæc & assimilatio ingestorum & excretiones naturales per alvum, urinam, transpirationem, optime promoven- tur. Unde iussit Celsus (z) in quartanæ curatione, ut ægri postero die, cum satis quieverint, ambulant, exercerentur, ungerentur, perficerentur fortiter; imo etiam profuturum credidit, si daretur opera, ut in ipsam exercitationem tempus febris in-

intermittentium distinctum & determinatum characterem in spiritibus nervosis, nervis, vel communi humorum origine latere, illumque irritari quidem posse a morbos collectis humoribus, ut fortiores & diuturniores faciat paroxysmos, & sopitum jam a similibus causis excitari posse; non tamen indigere semper collecto quodam fomite intermedio inter binos paroxysmos tempore, ut in actum deducatur, sed propria sua vi paroxysmos renovare posse. Simulque probabile videtur, diebus intercalariis adesse similem dispositionem, quæ ab aliis causis in actum deduci posset: & deinde, illis causis quamvis abolitis, pariter pergere.

currat, sic enim sæpe illa discutitur. Ubi autem ægri imbecillitas vetaret exercitationem, gestationem adhibendam voluit; si nequidem hæc ferre posset, tunc frictionem laudavit. Somnus autem longior convenit, ut quassatum paroxysmo febrili corpus blanda quiete refocilletur: animi autem affectus moderatos esse debere facile patet.

Solo debito sex rerum non naturalium regimini febres intermittentes vernæ facile cedere solent, licet nulla alia adhibeantur remedia; uti quotidiana observata docent. Unde etiam Sydenhamus (a) suo arbitrio has febres committendas voluit, nisi importuna ægri impatientia Medici opem efflagitet. Nullum enim unquam vernæ febre intermittente perisse vidit: adeoque maluit nihil prorsus movere; & imprimis evacuationum remediorum usum damnat, cum per hæc pertinaciores longe reddi has febres observaverat.

In autumnalibus vero febribus imprimis medela requiritur, verum alia paroxysmi tempore, quam ubi febris abest. Præterea cum singuli febrium intermittantium paroxysmi in tria tempora dividantur (vide §. 749. 750. 751.) & horum ratione medelæ diversitas requiritur. Hac autem paragrapho agitur de illis remediis, quæ conveniunt tempore ætatis, vel etiam in ipso febrium intermittantium frigore, sive primo stadio.

Ex illis, quæ in Commentariis §. 558. dicta fuerunt, patuit, febrem esse illud naturæ instrumentum, quo partes impuras a puris secernat; illamque sæpius excitari, ut heterogenea materia, sanitati adversa, expellatur de corpore, vel etiam ut sanguis in novam quandam diathesin immutetur: atque ideo summos in arte viros non semper adeo sollicitos fuisse, ut febrem tollerent, sed tantum ut debito moderamine illam coercerent, ne vel langueret, vel nimio impetu nocere posset. Omnia autem hæc & in febre intermittente vera sunt: patuitque tunc, difficillimos & pertinacissimos morbos per febres intermittentes quandoque sanatos fuisse. Dum post æstivos squalores liquidissima sanguinis pars distillata fuit, & bilis acrior & copiosior, simulque sæpe tenacior, circa præcordia collecta hæret; febres intermittentes autumnales epidemice grassari solent, per quas rite tractatas solvitur & expellitur illud biliosum corruptum, referantur obstru-

ctio.

(u) Vide Hermannii Boerh. Institut. §. 745.

(x) Celsus Lib. 2. cap. 15. pag. 145.

(y) De Affectionibus cap. 16. Chæster. Tom. VII. pag. 617.

(z) Lib. 1. cap. 15. pag. 16. (a) Scd. I. cap. 5. pag. 103.

ctiones viscerum felicissime, quæ a spiffiori & minus meabili sanguine ortum duxerunt, atque postea integerrima redit sanitas. Contra vero toties funestis exemplis constitit, mala arte per corticem Peruvianum suppressis talibus febribus, antequam causa materialis, cui subigendæ & expellendæ destinabantur, sublata foret, languisse ægros, cachecticos, & cacochymicos ex pessimis abdominalium viscerum obstructionibus, imo & sæpe inde periisse. Observavit Sydenhamus (b), una cum continua febre tertianam autumnalem epidemice grassatam fuisse, similibus stipatam symptomatibus, & eadem fere methodo curabilem; atque inde conclusit, *Febrim illam continuam intermittentium quasi compendium quoddam esse, & e contra singulos earum paroxysmos compendium huiusce videri; atque adeo discrimen in hoc maxime versari, quod continue conceptam semel effervescentiam eorum eodemque semper tenore perficerent; intermittentes autem partitis vicibus ac diversis temporibus eadem desungerentur.* Sedula autem morborum observatione didicerat magnus ille vir, febrim continuam ipsam causam suam materialem optime subigere; adeoque & idem a febris illis intermittentibus, continuæ illi ita similibus, expectare merito licebat. Quæ omnia confirmantur ex illis, quæ de febris effectibus §. 587. dicta fuerunt: constitit enim tunc, stagnantium agitationem, omnium permissionem, resistentis subactionem &c. per febrim ipsam fieri; atque etiam ad §. 753. probatum fuit, resolvendo & attenuando agere febrim intermittentem, dum tria sua tempora percurrit; atque ideo ab inveteratis sæpe malis corpus depurare §. 754. dictum fuit.

Omniū ergo optima methodus curandi has febres illa videtur, quæ conspirat cum febre, ut solvat concreta, referet obstructa, sicque æquabilem humorum per omnia vasa motum restituat. Conducit ergo, tempore *ἀναρρώσεως* ingerere talia, quæ ob hos effectus aperientia a medicis vocantur, & pro diversitate obstaculi, per febrim his remediis adjunctam resolvendi, varia seligi solent. Horum autem remediorum efficacia tanto majori cum fructu ægro tanti corpori applicatur, quod sequente paroxysmo febrili per omnia vasa hæc rapidius movebuntur; unde etiam & tempore a febre libero, motu, calore, frictione uti solent Medici, ut aucto humorum per vasa motu ingestorum remediorum efficaciam augeant: solutis enim humoribus per salina, alcalica, mineralia (vide §. 135.), una cum diluentibus (vide §. 135.), laxatis per fomenta, & oleosa blanda emissariis omnibus, corpus sic disponitur; ut per febrilem paroxysmum secuturum facile secerni & expelli possit illud, quod in corpore noxium hæret, & cui removendo febris ipsa a natura destinabatur. Pro varia autem anni tempestate, ægrorum diversa temperie & ætate, epidemica constitutione &c. diversa remedia conveniunt. Verno enim tempore, & in juvenili ætate a calidioribus abstinendum: autumnales contra febres, imprimis in hyemem usque protractæ, calidiora postulant; præcipue si vel fractis morbo viribus, vel vergente jam in senium ætate, corpus langueat: tunc enim contrajerva, serpentaria virginiana, crocus, & similia penetrabilissima aromata, summi usus sunt. In frigida mucosa temperie sales alcalini optima aperientia sunt; in calidis & biliosis hominibus hæc nocerent sæpe; unde salina ut nitrum, sal polychrestus, tartarus vitriolatus &c. præferuntur. Si

vero putredinis metuendæ signa adsint (vide §. 85. 86.) acida oleosa, ut spiritus nitri dulcis, ros sambuci, ribesiorum & similia, sola prodesse possunt. Sic etiam in epidemicis talibus febribus intermittentibus, quæ post fervidissimas ætates autumnali tempore grassari solent, color sublavescens cutis & oculorum, urinæ color flavo-ruber, ponderis & anxietatis circa præcordia sensus, hepatis obstructionem & biliosam cacochymiam indicabant. Taraxaci, cichorei, scorzonæ, graminis &c. decocta, dum sale polychresto & melle larga copia potata tempore *ἀναρρώσεως*, dein per febrilem paroxysmum valide mota per omnia vasa, referabant felicissime viscerum obstructiones, solvebant & mobilem reddebant biliosam saburram; quæ dein vel sponte sua, vel dato leni emetico vel cathartico, expellebatur de corpore.

Quamvis autem generalis videatur fere aperientium & attenuantium remediorum usus in febribus intermittentibus curandis, quandoque tamen & tales casus occurrunt, ubi adstringentibus & incrassantibus; simulque solidas corporis partes roborantibus, potius opus est. Teneris enim puellis, & debilis temperiei hominibus, quandoque per febres intermittentes sic solvantur omnes humores, ut profusis sudoribus disfluant, non tantum in paroxysmi febrilis sine, sed & quovis alio tempore, & præcipue dum dormiunt (Britannos maxime in tales sudores, dum febribus intermittentibus laborant, proclives inveni). Facile autem patet, attenuantia & diluentia hic nocitura fore, dum nimia dissolutio humorum & solidarum partium debilitas jam adsint. Cortex tamarisci, capparidis, Peruvianus, una cum aromatibus vino austero rubro infusa pulcherrimum tunc remedium dant: raro enim solent curari in talibus corporibus febres intermittentes, nisi per corticem Peruvianum tollantur, vel saltem impetrentur induciæ; ut roborari interea corpus possit.

In Materia Medica ad hujus paragraphi numerum recensentur varia remedia, quæ aperiendo & attenuando agunt; & ex quibus talia eligi poterunt, quæ morbi genio; ægri temperiei &c. maxime conveniunt.

Omnia autem hæc, quamvis præcipue adhibeantur illo tempore, quando æger a paroxysmo liber est, tamen & usum habere possunt in ipso paroxysmi ingruentis initio, cujus symptomata §. 749. enumerata fuerunt. Patuit enim tunc, periculosissimum esse illud febrium intermittentium stadium, quia impeditur liber sanguinis per extremas arterias motus & circa cor dextrum & pulmonem immeabilis accumulatur. Illa ergo, quæ sanguinem attenuant, diluunt, vasa laxant, & expediunt, tunc optime conducunt, uti ad §. 625. dictum fuit. A calidioribus autem & valide stimulantibus remediis abstinemus in hoc febris stadio ob rationes §. 624. explicatas; quorum tutior usus est tempore *ἀναρρώσεως*. Simul etiam apparet, per apparentia, attenuantia, diluentia &c. usurpata, dum febris abest, sic disponi humores & vasa, ut tempore frigoris febrilis minus a stagnatione periculum imminet; & postea facilius caloris febrilis tempore solvi possit illud, quod stagnando jam concrevere inceperat.

Generalis ergo hæc videtur esse curandi febres intermittentes methodus, ut tempore *ἀναρρώσεως* major solutio fiat humorum, blandis stimulis aromaticis, motu, frictionibus, augeatur motus humorum per

per vasa; simulque per eadem omnia expellantur per febrem ipsam subacta variis viis expelli solent corporis emissaria, ut libere exire possint illa, quæ de corpore.

§. 759. **Q**uin abundantia colluviei in primis viis, purgans; vomitoriumve sæpe prodest tollendæ; dando ante paroxysmum eo spatio, quo ante hunc effectum præstat. Id faciendum cognoscitur ex victu, morbis, symptomatibusque prægressis, nausea, vomitu, ructu, tumore, halitu, sordibus linguæ, gutturi, palati, *avopeçia*, amarore oris, vertigine tenebrosa; & absoluta operatione dato opiato sedatus ante febrem tumultus sit.

Accidit sæpiissime in febribus intermittens, ut in primis viis adsit colluvies sive hæc præexistat ante febrem natam, sive febris tempore ab ingestis cibis, non bene digestis, vel mutatis per febrem humoribus, imprimis bile, hæc aggregata fuerit. Talem colluviem tollendam esse, nemo dubitat, cum ibi hærens omnem appetitum tollere soleat, & mora peior reddita plurima mala, & imprimis putridam diarrhoeam, aut & dysenteriam, producere possit. Cum autem vomitoria & purgantia, nisi talis colluvies adsit, febribus intermittens potius noceant, uti §. 761. dicitur, attendendum est ad illa signa, quæ docent, talem saburram in primis viis hæere.

Si victui lautiori, & imprimis ex pinguibus opimis, glutinosis, aliisve difficilius digestionis cibis, indulerit æger, suspicio est, talem adesse colluviem. Morbi autem prægressi sæpius, qui sordibus similibus gravatas primas vias habuerant, in tali ægro hoc confirmant. Quandoque in epidemicis febribus intermittens communis talis indoles observatur, ut in omnibus ægris bilis corrupta circa præcordia fluctuet, quales febres & Sydenhamus (e) observavit, adeoque tunc nullum dubium manet. Verum dum talis colluvies in primis viis hæret, quædam parit symptomata, quibus hoc cognosci possit, nausea nempe, vomitu, ructu, halitu &c. uti latius dictum fuit, quando §. 85. de putredinis in primis viis effectibus agebatur; atque etiam §. 642., ubi de nausea febrili sermo erat. Imprimis autem tunc adesse solet anxietatis & molestæ tensionis circa præcordia sensus; imo quandoque & hypochondria elevata tument, quod inter signa futuri alvi fluxus in febribus recensuit Hippocrates (d). Quibus autem viis commodissime educi possit hæc colluvies, eadem symptomata plerumque monstrare solent: nausea enim, vomitus, oris amaror, tenebrosa vertigo &c. vomitum potius indicant: lumborum obtusus dolor, borborygmi, flatu, abdominis tumor, versus alvum potius tendere hanc saburram demonstrant. Unde Hippocrates monuit, (uti alia occasione in Commentariis §. 594. 2. dictum fuit). Quibus febricitantibus autem anxietates sunt, & oris ventriculi morsus, & sputationes, vomitus fit: quibus vero ructus adsunt, flatu, strepitus ventris, & elevationes, his fit alvi exturbatio. Sæpe tamen & sursum & deorsum expellitur hæc colluvies: vomitoria enim exhibita plerumque & alvum ducere solent; & purgantia frequenter vomitum excitant, imprimis si in ventriculo æque ac intestinis collectæ tales sordes hæreant. Si autem in ipso febrili paroxysmo incipiente, quando plerumque nausea & vomitus adesse solent (vide §. 749.), pars illius colluviei expellitur, tunc eo certiores sumus, profutu-

ras esse tales per artem factas evacuationes. Nam in iis, quæ medicamento sunt, purgationibus, talia e corpore educenda sunt, qualia etiam sponte prodeuntia juvant. (e)

Ubi ergo constitit, per signa recensita, abundantem colluviem adesse in primis viis, illa quantumcunque tollenda erit: quamdiu enim manet, appetitus deletus & nausea impediunt, ne tempore ægro prægressi nutrimenta assumere, sicque vires reficere possint ægri. Quo vero tempore purgans vel vomitorium sumendum sit, non adeo convenit inter Medicos. Sydenhamus (f) videtur dedisse illo tempore, quo febris aberat; & quidem sic, ut ante invasionem sequentis paroxysmi absoluta esset pharmaci operatio. Verum quidem est, quod quandoque dederit purgans tali tempore, ut alvum duceret, dum febris aderat; sed tunc non adeo adhibuit illud, ut abundantem de primis viis expelleret colluviem verum potius ut ordinatum paroxysmi febrilis motum turbaret; de qua re sequenti dicitur paragra-
pho.

Cum autem, tempore frigoris febrilis (vide §. 749.), sæpe nausea & vomitus adsint, multis visum fuit, tunc maxime mobilem esse materiam illam morbosam, adeoque facilius excuti posse, si emeticum datum hoc tempore inceptum sponte vomitum promoveret. Neque abscondita adeo hæc videtur sententia, & celebris Medicus Alexander Thomson (g) viginti annorum spatio in cura febrium intermittens se hac methodo usum fuisse testatur cum successu. Dabat autem emeticum illo tempore, quando prima signa ingruentis paroxysmi aderant; ubi vero frigus febrile validus tremor comitabatur absque nausea, tunc dabat vomitorium tempore caloris febrilis, simulac nauseare incipiebant ægri. Facile autem apparet, remedia tunc assumpta illico excuti debuisse: adeoque emeticum datum non excitavit tantas turbas, quam si diutius retentum fuisset. Aesclepiades videtur & hac methodo usus fuisse: nam in tertiana febre (h) tertio die post accessionem (illo nempe die quando secundus paroxysmus aderat) dicit alvum duci oportere: quinto, post horrorem vomitum elicere. Laudavit autem hanc methodum Celsus; & alibi curam horrores in febribus tradens (i), dicit: Igitur cum primum aliquis inborruit, & ex horrore incaluit, dare ei oportet potum tepidam aquam subsalsam, & vomere eum cogere: nam fere talis horror ab his oritur, quæ biliosa in stomacho resederunt. Idem faciendum est, si proximo quoque circuitu æque accessit: sæpe enim sic discutitur. Imprimis autem placuit multis hæc methodus, quia collecta febrilis materia medio inter binos paroxysmos tempore, a qua paroxysmi instantis renovatio unice pendere credebatur, sic optime expelli poterat, dum

(e) Sect. I. cap. 3. pag. 15. (d) Aphor. 73. Sect. 4. Charit. Tom. IX. pag. 111.

(e) Hippocr. Aphor. 2. Sect. 4. Charit. Tom. IX. pag. 112.

(f) Epist. Respons. 1. pag. 351.

(g) Medic. Essays tom. 4. pag. 407.

(h) Cels. Lib. 3. cap. 14. pag. 143.

(i) Ibid. cap. 22. pag. 141.

dum tota praesto erat. Verum ex illis, quæ ad §. 757. dicta fuerunt, admodum probabile videtur, febriles paroxysmos non semper a collecto tali fomite pendere, adeoque emetica hoc respectu in ipso paroxysmo non semper requiri; quamvis forte prodesse possent quandoque, turbando per novos tumultus excitatos illam diathesin, quæ paroxysmum renovat; de qua re statim dicetur.

Vomitum autem, qui sponte oritur paroxysmi tempore, promovere aqua tepida potata, nunquam nocebit; cum sic minori cum molestia vomant ægri, quam si vacuus ventriculus foret; & commode elui possit omne, quod in ventriculo hæret.

Cum vero hic agatur de tali casu, ubi abundans colluvies in primis viis adest, & suis signis se manifestat; tutius videtur illam purgante vel emetico expellere, antequam paroxysmus adest, quam ut ager molestia operantis pharmaci & febre simul affligatur.

Solet autem plerumque emeticum vel purgans dari illo tempore, ut quam proxime ante futurum paroxysmum efficaciam suam præstet; sic tamen, ut illam jam absolverit, antequam paroxysmus ingruat. Omnium enim optime se solent habere febre intermittente laborantes, quando longius a præcedenti paroxysmo absunt; adeoque tunc facillime pharmaci vim ferre poterunt. Et si materia quædam sensim accumulata paroxysmum renovaret, illo tempore, quod futurum paroxysmum proxime antecedit, notabilis ejus copia jam aderit: quam expelli per pharmaca posse tunc optima spes erit.

Cum autem attenta morborum observatione didicerit Sydenhamus, (cujus viri auctoritas apud omnes Medicos tanti ponderis est,) febrilem motum irritari per purgantia & emetica: imo excitari illum jam sopitum ab iisdem, uti ad §. 757. dictum fuit; conducet, ut absoluta operatione, dato opiato sedatus ante febrem tumultus sit. Adeo autem scrupulose hanc methodum secutus fuit Sydenhamus,

ut etiam in morbis, ubi suspectum habebat opiato- rum usum, ab illis tamen non abstinuerit, si pur- gans remedium exhibitum fuisset (k). Prout jam purgantia vel emetica celerius vel tardius effectum suum præstant, ita majori minorive temporis inter- vallo ante futurum paroxysmum sumuntur. Sic v. g. ypecacuanha post dimidium horæ jam vomitum excitare solet, & bihorii spatio effectum suum ab- solvere; antimonialia emetica sæpe per duas horas in corpore hærent, antequam operentur. Purgantia sex vel octo oris agere solent; & si pilularum for- ma sumantur, sæpe satis diu manent, antequam sol- vi incipiant & agere.

Cum autem ad expellendam hanc saburram per vomitum sufficiat ypecacuanha, a validioribus eme- tics antimonialibus, quæ longe magis corpus tur- bant, abstinere possumus in hoc casu. Plures autem tam purgantium quam emeticorum formulæ in Ma- teria Medica ad hunc numerum habentur.

Tam felix quandoque horum remediorum even- tus est, ut non tantum hæc colluvies expellatur, sed simul etiam futurus paroxysmus caveatur; præ- cipue autem in vernalibus intermittens, in qui- bus hac methodo se usum fuisse testatur Sydenhamus (l), dum propinabat emeticum ita, ut ante para- xysmum negotio suo defungi possit. Præsertim si quan- titatem mediocrem Syrupi de meconio vel cusuvis narcotici, post finitam emetici operationem, exhibe- ret immediate ante paroxysmi insultum.

Ubi autem signa docuerint, unico emetico vel cathartico nondum expulsam esse omnem hanc col- luviem, possunt & debent hæc repeti iisdem cum cautelis; uti quandoque requiritur in febribus in- termittentibus autumnalibus, dum corruptæ bilis & tenacioris magna copia adest. Prodest tunc sæpe emeticis & purgantibus præmittere diluentia & at- tenuantia, ut per hæc soluta & mobilis reddita hæc saburra facilius excuti possit.

§. 760. **U**T & prodest idem (759.), dum stimuli instar movet utrumque (759.).

Purgantia autem & vomitoria non tantum pro- sunt, quatenus evacuant, verum etiam, quod mi- ro sæpe stimulo moveant & turbent totum corpus, sicque mutant illam conditionem, quæ nunc adest. Ex illis enim, quæ ad §. 757. dicta fuerunt, pro- babile videtur, latentem illam dispositionem, quæ intermittens febrium paroxysmos statim tempore renovat, in nervis, spiritibus, aut encephalo hære- re; Purgantium autem plurimorum, uti & emetico- rum, actio videtur consistere in eo, quod in ner- vos per abdominalia viscera dispersos agant, illos- que irritent miris suis & latentissimis sæpe stimu- lis, qui in volatili & spirituosâ similibus remedio- rum parte videntur præcipue hære. Sic scammo- neum, si negligentius servatum cadaverosum foeto- rem, quem habet, amiserit, absque ponderis jactu- ra iners redditur: idem in rhabarbaro, & plurimis aliis, observatur. Nunquid antimonii regulus, vi- no immersus, illud emetica virtute replet, licet odor, color, sapor vini immutati maneant, & re- gulus antimonii nihil de pondere suo amiserit? Vi- detur ergo horum remediorum aëtuositas in subti-

lissimo, & omnes fere sensus fugiente, principio consistere, illamque in humani corporis subtilissimum fluidum agere. Confirmatur hæc opinio ex eo, quod mobilissima in genere nervoso foemina, & a levissi- mis causis spirituum ἀταξία laborantes hypochon- driaci viri, a purgantibus & emeticis pessime affici soleant, etiam illo tempore, dum hæc assumpta re- media nondum fecerunt ulla evacuationes, quibus aliter, imprimis si copiosæ fuerint, hi tumultus excitati adscribi potuissent. Præterea opium, tam efficaciter & tam certo spirituum turbas & inordi- natos motus compescunt, æque sedat purgantium & emeticorum actionem, uti Sydenhamus (m) ob- servavit; imo etiam opio assumpto prius, si dentur purgantia, antequam illius efficacia evanuerit, ni- hil omnino, vel saltem parum admodum agere ob- servantur.

Videntur ergo purgantia & emetica suo stimulo quandoque mutare, imminuere, vel delere posse il- lam dispositionem, a qua febrium intermittens paroxysmi renovantur; adeoque merito ad hunc u- sum adhiberi, quamvis non liquido constet, quæ- nam

(k) In Scheda monitor. de novæ febris ingressu pagæ 654. 655.

(l) Sect. I. cap. 5. pag. 107.

(m) Sect. 4. cap. 3. pag. 227. & alibi sæpius.

nam fuerit illa dispositio, vel quamam sit illa mutatio, quæ per hæc remedia in corpore contingit. Postea videbimus, quando de Mania & Epilepsia agitur, a Medicis violentissima emetica quandoque dari, non adeo ut evacuatio noxiarum humorum fiat, verum potius ut tantis turbis excitatis mutetur illud latens in corpore, quod hos morbos producit, vel sopitos & latentes excitat. Præterea, per emetica imprimis, validis illis concussibus, dum viscera abdominalia inter vomendum a diaphragmate & abdominalibus musculis premuntur, sæpe solvuntur & expelluntur plurima, quæ aliis remediis expelli nequeunt. Unde Galenus (n) de tertiana febre agens dixit: *vomitum autem post cibum adeo utilis est sane illis, quibus hæc febris inveteraverit, ut multos norim statim post vomitiones a febre esse prorsus liberatos.* Apparet autem, vomitum hic non adeo profuisse noxiam ex primis viis saburram expellendo, cum dixerit Galenus, post cibum vomitum fieri debere: quamdiu enim talis colluvies adest, appetitus deletus esse solet, uti ad præcedentem paragraphum dictum fuit.

Dum autem hac intentione dantur emetica vel

§. 761. **A**liter nocet (759.) dum debilitat, liquidissima elicit, digestionem, hic imprimis necessarias, turbat; sicque diuturnitatem morbi, vel & mortem producit. Frigus & Febris sudorifero hic tollitur sæpe, dum aliquot ante tempus cognitum futuri paroxysmi horis liquido aperiente, diluente, leviter narcotico, repletur corpus ægri, dein una hora ante malum excitatur sudor, & continuatur, donec binæ ultra tempus initii paroxysmi elapsæ sint horæ.

Cum ergo purgantia & emetica, partim expellendo collectam in primis viis colluviem, partim stimulo suo, tanti usus inveniantur in cura febrium intermittantium, multi Medici fuerunt in illa opinione, acriter in horum usu pergendum esse, si febris nondum cessaverit: verum pessimum semper successum nimis frequens horum remediorum usus habuit. Uti enim optime dixit Galenus (p): *Purgantium omnium medicamentorum natura corporum, quæ purgantur, naturis contraria est, atque, ut quisquam dixerit, lethalis & deleteria.* Pariterque summo jure monuit Celsus (q): *Purgationes quoque, ut interdum necessarie sunt, sic, ubi frequentes sunt, periculum afferunt. Affuscit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit.* Ubi ergo signa illa, quæ docent abundantem colluviem esse in primis viis (vide §. 759.), post unum alterumve purgans vel vomitorium datum omnino sublata sunt, aut saltem plurimum imminuta; uti etiam si una alterave vice tentatum fuerit frustra, quid eadem remedia stimulo suo (vide §. 760.) efficere possint, ab illis abstinendum erit. Pergit enim sæpe febris, licet nullæ amplius adsint in primis viis sordes, & quandoque his stimulis character ille febrilis (vide §. 757.) deleri nequit. Frustra ergo in tali casu debilitantur ægri per hæc remedia, dum liquidissima sic eliciuntur, & turbantur digestionem ingestorum, adeo hic necesse est, ut diuturnæ febres sustineri possint. Falli autem quandoque quis posset, dum lustrat illa, quæ vomitoriis aut purgantibus datis expelluntur de corpore, cum sæpe olida & corrupta penitus appareant. Patuit enim ex illis, quæ in Commentariis

purgantia, possunt etiam in ipso paroxysmo exhiberi, vel & ante illum tali tempore, ut agant, dum paroxysmus adest: atque hic fuisse videtur ille casus, quando hac lege data hæc remedia profuerunt. Sic Sydenhamus (o) in tertianis autumnalibus quatuor horis ante paroxysmum, ægro in lecto collocato & stragulis undequaque cooperto, dabat serum lactis cerevisiatum, cui salviæ folia incocta fuerant, ut provocaret sudores, quibus obortis dabat pilularum Cochiarum majorum scrupulos duos, sed solutos in uncia mixturæ spirituosæ, vim binarum drachmarum theriacæ Andromachi continentis, quæ theriaca opium habet, adeoque evacuationem per purgantia faciendam enervare solet. Unde satis patet, tunc ejus scopum non fuisse, ut purgaret hoc remedium, quod etiam diserte monet, sed tantum, ut, binis illis contrariis sudandi & dejiciendi motibus eodem tempore excitatis, paroxysmi processum confunderet atque inturbaret. Affirmat autem, se multas febres intermittentes autumnales hac methodo pepulisse, neque præstantiorem aliam in illa constitutione epidemica novisse.

§. 261. & 334. dicta fuerunt, non semper talia præexistisse, qualia excernantur; verum antiquos Medicos jam docuisse, a purgante medicamento bonos humores corrumpi; dein corruptos excerni. Dixerat hoc suo damno Helmontius (r), dum curabatur a Medicis a scabie, quam, chirothecam scabiosæ puellæ induendo, sibi contraxerat imprudens. Post venæ sectionem enim præmissam triduo apozematis usu ad exitum præparabantur noxii, qui in corpore latere putabantur, humores; dein pilulis de fumaria purgatio illorum instituebatur. Fatetur autem, se gavisum fuisse, dum magnam copiam foetidi liquoris sic excrevisset: verum ter repetito ejusdem purgantis usu, semper idemerat successus. Tantis tamen evacuationibus Helmontius antea sanus, alacer, integris viribus, quamvis vix ex ephebis excessisset, sic tamen se mutatum invenit, ut ad maciem redacto tremere genua, vox rauca fieret, & omnes labescerent vires. Manebat tamen eadem, ac ante, scabies. Dicit autem, se tunc intellexisse, quod *pharmaca purgantia non purgarent, aut mundarent, sed putrefacerent. Quodque vividam corporis substantiam liquassent, & in putrilaginem resolvissent.* Infausta hæc morbi cutanei, per solum chirothecæ scabiosæ contactum nati, curatio fecit, ut suspenderit Medicinæ studium, donec meliora se novisse crederet Helmontius; atque inde Medicis insensus postea, acerrima illorum errores peritrixerit, & purgantium usum damnaverit; concludens, quod non sit peccans humor, qui cathartici ducitur, sed cruor, per virus pharmaci maceratus, ejusque foetens cadaver, quod per anum elicitur (s).

Patet

(n) Method. Med. ad Glaucon. Lib. 1. cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 355.

(o) Sect. I. cap. 5. pag. 111. 112.

(p) In Commentariis in Hippocrat. de visu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 46.

(q) Lib. 1. cap. 1. pag. 11.

(r) De Febribus cap. 3. Num. 10. pag. 756.

(s) In Capitulo Respondet Author. Num. 4. pag. 420.

Patet certe ex hac historia, quid a purgantium imprudenti usu in febribus intermittentibus expectandum sit.

Damnosa autem evacuantium omnium remediorum exhibitionem, si nimis crebra foret, in febribus intermittentibus, suis observatis confirmavit Sydenhamus (r). Ipsas enim vernaes tertianas, ex sua indole adeo salubres & faciles curatu, moras traxisse vidit usque ad illud tempus, quo autumnales febres invadere solent, & longioribus & duplicatis paroxysmis aegros penitus debilitasse, ex hac causa observavit: immo & in maniam incidisse aegros, quæ pari passu recessit, quo aegrorum vires restituebantur. In profectionis ætatis hominibus lethalem tonsillarum inflammationem (u), hydropem (x), quandoque & diabetem (y) ortam fuisse, monet. Imprimis hoc semper observavit, febrem, post nimium evacuantium usum, altiores radices egisse.

Frigus & febris sudorifero hic tollitur sæpe &c. Hæc est tertia methodus curandi febres intermittentes, quæ sapissime prodest, & tuto etiam repeti potest, si prima vice nondum successerit curatio. Uti autem dictum fuit §. 756. omne illud, quod primum febris tempus, frigus nempe febrile, & primam illam causam, viscositatem nempe liquidi arteriosi, & forte etiam nervosi (vide §. 755.) tollere poterit, videtur etiam posse superare totum paroxysmum febrilem, cum calor febrilis, cum symptomatibus illum comitantibus, nunquam sequatur in febribus intermittentibus, nisi frigus febrile præcesserit. Omnis ergo curæ scopus in eo versatur, ut tempore *αποψέως* talia remedia ingerantur, quæ solvant & attenuent humores, vasa expellant, simulque circa tempus futuri paroxysmi ægri corpus moderato calore sic foveatur, & leniter aromaticis & calefacientibus remediis incitetur parum plus humorum per vasa motus, ut blando sudore nato, & aucto æquabiliter calore per totum corpus, præoccupetur frigus febrile. Decocto ergo quinque radicum aperientium, infuso lignorum fantalorum, sassaphras, melissæ, corticum citri, seminum quatuor calidiorum majorum, minorum &c. omni hora ad unciam unam alteramve potato tempore *αποψέως*, liquido tenui aromatico repletur corpus: quandoque & his adduntur mixturæ ex sale cardui benedicti, absinthii &c., elixire proprietatis, aquis stillatitiis aromaticis &c.; quarum dimidia uncia omni hora vel bihorio sumitur, superbibendo infusum vel decoctum aromaticum. Addi solet & talibus mixturis aliquid opii, non tanta copia ut narcosin faciat, sed sic potius, ut parca dosi, repetitis vicibus sumptum, pacare possit spirituum nervosorum turbas, & impedire illam horum mutationem, quæ frigoris febrilis tempore aderit, qualis cumque demum hæc fuerit. Pro varia jam ægri ætate & temperie, anni tempestate, regione &c. potus illi aromatici meraciores, vel magis diluti, propinantur, atque in Materia Medica ad hunc numerum talium formularum specimina habentur. Duabus autem tribusve horis ante paroxysmi futuri tempus cognitum, ante largiorem focum sedeat æger, vestibus optime tectus; proderit etiam, si pedes aquæ calidæ hoc tempore immergat. Aliis magis placet ut in lecto decumbant ægri stragulis bene tecti. Omni tunc quadrante laudata modo remedia exhibentur, unde calefcere magis tunc incipiunt, & sæpe sudore diffue-

re: sic autem pergitur, donec binæ ultra tempus initii paroxysmi elapsæ sint horæ: atque ita sæpissime febrilis paroxysmus tollitur: sin minus, eadem repetuntur sequentibus diebus, donec tollatur febris. In tertianis febribus raro fallit hæc methodus: imo etiam quandoque & quartana sic curata fuerunt. Neque obstat, quod §. 624. ubi de frigore febrili agebatur, dictum fuerit, valida stimulantia pessime nocere, dum insanabilem postea inflammationem producant quandoque: nam aromata larga copia aquæ diluta hic potantur, & tempore *αποψέως* per hæc remedia sic diluuntur & attenuantur humores, & expediuntur vasa, ut nullus inde metus sit. Præterea omnia hæc non sumuntur tempore frigoris febrilis, sed illud per hæc remedia præcavari solet. Ubi vero subrepere incipit frigus febrile, dum pertinacior febris non statim huic methodo cedit, a stimulantibus & calefacientibus abstinemus, solumque infuso aromatico dilutiori utimur.

Patuit autem ex illis, quæ ad §. 756. dicta fuerunt, Celsum similem methodum adhibuisse, dum in balneum circa tempus horronis deducebat aegros; neque desistendum ab hac methodo voluit, etiam si horror redierit, sed contra pertinaciter pergendum: & si post aliquot accessiones balneum non profuerit, allium dedit, vel calidam aquam cum pipere, ut hæc assumpta calorem moverent, qui horrorem non admittit. Monuit pariter (z), ut operiatur æger, antequam perhorrescere possit, fomentis calidioribus totum corpus circumdetur, perficitur &c.

Adeo autem utilis visa fuit hæc methodus Sydenhamo (a), ut illa præstantiorem se non expertum fuisse in tertianis autumnalibus fugandis (saltem illius constitutionis epidemica, quam describit) testetur. Licet enim, uti præcedenti paragrapho dictum fuit, pilulas Cochiae daret sudantibus jam ægris, ut turbaret ordinatum paroxysmi processum; tamen præcipuam spem videtur posuisse in eo, ut sudores elicerentur & continuarentur, donec aliquot horæ ultra solitum paroxysmi tempus elapsæ forent. Imo in tertiana duplici omittendas pilulas Cochiae iussit, & solis sudoriferis curam tentari voluit (b). Et alibi (c) pauperibus, quorum facultas prolixo apparatus Medico ferendo non est, solam *Serpentaria Virginiana* penetrabili aromate divitem radiculam ex vino dedit duobus ante paroxysmum horis, stragulisque bene coopertos sudare iussit per tres vel quatuor horas; idemque adhuc duabus aliis vicibus faciendum voluit ingruente paroxysmo vernalis tertianæ.

Ubi vero febres tertianæ, & quotidianæ, recentes adhuc & in continuitatis vicinia hærentes, nullum certum typum induerant, tunc monuit (d), periculosum esse curam per sudorem moveri, cum iusto copiosiore sudore febres hæc facillime in continuas non sine discrimine mutantur, uti alia occasione ad §. 752. dictum fuit.

Quando autem ægri ex propria temperie dissolutum admodum habent sanguinem, vel per diuturnas & validas febres intermittentes facillima & multum debilitans in sudorem proclivitas jam adest (vide §. 753.); tunc certe hac methodo abstinendum est; quæ, exceptis his binis casibus, optima cate-roquin invenitur.

(r) Sect. I. cap. 5. pag. 100.

(u) Ibid. pag. 121.

(x) Ibid. pag. 120.

(y) Idem Epist. Respons. I. pag. 187.

(z) Celsus Lib. III. cap. 13. pag. 142.

(a) Sect. I. cap. 5. pag. 111.

(b) Ibidem.

(c) Epist. I. Respons. pag. 391.

(d) Ibid. pag. 374.

§. 762. **H**inc & venæ sectio nocet per se semper, prodest alias casu, ut & tenuis exactaque diæta,

Cum sanguinis missio adeo efficax remedium sit in compescendo nimio febris impetu, uti ad §. 610. dictum fuit, multi Medici in hac opinione fuerunt, illam etiam magnum usum habere in cura febrium intermittantium: imo etiam quidam crediderunt, has febres solis repetitis sanguinis missionibus tolli posse. Cum autem in præcedenti paragrapho demonstratum fuit, omnes evacuationes nocere, si validæ fuerint & repetitæ, quia debilitant; idem etiam de venæ sectione verum erit. Purgantia autem in febribus intermittantibus autumnalibus non adeo perniciofa esse, nisi crebro repetita, observavit Sydenhamus (e): venæ sectionem vero, nisi eodem ictu chirurgi gladiolus, quo venam pertundit, ipsam etiam febrem confodiat, semper nocuisse, frequenti observatione se didicisse testatur. Nam in vegetis, & athleticæ cæterum valentibus, post venæ sectionem longe diuturnius & pertinacius febres has afflixisse invenit; in senioribus sæpe & mortem inde secutam fuisse monet. Omnium autem maxime quartana febre laborantibus obfuisse venæ sectionem, observavit. Potest quidem casu prodesse, dum v. grat. in juvenili plethorico corpore, & imprimis verna tempestate, metus est, ne tempore caloris febrilis rarefactus sanguis plena nimis vasa rumpat, vel dum ingens capitis dolor ab eadem causa urget: sed tunc sanguinis missio non prodest propriæ ad febres intermittentes curam, sed tantum præcavet illa mala, quæ a nimia sanguinis copia & rarefactione metuantur. Sic etiam, si emetico opus sit, quandoque venæ sectio præmittitur, ne inter vomendum sanguine distenta vasa, imprimis in capite, violentis illius nixibus rumpantur. Unde & ipse Sydenhamus, qui alibi venæ sectionem damnaverat, in tertianis vernalibus, si æger ætate floreret, & sanguineo temperamento præditus esset, sanguinem mitti iussit die libero; & hoc facto, post aliquot horas emeticum exhiberi. Patet ergo, quid a sanguinis missione boni in febribus intermittantibus curandis possit expectari.

Tenuis autem & exacta diæta, quæ nimiam a cibis abstinentioniam, vel tantum levissimos & pauci nutrimenti præscribit, pariter in his febribus nocet. Cum enim sæpe diuturnæ sint hæ febres, & imprimis quartanæ, id agendum, ut, quod diu sustinendum est, corpus facile sustineat (f). Sufficit enim hic cavere, ne cibos sale, aere, fumo, admodum induratos, vel & alia duriora & difficilis digestio-

nis edulia sumant; simulque curare, ne circa illud tempus, quo paroxysmus expectatur, comedant; uti enim ex Hippocrate ad §. 758. dictum fuit, post accessionem cibi exhibendi, conjectura facta, ne quando a recenti alimento, sed jam concoctis cibis, febris ingruat. Antiquis jam Medicis tentata videtur fuisse hæc methodus febres intermittentes tenui & exacta diæta curandi. Sic enim Celsus (g) in quartana, quam tarde finiendam noverat, nisi primis diebus discuteretur, voluit, ut aquam tantum calidam sumerent primo die post febrem; & primo bi-duo, si fieri posset, ne hanc quidem: post secundum paroxysmum modicum tantum cibum concessit, & vini pauculum; & deinde diebus liberis inter secundum & tertium paroxysmum aquam tantum calidam dedit, & cæterum abstinere iussit: atque in hac methodo pergeandum voluit ad decimum quartum diem usque, dicens: *Ac sic proximum est, ut quies tot dierum, & abstinencia cum cæteris, quæ præcipiuntur, febrem tollant.* Si tamen febris maneret, aliud curationis genus institutum voluit, iussitque, cibum & validum & fortiter assumere, vino uti, quanto libebit.

Vidi aliquoties, tentatam fuisse quartanam severa abstinencia, sed semper malo successu: & sapiens Hippocrates (h) monuerat (uti alia occasione ad §. 602. i. dictum fuit) tenuem & exquisitum victum in morbis longis semper periculosum esse: errores sic commissos longe peiores esse, quam qui a paulo pleniori victu contingunt: imo etiam in sanis hominibus talem diætā discrimine non vacare. In ipsis tantum paroxysmis subtrahendum cibum iussit (i) &c. Unde certe videtur concludi posse, ne quidem in ipso quartanæ initio tutam esse tenuem & exactam nimis diætā. Multo minus probari poterat curatio Heraclicis Tarentini, qui in quartana ducendum alvum, deinde abstinendum in septimum diem dixit (k): uti enim optime monuit Celsus: *Quod ut sustinere aliquis possit, tamen etiam febre liberatus vix refectio- ni valebit; adeo, si febris sæpius accesserit, con- cider.* Sinistram autem hujus methodi even- tum pluribus exemplis historia medica probat. Sic juvenem naturæ biliosæ, longiori inedia, in vehementiori accessione tertianæ intermitten- tis, syncope periisse observavit Hollerius (l); idemque & aliis accidisse testatur. Plurimis quar- tanariis talem abstinentioniam fuisse exitialem, suis observationibus confirmat Tulpus (m).

§. 763. **D**UM febris in statu (750.), indicantur aquosa, calida actu, subacidis aperien- tibus nitrosisque permistis, vel & cichoraceis, similibusque blandis aperientibus. Quiete, calore moderato tunc æger eget.

Hæc-

(e) Sest. I. cap. 1. pag. 110.
(f) Celsus Lib. III. cap. 15. pag. 145.
(g) Ibidem.
(h) Aphor. 4. & 5. Sest. I. Charter. Tom. IX. pag. 9. 11.
(i) Aphor. 11. Sest. I. ibidem pag. 15.
(k) Cels. Lib. 3. cap. 15. pag. 145.
(l) In Coac. Hippocr. pag. 179.
(m) Observ. Medic. Lib. III. cap. 53. pag. 271. 272.

Haftenus dictum fuit de illis, quæ tempore *paroxysmi* vel & in frigore febris incipientis conducunt: sequitur jam, ut videamus, quænam agenda sint reliquis febris intermittens stadiis. Hac autem paragrapho agitur de illis, quæ conducunt tempore caloris febrilis.

Patuit ex illis, quæ §. 750. habentur, motum humorum per vasa tunc auctum esse; uti docet pulsus major & robustior simulque satis celer; una cum calore aucto, ob maiorem attritum partium fluidarum ad se mutuo, ad vasa, & vasorum ad illas (vide §. 675.). Omnes ergo effectus, qui ab aucta circulationis velocitate pendent (vide §. 100.) illisque similes, qui calori aucto ortum debent (vide §. 689.) hic etiam metuendi sunt. Interim tamen, cum febres intermittentes ad integritatem definant, non tanta hic metuenda mala sunt a calore & circulationis aucta velocitate: nam post aliquot horas hæc cessabunt; imo etiam sæpe, finito paroxysmo, languet circulatio, & majus frigus invenitur, quam in sano corpore naturaliter esse solet. Ob hanc rationem, licet hoc tempore febris intermittens talis gradus caloris observetur, qui periculosus foret in febribus continuis, & venæ sectionem, clysmata aliaque debilitantia remedia posceret, quæ febris nimium impetum (vide §. 610.) refrenare valent; tamen his raro indigemus, nisi in valde plethoricis: inde etiam illis abstinemus, quia in præcedentibus

paragraphis probatum fuit, similia sæpius nocere in febrium intermittens cura.

Sufficit ergo talia ingerere, quæ aquosa & calida, diluendo & attenuando, humorum auctam per calorem & circulationis velocitatem cohesionem tollere, vel cavere possunt: adduntur his subacida, quæ putredini, ab iisdem causis metuendæ, resistunt; simulque pulcherrime molestam hic sitim levant. Laudantur & cichoracea & similia aromatica amara lactescentia frigida, de quorum efficacia in solvendo viscido febrili ad §. 614. dictum fuit. Decocta hinc hordei, avenæ, scorzonæræ, radicum graminis & similibus demulcentium & blande aperientium, addito nitro, succo citri, rob sambuci, ribesiorum, optima hinc sunt; qualia ad sitim febrilem in Materia Medica ad numerum 640. plura enumerantur. Quietem vero hic conducere patet ex illis, quæ ad §. 105. dicta fuerunt; dum simul dolor artuum & capitis §. 750. qui calorem febrilem comitari solent, idem suadent. Cum autem molestus ægris talibus jam calor sit, illum stragulis impositis, vel calefacientibus remediis exhibitis, augere imprudens foret; sed oportet sensim remove illa, quibus tempore frigori febrilis onerati fuerunt; curando semper, ut in moderato calore maneant, neque frigidus aer æstivans corpus subito alluat, vel frigidus potus affatim hauriant, quod quandoque ægri, febrilem hunc æstum impatienter ferentes, facere volunt.

§. 764. **U**bi crisi paroxysmus solvitur (751.), prodest, ptisana vinosa, jusculis carniū, decoctis temperatis, sudoris urinæque reddere materiem; sicque hæc non vi caloris, medelæ, stragulorum, exprimere, sed copia aucta promovere quam blandissime, & diu

Ultimum paroxysmi febris intermittens stadium illud est quando crisi paroxysmus solvitur, ingenti plerumque cum sudore, & remissione omnium symptomatum, uti ad §. 751. dictum fuit, simul tunc adesse solet urina illa crassa cum sedimento lateritio. Cum autem, simul ac ille sudor prodit, insigne levamen percipiunt ægri, & brevi tunc paroxysmo febrili finis imponatur; huic evacuationi indulgendum esse non tantum, sed etiam promovendam esse voluerunt omnes Medici. Fuerunt enim in illa opinione, febrilem materiam eliminari hac via de corpore commodissime; quin imo & multi crediderunt, auctis his sudoribus posse expelli etiam illud, quod manens in corpore sequentes paroxysmos renovaret. Admodum verosimile videtur, per sudores illos exire de corpore etiam talia, quæ tempore febris & per febrim ipsam a sanitatis legibus deviaverant, adeoque sudorem illum semper utilem esse; neque tamen semper conducere, ut augeatur per artem ejus copia. Licet enim quis crederet, per hos sudores expelli partem illius causæ, unde paroxysmorum renovatio pendet, tamen non ideo certus foret, reliquum ejusdem causæ illo tempore jam aptum esse, ut simul exiret; adeoque auctis sudoribus illis nocere posset, liquidissimam humorum partem tollendo. Patuit enim ex ante dictis omnium difficillime curari sæpe febres intermittentes in illis hominibus, qui sudoribus quam maxime diffuunt. Observavit quidem Sydenhamus (n) vernas febres intermittentes, præcipue quotidianas, sanatas fuisse per diaphoretica, quæ sudorem in fine paroxysmi promoveant, agro interim optime stragulis cooperito; quin imo tamdiu in his sudoribus pergendum

Tom. III. Pars I.

(n) Sect. 1. cap. 1. pag. 103.
(o) Idem in Epistola 1. Responsi, pag. 373.
(p) De Podagra pag. 565.

jussit, quamdiu vires ægri patiuntur. Monuit tamen eodem in loco, in febribus autumnalibus non succedere; & paulo ante dixerat, febres illas vernas non tantum sponte sua, sed & variis methodis tentatas feliciter tolli. Unde patet, ex hac observatione non posse concludi, utilem esse sudorem per artem expressionem in fine paroxysmi febrilis: imprimis si conferantur illa, quæ aliis in locis habet idem Auctor. De febribus enim epidemicis autumnalibus agens (o) dicit, sudori huic, cum illo prodeunte inquietudo atque alia symptomata statim evanescant, paululum quidem indulgendum esse, compertissimum tamen esse, si justo copiosius eliciatur idem sudor in fine paroxysmi, intermittens febrim in continuam periculosam mutari. Similia etiam alibi habet (p).

Ex omnibus his videtur ergo concludi posse, per sudorem constanti quidem lege paroxysmum febris intermittens finiri, adeoque huic indulgendum esse quidem, imo, & promovendum esse talibus, quæ reddunt sanguini illud, quod per sudores diffiatur; ut dum ptisana vinosa, vel carniū jusculis, addito succo citri vel aurantiorum, subministratur sudori materies; simulque debilitatis per febrim ægræ viribus optime succurritur; cum per somnum, qui plerumque sequi solet, leve & dilutum tale nutrimentum æquabilissime per omnia distribuatur. Anteceptum autem & sæpe perniciosum est, caloris vi, vel remediis sudoriferis calefacientibus, aut stragulorum pondere, sudores illos exprimere. Omnium autem optimum est, si & diu & blande talis sudor exeat; imo potius aucta sit insensibilis perspiratio, quam profusus sudor.

F §. 765.

§. 765. **P**orro symptomati urgenti occurratur juxta regulas in acutis datas (§. 617. ad 726.)

De symptomatibus, quæ febres comitari solent, antea dictum fuit paragraphis hic citatis, adeoque illorum curatio inde peti poterit. Verum, uti ad §. 620. dictum fuit, in symptomatum febrilium curatione semper habenda ratio est causæ & status morbi ipsius, quem illa symptomata comitantur; quod etiam in curandis symptomatibus febrium intermittentium sedulo animadvertendum est. Patuit sic v. gr. ex ante dictis, venæ sectionem, & chatartico- rum & emeticorum nimis frequentem usum nocere febribus intermittens, adeoque si quædam symptomata tales evacuationes poscere viderentur, tamen alias tam audacter adhibere non licet, quam in aliis quidam casibus fieri solet. Sic (uti ad §. 751. & 757. dictum fuit) in quadam constitutione epidemica in paroxysmo febris intermittens ægri iisdem plane symptomatibus tentabantur, ac si apoplexia

vera laborassent. Licet autem ad hoc symptoma tollendum validæ evacuationes requiri viderentur, tamen illis abstinuit Sydenhamus (q), cum novisset originariæ hujus symptomatis causæ, febri nempe intermittenti, prorsus adversari. Sic etiam, dum diuturnis febribus intermittens accedebat hydrops, non aggrediebatur ejus curam purgantibus, quamdiu febres hæc aderant, sed expectabant, donec febris penitus exularet; vel, si hujus symptomatis curatio eo usque differenda non videbatur, amaris, & aromaticis, cum salibus lixiviosis vino simul infusis, medebatur (r); sic & in mania, quæ febres intermittentes diuturniores, quartanas imprimis, quandoque sequitur, ob omnibus evacuantibus abstinere; quæ in aliis mania speciebus tantum usum habent; & solo victu analeptico, potu generosiori, & cardiacis remediis utebatur (s).

§. 766. **S**ublata febre, victu analeptico, medicamentis corroborantibus æger reficiendus, dein aucto robore purgandus per alvum aliquoties.

Dictum fuit in Commentariis §. 757. sublati febribus intermittens manere tamen diu adhuc latentem illam dispositionem, quæ, alia causa accedente, frigore v. gr. cibo indigestibili assumpto, animi affectibus &c. iterum actiosa redditur & paroxysmos renovat: adeoque curatam jam febre adhuc alia supersunt agenda, ut recidiva præcaveatur; atque etiam ut restituantur, vel emendantur illa, quæ, per febrem prægressam mutata, recesserant a sanitatis legibus. In febribus autem vernalibus, cum breves esse soleant, & sponte sua sese semper desinant, acrisque calor augeatur quotidie, non opus est magna attentione, ut recidivæ præcaveantur; verum in autumnalibus intermittens, imprimis si epidemice grassatæ fuerint, majori cautela opus. Longe enim pertinaciores sunt, magis debilitant, & frigus sensim auctum, atque tempestatis inclementia, magnum recidivæ metum faciunt.

Victus ergo instituitur talis, ut exhibeantur tantum illa, quæ facillioris digestionis sunt, interimque magnam copiam materiæ nutritivæ continent. Juscula carniū, ova recentia, carnes juniorum animalium assatæ, pisces teneriores fluviatiles assi, succo citri, vel aurantiorum resperşi, panis bene fermentatus, vel & biscoctus, lac, præcipua sunt. Potus parcius, sed meracior simul, proderit. Simul etiam cavendum, ne talia alimenta, quamvis eupepta, nimia copia simul ingurgitent ægri, post sanatas has febres sæpe famelici. Per sudores enim post singulos paroxysmos aliasque evacuationes, si ve sponte sive per artem factas plurimum perit de humoribus sanis, simulque solidæ partes plurimum debilitatæ fuerunt, uti ad §. 753. demonstratum fuit: adeoque languent vel deficiunt binæ illæ causæ, copia nempe humoris boni, & vis solidorum in liquida, a quibus assimilatio ingestorum in naturam liquidi vitalis sani pendet, uti §. 25. 1. demonstratum fuit. Patet ergo, nisi illæ cautelæ in victu observentur, a cibis facillioris digestionis, vel ab optimis etiam cibis nimia copia simul ingestis, cruditates, spontaneas ingestorum degenerationes in a-

cidum, putridum, glutinosum &c. expectandas esse; unde non tantum febris recidiva metuitur, verum & ab eisdem vitiis chronicorum morborum origo pendet, uti postea ad §. 1050. demonstrabitur.

Somnus si longior, motus corporis, si vires ferre possint, optime conducit; si major debilitas vetat, vectio in rheda, gestatio, frictio illius defectum supplere possunt. Sollicite vitetur frigus, cujus efficacia in excitanda febre, quæ jam sopita est, in Commentar. §. 757. demonstrata fuit.

Medicamenta autem præcipue laudantur talia, quæ debilitatas partes solidas corroborant, grato aromate languentem sæpe ventriculum excitant, & contra frigus aeris muniunt. Cum autem in febribus intermittens autumnalibus sæpe corrupta bilis adsit, quæ tunc sponte quandoque, sæpius per artem, sursum vel deorsum evacuatur; post febres illas sanatas plerumque debita copia bilis bonæ deficit, cujus tamen adeo insignem usum esse pro chylipoiesi in Physiologicis demonstratur. Ob hanc causam ergo roborantibus & aromaticis remediis adduntur talia, quæ bilis defectum supplere valent, amara nempe illa ab omni ævo adeo laudata pharmaca, absinthium, centaurium minus, helenii radices, gentiana, myrrha &c.: ex quibus cum cinamomo, cortice Winterano, citri vel aurantiorum corticibus &c. vina medicata parantur, quorum uncia duæ vel tres ter de die vacuo ventriculo sumtæ quam optime huic indicationi satisfaciunt. Theriaca illa, diateffaron dicta a numero ingredientium, cum æquali copia Zingiberis conditi mista, & in electuarii formam redacta, idem facit, si ter de die drachma una vel altera talis confectionis deglutatur: tunc enim tota die in primis viis fragrans tale aroma hæret, quod languentes has partes grato stimulo excitat, calorem auget, & amarore radicum gentianæ, myrrhæ &c. bilis defectum pulchre supplet.

Postquam autem victu tali analeptico & corroborante medela ægris vires increverint, tunc purgatio per alvum aliquoties repetita conducit. Sydenhamus

(q) Epistola Respons. 1. pag. 387. (r) Ibidem. Sect. L. cap. 5. pag. 120. (s) Ibidem. pag. 123. 124.

mus (cujus observationes in curatione morborum præ cæteris omnibus fidem merentur, cum & perspicacissimus fuerit in morborum genio detegendo, & ingenuum candorem in suis scriptis ubique demonstret, etiam proprios errores minime celans vel excusans) adeo necessarium hoc credidit (z), ut potuerit certo prædicere, periculosum aliquem morbum postea secuturum, si purgatio omiſſa fuisset post febres autumnales, imprimis si profectionis paulo ætatis essent ægri, qui ab his febribus emerſerant. Monuit tamen, cavendum esse, ne purgantia dentur, antequam febris penitus depulsa sit. Abstinebat enim ab his, quamdiu adhuc vel levissima quædam alteratio percipiebatur illis diebus, in quos paroxysmus incidere solebat; quin imo etiam maluit, ut adhuc mensis spatium elaberetur, antequam hæc sumerent ægri; & finita operatione cathartici, paregoricum dabat remedium, ut tumultus, quos vel miſſima cathartica excitare solent, compesceret, ne inde latens illa forte adhuc dispositio in nervum erumperet, & paroxysmos renovaret. Si autem prius darentur cathartica, observavit semper redire febrem, & quidem longe adhuc quam antea pertinacior. Ob eandem causam longiora inter singulas purgationes intervalla relinquere maluit,

semelque tantum in septimana jussit dari per duos tresve menses.

Non tamen in omnibus ægris toties repetitus purgantium medicamentorum usus requiritur, neque semper hoc fecisse videtur Sydenhamus; nam paulo post apozema purgans describit, tribus diebus successivis sumendum, dum omne periculum recidivæ abesset, addiditque, illud repetendum esse, quoties opus fuerit. Dum febres epidemice intermittentes autumnales hic grassarentur ante aliquot annos, ægris per duas tresve septimanas ab omni febre liberis, dedi scrupulum vel drachmam dimidiam pilularum Ruffi, illudque tribus vicibus, interpositis aliquot diebus, repeti, raroque pluribus purgantibus opus fuit. Omnes enim functiones integerrimæ manebant, nullæ in lingua sordes, nulla circa præcordia oppressio, vel ponderis gravantis quasi sensus, aderant amplius; ex quibus signis imprimis concludimus, purgantibus remediis opus esse. Vidi tamen tunc simul si hæc purgantia negligenter, urinam fieri rubicundam magis adnatam oculorum tunicam subflavescere, linguam fieri sordidam, appetitum deleri &c. Quæ omnia symptomata tollebantur vel minuebantur saltem, chartico quantocumque propinato, per quod ingens copia biliosæ saburræ expellebatur.

§. 767. **S**I autem febris autumnalis vehemens; corpus ex ægritudine debile; morbus jam aliquo tempore duravit; neque signa adsint internæ inflammationis; neque collecti alicubi puris, neque obstructi admodum hujus illiusve visceris, Cortice Peruviano abigetur, pulveris, infusi, extracti, decocti, syrupi forma, cum propriis additis requisitis, tempore ἀνυψίως debito ordine, dosi, regimine, adhibito.

Sequitur jam, ut agamus de illa cura febrium intermittantium, quæ per corticem Peruvianum fit.

Corticis hujus usu circa medium elapsi sæculi primo in Europa innotuit, & deinde quam maxime increbuit; constititque tunc innumeris & quotidianis observationibus, omnes febres intermittentes per corticem Peruvianum tolli posse. Interim tamen patuit simul, non semper æquali cum successu hoc fieri, sed quandoque pessima mala secuta fuisse, quæ attribuebantur huic remedio ut causa; atque ideo a multis medicis condemnabatur corticis usus tanquam noxius, cum tamen mali eventus, febrem sic sanatam sequentes, jure aliis longe causis tribui poterant.

Vidimus enim ad §. 753. per febrem intermittentem quandoque insignes admodum & morbosas mutationes, tam in solidis quam in fluidis nostri corporis partibus, produci, illasque aliquando terminari in difficiles chronicos morbos, ydriopem, scorbutum, icterum, tumores schirrhosos abdominis &c. quæ omnia mala, ex febribus intermittentibus diuturnis nata, vel post illas sequi solita, nullo jure tribuebantur cortici Peruviano, qui ad rebelles illas febres sanandas adhibitus fuerat; cum Medicorum observationes numerosissimæ confirment, omnia hæc mala a febribus intermittentibus producta fuisse, antequam corticis Peruviani usus Europæis innotuerat. Præterea per corticem Peruvianum tollitur quidem febris intermittens, verum non simul emendantur omnes illæ degeneraciones fluidarum, & solidarum partium corporis, quæ per febrem factæ fuerant, & post febrem, aliis etiam methodis sanatam, superstites inveniuntur.

Verum etiam constitit ex illis, quæ ad §. 754. dicta fuerunt, in veterata mala, & latentissimos,

nullisque fere remediis sanandos, morbos, cordis palpitationem, epilepsiam, podagram &c. per intermittentes tolli, vel saltem suspendi illorum ætiositatem. Simul etiam patuit, per easdem febres ad longævitatem corpus disponi, atque postea homines, has febres passos, si nempe nec malignis symptomatibus stipatæ, nec vehementes nimis vel diuturnæ fuerint, optima sanitate frui. Ubi ergo cortice Peruviano fungantur tales febres, a quibus tot & tanta beneficia expectari poterant, male consultur ægris quidem, verum hæc damna medentis incuriæ, non vero optimo huic remedio, tribui debent.

Suspectus autem maxime fuit multis cortici Peruviani usus, quod sæpe absque ulla sensibili evacuatione febres intermittentes tollerent: ideoque creditur, post febres sic sanatas manere superstitem in corpore semper morbosum fomitem, cujus pars singulis paroxysmis debuisset expelli de corpore, donec totus sublatus foret. Quamvis enim negari nequeat, quandoque in corpore adesse materiam morbosam, quæ per febrium subacta & mora sic disponitur optime, ut expelli possit variis viis, tamen patuit ex illis, quæ in Commentar. §. 757. dicta fuerunt, febrem intermittentium paroxysmos non excitari semper a sordibus in corpore hærentibus, vel a fomite quodam tempore accumulato, sed pendere potius a latente quodam characterem in spiritibus nervosis, nervis, vel horum communi origine, qui a morboſis collectis humoribus quidem irritari potest, ut longiores vel validiores faciat paroxysmos, & jam sopitus a similibus causis excitari, sic tamen ut illis non indigeat semper, ut in actum deducatur, sed propria sua vi paroxysmos renovare possit. Simul ibidem notatum

F 2

fuit

fuit, admodum probabile videri, corticem Peruvianum in hunc characterem solum agere, dum febres intermittentes absque ullis evacuationibus, vel alia mutatione sensibili corporis, tollit.

Corticem autem Peruvianum ex sua indole innoxium esse remedium, extra omne dubium est; tuto enim ad alios etiam morbos roborante sua vi curandos, debilissimis etiam hominibus datur. Sic viris hypochondriacis, foeminisque hystericiis mane & vespere scrupulum corticis Peruviani dedit Sydenhamus (u) per aliquot septimanas; & quidem talibus, in quibus, diu multumque aegrotantibus, dejecta jam quasi corporis aconomia foret; integramque tædiosi huius mali curam solo hoc remedio se perfecisse testatur, additque, se ipsum libenter hunc corticem usurpasse, tum uxori liberisque dedisse, quoties res postularet. Cum quondam, simplicium medicamentorum historiae colligendæ intentus, plurium vires vel in proprio corpore tentarem, sumpsi mane jejunius bihorii spatio integram corticis Peruviani, in pollinem contriti, unciam, neque aliquid inde detrimenti percipere potui. Infamiae notam salutari huic remedio inussisse novi quosdam, qui palam illud damnabant tanquam nocentissimum; clam vero eodem, aliis additis fucato, utebantur, dum curam febrium arcanis remediis se perficere turpissime gloriabantur, miserisque agros, largissimo pretio extorto, emungebant, Medicorum nomine indigni.

Verum uti optima quævis, sic & cortex Peruvianus imprudenti usu nocere poterit; adeoque requiritur, ut prius severo examine inquiratur, an aliquid lateat in corpore, quod febrem requirit, ut cito & tuto tolli possit; uti etiam an a febre, si relinquatur, expectari possit insignis quædam utilitas, siue in tollendis inveteratis malis, siue in mutando corpore sic, ut ad firmam valetudinem vel & longævitatē disponatur (vide §. 754.). In tali enim casu cortice abstinendum foret. Contra vero si metuendum videatur, ne per febrem diutius relinquantur tales mutationes in corpore fierent, a quibus chronici morbi (vide §. 753.) aliave mala expectanda forent, corticis usus quantocyus etiam conveniet. Sic v. g. si juvenis robustus quartana pura, nullis malis symptomatibus stipata, corripiatur; sique juris sit æger, & debito vitæ regimine uti possit, præstabit semper, ut hæc febris relinquatur; cum constans observatio docuerit Medicos, corpus per talem febrem in melius mutari. Contra vero, si debilis, senex, vel profusissimis sudoribus diffusus a levissima causa homo, simili febre laboret, cortice Peruviano opus erit. Præcipue autem rationes, quæ huius remedii usum postulant, varique cautelæ in ejus usu observandæ, hac paragrapho enumerantur; quæ omnia jam singulatim expendenda erunt.

Si febris autumnalis vehemens. Vernæ enim febres faciles esse, & sponte sua brevi abire solent, uti ad §. 747. dictum fuit; unde rarus in his corticis usus, nisi intempestivis evacuationibus tentatæ tales febres in majorem diuturnitatem excurrant, vel in profusos valde sudores ægri resolvantur; tunc enim sæpius vidi, etiam vernas febres ad omnes alias methodos rebelles fuisse, soloque cortice Peruviano tolli potuisse. Si vero febris intermittens autumnalis non adeo vehemens fuerit, ut inde subita debilitas, vel alia mala §. 753. enumerata metuenda videantur, præstat cortice abstinere, illamque sponte sua, vel methodo §. 758. ad §. 767. descri-

pta, sensim evanescere. Cortex enim Peruvianus, uti optime monuit Sydenhamus (x), inducias sæpius impetrat, quam febrem debellat, quæ per duas tresve septimanas delitescens recrudescere solet. Dum vero alia methodo sanata fuit febris, minus recidivæ periculum est.

Corpus ex ægritudine debile. Si enim æger vel ob propriam temperiem, ætatem provectam, vel morbi intensitatem, adeo debilitatus fuerit, ut metus sit, ne pluribus & validioribus paroxysmis deficeret; cortex Peruvianus exhiberi debet, licet etiam alia signa adfuerint, quæ ejus usum prohibere videntur. Sic enim inducias impetramus, summo ægrorum emolumento, qui interim idoneo victu refici possunt, ut reditura postea febris impetum & molestiam absque periculo sustinere possint.

Non enim in tali casu repetito corticis usu impediendum semper est, ne febris redeat; raro enim hoc discrimine vacat; sed libero a febre tempore illis remediis utimur, quæ §. 758. laudata fuerunt, ut per illa solvantur viscerum obstructions, aliaque mala emendentur, cui scopo ipsa febris a natura toties destinatur, uti in febrium historia generali dictum fuit. Magna enim tunc spes est, ut post duas tresve septimanas, resocillatis jam ægri viribus, reditura febris brevi spatio reliquum perficiat, sicque integerrima redeat sanitas.

Morbus jam aliquo tempore duravit. Maximi momenti hæc regula est; qua neglecta, mors quandoque, sæpius autem dira & anomala penitus symptomata secuta fuerunt, ipsa certe febre longe pejora. Illi enim, quibus adeo odiosum febris nomen est, ut illico tollendam ubique & semper velint, etiam in vernis tertianis, uno alterove tantum paroxysmo defunctis, corticem dederunt statim, ut in ipsis quasi incunabulis febrem superprimerent: ignari febrem sæpe præsidio esse, ut Celsus (y) optime monuit, & in Commentariis §. 558. pluribus demonstratum fuit. Juveni in tertiana verna post secundum jam paroxysmum datus cortex fuerat a Medico, ne febris altas (ut dicebat) radices figeret; & cum rediret post aliquot dies febris, cortice denuo suppressa fuit illico: vidi autem misero huic postea alternis diebus circa illam horam, qua paroxysmus ingruere solebat, accidisse oscitationem, pandiculationem, miros borborygmus, abdominis tumorem, aphoniam, absque ulla mutatione pulsus, sed cum intolerabili anxietate, duraveruntque omnia hæc molesta mala per binos menses, licet variis methodis tentaretur curatio. Tot & tantis malis redemit miser ægrotus vernæ tertianæ paucos paroxysmos. Isterum, hydropem, asthma, nervosi systematis totius miram ætæstam, quandoque imprudentem talem corticis Peruviani usum secuta fuisse, observationibus Medicis constat (z). Unum adhuc mirabilem casum addam, qui confirmat modo dicta. Juvenis quotidiana intermittente laborans sumserat singulis intervallis inter tres primos paroxysmos drachmas quinque corticis Peruviani: Levis horror tempore quarti paroxysmi adfuit, sed sequenti die, post aliquot minutorum horripilationem, circa pedum talos vehementissimum dolorem patiebatur, ac si distorquerentur, & discinderentur omnia. Durabant hæc tormenta per quinque circiter horæ minuta, subitoque cessante dolore in hoc loco, eodem modo & similis temporis spatio afficiebantur genua, post hæc femorum articuli. Postea aderat durities,

(u) Differentia Epistolæ pag. 319.

(x) Sect. I. cap. 5. pag. 122.

(y) Lib. 2. cap. 2. pag. 16. (z) Medical Essay Tom. IV. cap. 24. pag. 410.

tumor & dolor abdominis; quibus cessantibus, thoracem impetebat atrox malum cum imminentis strangulationis metu; postea apoplectico similis decubuit; tandemque penitus delirabat. Post quinque vel sex minuta cessante delirio, satis bene se habebat: atque in hoc statu permanebat tanto circiter tempore, quantum omnia memorata symptomata occupaverant; tuncque denuo omnia eadem mala simili ordine & duratione redibant (a). Similes alii casus in eodem loco recensentur; ex quibus constat, summa ratione Sydenhamum (b) monuisse sequentia: *Curandum est ante omnia, ne premature nimis hic cortex ingeratur, ante scilicet quam morbus suo se Marte aliquantisper protriverit (nisi colabescentes & jam fracte ægri vires eundem temporis sumendum esse dictaverint) neque enim illud solum est metuendum, ne a præproprio ejus usu inefficax iste reddatur, & spem ægri fallat; sed etiam ne de ægri vita agatur, si sanguini, omni fermentationis nisu se dispuanti, eam deropente injiciamus remoram.*

Quamvis hæc regula practica universalem usum habere videatur, ubi tamen singuli febris paroxysmi periculoso quodam symptomate stipantur, quod non nisi cum febre tolli potest, tunc cogimur aliquando corticem adhibere citius. Curabam ante aliquot annos, dum febres intermittentes autumnales epidemice grassabantur, mobilem in genere nervoso foeminam, quæ ante quinque septimanas sanum infantem pepererat, tertiana laborantem. Secundo paroxysmo incipiente, convellebatur & aphona manebat per aliquot horas. Cum autem de gravitatis sensu circa præcordia conquereretur, & purgantia vel emetica ante paroxysmum data plurimis aliis ægris simili morbo decumbentibus profuisse novissimè, dedi lene purgans, octo horis sumendum ante paroxysmum sequentem; statueramque cardiaco & opiato remedio compescere excitatos tumultus post finitam cathartici operationem, antequam paroxysmus ingrueret. Verum bihorio post assumptum purgans jam convellebatur, & diutius aphona mansit, quam præcedenti paroxysmo. Dedi tunc finito paroxysmo corticis Peruviani decoctum, tam pulchro successu, ut & sequens paroxysmus, qui ultimus fuit, vix ullius momenti esset, absque ullo malo symptomate, & miro modo se roboratam sentiret ægra, & longe minus ab animi affectibus, etiam validioribus, mobilem. Sed & ipse Sydenhamus (c) in simili casu, dum apoplecticis similes ægri in paroxysmis decumberent, illico corticem Peruvianum exhibendum jussit, simul ac paroxysmus sponte sua desineret; quin imo & citius adhuc ingerendum voluit, modo fieri posset.

Neque signa adsint internæ inflammationis. Patuit ex illis, quæ in Commentariis §. 753. de effectibus febrium intermittantium dicta fuerunt, per has febres, si diuturnæ fuerint & validæ, cruorem optima sua parte spoliari, & residua acrem & crassum simul fieri, adeoque inflammationibus & obstructionibus producendis aptissimum. Celeberrimorum autem Medicorum testimoniis ibidem confirmatum fuit, inflammationem & ejus sequelas quandoque, licet rarius forte, a febribus intermittentibus fieri, & quidem plerumque lethali eventu. Levior hepatidis species aliquando intermittentes autumnales epidemicas comitatur; in quibus semper pessime cessit corticis usus; dum, sublata sic febre, manebat

Tom. III. Pars I.

(a) Ibidem.

(b) Sect. I. cap. 5. pag. 112.

(c) Epist. Respons. 1. pag. 187.

illud, quod per febrim ipsam maturandum & resolvendum erat. Ubi ergo dolor fixus continuus, sensus ardoris interni, aliaque inflammationis internæ signa adsunt, cortice abstinendum erit.

Neque collecti alicubi puris. In tabidis sæpe observatur febris quotidiana, quandoque omnino intermittens, aliquando remittens tantum, quæ a pure quotidie facta, & deinde per sputa educendo, nasci videtur. Per talem febrim fit hujus puris collectio; quæ si cortice Peruviano dato tollatur, pessime semper se habent tales ægri, & summam patiuntur anxietatem; adeoque si vel minima suspicio collecti alicubi puris adsit, a corticis usu abstinendum omnino est.

Neque obstructi admodum hujus illiusve visceris. Post fervidissimas æstates prægressas observatum fuit, sequenti autumnno febres intermittentes epidemice grassatas fuisse, non tantum in his regionibus, sed & per totam fere Europam, imprimis decimo nono hujus sæculi anno, quando omnium numerosissime in hac urbe tales febres observatæ fuerunt. Videbatur autem tunc, per summos æstus prægressos liquidissima sanguinis parte dissipata, residuum spissum & tenacius difficiliter per hepatis angustias transire potuisse, cum ibi omnis sanguis, a visceribus abdominalibus rediens & venosus, per venarum portarum convergentes ramos transire debeat, absque renovata cordis impellentis actione. Unde obstructio hic nata bilis debitam confectionem non tantum, sed & reliquorum viscerum chylopoieticorum functiones, turbabat. Vidi tunc & in me ipso, & in aliis plurimis his febribus laborantibus, colorem oculorum subflavescentem & urinam subæritiam. Aderat anxietas & ponderis gravantis sensus circa præcordia, nausea, fastidium, & in quibusdam obtusus in hypochondrio dextro dolor. Cum autem ingenti ægrorum numero obruti Medici, & imprimis in populosissimis urbibus, corticem Peruvianum exhibebant in his febribus, plerumque pessime cessit, imprimis, si non contenti inducias impetrasse, ut refocillarentur ægri, redeuntem febrim illico dato iterum cortice comprimerent, vel continuato corticis usu ejus reditum caverent. Multis enim abdomen intumescebat, facies cerea erat, & pessime languebant tota hyeme sequente; plures perierunt, dum sensim putrefacta, quæ visceribus infarcta hærebant, saburra, & verno tepore mota, dysenteria vel diarrhœa putridissima sequebatur: quibusdam etiam ingenti copia sanguinis, tabefacto ut videbatur hepate, sursum vel deorsum expulsa, cita & inespectata mors veniebat. Ubi autem leni emetico expulsa biliosa saburra, quæ in his febribus incipientibus primas vias gravare solebat, dabatur decocta graminis, cichorei, taraxaci, quinque radicum aperientium & similium, addito melle, rob sambuci, sale polychresto & similibus, febris ipsa, hæc ingesta remedia movens per omnia vasa, solvebat felicissime viscerum obstructions, & optime curabantur ægri, paucique admodum ex ingenti ægrorum numero perierunt. Salutarem hujus methodi eventum postea aliis annis, dum similes febres grassabantur, expertus fui; neque unquam dedi corticem Peruvianum, nisi quandoque magna ægrorum debilitas aliquas inducias posceret; tuncque tamen perrexi in usu similium solventium & aperientium remedium, donec febris rediens nunc citius, nunc serius, curationem ab-

F 3

solve-

solveret. Religio tamen fuit, post tales inducias impetratas, renatam febrem repetito corticis usu tollere, cum semper hoc periculosum sit, si vel minima suspicio obstructorum viscerum adfuerit. Unde etiam Sydenhamus (d), qui satis audacter cortice Peruviano usus fuisse videtur, monet sequentia: *Animadvertendum autem, quod si ager, non obstante abundanti cautela superius tradita, nihilominus recidivam patiatur (quæ in quartana ipsa variis accidit, quam in tertianis vel quotidianis), tamen prudentis medici erit, non nimium pertinaciter insistere methodo corticis per dicta intervalla exhibendi, sed pro suo iudicio aliis modis curationem aggredi.*

Patet ergo ex hactenus dictis, corticem Peruvianum ex sua indole esse innocuum remedium, quod satis tuto corpori humano applicari potest; unicum tantum incommodum ejus ulum longum & repetitum sequens notavit Sydenhamus (e), quod nempe in rheumatismum scorbuticum inciderent ægri, qui tamen antiscorbuticis remediis facile curabilis erat. Præter illud autem nihil mali ægris accidisse unquam ab ejus usu testatur.

Simul etiam affirmare licet, corticem Peruvianum tollere febrem solam, & sublata febre manere illas mutationes fluidarum & solidarum partium corporis, quæ vel ante febrem præexistebant nondum sublata per febrem; vel febris tempore aut per febrem ipsam productæ fuerant. Ubi ergo febris inservire poterat, quod toties fit, ut felicius & citius tollerentur vel emendarentur illa, quæ in solidis aut fluidis degeneraverant a sanitatis legibus, corticis Peruviani usus nocet: uti etiam si a febre intermittente merito sperari possit inveterati cujusdam mali cura, epilepsiæ v. gr. vel corporis ad longævitatem & firmiorem sanitatem dispositio.

Sic etiam facile conciliari poterunt diversæ Medicorum de cortice Peruviano opiniones, dum quidam illius usum damnant ubique, alii contra laudant; & omnes ad experientiam provocant. Certe nullum absolute & semper utile remedium est, sed tempestivo usu tale sit tantum.

Cortex autem Peruvianus roborante virtute insignis quidem est, & hoc respectu pulcherrime in quibusdam morbis prodest, uti dictum fuit; illa tamen ejus efficacia, qua febres intermittentes fugat, inde pendere non videtur, cum ab alio nullo roborante remedio idem effectus tam certo sequatur. Unde merito specificum remedium dicitur, cujus efficacia, solo hoc effectu cognita, latens illud (vide §. 757.) unde febris intermittens paroxysmus excitatur, & statò tempore renovatur, tollitur, vel pro tempore iners redditur, licet ceteroquin ab ejus usu nulla insignis mutatio in corpore appareat.

Neque repugnat modo dictis, quod nonnullos cortex Peruvianus quandoque purget, ac si catharticum remedium sumpsissent (f); nam illud rarum est, & plurimi absque ulla omnino evacuatione sensibili febre liberantur per corticem.

Testatur quidem celebris Medicus Hippolitus Franciscus Albertinus (g), post febres intermittentes, cortice Peruviano fugatas, secutas fuisse insignes evacuationes per alvum, sudores, sputa, urinam &c. Præsertim autem post corticem assumptum ægros effudisse quandoque halitum quemdam odore gra-

vem, & foetidum adeo quandoque, ut adstantes molestissime afficeret, talemque halitum perdurasse, donec alia quædam excretio per alvum, urinam &c. prodiret. Fuit autem Albertinus in illa opinione, tunc bonum esse expectandum successum, neque fere recidivam metuendam esse, si post corticem Peruvianum exhibitum critica tales, ut vocat, evacuationes sequantur. Ubi vero contrarium occurrat, recidivam metuendam esse; tuncque suasit, repetendum esse corticis usum, donec talibus evacuationibus obortis perfecta rediret sanitas.

Interim tamen, uti ad §. 757. monitum fuit, negari non potest, cortice Peruviano exhibitò febrem cessare, antequam illæ evacuationes fiant, adeoque corticis illa vis, qua febrem fugat, non pendet ab evacuatione cujusdam materiæ morbosæ.

Cum modo dicta legeram, incepti sedulo attendere, quid in ægris fieret, postquam illis corticem Peruvianum dederam. Gravem illum halitum, de corpore ægrorum exspirantem, observare hactenus mihi non contingit; verum aliquoties vidi in tertianis autumnalibus pertinacioribus dato cortice, postquam febris per tres, quatuor, quinque dies si-luerat, alvum aliquoties fluxisse, quandoque & vomuisse ægros cum levamine. Quibusdam tamen, non obstantibus illis evacuationibus, recidiva contigit, aliis non. Notavi præterea & quibusdam febrem per corticem sanatam fuisse, licet nullæ sensibiles evacuationes observatæ fuerint, absque recidiva tamen. Illi autem, quibus alvi fluxus vel vomitus contigit, de sensu gravitatis circa præcordia conquesti fuerunt, simul ac febris cortice dato cessaverat.

Cum autem, teste ipso Albertino, variæ evacuationes per urinam, alvum, sputa, sudores &c. sequantur in tali casu, & quandoque tardissime, admodum verosimile videtur, corpus, depulsa febre, vires suas recolligens, & roborante corticis Peruviani virtute restauratum, expellere variis viis illa, quæ tempore febris ac sanitatis legibus degeneraverant; vel, sanata febre, ex ingestis alimentis (voraces enim plures post corticis usum fiunt) non bene digestis accumulata fuerunt in primis viis; illasque evacuationes non pendere, proprie loquendo, ab efficacia corticis Peruviani, cum sæpe diutissime postea observantur tantum. Interim tamen satis probabile videtur, quandoque per tales evacuationes tolli causas occasionales, quæ sopitum illum characterem, a quo paroxysmi renovatio proprie dependet (vide §. 757.) excitare potuissent sic, ut postea ablatis illi causis, unde excitatus fuerat, propria vi paroxysmos renovare pergeret. Ex illis autem, quæ hactenus dicta fuerunt, patere puto, non carere periculo illam methodum, qua non apparentibus talibus evacuationibus, repetitur corticis usus hac spe, ut sic tandem prodeant; cum illæ evacuationes, corticem exhibitum diu postea sæpe sequentes, huic remedio adscribi posse non videantur; & sæpe tales causæ in corpore lateant, quibus ipsa febris optimum remedium est non tantum, sed & quandoque unicum.

Sequitur jam ut videamus, quænam in usu corticis Peruviani notanda sint, postquam constitit, febrem per hoc remedium tollendam esse, vel saltem pro aliquo tempore sopiendam, ut, induciis sic impetratis, fractæ ægrorum vires restaurari possint.

Patet

(d) Epist. Respons. I. pag. 381.

(e) Ibidem pag. 376. & Sect. VI. cap. 5. pag. 331.

(f) Sydenham. ibidem pag. 377. 378.

(g) Institut. Bonon. pag. 163. & 405.

Patet ex illis Auctoribus, qui de cortice Peruviano scripserunt illo tempore, quando ejus usus in Europa primo increbruit, quod tunc datus fuerit (*in substantia, ut dici solet*) forma pulveris vino infusi & diluti. Postea, cum imprudenti hujus remedii administratione mali quandoque effectus sequebantur, aliquid maligni in cortice latere putantes quidam Medici varias ejus præparationes commendaverunt; & imprimis solliciti fuerunt multi, ne ipsa corticis substantia ingereretur, nescio quid mali inde prævidentes; sed limpidissima tantum infusa, etiam filtro depurata sæpius, tantum exhibenda voluerunt. Ex illis autem, quæ dicta fuerunt, satis constitit, nullum a cortice periculum imminere. Poterit ergo dari forma pulveris, vel addito syrupo quodam officinali, aut melle, parari inde electuarius. Infusa ex cortice parantur optime vino, & spiritu vini inde facta tinctura pariter in officinis prostrare solet. Coctionem autem fert absque virium jactura cortex Peruvianus, & quidem longiorem requirit, ut saturatissimum inde fiat decoctum, turbidum tunc, flavescens, spumescens, & cum adstrictione amaricans. Si jam talem decoctum leni igne inspissatur ad mellis spissitudinem, habebitur extractum corticis Peruviani, quod tali sub forma, instar electuarii, exhiberi poterit, vel syrupo cuidam officinali misceri, vel addito pulvere glycyrrhizæ v. g. in massam solidiorem redigi, unde catapotia formari queunt: in Materia Medica ad hunc numerum variæ tales formulæ habentur. Ubi autem amarum corticis saporem fastidiunt nimis ægri, vel a junioribus impetrari nequit, ut corticem aut varia ejus præparata assumant; tuto & æquali cum successu clysmate injectum corticis decoctum, vel ejus pulvis aqua dilutus, idem omnino efficit; nisi quod majori corticis copia, tripla nempe plerumque opus sit, quam si per os assumatur. Uno autem alterove clymate ex melle cum sale gemmæ, vel simili, prius tunc eluenda alvus est, ne feces in crassis intestinis hærentes obstant; atque postea diutius clysmata ex cortice Peruviano parata vacuis intestinis retineri possint. Simul etiam notandum, hæc clysmata, cum scopus sit illa retinere in corpore, uncias quinque vel sex non debere excedere in adultis, vel unciam unam aut alteram in junioribus, ne mole sua intestina ad excretionem irritent. Vidi in junioribus sæpius hanc methodum successisse: & *Helvetius Parisiensis Medicus* (*b*) qui se hujus methodi primum inventorem jactat, magnum sic curatorum ægrorum numerum recenset: corticis autem pulverem, aliquot aquæ uncias dilutum, adhibuit præ cæteris, nulla alia re addita.

Cum propriis additis requisitis. Certo cortex solus ad hanc curam sufficit, adeoque hoc respectu nihil omnino ipsi addendum videtur. Miscuerunt quidam cortici varia alia, & quidem oppositæ indolis, remedia, acida nempe fossilia, sales alcalinos volatiles & fixos, sales neutros, ut ammoniacum &c. purgantia, opiata (*i*) aromata alii, ut nempe noxii quid, quod in cortice hæreere imaginabantur, emendarent. Interim tamen ex omnibus his additis patuit, corticis Peruviani illam vim, qua febres curat, non facile mutari posse, cum similis fere effectus sequatur, siue solus, siue cum variis additis

exhibeatur; nisi quod purgantia simul exhibita, deorsum turbando corticem citissime per alvum, ejus efficaciam enervare videantur: unde *Sydenhamus* talibus ægris, quibus ex peculiari idiosyncrasia a cortice Peruviano alvus movebatur, uti a cathartico fortiori solet, simul laudanum dedit, ut hanc evacuationem, & morbo & corticis operationi contrariam, tolleretur (*k*); vomitum autem molestum, si aderat, prius succo citri cum sale absinthii misto, dein laudano liquido dato, sedabat: cæterum nihil aliud cortici addebat, nisi quod vehiculi instar servire poterat, aut amarum saporem emendare, si juniores aut delicatuli forent ægri. Quandoque adduntur quædam remedia cortici, ut ejus color & sapor mutantur, & insciis ægris ingeri possit, ne vano metu percussæ cortici sumto adscribant postea omnes illos morbos, qui reliquo vitæ decursu illis contingunt, uti quandoque non sine detrimento famæ Medicorum factum fuisse novi. Ita v. gr. sales alcalini fixi additi cortici, dum in aqua decoquitur, efficiunt, ut decoctum limpidum coccineo colore saturato præditum sit, dum sine his additis turbidum & flavescens appareat. Ob similem rationem cortices citri, aurantium, cinamomum aliave remedia adduntur, ut sapor mutetur.

Tempore ætatis. Dum primo in Europam deferrebat cortex, binæ ejus drachmæ, in pollinem tenuissimum tritæ, tribus circiter horis ante paroxysmum infundebantur in phiala vini albi generosissimi, & ingruente febrili horrore, primoque paroxysmi indicio vel levissimo, universa hæc dosis assumebatur, & dein æger lecto committebatur; uti patet ex *Schedula Romana* dicta, quæ corticis usum & præparandi modum continebat, & apud *Bartholinum* (*l*) aliosque multos Auctores, qui de cortice scripserunt, videri potest. Constitit tamen, quibusdam, licet rarius, pessime cessisse corticis, hoc tempore dati, usum; & *Sydenhamus* (*m*) observavit, quosdam sic periisse, unde magna huic remedio infamia accessit. Credidit autem non sine ratione, funestum talem effectum inde factum fuisse, quod incipiens sic paroxysmus sufflammaretur, adeoque impediretur, quo minus frigoris febrilis periculosum illud stadium (vide §. 749.) superare possent ægri, sed in illo suffocarentur. Tutissimum ergo erit finito paroxysmo incipere corticis usum, & divisis dosibus illum sic exhibere, ut debita ejus quantitas assumi possit, antequam sequens expectetur proxysmus.

Ubi vero febres intermittens geminatis & productis paroxysmis indolem continuarum febrium æmulantur, uti in autumno sæpe contingit (vide §. 748.) sic ut tantum remissio, non vero intermissio perfecta, observetur; in tali casu *Sydenhamus* (*n*) tempore remissionis, quam proxime a paroxysmo desinente, quanto conjectura poterat assequi, incipit dare hoc remedium, & deinde quarta quaque hora sic pergebat, ne quidem ipsum paroxysmum morans: quia non dabatur aliud tempus, ut debita corticis copia ingeri posset. Monetque, feliciter successisse semper hanc methodum, nisi assiduo lecti calore, vel cardiacorum calefacientium usu, febres intermittentes in vere continuas, quæ nempe absque remissione uno impetu decursum suum absolvunt,

F 4 muta-

(b) Method. omnes febres ita curandi, ut nihil ore assumatur pag. 4. &c.
 (i) Instit. Bononiens. pag. 412.
 (k) Sydenh. Epist. Respons. 1. pag. 382.
 (l) Thom. Bartol. histor. anatom. & medic. Cent. 5. pag. 108.
 (m) Epist. Respons. 1. pag. 379.
 (n) Ibidem pag. 383.

mutata fuissent: in tali enim casu corticem Peruvianum nihil quidquam profecisse plus semel se observasse testatur. Imo alio in loco (o) diserte monet, in epidemicis continuis febribus, & in morbis inflammatoriis, pleuritide, peripneumonia, angina &c. non tantum non profuisse, sed & plane obtulisse corticis usum.

Debito ordine. Talem imprimis laudavit Sydenhamus (p) ut debita quantitas divisus dosibus sic exhiberetur, ut, æquali temporis intervalla singulis dosibus exhibitis, omnis ejus copia assumpta sit, antequam sequens paroxysmus expectetur. Sic v. g. ad quartanam curandam binis diebus intercalaribus dabat omni quadrihorio dosim corticis Peruviani, adeoque unciam ejus in duodecim partes æquales dividebat. Ubi vero febrium intermittentium paroxysmi minus distant a se mutuo, sæpe non adeo tutum videtur, breviori tempore tantam copiam ingerere, ut omnis hæc quantitas ante futurum paroxysmum assumi posset. Sic quidem non penitus tollitur proxime secuturus febris insultus, minui tamen plerumque solet, & deinde, pergendo tempore *admodum* in corticis usu, cura perficitur. Imo etiam consuluit alibi Sydenhamus (q) in quartanæ per corticem Peruvianum curatione, ut sanguinem dicto medicamine sensim, longioreque a paroxysmis intervallo leviter inficiamus, quam ut uno omnino ictu paroxysmum confodere tentemus; hoc enim pacto & plus temporis remedio conceditur, quo suum opus plenius absolvat; & evitatur quicquid id est periculi, quod ægro poterit oriri ex subito isto & intempestivo nimis sufflamine, quo paroxysmum jam invalescentem, atque omni se ope exserentem, conamur opprimere. Unde tunc voluit, ut mane & sero, diebus a paroxysmo liberis, fumerent ægri magnitudinem nucis moscatae de electuario, ex uncia una corticis Peruviani, & binis unciis syrupi rosarum rubrarum, confecto.

Dosi. Unciam unam corticis ad quartanam debellandam in adultis requiri observavit Sydenhamus (r); reliquas vero febres sex drachmis (tribus nempe quartis unciae partibus) posse sic expugnari, ut inducias saltem concedant. Cum autem ex ante dictis satis constet, corticem ex sua indole nihil periculi habere, non opus est dosim adeo scrupulose limitari. Ut autem recidiva, post quartanam curatam uncia una corticis Peruviani, caveatur, jubet ut octava die post ultimam dosim assumptam iterum uncia corticis assumatur eodem ordine, ut dictum fuit; imo & tertia vel quarta vice hoc repetendum voluit post idem temporis intervallum; maxime si prægressis validis evacuationibus debilitatus fuerit æger, vel auræ frigidiori se exposuerit incautius. Alibi (s) ad tertiam vicem usque, interjectis semper quatuordecim diebus, corticis usum repetendum voluit.

§. 768. **Q**uin & Epithemata sæpe juvant; & Inunctiones spinæ dorsi; & adstringentia epota.

Præter illa, quæ hæcenus recensita fuerunt, laudantur & alia quædam adversus febres intermittentes

Notandum tamen quam maxime, si post unciam corticis assumptam cesset febris quidem, verum ægri langueant, de ponderis gravantis sensu circa præcordia conquerantur, urina colorem icteritium habeat, aut adnata oculorum flavescere incipiat; minime tutum est, febris recidivam præcavere simili corticis quantitate sumpta: verum illico solventissimis remediis exhibitis oportet expectare febris reditum, per quam optime poterunt tolli illa mala, quorum signa post corticem exhibitum apparuerunt. Pessime enim semper cessasse vidi, si in tali casu in corticis usu pergeretur: ratio autem ex ante dictis facile patet.

Uncia una corticis in substantia sufficere solet; si vero decocti forma sumatur, dupla quantitas requiritur: ubi autem per clyisma injicitur, tripla plerumque copia adhiberi debet; & quandoque adhuc major, imprimis si hæc clysmata non satis diu ab ægris retineri potuerint. Observavit etiam Sydenhamus (t), quo magis febris, sive sponte sua, sive regimine calidiori, ad continuitatem accedat, eo majori corticis quantitate opus fuisse, adeo ut aliquando sesquiuncia, vel & duabus unciis, se ad febres tales fugandas indiguisset testetur.

Regimine. Illud non adeo exactum requiri observavit Sydenhamus (u); eupeptos tamen & euchy-mos cibos merito commendavit, quia per febrem prægressam debiliores ægri difficilioris digestionis edulia non ferunt absque noxa, & recidivæ periculo, cum sopitus ille character (vide §. 757.) tam facile excitetur denuo. Cum autem sæpe admodum famelici sint ægri, post febrem cortice fugatam, cavendum est, ne simul & semel nimiam ciborum copiam sagurgitent, sed parca copia simul, & repetitis vicibus sumant. Fructibus tamen horæis & liquoribus frigidis semper interdixit Sydenhamus (x). Vini usum modicum non tantum concessit, verum etiam quam maxime laudavit. Imprimis autem cavendum est, ne frigidiori auræ se temere exponant ægri; a nulla enim re majus recidivæ periculum est, uti ad §. 757. dictum fuit.

Notavit præterea Sydenhamus (y), difficiliter per corticem sanari febres intermittentes, si inter ejus usum ægri jugiter lecto incarcerationentur.

Cum autem §. 766. monitum fuit, sublata febre intermittente & restauratis ægri viribus, conducere purgantia aliquoties etiam repetita, notandum est, postquam febris corticis Peruviani usu fugata est, nulla purgantia exhibenda esse, cum vel levissimum enema ex lacte saccharato in recidivæ discrimen certissime ægrum conjiciat (z). Quod imprimis ideo animadvertendum est, quoniam plurimi, videntes febres has absque ullis evacuationibus sensibilibus sæpe tolli, conabantur postea purgantibus deturbare morbosam, quam in corpore adhuc latere credebant, saburram.

Epithe-

[o] Ibid. pag. 401.

[p] Ibid. pag. 401.

[q] Sect. I. cap. 5. pag. 117.

[r] Epist. Respons. 2. pag. 182.

[s] Sect. I. cap. 5. pag. 114.

[t] Epist. Respons. pag. 184.

[u] Ibidem pag. 185.

[x] Ibidem. [y] Dissert. Epist. pag. 467. [z] Idem in Epistola 1. Respons. pag. 184.

Epithemata. Quæ variis quidem corporis locis applicantur quandoque, plerumque tamen cardiæ, carpis, sub poplitibus, vel axillis, imponi solent aliquot horis ante paroxysmi futuri tempus. Si autem in memoriam revocentur illa, quæ in Commentar. §. 757. dicta fuerint, non adeo absolum videbitur, a talibus applicatis aliquid expectari posse, cum latens ille character, unde paroxysmi renovatio pendet, in subtilissimo fluido, nervis, vel horum communi origine hæere videatur, adeoque sæpe mutari, vel deleri possit per talia, quæ subtili fragrantia in nervos & spiritus nervosos agere possunt. Historia Medica plura habet exempla febrium intermittantium per epithemata curatarum. Sic de se ipso narrat Boyleus (a), quod a quotidiana violenta, frustra per usitatam Medicinæ methodum tentata, mirum in modum sanatus fuerit, dum carpis applicaretur puls, ex salis nigri & lupuli Anglici recentissimi duobus manipulis, cum quarta parte libræ uvarum Corinthiacarum, simul contusis parata. Plura alia similia, ut fuliginem cum terebinthina, millefolium sacculo inclusum stomacho applicatum &c. (b) laudat. Erigerum, sive senecionem vulgarem dictum, in pulvem contusum, frigide applicatum cardiæ, die intercalari, febres intermittentes curasse legitur (c). Tuto satis similia remedia tentari possunt; & imprimis in junioribus, qui sæpe pharmaca omnia respuunt, usum habent; forte quod in hac ætate facillime mobile genus nervosum a talibus externe applicatis magis afficiatur. Fatendum tamen est, non semper per hæc febres intermittentes tolli: nam & Boyleus (d) ipse fateatur, pulvem illam ex lupulo, sale, & uvis Corinthiacis, aliquando successu caruisse.

Alia similia laudantur, quæ partes quibus applicantur, stimulant, irritant, inflammant, imo & erodunt sæpe; & in toto corpore majori calore excitato frigus incipientis paroxysmi præoccupant. Sic in vicino pago rusticus fuit, qui plures a febribus intermittentibus curavit, dum ranunculum pratensem in pulvem contritum intra manuum digitos alligabat, unde dolor molestus, calor, & erosio sequebantur teneræ in his locis

cutis, & simul sæpe subita febris curatio.

Talium autem epithematum formulæ in Materia Medica ad hunc numerum habentur.

Inunctiones spinæ dorsæ. Hæc fuit Veterum Medicorum methodus, ut frigus febrile præverterent balneo, frictione valida, & calefacientium linimentorum inunctione; uti patet ex illis, quæ ad §. 756. 758. 761. dicta fuerunt. Cum autem ex dorsæ spinæ nervosi trunci numerosi exeant, & uti sæpius dictum fuit, liquidi nervosi quædam inertia (vide §. 755.) paroxysmi febrilis initium comitari videatur; ideo tota dorsæ spinæ pannis laneis calidis valide perfricatur una vel altera hora ante futurum paroxysmum, & deinde penetrabili aromatico linimento inungitur ante focum: cujus linimenti formula pariter in Materia Medica ad hunc numerum habetur. Pulchrum sæpe successum talis inunctio spinæ dorsæ in his febribus curandis habet, & aliquoties plerumque repeti debet ante sequentes paroxysmos: raro enim statim sanat, licet plerumque levamen afferat. Unde Celsus (e) similem methodum laudans addit sequentia. *Neque desistendum est, etiam si horror redit, sæpe enim pertinacia juvantis malum corporis vincit.*

Adstringentia epota. Plebeiis hominibus usitatum quandoque fuit ex alumine & nuce myristica paratum pharmacum, cujus formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur, & aliquando successum habuit. Alii plantaginem, tormentillam & similia adstringentia laudaverunt. Jam apud Hippocratem (f) videtur commendari similitum usus. In tertiana febre enim, si quarta viceprehendat, purgans remedium dari jubet; ubi vero ager non videbatur indigere purgante remedio, *pentaphylli* radices acetabuli quantitate ex aqua tritas dabat. Satis conveniunt adstringentia, ubi vel ex propria temperie, vel per morbum ipsum, nimis dissolutos humores habent ægri, & profusis sudoribus disflunt: ubi vero, liquidissimis partibus disflatis, sanguinis crassities jam adeit nimia, vel dum visceribus obstruatis potius solventibus & attenuantibus opus est, facile patet, damnosum esse adstringentium remedium usum.

§. 769. **U**T singularis fiat curatio singularum, notetur 1. intermittentes veras quo minori spatio quiescunt, eo finiri citius, & contra. 2. eo itidem plus accedere ad acutatum genium, & in has mutari. 3. causam eo mobiliorem forte, & copiosiore habere. 4. hinc vernaes, superveniente calore, sponte solvi. 5. autumnales, accedente frigore, incrementum. 6. inde liquere, quibus febribus medicina faciunda, & qualis.

Hactenus dictum fuit de generali cura febrium intermittantium: sequuntur jam quædam adhuc collatoria, quæ ex præcedentibus deducuntur, & ad prognosin & curationem in variis intermittantium speciebus pertinent.

1. Fuit Sydenhamus in illa opinione, uti ad §. 757. dictum est, illud imprimis discrimen esse inter febres continuas & intermittentes, quod continuæ febres conceptam semel effervescentiam uno decursu & continuo absolvant, intermittentes vero febres partitis vicibus illud facerent. Credebat autem, simile fere temporis spatium impendi & in continuis & in intermittibus febribus, ut per febri-

sanguinis massa repurgaretur. Adeoque ex hac doctrina pateret ratio, quare febres intermittentes, inter quarum paroxysmos minus temporis intervallum est, citius finirentur. Quousque hoc verum sit, antea dictum fuit. Inde autem sequeretur, quotidianam febrem citius finiendam esse tertianam, hanc quartanam & sic porro. Videtur autem hæc regula non adeo universaliter vera esse. Quartanam ex sua indole tertiana febre longiorem esse, communis omnium Medicorum consensus docet; unde etiam Hippocrates (vide Commentaria §. 558.) quartanam febrem, & longissimam, & securissimam dixit.

Contingit quidem aliquando, tertianam febrem ad plu-

(a) De utilitate philosophiæ experimentalis Exercit. V. cap. 10. §. 7. pag. 275.

(b) Ibid. §. 9. pag. 275. & in additionibus ad priorem sectionem partis secundæ pag. 435.

(c) Medical Essays Tom. II. pag. 47.

(d) De utilit. philos. experim. Exercit. V. cap. 10. pag. 275.

(e) Lib. III. cap. 11. pag. 147.

(f) De Morbis Lib. II. cap. 13. Charter. Tom. VII. pag. 565. 1

ad plures menses excurrere, sed rariis, & plerumque tunc perversa curandi methodus adhibita fuit per validas & repetitas evacuationes, uti antea monitum fuit; & quartana febris simili methodo tractata per annos quandoque manent. An autem in quintanis, sextanis &c. febribus obtineat, eo pertinentiores esse, quo majus inter paroxysmos intervallum sit, non facile dixerim, cum raro admodum in his regionibus occurrant tales febres. Saltem ex illis, quæ ad §. 746. recensitæ fuerunt, Medicorum observationibus videtur constare, illud non semper contingere, cum quintana febris v. g. post paucos paroxysmos desierit aliquando, quandoque & decimum octavum mensem superaverit.

Quotidiana autem febris videtur frequentissimam hujus regulæ exceptionem facere, cum sæpe longe pertinacior sit, febre tertiana; uti frequenter observavi ipse, & apud alios Auctores notatum inveni. Sic *Boissmannus* (g) testatur, longiorem esse febrem quotidianam, & ad plures sæpe menses trahi. *Galenus* (h) quotidianæ fomitem pituitam statuebat, frigidum nempe lentum & glutinosum humorem, qui longe difficilius subigi poterat & expelli, quam bilis, cui tertianarum originem tribuebat. Ex quibus videtur deduci posse, quod & majorem quotidianæ febris diurnitatem agnoverit, sed & alibi (i) differte dixit, longam esse quotidianam febrem, & periculo non vacare. Forte & huc spectat sequens *Hippocratis* Aphorismus (k): *Quibus accessiones fiunt, quacunque hora febris dimiserit, si postera die eadem hora prebenderit, difficilis sunt judicationis.* In Commentariis suis in hunc locum *Galenus* (l) hujus aphorismi talem esse sensum voluit: si v. g. quis coeperit febricitare hora tertia, & alia quavis hora febris dimiserit, sequenti die eadem hora tertia redierit febris, uti & eadem hora die proxime sequenti; & sic porro; tunc diuturniori tempore tales ægros laboraturos esse. Verum talis febris tunc vera quotidiana intermittens est, atque liceret inde concludere, quod *Hippocrates* illas febres longas esse, & solum difficile testatus fuerit. Videtur autem, si hoc sensu intelligatur ille aphorismus, optime notatum fuisse, si postero die eadem hora febris prebenderit, ut nempe quotidiana febris distinguatur a tertiana duplicata, cum qua *Celsus* (m) illam confudisse videtur. In tertiana enim duplicata raro vel nunquam eadem hora sequenti die paroxysmus incipit, sed paroxysmi alternis diebus sibi mutuo tam quoad accessionis tempus, quam quoad symptomata comitantia, respondent. Monet quidem *Galenus* in loco modo citato, quosdam alium sensum huic aphorismo dedisse, dum volebat sic intelligendum esse: si quis v. g. febre correptus sit, & hora duodecima desierit febris, si tunc sequenti die hora duodecima nova accessio contingat, tunc judicatu difficilem talem morbum fore. Verum monet illos, qui sic sentiebant, nec ratione nec experimentis opinionem suam stabilire posse, cum alia opinio experientia probetur.

2. Si enim quotidianæ febris paroxysmus diutius excurrat, vix ullum est veræ intermissionis tempus, sed remissio tantum; imo quandoque in veras con-

tinuas abeunt; uti optime *Celsus* (n) de quotidianis febribus agens monuit, dicens: *Rursus alie sic desinunt, ut ex toto sequatur integritas: alie sic, ut aliquantum quidem minuatur ex febre, nihilominus tamen quedam reliquie remaneant, donec altera accessio accedat: ac sæpe alie vix quidquam aut nihil remittunt, sed ita, ut corpore, continuant.* In tertianis etiam, imprimis autumnalibus, sæpe contingit, ut productis & geminatis paroxysmis continuas febres æmulentur, in quartanis rarissime, quia tantum inter singulos paroxysmos intervallum est. Unde & *Celsus* (o) dixit: *Quartana neminem jugulat: sed si ex ea facta est quotidiana, in malis æger est: quod tamen, nisi culpa vel ægri vel curantis, nunquam fit.* Triplicari quandoque quartanas constat: adeoque possent productis paroxysmis in continuas etiam mutari, quamvis rarius hoc contingere videatur: interim tamen observatur quandoque, febres autumnales, dum primo aggrediuntur, continuas, fracto postea morbi impetu in quartanas verti, uti antea ex *Sydenhamo* monitum fuit. Quintanas autem & reliquas intermittentium species, quarum paroxysmi adhuc longius distant, in continuas mutatas fuisse, quantum novi, nullis observationibus constat.

3. Videantur de hac illa, quæ in Commentariis §. 757. habentur.

4. 5. Videantur illa; quæ ad §. 747. de hac re dicta fuerunt. Simul etiam in Commentariis §. 757. notatum fuit, frigus inter illas causas, quæ sopitum illum febrilem characterem, nondum tamen omnino deletum, excitare valent, & in actum deducere, præcipuum locum habere. Minime ergo mirum videbitur, si frigus accedens autumnalem febrem augeat, cum silentem excitare valeat. Præterea in cura febrium intermittentium notatum fuit, prodesse sæpe, si paulo magis calefiant ægri tempore *ὑποπύρετος*, & imprimis circa tempus ingruentis paroxysmi: blandus autem verni aeris tepor illud præstat, quod per artem tentamus.

6. Vernæ febres intermittentes, uti in præcedentibus dictum fuit, adeo benignæ sunt indolis, ut nullam medelam requirant, sed sponte sua cedere soleant plerumque. In illis tantum hominibus, quibus debiliior sanguinis crasis facillime sic solvitur, ut profuso & multum debilitante sudore diffuant, pertinaces quandoque inveniuntur, roborantibus, & imprimis cortice Peruviano, tunc curabiles. Autumnales longe difficiliore sunt, & magnam sæpe Medici attentionem, & multa artis molimina requirunt, ut curari possint. Pro vario autem genio constitutionis epidemicæ, per observata fidelia cognita, ætate, temperie &c. ægrorum diversis, colluvie in primis viis hærente, viscerum obstructionibus febrem comitantibus &c. diversa medela requiritur; de quibus omnibus actum fuit.

Licet autem adeo varia requiri videantur, tamen ad duas classes distinctas hæc redigi possunt, uti optime notavit *Sydenhamus* (p): *Vel enim methodum qua se natura liberare solet ab hoc morbo, caute sollicitèque observando indicium sumere oportet, quo fermentationem abortam acceleremus, atque ita ad sanitatem*

[g] Medicin. Rational. & Systemat. Tom. IV. part. 1. pag. 88.
[h] De Febribus Lib. I. cap. 4. Charter. Tom. VII. pag. 130.
[i] Method. med. ad Glaucon. Lib. I. cap. 9. Charter. Tom. X. pag. 352.
[k] Sect. 4. aphor. 30. Chart. Tom. IX. pag. 151.
[l] Ibidem.
[m] Lib. III. cap. 3. pag. 115.
[n] Ibidem.
[o] Ibidem cap. 15. pag. 146.
[p] Sect. 1. cap. 5. pag. 108.

tatem egros perducamus; vel in ipsam causam specificam penetrando, danda erit opera, ut remediis effectibus ac specificis obvianteatur. Sic v. g. in tertianis autumnalibus sæpe observatur, tempore paroxysmi agros sursum vel deorsum copiam biliosæ saburræ evacuare, & quidem magno cum levamine; unde & in tali casu per artem hoc imitantur Medici. Ita videmus, in fine paroxysmi, sudore orto, levare omnia symptomata; unde & optimo cum successu ille sudor promovetur datis talibus, quæ copia aucta hunc sudorem movent quam blandissime & diu (vide §. 764.). Sic observatum fuit, quartanam autumnalem, hyemali frigore auctam, verno tempore sequenti sensim solvi & evanescere: unde & Medici pulchro successu diætâ roborante ex eupeptis cibis, & potu meraciori, vires firmant, ut sustinere possint illud, quod ferendum est diu, vinisque medicatis, ex aromaticis & amaris factis, corpus contra frigus muniunt, & languentes viscerum chylopoieticorum actiones excitant. Ubi autem mense Februario vernus tepor adspirare incipit, imprimis tunc cavent, ne indigesti quodam cibo assumto, vel alio quocunque diætæ vitio, turbetur corpus; quod & optime Celsus (q) monuit, dicens: *Cam vero vetus quartana raro, nisi vero solvatur, utique eo tempore attendendum est, ne quid fiat, quod valetudinem impediât.* Quia autem circa illud tempus insignis mutatio in animalium corporibus fieri observatur, & morborum epidemicorum constitutio immutatur, uti in præcedentibus sæpius monitum fuit; prudenti usu remedium calefacientium effectus vermi teporis augere tentant medici, optimo plerumque cum successu; cum contra, si antea talia remedia adhiberentur, sæpe periculo non vacaret hæc methodus. Consultuit hinc Sydenhamus (r), ut circa illud tempus ægri insignem aliquam aeris mutationem subeant, sive in calidiorem aliquam regionem commigrando, sive mutando saltem locum, in quo primum hoc morbo correpti sunt. Non citius autem hoc faciendum voluit, quam circa Februarii initium. Ubi vero talis loci mutatio commode fieri nequit, ipso hoc tempore calida remedia dabat, ut uno quasi ictu languescentem illam depurationem potenter promoveat, & si fieri poterit, persi-

ciat. Sic & Celsus (s) monuit prodesse, si in vetero quartana subinde mutetur victus genus, & ante accessionem sorberent ægri acetum, sinapi, vinum Græcum salsum, piper, castoreum, laser, myrrham. *Per hæc enim similiæque corpus agendum est, ut moveatur ex eo statu, quo detinetur (r).* Citius autem si propinarentur calida hæc remedia, quartanam duplicarent, vel in continuam mutarent quandoque; uti Sydenhamus prudenter monuit, & jam notaverat Galenus (u). Ex quibus omnibus patet, methodum generalem febres intermittentes curandi, ab antiquis Medicis jam adhibitam, & recentiorum testimoniis confirmatam, tantum fere esse imitationem illorum, quibus natura se ab his morbis liberare solet.

Alterâ autem methodus, quæ in ipsam causam specificam febrium penetrat, uti Sydenhamus dixerat, a priori diversa, vel talis est, ut turbando corpus mutet, vel tollat illam latentem dispositionem, unde paroxysmi renovantur, uti dum purgantibus vel emeticis utimur non adeo ad evacuandum corpus, quam ad mutandum potius (vide §. 760.); vel dum liquido tenui aromatico epoto, calore foci vel lecti, frictionibus, inunctionibus spinæ dorsæ, epithematibus &c. conamur primum febrilis paroxysmi tempus, & primam ejus causam superare (vide §. 756.). Illa tamen curatio febrium intermittens, quæ per corticem Peruvianum fit, imprimis specifica dici meretur, cum absque ullis turbis vel evacuationibus perficiatur. Quando autem hæc cura conveniat, & qua lege tuto administrari possit, §. 767. dictum fuit. Febrium generalis historia & curatio jam tradita fuit, deinde symptomata maxime communia, quæ febres comitari solent, expensa fuerunt tam in sua indole, quam curatione. Utimo denique actum fuit de febrium classibus generalibus, continuis nempe, remittentibus, intermittibus, & notata fuerunt illa, quæ singulis his classibus tam in diagnosi & prognosi, quam in curatione propria inveniebantur, & diversa erant ab illis, quæ in generali febrium historia & curatione tradita erant. Sequitur nunc ut agatur de morbis acutis, quos febris comitatur quidem, sed qui tamen non a febre, sed a functione læsa organi per singularem inflammationem, nomen habent.

MORBI ACUTI FEBRILES.

§. 770. **N**unc morbi Acuti considerandi, qui febre stipati acuta, tamen singularem inflammationem inducunt huic illi organi, unde ab ejus functione læsa toti morbo imponitur nomen. Tales sunt Phrenitis, Coma, Carus, Angina, Peripneumonia, Hæmoptoe, Pleuritis, Inflammatio Mammarum, Diaphragmatis, Ventriculi, Hepatis, Lienis, Mesenterii, Intestinatorum, (Dysenteria, Ileus, Volvulus, Tenesmus, Hæmorrhoides, Colica biliosa), Renum, Vesicæ, Ureterum, Uteri, Juncturarum, Exteriorum in Morbillis, Variolisque.

Quinam dicantur morbi acuti, in Commentariis §. 564. dictum fuit; tales nempe, qui cito vel tollunt hominem, vel cito ipsi finiuntur, & in quibus sine intermissionibus accessiones & dolores graves urgent. Simul ibidem monitum fuit, febrem acutam vocari, quando & velociter & cum periculo decurrit.

Quamvis autem omnes morbi statim enumerandi febre acuta stipentur, adeoque ex illis, quæ hætenus de febribus tradita sunt, multum lucis horum

morborum curationi affundatur; uti etiam ex illis, quæ in Capitulo de Inflammatione habentur; tamen operæ prærium erit de præcipuis seorsim dicere, cum ratione variarum partium affectarum plura singularia in Diagnosi, Prognosi, & Curatione habeant, quæ notari merentur.

Cum autem his morbis singularis inflammatio hujus illiusve organi adsit, non simpliciter vocantur febres acutæ, sed a functione læsa nomen habent; uti optime notavit Galenus (x). Postquam enim de ephe-

(q) Lib. 3. cap. 16. pag. 147.

(r) Sect. 1. cap. 3. pag. 115. & seq.

(s) Lib. 3. cap. 16. pag. 147.

(t) Ibidem.

(u) Method. Med. ad Glaucon. Lib. 1. cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 356. 357.

(x) Method. Med. ad Glaucon. Lib. 1. cap. 3. Charter. Tom. X. pag. 149.

ephemeris febribus egerat, dicit: *Aliarum vero febrium quedam ex inflammatione, quedam ex humoribus accenduntur. Et quæ ex inflammatione, velut inflammatarum partium quedam symptomata sunt, morbusque ab affecto organo denominationem fere accipit, ut phrenitis, peripneumonia, & alii similes.*

Tota ergo diversitas horum morborum pendet a parte affecta, quam occupat inflammatio; & possunt illi morbi in alios, similiter inflammatorios, mutari, dum manente febre acuta, & inflammatione, mutatur tantum locus corporis, versus quem materia inflammatoria deponitur. Sic inflammationes pleuræ, pulmonis, diaphragmatis in phrenitidem mutantur toties, uti postea dicitur.

Ita angina inflammatoria levatur, dum externa colli & pectoris tegumenta phlegmone vel erysipellate occupantur; materia inflammatoria, quæ prius fauces internas angebat, nunc exteriores partes obfidente.

In his ergo morbis majus vel minus discrimen pro maxima parte pendet a loco, versus quem per febrem deponitur materia inflammatoria; de qua re videantur illa, quæ in Commentar. §. 593. de exitu febris in alium morbum dicta fuerunt.

Tria ergo in morbis acutis inflammatoriis consideranda sunt. Febris acuta continua, Inflammatio, & Organum, cujus functiones, per inflammationem illud occupantem, læsæ sunt; seduloque attendendum, quo usque generalis febrium & inflammationis curatio ante tradita his morbis conveniat, & quid præterea in singulis requiratur.

Recensentur autem morbi illi acuti inflammatorii, a capite incipiendo, deinde versus alias partes descendendo; unde phrenitis primum locum obtinet, ultimum uteri inflammatio: quibus deinde inflam-

mationes juncturarum & exteriorum partium corporis in morbillis & variolis junguntur. Interim tamen in sequentibus idem ille ordo non semper servatur. De comate enim antea inter symptomata febrilia dictum fuit: de Caro autem, cum levis apoplexia sit, melius post traditam apoplexiæ historiam dicitur. Cum autem hæmopotoen prægressam toties phthisis sequatur, de illa in capitulo de Phthisi agitur. Mammarum autem inflammatio cum raro contingat nisi puerperis vel lactantibus, de illa inter puerperii morbos dicitur. Lienis inflammatio ex hepatitidis historia facile intelligi poterit, uti ad §. 958. monetur. Sic etiam mesenterii inflammatio eadem requirit, quæ in intestinorum inflammatione habentur: unde etiam hauriri possunt illa, quæ ad dysenteriam, ileum, volvulum, tenesmum, hæmorrhoides, spectant, quatenus nempe omnes hi morbi inflammationi ortum debent. Colica autem biliosa ex hepatitidis historia imprimis cognosci poterit. Illa vero, quæ ad ureterum & vesicæ inflammationem pertinent, partim ex nephritidis historia, partim ex illis, quæ de calculo postea dicentur, hauriri poterunt. De uteri inflammatione pariter peculiari capitulo non agitur in his Aphorismis, verum inter morbos puerperii de hac quædam dici poterunt, cum puerperis frequentissimus sit hic morbus. Juncturarum inflammatio ex illis, quæ de rheumatismo & podagra dicentur, pariter intelligi poterit. Cum autem junioribus frequens sit variolarum morbus, de illis post morbos insanatum dicitur. De morbillis non habetur singulare capitulum, forte quia ex illis, quæ ex exanthematibus febrilibus dicta fuerunt, haberi possunt illa, quæ ad horum curationem pertinent.

PHRENITIS.

§. 771. **S**I ferox & perpetuum delirium a Cerebro primario affecto cum febre acuta continua oritur, vocatur Phrenitis Vera.

Si malo aliunde in Cerebrum delato in febre, inflammatione &c. Phrenitis Symptomatica, *ἡ ἀφροσύνη*, desipientia, dicitur.

Mens Græcis *φρόν* dicebatur, & *φρόν* pro sapientia Græci passim usurpant: unde *φρενίτις* dicitur quasi τῶν φρενῶν νόσος, uti ἀφροσύνη τῶν ἀφροῶν, ac πλεονεξία τῶν πλεονῶν (γ). Videtur enim usu apud Medicos Veteres obtinuisse, ut partis affectæ nomini adderent terminationem *itis*, quando inflammatorium imprimis ejusdem partis morbum designare volebant, uti patet in hepatitide, nephritide &c. Illius ergo partis corporeæ, unde humana sapientia pendet, morbum phrenitidem dixerunt; quam & ideo *Plinius* (z), recensens signa lethalia in hoc morbo ab *Hippocrate* memorata, vocavit *sapientie agritudinem*. Cum autem & maniaci & melancholici insaniant, optime phrenitidem ab his morbi distinxit *Celsus* (a) dicens: *Incipiam ab insania, primamque hujus ipsius partem aggrediar, quæ & acuta, & in febre est. Græci φρενίτιν appellant.* Ut autem distingueret phrenitidem a delirio, de quo §. 700. inter symptomata febrilia actum fuit, notavit, interdum quidem in accessione ægros desipere, & loqui aliena, sed levato accessione impetu mentem redire. *Phrenitis vero tum demum est, cum continua dementia esse incipit; aut cum æger, quamvis adhuc sapiat, tamen quasdam vanas imagines accipit: perfecta est,*

ubi mens illis imaginibus addicta est.

Notatum autem fuit in Commentariis §. 700. ubi illa interna cerebri dispositio, delirii causa, tam valida est, ut æquipolleat, vel & superet illas mutationes sensorii communis, quæ ab objectis externis in sensuum organa agentibus fiunt, sequi judicium & animi affectus sæpe validissimos, atque tunc adesse ferox delirium, dum sibi aliisve nocere tentant ægri.

Perpetuum ergo delirium cum febre acuta continua adest in phrenitide vera: illudque delirium plerumque ferox esse solet, ob validam mutationem sensorii communis. Non semper tamen illa ferocia adest, uti in Commentariis §. 700. probatum pariter fuit; dum nempe ideæ a tali morbosa mutatione sensorii communis natæ non habent sibi junctum illud placens vel displicens, unde animi affectus excitantur, sed adiaphoræ sunt. Dari enim tales phrenitides, & pessimas quidem, in quibus ægri obscurare delirant, absque ulla ferocia, ex *Hippocrate* & *Galeno* ibidem demonstratum fuit.

Alterum, quod in phrenitide vera notandum est, cerebrum in hoc morbo primario affectum esse; id est, morbi causam non alio corporis loco natam,

(γ) Salmaf. Epist. 16. pag. 79.

(z) Hist. Nat. lib. 7. cap. 51. pag. 166.

(a) Lib. 3. cap. 17. pag. 148.

tam, & inde in cerebrum delatam fuisse, sed in ipso cerebro, vel membranis illud involventibus, a primo initio morbi adfuisse, licet per febris impetum augeri possit præsens jam in cerebro vitium. Veram enim & exquisitam phrenitidem tunc tantum dixerunt Veteres Medici, quum cerebrum ipsum primario affectum est. Sic, Galenus (b) dixit: *Phrenitis siq. idem exquisita, & non permixta alteri morbo, fit bile flava locum, in quo princeps animæ pars residet, prebidente.* Et alibi (c): *Flava bilis, si in cerebrum ipsiusque membranas se firmaverit, phrenitides efficit.* Priusquam autem se firmaverit, per ipsarum venas diffuens, non phrenitides, sed in febrium vigoribus deliria inviebit. Quamvis autem hodie novimus, ab aliis etiam causis phrenitidem produci, & non semper a flava bile; demonstrant tamen loca allegata, Galenum in illa opinione fuisse, quod in phrenitide vera cerebrum ejusve membranæ primario affecta sint, uti etiam alibi (d) diserte monuit, dicens: *neque enim per consensum in eo morbo cerebrum afficitur; sed propria & primaria affectione* (κατὰ πρῶτον δυνάμει καὶ πρῶτον δυνάμει) *laborat.* Idem & habet Cælius Aurelianus (e), qui Græcorum Medicorum, prout in varias sectas abierant, sententias diligenter collegit, sequentia ex Asclepiade notans: *Phrenitis est corpusculorum statio, sive obtrusio in cerebri membranæ frequenter sine consensu, cum alienatione & febribus.*

Ubi vero illud, quod jam in cerebro ejusve membranæ hærens phrenitidem facit, prius in alio loco corporis natum vel collectum fuit, & morbum fecit turbando functiones illarum partium, quibus inhæret; deinde per *metastasin*, liberata parte prius affecta, ad cerebrum ejusve membranas delatum facit ferox & perpetuum delirium cum febre acuta continua, vocabitur talis morbus quidem phrenitis; verum quia cerebrum non primario affectum fuit, sed secundario tantum, non dicenda erit phrenitis vera, sed symptomatica. In utroque tamen casu eadem pars affecta est, similis materia morbi, inflammatoria nempe: tota diversitas inter phreniti-

dem veram & symptomaticam tantum in eo consistit, quod in symptomatica illud, quod cerebrum turbat, prius in alia parte hæserit, postea ad cerebrum delatum. Cum hic de morbis inflammatoriis, acuta febre stipatis, sermo tantum sit, non agitur de talibus causis, quæ in aliis locis corporis hærentes cerebrum turbare valent, & mira deliria, & ferocissima quidem, producere, licet maneat in pristina sede hæ causæ, neque ad cerebrum ipsum vel ejus membranas per metastasin deferantur; de qua re videantur illa, quæ in Commentariis §. 701. dicta fuerunt. Probatum enim ibi fuit, sordes circa præcordia collectas omnes cerebri functiones turbare posse; sic tamen ut excussis his sordibus redeat illico functionum cerebri integritas: unde merito concludebatur, nullam topicam causam in cerebro adfuisse illo tempore, dum ejus functiones turbatae erant, sed omnium illorum malorum causam & fontem in aliis & longe diffitis locis hæsisse.

Necessaria autem est hæc distinctio inter phrenitidem veram & symptomaticam, quia in curatione utriusque hujus mali magna sæpe diversitas requiritur, uti postea ad §. 782. dicetur. Solet autem quandoque & *παρρησια*, vel & desipientia, vocari phrenitis talis symptomatica, verum minus proprie, cum hoc nomine & delirium, quod non perpetuum est, sed in vigore tantum febrium adest, dixerint veteres; uti ex pluribus locis Galeni (f) patet, atque etiam in Commentariis §. 700. monitum fuit. Uti jam varia deliriorum genera sunt, pro vario gradu morbosæ cerebri dispositionis, sic & idem in phrenitide verum esse facile patet, uti etiam Galenus (g) monuit, dicens: *Quippe phrenitici quidam in rebus sub aspectum cadentibus dignoscendis nihil errantes a naturali intellectus judicio aberrant: alii contra cogitatione quidem falluntur minime, sensibus tamen disformiter moventur: sunt præterea qui sensus simul & cogitationis vitio laborant.* Exemplis autem tam in aliis hominibus, quam in se ipso, modo dicta confirmat.

§. 772. **A**ntecedunt Veram, calor, dolorque internus capitis ingens, & inflammatorius; sanguinis copia nimia; dispositio inflammatoria; rubor oculorum, faciei; somni turbulenti; desipientia levis; adolescentia; calidiorum usus; insolatio; vigiliæ; ira; moeror; protervia seu ferocitas; oblitio subitanea; siccitas totius; maxime cerebri; collectio floccorum.

Agendum jam erit de illis, quæ utramque phrenitidem, tam veram, quam symptomaticam, antecedunt. Cum enim adeo periculosum sit hoc malum, & tam difficulter curabile, ubi invaluerit, omni ope attendendum est, ut cognoscatur, an illud jure metuendum sit, sicque hoc cognito illico applicari possint efficacissima remedia, quibus phrenitis futura caveri, vel nasci jam incipiens tolli illico possit. Novimus autem, phrenitidem instare, si prægressæ fuerint tales causæ, quæ inflammationi producendæ aptæ sunt, imprimis in capite, vel eandem aliis in locis natam versus caput determinant: uti etiam, si in febribus acutis appareant signa læsionis functionum cerebri. Omnia autem hæc jam seorsim expendenda erunt.

Calor, dolorque internus capitis ingens, & inflammatorius. Ubi de signis inflammationis agebatur §. 382. demonstratum fuit, dolorem puriorum, ob fibras minimas vasculorum distentorum rupturæ proximas, & calorem majorem adesse in omni inflammatione, una cum febre, & pulsationis sensu. Et ex his imprimis signis de præsentia inflammationis internæ judicamus, cum reliqua signa, ut tumor, rubedo, durities &c. tantum in partibus externis corporis inflammatis videri possint. Ubi ergo in febre acuta dolor ingens & continuus capitis adest, cum sensu magni caloris, & pulsationis, novit inflammationem metuendam esse in cerebri meningibus, quam inflammationem proximam causam esse phrenitidis veræ postea

§. 776.

(b) Comment. 1. in Lib. I. Proorrheticor. Hippocrat. Charter. Tom. VIII. cap. 64.
 (c) Comment. 2. in Lib. I. Epidem. Chart. Tom. IX. pag. 66.
 (d) De locis affect. Lib. V. cap. 9. Charter. Tom. VII. pag. 489.
 (e) Acutor. Morbor. Lib. I. in Præfat. pag. 2.
 (f) Vide Foësi Oeconomiam & Gorræi Definitiones ad vocabulum *παρρησια*.
 (g) De Locis affectis Lib. IV. cap. 2. Chart. Tom. VII. pag. 414.

§. 776. demonstrabitur. Cerebri enim corticem, licet inflammatum, non dolere, admodum verosimile videtur ex illis, quæ in vulnere capitis historia dicta fuerunt. Constitit enim tunc, fungos cerebri ligari, abscindi, erodi potuisse absque dolore. Adeoque dolor ille internus capitis a vasis per cerebri membranas dispersis sanguine inflammatoria densitate immeabili distentis, nasci videtur. Unde etiam Galenus (b) pertinacis capitis doloris causam in cerebri meningibus posuit. Verum quidem est, non omnem capitis dolorem in febribus acutis inflammationem meningum cerebri designare, nam & per consensum, aliis partibus corporis affectis, capitis dolor nascitur; uti v. gr. dum corrupta bilis circa præcordia hæret, quod antea jam sæpius dictum fuit, & a Galeno (i) pariter monitum. Verum calor, & reliqua inflammationis internæ capitis signa, facile demonstrant, cui causæ dolor ille capitis debeatur. Unde & optime Trallianus (k) phreniticos distinxit ab illis, qui ob sympathiam partium delirant (de qua re videantur dicta ad §. 701.), quod in phrenitide caput sit calidius.

Patet hinc ratio, quare Hippocrates capitis dolores intensos & continuos cum febre damnaverit tanquam exitiosos (l), atque eosdem in morbis acutis, nisi salutaris narium hæmorrhagia superveniret, phrenitidem prænunciare monuerit (m).

Sanguinis copia nimia. Demonstratum fuit in Commentariis §. 105. a sola nimia sanguinis copia arteriarum, tam sanguiferarum quam lymphaticarum, dilatationem fieri, inflammationem produci, & plura alia, quæ inde pendent, mala. Simul autem ibidem probatum fuit, encephali functiones imprimis a plethora turbari. Quæ omnia plurimum augentur, dum per febrilem calorem rarefactus sanguis vasa, quibus continetur, magis adhuc distendit: adeoque patet, quare plethora inter antecedentes phrenitidem causas merito numeretur.

Dispositio inflammatoria. Hæc dicitur adesse, quando homines ex propria temperie in morbos inflammatorios vergunt. In illis autem hoc obtinet imprimis, quibus vasa robusta & contracta, humores densi sunt & aciores, & celerius moti. Pulsus his hominibus majores & crebriores esse solent, corpus gracile, agile, robustum, calidum. Duris laboribus quotidie exercitata corpora hanc dispositionem acquirunt. Confirmatur hæc diagnosi, si antea morbis acutis inflammatoriis laboraverint.

Rubor oculorum, faciei. Designat enim, sanguinem majori copia & impetu ad caput deferri, adeoque & vasa magis distendi. Per faciem quidem externam carotidis rami pro maxima parte sanguinem distribuunt, sed ad oculos & per internam carotidis ramulos sanguis fertur. Unde ex hoc signo novimus internas capitis partes similiter affici. Ob hanc causam rubor faciei & oculorum inter signa futura hæmorrhagiæ §. 741. numerata fuerunt.

Somni turbulenti. Si una cum signis præcedentibus, quæ inflammatoriam sanguinis dispositionem, ejusque majorem determinationem versus ca-

put, designant, oriatur molestissimus ille affectus, quem coma vigil (vide §. 703.) vocare solent Medici (quando nempe ipso in somni limine cum terrore mox evigilant ægri; vel si obdormiverint, horrendis insomniis turbantur) novimus, jam affici cerebrum ob impeditum liberum transitum sanguinis per vasa, adeoque brevi phrenitidem & alia pessima mala expectanda esse; uti alia occasione ad §. 735. dictum fuit. Unde etiam Hippocrates (n) somnos profundos, non turbulentos, pro firmæ judicationis signis habuit; contra vero turbulentos somnos damnavit.

Desipientia levis. Quando in ægris idearum ortus non respondet externis causis, sed internæ cerebri dispositioni, tunc delirium adesse dicitur, uti §. 700. patuit: atque ibidem dictum fuit, varios delirii talis gradus esse posse. Levis autem desipientia dicitur, cum illas ideas ab interna & morbosa cerebri dispositione natas non comitatur judicium, neque sequuntur validi animi affectus, tunc enim ratiocinio & adstantium persuasionem adhuc deliri possunt natæ hæc ideæ. Interim tamen, si pergant eadem causæ agere, facile patet, ferocis & perpetui delirii justum metum esse. Præterea in Commentariis §. 700. monitum fuit, quandoque levem tantum desipientiam apparere, licet causæ sensorium commune mutantem satis validam fuerint. Quales erant illæ tremulæ & obscuræ desipientiæ, quas Hippocrates valde phreniticas jure vocavit, uti ibidem dictum fuit.

Adolescentia. Etatis florem morbis acutis inflammatoriis maxime obnoxium esse, omnia medicorum observata testantur: ubi vero jam in senium vergunt homines, minus his morbis conflantur, sed chronicis, & pertinacissimis quidem, potius affliguntur. Non autem adolescentibus tantum, sed & adultis in summo vigore ætatis, similes morbi frequenter contingere solent. Unde dixit Hippocrates (o): *Ab anno decimo quarto usque ad quadragesimum secundum naturam corporis morborum omnis generis ferax fit.* Et alibi (p), ætatem varios morbos recensens, juvenibus sanguinis sputum, tabem, febrem acutam, aliosque morbos contingere monuit; juvenilem vero ætatem prætergressis, una cum aliis morbis acutis inflammatoriis, phrenitides fieri dixit.

Calidorum usus. Toties hoc tristibus exemplis constitit, dum optimæ spei juvenes, vinis generosis vel & spiritibus fermentatis liberalius haustis, in morbos acutissimos inflammatorios inciderunt, & phrenitici perierunt. Exemplis quibusdam ex Hippocrate & Galeno allegatis illud constitit in Commentariis §. 586. a, ubi de singularibus febrium causis agebatur. Innumeros fere casus Historia Medica habet, quibus idem confirmatur.

Insolatio. Imprimis si non bene tecto capite æstivis Solis radius homines diu exponuntur: tunc enim sic calefcere possunt capitis integumenta & ipsa calvaria, ut sanguis a nimio calore coagulari jam incipiat, unde pessima & sæpe subito lethalis phrenitis nascitur. Verum quidem est, molestum

(b) Ibid. Lib. III. cap. 13. Charter. Tom. VII. pag. 448.

(i) Method. Med. ad Glaucon. Lib. I. cap. 10. Charter. Tom. X. pag. 154.

(k) Lib. I. cap. 13. pag. 45.

(l) In Prognostic. Chart. Tom. 8. pag. 605. & 671.

(m) Coac. Prænot. Num. 120. ibid. pag. 838.

(n) Ibid. Num. 137. Chart. Tom. VIII. pag. 860.

(o) Ibid. Num. 312. pag. 182.

(p) Aphor. 29. & 30. Sect. 1. Chart. Tom. IX. pag. 115. 126.

istum talem caloris gradum cavere homines quantum possunt semper, ingrato sensu moniti; tamen per aperta loca iter facientes æstivis sub ardoribus quandoque hæc pati coguntur: unde sæpe integri exercitus ingentem stragem patiuntur. Nihil magis periculosum, quam si Solis radiis exposito capite quis dormiat. Memini binos messorum, sanissimos certe & robustissimos, intra bihorium sic periisse; dum foeni acervo incumbentes, nudo capite meridiano Soli exposito, obdormivissent. A sociis enim expergefacti titubabant, incondita quædam obmurmurabant, & paulo post moriebantur ambo. Neque hoc mirum videbitur, si attendatur, lignum, lapides, metalla &c. Solis æstivi radiis exposita, sic calefcere posse, ut tangentis manum lædant. Ita Manasses maritus Judith, dum in diebus messis hordeaceæ instaret super alligantes manipulos, mortuus legitur (q), venit enim æstus super caput ejus.

Vigilia. Nimiis vigiliis atteri solida minima imprimis cerebri, dum nulla interposita quiete pergunt omnes cerebri functiones; diffilari tenuissimam sanguinis partem, adeoque reliquum incrassari, antea vidimus ad numerum 12. §. 605.; uti etiam humoribus ab eadem causa majorem acrimoniam conciliari. Verum aucta sanguinis spissitudo cum acrimonia comite pessimis inflammationibus producendis aptissima est, uti constat ex illis, quæ in historia inflammationis dicta sunt. Simul etiam consistit ex dictis ad §. 708. pervigiliū in febribus pro causa sua plerumque habere lævissimæ inflammationis cerebri prima initia. Adeoque vigiliæ nocebunt ut signum futuræ phrenitidis, & ut causa hunc morbum producere valens. Unde & Hippocrates (r) dixit: *A vigilia convulsio aut delirium malum.*

Ira. Quæ non sine ratione brevis furor dicta fuit; summa enim ira excandescens homo nihil differt a furibundo phrenitico: ingens enim æstus accenditur, pulsus plenus celer validus fit, truces & scintillantes prominent oculi, sanguine sæpe suffusi; facies torva & vultuosa apparet, quævis periculosa spernit iratus, sibi aliisque nocens quam sapissime:

*Nunc face supposita fervescit sanguis, & ira
Scintillant oculi: dicisque, facisque, quod ipse
Non sani hominis non sanus juret Orestes (s).*

Cum ergo adeo per iram turbentur cerebri functiones, motus humorum longe reddatur citatior, omniaque signa doceant, sanguinem majori copia & impetu versus caput ferri, facile patet, si febris acuta sequatur ex valido hoc animi affectu, phrenitidis periculum imminere. Tale exemplum phrenitidis ex ira natæ habet Hildanus (t).

Mæror. Imprimis si generosis & insignibus animi dotibus præditi homines cum adversa fortuna conflentur, & tacti suas calamitates premant. Melancholiam & maniam a mærore fieri, postea in Melancholiæ historia patebit: verum mania a phrenitide tantum differt, quod absque febre sit. Si ergo in tali casu ab alia quacunque causa febris acuta accendatur, fere semper phrenitis sequi solet. Imo & quandoque subito in nervum erumpit diu suppressus mæror, licet nulla alia causa accesserit.

Vidit hoc in vidua nobili Celeberrimus Boerhaavius quæ una cum marito omnem spem educandæ numerosæ proles perdiderat, sola tamen suæ calamitatis conscia prefferat hunc mærorem: cum levi febre decumbere videretur, ferox responsum dedit Medico placidissimorum morum matrona, dum sana esset, & bihorio post furibunda, laceratis vestibus nuda, per cubiculum decurrebat. A mærore natam phrenitidem notavit & Hippocrates (u) in *De acis uxore*, quæ febris horrida & acuta ex mærore prebendit, quæque ab initio morbi ad vigesimum primum diem morbi usque, quo perit, perpetuo phrenitica fuit.

Protervia seu ferocitas, oblitio subitanea, collectio floccorum. Omnia enim hæc designant, incipere turbari sensorium commune, atque imprimis summa ad hæc attentio requiritur, quia citam medelam poscit hoc malum, antequam jam confirmatum fuerit. Unde simulac meticolosus antea homo audaciam spirat & minas, placidus antea ferox responsum dat amicis vel Medico, vel si potum aliudve quid petens paulo post immemor jam se hoc rogasse neget, illico summa remedia adhibenda sunt, ut imminens jam phrenitis caveatur. Videantur illa, quæ de his & aliis pluribus, similibus signis habentur in Commentariis §. 702. ubi de omnibus his actum fuit.

Siccitas totius, maxime cerebri. Totum corpus humidum & molle in sanis est, etiam in externa superficie, multo magis in interioribus, uti docent vulnera in cava corporis penetrantia, & vivorum animalium sectiones. Equabilis autem hæc corporis humiditas pro optimo signo in morbis merito habetur, cum denotet, omnia vasa pervia, omnesque humores meabiles esse. Contra vero, ubi exsiccatur corpus, novimus tenuissimi laticis penuriam esse, sanguinemque immeabilem majora vasa distendere, unde vicina minora comprimuntur, uti pluribus in Commentariis §. 739. dictum fuit. Cerebri autem talem siccitatem, adeoque humorum immeabilitatem in cerebri vasis, adesse novimus ex siccitate vicinarum partium, quæ ab iisdem arteriis, ac encephalon, humores suos accipiunt. Hinc oris interni & lingue siccitas, & vox clangosa inde nata, illud demonstrant. Unde aridam linguam pro phrenitidis signo habuit Hippocrates, uti ad §. 702. dictum fuit. Verum imprimis oculorum siccitas & squalor interiora capitis similiter affecta esse indicant, cum & carotidis internæ rami per illos distribuuntur. Patet hinc ratio, quare contractas, strigosas, faucium partes in acutis, uti etiam dum ægri, postquam hiaverint, difficulter os claudere possunt, deliria portendere, atque inde phreniticos factos perniciose habere dixerit Hippocrates (x); omnia enim hæc ariditatem harum partium demonstrant. Uti etiam, quare vocem clangosam, & oculos sordidos & pulverulentos insaniam portendere monuerit alibi (y).

Omnia autem illa signa, quæ phrenitidem veram præcedunt, pulcherrime collegit Galenus (z), falsus se illa ex antiquioribus Medicis hausisse. Sic autem habet: *Non interdum vigilias præcedere; sive etiam somnos manifestis phantasmatibus turbatos, ut & clament nonnulli & exsiliant, videre est; interdum*

(q) Judith. cap. 8. vers. 2. & 3. (r) Aphor. 28. Sect. 7. Charter. Tom. IX. pag. 300.

(s) A. Persii Sat. 3. in fine.

(t) Cent. 1. observ. 7. pag. 24.

(u) Epidemic. 3. agrot. 15. Chart. Tom. IX. pag. 30.

(x) Protrhet. Lib. 1. text. 11. Charter. Tom. VIII. pag. 707.

(y) Ibid. text. 17. pag. 712.

(z) De Locis affectis Lib. 3. cap. 4. Chart. Tom. VII. pag. 489.

terdum vero irrationalis accedit oblivio, ut laborantes aliqui, quum matellam petierint, mejere tamen negligant, aut quum lotium emittunt, matellam ipsam prodere haud quaquam meminerint; vel majori cum tumultu, aut temeritate respondeant, praesertim ubi aliquis antea fuit moderatus. At & his omnes exiguo utuntur potu, & respiratio magna & rara est, & pulsus minores magisque nervosos habent: nonnunquam occiput dolor infestat. Quum vero jam proxime ad phrenitidem accedunt, oculos habent vehe-

menter squalidos, & ex altero ipsorum aeris lacryma effunditur, ac deinde lemas habent, & venas ipsorum sanguine plenas, & sanguis stillat e naribus: Quo tempore neque jam plane ut mentis compotes respondent, succos avellunt, & festucas carpunt, &c. Quid dicam de lingua aspera, auditu quandoque bebetiori, tum quod interdum mæsti jaceant vix respondent, vel quum pars quedam dolorificum patitur affectum, etiam si vehementius aliquis eam tangat, ipsi haud quaquam sentiant.

Alteram vero omnis fere morbus acutus cum febris; dolor lateris non pleuriticus cum levi perturbatione animi; Inflammatio pleurae, pulmonis, diaphragmatis, quæ pessima; hanc praesagit lingua nigra, alvus suppressa, urina retenta, faeces albæ (hæ lethales ubique), urina pallida, decolor, tenuis, adipsa, ferocitas, rubor, urina cum suspensio nigro, vigiliæ, signa instantis inflammationis in capite.

Symptomatica autem phrenitis, quæ a malo aliunde in cerebrum delato pendet, quemvis fere morbum acutum cum febre sequi poterit. Demonstratum enim fuit §. 587.) per febrim liquidissima exprimi, reliqua incrassari, adeoque humores immeabiles fieri; unde facillime in minimis encephali vasis obstructio & inflammatio fieri poterunt. Præterea dum nimis impetuoso motu febris in mortem tendit, (vide §. 592.) pessimas inflammationes in visceribus, subito quidem lethales, metuendas esse constitit. Uti etiam, dum deponendo materiam febrilem in varia corporis loca febris in alium morbum definit (vide §. 593.)

Verum præter hæc observata practica testantur, natos in variis locis corporis dolores inflammatorios, cum febre acuta, quandoque absque bonis signis evanescere; & dein periculosissima metastasi materiam morbosam versus cerebrum derivari, sicque phrenitidem symptomaticam facere. Notabile exemplum apud Hippocratem (a) habetur. Calvo enim in Lavissa derepente femur dextrum doluit, primo jam die febris acuta ardens aderat. Secundo die femoris dolor quidem remisit, verum absque bonis signis: febris enim intendebatur, non dormiebat æger, extrema corporis frigebant &c. Tertio die femoris dolor cessavit, sed mentis alienatio, & multa jactatio accesserunt: quarto autem die circa meridiem celerrime periit. Similem casum vidi in muliere, cui oborta febre continua acutissimus dolor sinistram suram occupabat: applicuerant autem linthea spiritu vini madida parti dolenti, & post bihorium, dolore suræ evanido, delirabat pessime; paulo post convulsa periit secundo morbi die. Dictum fuit in Commentariis §. 593. in hominibus etiam sanissimis, absque ulla causa prægressa, nasci quandoque febrim, per quam in hac illave parte corporis excitatur subito phlegmone validissima, & deposita materia illa inflammatoria definire febrim; eventum autem similibus morborum pendere imprimis a parte affecta, quam per febrim deposita materia occupat. Verum semel sic in locum quemdam deposita materia potest inde exire iterum, & ad alias partes corporis transferri: Sic erysipelas ab intro foras verti, & contra, in Commentariis §. 724. dictum fuit. In Angina historia patebit, levare morbum, dum pectus & collum rubescunt; perni-

ciem certam instare, dum versus interiora denuo recurrit ille rubor, ut etiam si angina in pulmonem vertitur, sicut Hippocrates observavit. Idem jam in pleuritide, peripneumonia, similibusque fieri poterit, ut morbi illi absque bonis signis levare videantur, dum interim mala metastasis cerebrum afficit. Memini me quandoque talem pleuritidis epidemicae speciem vidisse, cui morbo, nisi ab initio jam balneis pedum, epispasticis, situ corporis erecto &c. prospiceretur, familiaris erat in phrenitidem primis etiam diebus mutatio. Imprimis autem illa proclivitas in phrenitidem observatur in illis morbis, in quibus inflammatoria quidem dispositio manifesta est, tamen non adeo pertinaciter parti cuidam corporis inhæret inflammatio, sed magis quasi vaga & mobilis materies morbi videtur. Huc forte pertinet dolor lateris non pleuriticus cum levi perturbatione animi, cujus Hippocrates (b) meminit, dicens: cum lateris dolore, non tamen pleuritico, & turbulentis tenuibus lenibus (τρυφεῖς καὶ ἀπὸ τῶν ἐπὶ ἀκῶν) hi phrenitici fiunt. Turbulenta autem illa tenuia lenia satis apte videntur de leni perturbatione animi intelligi posse. Affinis huic sententiæ locus etiam alibi apud Hippocratem (c) habuit: Lateris dolor, ex sputis biliosis, si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur. Laterum enim dolores, ut pleuritici vocari possint, satis acuti & punctorii esse debent, inspirationem prohibentes, una cum tussi fere perpetua (vide §. 875.); adeoque non repugnat, laterum dolorem, cum febre etiam, absque pleuritide esse posse. Hinc etiam videtur Hippocrates (d), dum hybernos morbos recenset, in eodem aphorismo & pleuritides, & laterum dolores, enumerasse. Neque tantum in lateribus, sed & in aliis corporis locis leviores tales dolores inflammatorii observantur, cum maxima propensione in phrenitidem symptomaticam. Sic testatur Sydenhamus (e); se febrim quandam epidemicam observasse, in qua sanguis venis eductus pleuriticorum sanguinem haud raro æmulabatur, atque sub primum morbi insultum dolor collum & fauces, sed levior quam in angina, occupabat: tanta autem proclivitas in phrenesin erat in hac febre, ut quandoque sponte sua in hac tenderet, vel saltem a regimine paulo calidiori, jugi in lecto decubitu, & similibus certissime phrenitis accederet. Ubi notan-

(a) Epidem. 3. agrot. 5. Charter. Tom. IX. pag. 200.

(b) Coacar. Prænot. num. 411. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

(c) Prothetor. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 767. & Coac. Prænot. n. 418. ibidem. pag. 876.

(d) Aphor. 23. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 118.

(e) In Schedul. monitor. de nova febris ingressu pag. 651.

notandum est, quod uti in priori casu dolor lateris sed non pleuriticus aderat, sic & hic dolor colli & faucium, sed levior quam in angina observabatur.

Considerandum autem, quod in pleuritide & similibus morbis inflammatoriis, qui liberam respirationem impediunt, sanguis per pulmonem difficulter transire possit, unde cor dextrum se commode evacuare nequit, adeoque nec venosus sanguis a capite rediens in sinum dextrum & auriculam poterit propelli; unde arteriis pergentibus sanguinem versus encephalon deferre, dum tamen venæ eundem sanguinem reducere nequeunt, omnia vasa sanguinea distenta manent, comprimuntur reliqua, adeoque omnes cerebri functiones turbantur. Hæc est altera phrenitidis symptomaticæ, pessimæ quidem & plerumque cito lethalis, species, quæ a morbis inflammatoriis aliarum partium producitur: verum in tali casu phrenitis absque metastasi materiæ morbosæ nascitur; priores enim morbi manent, uti facile patet. Diaphragmatis autem inflammatio omnium similium morborum acutorum, qui phrenitidem symptomaticam producere solent pessima est, uti postea patebit, quando de Paraphrenitide peculiari capitulo dicetur.

Sequitur jam ut consideremus illa signa, quæ doceant, alios morbos in phrenitidem symptomaticam vergere.

Lingua nigra. Designat enim vel defectum tenuis lymphæ sanguinis; vel majora vasa, immeabili sanguine distenta, vicina minora comprimere, unde fistulæ arteriosæ exhalantes, in linguæ superficie positi, exarescunt & gangrenosæ fiunt. Hinc ex lingua nigra, imprimis si sicca simul fuerit, pessima humorum conditio prælagitur: de qua re videantur illa, quæ in Comment. §. 739. dicta sunt. Atque ideo linguam asperam & aridam inter phrenitidis signa recensuit Hippocrates, uti ad §. 702. monitum fuit.

Alvus suppressa, feces albæ. Notum est, per alvum & urinam expelli de corpore illa, quæ diutius relicta nocerent, dum ex humoribus sanis, per ipsam circulationem mutatis & acrioribus redditis, separantur talia faculenta, sive & ex ingestis nutrimentis actionem ventriculi & intestinorum passis residuæ feces accumulatur, pariter eliminandæ. In morbis autem acutis, ob auctam circulationis velocitatem, dum olea & sales sanguinis aciora fiunt, (vide §. 100. & 689.) & bilis imprimis acrior reddita in corruptelam tendit; major adhuc necessitas est, ut illæ excretiones maneant. Ubi ergo alvus supprimitur, vel urina retinetur, manent illa in corpore, quæ excerni debebant. Idem autem obtinet, si per urinam, aut alvum excretio quidem fiat, verum in excretis non adsint illa, quæ debebant expelli de corpore; uti fit, dum feces alvinæ albicant, urina pallida, decolor & tenuis est. Novimus enim tunc retineri in corpore acria illa, quæ per has vias exire debebant; atque eadem vel sanguini permixta manere, vel inde secreta jam & in intestinis vel vesica collecta hære, & a venis bi-

Tom. III. Pars I.

bulis harum partium resorberi denuo eadem, pro parte saltem, & sanguini permisceri. Verum aciora talia, dum cum sanguine moventur, tenerrimis imprimis vasis nocebunt, unde fere semper tunc cerebri functionum lasio sequitur, uti patet in illis, qui perfecta ischuria moriuntur. Vix enim observatur insignis quædam humorum degeneratio, quin simul functionum encephali turbatio appareat. Dum in pallidis virginibus loco boni sanguinis crudus humor per vasa fluit, vertigines, aurium tinnitus, motuum muscularium tarditas, cordis palpitationes, syncopæ &c. toties observantur. In scorbutis, podagra, retropulsa, & plurimis aliis morbis, similia apparent. Imo adeo facile irritabilis est encephali fabrica, ut alterius sani animalis sanguis, venis humanis receptus, per vasa encephali impune fluere nequeat. Memoriam enim prodidit Dionysius (f), dum sanguinis transfusionem ex vitulo in venas humanas tentassent temerario ausu quidam, miseros homines, in quibus hæc experimenta instituta fuerant, insanivisse paulo post, & furibundos expirasse. Patet ergo, ubi retinentur excreta, vel excreta non continent illa, quæ expelli de corpore debebant, iustum in morbis acutis esse phrenitidis metum.

Hinc alvus intercepta damnabatur in febricitantibus ab Hippocrate (g): & alibi (h) inter opisthotoni futuri signa suppressam alvum numerat. Galenus (i) quidem in Commentar. huius loci notat, alvum interceptam non esse proprium affectionis cerebri signum; interim tamen fatetur, illam interceptam alvo augeri & deteriore reddi. Quod & confirmatur in Coacis Prænotionibus (k), ubi sic habetur: *Qui in febribus exsudant, capite dolentes, alvo suppressa, convulsi fiunt.*

Albæ autem feces si per alvum exeant, novimus bilem, quibus feces alvinæ tingi solent, retineri; adeoque per febrem ipsam acriorem fieri, solvi, putrescere, sanguini misceri; unde iterum eadem mala exspectanda sunt. Hinc alba alvi excrementa damnavit Hippocrates (l), & quidem speciatim in phreniticis (m), quibus similia pluribus aliis in locis inveniuntur (n).

Ubi autem, obstructo ductu communi vel cystico, bilis exitus in intestina impeditur, difficilis quidem morbus est, & feces alvinæ albescunt sæpius; interim tamen non semper lethale signum est, cum resolutio hoc obstaculo curabilis talis morbus sit; uti postea in Capitulo de Hepatide & Ictero multiplici dicetur. Longe pejus inde prælagium habetur, si absque icteri signis feces albæ fuerint.

Urina retenta, urina pallida, decolor, tenuis. Cum naturaliter frequentior sit urinæ excretio, quam alvi, hinc etiam longe periculosior urinæ retentio diuturna. Omnium autem maxime in morbis acutis, quia sales & olea sanguinis, aucta circulationis velocitate aciora reddita, per hanc viam elui debent; quod nisi fiat, pessima quævis metuenda esse satis patet. Hinc urinarum in morbis acutis interceptiones pessimas esse dixit Hippocrates (o): & alio in loco (p), vesicam interceptam

G

tum

(f) Operat. de Chirurg. 2. demonstrat. p. 418.

(g) De Morbis L. I. c. 4. Chart. T. VII. p. 516.

(h) Prothet. L. I. Chart. T. VIII. p. 756. (i) Ibid.

(k) N. 155. ibid. p. 860.

(l) In Prognost. Chart. T. VIII. p. 619.

(m) Prothet. L. I. text. 13. ibid. p. 708.

(n) Ibid. p. 736. & in Coacis Prænot. n. 602. 606. 613. ibid. p. 187. 188.

(o) Prothet. L. I. Chart. T. VIII. p. 724.

(p) Ibid. p. 786.

tum alias, tum cum capitis dolore, convulsivum quid habere, monuit. Cum autem, bile in sanguinem regressa, urina coloratior esse soleat, sicque per urinam illud biliosum sanguini mistum eluatur, uti in ictericis, & alijs morbis biliosis, observatur; si in tali casu urina intercepta fuerit, summum adegit periculum, cum per ipsam circulationem in majorem acrimoniam tendat omni momento bilis sanguini permista. Unde patet ratio, quare Hippocrates (g) dixerit: *In biliosis urine interceptio brevi occidit.*

Ubi vero urina quidem non intercipitur, verum pallida, decolor, & tenuis, prodit, eadem mala expectanda sunt, quia pariter retinetur illud in corpore, quod excerni debebat. Majorem enim attritum fluidorum ad se mutuo & ad vasa intensiorem urine colorem sequi, atque inde calorem internum cognosci, in Commentariis §. 673. probatum fuit; & vel infans hominibus, post valida corporis exercitia, intensior urine color apparet. Patet ergo ratio, quare in morbis acutis tam insausi ominis sit urina pallida & decolor. Unde inter phrenitidis instantis signa ab Hippocrate recensetur (r). Videantur & illa, quæ in Commentariis §. 712. de tali urina dicta fuerunt.

Urina cum suspensio nigra. Et hæc urina in locis modo citatis pro phrenitidis futura signo ab Hippocrate habita fuit, & generaliter nubeculae nigrae urinis innatantes ab eodem damnatae fuerunt (s). Incipientem enim humorum negrosim designant, uti alia occasione in Commentariis §. 741. dictum fuit; ubi plura de hac re habentur.

Adesit. Quando nempe non sitiunt acri, licet valida sitis causa adsint in corpore; designat ergo hoc symptoma turbari jam sensorium commune, neque amplius affici ab illis, quæ antea sitim faciebant. Videantur, quæ ad §. 637. dicta fuerunt; uti etiam illa, quæ in Commentariis §. 739. de siti inexplebili, subito sublata in febre ardente, habentur. Ubi enim sitis minuitur, dum simul linguæ major humiditas & alia bona signa docent, morbum decrescere, optimum signum est.

Ferocitas, rubor, vigiliae, signa instantis inflammationis in capite. Omnia enim hæc denotant, phrenitidis causam jam adesse in capite, vel brevi adfuturam; & de singulis dictum fuit in priore hujus paragraphi sectione.

§. 773. **U** Traque (772.) ubi præsens est, hæc habet symptomata. 1. Idearum sensilium depravationem, ut & sensuum internorum, & rationis, & affectuum. 2. ferocitatem auctam & efferam, inquietem, vel sæpe somnos turbulentos. 3. pulsum durum, respirationem raram, & magnam. 4. faciem plerumque rubram valde, vultuosam, adpectu horrendam, oculos protuberantes, trucesque, stillicidium narium.

Sive jam cerebrum primario affectum phrenitidem produxerit, sive malum aliunde in cerebrum delatum idem fecerit, illo tempore, dum morboſa talis causa cerebrum afficit, observantur quædam mutationes, & præcipue in illis functionibus, quas a cerebro pendere novimus (vocantur Symptomata), ex quibus diagnosi præsentis hujus morbi habetur. Talia autem sunt sequentia:

1. Patuit ex illis, quæ alia occasione in Commentariis §. 700. quando de delirio febrili agebatur, dicta fuerunt, ab interna cerebri dispositione excitari posse ideas in nobis, quæ non respondent causis externis in sensuum organa agentibus; atque ideas illas sic natas, pro magis minusve valida mutatione sensorii communis, diversas esse, ita ut vel facile delebiles sint, & ratiocinio corrigi possint; vel contra tam fortiter afficiant delirantes, ut firmissime sibi persuasum habeant acri, extra se tales causas existere, quæ in sensuum organa agentes olim similes ideas produxerant; unde & tunc iudicium, animi affectus, & corporis violentissimi sæpe motus, ideas tales, ab interna cerebri dispositione excitatas, comitantur; atque hinc varii gradus delirii febrilis deducti & explicati fuerunt. Cum autem probatum fuerit ad §. 701. cerebri medulloſi morboſam affectionem in delirio adesse, illamque ab obstructione quacumque, impedito influxu, transfluxu, effluxu per cerebrum, violentiori humorum motu &c. fieri posse; satis patet, illa, quæ ibidem dicta fuerunt, etiam in phrenitide obtinere, cum in utraque specie, vera nempe & symptomatica, humorum per vasa cerebri motus adeo turbetur, ob inflammationem meningum & quandoque corticis

ipsius cerebri, & febrem acutam continuam. Omnia ergo, quæ de idearum depravatione, iudicio inde sequenti, imaginatione læsa &c. in delirio febrili dicta fuerunt, huc etiam pertinent.

Cum autem levissima mutatio illius organi corporei, unde humanitas nostra pendet, sufficere possit, ut absque ulla causa externa nascantur ideas, sive novæ omnino, sive similes illis, quæ antea a causis externis in sensuum organa agentibus excitatae fuerant, facile apparet, quantopere hæc omnia turbari debeant, dum inflammatio interna capitis obsidet. Adeo mirabilis ignavis hominibus apparuit quandoque ideo ille morbus, ut demonum præstigijs potius, quam naturalibus causis, adscriptus fuerit. Sic memorat *Tournefortius* (t) in Græcia, simulac delirant acri, nullum amplius a Medicis auxilium peti, sed exorcismis ægros noctes diesque fatigari; si vero acri hoc morbo pereant, prohibent, ne sepultura cadaveris patriis ceremonijs peragatur, quia scilicet acri non satis animose diabolo resistenterant. Quamvis autem in phrenitide, turbato sensorio communi, innumeræ & diversissimæ inter se possint fieri cogitationum mutationes, frequentissime tamen contingit, ut consuetas artes vel opificia peragere tentent acri absque ulla intermissione; vel si paulo ante morbum ingruentem aliquid ipsis contigerit, quod valide mentem affecerit, illius memoria renovatur continuo. Quotidianæ in praxi observationes hoc docent, & Abderitarum integram civitatem affligens morbus insigne hujus rei testimonium exhibet. Narrat enim *Lucianus* (u), celebrem tragœdum Archelaum media ætate, magno sub æstu, coram Abderitis Andromedæ fabulam egisse, multosque

[g] Coac. Prænot. num. 502. ibid. p. 88.

[r] Proreptic. Lib. I. sect. 4. ibid. p. 606. & Coac. Prænot. n. 582. Ibid. p. 885.

[s] in Prognostic. Charter. Tom. VIII. p. 614.

[t] Voyage du Levant: Lettre IV. p. 65.

[u] Tom. I. in Capitulo: Quomodo historia sit conscribenda. pag. 657.

que rediisse ex theatro febricitantes, imo postea omnes in tota civitate febre correptos fuisse & continua, & a primo statim die valida. Circa septimum autem diem quibusdam largam narium hæmorrhagiam, aliis copiosum sudorem, febrem solvisse. Ridicula autem perturbatio horum ægrotantium mentes obsidebat; omnes quippe tragœdiam agebant, jambos recitabant, & imprimis Euripidis Andromedam flebiliter canebant. Patet autem ex causis hunc morbum prægressis, & ipsa morbi historia, vera phrenitide laborasse Abderitas, & tragœdiæ memoriæ, quam tanto cum oblectamento audierant, per morbum renovatam toto morbi tempore mansisse, atque una cum morbo recessisse. Septimo enim die morbum solutum fuisse notat *Lucianus*, totamque civitatem septimanis tragœdis plenam fuisse.

2. Perpetuum delirium Phrenitidem comitari, §. 771. dictum fuit: simul autem monitum fuit tunc, illud sæpe, non semper tamen, ferox esse. Ferocitas enim tunc adesse dicitur, quando ægri delirantes sibi aliisve nocere tentant. Pro variis autem animi affectibus ideas, ex interna & morbosa sensorii communis mutatione natas, comitantibus, hæc ferocitas adest, vel non. Sic enim ridiculum potius quam ferox erat Abderitarum delirium: & in lethali Phrenitide quandoque ægri floccos carpunt, festucas de pariete avellunt taciti sæpe, vel admodum tranquille delirantes; uti antea in Delirii Febrilis historia dictum fuit. Interim tamen semper magna cautela adhibenda est, quia & tacita illa & tranquilla phreniticorum deliria subito quandoque in immanem furorem mutantur. Sic memini, hortulanum tertia die phrenitidis veræ, in qua tacite tantum delirabat & floccos carpebat; uno momento lecto exillisse, & celerrimo cursu adscendisse in superiorem domus partem; deque fenestra præcipientem se dedisset miser, nisi uxor advolans retinisset; dumque illa cum marito luctatur, & vicinos in auxilium vocat, confellitur æger, & moritur subito.

Cum autem pervigilium (vide §. 708.) levissimæ inflammationis cerebri prima initia pro sua causa plerumque habeat, atque aucta hac causa in coma sæpe mutetur: patet facile ratio, quare iniquis, vel & somni turbulenti, phrenitidem toties comitentur.

3. Enumerantur illa, quæ in vitalibus functionibus mutata in hoc morbo apparent. Pulsus autem durus fere in omnibus morbis inflammatoriis febrem acutam continuam comitem habentibus, observatur. Denotat autem, cruorem densum valde & compactum esse, & arteriarum fines capillares inflammatoria tenacitate obstructas (x). Unde & durum & nervosum phreniticorum pulsum esse monuit *Galenus* (y).

Simul etiam ibidem notat, plurimas varietates in phreniticorum pulsibus observari; quandoque enim tremuli, undosi, inæquales apparent. Hoc autem imprimis obtinere videtur, morbo jam adulto, & præcipue si & cerebellum ipsum incipiat affici; tunc enim vitales functiones turbari debere novimus.

Cum autem cerebellum ab iisdem vasis ac cerebrum suos accipiat humores, & iisdem tegatur membranis, vix fieri poterit, validam inflammationem interna capitis diu occupare, quin & illud simul afficiatur: Unde *Galenus* in loco statim citato notavit, phreniticorum pulsum raro magnum esse, sed sæpius parvum. Sed & ob hanc causam videtur & in respiratione observari mutatio in phreniticis: diu enim manent, antequam aerem hauriant, sed tunc valide inspirant, & expirant, atque iterum longo tempore morantur, antequam de novo respirent. Hæc est illa respiratio, quam magnam & longo temporis intervallo factam (*μὲν ἀναπνέουσιν καὶ διὰ πολλὰς γὰρ ὥρας*) vocat *Hippocrates* (z), & delirium portendere monet; qualem etiam notat adfuisse in *Philisco* (a), qui deliravit cum febre acuta continua, & sexta die periit; uti & in *Dealcis uxore*, quæ phrenitica mortua est (b).

4. Omnia enim hæc signa notant, sanguinem majore copia & impetu versus caput tendere. Præterea, dum inflammatio capitis interiora occupat, liber sanguinis transitus per vasa impeditur, adeoque sanguis, per carotides pulsus, majore copia per externos illarum ramos distribuetur; unde facies vasis sanguineis distensis turgescit magis & rubescit; & quidem tanto magis, quo difficilior fuerit per vasa encephali humorum transitus. Patet hoc evidentissime in apoplecticis, qui turgidam & rubram faciem habent ad mortem usque: etiam in tali casu, quando a lenta & frigida causa morbus originem duxit. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (c) probum faciei colorem, & torvum illum vultum (*πρὸς πρὸς ἀλὲν σκυδρωπὸν*) in ægris damnaverit, imprimis in acutis morbis (d). Fervidissima percitus ira homo talem vultum habet (vide *Commentaria* §. 104.); & ægri sic affecti paulo post summa sæpe cum ferocia insaniunt. Stillicidium autem narium denotat pariter, sic urgeri impetu & copia sanguinis vasa, ut solvi incipiant & sanguinem dimittere; sed irritum tamen conatu, quod plerumque ob sanguinem immeabilem vasis infarctum fit, qui illico concrefcens viam obturat. Larga autem hæmorrhagia phrenitis præfens optime solvitur, & in morbis acutis futura sæpe præcavetur; uti postea ad §. 779. dicitur. Videantur & illa, quæ in *Commentariis* §. 741. de hac re habentur.

§. 774. **P** Rognosis hisce fere describitur.

Phrenitis vera tertio, quarto, septimoque die necat, raro hunc transgreditur.

Periculosissimum hunc morbum esse, nemo dubitat; sed & sæpecito lethalem, nisi subito efficacissimis remediis succurratur. Pro vario autem impetu,

& diversa partis affectus indole, citius vel serius in mortem tendunt morbi. Cum autem phrenitis vera, quæ cerebrum primario affectum cum febre

G 2

acuta

(x) Herm. Boerh. Institut. Medic. §. 952.

(y) In libello de Pulsibus ad Tyrones c. 12. Charter. Tom. VIII. p. 12.

(z) In Prognosticis text. 24. Charter. Tom. VIII. p. 607.

(a) Epidem. I. ægot. 1. Charter. Tom. IX. p. 69.

(b) Epidem. 3. ægot. 16. Charter. Tom. IX. p. 109.

(c) Prothetic. Lib. I. Charter. Tom. VIII. p. 73.

(d) Coac. Prænot. dum, 23. ibid. p. 83.

acuta continua ponit (vide §. 771.), tenerrimam & facillime destruendam corporis partem occupet, satis patet, quare raro septimum diem transgrediat. In phrenitide vero symptomatica diutius saepe morbus trahitur, quia prius malum in alio loco corporis haret, antequam ad cerebrum deferatur. Confirmant hanc prognosin Hippocratis observata. *Phibiscus* (e), quem tertia morbi die delirium cum febre acuta corripuit, narium stillicidium postea habuit, & respirationem magnam & raram (phrenitidis signa), sexta morbi die periit. *Philistes* (f), cui diuturno tempore caput doluerat, ex potibus febre continua correptus, & post doloris augmentum in capite, secundo die circa meridiem vehementer insanivit, quarto die jam convulsus, quinto die periit mane. Sic & aliam mulierem phreniticam septima die periisse memorat (g): & agrotum, qui primo morbi die jam phreniticus fuerat, quarto die obiisse notat (h). *Galenus* (i) autem in Commentar. suis in hunc textum modo dictam prognosin confirmat, omnes nempe ab initio morbi phreniticos agros intra septimum diem mortuos esse, perpaucos hunc terminum superasse. Mirabatur autem maxime, optima sanitate haecenus fruenter homines adeo subito invadere hunc morbum, tam cito lethalem: fuit autem in illa opinione, quod in tali casu vitiosus in corpore humor coarctatus fuerit, veneno lethali assimilis, in corporibus vicinis paulatim aliquid agens; quae quando vitio jam ali-

quo modo opportuna erant, humorque ipse evaserat malignissimus, lethale subito apparuit symptoma. Tenerrimam encephali fabricam vasculosam cum hodie cognoscimus, facilis ratio patet, quare tam cito in perniciem vergat hic morbus, licet nullus malignus & deleterius humor in corpore adsit.

In Phrenitide vero symptomatica diutius quandoque morbus protrahitur. Sic enim *Apollonius* (K), febre decumbens cum hypochondrii dextri tumore dolente, postea phreniticus, periit trigesima quarta die. Ita etiam mulier gemellas laborioso partu enixa, nec bene purgata, decimo septimo die phrenitide mortua est (l). Uti etiam adolescens ex potu & Venere multa decumbens die vigesimo quarto obiit phreniticus (m). Verum ex horum agrotorum morbis descriptis apparet, alias corporis partes prius affectas fuisse, atque inde ad cerebrum delatum fuisse malum; vel saltem per febrim, aliquot dierum spatium praegressam, liquidissimis dissipatis, residuum sanguinem sic inspissatum fuisse (vide §. 587.), ut in minimis encephali vasis immeabilis hærere potuerit.

Ipsam tamen symptomaticam phrenitidem satis cito lethalem quandoque esse, docet *Calvi* in *Larissae* historia (n); cui femur dextrum derepente doluit, cum febre acuta ardente; tertio autem die femoris dolor cessavit, sed mentis alienatio accessit, cum multa iactatione, & quarto die circa meridiem celerime periit.

Tumque, si fava fuerit, saepe in Madiam abit.

Continuum absque febre delirium maniam vocari ab omnibus hominibus *Galenus* (o) asserit, & per solam febrim comitantem phrenitidem a mania distingui (p) monet. Si ergo in phreniticis febris cesset, maniacy vocabuntur. Dictum fuit alia occasione in Commentariis §. 593. febres in alios morbos desinere, dum materia febrilis in loca quaedam corporis deponitur, & pro varietate partis, quam hac materia occupat, diversissimos morbos nasci posse: simul ibidem notatum fuit, insanissimis quandoque hominibus febrim nasci, & paulo post in partem quandam corporis deposita materia excitari phlegmonem vel & erysipelas, desinente illico febre, postquam hac depositio facta fuit. In anginis frequentissime hoc observatur, quod post levem febriculam, uno alterove die affligentem, tumeant & doleant fauces inflammatae, sublata omni febre. Monitum autem tunc fuit, totam curae felicitatem in similibus morbis pendere praecipue a loco affecto. Si ergo in cerebri meningibus similis inflammatio nasceretur, cessante febre, dum in has partes depositio facta fuit, delirarent tales aegri pessime, sed absque febre, adeoque forent maniacy. Tales casus vidisse me probe memini, ubi in febre non adeo valida inciperent leviter delirare aegri, & paulo post, febre cessante penitus, immaniter furebant per plures saepe dies,

imo & septimanas, sic ut vinculis coerceri debuerint, ne sibi vel aliis nocerent. Illa autem, quae accuratissimus in morbis observandis *Sydenhamus* notavit, hanc rem pulchre confirmant. Dum enim novam febris speciem describit (q), inter alia monet, sanguinem venae sectione eductum pleuriticorum sanguini in his aegris similem fuisse; quandoque colum & fauces dolorem, sed leviorum quam in angina, occupasse, aliquando vero successisse eruptiones cutaneas, morbillis non multum dissimiles, nisi quod ruberent magis, neque desquamaretur epidermis, dum recederent. Imprimis autem notat, maxime, in phrenitidem proclive fuisse hunc morbum, & caput petiisse; atque ubi jam caput occupavit febris, & phrenesis semel invaluit, nulla restare febris indicia, nisi quod pulsus nunc citior est, nunc tardior. Idem autem fiebat, dum coma huic febre superveniebat; praeter enim linguae albedinem nulla aderant febris signa, atque aegri perfectissima apurexia frui videbantur (r). Patet ergo ex his omnibus, phrenitidem in maniam abire quandoque, sed tamen in similibus morbis, cum cesset impetus febrilis, atque levior tantum inflammatio vel lene erysipelas capitis interiora obsideat, sapissime evadunt aegri, & postea integre restituntur, modo post evacuationes generales per venae sectionem & purgationem.

(e) Epid. I. agrot. 1. Chart. T. IX. p. 95.

(f) Epidem. 1. agrot. 2. ibid. p. 272.

(g) Ibid. agrot. 13. p. 250.

(h) Ibid. agrot. 4. post tempestatem p. 208.

(i) Ibidem.

(K) Ibid. agrot. 17. p. 207.

(l) Ibid. agrot. 14. p. 208.

(m) Ibid. agrot. 16. p. 210.

(n) Ibid. agrot. 5. p. 203.

(o) Comment. in I. L. Prophet. Chart. T. VIII. p. 693.

(p) Comment. 3. in Lib. 3. Epid. Chart. T. IX. p. 276.

(q) In Schedula monitoria de nova febris ingressu p. 651. 652.

(r) Ibid. p. 650.

tionem factas tota res naturæ & tempori committatur, uti Sydenhamus (s) optime monuit. Levis inflammatio cutanea in eadem febre observata, similis probabiliter illi, quæ in eodem morbo caput obsidebat, sponte sua absque ulla desquamatione cedebat.

Verum longe peior mania, tota sæpe vita incurabilis, sævam phrenitidem quandoque sequitur. Ex hæcenus dictis patuit, & postea §. 776. ulterius demonstrabitur, phrenitidis causam proximam esse inflammationem meningum cerebri; imo & in ipsa corticali substantia hujus visceris manifesta inflammationis signa quandoque deprehensa fuerunt: ab infarctis autem vasis, & distentis humore immeabili, vicina vasa minora comprimuntur, per libera adhuc vasa celerius moventur humores, sicque turbantur æquabilis & placidus liquorum per vasa encephali motus, a quo sensuum internorum & externorum functiones, & motuum arbitrariarum excitatio pendet. Ubi autem valida febris pergit urgere humores in loca hæc obstructa, tenerrima hujus visceris fabrica destruitur brevi, & paucis diebus moriuntur tales ægri; uti paulo ante vidimus. Si vero per artem, vel & sponte sua, minuatur febris, vel & cesset integre, sæpe tamen nondum redit ideo integritas parti huic inflammatae, nisi sensim solvatur illud, quod vasis impactum hæret immeabile. Verum tenerrima vasa encephali si per horrorem loci (vide §. 118.) crassiores humores receperint, difficul-

ter talis obstructio resolvetur, cum tunicis elasticis arteriæ encephali careant, adeoque non poterunt hac vi, licet impetus a tergo urgentis liquidi fere nullus sit, retroprimere obstruentes moleculas in majores truncos. Metus ergo est, ne immeabile hoc fluidum, liquidioribus partibus dissipatis, cum vasis continentibus concresecat, sicque tota vita tollantur vel depraventur illæ functiones, quæ a fluidi per hæc vasa motu pendebant. Accedit præterea, quod a tumentibus vasis obstructis minora vicina comprimantur, & expresso liquido illorum latera contigua concresecant unde iterum horum malorum augmentum. Immedicabiles surditates & amauroses, post morbos acutos inflammatorios capitis, a talibus causis factas doluerunt toties Practici; & in aliorum viscerum morbis inflammatoriis infelicitè curatis pessimas similes sequelas observaverunt sæpius. Numquid sic post pulmonis inflammationem sævam immedicabile asthma tota vita manet? post validam hepatitidem pertinax & per vices tota sæpe vita recrudescens icterus &c.? Patet ergo ratio, quare post sævam phrenitidem mania sæpe sequatur nullis remediis curabilis; vel & quandoque in immedicabilem stultitiam, desinente immani furore, abeat morbus. In gurgatis publicis tristissima talia exempla occurrunt: & omnium frequentissime phrenitidem, a lochiis retentis natam in puerperis, in maniam & fatuitatem perpetuam abiisse observavi.

Paulisper adscendens immanis fit.

Hippocraticum monitum est, & summi quidem momenti, ut hoc cautus medicus efficacissimam statim medelam adhibeat, simulque caveat, ne sibi aliisve nocere possint tales ægri. Sic autem habet. *Quæ sensim feroces desipientiæ, ferinæ sunt: sed & convulsiones prænunciant* (t). Optime Foesius videtur vertisse ἐπὶ ὀλίγον *sensim*; alii autem *paucotempore* reddiderunt hunc textum, imprimis quia Galenus similem textum Hippocratis in alio loco (u) commentatus huic opinioni favere videtur, dicens: *Talis igitur vis hujus sermonis erit; quum videris quempiam cum ferocitate desipientem, & si paulo post sedetur, cognosce, mentem ejus non febris ratione læsam esse, sed quia phrenitica subalitur affectio, quæ postea adaucta tibi ferina videbitur.* Si tamen confideretur illa, quæ in morbis talibus observantur, probabilior longe Foesii versio videbitur: sæpe enim sensim & per gradus augetur delirium, donec in summum furorem desinat. Primo enim solito morosiores apparent ægri; dein ferox & protervum responsum dant; postea oblata respuunt, quæ antea avidè expetebant: sic sensim gliscente morbo, tandem in adstantes irruunt, calcitrant, mordent &c. Ta-

les enim desipientias ferinas (θριώδεις παραφρεσύνας) vocandas esse voluit Galenus (x). Nullum enim dubium est, ferociter delirare ægrum, licet paulo post quieverit; & vel ignari tunc cavent & sibi & ægro, dum jure metuunt, ne paulo post in similem furorem rapiatur. Videtur autem Hippocrates monuisse medicos, ne crederent levem morbi causam esse, dum sensim in ferociam ascenderet delirium, neque simul & semel in furorem agerentur ægri, cum interim brevi immanis furor metuendus sit. Ipse autem textus Hippocratis videtur satis evidenter huic sensui favere, sic enim habet: αἱ ἐπὶ ὀλίγον θρασύνονται παραφρεσίαι θριώδεις εἰσιν, ὁ μόνον εἰς ἐπὶ ὀλίγον χρόνον γίνονται. Si enim illud ἐπὶ ὀλίγον pro paucotempore sumatur, nihil distincti significabit hic textus, cum in ejus fine τὸ ὀλίγον χρόνον legatur: evidens autem ille textus apparet, si sequens versio retineatur: *Quæ sensim fiunt feroces desipientiæ, ferinæ sunt, non tantum si paucotempore fiant (feroces scilicet.)*

Plurima autem signa, quibus delirium futurum præcognoscere, vel ejus jam præsentis augmentum distinguere possumus, in Commentariis §. 702. ex Hippocrate collecta habentur.

Sæpe desinit in Lethargum, Coma, Catochen.

Dum nempe aucto tumore inflammatorio vasorum comprimuntur tenerrima encephali stamina, omnisque influxus spirituum in nervos, sensibus & motibus arbitrariis servientes, tollitur, vel saltem impeditur pro maxima parte. Ipsam enim apoplexiam inde fieri posse, postea in ejus historia §. 1010. N. 2. β. (patebit. Lethargus autem, ληθαργία, Tom. III. Pars I.

quasi otiosam oblivionem dixeris, motum & sensum omnem fere tollit cum inexpugnabili necessitate dormiendi, & plerumque a Medicis sub hoc nomine describi solet morbus cerebri a pituitosa humida & frigida sanguinis cacochymia ortum ducens; unde & Hippocrates (y) illum morbum sic descripsit: *Lethargici, manibus tremuli, somnolenti, decolorés,*

G 3

[s] Ibidem. [z] Coac. Pran. N. 27. Chart. Tom. VIII. p. 817. & N. 156. ibid. p. 860. & N. 247. p. 865.
[u] Prorethetico. Lib. I. text. 25. Charter. Tom. VIII. p. 711. 716.
[x] Ibidem. [y] Coac. Pran. N. 140. Charter. Tom. VIII. p. 859.

colores, tremidi, pulsibus tardi sunt, & partes sub oculis elevatas habent &c. Adeoque patet, diversam omnino indolem esse lethargi ab inflammatoria phrenitide; interim tamen, si similis somnolentia phrenitidem sequatur, imprimis cum notabili febrilis impetus diminutione, absque resolutionis signis, solet & tale symptoma hoc nomine vocari. Galenus (z) de pulsuum diversitate in morbis agens talem affectum descripsit, quem proprio nomine carere dixit, & de quo dubitat, an medius inter phrenitidem & lethargum vocandus foret, an vero ex phrenitide & lethargo mistus dicendus esset: in quo affectu acri connivent ut plurimum oculis, somnolenti sunt, atque stertunt. Rursus oculis fixis ac inconniventibus diutissime, ut catoches laborantes, inveniuntur. Et si quid roges, atque ad colloquium compellas, difficiles sunt ad respondendum & tardi. Plerumque etiam stulte loquuntur, nec recte respondent, ac temere nugantur. Apparet satis, aptissime hæc phenomena convenire illis, quæ modo dicta fuerunt, præcipue cum subjungat Galenus, quod in his pulsus celes sunt & crebri, perinde ut phrenitico-

rum, minus tamen: & roboris item minus ac illi obtinent.

Coma autem inflammatorios morbos comitari, vel & sequi frequenter, patuit ex illis, quæ ad §. 704. dicta fuerunt. Mirabilem autem illum affectum, qui catoches vel catalepsis dicitur, quo laborans repente, immotus, nec sentiens, illum corporis statum retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat, (vide §. 1036.) pariter phrenitidem sequi quandoque, nemo mirabitur, si consideret, dissecta hoc morbo defunctorum cadavera demonstrasse arterias & venas cerebri valde turgentes fortiter impactæ & denso cruore (vide §. 1041.). In textu Galeni modo citato catoches mentio facta fuit; & delirio catochen quandoque jungi apud Hippocratem (a) legitur: Capite dolentes, cum catoches delirantes, intercepta alvo, oculo ferocientes, facie florida opisthotono corripuntur.

Pessimi autem omnis esse hos affectus in phrenitide vel ægrorum custodes norunt, certam prævidentes mortem, dum antea furibundi subito quiescunt & somnolenti fiunt.

Vomitus æruginosus ratione inflammati cerebri; sputatio frequens & indecora in adstantes; tremor; fæx alvi & urina interceptæ, vel albæ; urina cruda; convulsio; venatus flocorum volitantium; oculi pulverulenti; dentium stridor; ἀδύξια plerumque convulsionis prænuncia; permuratio symptomatum perpetua, ulceris tumentis subsidencia, frequentia sunt præsagia periculi summi & mortis.

Recensentur jam illa signa, quæ in phrenitide summum periculum & mortem designant. Inter illa autem merito numeratur vomitus ille æruginosus. In Commentariis §. 267. ubi agebatur de illis signis, ex quibus cognoscitur, per vulnera capitis cerebrum ipsum latum vel compressum esse, dictum fuit, suspectum maxime fuisse, si sic affecti bilem vomerent; atque ibidem notatum fuit, cerebro per insolitum navigationis motum turbato, etiam in sanissimis antea hominibus, æruginosam bilem evomi; & vicissim, dum ab alia causa circa præcordia talis saburra collecta hæret, cerebri omnes functiones miris modis turbari. De quo miro inter cerebrum & præcordia commercio videri possunt illa, quæ ad §. 701. dicta fuerunt. Ubi ergo in phrenitidis ille vomitus adest, novimus, inflammatoriam causam cerebrum ipsum penitus turbare, adeoque pessima quævis expectanda esse. Distinguiamus autem facile, quod ille vomitus ratione inflammati cerebri fiat, non vero ab acri bilioso in primis viis fluctuante, per absentiam illorum signorum, quæ primo numero §. 642. recensentur, ubi de nausea a sordibus talibus biliosis nata agebatur. Unde simul patet ratio, quare Hippocrates (vide Commentaria §. 267.) dixerit: In capitis doloribus æruginosi vomitus cum surditate & pervigilio, cito vehementer insanire faciunt. Historiæ autem ægrorum ab Hippocrate in Epidemicorum libris conscriptæ funestos eventus vomitus talis probant. Sic enim Philistes (b) primo die morbi æruginosa multa vomuit; secundo die vehementer insanivit; quarto die convulsus fuit; quinto die periit. Alter autem phreniticus (c) prima die æruginosa multa tenuia vomuit, & multum deliravit; secundo die palpitatio-

nes per totum corpus, & nocte sequente convulsionem adfuerunt. Quarto die obiit.

Sputatio frequens & indecora in adstantes. An sputatio frequens per se phrenitidis signum sit in morbis, dubium videri posset. Cum autem impedito libero humorum circuitu per capitis interiora, tanto major copia sanguinis urgeat illas partes, quæ a carotidibus externis ramos accipiunt, unde facies illa rubra & vultuosa, truces oculi &c. de quibus quarto numero præcedentis paragraphi dictum fuit, non adeo absolum videtur, & salivales glandulas ob eandem causam quandoque salivam copiosorem secernere, quam continuo ægri excreant. Hinc forte Hippocrates dixit: Screatus frequens, si sane & aliud quoddam signum adfuerit, phreniticum (d). Et paulo post (e) sputationem (πτυαλισμός) damnavit in phreniticis. Ubi vero in adstantes ægri sputa projiciunt, summæ proterviæ signum est, & in bene moratis certissimum delirii indicium: si enim vel ferox ab homine moderato responsum mali ominis sit in morbis, quanto magis indecora talis sputatio? Merito enim pro axioma Medico Jacotius (f) posuit, dum textum modo allegatum commentatur: Omnes actiones voluntarias, quæ præter modum ac decorum vel deficiunt, vel exsuperant, phrenitidis esse signa.

Tremor. Quando §. 727. de tremore febrili agebatur, constitit, liquidi arteriosi, perencephali arterias movendi, immeabilitatem inter tremoris causas recenseri. Ubi ergo in phrenitide talis tremor observatur, novimus, turbati liberum influxum spirituum in nervos musculus movendis destinatos: sic ut uno momento tollatur ille influxus, momento post præter voluntatis imperium redeat; adeoque con-

(z) De Pulsibus ad Tyrones c. 12. Chart. T. VIII. p. 11.

(a) Protrhet. L. 1. Chart. T. VIII. p. 756.

(b) Epidem. 3. ægrot. 4. Chart. T. IX. p. 212.

(c) Ibid. ægrot. 4. post tempestatem p. 208.

(d) Protrhet. L. 1. text. & Chart. T. VIII. p. 704.

(e) Ibid. text. et. p. 708.

(f) Jacot. & Hoeller. Comment. in Coac. Hippocr. p. 519.

constat, ad ipsam cerebri fere medullam morbi effectum pertingere. Patet hinc ratio, quare tremorem tanquam funestum in phrenitide damnaverint medici. Dixit Hippocrates (g): *Phrenitica vehementer affectiones tremula desinunt*. Quod autem hic non intelligatur, vehementem phrenitidem cessare tremoribus obortis, satis patet ex alio loco Hippocratis (h), ubi in vehementi phrenitide tremores damnantur tanquam lethales. Unde etiam, uti in Commentar. §. 700. dictum fuit, tremula & obscurae desipientiae valde phreniticae habitae fuerunt Hippocrati: & in lethali phrenitide, de qua dictum fuit modo, dum de vomitu æruginoso sermo erat, palpitantes illae per totum corpus secundo die aderant.

Fex alvi & urina interceptae vel albae; urina cruda, venatus floccorum volitantium. Videantur de his omnibus illa, quae in Commentar. §. 734. & 772. habentur.

Convulsio. In Commentar. §. 712. probatum fuit, quod convulsio, inflammationis cerebri signa praegressa sequens, fere lethalis sit semper, quia tunc novimus, ipsam cerebri medullam jam affici. In ægris illis modo memoratis ex Epidemicis Hippocratis convulsiones aderant, qui etiam phrenitici mortui sunt.

Oculi pulverulenti. Tenuissimo rore ex minimis arteriosis fistulis exhalante oculos detergeri novimus, & humidos servari; dum simul frequenti palpebrarum nictitatione averritur quicquid pulverulenti in aere circumvolantis oculis adhæresceret: simulac autem exhalans ille ros deficit, oculi sicci & squalidi apparent. Docuerunt autem injectiones anatomicae, arteriosa vasa plurima ex encephalo a ramis carotidum internarum per oculos dispergi; adeoque merito tunc concludimus, similem siccitatem in capitis partibus internis adesse, distentis immeabili sanguine vasis majoribus, minoribus vero compressis & liquido tenuissimo orbis. Simul accedit, quod tales ægri hebetes jaceant fixis & apertis oculis, palpebris vix amplius vel rarissime conniventibus; unde patet ratio, quare tunc oculi pulverulenti appareant, pessimo semper omine. Videantur & illa, quae de luctuosis febre continua putrida decumbentium oculis in Commentar. §. 734. dicta fuerunt.

Stridor dentium. Quibusdam hominibus familiaris est ille dentium stridor, dum dormiunt. Cæterum involuntarium & convulsivum motum musculorum maxillas moventium significat, adeoque merite mali ominis in morbis habetur. Sollicite hic monuit Hippocrates (i), *dentium stridorem portendere infantiam & mortem, nisi quis a puero consueverit. Si vero etiam delirans hoc agat, jam valde perniciosum est.*

A peripneumonia lethalis. A variolis mala admodum; ab ileo lethalis.

A Peripneumonia lethalis. Tunc enim solet fieri phrenitis ideo, quod per inflammatum pulmonem non possit transire sanguis cordis dextri, adeoque nec venosus sanguis poterit in cordis cavum dextrum libere evacuari; ergo & impiedietur sanguinis a capite per venas jugulares reditus, dum interim

Admixta plerumque convulsionis praesentia. Cum enim in hoc morbo causae sitis adsint, si non sitiant tamen ægri, novimus sensorium commune penitus turbatum esse, adeoque pessima quævis jure metuntur. Videantur illa, quae in Commentar. secundae sectionis §. 772. de *admixta* dicta sunt.

Permutatio symptomatum perpetua. Cerebrum esse illud organum corporeum novimus, unde motus voluntarii exercitatio & sensuum externorum & internorum actiones pendent: cumque a singulis nervis, per objecta externa mutatis, distinctae cogitationis mutationes producantur; & vicissim in singulis musculis motus arbitrarii ex nutu voluntatis excitari possint; patet omnium & singulorum nervorum distinctam in cerebro originem esse. Nata ergo inflammatione in capitis interioribus, adeoque impedito vel turbato liquidorum per vasa cerebri motu in hac illave parte, diversissima possunt excitari symptomata, prout variae nervorum origines afficiuntur. Sic mira phantasmata delirantium oculis occurrunt, sonorum ingens varietas auribus percipitur, odorum, saporum &c. mirae mutationes observantur, dum ab interna illa & morbosa sensorii communis dispositione origines nervorum mutantur. Ubi ergo perpetua horum symptomatum permutatio est, novimus magis magisque turbari sensorium commune, & ad alias partes cerebri propagari malum. Patet hinc ratio, quare Hippocrates (k) dixerit: *In Phreniticis per initia moderatum esse, sed crebro permutari, malum id est.* Et paulo post (l): *Crebra in phreniticis permutationes, convulsivae.* Atque ideo Galenus (m) in Commentar. suis in hunc textum dixit: *Vere igitur in cerebro ipso transfluxio est, alias in alia quapiam ipsius parte orta, speciem quidem affectionis servans, sed pro parte affecta symptomata ipsa permutans.* Testatur autem Galenus, se vidisse saepe numero tales phreniticos, semper quidem delirantes, sed variatis secundum omnium functionum animalium genera modis. Nunc enim excandescebant ira, paulo post labantur; tunc audacissimi adstantes invadebant, mox perterriti &c. Patet autem satis ex dictis, quare mali ominis hæc symptomatum perturbatio habeatur.

Ulceris tumentis subsidencia. Pessimum hoc signum non tantum in phrenitide, verum & in aliis morbis, notat vitam deficere. Unde Hippocrates (vide Commentaria §. 158. N. 7. 6. 403. N. 1. & §. 432.) in Prognosticis enumerans illa, ad quae Medicum attendere oportet, ut futura in morbis prævideat, monet, considerandum esse, an forte æger ulcus habeant ante morbum; vel in morbo ipso natum. Si enim illud ulcus siccum fiat cum livido vel pallido colore, moriturum hominem præfagebat.

G 4

Hip-

(g) Prothet. L. I. text. 9. Chart. T. 8. p. 706.

(h) Coac. Prænot. N. 56. ibid. p. 857.

(i) In Prognost. Chart. T. VIII. p. 604.

(k) Prothet. L. I. text. 12. Chart. T. VIII. p. 708. Coac. Prænot. N. 54. ibid. p. 857.

(l) Ibid. text. 17. p. 716. Coac. Prænot. Num. 103.

(m) Ibid. p. 716.

Hippocrates (n) dixit: *A peripneumonia phrenitis, malum.* Atque alibi (o), manus ante faciem attollere, muscas inani opera captare, festucas carpere, floccos avellere (quæ omnia instantis phrenitidis signa esse antea vidimus) tanquam mala & mortifera damnavit in peripneumonia. Alio tamen in loco (p) utcumque mitiorem prognosin videtur habere, dicens: *Quicumque vero peripneumonici non purgati sunt iudicatoriis diebus, sed mente moti quatuordecim dies effugerunt, periculum est, illos superatos fieri.* Ubi tamen notandum, quod *καταρτισθαι* dixerint, quo vocabulo ad significandum lenē delirium sæpius utitur.

A variolis mala admodum. Dum antequam variolæ erumpunt, in statu nempe contagii, febris valida delirium aut phrenitidem fecerit, nunquam quidem periculo caret; tamen magna spes est, erumpentibus variolis, una cum reliquis symptomatibus & hoc cessaturum. Ubi vero post variolarum eruptionem manet ferox & perpetuum delirium, vel

nascitur, si in statu contagii non adfuerit, major metus est; quia tunc suspicio est, pustulas variolosas capitis interiora obsidere. Quando autem in confluentibus variolis a resorpto gangrænofo fere tabo putridissima & acutissima febris accenditur, & phrenitidem facit, facile patet, tenerrima cerebri vasa liquidis acerbis putridis, rapido motu agitata, brevi destruenda esse, adeoque nullam spem superesse. De his omnibus autem postea in variolarum historia dicetur.

Ab ileo letalis. In morbo hoc a summo dolore vigiliam, febres, convulsiones ipsas excitari, postea in *Capitulo de Intestinorum inflammatione* patebit. Verum nunquam in tantam sævitiem morbus ille evehitur, quin brevi post lethalis gangræna sequatur, omni dolore subito cessante, & delirantibus plerumque ægris. Unde & Hippocrates dixit (q): *Ab ileo vomitus, vel singultus, vel convulsio, vel desipientia, malum.*

Inflammatio paulisper fixa, & asperitas faucium ad superiora vergens creat phrenitidem mortiferam, hi palpant, & laboriosi sunt.

Observaverat aliquoties tales casus Celeberrimus Boerhaavius, in quibus post leviolem anginam, absque bonis signis evanescentem, lethalis phrenitis nascebatur, dum mala metastasi inflammatio faucium caput peteret, atque inde hanc prognosin fecit; cuius tamen & apud Hippocratem non obscura vestigia inveniuntur. Sic enim habet (r), uti jam in *Comment. §. 772.* dictum fuit: *In acutis circa fauces dolentia, contracta, parva, suffocantia. Quum hauerit, non facile os cogere & concludere posse, delirium portendit. Ex his phrenitici, & perniciosi laborant. Et in Coacis Prænotionibus sequentia leguntur: Fauces modice exasperatæ, & alvus vanis conatibus nitens frontis dolores, ægri palpantes, cum*

Quæ versatur circa necessaria, pessima.

Hæc prognosis in *Coacis Prænotionibus* (s) habetur, ejusque jam mentio in *Commentar. §. 700.* facta fuit. Necessaria autem vocantur illa, quæ ad sustinendam vitam, & curandum periculosum hunc morbum, absolute requiruntur. Sic si insidiarum metu tales ægri somno abstineant, tenebricoso in loco degere nolint, omnem cibum potumque respuant, venenum ipsis propinandum suspicati &c. satis pa-

dolore. Quæ ex his augescunt, difficilia. Et alibi (t): *In angina, absque signis (αἷμας) dolores ad caput cum febre, perniciosi.* Talibus autem ægris delirium continuum cum studio nascebatur, quod Hippocrates longe periculosius dixit illo, quod cum risu fit, uti in *Commentar. §. 700.* dictum fuit, quia inde summo opere defatigantur ægri. Sic vidit Boerhaavius nobilem virginem, quæ dies noctesque filum per acus foramen transmittere conabatur, donec deficeret. Alia ægra absque ulla intermissione nodos necebat. Similes plures casus vidi, ubi ad mortem usque laboriosi semper ægri summa animi attentione exercitata in sanitate opificia tentabant.

tet, omnia necessario in pejus ruere debere. Hanc phrenitidis speciem videtur indigitasse Hippocrates (u), dum dicit: *Ex phrenitide ita perit. In hoc morbo perpetuo delirant, quum nimirum sanguis corruptus & extra consuetam agitationem motus sit. Quumque desipiant, nihil quidquam effatu dignum, eorum, quæ offeruntur, accipiunt. Procedente vero tempore marcescunt, tum a febre, tum quod nihil alantur.*

§. 775. **C** Adavera defunctorum a phrenitide exhibuere meninges inflammatas, gangrænam, abscessum, sphacelum cerebri, aut acres rodentes ichores.

Nihil magis promovet artem, quam si in morbo quodam, toto decursu sollicite observato, post mortem in defunctorum cadaveribus indagetur, quæ partes affectæ fuerint, & quænam in illis mutationes contigerint. Sic enim optime detegitur, an in diagnosi, prognosi, & curatione morbi erratum fuerit, nec ne. Constitit autem ex observationibus plurimis optimorum medicorum, in cadaveribus phrenitide defunctorum apparuisse talia indicia, quæ inflammationem prægressam docerent manifeste. Virgo acuta febre decumbens cum perpetuo delirio, &

fatis feroci quidem, in Nosocomium deferrebat, atque post biduum moriebatur. Defunctæ cranio aperto, ostendit Celeberrimus Boerhaavius auditoribus suis, tenuem meningem cerebri totam rubentem & inflammatam, imo & ipse cortex cerebri, qui naturaliter griseum colorem refert, adeo rubescebat, ac si arte anatomica repleta fuissent rubra materiejus vasa. Si jam conferantur illa, quæ apud Bonetum in *Sepulchreto anatomico*, aliosque observatores habentur, pluribus exemplis constabit, suppurationem, gangrænam, sphacelum, inflammationis valide

(n) Aphor. 12. Sect. 7. Chart. T. IX. p. 297.

(o) In Prognost. Chart. T. VIII. p. 606.

(p) Aphor. 10. Sect. 7. Chart. T. IX. p. 296.

(q) Proorrh. L. 1. sect. 11. Chart. T. VIII. p. 707.

(r) N. 158. ibid. p. 267.

(s) N. 372. ibid. p. 272.

(t) N. 100. Chart. T. VIII. p. 257.

(u) Coac. Prænot. N. 356. ibid. p. 275.

lidæ non resolutæ consuetos exitus, in phrenitide mortuorum cadaveribus deprehensa fuisse. Imo & quandoque contingit, cerebri membranas, imprimis in hominibus sæpius hunc morbum passis, crassas, duras, & quasi subscirrosas fuisse. Sic in homine, qui biennii spatio validissimam phrenitidem aliquoties passus fuerat, & deinde vomica hepatis perierat, inventa fuit dura mater cranio fortissime adhærens, longe crassior & firmiter solito, ejusque processus fal-ciformis fere in tota sui longitudine osseus apparebat. Pia mater, robore & firmitate similis erat fere duræ matri in sanis hominibus, facillime sece-debat ubique a cerebro supposito, numerosissimis vasis

sanguine repletissimis conspicua. Cerebrum ipsum lon-ge siccius & firmiter erat solito; in cerebri ventriculis tamen feri copia reperiatur (y). Acres autem & rodentes ichores hic quandoque reperti originem de-bent vel puri, stagnatione & mora corrupto & dege-neranti, vel & tabo gangranoso. Præterea dum te-nerrima hæc vascula immeabili liquido infarcta, vel a vicinis vasculis tumentibus compressa, urgen-tur per febrim velocius motis humoribus, periculum est, ne rumpantur & contentum effundant liqui-dum; quod collectum & stagnans in acrem ichorem facile converti poterit.

§. 776. **E**X quibus cunctis elicitur causa proxima Phrenitidis Veræ, inflammatio vera piæ matris, duræque primario orta. Symptomatica vero, inflammatio similis orta a raptu materiæ phlogisticæ in cerebri meninges.

Phrenitis definiebatur §. 771. non ex intellectu causæ proximæ hunc morbum constituentis, sed ex ta-libus phænomenis, quæ omnes Medici communi con-sensu in hoc morbo semper adesse statuunt; *feroci nempe, & perpetuo delirio a cerebro primario affe-cto cum febre acuta continua*. Postquam autem om-nia, quæ ad diagnosin & prognosin faciunt, sedulo considerata fuerunt, tuto videtur concludi pos-se, uti hac paragrapho fit, inflammationem menin-gum cerebri primario ortam constituere causam pro-ximam phrenitidis veræ. Patet hoc autem evidenter, si conferantur illa, quæ de signis inflammationis præsentis ad §. 382. dicta fuerunt. Tumor enim ru-ber, dolor a distentis vasculis, durities & renixus partis affectæ, calor ingens, pulsatio, febris & ejus sequelæ docebant, inflammationem adesse. Verum quidem est, quædam ex his signis tantum manifeste apparere, ubi inflammatio externam partem corpo-ris obsidet; si tamen expenduntur illa, quæ §. 772. phrenitidem veram antecedere probatum fuit, con-stitabit eadem omnia in phrenitide adesse. Rubor enim faciei & oculorum, facies vultuosa & turgens, truces oculi, narium stillicidium (vide §. 773. 4.) evincunt satis, sanguinem rubrum distendere vasa majora non tantum, verum etiam errore loci mi-norum vasorum dilatata orificia ingressum, in il-lorum angustiis hædere: unde concluditur, uti tunc demonstratum fuit, & interiora capitis similiter af-fici. Calor ingens & internus capitis, cum pulsa-tione sæpe tam valida, ut cranium miseris dissilire videatur, alterum inflammationis signum dat. Fe-bris acuta continua, atque præcedens dispositio in-flammatoria, ulterius modo dicta confirmant. Unde nullum dubium videtur de hac re superesse posse.

Dolor autem capitis ingens videtur docere, cere-bri membranas affectas esse, & imprimis duram ma-trem, quæ, periosteï interni cranium investientis munus gerens illis vasis immixtis & receptis ubique

adhæret, adeoque inflammatorio tumore distendi nequit, absque magna distractione horum vasculo-rum: accedit, quod duræ matris arteriæ, elasticis tunicis donatæ, validius resistent distendentibus li-quidis. Forte & in pia matre ab eadem causa do-lor excitatur. Cerebri autem corticem erodi, se-cari &c. absque dolore posse, patuit ex illis, quæ de cerebri fungis in vulnere capitis historia dicta fuerunt. Medullaris autem cerebri substantia, tu-tius recondita, tardius afficitur, atque videtur il-luco convulsiones facere, uti pariter tunc probatum fuit. Cum autem ingens capitis dolor phrenitidem veram antecedit, apparet, cerebri meninges affici, priusquam cerebri functiones adhuc multum turben-tur. Cum autem pia mater cerebrum involvat, & omnes ejus anfractus ingrediatur, patet, inflamma-tionem ejus contiguum non tantum illi, sed & va-sis emissis continuum, corticem cerebri brevi affi-cere debere simili malo; atque constitit ex illis, quæ præcedenti paragrapho dicta fuerunt, observa-tiones in cadaveribus defunctorum hoc demonstراس- se. Interim tamen satis apparet, sufficere posse so-lam piæ matris inflammationem, ut cerebri functio-nes turbentur, cum nulla vasa accipiat cerebri cor-tex, nisi ex hac membrana; & in Commenta-riis §. 701. probatum fuerit, obstructionem quam-cumque, impeditum influxum, transfluxum, effluxum per cerebrum, majorem velocitatem, sta-gnationem, pessima deliria producere posse.

Ubi ergo primo & primario affectis inflammatio-ne cerebri meningibus ferox & perpetuum delirium adest, dicitur phrenitis vera. Si vero manifesta in-flammationis signa in aliis corporis partibus prius adfuerint, & dein materia phlogistica ex his parti-bus per malam metastasin in cerebri meninges ra-piatur, symptomatica vocabitur, uti pluribus an-tea dictum fuit.

§. 777. **Q**uidquid has producere potest, fungi poterit causæ propioris munere (772.)

Omnes enim causæ inflammationis, in ejus histo-ria enumeratæ, huc pertinent; de quibus tunc actum fuit; præcipue si simul concurrant talia, quæ gene-

rales inflammationis causas versus caput determi-nant, ut insolatio, vigilia, ira &c. de quibus omni-bus in Commentariis §. 772. dictum fuit.

§. 778. **Q**uin hinc vera diagnosi utriusque mali.

Si enim post ingentem dolorem internum capitis, cum æstu valido & febre acuta continua oriatur fe-rox & perpetuum delirium, est phrenitis vera; ubi

vero in alia quadam parte corporis inflammationis natæ signa apparuerunt prius, & postea caput affi-citur, est phrenitis symptomatica.

Cu-

- §. 779. **C** Uratio requirit attentionem ad sequentia.
 Phreniticis varices, vel hæmorrhoides fluentes profunt.
 Alvi fluor bonus.
 Dolor ad pectus, pedesque, vel & vehemens tussis superveniens sæpe solvit malum.
 Ut & hæmorrhagia.

Hoc fuit Veterum Medicorum institutum, ut sollicite notarent illa, quæ in morbis contingebant; sicque discerent fideli observatione, quibus modis morbi in salutem vel interitum tenderent, ut postea priora promovere, posteriora impedire vel mutare, idonea medela possent. Unde *Hippocrates* adeo operosus fuit in Semeiotica parte medicinæ, atque salutarem artem tot regulis practicis, plurimum sæculorum communi suffragio probatis, nobilitavit & auxit; quas tamen ex morborum observatione collegisse videtur, uti apparebit unicuique, qui Aphorismos cum illis contulerit, quæ in Epidemicorum libris habentur. Imo hanc fuisse Medicæ artis originem optime notavit *Celsus* (2); ubi de variis Medicorum sectis agit; *Non enim post rationem medicina inventa est, sed post inventam medicinam ratio quaesita est.* Inter recentiores medicos *Sydenhamus*, eandem methodum secutus, plus promovit medicinam solus, quam ante illum numerosissimi alii, subtilissimis speculationibus indulgentes, & causas morborum lentissimas a priori explicare conati. Fateretur autem summus ille in arte medica vir, quod, dum morborum genio cognoscendo incumberet, quidam perierint ægri, quibus succurri potuisset, si genuinam curandi hos morbos methodum novisset prius: verum hoc inevitabile est, & neminem latet, sic medicinam ortam fuisse, subinde aliorum salute, aliorum interitu, perniciose discernentem a salutaribus (3). Neque has calamitates evitant illi, qui vanis, licet speciosis hypotheseis freti, medendi methodum in morbis fingunt, dum interim, neglecta morborum attenta observatione, in eodem semper luto hærent, neque post plurimos funestos eventus magis profunt ægris suis, quam antea.

Antequam ergo de curatione phrenitidis dicatur, operæ pretium erit videre, quænam profuisse in hoc morbo fidelia observata docuerint.

Varices. Ex illis, quæ hæcenus de phrenitide dicta fuerunt, satis patuit, in hoc morbo vasa encephali urgeri sanguinis majori copia & impetu; adeoque in cura proderunt omnia, quæ nimiam copiam minuunt, & impetum sanguinis a capite versus alias partes derivant, qualia jam ad §. 702. in cura delirii febrilis commendata fuerunt. Varix autem vocatur præternaturalis venæ distensio, & omnium frequentissime in partibus corporis inferioribus apparet, ubi sanguis difficiliter ascendere potest, ob maximam a corde distantiam, & acclivem viam. Ubi ergo venæ crurum in phreniticis varicosæ sunt, novimus copiam sanguinis in his retineri, adeoque minus sanguinis ad cor redire, tantoque minus impleri vasa superiora. Præterea ad auctam sanguinis velocitatem compescendam per artem varicosas venas reddimus leni earundem compressione in artubus, uti in Commentariis §. 691. dictum fuit: atque eadem methodo ad hæmorrhagias nimias compescendas medici uti solent cum successu, uti in

Commentariis §. 743. monitum fuit. Patet ergo ratio, quare varices phreniticis profint. Quin imo tantam spem in varicibus posuit *Hippocrates* (4), ut mania ipsius solutionem ab illis speraverit. An autem præter modo dictos varicum effectus, ex cognita corporis fabrica intelligendos, tumentes venarum regiminis quadam actione (de qua vide Commentaria §. 701.) caput afficere possunt? Sequens *Hippocratis* Aphorismus tale quid indicare videtur. *Qui calvi sunt, illis varices non sunt. Quibus vero calvis existentibus varices succedunt, illi rursus capillati sunt* (5). Qui hunc textum proterve riserunt, tanquam penitus absurdum, & nullam communio- nem intercapillatam capitis cutim & tumentes crurum venas esse statuerunt, videant, an melius intelligant, quare circa pubertatis tempus, tumentibus & varicosis sæpe factis venis spermaticis, in pudendis crines prodeant, in masculis barba enascatur, vox mutetur &c. atque in castratis sæpe omnia hæc immutentur denuo. Sufficiet practico, novisse, quid ex varicibus natis morborum tempore boni vel mali expectandum sit, licet connexionem inter causam hanc prægressam, & comitantem vel sequentem effectum, non distincte intelligat. Ante pubertatem varices in tibiis non expectandas esse, alibi (6) *Hippocrates* monuit.

Hæmorrhoides fluentes. Vasa enim hæmorrhoidalia & carotides arteriæ opposita directione sanguinem ducunt, unde revulsio a capite merito expectatur, dum fluunt hæmorrhoides. Notum est, pluribus hominibus consuetum esse, ut bis in anno, quibusdam longe sæpius, hac via sanguis evacuetur. Si autem circa illud tempus, quo hæmorrhoides ipsis fluere solent, non fiat hæc evacuatio, plerumque vertigine, aurium tinnitu, similibusque symptomatibus affliguntur, quæ levio- rem cerebri affectionem docent: quin imo Historia Medica docet, epilepsiam, maniam, & lethalem apoplexiam successisse, dum consuetus sanguinis per hæmorrhoides fluxus sponte vel imprudenti medela intercipiebatur. Sic *Alcippus hæmorrhoides habens curari prohibebatur: curatus vero mania correptus fuit* (7). Contra vero apoplexiæ aut mania hæmorrhoides succedere, locum esse dixit *Hippocrates* (vide Commentaria §. 702.); morbosque illos hac via solvi monuit. Ex quibus omnibus patet, quantum boni in capitis morbis ad hæmorrhoidibus fluentibus expectari possit.

Alvi fluor bonus. Materialem febris causam, vi febris ipsius subactam, solutam & mobilem redditam per alvum quandoque expelli de corpore, antea ad §. 594. vidimus; adeoque & hoc respectu prodesse posset alvi fluxus in phrenitide. Verum, uti tunc ibidem monitum fuit, post collisionis signa prægressa talis alvi fluor tunc apparere debet, cum idem illud symptoma in morborum initio ominis sit, imò & quandoque lethale; uti ad §. 741. dictum fuit. Verum in hoc morbo non tantum pro-

(2) In Prefatione p. 6. (3) *Celsus* ibidem.
 (4) *phor.* 21. *Charter.* Tom. IX. p. 200.
 (5) *Ibid.* *Aphor.* 14. p. 170.
 (6) *Opac. Pænet.* num. 312. *Charter.* Tom. VIII. p. 182.
 (7) *Epidemic.* 4. *text.* 51. *Charter.* Tom. IX. p. 331.

prodesse potest alvi fluxus, quatenus morbosam materiam evacuat, sed etiam, dum humoribus huc ruentibus viscerum abdominalium vasa deplentur, & sanguis impulso minus resistunt, impetus & copia humorum pulcherrime a capite avertitur, quod magni momenti est in curatione phrenitidis. Docuerunt autem Veterum Medicorum observata, alvi fluxum prodesse illis morbis, in quibus nimis urgebantur vasa capitis. Sic ophthalmicis utilem esse diarrhoeam in Commentariis §. 720. vidimus. *Quae caput concutiant, aurium sonitus facientia, haemorrhagiam faciunt, vel mulieri menses deducunt, tum alias, tum si secundum spinam ardor consequatur. Aequae autem & (haec) dysenterica (f).* Ex quo textu videtur patere, quod solutionem talium morborum, in quibus vasa capitis nimis distenta erant, aequae expectaverit ab alvi fluxu Hippocrates, quam ab haemorrhagiis. Huc etiam videtur spectare alter textus; (g) *In febribus pulsus & dolor secundum venam, quae est in collo, in dysenteriam finitur.* Verum alibi mirum recursum a capite versus alvum, & vicissim ab alvo versus caput notat (h), cuius rei antea in Commentariis §. 722. mentio facta fuit. Sic autem habet: *Quibus biliose sunt dejectiones, surditate orta cessant: & quibus surditas, biliosis obortis dejectionibus cessat.* Monet autem Galenus (i) in Commentariis suis in hunc textum, hic non intelligi confirmatam, & saepe sanatu difficillimam, surditatem, sed talem, quae repente in febribus oritur. Ex quibus omnibus apparet, in capitis morbis multum boni ab alvi fluxu posse expectari, atque ideo etiam utile iudicavit Hippocrates (K) si maniae dysenteria succederet.

Dolor ad Pectus pedesque &c. Quando §. 772. de phrenitide symptomata agebatur, notatum fuit, certissimis constare observationibus, inflammationem in quadam corporis parte, etiam remotissima a capite, natam, posse periculosa metastasi caput petere, priori loco relicto, atque tunc recensita fuerunt illa signa, quae docebant, tale malum metuendum esse. Nemini ergo mirum videbitur, quandoque & a capite metastasin fieri versus alias partes, cum insigni saepe levamine periculosi huius morbi; praecipue si non ad viscera alia, sed ad femora aut crura, remotissimas a capite partes, derivatio fiat. Unde dolores, qui ad inferas delabuntur partes, toleratu facile dixit Hippocrates (l). Capitis autem morbos ad pectus quandoque transferri indicare videtur alter apud Hippocratem locus (m), ubi sic habetur: *Quodcumque superiorum partium doluerit, dolor ad coxendices, vel ad genua, vel asthma haec omnia solvit.* Imo in ipsa mania aliquid boni inde expectasse videtur, dum dicit (n): *Ex mania ad raucedinem cum tussi (fit) abscessus.*

Confirmantur autem modo dicta illis, quae in ægrorum historiis ab Hippocrate descriptis habentur. Ita in Herophonte (o), quem præter expectationem a periculossimo morbo evasisse testatur, ade-

rant vigiliæ, quinta die morbi surditas, sexta die delirium. Verum octava die doluit inguen, dein ad utramque tibiā dolores accesserunt, sed & prorsus resipuit æger, nox toleratu facilis fuit, & urinæ, quæ antea tenues & nigrae fuerant, melius coloratae erant, & aliquid sedimenti habebant. Postquam autem nona die imperfecta crisi iudicatus fuerat, post quinque dies rediit febris acuta cum surditate, verum tertia post recidivum die crura dolor invasit cum surditatis imminutione. Ita etiam in virgine, quæ Abdera in templi vestibulo decumbebat, surditate & delirio in febre acuta laborante, notatur, quod vigesima die morbi pedum dolor ortus fuerit, sed & simul surditas & delirium cessabant: monetque, quod postquam in omnibus perfecte iudicata esset ægra, pedum ille dolor adhuc remanserit (p).

Utrum & Hemorrhagia. Antea jam aliquoties monitum fuit, narium haemorrhagiam intelligi, quando simpliciter absque ullo addito haemorrhagiae vocabulum usurpatur, quia omnium frequentissime in morbis acutis per hanc viam facta sanguinis evacuatio occurrit. Cum autem in phrenitide arteriae capitis impetu & copia sanguinis valide urgeantur, patet ratio, quare toties in hoc morbo narium haemorrhagia fiat. Plurima enim ex illis signis, quæ narium haemorrhagiam praesagiunt (vide §. 741.), in phrenitide jam adsunt. Illo autem tempore, dum adest narium haemorrhagia, sanguis per carotidum arteriarum truncos pulsus majori copia derivabitur versus externae carotidis ramos, ubi jam minor resistantia est; adeoque dabitur occasio, ut inflammatoria densitate immeabilis sanguis in encephali vasis hærens, minuto impetu liquidi a tergo urgentis, in majores truncos retropellatur (vide §. 400. 1.) sicque obtineatur inflammationis resolutio. Cum autem interjectiones Anatomicæ docuerint, ab interna carotide ramos arteriosos per nares internas dispergi, si talis arteria aperta sanguinem funderet, quam proxime a locis obstructis & inflammatis revulsio fieret. De illis autem signis, quæ salutarem talem narium haemorrhagiam praecedere solent, in Commentariis §. 741. dictum fuit; ubi omnia, quæ circa hanc rem praecipue notanda sunt, habentur.

Plurima jam spontanea narium haemorrhagia sanatae phrenitidis exempla in Historia Medica habentur. Verum Zacutus Lusitanus ausus fuit artificiosam talem evacuationem instituere, dum belli duces juvenem & quadratum ac sanguine turgentem curabat, valida laborantem phrenitide. Jussit enim cuidam ex adstantibus qui suavi cantu ferocientem mulcebat ægrum, ut pennam ad radicem multum fissam, & in stellae effigiem formatam, nari intruderet ac fortiter circumduceret: quo facto copiosissima facta fuit ex nare dextra haemorrhagia tam fausto cum effectu, ut a periculoso morbo convalesceret æger, succedente postea sudore & alvi fluxu (q).

Notandum autem, quod & sudores critici quandoque

(f) Coac. Praenot. num. 168. Charter. Tom. VIII. pag. 85r.
 (g) Ibid. Num. 126. pag. 848.
 (h) Aphor. 28. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 150.
 (i) Ibidem. (k) Aphor. 5. Sect. VII. ibidem pag. 264.
 (l) Protrhetic. Lib. 1. Charter. Tom. VIII. pag. 781.
 (m) Epidem. 3. Charter. Tom. IX. pag. 191.
 (n) Coac. Praenot. Num. 484. Charter. Tom. VIII. pag. 880.
 (o) Epidem. 1. agrot. 3. Charter. Tom. IX. pag. 107.
 (p) Epidem. 3. agrot. 7. ibidem pag. 301. 302.
 (q) Zacut. Lusit. Observ. 12. pag. 22.

doque in phrenitide salutare observati fuerint, five soli, five una cum narium hæmorrhagia. Unde dixit Galenus (r): *Judicat & phrenitidem sudor bonus, & præcipue si ex capite multus & calidus fluxerit, sudante simul reliquo corpore. Fit etiam aliter, quod per narium hæmorrhagiam phrenitis firmiter*

(*Asclepiades*) *judicatur*. Sic & apud *Lucianum* (s) habetur, quod Abderitanis phreniticis, (vide §. 773.) circa septimum diem larga narium hæmorrhagia febris soluta fuerit, quibusdam etiam copiosus sudor circa idem tempus ortus similem effectum præstiterit.

§. 780. **P**hrenitis vera requirit citissime validissima remedia, quibus tolli possit inflammatio ad cerebri arterias orta.

Vidimus §. 776. veram phrenitidem esse inflammationem veram meningum cerebri; imo & quandoque idem malum ad corticis cerebri substantiam pertinere. Ex illis autem, quæ in historia inflammationis dicta fuerunt, constitit, triplicem esse inflammationis exitum, in resolutionem nempe, gangrænam vel sphacelum, & suppurationem. Facile autem patet, solam resolutionem hic locum habere posse, cum suppurationis hic nata lethalis fere semper eventus sit; multo magis adhuc gangræna. Verum quidem est, in capitis vulnerum historia plurimis observationibus constitisse, cerebri substantiam per vulnera ladi, suppuratione, putredine, erodentibus &c. consumi posse notabilem ejusdem partem, superstitæ vita non tantum, verum etiam in integrum quandoque restitutis omnibus cerebri functionibus: sed simul tunc via patebat, qua possent exire illa, quæ corrupta erant. Ubi autem phrenitidem veram suppuratio sequitur, pus reten-

tum, mora acius factum, pulposam encephali substantiam brevi destruet. Ad inflammationis autem resolutionem, uti §. 386. dictum fuit, requiritur, ut humor fluens blandus sit, motus ejus sedatus, atque causa obstruens non nimis solidata, simulque obstructio parva sit. Cum autem febris acuta continua phrenitidem veram comitetur (vide §. 771.), impetuosus adest humorum motus, & subita humorum degeneratio metuenda est; simulque immeabilis sanguis magis magisque angustis vasorum impingitur; unde omni fere momento augetur resolutionis difficultas. Accedit, quod obstructa vasa tumentia & dilatata comprimant vicina minora, & expresso liquido contigua latera concrefcere faciant, unde postea immedicabiles cerebri functionum læsiones manent. Hinc patet, morbum hunc citissimam validissimorum remediorum applicationem requirere, cum ex sua natura adeo periculosus & cito lethalis sit.

§. 781. **Q**UÆ petenda maxime ex curatione inflammationis in genere, observatis hisce. Venæ sectio instituenda larga, per amplum vulnus, aut plures venas simul, in pede, jugulo, fronte. Diluentia ex decoctis antiphlogisticis, nitrosis, assarim exhibenda. Dein purgantia antiphlogistica, cum multo motu diluente nitroso danda. Clysmata similia, additis laxantibus. Anus fovendus, hæmorrhoides fricandæ foliis ficus &c. vel evacuandæ hirudinibus. Collutoria, gargarismata lenia revocanda in crebrum usum. Nares, oculi, aures, fovenda. Caput radendum. His præmissis, neque cedente malo, opiatum utendum, pediluvia, epipastica levia, cucurbitæ, ad inferiora applicanda. Corpus moderato frigore reficiendum, & erectum tenendum.

Quando de curatione inflammationis, quæ per resolutionem fit, agebatur (vide §. 395.), memorabantur indicationes curatoria sequentes. Impedire ulteriorem læsionem vasculorum, & tollere illam, quæ jam facta est; deinde materiæ obstruenti fluiditatem conciliare una cum lenitate (blanda enim humorum indoles ad inflammationis resolutionem requiritur). Vel denique, si in fluorem redigi non possent massulæ obstruentes, hæc spes adhuc supererat, ut, impetu minuto urgentis a tergo liquidi, vasa obstructa propria contractilitate retroprimerent massulas obstruentes in vasa majora. Patuit autem tunc ex illis, quæ ad §. 396. 397. 398. 400. dicta fuerunt, ad omnes illas indicationes requiri sanguinis missionem. Ergo

Venæ sectio instituenda larga &c. Probatum enim fuit §. 141. ut impactum obstruens retropellatur, nihil efficacius esse magna & subita sanguinis missione. Sed & simul ingens calor internus capitis, phrenitidem veram antecedere solitus (vide §. 772.) minuitur, uti in cura caloris febrilis §. 691. & sequentibus demonstratum fuit, nimiaque vasorum plenitudo tollitur. Damnaverant quidem *Asclepiades* in hoc morbo venæ sectionem, dicens: per-

inde esse bis sanguinem mitti, ac si trucidetur (r). Verum uti optime monuit *Celsus* (u), phrenitis nunquam est nisi cum valida febre, atque *Asclepiades* erat in illa opinione, nunquam sanguinem recte mitti, nisi in febris remissione, atque ideo damnavat in hoc morbo sanguinis missionem; de qua re videantur illa, quæ in Commentariis §. 610. de minuendo per venæ sectionem febris impetu habentur. Interim tamen & *Aretæus* (x) videtur largam sanguinis missionem in hoc morbo formidasse, quia nempe metuebat syncopen, in quam præ reliquis hunc morbum pronum esse credebat. Forte etiam & hæc suberat ratio, quod crebrum pro exangui & frigida parte haberet, atque ideo illius morbis validam sanguinis missionem minus utilem putaret. Suadent fere hoc sequentia, quæ apud illo (y) habentur: *Verum tamen audacius vena solvenda est, si a præcordiis, non a capite morbus oriatur: ubi enim vitæ principium est. Caput vero sensus nervorumque originis locus est, sanguinemque potius a corde trahit, quam aliis distribuit &c.* Chemicæ postea suis arcanis mira se in hoc morbo facere posse jactitarunt, sulphure nempe vitrioli narcotico, quo furoris saltem inducias, si non integram sanationem, impetrare vale-

(r) De Crisibus Lib. III. cap. 7. *Chæster*. Tom. VIII. pag. 430.

(s) In Capite, cui titulus: *Quomodo conservanda sit historia*. Tom. I. pag. 617.

(r) A. Corn. Cels. Lib. III. cap. 12. pag. 150. (u) Ibidem.

(x) Lib. I. de Curat. Meth. acutor. cap. 1. pag. 73. (y) Ibidem.

valerent. Verum donec docuerint, se inflammationem in manu natam his aut similibus curare posse, nemo prudens in ancipiti hoc & cito lethali morbo finem dabit.

Cum autem, uti §. 779. dictum fuit, observatis constiterit, per hæmorrhoides, opposita quam maxime a capite directione, fluentem sanguinem profuisse phreniticis, atque etiam per nares factam hæmorrhagiam frequentissime solvisse hunc morbum, utramque naturæ methodum imitati sunt Medici, dum & in pede, & in jugulo aut fronte venas solverent; imo & quandoque in vehementissima phrenitide plures simul venas aperirent, ut & subita inanitio & efficacissima simul revulsio fieret, ad animi deliquium usque instituta tali evacuatione, quam tanquam summum remedium in maximis inflammationibus, ardentissimis febribus & doloribus vehementissimis habuit Galenus, uti ad §. 141. dictum fuit. Verum, uti ibidem monitum fuit, audax talis sanguinis missio nunquam, nisi præsentis Medico fiat, qui pulsus tangens, dum sanguis apertis venis fluit, facile videbit, quo usque cum prudentia hoc tentari possit.

Merito ergo sanguinis missio in phrenitidis veræ curatione primum omnium & maximum futurum præsidium habetur a Tralliano (z); qui & satis largam copiam educi curabat ideo, quia molestum erat furentibus sæpe his ægris sanguinem detrachere; unde tantum initio evacuabat, quantum & satis erat futurum, etiamsi secunda vice iterum mitteretur; & quidem felicissimo eventu se hoc præstitisse testatur, aperta frontis vena.

Cum autem soluta in naribus arteria omnium felicissime solvi phrenitidem constet, si larga copia sanguis effluerit, ausi fuerunt & medici arteriam lanceola pertundere, ut sic & subita inanitio, & potentissima revulsio impetus & copię sanguinis ab encephalo fieret. Temporalis arteria solet tunc eligi, quia & pulsus satis conspicua est, & commode post sanguinis educationem ad suppositam calvariā comprimi potest, & sic tuto factum vulnus consolidari. Quam autem in arteriotomie observanda sint, apud Dionis (a) aliosque videri potest.

Diluentia &c. Dein purgantia antiphlogistica &c. Videantur de his illa, quæ in cura inflammationis §. 396. & sequentibus dicta fuerant.

Clysmata familia &c. Illa enim purgantia antiphlogisticorum, quæ ore assumpta fuerunt, operationem accelerant, & laxando vasa intestinorum impetum & copiam humorum a capite revellunt. Simul etiam pulchrum usum habent in minuendo febris impetu, uti in Commentariis §. 610. dictum fuit, adeoque omni respectu profunt.

Anus fovendus, hæmorrhoides fricandæ &c. Fluentes enim hæmorrhoides phreniticis utiles esse §. 779. vidimus: hinc laxando fomentis & clysmatibus has partes tentamus hæmorrhoides provocare; ubi autem jam protuberare incipiunt, tunc asperis foliis ficus fricantur, donec sanguinem stillare incipiant; vel & hirudinibus applicatis aperiuntur. Videantur illa, quæ in Commentariis §. 702. habentur.

Collutoria, gargarismata &c. Nares, oculi, aures, fovenda. Omnibus enim illis carotidis externæ ra-

mi per has partes dispersi laxantur, adeoque impetus & copia sanguinis a partibus capitis internis avertitur. Simul etiam nares, humectando vasa ibi posita, optime disponuntur ad salubrem in hoc morbo hæmorrhagiam. Videantur illa, quæ de applicatione medicamentorum emollientium ad caput in cura delirii febrilis §. 702. dicta fuerunt; uti etiam, quæ in curatione febris ardentis §. 743. circa hanc rem habentur.

Caput radendum. Abrasis enim capillis tota capitis cutis maxime perspirabilis redditur: quem effectum a capitis ratione in phrenitide expectasse videtur Celsus Aurelianus (b). Gratum certe refrigerium capiti sic conciliatur, & insignem quandam mutationem percipere solent ægri; & quidem tantam, ut ab illa aliquid metuisse videtur Aretæus (c) dum monuit, si longissimi crines fuerint, dimidios primo rescindendos esse, si vero breviores, tunc ad cutem tonderi posse. Sydenhami tamen observatis (d) constat, nullum in hac re discrimen esse; & testatur, se semper hoc præcepisse, & quidem pulcherrimo cum successu. Abrasis autem capillis, pileolo imposito, caput a frigore externo munivit, monetque, se nullum emplastrum raso capiti applicuisse: quidam enim hoc commendant, sed oleosa omnia & pingua cuti adhærentia perspirationem minuunt, quæ hoc in casu liberrima requiritur. Capitis rationem Celsus (e) pariter in phrenitidis curatione commendavit. Patet autem satis, difficillimum hoc factum sæpe esse, dum ægri pessime furunt; adeoque præstaret hoc jam facere, dum signa docent, phrenitidem metuendam esse.

His præmissis, neque cedente malo, opiatum utendum. Postquam omnibus modo memoratis remediis, sic minutus fuerit impetus humorum, atque adeo diluta & soluta liquida, ut optima spes sit, blanda resolutione tolli posse inflammationem caput internum obsidentem, atque jam signa docuerint, morbum mitescere, dum interim tamen adhuc delirium, vel noxiæ adeo vigilæ in hoc morbo manent, tunc opiata usum habent, non prius, uti optime Sydenhamus monuit (f). A lenioribus autem anodynis incipere solent Medici, sensim ad fortiora pergendo, si priora non suffecerint. Videantur illa, quæ in Commentariis §. 702. de usu similium in curando delirio febrili dicta fuerunt.

Pediturvia, epispastica levia, cucurbitæ &c. Omnibus enim his laxantur vasa partium inferiorum, vel leni irritatione, versus hæc loca major copia humorum ducitur, adeoque a superioribus revulsio fit. Videantur illa, quæ de revellentibus impetum sanguinis ad alias partes in Commentariis §. 396. 4. habentur; uti etiam, quæ in Commentariis §. 702. de eorundem usu dicta fuerant. Interim tamen cavendum est, ne inferioribus corporis partibus applicentur talia, quæ motum humorum per totum corpus aciori stimulo incitare possent.

Corpus moderato frigore reficiendum, & erectum tenendum. Quantum hoc proficit in moderando nimio febris impetu, ad §. 610. dictum

[z] Lib. I. c. 11. p. 48.

[a] Cours d' Operations de Chirurgie demonstr. 7. p. 407. 408.

[b] Acutor. Morb. Lib. I. c. 10. p. 30.

[c] De Curatione Morbor. Acutor. Lib. I. cap. 1. p. 30.

[d] In Scheda monitoria de nova febris ingressu p. 660.

[e] Lib. 1. c. 18. p. 350. [f] Sect. 1. c. 4. p. 81.

stum fuit; atque etiam in Comment. §. 698. probatum fuit, lecti & aeris clausi calorem summopere nocere in omnibus morbis, in quibus nimius æstus adest. Erectus autem situs corporis facit, ut non adeo impetuose sanguis caput urgeat: videmus enim sanis hominibus, dum per aliquot horas, horizontali corporis situ, in lecto decubuerunt, caput tumere; qui tumor brevi evanescere solet, dum per aliquod tempus erectus situs corporis fuit. Sæpe contingit, phreniticos pessime furentes, dum lecto incatcerantur, placidos penitus reddi, dum erecto corpore, modice tantum vestibus tecto, in sedili sedent. Tanti autem fecit hoc agrorum regimen Sydenhamus, ut passim in suis operibus ubique inculcaverit, in morbis acutis inflammatoriis curationis totam felicitatem inde fere pendere: & in ultimis suis scriptis, quæ ingravescente jam ætate edidit, alterius confirmavit, & imprimis quidem in phrenitide hoc necessarium dixit. *Hoc enim in statu, quantumlibet sanguinis detrahatur, quantumvis leviter tegatur corpus, quicumque demum liquores refrigerantes ingerantur, non prius sedabitur febris, quam æger se lectulo interdum abstinuerit. Cum calor circumambientis aeris, inter stragula conclusi, sanguinem plus satis exagitet, & procumbentis corporis situs vehementiori impetu eundem in caput impingat* (g).

Hæc sunt remedia, quæ cognita morbi indoles &

salutaris usus docuerunt prodesse in hoc morbo, & a quibus cito applicatis curatio expectari poterit inflammationis, in cerebri meningibus nata, per resolutionem.

Hoc tamen monendum videtur, quod, sedato jam febris impetu, sæpe adhuc supersit delirium, coma, debilitas ingens, aliaque symptomata, quæ cerebri functiones adhuc perturbatas esse docent. Non tamen ideo venæ sectionibus, purgantibus, aliisque vires debilitantibus remediis utendum est; ut tales sævi huius morbi reliquæ tollantur; sed blando victu, quiete, situ corporis erecto &c. sensim hæc cedere solent. Resoluta enim inflammatione nondum vasa, per impetum vitalis liquidi loca obstructa urgentis nimis distracta, pristinam dimensionem statim recuperaverunt, adeoque sæpe per notabile tempus adhuc turbatus manet æquabilis humorum per vasa encephali motus, donec sensim acquisito robore distractæ fibræ vasorum priorem firmitatem acquirant. Cum autem tenerrima sint encephali vasa, utpote in pia matre & cortice cerebri elasticis tunicis destituta, patet ratio, quare sæpe talia symptomata post veram phrenitidem diu adhuc maneant. Videantur illa, quæ de hac re dicta sunt in Commentar. §. 397. ubi probatum fuit, propriam vim fibrarum, dum causæ distrahentes cessant vel minuuntur, priscam formam restituere, dum interim nutritio vires reddit.

§. 782. SI vero Phrenitis ab alio morbo inflammatorio jam facta oritur, ante omnia attendendum, an genius ejus mali patiatur adhiberi modo dicta (§. 781.), si non, tunc curanda ex methodo illi morbo debita, semper additis derivantibus, & topicis remediis.

Maximi momenti in praxi hoc monitum est, ut nempe in cura phrenitidis symptomaticæ attendatur ad genus morbi primarii, ex quo phrenitis orta fuit. Uti enim statim vidimus, phrenitidis veræ curatio largam venæ sectionem, & repetendam quandoque audacter postulat, una cum valida alvi evacuatione per purgantia antiphlogistica. Verum non omnibus morbis acutis hæc curatio prodest; & quandoque observantur febres epidemicæ, inflammatoriæ quamvis, quæ repetitam venæ sectionem non ferunt absque noxa: quæ etiam consistit in talibus febribus, nequidem phrenitidi symptomaticæ per validas & repetitas evacuationes succurri posse, sed sensim postea una cum morbo principe evanescere hoc symptoma. Tales erant febres epidemicæ continuæ a Sydenhamo (b) descriptæ, quæ annis 1673. 1674. 1675. Londini grassabantur. Quamvis enim atrox capitis dolor, & laterum dolores frequentes in his febribus, sanguisque e ductus Pleuriticorum similis cruori, docerent satis, non mediocrem inflammationem his febribus subesse, observavit tamen Sydenhamus, quod repetita venæ sectione non levarentur ægri. Cum autem in his febribus promptissima metastasis ad caput fieri soleret, enematum usum substituebat repetita sanguinis missioni, quam morbi natura non ferebat; sicque felicissime curabat phrenitidem symptomaticam in his febribus natam, dum post venæ sectionem, atque unius vel alterius enematis injectionem, vitrioli spiritum cerevisiæ tenui instillabat, & pro potu ordinario agris exhibebat. Nullam autem aliam metho-

dum profuisse in hoc casu testatur (i). Similia notavit & in alia febrium continuarum epidemicarum specie Sydenhamus (K), in quo morbo summa proclivitas erat, ut materia febrilis mala metastasica put peteret; & hoc etiam peculiare notabatur, quod simulac tali metastasi facta phrenitis invalesceret, tunc nulla amplius superesset febris indicia. Observavit autem, neque hanc febrium speciem iteratas sanguinis missiones ferre, unde post unicam venæ sectionem purgans antiphlogisticum dabat: alternis diebus ad tertiam vicem repetendo, simul exhibito hora somni levi diacodiatum post singulas purgantis remedia doses. Spiritus autem vitrioli usum in harum febrium curatione non adhibuit, utpote minus convenientem morbis illis, quorum curatio purgantibus indiget. Monuit autem, quod phrenitis si in hoc morbo semel invaluisset, non potuerit subito deleri, neque tutum fuerit repetita ultra limites præscriptos venæ sectione, vel catharsis, ejus curationem aggredi (l), sed tempore & sponte sua cedere solebat hoc malum, modo debitum regimen adhiberetur. Ita etiam ad phrenitidem symptomaticam compescendam in variolis talem methodum adhibuit Sydenhamus (m), quæ in aliis casibus minime conveniret. Decenni enim puero, cui stragulorum pondere, & calidis remediis adhibitis, in primo stadio variolarum debita illarum eruptio non tantum impediabatur, verum & talis aderat furor, ut totis adstantium viribus vix lecto coerceri posset, dedit statim unciam mediam syrapi de meconio; cumque nihil proficeret, post ho-

(g) In Schedul. monitor. de novæ febris ingressu pag. 659. 660.

(b) Sect. V. c. 2. p. 772. &c. (i) Ibid. p. 280.

(K) In Schedula monitor. de novæ febris ingressu p. 651. &c.

(l) Ibid. p. 180. (m) In Dissertat. Epistolari p. 306.

ra spatium similem dosin dari iussit; atque nondum minutis symptomatibus, debuit eandem dosin repetere, donec uncias duas cum dimidia assumsisset puer; tuncque felici eventu sedata sunt illæ turbæ, & postea convaleuit æger.

Hæc sufficient, ut demonstretur, quantum variet phrenitidis symptomaticæ curatio pro diversa indole morbi primarii, unde ortum duxit. Cum autem periculosa semper sit in morbis talis in cerebrum metastasis, nunquam nocebit derivantibus versus alias partes uti, & topicis remediis calorem nimium in capite minuere. Ubi ergo novimus ex genio co-

gnito morbi Epidemici, vel ex signis §. 772. enumeratis, talem metastasin metuendam esse, clysmata injicere convenit, balneis, fomentis, inferiores corporis partes laxare, epispasticis eadem irritare, situ erecto omnem impetum a capite avertere, caput radere, fronti oxycratum applicare, cucurbitas cruribus & femoribus affigere &c. ut omnibus his artis moliminibus caveatur symptomatica phrenitis, vel saltem impediatur ejus augmentum, si jam adsit. Omnia enim hæc, vel præcipua saltem, adhibuit Sydenhamus in hoc casu, licet pro diversitate morbi primarii varia medela usus fuerit.

A N G I N A.

§. 783. **I**mpedita valde, dolens admodum, vel & impedita & dolens simul Deglutitio, atque Respiratio, quæ contingit a causa morbosa agente in partes binas his functionibus inservientes, supra pulmones, & supra stomachum politas, Angina vocatur.

Angina, ab *angendo* dicta, recepto jam apud Medicos usu, designat generali nomine omnes illos morbos, qui impedimento vel dolore partium, deglutitioni vel respiratori inservientium, illas binas functiones simul, vel & singulas, turbant, sic tamen ut causæ horum morborum supra ventriculum vel pulmones hæreant; aliter enim talia mala inter morbos pulmonum aut ventriculi recenserentur. Simplici hoc nomine omnes illos morbos vocaverunt Latini; verum apud Græcos, recentiores imprimis, major nominum diversitas occurrit, imo & quædam confusio, cum non omnes eodem vocabulo eundem affectum designaverint. Hinc Celsus (n) dixit: *Nostri anginam vocant: apud Græcos nomen, prout species est.*

Apud Hippocratem *κυνάγχη* vocabulum tantum fere occurrit; & quando levior affectus erat, *παρὰ κυνάγχη* iphi dicebatur (o): cæterum, quantum novi, nec *κυνάγχη*, nec *παρὰ κυνάγχη* meminit. Notum autem est, præpositionem *παρὰ*, morborum nominibus præfixam, eorundem minorem intensitatem frequenter significare. Sic enim *παρὰπνοια* proleviori apoplexia sumitur &c. Cum autem canes, post validum cursum anhelii, lingua exserta, oculis rubentibus & prominentibus, celerrime respirent; & miseri ægri pessima angina laborantes simili fere modo affectu conspiciantur; inde videtur *κυνάγχη* nomen huic morbo datum fuisse. Nam ab angina vocata suffocatur homo & in faucibus magis urgeri videtur, neque salivam, neque aliud quidquam attrahit, & oculi dolent, & velut strangulatis prominent, & illis fixe intuetur, neque eos convertere potest &c. (p).

Verum *κυνάγχη* vocabulum apud Medicos Græcos post Hippocratem occurrit, & quidem vario sensu. Aretæus enim (q) binas anginae species distinguens, de quibus sequenti paragrafo dicitur, illam anginam, quam organorum collapsio, gracilitas major quam pro cujusque natura, & strangulatio vehemens comitantur, vocavit *synanchen*, tanquam interius vergentem & angentem: contra vero illam speciem, quæ tonsillarum, epiglottidis, faucium, uvulæ &c. phlegmone distinguitur, *cynanchen* dixit. Unde etiam monet, *synanchen* in *cynanchen* verti, dum *synanche* in melius mutata inflammatur omnia, versus quæ extrorsum vergens phlegmone processerit. Vitiosam enim hic in textu esse transpositionem vocabulorum, optime notavit Celeberrimus Petrus in animadversionibus suis (r), adeoque loco *κυνάγχη* & *συνάγχη* legendum est, ut *κυνάγχη* & *συνάγχη*. Patet simul, Hip-

postratem gravissimam anginam *cynanches* nomine vocasse (s) Aretæum vero mitiorem sic dixisse.

Celsus autem (r) nomina recensens, quæ variis anginae speciebus a Græcis tribuebantur, nullam *κυνάγχη* mentionem fecit, sed illam speciem, quæ absque rubore aut tumore ullo est, *κυνάγχη* vocavit: ubi vero lingua faucesque cum rubore intumescerent &c., monet, quod talis angina *κυνάγχη* vocaretur, quæ eadem est cum *cynanche* Aretæi. Dixit autem: *illis communia sunt, æger non cibum devorare, non potionem potest; spiritus ejus intercluditur. Levius est, ubi tumor tantummodo & rubor est, cætera non sequuntur, id ταρακυνάγχη appellant.*

Trallianus (u) vero antiquissimos Medicos omnem inflammationis circa gulam speciem generali *synanches* nomine indigitasse asserit (apud Hippocratem tamen, uti dictum fuit, hoc vocabulum non occurrit); posteriores vero monet quadrifariam divisisse inflammationem circa gulam (uti etiam Aegineta (x) habet) & diversis nominibus insignivisse. Internorum enim laryngis musculorum inflammationem vocabant *cynanchem*; externorum vero *paracynanchem*. Ubi vero interiores pharyngis musculi inflammati erant, dixerunt *synanchen*; si exteriores pharyngis musculi eodem modo affecti essent, tunc vocaberunt *parasyanchen*.

Aetius autem (y) illam anginae speciem, quæ a luxata vertebra fit, (de qua §. 818. dicitur) *cynanchen* vocari a veteribus dixit.

Ex quibus omnibus patet, quam diverso sensu hæc vocabula apud Auctores usurpata fuerint: atque hæc notanda videbantur, ut intelligi melius possent illa, quæ de hoc morbo apud Medicos antiquos habentur. Interim tamen commodissimum videtur, generali anginae nomine omnes hos morbos comprehendere, qui vel deglutitionem vel respiracionem lædunt, vel utramque; sive impedimento tantum, vel dolore, vel utrisque simul concurrentibus, hæc læsio contingat, modo causa morbosa, binas has functiones lædens, supra pulmones & stomachum hæserit. Bifariam autem deinde dividuntur anginae, in illam, quæ cum tumore apparente fit, & quæ absque ullo tumore deprehenditur. Pro varia autem tumoris anginam comitantis natura, & diversitate loci a tali tumore occupati, idem morbus varia deinde nomina accipit, uti postea videbimus, sicque optime diversæ & satis numerosæ hujus morbi species distingui poterunt, & curari.

§. 784.

(n) Lib. 4. cap. 4. pag. 106. (o) De Morbis Lib. 3. cap. 10. Charter. Tom. VII. pag. 386.
(p) Ibidem. (q) De causis & signis morborum acut. Lib. I. cap. 7. pag. 5. &c. 6.
(r) Ibid. pag. 147. (s) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 673.
(t) Lib. 4. cap. 4. pag. 106. (u) Lib. 4. cap. 1. pag. 110.
(x) Lib. 3. cap. 37. pag. 39. (y) Testabibl. 2. sem. 4. pag. 483.

§. 784. **C**ujus duplex observatur species; prima sine ullo signo tumoris externi, interne ve apparet; altera vero cum aliquo tumore in aliqua parte organorum descriptorum (783.)prehenditur semper.

Cum ergo anginae sedes occupet omnes illas partes, quæ ab ore ad ventriculum & pulmonem usque inveniuntur, quarum plurimæ oculis & tactui patent, ipsi ægri vel adstantes, dum indagant respirationis, aut deglutitionis impedimentum præfens, vel tumorem quemdam detegunt, vel non, cui adscribi possit morbus. Hinc maxime naturalis anginae divisio oritur in illam, quæ absque ullo signo tumoris externe apparentis, vel interne in faucibus conspicui, invenitur; & alteram, quam tumor quidam sensibus detegendus comitatur. Hanc anginae divisionem & Hippocrates (z), & Celsus (a), & Aretæus (b) notaverunt. Illam autem, quæ absque ullo tumore conspicuo fit, tanquam maxime exitialem damnaverunt omnes; atque, uti præcedenti paragrapho dictum fuit, hanc vocavit synanchen Aretæus; alteram autem, quæ cum tumore organorum fit, cynanchen. Quin imo adeo exitiosam credidit Aretæus (c) priorem illam anginae speciem, ut mortiferis halitibus, qui ex charonius specubus exhalantes, uno momento homines strangulant, comparaverit; atque in solo spiritu (aere nempe inspirato) vitium tunc hæere judicaverit, cum

nullum signum inflammationis in ulla parte occurreret. Videtur autem in illa opinione fuisse, quod non præexistit in aere, antequam inspiraretur, talis malignitas (tunc enim omnes ægro adstantes similiter affici debuissent); sed quod aer inspiratus in corpore ægri deleteriam talem vim acquireret a latente in ipso ægro malignitate. Exemplum enim similis effectus a cane rabido desumit, qui inspiratum aerem, quamvis saluberrimum, sic latente in suo corpore veneno inficit, ut exspiratus dein in faciem hominis, dum spiritus adducitur, illum rabie inficere valeat. Atque hinc concludit: Talem igitur respirationis mutationem interius fieri, haud impossibile; cum & millena alia, quæ in homine sunt, eandem speciem cum causis exterioribus obtrinent. Suc-ci corruptentes intus & extus (sunt); morbi quoque medicamentis deleteriis assimilés, & a medicamentis talia vomunt, qualia ob febres vomere solent (d). Patebit autem ex sequentibus, pessimam talem, absque ullo tumore conspicuo, subito lethalem anginam, ab inflammatione organorum quorundam, uti & ab aliis pluribus causis contingere posse, licet inspiratus aer nullum vitium contraxerit.

§. 785. **I**lla prior in fine morborum diuturnorum, maxime post ingentes & sæpe repetitas evacuationes, contingit, pallorem faucium, siccitatem harum, tenuitatem, simul comites habet: quare nervos & musculos resolutos plerumque habet; fere semper est signum imminentis mortis: raro curatur, & tum tantum remediis replentibus vasa vacua bono succo vitali, calefacientibus, corroborantibus.

Primo jam agendum erit de illa anginae specie, quæ sine ullo signo tumoris externi vel interni apparet. Patebit autem §. 801. & 802. ubi de angina inflammatoria dicitur, ab inflammatione interiora laryngis circa ejus summitatem, vel & interiorem membranam asperæ arteriæ, occupante, anginam fieri, quæ nullo se manifestet tumore; verum dolor ingens & reliqua inflammationis signa peritum Medicum docent, latere talem malum. Alia autem ejus species observata fuit, pariter admodum periculosa, & fere lethalis, in qua pallor faucium, siccitas, & tenuitas earundem apparent, absque ullo signo latentis in interioribus partibus inflammationis. Quandoque quidem aliquis dolor & rubor in faucibus apparent; sed leviora tantum, neque inde tument partes affectæ, sed potius insignem suæ torositatis diminutionem demonstrant. Rarius quidem occurrit hæc anginae species, & fere tantum post morbos diuturnos exhausto corpore, imprimis post validas & frequenter repetitas evacuationes, per venæ sectionem, purgantia, vomitoria &c. A talibus causis ortam hujusmodi anginam observavit

Sydenhamus (e), post febres sive continuas sive intermittentes, cum deglutendi primum difficultate & molestia, supervenientibus deinde raucedine, oculis cavis, & facie Hippocratica dicta, (quam in prognosticis Hippocrates descripsit) mortis certo imminentis signis. Monet autem, funesto huic symptomati producendo longiorem febris moram, cum evacuationibus justo copiosioribus sociam ut plurimum operam commodasse. Notavit & illam anginam Aretæus (f), quæ organorum collapsionem, & majorem gracilitatem, quam pro cujusque natura habebat, uti ad §. 783. dictum fuit. Verum quidem est, quod ab his causis, quæ modo memoratae fuerunt, non deduxerit ejus originem, sed potius crediderit in ipso pectore, circa cor & pulmones, latere tunc inflammationem, atque ab extraversione illius inflammationis aliquid boni expectaverit (g): interim tamen si conferantur illa, quæ de hujus anginae signis habet, manifeste patet esse eandem, quam Sydenhamus descripsit. Dicit enim: Synanchen collapsio, gracilitas, pallor comitantur: oculi cavi, intus demersi, fauces & uvulae terrea.

(z) In Prognostic. Chatter Tom. VIII. pag. 571. (a) Lib. 4. cap. 4. pag. 195.

(b) De Caus. & sign. Morbor. Aetior. Lib. 1. c. 7. pag. 5.

(c) Ibidem. (d) Ibidem.

(e) Sect. 1. cap. 5. & 111.

(f) De Causis & signis morbor. aetior. Lib. I. cap. 7. pag. 5.

(g) Ibidem pag. 6.

retractæ, tonsillæ multo magis subsidentes, vocisque privatio. In illa enim angina absque tumore externo specie, quæ latentem circa laryngem vel in aspera arteria inflammationem pro causa habet, licet non tumeant fauces vel tonsillæ, tamen naturalem torositatem suam retinent. Præsens pariter periculum in hoc morbo agnovit *Aretæus* (b), dum monet, quod celerrime intereant sic affecti, etiam antequam Medicum accersiverint; vel saltem antequam Medicus vocatus arte sua uti possit. Illa autem, quæ *Celsus* (i) de *Synanche* habet, perfectæ huic speciei anginae conveniunt. Dicit enim: *Interdum enim neque rubor neque tumor ullus apparet; sed corpus aridum est, vix spiritus trahitur, membra solvantur*. Similia his apud *Cælium Avelianum* (k) habentur.

Dum ergo considerantur causæ prægressæ, & symptomata hanc anginae speciem comitantia, apparet, defectu vitalis liquidi collapsa esse omnia vasa, adeoque non adesse debitam copiam sanguinis arteriosi & spirituum nervosorum ad actiones musculares requisitam. Cum autem ad deglutitionem perficiendam tam varii & tam numerosi concurrant musculi (l), illis jam præ nimia inanitione resolutis, lethalis hæc anginae species nascitur quæ rarissime curatur. Neque tantum in morbis diuturnis, verum etiam in acutis perniciosis, ante mortem similis anginae species quandoque observatur. Unde *Hippocrates* (m) perniciose laborare dicit ægros, quibus in acutis morbis partes circa fauces dolentes, graciles, parvæ apparerent, cum suffocatione. Ubi notandum, quod dixerit *τὸ κατὰ φάρυγγα ὑδρωδία* levioris sic tantum adesse dolorem indicans; uti manifestius apparet ex *Coacis* (n), ubi sic legitur hæc

prognosis: *τὰ ἐν ὄξει κατὰ φάρυγγα ἰσχυρὰ μικρὰ ὑδρωδία &c.* In hoc autem casu & musculos resolutos fuisse patet, quia addidit, hos ægros, dum hiaverint, non facile os claudere posse. Sed & pluribus aliis in locis *Hippocrates* damnavit faucium illam gracilitatem tanquam funestissimam. Sic dixit (o): *Fauces leviter dolentes (καὶ ὀλίγως πόνους) graciles, cum jactatione, strangulantes, acute perniciose*. Modo dictis similia pluribus in locis habentur, quæ singula recensere nimis longum foret.

Patet satis, quare hæc anginae species raro curabilis sit, cum omnis spes in eo posita sit, ut restituantur subito perditum humores, sicque bono succo vitali repleantur vacua vasa. Verum ipsa deglutitio læta impedit, quo minus talia commode ingeri possint; & simul deficiunt illa, a quibus ingestorum assimilatio expectatur, debita nempe copia humoris boni, & vasorum in contenta fluida actio requisita (vide §. 25.). Tota ergo curatio in eo consistit, ut ingerantur talia, quæ, sanis humoribus quam simillima, debilibus viribus assimilantibus adhuc subigi poterunt, simulque calefacientibus & corroborantibus remediis prudenter exhibitis vasorum in contenta fluida actio augeatur; de quibus omnibus videantur illa, quæ in Commentariis §. 28. dicta fuerunt.

Simul etiam apparet, quanta cum cura hæc anginae species ab aliis distinguere debeat, cum methodus curandi adeo diversa sit. Inflammatoria enim angina subitas evacuationes per missionem sanguinis, purgantia antiphlogistica &c. poscit, uti videmus postea; quæ mortem in hoc casu accelerarent quam certissime.

§. 786. **E** Adem prior species aliquando oritur subito sine signis manifestis prægressis ulius morbi; vix capit medelam; & fere semper, post mortem, suppuratum pulmonem demonstrat.

Quæ modo descripta fuit anginae species, morbos prægressos sequitur, adeoque prævideri poterit saltem, licet sæpissime incurabilis. Verum docuerunt observationes, in sanis etiam hominibus quandoque, absque ullis signis morbi antecedentis, subito impediri deglutitionem vel respirationem, vel & utramque, atque mox mortem sequi, licet nullus tumor in faucibus, vel externis partibus, neque insolita earundem gracilitas & siccitas apparuerint antea. Catarrhum suffocativum vocaverunt plurimi auctores simile malum, quia a materia eliquata in fauces & pulmones subita destillatione natum putabant fere semper. Dum enim videbant in coryza dicta tam subitum sæpe fieri per nares copiosi & acris feri profluvium, & membranam Schneiderianam subito adeo tumere, ut omnem aeris transitum per patula naturaliter adeo narium foramina impediret, crediderunt non sine ratione, & simile quid in membrana, laryngem & asperam arteriam investiente, contingere posse, unde citissima suffocatio & mors sequi debent. Subitaneos enim tales tumores in variis corporis partibus nasci in sanis cæteroquin hominibus, observationes Medicæ docent. Sic quibusdam satis familiare est, dum humida & ca-

lida tempestate per apertum aerem incedunt, illico fere faciem tumore erysipelatoso inflatam habere, imo novi tales homines, qui matutino tempore de fenestra tantum prospicientes statim sic affecti fuerunt. Adeoque non videtur impossibile, lethalem subito anginam a talibus causis nasci posse, licet nulla signa alicujus morbi prægressa fuerint. Interim tamen rarissime hoc contingere certum est, cum hic non agatur de inflammatione subito nata circa laryngis superiora, quæ quidem citissime strangulando necat, sed dolore acuto aliisque signis (vide §. 801. 802.) prægressis vel comitantibus cognosci potest. Post hyemem australem pluviosam & tepentem si ver ficcum & aquilonium sequatur, notavit *Hippocrates* (p) catarrhos subito necantes senioribus contingere. Similem casum, qui modo dicta confirmat, refert *Schenckius* (q). Homini enim fere sexagenario plenioris habitus, cui præter lassitudinem nihil mali aderat, media nocte adeo vehemens catarrhus accidit, ut velocem defluxionis impetum sentiret quidem, & auxilium imploraret, sed mox suffocaretur, priusquam aliquis adesse posset. A morte autem illico copiosa pituita lenta & viscida ex ore profluebat. Monet tamen *Schen-*

(b) Ibidem. (i) Lib. IV. cap. 4. pag. 195.

(k) Acutor Morb. Lib. III. cap. 2. pag. 181. (l) Vide Hetm. Boerh. Institut. §. 70. ad 75.

(m) Prothet. Lib. 11. text. 11. Chart. Tom. VIII. pag. 707. (n) Num. 175. ibid. pag. 267.

(o) Prothet. Lib. 1. Chart. Tom. VIII. pag. 754. & Coac. Prænot. Num. 166. ibid. pag. 266.

(p) Aphor. 12. Sect. 3. Chart. Tom. IX. pag. 102.

(q) Lib. I. De Catarrho obsev. 5. pag. 149.

ckius, perquam raro tales casus contingere. Si autem considerentur illa, quæ apud observationum medicarum collectores habentur de catarrhis illis suffocativis, patet, sæpiissime in cadaveribus pulmones suppuratos inventos fuisse: ita *Carolus nonus Galliarum Rex*, rupta pulmonis vomica, subito periit, dum purulenta colluvies asperam arteriam inundabat tanta copia, ut suffocaretur illico (r). Sic & alibi legitur (s) de Ianione, qui meridie circa laryngem & fauces dolorem senserat, & quandam in deglutendo cibo & potu difficultatem; sub vesperam ipse pharmacopœum adiit, gargarisma petens, sequenti nocte subito strangulatus interiit. In cadavere pulmo purulentus inventus fuit. Quod autem maxime notandum, nulla tussis antea molesta adfuerat huic homini, nulla hæmoptoe prægressa, sed sano & valido corpore & obeso quidem, hætenus vixerat. Unde discimus, a latenti-

bus causis, absque signis prægressis, in visceribus vomicas purulentas nasci posse, licet integra sanitate frui homines videantur.

Observatum quidem fuit in cadaveribus illorum, qui catarrho suffocativo dicto perierant, polypos circa cor & majora vasa hæsisse, cerebri ventriculos lymphæ, vel & pituita repletos fuisse &c. (t). Verum hæc omnia non pertinent ad hunc locum, cum hic tantum agatur de talibus causis morboris, quæ supra pulmonem & stomachum positæ lædunt deglutitionem aut respirationem.

Simul etiam patet ex modo dictis, talem anginae speciem nullam medelam capere, cum simul & semel nihil mali metuentes homines sudocet; & plerumque a talibus causis ortum ducat, quæ nec cognoscuntur, neque cognitæ quamvis forent, tolli facile possent.

§. 787. **Q**UÆ cum tumore accidit varia nomina accipit, vel a natura tumoris, vel a loco per tumorem occupato. Hinc est œdematosa, catarrhosa, inflammatoria, purulenta, scirrhusa, cancrosa, convulsiva, Angina.

Angina in duas species dividebatur, uti §. 784. dictum fuit, in illam nempe, quæ absque signo tumoris externi vel interni apparebat, de qua jam dictum fuit; & in alteram, quæ tumore quodam partium affectarum se manifestabat; de qua jam agendum est.

Patet autem, hanc anginae speciem diversam esse posse ratione loci, quem tumor illam comitans occupat; vel pro varia indole tumoris ipsius, qui sua mole partes deglutitioni vel respirationi servientes impedit. Hac autem paragrapho de varia natura tumorum, qui anginam faciunt, dicetur; sequenti vero de locis, per hos tumores occupatis, agendum erit.

Ratione autem variæ indolis tumoris angina vocatur œdematosa. Alia occasione Commentariis §. 112. 1. monitum fuit, antiquissimos medicos quemcumque tumorem *œdema* vocasse; postea vero usu obtinuisse, ut molles, & sine dolore tumores, œdemata vocarentur tantum; simul ibidem dictum fuit, membranam cellulosa talium tumorum sedem esse; atque illorum materiam constituentem esse vel aquam, vel aliquando lentescens magis & pituitosum liquidum. Ubi ergo pallidus talis, vix dolens, neque multum calens tumor partes, sequenti paragrapho enumerandas, occupat, & respirationem vel deglutitionem lædit, vocabitur *angina œdematosa*.

Catarrhosa. In Commentar. §. 719. dictum fuit, Veteres Medicos circulationis sanguinis ignaros, dum videbant subitas aggestiones materiæ humidæ ad quædam loca corporis, neque intelligebant, qua vi per quas vias derivaretur, fuisse in illa opinione, quod in cerebro, frigido & minime sanguinolento ipsius habito viscere, talis materia colligetur, & deinde versus alias partes corporis deflueret; unde *κατάρρα* catarrhum vocaverunt; præcipue cum in hoc morbo subitum & copiosum per nares humorum profluvium sæpe appareat. Præcipua catarrhi sedes est membrana illa mucosa *Schneideriana* dicta, quæ nares internas, fauces,

œsophagum, asperam arteriam &c. investit: atque uti videmus membranam narium, catarrho affectam, tumere, leviter inflammari, & insignem liquidi copiam fundere, ita etiam idem in aliis locis, quæ hac membrana investuntur, contingit: unde in pharynge & œsophago sic affecta hæc membrana deglutitionem lædit, in aspera arteria difficilem respirationem cum tussi satis molesta facit; adeoque patet ab hac causa anginam excitari posse, quæ tunc catarrhosa merito vocatur.

Inflammatoria. Demonstratum fuit in historia inflammationis §. 374. tum fere corpus inflammationi obnoxium esse; adeoque patet, & illam hic obtinere posse: atque postea videbimus, satis frequentem in his locis contingere. Communibus autem inflammationis signis §. 382. enumeratis, hæc anginae species cognosci poterit.

Purulenta, scirrhusa, cancrosa. Nata inflammatio, nisi resolutione curari possit, in abscessum, aut gangrænam terminatur, vel in locis glandulosis in scirrhum abit, qui deinde in cancrum degenerare potest; adeoque iterum angina, respectu variis exitus inflammationis in his locis natæ, diversa accipit nomina, uti facile patet.

Convulsiva. In musculis proprie dicenda convulsio obtinet, uti §. 230. dictum fuit; ubi ergo musculos, deglutitioni vel respirationi interviens, supra pulmonem vel stomachum positos, convulsionis causa quæcumque occupaverit, convulsiva angina vocabitur. Talem in tetano anginam notasse videtur *Hippocrates* (u). Non tantum enim, dum invadebat tetanus, maxillæ velut ligna rigeabant, neque os aperire poterant, verum etiam monet, tales ægros, dum morituri erant, potionem, sorbitionem & pituitam per nares rejicere, convulsis nempe pharyngis vel œsophagi musculis. Postea enim videbimus, inflammata pharynge materiem deglutitam per nares redire (§. 804.). Ita etiam in opisthotono pro lethali signo habuit *Hippocrates* (x), si per nares revomerent ægri. In hysteriis mulieribus satis familiare malum, dum fauces, convulsis musculis ha-

(r) Bonet. sepulchr. anatom. Lib. II. Sect. 2. Tom. I. pag. 579.

(s) Ibid. Lib. I. Sect. 23. observat. 1. pag. 476.

(t) Ibid. Lib. I. Sect. 17. Tom. I. pag. 412. &c.

(u) De Morbis Lib. III. cap. 12. Chart. Tom. VII. pag. 387.

(x) Coac. Prænot. Num. 361. Chart. Tom. XIII. pag. 872.

harum partium, ipsius praefocantur, a sola perturbatione generis nervosi per validos animi affectus

subitas evacuationes &c.

§. 788. **O**ccupant hi tumores (787.) linguam, ejus musculos; palatum, tonsillas: uvulam, hujus musculos; cava ossium frontis, maxillae superioris, ossis sphenoidis, enato & ibi radicato polypo crescente, nares obturante, palatum deprimente pendulum, fauces angustante, pharyngem, laryngemque occludente: musculos ossis hyoidis omnes, vel aliquos; musculos laryngis externos, internos, communes, proprios; asperae arteriae membranam internam muscularem; pharyngis musculos superiores, & oesophagum; ipsum oesophagi musculus; glandulas asperae arteriae & oesophago ita vicinas, ut haec fistulae ab iis tumentibus comprimi queant, ut sunt salivales omnes, tum vagae circa haec loca, ac tandem ipsae Thyroidae.

Videndum jam, quasnam partes tumores illi oedematosi, inflammatorii &c. oblideant, dum anginam faciunt.

Linguam, ejus musculos. Quantum usum lingua, dum per musculofas fibras, ejus substantiam constituentes, & per musculos varios ipsi affixos, movetur, in deglutitione habeat, ex Physiologicis patet; adeoque apparet, tumoribus modo memoratis linguam ejusve musculos obsidentibus, impediri debere deglutitionem. Verum & linguae tumor, imprimis circa ejus radicem, laryngem vicinam sic impedire poterit, ut suffocationis periculum imminet. Vidi talem casum in muliere sexagenaria jam majore, quae ulceribus scorbuticis in utroque crure diu laboraverit; ceterum satis firmae valetudinis. Post meridiem senserat levem quasi asperitatem in lingua; vesperi deinde dolorem circa linguae radicem, qui cito locum mutans linguae apicem occupabat. Adeo autem subito ingravescebat malum, ut, circa medium noctis sequentis vocatus, invenirem agram fere suffocatam, nihil omnino deglutire valentem. Lingua autem tumidissima totum oris cavum replens deformem penitus molem carneam referebat. Valida venae sectione illico instituta, & acri clymate purgante injecto, applicatis simul mollissimis fomentis & cataplasmatibus stetit quidem malum, non incretens amplius, verum post octo horas, cum tumor linguae nihil adhuc minueretur, venae sectio larga denuo instituta fuit, & simile clyma applicatum; tuncque incepit subsidere linguae tumor, & mollior fieri; febris minuebatur, quae antea intensa aderat, & hora quinta pomeridiana jam incipiebat redire utcumque loquela, atque aliquid deglutire poterat; respiratione simul jam satis libera reddita, sicque satis cito ex tanto discrimine evasit.

Videtur & inflammatorius talis linguae tumor ab Hippocrate (y) descriptus fuisse: vocatur autem apud ipsum *ῥανυλαστός*, quod vocabulum *ranulam* verterunt. Dicit autem; Si *ranula fiat*, lingua tumet, parsque sub ipsa & externa dura est ad contactum, & salivam deglutire non potest. Inflammatorium autem illum tumorem fuisse, patet ex iis, quae deinde sequuntur. Sic enim habet: Ubi vero purulenter fuerit, secato. Interdum vero sua sponte rumpitur, & absque sectione subsidet &c. Apud Aretaeum (z), ubi de angina agit, pariter memoratur, quod lingua extra dentes quandoque promineat, oris cavo ob auctam magnitudinem contineri non potens. Verum talis linguae tumor in pessimis anginis contingit, dum, impedito de tumentibus partibus per

jugulares externas cruoris reditu, lingua sanguine accumulato turgit, uti postea §. 807. dicitur: hic autem agitur de tali humore, qui in lingua primo ortus anginam facit; non vero anginam a tumoribus aliarum partium natam sequitur.

Scirrhosos & canerosos tumores linguam occupare quandoque, atque deglutitionem laedere, ex Historia Medica nimis notum est.

Simul etiam patet, eadem mala fieri posse, si musculi linguae affixi inflammantur, uti quandoque a tumore inflammatorio sub mento, genioglossos musculos impediende, manifeste factum vidi.

Palatum. Ex Physiologicis constat, cibos & potus dorso linguae impositos, inter hanc & palatum fornicatum, sulcis ad fauces determinantibus instructum, pressos, versus pharyngem deduci. Si ergo inflammatorius vel suppuratorius tumor palatum oblideat, vel exostosis hic nata fuerit, patet, deglutitionem laedi debere. Frequentissime tales tumores palati occurrunt, dum dentes superioris maxillae carioli, vel radicibus suis alveolos pertundentes, membranam palatum osseum investientem irritaverint.

Tonsillas. Et quidem omnium frequentissime tumores anginosi has partes occupant. Notum est, intra binas columnas musculofas, quae utrimque ab uvula descendunt, locari tonsillas, quae membrana mucosa in spiras convoluta constat, ut sic augeatur superficies pro locandis cryptis mucilaginosi, ex quibus exprimitur mucus, dum deglutienda hic transeunt, ut hoc muco lubricata facilius per pharyngem & oesophagum descendere possint. Quamvis autem in sano homine depressa lingua adeo patulae fauces appareant, tonsillae tamen inflammatae & tumentes ita arctant saepe hoc spatium, ut omnis transitus etiam liquidis deglutiendis impediatur. Tonsillas & tonsillarum inflammationem eodem nomine Veteres Medici vocaverunt, *πρωίτη* nempe, quia illi parti adjacent, quae inter os & gulam interponitur, & quem isthmum vocaverunt (a). Glandulas simpliciter has partes, & harum partium tumentium morbos, videtur vocasse Celsus (b), atatum morbos enumerans. Frequenter autem has partes affici vel ex eo patet, quod Hippocrates (c) juniorum morbos recensens, quibus post detentionem corripit solent, etiam *tonsillarum* meminert.

Uvulam, hujus musculos. Conicum e medio veli penduli palatini dependens corpus vocatur hodie uvula; Hippocrates (d) autem (*γλωττις*) vocavit, atque illud proprium ejus partis nomen quondam videtur fuisse; uva vero vocata fuit eadem

H 2

pars

(y) De Morbis Lib. 7. c. 10. Chart. Tom. VIII. pag. 161.
(z) De causis & Signis Morbor. acut. Lib. I. c. 7. p. 1.
(a) Galen. Comment. in Aphor. 26. Sect. 1. Chart. Tom. IX. p. 121.
(b) Lib. II. c. 1. p. 45. (c) Aphor. 26. Sect. 3. Chart. Tom. IX. p. 121.
(d) In Prognostic. Chart. Tom. VIII. p. 675. & alibi pluribus in locis.

pars, dum morbosa mutaverat solitam figuram. Sic enim *εὐφράτης* uva dicitur Hippocrati (e), quando ad *εὐφράτιον* (gurgulionem), pituita a capite descendit, isque pendulus & rubicundus evadit, & successu temporis nigrescit. Unde Aretaeus (f) etiam monuit, varia huic parti nomina dari, dum per morbos ejus figura mutatur. Si enim ob phlegmonem cresceret aequaliter per totam suam longitudinem ad extremum usque, tunc dicebatur *Columna* (xlv). Ubi vero extrema ejus pars incretaret tantum & rotunda fieret, simulque liveret, aut subnigricaret, tunc uva (*εὐφράτης*) dicebatur, quia tunc figura & color & magnitudo uvam referunt. Sic & uvam vocavit Hippocrates (g), quando summus gurgulio aqua impletur, ejusque pars extrema rotunda & pellucida fit. Uvam tamen hanc partem vocavit Celsus (h), neque nomen mutavit, licet pro variis morbis figuram mutasset hæc pars, & a pituita diducta tenuis, acuta, alba esset; vel si ima livida & crassa, summa tenuis foret.

Inflammatione, suppuratione, gangræna hanc partem quandoque affici, vel solam, vel una cum vicinis, & periculofam anginam facere, ex Hippocrate, Aretæo, aliisque veteribus Medicis patet, qui tales morbos descripserunt: atque idem quotidianis observatis confirmatur. Uvulam scirrhusam redditam eo usque increvisse, ut totum oris cavum impleveret, & dentes anteriores fere tangeret, alia occasione ex Hildano in Commentariis §. 484. notatum fuit. Musculos autem huic parti affixos, variis ejus motibus in deglutitione perficiendis inservientes, similiter affici posse, satis patet. Uti enim optime monuit Galenus (i): hæc mala nonnunquam sunt solius tunice ventriculo & gulae, & faucibus, totique ori communis inflammationes: nonnunquam vero & subglottorum ipsi musculorum.

Cava ossium frontis, maxillæ superioris, ossis sphenoidis &c. Notum est ex Anatomicis & Physiologicis, narium capacitatem augeri sinibus frontali- bus, inter ossis frontis laminas a se invicem remotas positas, antris Higmoreanis in maxilla superiori formatis; deinde & cellulis ossis cuneiformis, pariter in cava narium parentibus. Simul etiam constat, membranam mucosam narium omnia hæc cava investire. Miræ jam observantur excrecentiæ hujus membranæ per omnia hæc cava distributæ, quæ sensim mole auctæ liberam aeri per narium cava vim minuunt, tandemque magis productæ per narium foramina prominent, vel & a posteriori parte pone velum pendulum palatinum in fauces protuberant, summa cum molestia. Cum autem illæ excrecentiæ sæpe pluribus in locis narium internarum radicebantur, hinc evulsæ pluribus quasi radicibus donatæ apparent plerumque molles & fungosæ, atque hinc vel a multitudine harum propaginum, vel a similitudine cum polypopisce, qui pluribus cirrhis prominentibus instructus est, polypi vocantur. Hippocrati jam descriptum fuit hoc mali genus (k) sequentibus: si polypus oriatur in naso, ex medio cartilagineum (cartilagineus habet alia lectio)

dependet velut curgulio, & ubi spiritum expellit (homo) foras progreditur, ac mollis est; ubi vero spiritum attrahit, retrocedit. Obscure loquitur, & dum dormit, sterit. Deinde adhuc alias quatuor species polypi narium recenset, duritie majori tantum fere diversas, vel quod in majorem malignitatem degenerantes ad carcinomatis indolem jam accedant. Celsus autem notavit, quandoque etiam in fauces polypos narium prominere (l), dicens: *Πολύπος vero est caruncula, modo alba, modo subrubra, quæ narium ossibus inhaeret, & modo ad labra tendens narrem implet, modo retro per id foramen, quo spiritus a naribus ad fauces descendit, adeo incret, ut post uvam conspici possit, strangulatque hominem, maxime austro aut euro flante.*

Cum autem tales polypi evulsi similem fabricam demonstrent, ac in membrana mucosa narium cava investiente observatur, vasa similia, nerveas fibrillas, cryptas mucilaginosas habeant (m), videtur concludi posse, nihil aliud esse, nisi hujus membranæ mucosæ fungosas degeneraciones. Hoc ulterius confirmatur, dum in cadaveribus illorum, qui polypis narium antea laboraverant, tales excrecentiæ membranæ illius mucosæ inventæ fuerunt. Sic in muliere, cui, ante biennium ex nare dextra prominens polypus, similisque pone uvulam emergens, evulsus fuerat, & quæ paulo ante mortem de nova quadam molestia in naribus percepta fuerat conquesta, diffracto sinu maxillaris similis polypus inventus fuit, quamvis minor (n). Ita & Ruyschius (o) in antro Higmoreano cadaveris publice dissecti polypum invenit; & in muliere, quæ a malæ tumore & gingivarum excrecentia maligna pessime habebat, post excrecentiæ amputationem & dentium molarium aliquot vulsionem, inustione facta, quæ ad cavum antri Higmoreani penetrabat, sequentibus diebus minimo digito plures polypos extruxit. Forte membranæ, cryptis talibus mucosis plurimis instructæ, facilius in tales excrecentias degenerant. Sic vesica urinaria, cujus interior superficies glandulis mucosis instructa est, quandoque similes tales excrecentias morbosas habet, pertinacis sæpe ischuriæ causas, si prope collum vesicæ hæreant (p).

Per varia autem narium internarum loca suis radicibus dispergi tales polypos, docet figura polypi utramque narrem obturantis, simulque duplici prominentia in faucibus protuberantis, feliciter evulsi, quæ habetur apud Tulpium (q). Ubi simul notandum, quod & venas per polypum hunc dispersas invenerit, & omnes ejus propagines membraneo velamento testas viderit; sub quo continebatur concreta pituita, in plerisque mollis & pellucida, in aliis dura ac opaca instar cornu adusti: ex quibus modo dicta de polypi narium natura pulchre confirmantur.

Posse autem polypum in his narium cavis radicatum, mole dein auctum, respirationem & deglutitionem impedire satis patet: & tristissimum talem casum vidit Celeberrimus Boerhaavius in homine, ad quem

(e) De Morbis Lib. II. cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 557.

(f) Lib. I. De Causis & signis morborum acutorum cap. 8. pag. 6. & Galenus Comment. 2. in 2. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 148.

(g) De Morbis Lib. 2. cap. 10. Charter. Tom. VII. pag. 562.

(h) Lib. 5. cap. 14. pag. 380. & Lib. 7. cap. 10. num. 1. pag. 445.

(i) In Commentar. Aphor. 26. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 121.

(k) De Morbis Lib. 2. cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 562.

(l) Cels. Lib. 6. cap. 8. N. 2. pag. 380.

(m) Acad. des Sciences P. An. 1704. hist. pag. 40.

(n) Abstragem. Tom. III. pag. 57. 58.

(o) Observ. Anatom. Chirurg. Centur. observ. 77. pag. 71.

(p) Ibid. Observ. 78. pag. 72.

(q) Observ. Med. Lib. 1. cap. 26. pag. 30.

quem a chirurgo suburbano vocabatur, qui, licet cæteroquin satis peritus esset, candide fatebatur, se ignorare, quo morbo æger decumberet. Animam fere agebat miser, jamjam suffocandus, cumque maxillæ non sine molestia deductæ erant, in conspectum venit lingua, informem lividam massam carneam referens; qua depressa, aliud occurrebat corpus, quod primo aspectu vix distingui poterat; verum patuit accurato examine, esse velum pendulum palatinum versus anteriora pulsus, sic ut quam proxime ad dentes anteriores accederet. Cum ex historia morbi prægressa satis pateret, polypum, ex nasi posterioribus foraminibus descendente, velum pendulum versus anteriora protrusisse, nihil superesse videbatur, nisi ut velum illud pendulum discinderetur, & deinde polypus tolleretur vel integre, vel pro parte saltem, ut levaretur æger. Verum, dum se huic operationi perficiendæ accingebat chirurgus, miser æger suffocatus periit.

Antequam ergo in tantam molem excrescant polypi, tollendi sunt: quod satis commode fit, si in nares, vel pone velum palatinum prominuli, forcipe prehendi possunt; tunc enim, sæpe absque magno dolore vel hæmorrhagia, uti testantur observationes Medicæ, evelli possunt. Hoc facto alumine, multa aqua diluto, per nares attracto siccantur fungosæ polyporum reliquiæ, cum aliter sæpe repullulent, uti frequenter contingit.

Ubi vero sic hærent polypi, ut commode prehendi nequeant, vel, his evulsis, illorum adhuc reliquiæ supersunt, an tentari posset illa methodus, quæ apud Hippocratem (r) describitur? sumebat nempe spongiam talis crassitie, ut naso aptari posset: dein contortam & lino Ægyptiaco circumvolutam, ut durior esset, quadruplici filo lineo alligabat, sic ut unum quodque filum cubitalem haberet longitudinem. Deinde, quatuor his filis in unum principium coactis, sumebat tenuem virgam stanneam, quæ altera sui parte foramen habebat transmittendis quatuor filis simul unitis aptum. Per nares dein virgam stanneam in os dimittebat acuta sua parte, atque illam arreptam trahebat, donec principium filorum apprehenderet. Deinde specillo bifurco sub uvula demisso sustinebat hæc fila, ne, inter trahendum, illa aut velum palatinum lacerarentur, sicque iussit fila obnixè trahendo polypum educi, dum nempe spongia per nares traheretur in fauces, atque in hoc itinere averreret illa, quæ in his locis hærebant, obstacula. Hanc methodum postea adoptaverunt celebres chirurgi, sed hoc discrimine, quod chordam, qualis setaceis adhiberi solet, digito pone velum pendulum palatinum ducebant, illamque tenui incurvo forcipe per nasum demisso prehensam educerent, sicque unum chordæ extremum de naso, alterum ex ore penderet. Morta chorda poterat atteri polypus, & dum suppurantibus inungeretur illa chordæ pars, quæ in nasi cavo manebat, leniter consumi. Similem fere cautellam adhibebant, dum chorda trahebatur, ac Hippocrates iusserat, ne velum pendulum laderetur (s). Facile autem patet, tantum sic posse tolli polypos vel illorum reliquias, quæ in narium proprie dicendis cavis hærent; omne enim, quod in antris Hig- morianis, sinibus frontalibus, aut ossis sphenoidis cavis hæret, hac methodo attingi nequit.

Musculos ossis hyoidis omnes, vel aliquos. Deglutitionis historia in Physiologicis tradita (t) docet,

quam numerosi musculi ad illam perficiendam concurrant, quorum plures ossi hyoidi inseruntur. Si ergo inflammati fuerint quidam ex his musculis, vel convulsi, aut paralytici, patet, turbari debere deglutitionis actionem, & quidem variis modis pro diversis musculis affectis, quorum usus ex Physiologicis cognitus, docere poterit, quinam ex his læsi fuerint, dum attenditur, quænam indeglutitione perficienda inveniantur impedimenta, & quo deglutitionis tempore hæc occurrant. Idem jam de pharyngis musculis, œsophagæ, & ipsius œsophagi musculo verum est.

Musculos laryngis externos, internos, communes, proprios. Asperæ arteriæ extremum, concursu cartilagineum binarum Arytænoidæ, & incumbente epiglottide factum, una cum suppositis cartilaginibus thyroidea & cricoidea, ad laringem pertinet. Notum autem est ex Anatomicis, plurimos musculos omnibus his partibus affigi, quorum quidam externæ, alii internæ memoratarum partium superficiei adhærent, & dilatandæ vel arctandæ glottidis rimæ pro vocis modulatione serviunt; uti etiam ad plures alios usus in physiologia descriptos. Verum & ab iisdem partibus alii musculi oriuntur, in vicinam pharyngem v. g. inserti, & deglutitioni servientes. Præterea novimus, inter deglutendum totam laryngem attolli, & dein iterum deprimi per musculos ad hanc rem destinatos. Poterunt ergo & hic similia mala obtinere, ac modo de ossis hyoidis musculis dictum fuit, & periculosissimæ quidem anginae oriri, uti postea ad §. 802. patebit.

Asperæ arteriæ membranam internam muscularem. Arteria aspera dicta segmentis orbicularibus cartilagineis, parte postica abscissis, atque ibi loci membrana valide completis, constat. Sed & ipsa hæc segmenta cartilaginea unculis musculosis interpositis junguntur. Poterit ergo inflammata hæc membrana & tumens liberum aeris ingressum in pulmonem impedire, sicque respirationem lādere; & ab eadem causa etiam deglutitio turbabitur, dum per œsophagum deglutita descendente accumbentem asperæ arteriæ posticam partem membranaceam, inflammata & dolentem, irritant; uti etiam dum inter deglutendum una cum larynge aspera arteria sursum trahitur. De anginae specie postea §. 801. agetur.

Pharyngis musculos superiores, & œsophagæum, & ipsum œsophagi musculum. Ex deglutitionis historia enim notum est, pharyngem dilatari variis musculis, ut deglutienda facilius ejus cavum ingrediantur; deinde huc pulsus deglutientis & œsophagi initium ingressis, stringi musculum œsophagæum, qui ab utroque latere cartilaginis cricoidis ortus œsophagi orificium amplectitur & extrorsum ambit: sed deglutita, in œsophagi tubo jam hærentia, non descendunt tanquam per infundibulum proprio pondere in ventriculum, verum fibris muscularibus, tam orbicularibus quam longitudinalibus musculosam œsophagi tunicam constituentibus, promoventur per lubricam mucoque madentem hanc viam. Facile ergo patet, musculis his inflammatis, vel & convulsis, uti toties in hysteriis mulieribus fit, deglutitionem impediri debere, uti postea pluribus ad §. 804. dicetur.

H 3

Glan-

(r) De Morbis Lib. II. cap. 11. Chart. Tom. VII. pag. 561. 562.

(s) Medical Essays Tom. II. pag. 377. Le Drian Observ. Tom. I. observ. 6.

(t) Instit. Boerh. §. 70. ad 76.

Glandulas asperæ arteriæ & œsophago ita vicinas &c. Ut enim & respiratio & deglutitio exerceri possint, patulæ requiruntur viæ, quæ aerem vel deglutienda admittunt, & mobiles debent esse partes, quæ varios illos motus ad has functiones requisitos perficere debent. Glandularum ergo circa hæc loca depositarum tumores inflammatorii, suppuratorii, scirrhusi &c. vel arctando mole sua vias, vel impediendo liberam adeo numerosorum hic musculorum actionem, & respirationem, & deglutitionem ledere possunt; uti facile patet. Verum parotides, & reliquæ salivales glandulæ, sic tumentes frequentem satis anginæ causam faciunt, & curatu difficilissimam quidem, si in scirrhusam indolem degenerent. Cryptæ illæ mucosæ in pharynge, œsophago, larynge, aspera arteria hærentes, obstructæ & tumentes eadem producere possunt mala, dum simul, his partibus male affectis, debita mucici secretio, omnes has vias lubricantis, deficit.

Glandulæ vagæ dictæ, quia variis nec certis semper locis dispositæ inveniuntur, huc etiam spectant, uti & illæ, quæ parti posticæ œsophagi circa quintam thoracis vertebram adjacent, a *Vesalio* & *Morgagno* descriptæ. Verum de his plura dicenda erunt ad §. 797. quando de angina scirrhusa agetur.

Referuntur huc & thyroideæ glandulæ; cartilagini ejusdem nominis incumbentes, verum tamen ab illarum tumore, nisi admodum magnus & durus sit, non adeo poterit impediari deglutitio vel respiratio, cum in externa parte colli, ponantur, & subjectæ cartilagine satis resistent, ut laryngis compressio inde fieri nequeat. Si vero immani tumore, vel accretione cum vicinis partibus, laryngis in deglutitione motum impedian, poterunt & deglutitionem lædere. Rarius autem hoc contingere evincunt Tyrolenses & Carneolæ incolæ, qui ingentes in colli anteriori parte tumores absque multo malo tota sua vita gerunt.

§. 789. **E**X qua historia (785. ad 789.) perfecta apparet ratio tam multiplicis, improvise, & funesti sæpe eventus, hujus mali (783.)

Quando vel dolore, vel impedimento, vel utriusque simul concurrentibus deglutitio vel respiratio læditur, angina vocatur generali nomine talis morbus, si causa nempe illius supra stomachum & pulmonem hæreat. Verum ex antecedentibus patuit, quam multiplex ille morbus esse possit, dum vel tumorem conspicuum comitem habet, vel absque ullo tumoris interni vel externi signo aggreditur, plerumque tunc periculosissimus, uti dictum fuit. Quæ autem cum tumore est angina, diversa iterum est ratione materiæ tumorem facientis; œdematosa, inflammatoria &c.; atque iterum ratione partium adeo numerosarum, quæ deglutitioni & respirationi servantur, & per illos tumores lædi vel impediari possunt, sicque nova ejusdem morbi varietas exsurgit, admodum multiplex. Cum autem observata medica doceant, inflammationes, catar-

rhos, œdemata, convulsiones subito varias corporis partes quandoque occupare, absque signis ullis prægressis sæpe, patet ratio, quare aliquando tam improvise sanissimos cateroquin homines angina corripit. Simul etiam intelligitur ratio funesti toties eventus in hoc morbo, dum nempe tumores subito nati, imprimis circa laryngem, omnem aditum aeri per asperam arteriam in pulmones denegant, sicque citissime ægros strangulantes: vel etiam dum glandularum hic positarum tumores in scirrhus nulla arte sæpe resolvendos degenerant; unde fere æque certa perniciēs imminet, quamvis non tantum subito tale malum homines de medio tollat, sed sensim crescente tumore respiratio impediatur, vel transitus cibi & potus per œsophagum tollatur, donec lento marasmo, Tantali poenas diu experti, miserrime pereant.

§. 790. **Q**uum vero tam varius ille morbus sit, tam varium effectum producat, variaque adeo remedia & artem medendi postulet, quantum brevitās hic necessaria permittit, eum recenseri necesse est.

Quamvis autem scopus fuerit, hoc loco tantum agere de morbis illis acutis, qui singularem inflammationem inducunt huic illive organo, & ab ejus functione læsa nomen accipiant (vide §. 770.); adeoque de inflammatoria angina tantum hic dicendum foret, tamen cum sub eodem nomine adeo diversus hic morbus sit, tam varios effectus producat, & diversam adeo, imo & oppositam quandoque, medendi methodum requirat; conducet & de aliis anginæ speciebus agere, quæ vel absque inflammatione sunt, vel inflammationis varios exitus in suppurationem, scirrhum, vel gangrænam pro sua causa materiali agnoscunt. Recensentur ergo breviter variæ anginæ species, quatenus nempe harum diversitas a natura tumoris, organa deglutitionis vel respirationis impediens, deducitur. Illa enim hujus morbi varietas, quæ a locis per hos tumores

occupatis pendet, non adeo multum mutat medendi methodum, licet prognosis diversa inde pendeat, & magis minuse periculosus idem nomine morbus sit, prout has illasve partes obfederit. Sive enim larynx inflammata fuerit, & strangulationis imminens periculum fecerit; sive in pharynge simile malum hærens deglutitionem impederit, eadem curatio requiritur, nempe inflammationis præsentis resolutio. In priori tamen casu ingens discrimen postulat, ut simul & semel validissima adhibeantur remedia; quibus similia, sed leviora, in posteriori casu applicari pariter debent, uti postea patebit, ubi de angina inflammatoria has partes occupante dicetur. De diversis ergo his anginæ speciebus singularibus capitulis nunc agendum erit.

§. 791. **A** Ngina aquosa, oedematosa, catarrhosa tenuis, est impedita, vel dolens respirandi, vel deglutitionis exercitatio, cum tumore lymphatico partium, quibus illa fit, vel vicinarum.

Quando tumor albus, aquosus, frigidus, absque inflammationis validæ comitantis signis occupat illas partes, quæ deglutitioni vel respirationi servantur, vel in vicinis locis similis tumor natus horum organorum functiones turbat, dicitur adesse angina aquosa vel oedematosa. Raro magnus dolor hanc speciem anginæ comitatur; quia uti ante dictum fuit, oedematosis tumoribus proprium est, ut indolentes sint. Si autem quis dolor adsit, ille plerumque tantum a distractione partium per hos tumores facta nascitur. In debilibus, pallidis, Leucophlegmaticis, in quibus totum fere corpus frigidum & inertum tumore turget, quandoque talis angina observatur, in reliquis apparet fere numquam. Uvula tunc plerumque elongata, pellucida fere, aggesto humore aquoso turget, tonsillæ quandoque pariter tument, pallidæ omnino. Verum & in vicinis partibus similes tumores nasci poterunt a variis causis, uti statim videbimus.

Huc etiam refertur catarrhosa tenuis. Uti enim dictum fuit ad §. 787. catarrhi sedes est membrana illa mucosa, quæ nares internas, fauces, oesophagum, asperam arteriam &c. investit; atque hæc membrana, dum catarrho laborant homines, tumet, tenue, & sæpe acrius liquidum, plorat, quod nares

excoriat, & vicina loca, per quæ depluit irritat. Si ergo illa membranæ pars, quæ uvulam, pharyngem, tonsillas &c. investit, simili afficiatur modo, deglutitio læsa erit; si laryngem vel asperam arteriam idem morbus corripit, cum molestissima tussis impediatur libera respiratio. Evidenter hoc apparet, quando catarrhi epidemice grassantur; tunc enim quibusdam tonsillæ tument, aliis molestissima tussis adest, aliqui obtuso dolore capitis cum plenitudinis sensu laborant, a tumente eadem membrana in sinibus frontalibus, uti admodum probabile videtur. Imo in quibusdam manifeste observavi, per varia membranæ Schneiderianæ loca eundem morbum successive oberrasse, & pro diversitate locorum varia dedisse symptomata; quæ tamen omnia eadem curandi methodo, de qua postea, tolli poterant. Quamvis autem levis & quasi superficialis hujus membranæ inflammatio sæpe in catarrhis illis morbis observetur; cum tamen facile resolvatur illa, nisi perversa curatione exasperetur, & copiam tenuioris liquidi, in initio saltem catarrhi, plorent hæ partes; ad hanc anginæ speciem potius refertur, quam ad inflammatoriam, quæ longe pejoribus stipatur symptomatibus, ingens discrimen habet, & longe validiora remedia requirit.

§. 792. **H** Abet ergo, ut ceteræ aquosæ colluvies, sedem in parte glandularum, ubi reconditur atque excernitur secreta arteriis lymphæ.

Dum aquosa colluvies in corpore aggregatur, illa non hæret in vasis arteriosis & venosis, per quæ jugi motu moventur fluida, sed in cavis majoribus & minoribus corporis aggregatur, uti postea patebit, quando de Hydrope agendum erit. Verum quidem est, vasa arteriosa lymphatica posse obstrui circa fines suos, immeabili reddito liquido, quod per hæc vasa naturaliter movetur, adeoque & ab impetu liquidi obstructos fines urgentis posse dilari & tumere, unde a distensis his vasis liquido pellucido tumor lymphaticus in his partibus nasci posse videtur. Sed tunc adesset oedema calidum, si ve vera inflammatio in vasis arteriosis minimis, liquida colorata, ut serum sanguinis ejusque partem rubram, non admittentibus; de quo videantur illa, quæ in Commentariis §. 380. notata sunt. Simul autem patet, tale malum ad inflammatoriam anginam referendum esse. Agitur autem hic potius de lymphaticis tumoribus, quæ in cavis naturalibus harum partium, ab aggestione liquidi sæpe immaniter dilatatis, hærent. Tales fieri possunt in tunica cellulosa, quæ musculos in his locis positos, illorumque fibras investit, patet ex illis, quæ in Hydrope, anasarca dicto, observantur, & uvula quan-

doque tali tumore albo aquoso obsidetur. Verum & numerosi in his locis folliculi, in quorum cava secretus ab arteriis liquor dat mucum omnia hæc loca lubricantem, obstructis illorum emissariis, sic dilatari posse videntur & aquosos tales tumores facere. Ubi cumque ergo reconditur & excernitur secreta arteriis lymphæ, si ejus resorptio per venas bibulas, vel ejus excretio per emissaria impediatur a quacumque demum causa, tales tumores nasci poterunt; si ve dispersi per membranam cellulosa, si ve in cavo quodam naturali, aucto per aggestionem liquidi contenti, Celeberimus Boerhaavius in nobili virgine talem tumorem vidit, qui ab osse hyoide ad scapulæ acromium usque totum colli latus occupabat, & mole sua liberum musculorum acumbentium motum impediabat. Divisis scalpello integumentis, enucleabatur ille tumor, atque apparuit, liquidum limpidum, utcumque lentescens, membrana satis tenaci inclusum hunc tumorem constituisse. Similem vidi tumorem sub musculo mastoide hærentem, magnitudine ovum columbinum æquantem; & plures tales casus apud collectores observationum Medicarum inveniuntur.

§. 793. **E** Rgo pro causa agnoscit quidquid exitum liberum lymphæ impedit: eorum vero est numerus ingens, & diversitas. Compressio venarum quacumque, in quas forte earum glandularum emissaria se evacuant: obstructio nata in ipso folliculo glandulæ a gypso, pituita, lapide, fungo, & similibus ibidem enatis: obstructio facta in ipsis emissariis a causis iisdem; compressio eorundem locorum; frigus finibus excretoriorum meatuum applicatum; debiliior humorum circumactio.

Lymphæ ex arteriis secretæ aggestio causam materialem talium tumorum constituit: quidquid ergo impedit lymphæ exitum liberum, causa horum tumorum esse potest. Verum lymphæ hæc vel per venas resorbetur, vel, libere exhalans in oris, faucium, laryngis, œsophagi, cava, diffatur de corpore, aut, in cavis quibusdam collecta, per emissaria dein emittitur. Quidquid ergo lymphæ resorptionem, & resorptæ per venas motum impedit, aut ipsum glandulæ cavum vel ejus emissarium obstruit, poterit his tumoribus originem dare. Unde patet, harum causarum ingentem quidem numerum & diversitatem esse, sed interim tamen ad modo dictas classes reduci posse.

Compressio venarum quæcunque &c. Quando de contusionis curatione §. 333. agebatur, probatum fuit, effusos vasis ruptis humores, in cavis naturalibus vel morbofis collectos, sensim dissipari, dum attenuati resorbentur osculis venarum bibularum in omni corporis superficie externa atque interna hiantibus: unde Hippocrates, uti ibidem notatum fuit, dixerat, *carnes attractrices esse ex cavo & extrinsecus*. Verum, ut venæ illæ bibulæ resorbere possint contiguos humores, requiritur, ut se evacuare possint in majores ramos, sicque per hos resorptæ lymphæ redire possit ad cor. Ubi ergo compressæ fuerint venæ, impeditur hæc resorptio, dum interim arteriæ exhalantes pergunt lympham expellere in cava majora & minora corporis: fiet ergo aggestio lymphæ non resorptæ, & tumbunt distentæ hoc liquido partes. Forte etiam glandularum hic positarum emissaria in venas se evacuant: plurimæ enim circa hæc loca disponuntur glandulæ, quarum emissaria nondum detecta sunt, licet similis apparatus in his videatur adesse, ac in illis, quæ excretorio ductu conspicuo secretam a sanguine arterioso lympham eructant, quales sunt glandulæ maxillares, sublinguales &c. Pulcherrimum experimentum instituit *Louverus* (u), quo directe probatur, compressionem venarum tumores tales lymphaticos in glandulis efficere. Venas jugulares subducto filo ligaverat arte in cane vivo, & post aliquot horas partes omnes supra ligaturam miro intumescabant modo, & intra biduum canis, quasi angina suffocatus, interiit. Toto autem hoc tempore lacrymæ ubertim, & copiosissima saliva ex ore stillabat, æque ac si hydrargyro assumpto salivationem pateretur hoc animal. Post mortem animalis dum cutim a tumefactis partibus separaret, credens se sanguine extravasato turgida inventurum omnia, mirabatur, quod nullum vestigium vel colorem fere, sanguinis observaret, sed muscoli omnes & glandulæ sero limpido maxime distentæ, & admodum pellucidæ, apparerent. Atheromata, steatomata, similesve tumores circa hæc loca nati, comprimendo vicinas venas mole sua, aquosam anginam sic facere possent.

Obstructio nata in ipso folliculo glandulæ &c. Si ve enim in ipso cavo glandulosi folliculi, sive in ejus emissario, hæserit impedimentum, quod liberum exitum secreti glandulosa fabrica liquidi impedit, effectus erit idem; nempe accumulatio lymphæ, & partium harum distensio. Externam compressionem idem efficere posse, satis patet. Numquid sic concreto in cutaneis folliculis liquido, quod illorum fabrica ab arterioso sanguine secretum fuerat, magni tumores nascuntur sæpius. Lentescere

posse liquidum in his folliculis retentum, satis docet mucus, qui fauces & os internum lubricat, ex cryptulis mucosis harum partium prodiens. Cum autem minimarum glandularum fabrica non adeo distincte sensibus pateat, ex majorum partium, in quibus similis structura deprehenditur, cognitione hoc melius intelligi poterit. Cystis fellea secretum arteriis per tunicas dispersis liquidum, etiam ex hepate peculiaribus ductibus allatum, cavo suo recipit, colligit, & deinde per emissarium suum demittit. Verum observata numerosissima evincunt (uti postea patebit, ubi de *Hepatitis* & *Ictero* aggetur) collectam in cavo cystidis felleæ bilem lentescere posse sic, ut per ductum cysticum nulla vi exprimi possit, calculosas hic concretiones fieri &c. quæ similiter bilis exitum impediunt. Cystis autem fellea non inepte exprimit illam fabricam, quæ folliculis glandulosis tribui solet, in quibus nempe cava membrana, arteriolis illam perreptantibus, secretum a sanguine liquidum recipit, colligit, & per emissarium suum educit: unde admodum probabile videtur, in glandulis, earumque emissariis, similes obstructions nasci posse, a gypso, pituita, calculo &c. Docuerunt autem observationes, revera talia in quibusdam glandulis circa hæc loca dispositis hæsisse impedimenta. Unum alterumve hujus rei exemplum adduxisse sufficiet. Homo, dum hyemali tempore per mare iter faceret, valido laborabat catarrho, qui diutius solito affligebat, & aliquo tempore postea durum tumorem sub lingua natum observavit, circa aperturam ductus Whartoniani. Mansit per septem annos ille tumor, absque magna molestia, nisi quod doleret locus, dum catarrho corripiebatur. Postea sæpe subito incipiebant tumere omnes glandulæ circa hæc loca dispositæ, simulac in prandio vel cœna primum cerevisiæ haustum sumeret, tumore tamen brevi evanido. Octavo autem anno, prægressa vertigine, incepit locus affectus subito tumere, & per ductus Whartoniani aperturam pus exire cœpit: suppressa dein subito puris evacuatione tumor augebatur, cum imminentis strangulationis periculo. In his angustiis mansit æger per quinque dies, cum incredibili salivæ profluvio, tuncque inciso loco eductus fuit calculus albicans, sed viridi purulenta materia testus, figura sua & mole fabam equinam referens, pondere æquans septem grana, atque in superficie sua habebat manifesta vestigia capillarum quasi vasculorum quæ contiguo ipsis calculo, & adhuc molliori, has notas imprefferant (x). Similem calculum ex linguae radice produsse in alio ægro, ibidem pariter habetur, pluraque similia exempla apud auctores occurrunt. Quando de calculo postea aggetur, patebit, vix ulla corporis loca a calculosis concretionibus immunia esse, atque in tenuissimis etiam humoribus calculi rudimenta harere posse, adeoque non mirum videtur, etiam in his locis talia observata fuisse.

Frigus finibus excretoriorum meatuum applicatum. Contrahi per frigus aeris arteriolarum exhalantium in corporis superficie oscula, docuerunt *Sanctovius*, de *Gortier*, alique, qui de statica Medicina scripserunt: experimentis enim directis inveniunt: perspirationem insensibilem dictam minui, dum subitum & insolitum frigus partes corporis affaret. Verum omnes partes oris interni, faucium, laryngis, asperæ arteriæ &c. perpetuo rore, ex

(u) De Corde cap. 2. pag. 127.

(x) *Acta Anglica*. N. 81. pag. 406. *Abridgement*. Tomi 3. pag. 155. 156.

ex ultimis illis emissariis exhalante, madent & foventur; & longe plus perspirare videntur, quam reliqua corporis externi superficies. Dum ergo in his locis ultimi illi meatus excretorii frigore stringuntur, vasa, quæ liquidum exhalaturum adferebant, auctis circa fines resistentiis, magis dilatantur & tument, dum manet, imo & augetur potius, liquidum per vasa hæc, motus. Cum autem vasa hæc adferentia tutius recondantur, non tam cito nec tam valide poterunt constringi a frigore, quam meatus excretorii in exteriori superficie positi; adeoque tumbunt, & dilatantur, atque ob hanc causam reſeratis postea meatibus exhalantibus hæc vasa dilatata pergent majorem copiam humorum, & crassiorum sæpe, transmittere.

Evidenter hoc apparet in gravedine sive catarrho, qui morbus nunquam frequentius affligit, quam ubi calidam aeris temperiem subitum frigus excipit; uti dum post summos æstivos fervores tonitruum imbribus & grandine sequitur, & subitum frigus aeri inducit, uti etiam dum largo foco calidum corpus acri hyemali frigori subito exponitur. Membrana enim, nares investiens internas, tunc sæpe sic tumet, ut omnis aeri per nares aditus impediatur. Postea copiosus humor de naribus destillat, & sæpe satis spissus. Prout jam simile malum varias partes occupat, diversa parit symptomata: in naribus sternutationem & coryzam dictam: in tonsillis, pharynge, faucibus deglutitionem impedit; in larynge, aspera arteria, pulmone, tussim facit, & quandoque respirationis impedimentum, prout magis minusve partes affectæ tument. Simul etiam patet ratio, quare debiliore constitutionis homines & sæpius & validius his morbis affligantur, quia nempe minus firma in his vasa, obstructis excretoriis meatibus, facilius dilatantur, & dilatata non tam cito in pristinam dimensionem redeunt; unde quandoque horum locorum vasa sic degenerant, ut pergant diu & valide humores per has vias expellere, sicque totum corpus emungatur,

unde in verum marasmodum incident tales ægri; uti satis numerosis observationibus constat. Legi merentur, quæ de hac re habet pulcherrima *Celeberrimus Simsonus* (y), ubi explicat, quomodo ex frigore corrumpantur humores. Patet hinc ratio, quare *Celsus*, qui sana & firma corpora exercitiis validis uti voluit, & interdum balneis, interdum aquis frigidis muniri sic, ut absque noxa subitas aeris vicissitudines tolerare possent (z), imbecilles monuerit, ut caveant meridianum Solem, matutinum & vespertinum frigus, itemque auras fluminum atque stagnorum: minimeque nubilo celo soli aperiendi se committerent, ne modo frigus modo calor moveat: quæ res maxime gravedines destillationesque concitat. Simul apparet, quare *Hippocrates* (a) dixerit: *Frigida, velut nix & glacies, pectori inimica, tusses movent, & sanguinis eruptiones cient, & catarrhos excitant.*

Debiliore humorum circumactio. Observatum fuit semper, uti alia occasione in Commentariis §. 44. dictum fuit, illam vim, qua minimæ venulæ absorbentes imbibunt effusos in cava corporis loca humores, crescere & decrescere proportionaliter ad circulationis vires: atque hæc est ratio, quare in morbis acutis, ubi nimia adest circulationis velocitas, exsiccentur omnia; in languidis & chronicis morbis vero, sensim accumulatis humoribus, turgeat totum corpus. In chlorosi laborantibus puellis hæc res evidentissime apparet: albo enim tumore totum corpus occupatur, dum languet humorum per vasa motus. Ubi autem salutaris ferri, imprimis in acidis vegetabilibus soluti, usu firmantur solidæ corporis partes, & instauratur languens humorum motus, subsidet ille tumor brevi absque ullis evacuantibus adhibitis. Debiliore ergo humorum circumactio inter causas anginae aquosæ numeratur, quatenus nempe in corpore accumulatur aquosa colluvies; imprimis autem, si concurrant talia, quæ hanc colluviem versus loca §. 788. enumerata determinant; de quibus postea §. 799. dicendum erit.

§. 794. **E**ffectus talis mali sunt, tumor aquosus, albus, frigidus; vicinorum compressio; impedimentum functionum, quæ a non compressis pendebant.

Ex ante dictis patet, quinam hujus mali effectus sint; partium nempe affectarum tumor: verum non inflammatorius, sed laxis, mollis, frigidus, aquosus. Talis videtur fuisse uvula *Hippocratis* (b): quando summus curgulus aqua impletur, ejusque pars

extrema rotunda & pellucida fit, & respirationem intercipit. Similem affectum & *Celsus* notavit, uti in Commentariis §. 788. dictum fuit. Vicinas autem locis tumentibus partes comprimi, adeoque & harum functiones impediri, evidens est.

§. 795. **H**inc signa diagnostica (§. 791. 792. 793.), & prognostica (§. 794.) facillime pateſcunt.

Diagnosis autem hujus morbi pariter ex antedictis, evidens est. Tumor enim albus & aquosus sensibus patet: simul absunt signa inflammationis. Confirmatur diagnosis, si historia morbi docuerit, tales causas prægressas fuisse, quæ §. 793. recensitæ fuerunt. Prognosis autem docet, cæteris paribus, talem anginam minus periculosam esse illa, quæ ab inflammatione fit. Reliquæ autem prognosticæ diversitas a causa cognita mali & loco, quem tumo-

res tales aquosi occupant, desumuntur. Sic v. g. facilius cura prævidetur, si a pituita obstructa fuerint emissaria, quam a calculo. Longe majus discrimen imminet, si circa laryngem tales tumores hæserint, quam si pharyngem aut tonsillas occupent. Levius etiam periculum in hac angina specie videtur agnovisse *Hippocrates* (c), dum de uva morbo agens dicit: *Si hoc morbus per se consistat, minus moritur.*

§. 796.

(y) In Dissertat. 3. pag. 100. &c.

(z) Lib. 1. cap. 1. pag. 20. & cap. 2. pag. 27.

(a) Aphor. 24. Sect. VI. Chatter. Tom. IX. pag. 100.

(b) De Morbis Lib. 2. cap. 10. Chatter. Tom. VII. pag. 362.

(c) Ibidem.

§. 796. **C**uratio autem hic peragetur iis, quæ 1. causas obstruentes resolvunt, movent, aut rodendo, vel secando tollunt. Huc spectant emollientia, aperientia, laxantia, forma fatus, cataplasmatibus, gargarismatis, injectionis, collutorii, vaporis, applicata; tum frictiones; caustica; scalpellum. 2. quæ copiam lymphæ, per opposita loca evacuando, minuunt: quod fit apophlegmatismis, vesicatoriis, sudoriferis siccis externis; diureticis similibus, hydragogis per alvum. 3. abstinencia ab liquidis, victu calefaciente, exsiccante. 4. augendo vim circulationis per remedia nota (§. 98. 99.).

1. Quidquid liberum exitum lymphæ impedit, aquosa angina causa esse poterit, uti ad §. 793. dictum fuit; adeoque ut legitima curatio huius mali institui possit, debet prius cognita esse ejus causa: tunc enim determinari poterit, qua methodo cura tentari debeat. Si enim causa talis est, ut illam resolvi posse spes sit, talia adhibentur, quæ huic scopo apta sunt, & solvendo concreta, vel & movendo stagnantia effectum suum præstare valent. Sed si v. g. calculus in glandulæ emissariæ hærens liberum secretæ lymphæ iter impediat, facile patet, huius mali resolutionem expectari non posse, sed requiri potius, ut prudenti sectione tollatur hoc impedimentum. Ita etiam si durus scirrhus tumor, venas comprimendo talem anginam produxerit, sola exstirpatio talis tumoris, vel & multa cum prudentia instituta erosio, uti sequenti paragrapho dicitur, tentari debent.

Emollientia, aperientia, laxantia, forma fatus, cataplasmatibus &c. applicata locum habebunt, ubi spes est, per hæc expediri posse obstructas glandulas illarumve emissarias, ut sic liber lymphæ transitus redeat. Insignis imprimis horum usus est in angina catarrhosa, dum frigus sinibus excretoriorum meatuum applicatum morbum fecit. Pessimus apud vulgum mos obtinuit, tentandi similes morbos calidissimis remediis, quia nempe a frigore ortum illos duxisse apud omnes in confesso est: ita enim urgendo loca obstructa majori circulationis impetu, antequam hæc emissaria referata sunt, valida inflammatio sæpe excitatur; & aucto tumore partium levis ex sua natura morbus sæpe admodum periculosus evadit. Pulcherrime curantur tales anginae, si potus aquosos tepidos, leviter aromaticos, magna copia sumant ægri, ex radicibus bardanæ, scorzonæ, tragopogoni, fisci, quinque radicibus aperientibus, lignis trium fantalorum, sassafras &c. paratos (vide formulas similium medicamentorum in Materia Medica ad n. 4. Sect. 54.) viduum instituant ex solis carnis vitulinæ iusculis, cum endivia, lactuca, chærophillo &c. decoctis; ab omni acri, salso, aut indigestibili cibo abstineant: in aere tepido degant; nares, os internum, fauces tepidæ aquæ halitu foveant frequenter; vel gargarismata, collutoria, fomenta ex similibus parata sæpe & diu ore contineant; cataplasmate ex mollissimis parato colli anteriora involvant; deinde bis vel ter de die remoto cataplasmate linteo molli leniter perfricent. Omnibus enim his conspirantibus referantur constricta a frigore emissaria, omnes humores diluuntur & attenuantur, vasque sic disponunt, ut facillime illos transmittere possint; dum simul leni stimulo aromatico laudatorum remediorum, multa aqua diluto, ad blandam diaphoresin, tanti in his morbis usus, disponitur corpus.

Ubi vero aquosa colluvies, in cellulosa tunica

harum partium aggesta, tumores facit, vel magnitudine, vel situ suo, molestos aut periculosos, facile patet, emollientibus illis & laxantibus remediis locum non esse; sed tunc potius illa conducunt, quæ sequenti numero commendantur: aut si periculum in mora videatur esse, ne tumores aucti suffocationis periculum inducant, causticis vel scalpello via conciliatur aggestis aquosis humoribus. Ita Hippocrates (d), dum uvulæ apex aqua impletus esset, ejusque pars extrema, rotunda & pellucida, respirationem interciperet, iussit, ut uvulæ extremum, digito prehensum, & sursum ad palatum appressum, discinderetur. Et alio in loco (e) diserte monet, hanc sectionem instituendam esse, ut aqua educatur; tentatis prius gargarismis, cucurbitis &c. Celsus (f) in simili morbo voluit, ut vossella prehenso uvulæ extremum rescinderetur: monens, hanc curam tunc tantum locum habere, quando uvula a puita diducta est: quando autem inflammata, dolens, & rubicundi coloris esset, tunc sine periculo rescindi non posse ob hæmorrhagiæ metum, hoc & monuerat Hippocrates (g): ex quo loco etiam patet, quod in simili casu & utionem adhibuerit.

Neque tantum in uvula, verum etiam in aliis locis tales tumores deprehensi fuerunt, tantæ quidem molis quandoque, ut absque sectione curari non possent. Ante aliquot menses mihi contigit talem casum videre in honesta matrona Roterodamensi: narrabat mihi, quod ante novem circiter septimanas morfu leviter læserat inferiorem linguæ partem, atque hanc mali crederet esse originem. Paulo post sub lingua incepit nasci tumor, intra novem septimanas adeo auctus, ut totum illud spatium, quod inter linguam & dentes anteriores maxillæ inferioris est, occuparet non tantum, verum etiam in collo manifeste protuberaret. Frictionibus, fomentis, purgantibus hydragogis incassum tentata fuit curatio: cum autem nulla signa docerent, aneurysmaticum esse tumorem, uti crediderant quidam, iussit, ut sub lingua prominulus tumor lanceola perunderetur: quo facto, exivit incredibilis copia humoris pellucidi, tenacitate sua albumen ovi referentis: subsedit statim tumor, deglutitio, antea impedita, liberrima fuit, & adstringenti fomento per aliquot dies ore retento perfecte convaleuit; sic ut post aliquot menses nullum tanti tumoris relictum vestigium deprehendere potuerim.

2. Lymphaticus tumor partium respirationi aut deglutioni inferentium anginam aquosam facit, uti §. 791. dictum fuit, atque simul plerumque tunc adeit impedimentum, quod liberam lymphæ excretionem impedit, uti §. 793. patuit: omnia ergo, quæ lymphæ copiam minuunt, prodesse poterunt, dum subducunt de corpore illud, a quo tumorum talium augmentum fieri posset. Imprimis autem hæc locum habent in illo casu, ubi lymphæ abun-

(d) De Morbis Lib. 2. cap. 10. Charter. Tom. VII. pag. 161. 162.

(e) De Affection. cap. 2. ibid. pag. 610. (f) Lib. 7. cap. 12. dum. 3. pag. 445.

(g) In Prognosticis Charter. Tom. VIII. pag. 675.

abundant in corpore, ut in debilibus & leucophlegmaticis observatur. Quando enim compressio venarum, aut meatuum excretoriorum obturatio sola causam morbi faciunt, minus ab hac methodo expectandum esse satis apparet. Omnia ergo, quæ aquosam colluviem dissipant de corpore sudoribus excitatis, vel per urinæ aut alvi vias eliminant, hic locum habere poterunt. Sudorifera autem vel sunt talia, quæ copiam aquæ sanguini subministrant, & dein laxatis & fortis blando calore lecti vasis cutaneis, ingestæ aquæ exitum per corporis totam superficiem parant, ut simul cum his sudoribus diffusetur noxium quid in corpore hærens: vel alia adhibentur sudorifera, quæ non aquæ copiam in sanguine, sed stimulo suo humorum velocitatem, augent; sicque efficiunt, ut eodem temporis spatio organis secretoriis cutaneis major longe copia liquidi fecernendi applicetur. Quandoque & binæ hæ sudoriferorum species junguntur utiliter, dum penetrabilia & calida aromata largæ copię aquæ infusa propinantur. Verum in hoc casu cum aquosa colluvies abundet in corpore, aquosa sudorifera non conveniunt, sed sicca; quæ nempe calore majori excitato, & aucta humorum velocitate, agunt. Hæc vel sunt externa, ut calor lecti, aeris, panni calidi corpori applicati, spiritus vini accensi vapor, nudum corpus stragulis tectum undique lambens; quo vix potentius noscitur sudoriferum, dum & magnum fatis calorem facit, & simul penetrabilissimo halitu totam cutis superficiem laxat & maxime perspirabilem reddit: de qua re videantur illa, quæ ad numerum secundum §. 528. dicta fuerunt. Vel sunt interna, quæ calida aromatica humores per totum corpus validius movent; quorum enumeratio videri potest in loco citato (b). Satis autem patet, similia locum habere non posse, si vel minima inflammationis suspicio sit; sed tunc prodesse tantum, dum frigus, inertia, & lymphæ copia in corpore prædominantur. Idem jam de diureticis, ad lymphæ copiam evacuandam adhibendis, verum est ut nempe fumantur talia, quæ stimulo, non vero aucta liquidi copia, agunt. Hydragoga autem dicta purgantia, quod copiam aquæ tenuis alio subducant, summi pariter hic usus; qualia sunt jalappe radix, scammonium, colocynthis &c.: his enim sic depleri potest corpus, & subito quidem, ut bibulæ venæ, depletis majoribus vasis, cito resorbeant effusam in cava corporis lympham, uti postea pluribus dicitur in *Capitulo de Hydropse*.

Omnia autem hæc memorata lympham universam de corpore subducunt quidem, sed non directe loca affecta levant; unde & alia remedia in arte medica ad anginam aquosam laudantur; quæ vel a loci affectis, vel saltem vicinis maxime partibus lympham evacuant. *Apophlegmatismi* huc spectant, sic vocata remedia, quia phlegmatis sive pituitæ copiam educunt majori copia ex illis corporis locis, in quibus naturaliter secerni ad usus proprios mucus solet, præcipue autem hæc applicantur naribus vel ori interno. Notum est ex Anatomicis, omnes hæc partes a carotide externa arteria arteriosum sanguinem accipere, a quo mucus ille secernitur; adeo-

que dum illa loca acrioribus remediis sic irritantur, ut majorem liquidi copiam stillent, spes est, tumentes in angina aquosa partes levare posse, & impetum atque copiam humorum ab illis averti. In hunc usum ergo nares internæ aquæ calidæ vapore laxari poterunt; vel lavendulæ, majoranæ, pulegii & similium foliis viridibus contortis, & naribus inditis, stimulari. Earundem herbarum siccatarum & contritarum, aut Nicotianæ pulvis in non assuetis, eundem usum præstat, si naribus attrahatur. Eidem scopo inserviunt acriora aromata, si ore contineantur, ut irritati his meatus excretorii & glandularum emissaria magnam salivæ & mucii copiam emittant: quod pulcherrime obtinetur, si v. g. mastiches aut ceræ uncia misceatur drachma una vel altera radicum pyrethri, piperis, zingiberis &c. atque ex illis fiant placentulæ, continuo ore volvendæ & masticandæ. Dum enim non dissolubilis in saliva mastiche aut cera dentibus teritur, acre illis mistum aroma expirat, & oris interni & linguæ partes assidue stimulando incredibilem copiam salivæ & mucii elicit.

Vesicatoria autem nuchæ, collo, pone aures &c. applicata huc pariter spectant; quatenus nempe epidermidem in vesicas lymphæ plenas attollunt; sicque ejusdem copiam minuunt; simulque irritando vicinas locis affectis partes, impetum ab iisdem aliorum avertunt. Videantur illa, quæ de his dicta fuerunt ad numerum quartum §. 399.

3. Ratio hujus facile patet: frustra enim subducerentur aquosa de corpore, nisi simul caveretur, ne talia ingererentur. Simul etiam apparet, diatam talem siccam & calefacientem merito laudari, ne homines, in tales morbos proni, causam materialiorum morborum colligant in corpore, minime vero sufficere solam ad morbum præsentem tollendum, cum subita collectæ in partibus tumentibus lymphæ evacuatio hic requiratur, quæ a solo victu exsiccante & calefaciente expectari nequit. Quæ autem in tali victu observanda sint, postea pluribus dicitur ad §. 1249. in cura hydropis.

4. Cum *debilior humorum circumactio* inter causas anginæ aquosæ §. 793. recensita fuerit, quatenus nempe inde aquosa colluvies in corpore aggeritur, materialis in hac specie anginæ causa; patet ratio, quare in cura hujus morbi commendentur & illa, quæ circulationis vim augment. Verum, uti in præcedenti hujus paragraphi numero dictum fuit, non adeo ad curam morbi præsentis, quam ad prophylaxin futuri spectant illa remedia, quæ circulationis augmentum faciunt. Interim tamen illa, quæ ad secundum numerum laudata fuerunt, motum humorum in toto corpore, vel saltem in partibus, quibus applicantur, accelerant; adeoque utique & hoc effectu conspirant. Quomodo autem, & per quæ, nimis segnis humorum motus incitari possit, patet ex illis, quæ in paragraphis in textu citatis habentur; imprimis si simul conferantur, quæ ad numerum 2. 3. 4. §. 28. de hac re dicta fuerunt: uti etiam illa, quæ in Commentariis §. 611. de excitando segniori febrili motu habentur.

ANGINA SCIRRHOSEA.

§. 797. **S**I vero glandulas descriptas (788.) scirrhus, & multum increfcens tumor occupavit, signis scirrhi (392.) cognoscitur: atque ex toto ejus situ futura angina prævidetur, nata vero perspicitur: tum si extirpatio possit fieri, ea sola remedio erit tuto: aut in internis circa fauces corrosio multa cum prudentia tentanda.

Scir-

(b) H. Boerhaave Institut. §. 119.

Scirrhum post inflammationem in locis glandulosis natam sæpe sequi patuit, quando de inflammationis exitu in scirrhum ad §. 329. dictum fuit. Cum autem tam numerosæ circa partes respirationi & deglutitioni inservientes disponantur glandulæ, nemini mirum videbitur, anginam quandoque a tali causa nasci; quæ tunc scirrhus vocabitur, quando duri & indolentes glandularum tumores circa memoratas partes liberam illarum actionem tollunt, vel impediunt. Quando autem peculiari capitulo de scirrho dictum fuit, enumerata fuerunt illa signa, quibus scirrhus tumor præsens cognoscitur, & ab aliis tumoribus distingui possit (vide §. 487.). Simul etiam tunc patuit, quam difficulter curabile sit tale malum: atque etiam monitum fuit, illam curationem, quæ resolvendo fit, tentari non posse, nisi in recenti & benigno, neque adhuc penitus indurato, scirrho. Præterea etiam requiri, ut & loco idoneo situs scirrhus sit, & hominis hoc malo affecti optima cæteroquin sit corporis temperies. Simul tunc opposita fuerunt efficacissima remedia, quæ scirrhis talibus concretionibus resolvendis adhiberi possunt; quæ omnia pariter & in angina scirrhusa locum habent, quamdiu adhuc resolutionis spes est. Notandum tamen, loci affecti & vicinarum partium rationem semper habendam esse in applicatione horum remediorum: sic v. gr. glandulæ colli scirrhusæ frictiones, aceti vaporem, emplastra &c. ferunt, quæ tonsillis similiter affectis applicari nequeunt, uti satis patet.

Verum ubi scirrhus amplius resolvi nequit, atque interim mole sua deglutitionem vel respirationem lædit, tristissima ægri conditio est, cum soleant increscere mora tales tumores, adeoque sensim omnia mala augeantur. Sola ergo extirpatio hic locum habere poterit; quæ cultro optime perficitur, cum rodentia, & cauteria, nisi simul & semel destruere possint totum scirrhum, & periculosa sint; uti pluribus dictum fuit ad numerum secundum §. 490. Verum ubi extirpatio cultro perfici nequit, dum partis affectæ situs & alia hoc vetant, uti dum in faucibus internis tales tumores hærent, miser æger vel suo fato est relinquendus, vel talia tentantur quandoque a Medicis, quæ in mitioribus morbis merito tanquam temeraria damnarentur. *Sæpius enim est anceps auxilium experiri, quam nullum* (1). Cauteria actualia, & potentialia talibus tumoribus applicare quidam ausi fuerunt: & quamvis magno cum discrimine hoc fiat, tamen non semper cum funesto successu factum fuisse quædam observata testantur. Noverat *Celeberrimus Boerhaavius* veteranum quemdam chirurgum, qui audacissimis talibus curationibus celebris erat, dum liquamine ruptorii vulgaris Chirurgorum (ex calce viva & alcalino sale parati, atque cito per deliquium solvendi, nisi omnis aer arceatur), tales tumores in faucibus internis eroderat. Mitius, & minori cum periculo applicandum, est oleum tartari per deliquium in Materia Medica ad hunc numerum laudatum. Spiritus salis marini, qualis in officinis prostat, dum oleo vitrioli & sali marino aquæ copia additur, & simul destillantur, posset & hic usum habere, cum omni putredini resistat efficacissime, & adeo facile irritabilis iphus canceri malignitas spiritum salis marini dilutum ferre videatur: uti alia occasione in Commentariis §. 509. monui. Hæc autem rodentia

penicillo ex linteo carpto excepta per cannulam cavam ad locum affectum deducuntur, ne vicinæ partes his lædi possent. Hoc facto, mollissimis decoctis continuo ore detentis molliuntur escharæ, illisque deciduis, rodentia denuo applicantur: sic alternatim pergendo, donec tollatur penitus tumor scirrhusus. Summa hic prudentia opus esse facile patet, ut post singulas rodentium applicationes attente lustretur locus, ac in cancrösam malignitatem degenerare incipiant; tunc enim abstinendum esse prudentia suadet. Ingenue fatebatur *Celeberrimus Boerhaavius*, se sæpe in tali casu ambiguum hæsisse, dum canceri metu hæc adhibere vix auderet; interimque durissimum videretur, non tentata hac methodo certæ morti ægros tradere.

Quantum tamen quandoque possit in desperatis fere morbis felix curantium audacia, sequentia docent observata. Egregio viro in parte politica & laterali ossis palati enascebatur carnea & fungosa moles, cui cariem ossis subesse credidit *Ruyschius* (k), atque illico ferro & igne eradicandum esse minax malum conclusit. Crudeli huic curæ consensit æger, neque diu distulit. Evulsis aliquot dentibus molariibus, qui impedimentum curæ facturi videbantur, scalpello acuto, & ad palati fornicatam figuram accommodato, refecabatur fungosa caro, & mox candentibus ferramentis urebatur locus, & quidem repetitis vicibus. Tulit hæc omnia animosè æger, sublato digito indicans, dum a nidore & fumo combustarum partium suffocationis periculum sentiret; atque in lectum repositus facietis verbis & *Ruyschium*, & binos dexterrimos Chirurgos, qui curam perfecerant, excipiebat. Sequenti tamen die una cum febre totum caput immaniter intumuerat, quod tamen antiphlogisticis remediis brevi superatum fuit. Escharis deciduis denuo carnis fungosæ particula excrevit, quæ nova inuisione sublata fuit; sequente denuo capitis intumescencia cum febre. In totum tamen convaluit æger, & postea per plures annos vixit incolumis. Testatur autem *Ruyschius* (l), se experientia didicisse, sectionem solam non sufficere tantis malis, sed inuisionem actuali cauterio requiri post sectionem. Vetula enim, malignam indurationem in lingua habens, post iteratam sectionem recidivam patiebatur, unde conclusum fuit, unicum hoc superesse, ut post sectionem factam cauterio inureretur factum vulnus; quo facto, felix cura successit.

Tonsillas induratas post inflammationem excindi iussit *Celsus* (m); unde videntur & Veteres in his malis similes curationes instituisse. Fabricæ autem tonsillarum minus gnarus dixit, cum sub levi tunica sint, oportet digito circumradere & evellere, ac si tonsillæ forent glandulæ solitariae, tunica cellulosa undique tantum involutæ, cum hodie noverimus, illas consistere membrana mucosa in spiras sinuosas complicata. Non successisse tamen semper hanc tonsillarum quasi enucleationem, patet, dum mox subiungit sequentia: *si ne sic quidem resolvuntur, hamulo excipere, & scalpello excidere oportet.*

Verum omnia hæc tentari nequeunt, nisi scirrhus tumor tali in loco hæreat, ad quem manibus & instrumentis accessus datur. Tristiores adhuc longe casus occurrunt, dum oesophagi tubus, vel in propria sua substantia scirrhusus factus & tumens, sensim angustatur, tandemque integre clauditur; vel

(1) Celsus Lib. II. cap. 10. pag. 79.

(k) Observ. Anat. Chirurg. centur. observ. 48. pag. 45. &c.

(l) Ibid. observ. 76. pag. 70.

(m) Lib. VII. cap. 12. num. 2. pag. 545.

vel a tumoribus scirrhosis latentibus, & ipsi vicini, sensum magis magisque comprimitur. Vidi sæpius has calamitates & dolui; & certus sum, omnibus Medicis, qui in luculenta utcumque praxi versantur, talia mala frequenter occurrere, dum miseri tales ægri, nihil levaminis a quacunque demum methodo percipientes, quosvis fere Medicos consulunt. Solet autem funestus talis morbus primo se manifestare, quod solidi cibi cum difficultate quadam deglutiantur, & ægri leve quoddam obstaculum sentiant in oesophago, ad variam in variis altitudinem, & digito locum plerumque indicare possint, ubi deglutita hærent paulisper, antequam in stomachum delabantur. Manet in eodem statu malum quandoque per plures menses; imo per annos tres hoc factum novi, sic ut minutissime dissectas carnes, panem, &c. adhuc deglutire possint, quamvis lente; liquida autem alimenta satis commode adhuc assumere valeant. Sensum dein magis magisque angustatur oesophagi tubus, & ne vel micula panis transire potest; sique hoc tentant ægri tales, hæret in oesophago, & post aliquot minuta horæ cum insigni quantitate muci per os rejicitur. Hinc fit, ut tenacem pituitam morbi causam statuunt ægri, hancque incidendam & evacuandam omni molimine velint. Facile autem patet, mucum oris, faucium, oesophagi ipsius hic accumulari, adeoque pituitam illam esse effectum, minime vero causam hujus mali. Sensim crescente morbo, liquida ingesta transire nequeunt, sed pro maxima parte sursum redeunt; tandemque, post Tantali poenas diu toleratas, lento marasmo contabescunt. Sæpe in miseris illis oesophagi pars superior ita dilatatur, dum deglutita liquida transire nequeunt, ut plures uncias continere possit, & ab utroque latere asperæ arteriæ promineat turgidus, donec nimia plenitudine irritatæ oesophagi fibræ convellantur subito, & expellant sursum contentum liquidum.

Apud Galenum (n) similis anginae mentio fit, sic enim habet: *Si vero tumor aliquis ex non calidis fuerit, sine febre, & calore & siti, deglutitionis inequalitas fit, retentis in parte quadam alimentis; præsertim si majora aut solidiora deglutiantur, acceditque dolor aliquis exiguus.* Narrat quidem casum juvenis a simili morbo sanati; sed uti docet morbi historia non fuerat scirrhosus in oesophago tumor, sed suppuratus. *Quum aliquando hujusmodi symptomata longo temporis spatio apparuissent, accedente nonnunquam ephemera febre, nonnunquam etiam borrore, quum conjiceremus abscessum concoctu difficilem esse in gula, accidit procedente tempore, ut laborans ipse ruptionis sensum perciperet, & deinde pus evomeret, non tantum eodem, sed postero quoque & tertio die; deinde succedebant ei omnia ulceratæ gule signa.* Monet autem, ægrum illum longo temporis spatio vix evasisse, cum juvenis esset; natum vero majores hoc morbo tentatos, periisse. Quamdiu enim tumor oesophagum arctans talis adhuc est, ut suppurari possit, spes est; verum scirrho hic hærente, sensum aucto, vix quid sperari posse, satis patet.

In quibusdam ægris scirrhosam oesophagi duritiem, digitis profunde pone asperam arteriam adactis, sentire potui, in pluribus nihil omnino apparuit, præter deglutitionis impedimentum. Quandoque & glandulas colli tumentes vidi, uti & thyroideam; sed

non videbatur esse talis horum tumorum situs, ut his morbus adscribi posset. In vetula, hac anginae specie laborante, una cum tumore glandula thyroidea, post diuturnam applicationem aceti scillitici cum sale ammoniaco, emplastri de galbano, & frictions, incepit moliri glandula thyroideæ tumor; cataplasmatibus dein maturantibus applicatis, fluctuatio percipiebatur contenti liquidi, dein lanceola pertuso loco exivit copia tenuis ichoris cum massulis albis granulis intermixtis; & quamvis aliquid inde levaminis percipere videretur ægra, tamen æque funestus fuit morbi eventus, ac in aliis observaveram. Unde didici, tumorem hujus glandulae quandoque quidem comitari hanc anginam, non tamen hujus solam causam esse; uti etiam situs glandulae, cartilaginis ejusdem nominis incumben- tis, confirmat.

Causæ nunc morbum antecedere observatæ non adeo numerosæ sunt: spirituum fermentatorum ingurgitatio quandoque præcessit (o); neque improbabile videtur, ab illorum abusu oesophagum indurere posse, cum Spiritus fermentati fero sanguinis coagulum inducere valeant, & solidas partes contrahant. Interim tamen fatendum est, in tam magno hominum numero, qui quotidie his potibus indulgent, paucos admodum inveniri, qui hoc morbo laborant. A vento frigido, collum nudatum diu & valide afflanti, natum deglutitionis impedimentum, sensim increfcens, absque ullo tumore observabili vidi, dum de fenestra prospiciens sanissima virgo per bihorium boreali auræ frigidissimæ exponeretur. Lente aucto malo, plurimis remediis incassum tentatis, periit. An forte fervidorum potuum Cassiæ &c. forbillatio similium malorum causa esse potest, liquida coagulando, solidasque partes corrugando? Certe non improbabile & hoc videtur. Constat tamen frequenter hunc morbum observatum fuisse, licet accurato examine nihil potuerit detegi, cui ejus origo tribui cum quadam verosimilitudine posset.

Varia in hac anginae specie tentavi ipse remedia, plurima etiam a peritissimis Medicis applicata novi, sed incassum omnia. Tartarus tartarizatus, regeneratus, saponis penetrabilissimi, uti v. gr. Starkeianus dictus, ex oleo athereo terebinthinæ & sale tartari, tinctura salis tartari Helmontiana, sal ammoniacus, ejusque spiritus aceto stillatitio saturatus &c. quæ solvendis in corpore humano concretionibus tanto cum fructu adhiberi solent, externo æque ac interno usu vel profuerunt nihil omnino, vel, dum aliquantum levare viderentur malum, paulo post eadem rediit calamitas, iisdem applicatis quantumvis animose & diu non cedens amplius. In unctiones mercuriales, emplastra ex gummi ferulaceis, una cum mercurio, collo applicata, purgantia hydragoga fortissima, ipsam salivationem, successu caruisse, novi. Lubricantia & emollientia decocta, amygdalarum oleum & similia utcumque profuerunt; dum hoc efficiebant saltem, ut per lubricatam viam facilius dilaberentur illa, quæ adhuc transire poterant: cæterum nihil fecerunt ad radicalem mali curam. Novi, chirurgum balaneæ officulo alligata sponsia tentasse, ut vi expediret viam, sed pessimo cum successu, dum irritatæ hinc partes & dolentes tumebant magis. Hellebori nigri recentis radices cum aceto scillitico tritas, bryoniæ radicem in pulvem contusam,

addi-

(n) De Locis Affectis Lib. V. cap. 5. Chart. Tom. VII. pag. 491.

(o) Medical Essays Tom. II. pag. 324.

addito sale ammoniaco, irrito successu cataplasmatibus instar collo applicatas vidi, licet certa pertinacis morbi curatio inde promitteretur.

Si autem considerentur illa, quæ in cadaveribus hac anginae specie defunctorum inventa fuerunt, nemo mirabitur, cur efficacissimorum etiam remedium vires eluserit pertinax morbus. Observaverat *Talpius* (p), inter oesophagum & asperam arteriam se inclinare nonnumquam durum tumorem, modo foris conspicuum, modo intus delitescens. In vidua quadam vidit hunc morbum lento marasmo, ob denegatum cibo & potui in ventriculum transitum lethalem. Dissecto autem cadavere, invenit tumore, colore lividum, ad instar carcinomatosis, & radicibus suis diffusum per quamcunque colli partem, potissimum vero circa gulam, quæ tam arte compressa erat, ut ex complicatis ejus tunicis excreverent intus varia filamenta, obturantia usque adeo perviam hanc fistulam intricata sua textura, ut ne specillum quidem transmittere potuerit. Præterea & glandulae in medio thorace oesophago accumbentes quam maxime intumuerant. In cadavere viri eodem morbo, frustra variis methodis tentato, defuncti inventus fuit tumor durus glandulosus in ipso cavo oesophagi, in media circiter ejus longitudine incipiens & ad superius ventriculi orificium usque productus, adeo exacte replens totam oesophagi cavitatem, ut specillum vix in ventriculum protrudi posset (q). In alio cadavere oesophagus in parte sua inferiori in albam, crassam, & scirrhosam substantiam mutatus inveniebatur, in qua substantia multæ vomicae exiguae pus continentes aderant, quæ singulae in cavum oesophagi distincto orificio aperiebantur. Superius ventriculi orificium & proxima ventriculi pars eodem modo affecta erant (r). Ingens steatoma tantæ duritiei, ut cultro vix cederet, magnam thoracis partem replebat, pleuræ, mediastino, pericardio accretum, pariterque coherens oesophago, cum quo descende-
bat per diaphragma, atque ibi oesophagum non tantum comprimebat, sed & secundum ventriculi dorsum ad pylorum usque eundem reclinabat, ipsum pylorum pariter mole sua arctans. Miser æger, in cujus cadavere tantæ molis tumor inveniebatur, diu laboraverat difficili deglutitione, & circa vitæ finem quævis ingesta illico rejiciebantur per os, licet minima etiam copia simul assumerentur (s). Oesophagus in tota sua fere longitudine a claviculæ regione ad ventriculum usque cartilagineus inventus fuit, simulque adeo angustus, ut vix setam porcinam transmitti pateretur (t). In homine quinquagenario majore, qui dudum senserat ingestos cibos & potus circa sterni ossis summitatem hære, & postea obicem quemdam hic positum præterlabi, sæpius autem post aliquam remoram, oborta nausea & tussis, iterum per os expelli cum magna simul tenacis pituitæ copia, post mortem inventus fuit dexter pulmo superiori sua parte scirrhusus, mediastinum & oesophagum versus sinistram partem protrudens, simulque oesophagi cavum ibi-

dem loci arctans adeo ut a retentis deglutitis oesophagi tubus supra locum compressum dilatatus admodum appareret, versus colli superiora iterum solitam amplitudinem habens. Observationem hanc miram debeo Eruditiss. Medico *Antonio de Haen* Praxin Medicam summa cum laude Hagæ Comitum exercenti, & indefesso labore, quacunquē data occasione, abditas morborum causas in cadaveribus inquirenti, qui coram *Celeberrimo Schruvencke Anatomes & Chirurgiæ Professore* demortui cadaver incidit.

Ex omnibus illis satis apparet, scirrhosæ anginae in cadaveribus inventas causas tales fuisse, quæ merito insanabiles habentur; tunc tantum spem curæ superesse, quando tali in loco siti sunt scirrhusi tumores ubi ferro vel igne tolli possunt. Neque his repugnat sequens historia, quæ docet quidem, tolerari diu potuisse malum, de scripto morbo satis affine, dum per artem via parabatur deglutitis, ut in ventriculum delabi possent; nequitiam tamen superatam fuisse ejus causam, de qua tamen dubitat *Willisus* (u), an ad paralyin, an vero ad tumorem præternaturalem in his partibus referri deberet. Vir robustus, & satis sanus, comesta quæque sæpius, & si non semper, mox rejicere solebat. Tandem eo usque auctum fuit malum, ut dum esuriens valde comederet, totum oesophagum impleret quidem, sed nihil ingestorum in ventriculum descenderet, quæ hinc denuo sursum expellebantur. Cum frustra tentatis plurimis remediis fame periturus esset miser, suavit illi *Willisus*, ut virgulam, e pinna cetacea paratam, in summitate spongiam affixam habentem, oesophago immitteret statim post cibum & potum assumptum, sicque viam faceret, ut in ventriculum descendere possent. Successit quidem hæc methodus, sic tamen ut quotidie eadem indigeret miser æger, secus inedia periturus. Notat autem *Willisus*, quod per sedecim annos sic pabulum sumserit homo ille, adhuc vivens & valens, dum hæc scriberet.

Rarius autem hæc anginae species respirationem lædit adeo, sed semper ferre deglutitionem. Cartilaginea enim asperæ arteriæ pars impedit, quo minus tam facile intercludi possit aeri via, licet a tumore oesophago vel vicinis tumoribus scirrhusis posterior asperæ arteriæ pars, quæ membranacea est, comprimeretur. In ipso vero arteriæ asperæ cavo tumor si nasceretur, ingens & continua tussis sic vexaret ægrum, ut prius deficeret, antequam lente increfcens talis tumor scirrhusum illum suffocaret. Accedit, quod per oesophagum acrida, aspera, fervida fere, frigidissimi potus &c. transmittantur sæpius, adeoque lædentibus causis exponatur frequenter; dum nervi per internam laryngis & asperæ arteriæ membranam dispersi adeo irritabiles sunt, ut præter aerem nihil fere admittant absque suffocationis periculo, & valida tussis mox excitata expellatur, statim, quidquid alieni ingressum fuerit.

(p) *Observ. Medic. Lib. 1. cap. 44. pag. 81. &c.*
 (q) *Medical Essays Tom. 2. pag. 124.*
 (r) *Ibid. pag. 132.*
 (s) *Ibid. Tom. 3. pag. 111. &c.*
 (t) *Memoires de l'Acad. Royale de Chirurg. Tom. 1. pag. 479.*
 (u) *Pharmacologic. ration. Tom. 1. Sect. 2. cap. 1. pag. 45.*

ANGINA INFLAMMATORIA.

§. 798. **V**erum quando ab inflammatione, glandulae vel musculi (788.), occupantur, tum oritur morbus huc proprie referendus ob summam, qua funestus est, acutiem, & velocissimam, & insuperabilem saepe violentiam.

Postquam febrium in genere pertractata fuit historia, uti & praecipuorum symptomatum febrilium, vidimus & illa, quae in febribus continuis, remittentibus, & intermittentibus notanda erant praecipue. His absolutis sequebantur ordine Morbi Acuti Febriles, qui febre quidem stipati erant, sed in quibus simul singularis inflammatio hujus illiusve organi aderat. Inter hos morbos & Angina inflammatoria locum merebatur, cum & satis frequens occurrat, & saepe summo cum discrimine cito suum decursum absolvat: usque adeo ut inter morbos acutissimos jure numeretur, cum quandoque subito, frustra etiam adhibitis efficacissimis remediis, strangulet. Proprie autem de Angina inflammatoria tantum agendum erat inter Morbos Acutos Febriles: verum cum Anginae nomen detur omnibus morbis, qui respirationem vel deglutitionem laedunt, modo illorum causa supra pulmonem vel stomachum poneretur (vide §. 783.): operae pretium videbatur agere etiam de aliis anginae speciebus, quae absque inflammatione comite contingunt, partim ut illi morbi cognosci & curari possent, partim etiam ut Angina inflammatoria a reliquis hujus morbi speciebus melius posset distingui, cum

ob summum saepe discrimen & velocitatem validissima remedia simul & semel applicanda postulet.

Dictum fuit ad §. 787. praecipuam anginae distinctionem desumi vel a natura tumoris, organa respirationis vel deglutitionis impediens; vel a loco per talem tumorem occupato. In illa anginae specie, de qua nunc agendum erit, inflammatoria natura tumoris est; adeoque ejus cognitio & curatio ex illis, quae de inflammatione dicta fuerunt, peti debebit. Verum tamen pro diversitate loci, quem inflammatorius tumor, deglutitionem vel respirationem impediens, occupat, tam in prognosi quam in curatione hujus morbi, diversitas notabilis occurrat, adeoque & de hac re agendum erit ordine in sequentibus.

Primo ergo videbimus, quamnam causae inflammationem in locis §. 788. enumeratis excitasse observatae fuerint; dein considerabimus varia symptomata hujus morbi, quatenus a diversitate loci affecti pendent: atque simul his habebitur Prognosis; denique agendum erit de his, quae in cura hujus morbi notanda sunt, quae partim ex generali inflammationis cura, partim etiam ex partium affectarum usu cognito, deducuntur.

§. 799. **H**ujus (798.) mali causa 1. in genere est omnis ea, quae inflammationem quamcunque potest producere (375. 376. 377. 378.) 2. illa omnis, quae inflammationis causas determinat imprimis ad loca descripta (788.), maxime ad laryngem, pharyngem, os hyoides, horumque musculos, tum ad fistulae pulmonalis superiora: talia autem sunt, dispositio propria juvenibus, sanguine divitiis, rufis; exercitium frequens, validumque harum partium, oratoria exercitatio, cantus, clamor, fortis equitatio adverso vento & frigido, tubarum & fistularum inflatus, labores validi in aere frigido, calor aestuans magnum frigus excipiens tempore verno; aridae fauces ob aeris recepti & expulsi fervorem in aestu Solis, vel in febre inflammatoria.

Primo. Demonstratum fuit in historia inflammationis ad §. 373. omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum distributiones, vel lymphaticorum arteriosorum ortus, adsunt, inflammatione posse corripi; adeoque & facile patet, idem obtinere in organis illis, quae deglutitioni & respirationi inserviunt. Omnes ergo inflammationis causae, quae numeris in textu citatis recensitae & explicatae fuerunt, huc referri debent.

2. Praeter generales inflammationis causas, quae in quovis corporis loco illam excitare possunt, notandum est, ad anginam inflammatoriam producendam concurrere quandoque & alia, quae versus organa deglutitionis vel respirationis harum causarum efficaciam determinant potius, quam versus alias corporis partes. Sunt autem haec vel talia, per quae causae inflammationi producendae aptae, applicantur his partibus; uti verb. gr. cantus, clamor &c. (de quibus statim agetur, & quorum actio facile intelligitur); vel sola observatione effectuum novimus, quasdam esse causas, quae materiam inflammatoriam versus haec loca deponunt, licet non intelligamus rationem, quare hoc sic factum fuerit. Sic v. gr. dum anginae inflammatoriae epidemice grassantur, a primo morbi insultu incipiunt horrere & rigere; mox sequitur febris; & post hanc citius vel

serius incipiunt dolere fauces & inflammari; atque saepe tunc vidi cessare febrim, simul ac materia inflammatoria versus haec loca esset deposita: & si benigna resolutione curabilis sit haec angina, postea nulla febris sequitur amplius. Videtur ergo per febrim praegressam determinari anginae causa versus haec loca in epidemicis anginis simili modo, ac in epidemica pleuritide, phrenitide &c. observatur, ubi per febrim in latera vel caput morbi materies deponitur. Quis autem poterit explicare ex illis, quae haecenus in arte habentur cognita & demonstrata, quare in hunc potius illumve locum determinetur morbi materies pro varia indole constitutionis epidemicae? Sufficiet Medico fideli observatione haec didicisse, licet ignoret, qua lege fiant. Videantur & illa, quae in Commentariis §. 593. de hac re dicta fuerunt.

Huc autem spectat & dispositio propria, qua agri in morbos inflammatorios prae sunt, & imprimis harum partium. Sic novi plures, qui quotannis, vere nempe & autumnis, bis corripi solent angina, quamvis leviori plerumque & resolutionis via curabili, tamen & quandoque in suppurationem vergente. Juvenes autem, & sanguineo temperamento praeditos, his morbis obnoxios esse, & praeter reliquis omnibus rufos, observasse se testatur Sydenhamus (x).

Ve-

Verum & validum harum partium exercitium & sequens multum facit ad hunc morbum excitandum, uti quotidianis observatis constat in illis, qui muneris ratione diu, & cum vehementia, perorare debent. Ob eandem causam clamor, cantus, fistularum & tubarum inflatus huc referuntur. Videmus enim, omnibus illis faciem, labia, oculos turgere, & sanguine suffundi; simulque majorem calorem conciliari toti corpori, & imprimis superioribus partibus, unde & vehementer perorantibus copiosus sudor guttatim de facie destillat. Omnia hæc docent, majori copia & impetu sanguinem per vasa harum partium moveri, & vasa minora dilatata rubrum sanguinem accipere, quem naturaliter non habent, adeoque per errorem loci inflammationem facile hic nasci posse; præsertim si calentes oratoria exercitatione homines mox aeri frigido se exposuerint incautius; unde toties tristibus exemplis constitit lethales morbos natos fuisse. Quam periculosum enim sit, si aucto motu, rarefactis liquidis, & laxatis vasis, mox successerint contraria, alia occasione in Commentariis §. 118. dictum fuit. Non absque veri specie ergo simulabat hunc morbum *Demonsthenes*, dum, postquam præcedenti die Milesiorum postulatis acriter respondisset, coram populo Atheniensi verba faciens, sequenti die lagna multa collum cervisque circumvolutus prodiit, dicens, se synanchen pati. Scite tamen unus de populo, fraudem suspicatus, exclamavit, illum non synanchen sed Argyranchen pati, dum pretio corruptus contra Milesios dicere nollet (y).

Fortis equitatio adverso vento & frigido. Labores validi in aere frigido. Si pernici quis vehatur equo, etiam tranquilla tempestate, adversum quasi sentiet ventum, dum aer motis per illum corporibus resistit tanto plus, quanto majori celeritate moventur. Majus autem frigus percipimus omnes, dum ventus flat, quia vicinus nobis aer, illico a calore corporis nostri calefcens, diffatur omni momento, atque simul frigidior aer statim in ejus locum succedit. Dum ergo fortiter quis equitat adverso vento, omni momento frigidus aer fauces ingreditur, simulque vasa harum partium ab aere resistente, & contraria directione moto, valide comprimuntur, adeoque & angustantur. Ergo frigore moleculis humorum adunatis (vide §. 117.), atque eodem contractis vasis, conspirante simul pressione valida aeris in has partes, aptissima nascitur obstructioni in his locis occasio, dum simul auctus humorum per vasa motus inter equitandum (calefcunt enim a celeri equitatione etiam hyemali frigore homines) impetum in loca obstructa auget, adeoque inflammationem (vidi §. 371.) producere valet. Hæc est ratio, quare toties illi, qui hyemali tempore magna itinera equitando perficiunt, angina, peripneumonia, pleuritide & similibus morbis corripiantur. Ob easdem causas, laboribus validis in aere frigido peractis, angina inflammatoria corripiuntur homines: quamvis enim reliquas corporis partes vestibus contra frigus munire possimus, jugis tamen respirandi necessitas facit; ut gelidus aer os internum & fauces omni momento alluat, ubi nuda vasa, nulla cute tecta, aeris im-

mediato fere contactui exponuntur. Cum autem, per labores aucto motu liquidi arteriosi, initia arteriarum lymphaticarum dilatentur, & sanguinis rubri moleculas crassiores admittant (vide §. 378. & §. 118.), patet ex dictis, quantum tunc nocere possit aeris frigus constringens vasa, & in majorem adunationem fluidorum moleculas disponens.

Calor æstans magnum frigus excipiens tempore verno. Subitas frigoris & caloris vicissitudines plurimos morbos facere, constans omnium Medicorum observatio docet. Unde & *Sydenhamus* notavit, illud anni tempus morborum inflammatoriorum maxime ferax esse, quando vere jam adulto æstivi calores incipiunt: & de angina speciatim monuit, quod quidem quodlibet anni tempore aggreditur, maxime tamen illo, quod ver atque æstatem interjacet (z). Unde etiam inter vernos morbos anginam numeravit *Hippocrates* (a). Frigus enim prægressum fibras solidas accurtando, densando, roborando illarum actionem in humores auxit (b), adeoque & humores magis compactos & densatos reddidit; uti in Commentariis §. 52. probatum fuit. Ubi ergo subitus æstus frigidam tempestatem prægressam sequitur, dissipantur mobilissima & fluidissima de corpore, debilitantur solidæ corporis partes (c), adeoque nascitur occasio, ut laxata subito vascula arteriosa lymphatica per errorem loci admittant crassiores, & per frigus prægressum adunatas, sanguinis moleculas; unde obstructio & inflammatio nasci poterunt quam facillime, & imprimis circa organa deglutitionis & respirationis, quæ aeris vicissitudini maxime exponuntur. Similium morborum frequentia verno tempore forte & inde augetur, quod diurnum calorem vespertinum frigus sæpe satis intensum sequatur; nam & periculosissima est hæc vicissitudo, dum calorem æstuantem magnum frigus excipit; & quidem usque adeo, ut *Sydenhamus* (d) non dubitaverit asserere, quod plures homines ab hac causa pereant, quam peste, gladio, & fame omnibus simul. Ob hanc causam sollicitè familiares suos semper monuit, ne mature vestes, quibus assueverant, deponerent; & ab exercitio calefcientes frigus sedulo vitarent. Letalem quarto die anginam ab hac causa natam dolui in optimo cive hujus urbis, qui medio Majo mense in hortulo suburbano sedens, blando solis verni tepore delectatus, obdormiverat in feram vesperam usque, & nocte sequente pessima angina corripiebatur, quæ illum, frustra tentatis efficacissimis remediis, e medio sustulit.

Aride fauces &c. Quicumque æstivis sub fervoribus per arida & sabulosa loca iter fecerunt, hoc quandoque experti sunt; nempe totum os & fauces sic ficcari, ut deglutitio dolens reddatur non tantum, sed & sæpe impossibilis omnino, donec potu assumpto iterum humectentur hæc loca. Exsiccantur enim & arescunt penitus ultima emissaria arteriolarum exhalantium; & si diu pergat agere eadem causa, penitus impervia redduntur. Dum autem obstructos horum vasorum fines liquidum vitale urget, dilatantur hæc vascula, dilatata crassiores sanguinis moleculas admittunt, sicque in his inflammatio nascitur, quæ per vicina loca propagatur facile,

(y) A. Gellii Noct. Attic. Lib. 2. c. 5. p. 165.

(z) Sydenh. Sect. VI. c. 7. p. 357.

(a) Aphor. 2. Sect. III. Chart. Tom. IX. p. 114.

(b) H. Boerhaave Instit. Med. §. 747.

(c) Ibid. §. 746.

(d) Sect. VI. c. 2. p. 325, 326.

cile, dum immeabili humore distenta & turgida hæc vasa comprimunt alia ipsius adjacentia. Augentur præterea hæc mala, dum æstuante aeris calore, liquidissimis sanguinis partibus diffatis, reliquarum cohæsiō & adunatio augetur, unde inflammatorium illud viscidum in sanguine nascitur. Cum autem ex his, quæ §. 100. de effectibus aucti motus circulatorii dicta fuerunt, uti & ex illis, quæ in Commen-

tariis §. 587. habentur de febrium effectibus, pateat, liquidissima sanguinis dissipari, & residuas partes inspissari & adunari per validas febres; appareat facile ratio, quare in inflammatoriis, aliisque acutis febribus, angina quandoque nascatur, & quidem plerumque pessimo omine, uti alia occasione in Commentar. §. 741. dictum fuit,

§. 800. **U**BI ex his causis (799.) nata est, varia, & inter ea horrenda, symptomata creat, pro diversitate partis ejus, quam occupat.

Cum adest angina inflammatoria, occupat unam vel plures ex partibus §. 788. enumeratis, & imprimis laryngem, pharyngem, os hyoides, harumque partium musculos; tum & fistulæ pulmonalis superiora. Reliquæ enim partes, paragrapho citato recensitæ, quamvis inflammationem pati possint, raro tamen acutam inflammatoriam anginam faciunt, sed potius lentiore quandam anginæ speciem, uti ex glandularum situ, & illis, quæ antea dicta fuerunt, satis patet. Cum autem varia sit prognosis, & in curatione pariter diversitas occurrat, prout hæc vel illæ partes inflammatorio tumore ob-

fessæ fuerint, necessarium erit, ut Medicus hæc distinguere possit. Hoc autem fit conspectu, dum inflammatae partes oculis patent; uti v. g. dum tonsillæ, uvula, lingua &c. sic affectæ sunt; vel observata læsione functionum illarum, quas in sanitate perficiebant partes nunc affectæ. Ut autem ordine hoc fiat, seorsim considerabuntur illa phænomena, quæ asperæ arteriæ, laryngis, pharyngis &c. inflammationem comitari solent; & deinde videbimus, quanam fiant, si plures ex his partibus simul affectæ fuerint.

§. 801. **S**I sola laborat pulmonalis fistula illæsis aliis, in interna sua membrana musculosa, tum oritur ibi tumor, calor, dolor, febris acuta calida, cæterum externa signa nulla; vox acuta, clangosa, sibilans; inspiratio acuta dolens; respiratio parva, frequens, erecta, cum summo molimine; hinc circulatio sanguinis per pulmones difficilis; pulsus mire & cito vacillans; angustia summæ; cita mors. Estque hæc una ex iis, quæ funestissimæ, nec externa dant signa: quo vero propius glottidi & epiglottidi malum, eo sane magis lethale.

Agitur jam hac paragrapho de illa anginæ inflammatoriæ specie, in qua sola aspera arteria in interna sua membrana afficitur, illæsis reliquis partibus, quæ respirationi & deglutitioni inserviunt. Notum autem est ex Anatomicis & Physiologicis, asperam arteriam ex segmentis cartilagineis orbicularibus constare, postica parte abscissis, atque ibidem membrana valida completis, & inter se connexis vinculo musculofo forti. Simul etiam constat, totam internam asperæ arteriæ superficiem lævi & lubrica membrana obduci, ut aer semper hians hac fistula libere ire & redire possit. Ubi ergo inflammatur hæc membrana, communes omni inflammationi effectus sequuntur, tumor, calor, dolor, febris (de quibus vide §. 382.): verum præter febrim acutam externa nulla signa aderunt, uti ex dictis facile patet. Dolor acutus quidem ab ægris percipitur, sed non adeo distincte locum dolentem indicare possunt, cum sæpe inflammatio per notabilem longitudinem internæ membranæ asperæ arteriæ diffundatur. Præcipua ergo signa talis anginæ habentur ex functionibus læsis ipsius partis affectæ. Verum asperæ arteriæ præcipuus usus est, ut aerem inspiratum & expiratum transmittat libere tam ad respirationem peragendam, quam ad formandam vocem. Ubi ergo inflammatorio tumore hic nato angustatur asperæ arteriæ cavum, nec libere, ut solebat in sanitate, ingredi potest aer in pulmonem, neque commode inde iterum exire. Hinc vox acutior redditur, & cum sibilo aer ex pulmone expulsus per angusta hæc loca transit. Cum autem inflammata hæc membrana sicciior reddatur dum vasa majora immeabili sanguine distenta comprimunt

vicina minora exhalantia, vox clangosa fit, uti alia occasione in Commentariis §. 609. §. & 739. demonstratum fuit. Quia autem in inspiratione, dilatato pectore, aer in pulmonem ingrediens ejus vesiculas inflat, simulque asperam arteriam ejusque ramos, bronchia dictos, elongat, distrahitur inflammata hæc membrana, atque inde dolor acutus inter inspirandum nascitur. Verum & expiratio impeditur, dum aer ex pulmone per angustatam inflammatorio tumore asperam arteriam minori copia transire potest, adeoque requiritur, ut majori celeritate exeat. Patet hinc ratio, quare in hoc morbo respiratio parva & frequens sit, atque erecta cervice cum summo molimine fiat. Hæc est illa respiratio, quæ conspicua & sublimis Hippocrati vocabatur, & pro pessimo signo in morbis habebatur, uti alia occasione ad §. 734. dictum fuit.

Verum ut in homine nato sanguis ex corde dextro in sinistrum venire possit, debet per pulmonalis arteriæ angustias in venas transire, atque ut hic transitus libere fiat requiritur pulmonis dilatatio per aerem inspiratum. Cum ergo illa impediatur in hac anginæ specie, difficilis erit per pulmonem sanguinis circulatio, unde pulmo incipiet infarciri sanguine a corde dextro expulso, minor copia sanguinis veniet in cor sinistrum, adeoque nec ex corde sinistro in aortam projicietur talis sanguinis quantitas, quæ dilatandis arteriis sufficit: hinc pulsus mire & cito vacillabit, & ob impeditum sanguinis liberum per pulmonalis arteriæ fines transitum summa nascetur anxietas (vide §. 631.); & tandem infarcto sanguine immeabili pulmone suffo-

cabitur circulatio, & cito mors veniet. Optime jam notaverat *Galenus* (e), quod, quicumque ex vehementi angina suffocantur, parvum habent & rarum pulsum; ubi vero jamjam morituri sunt, crebrum atque inaequale. Videtur & *Hippocratem* (f) similem anginae speciem notasse, quam ex calida & nitrosa defluxione ortam voluit, arteriam (asperam) exulcerante. In hoc morbo enim dicit, quod *Orthopnoea* oboritur, siccitasque multa, & quae sub conspectum cadunt gracilia comperiuntur. Posteriores quoque cervicis tendines contenduntur, ac tanquam in tetano intendi videntur. Vox quoque abrupta est, & spiritus parvus, spiritusque retrahio densa & violenta oboritur. His arteria ulceratur, pulmo incenditur, neque externum aerem introducere queunt. Patet enim ex hac descriptione asperam arteriam affectam fuisse, neque ullum tumorem inflammatorium in faucibus apparuisse. Monuit enim optime *Galenus* (g) in Commentariis suis in hunc textum, graciles vocari partes conspicuas, non quod natu-

ralem torositatem non haberent, verum tantumideo, quia nullus praeternaturalis tumor in illis observatur, ut in aliis anginae speciebus fieri solet.

Funestissimam autem esse anginam, ex dictis factis patet, cum tantum discrimen adsit, ne aucto tumore inflammatorio subito suffocetur aeger; atque eo magis lethalem & citius, quo magis versus superiora asperae arteriae haerit malum; ibi enim, imprimis circa glottidem, major est fistulae huius angustia, adeoque a parvo etiam tumore obturari integre poterit. Summo ergo jure *Hippocrates* (h) dixit: Anginae gravissimae quidem sunt, & celerissime interimunt, quaecunque neque in faucibus, neque in cervice quidquam conspicuum faciunt, plurimum vero dolorem exhibent & orthopnoeam. Haec nempe & eodem die, & secundo & tertio & quarto strangulant. Imo absolute lethalem damnassee videtur talem anginam *Celsus* (i), dicens: Neque is servari potest, qui sine ullo tumore febricitans strangulatur.

§. 802. **S**I larynx imprimis acute inflammatur; & sedem habuerint malum in musculo al-
bo glottidis, & simul in carnosus ei claudendae inservientibus, oritur dirissima, subito strangulans. Angina, Signa ut priora (801.); dolor in elevatione laryngis ad deglutitionem ingens, auctus inter loquendum atque vociferandum; vox acutissima, stridula; citissima, cum summis angustis, mors. Estque haec, sine signis externis, omnium pessima.

Suprema asperae arteriae pars, cartilaginibus cricoidea, thyroidea, arytenoideis, epiglottide, & ligamentis atque musculis annexis constans, larynx vocatur, cujus orificium, in faucibus patens pone linguam, unica via est, quae aerem in pulmonem admittit & emittit. Simul etiam loquela & vario vocis modulamine inserviunt haec partes, dum per musculos glottidis apertura dilatatur vel angustatur, uti ex Physiologicis constat. Si ergo membrana internam laryngis cavum investiens, vel musculi claudendae rimae glottidis inservientes, inflammantur, patet facile, in quanto discrimine versentur aegri, cum a levi etiam hic nato tumore suffocatio lethalis imminet. In praecedenti paragrapho dictum fuit, anginam ab inflammata pulmonali fistula natam eo periculosiorem esse, quo proprius glottidi & epiglottidi haereat malum, quanto magis ergo, si circa ipsam glottidis rimam. Signa similia sunt, ut in praecedenti anginae inflammatoriae specie, cum & in hac angina liber aeris per fistulam pulmonalem transitus impediatur, atque pariter externa signa nulla adsint, cum aperto ore, & depresso lingua, epiglottidis extremum tantum appareat; glottidis vero rimam raro vel nunquam conspici possit.

Bina tamen sunt, quibus haec anginae species a praecedenti distingui potest. Vox nempe acutissima & stridula; & dolor ingens, cum inter deglutendum larynx elevatur. Novimus enim, vocis tonum graviolem vel magis acutum a variata magnitudine rimae glottidis & diversa celeritate aeris efflati pendere; quod etiam in instrumentis musicis, quae inflantur, imitati sunt Phonurgi. Cum ergo vel tumore membrana interna laryngis, vel inflammatis musculis, qui claudendae glottidis rimae inserviunt, illa angustetur: vox tandem acutissima fieri debet, & ingrato stridore displicens, qualis in cantoribus observatur, dum in nimiam altitudinem elevare vo-

cem conantur, tonos acutissimos formaturi; rubra enim & turgida, imo quandoque livida fere facie, suffocationem imminentem ob nimis arctatam glottidis aperturam, testantur. Praeterea cum tales aegri omni molimine respirationis instantem suffocationem avertere conantur, tanto majori celeritate ex pulmone per rimam glottidis pelli debet aer, quanto magis arctatum fuerit hoc spatium; unde iterum vocis acumen augetur. Ex his simul patet, quare inter loquendum & vociferandum dolor adeo angeatur, dum nempe aer majori impetu, & velocitate per loca haec angusta & inflammata pellitur.

Illo autem tempore, dum deglutienda in pharyngem detruduntur, magna celeritate larynx attollitur, dum simul lingua, hoc tempore postica faucium urgens, retrorsum inclinat epiglottidem, sicque binis his actionibus simul concurrentibus cavetur, ne aliquid ex deglutendis in rimam glottidis delabi possit. Non mirum ergo, acutissimum dolorem sentire inter deglutendum, dum inflammata larynx adeo velociter sursum elevatur. Quamvis autem elevata larynge sequi debeat illi adhærens fistula pulmonalis, adeoque & inter deglutendum dolor augeri, dum illa inflammata fuerit; tamen longe magis videtur moveri larynx, quam ipsa aspera arteria inter deglutendum, uti apparet si digiti inter deglutendum parti colli anteriori applicentur, ubi & larynx & aspera arteria tangi possunt.

Patet ergo, binas has anginae species plurima signa communia habere, & si inflammatio in asperae arteriae partis superioribus haereat, difficulter distingui posse. Praecipuum vero discrimen dare vocem illam acutissimam & stridulam, dum larynx inflammata est. Quamvis enim & arteria aspera inflammata ob arctatam viam acutior vox reddatur, tamen dum aer ex pulmone expulsus hoc obstaculo retardatur, minori celeritate per glottidis rimam exit,

(e) De Pulsibus ad Tyrones cap. ultimo Charter. Tom. VIII pag. 13.

(f) De Vitis acutor. Charter. Tom. XI. pag. 173.

(g) Ibidem.

(h) In Prognost. Charter. Tom. VIII. pag. 317. Coac. Prax. N. 363. ibid. pag. 311. & N. 376. pag. 363.

(i) Lib. II. cap. 6 pag. 55.

exit, adeoque non adeo acutus erit sonus. Cæterum licet quis in distinguendis binis his anginae inflammatoriae speciebus hallucinaretur, non adeo multum mali inde metuendum foret, cum ambæ funestissimæ sint, & eandem curationem requirant, uti postea §. 809. patebit. Cum autem in binis illis anginae speciebus, imminente jam suffocatione, facie inflata, oculis sanguine suffusis & prominentibus, lingua exserta, canum a rapidissimo cursu anhelantium speciem referant miseri; hinc præ reliquis *αυτοκτῆς* hic morbus ab auctoribus vocatur, uti antea ad §. 783. dictum fuit.

Patet hinc ratio, quare Hippocrates (l) dixerit (uti alia occasione ad §. 741. monui); *In febribus repente suffocari, neque deglutire posse, absque tumore, malum est.*

Hæ sunt anginae, quæ subitissime homines e medio tollunt; quod & Sydenhamus (m) paucis nunquam horis fieri monet, licet subitæ mortis in hoc morbo causam non adeo tribuat affecto loco, quam copiosæ materiæ febrili in has partes deposti-

tæ, & non satis tempestive adhibitis efficacissimis remediis. Tulpius (n) tamen dolebat, quod in navata pleni habitus, intempesta nocte tali angina correpto, frustra tentasset optima quæque. *Nihil enim non molitum: sed urgentior fuit necessitas, & vehementior ab incluso spiritu strangulatus, quam ut perveniret ipsum vel sanguis mature ex utroque brachio detractus, vel incisa ranula; vel cucurbitulae, gargarisationes, clysteres, cataplasmata, aliæque satis celeriter adhibita.* Similem & casum vidi in homine quinquaginta quinque annorum, cui una cum deglutitione læsa vox acutissima & stridula aderat, cum febre non adeo intensa, frustra tentatis omnibus, paucarum horarum spatio periit. In convivio simili morbo correptum hominem fuisse noverat Celeberr. Boerhavius; dumque convivæ joci causa acutam vocem fingere miserum putabant, defecit, antequam ullum remedium adhiberi potuerit. Interim tamen rarius occurrunt funestissimæ illæ anginae: longe frequentiores illæ observantur, de quibus sequentibus paragraphis agendum erit.

§. 803. **S**I soli muscoli elevando ossi hyoidi, & laryngi servientes inflammantur valide, signa evidentia sunt hæc: respiratio satis libera; deglutitio in prima actione suæ exercitationis acutissime dolens; tum signa inflammationis in genere; & eadem in iis musculis, qui apparere examinanti possunt.

Vidimus antea, in deglutitionis actione elevari laryngem: sed & os hyoidis una cum ipsi annexis attollitur, imprimis per styloceratohyoideos musculos. Ubi ergo hi muscoli, vel & alii huic actioni exercendæ destinati (o), inflammantur, patet facile acutissimum dolorem nasci debere. Occurrunt tales anginae, & longe frequentius quam priores §. 801. 802. recensitæ, in quibus ægri, dum deglutitionem minitantur tantum, præ doloris acerbitate toto corpore convelluntur. Cum autem illi muscoli profundius recondantur, inspectis faucibus nullus sæpe tumor apparet: si nempe in his solis malum hæserit. Neque in colli exterioribus aliquis tumor conspicuus adest ob eandem rationem. Plerumque tantum in uno latere talis affectus hæret; saltem sic in illis observavi, quos hac angina laborantes tractavi, & quandoque decursum dolentis musculi inflammati ægri indicare norunt, saltem in initio morbi: postea enim sæpe contingit, ut & ad alia loca propagetur inflammatio. Distinguitur autem hæc anginae species a præcedentibus facile, quod respiratio satis libera hic maneat, neque acuta adeo aut clangosa vox sit. Quamvis autem non adeo funesta sit hæc anginae species, ac priores illæ, tamen non caret periculo; non tantum ob deglutitionem impossibilem, verum etiam quia periculosa metastasi sæpe in pulmonem vertitur morbus: de qua re postea adhuc quædam dicenda erunt. Saltem in illis, quos hac anginae specie laborantes vidi, inveni subito plerumque, & absque bonis signis evanescere dolorem, & deglutitionem liberrimam reddi; sed succedere orthopnoeam, stertorem ingratum in pectore & mor-

tem. Si vero evaderent, non nisi cum magna difficultate & pessimis symptomatibus eluctabantur tales ægri. In homine illo, cujus mentio facta fuit §. 799., hæc anginae species aderat, & in sinistro latere colli dolentem plagam demonstrabat, quæ suo decursu a processu styloideo ad laryngem tendebat: nullo tamen tumore vel in faucibus vel in collo apparente. Quamvis autem primis duodecim horis nulla febris adesset; illico valida venæ sectio institueretur, ter etiam repetita in hoc agro, licet sexagenario, clysmata applicarentur omni trihori, cucurbitis, nuchæ applicatis, revulsio tentaretur; totum collum mollissimis cataplasmatibus obvolveretur, semicupio uteretur sæpius ex emollientissimis herbis cum aqua & lacte dulci decoctis, similibusque continuo os internum collueret; frustra fuerunt omnia. Sed circa initium quartæ diei lætabatur miser, quod liberrima jam foret deglutitio, avidissime potum oblatum assumens. Verum dolor aderat in pectore cum stertore; febris augebatur; & eadem die quinta post meridiem hora periit. Similes alios casus vidi, & inter illos quosdam adhuc citius lethales: sicque didici, & hanc anginae speciem, licet respiratio libera maneret, ancipitem admodum esse; neque sine ratione in Coacis (p) haberi sequentia: *In angina omnia perniciose sunt, quæ non manifestum dolorem faciunt.* Simul etiam patet, has anginas non ideo funestas esse, quia deglutitionem lædunt (hoc enim, uti in sequentibus patebit, longe diutius tolerari potest); verum tunc lethales fieri, quando mala, & frequenti in his anginis, metastasi in pulmonem vertitur morbus.

§. 804. **Q**Uando autem sola pharynx eodem infestatur malo, signa specifica sunt, inspectis faucibus apparentia; respiratio satis commoda; deglutitio dolens, impossibilis; materies deglutienda per nares rediens; eadem in asperam arteriam pulsa, & tussim violentam excitans; hinc defectus cibi, potusque ingerendi; exsiccatio & exasperatio omnium humorum in corpore; febris non adeo intensa; major morbi duratio ante illatam mortem.

I 2

Vidi-

[l] In Coacis Prenot. N. 178. Charret. Tom. VIII. pag. 867. [m] Sect. VI. c. 7. pag. 377.
[n] Observat. Medicar. Lib. 1. cap. 51. pag. 89. [o] Vide de his Heron. Boerhaviæ Institut. Medic. §. 70. 71.
[p] Num. 376. Charret. Tom. VIII. pag. 873.

Vidimus jam præcedentibus tribus paragraphis, quam symptomata comitentur anginam inflammatoriam, dum pulmonalem fistulam, ejusve extremum, laryngem vocatum, vel & musculos laryngem attolentes deglutitionis tempore, occupat. Sequitur jam ut consideremus illa quæ fiunt, dum idem vitium in tubo, deglutita in ventriculum deducendo, obtinet: atque ultimo videndum, quid fiat, si tonsillæ, uvula, aut velum pendulum palatinum cum suis musculis, inflammata fuerint; quas partes omnia, quæ deglutientur, tangere debent, antequam in pharyngem & œsophagum venire possint. Hac autem paragrapho agatur de illis, quæ observantur, quando pharynx, aut illi continuatus œsophagus, inflammantur.

Fauces autem, sive pharyngem, vocamus illud spatium, quod pone velum pendulum palatinum, uvulam, tonsillas apparet, superius terminatum narium foraminibus pone velum pendulum palatinum patulis, posterius vertebri colli & musculis illis incumbentibus, inferius continuatum œsophago, cui ab anteriore parte larynx adjacet. Anterior vero pharyngis cavum apertum est, sic tamen ut tonsillæ, velum pendulum, & uvula hanc aperturam pro parte tegant; reliquum vero, quod his partibus non occupatur, in oris cavum patet. Totum hoc spatium investitur membrana, quæ tunica, nares internas & palatum tegentis, propago est. Fibras autem musculosas accipit pharynx varias a partibus ipsi contiguas, quibus a loco unde oriuntur nomen datum est; ut glossopharyngæ, thyropharyngæ, cricopharyngæ, stylopharyngæ &c. quæ illud cavum pharyngis dilatant &c. pro variis usibus in deglutitione perficienda, uti in Physiologicis demonstratur (q). Poterit ergo pharynx considerari tanquam latior infundibuli pars, antè apertam, œsophago continua: ubi autem pharynx in tubum terebrem aquabilem definit, ibi non amplius pharynx, sed œsophagus, vocatur.

Ubi ergo inflammatur pharynx, poterit aperto ore conspici posterior ejus pars, quæ vertebri colli incumbit, adeoque detegi morbus. Verum etiam ex functionibus laxis idem cognoscitur. Pharyngis enim usus est, admittere cavo suo cibos & potus, & dein eosdem per œsophagi tubum in ventriculum demittere. Cum ergo sola pharynge inflammata in spirabilibus organis nullum vitium adsit, respiratio satis commoda erit, sed deglutitio dolens; imo & impossibilis sæpe omnino, dum inflammata hæc loca a transitu deglutientium, & musculorum illis adhaerentium actione, irritantur: unde repellentur illa, quæ in fauces propulsa fuerunt; neque œsophagum ingredi poterunt. Verum ex pharynge patet via in nares, æque ac in oris cavum: unde frequenter in hac angina specie, dum deglutienda huc pervenerunt, convulsis his partibus præ doloris acerbitate per nares redeunt: cumque laryngis rima hic patula sit, subita tali expulsiōe facta caveri nequit, quin & quadam ex deglutientis in illam decidant; unde violentissima & suffocans fere tussis oritur; sic ut agri, semel has molestias experti, vix postea au-

deant tentare deglutitionem. Defectus hinc cibi potusque ingerendi nascitur; adeoque nutrimenti defectu, & liquidi penuria, tabescit corpus & exsiccatur. Cum autem §. 80. demonstratum fuerit, humores nostros sanos post abstinētiā a cibo & potu per viginti horas naturam adipisci putredinis incipientis; patet, talis angina effectum esse, ut exasperentur humores omnes in corpore: simul hinc patet, magnam curationi difficultatem accedere: illa enim inflammationis cura, quæ per resolutionem fit, hic imprimis tentanda est; cum reliqui inflammationis exitus in his locis adeo periculosi sint, uti postea patebit. Verum ut inflammatio resolvendo curari possit, requiritur, ut diluens vehiculum adsit, & humores blandi sint (vide §. 386.): quæ bi-na difficillime obtineri poterunt, dum deglutientis transitus in ventriculum impeditur.

Plerumque tamen non observatur adeo intensa febris in hac angina specie, ac in illis, quæ præcedentibus tribus paragraphis enumerata fuerunt: cumque libera hic maneat respiratio, non adeo subitæ mortis periculum est, cum balneis, fomentis, gargarismis, clysmatibus &c. liquida ingeri possint, uti postea in curatione dicetur; sicque caveri nimia exsiccatio, & nutrimenti defectus utcumque suppleri. Unde Hippocrates (r), postquam damnaverāt tanquam perniciosissimas illas anginas, in quibus nec in faucibus nec in collo quidquam conspicuum appareret, subjungit sequentia: *Quæcunque vero in cæteris quidem similiter dolorem exhibent, tument vero, & in faucibus rubores excitant, admodum quidem exitiales, prioribus tamen diuturniores sunt, si ingens rubor fuerit.*

Ubi autem inflammatio non in pharynge, sed in continuato ipsius œsophagi tubo hæret, omnia similia sequuntur mala. Locus autem affectus oculis non patet, sed acri dolore, dum deglutita huc pervenerunt, norunt illum satis indicare agri. Ubi autem superior pars œsophagi inflammata est, dolor sentitur non tantum illo tempore deglutitionis, dum ex pharynge deglutienda huc veniunt, verum etiam dum in prima deglutitionis actione larynx attollitur, uti ex situ cognito harum partium facile patet. Dolentem autem ab inflammatione œsophagi a deglutitis sic irritari, ut per nares illa repellantur denuo, jam notaverat Galenus (s), ubi de hujus partis affectibus agit; monetque, illud symptoma adesse, sive ab adjacentibus tumoribus angustatus fuerit, sive inflammatione affectus ipse, propria angustia, non a vicinis partibus acquisita, torqueatur. Hæc autem imprimis signa hujus mali posuit (t). *Gravissimus dolor inter deglutendum infestat, accedente difficili transitu; præsertim si supinus jacens ager quidpiam deglutire conetur.* Monet autem eodem in loco, sitim adesse, & multi caloris sensum, & febrim non adeo calidam, quæ siti proportionem non respondet. Cum autem œsophagus in suo decursu vertebri incumbat, addidit, omnes, qui dolorificum in hac parte affectum habent, dorsi quoque dolores sentire.

§. 805. **S**I vero tonsillæ, uvula, velum membranofum pendulum, musculi ejus quatuor pterygostaphylini, inflammantur valide, tum fiunt fere eadem ac in priori (804.); respiratio incommoda, difficilis, per nares nulla, vel parva, per fauces angusta; materies deglutienda ob angustias & summos dolores per os rediens; excreatio perpetua; pituitæ ad cava tonsilla-

[q] Vide de his H. Boerh. Instit. Medic. §. 70. 71. 72. [r] In Prognosticis Tom. VIII. pag. 672.
[s] De Locis Affectis Lib. V. cap. 3. Chancer. Tom. VII. pag. 690. [t] Ib. d. pag. 691. 692.

illarum stillicidium perpetuum, copiosum; dolor acutus in aure interna, & via eo tendente a faucibus; crepitatio in aure dum deglutitio fit; surditas sæpe perfecta. Hoc mali genus hodie a lue gallica frequens, & valde metuendum.

Omnium frequentissima est hæc angina species &, cæteris paribus, præcedentibus longe minus periculosa, quamvis sæpe satis molesta. Ubi hiant ore, & dorso postremo linguæ depresso ope specilli, fauces inspiciuntur, apparet velum pendulum palatinum, uvulam in medio pendulam habens, & ex fundo laterali ad postrema linguæ assurgunt binæ columnæ anteriores, utrimque una arcus satis angustos formantes, in quorum medio uvula pendet. Retro, post columnas anteriores, duæ aliæ posteriores similes assurgunt in arcus, & in uvulam abeunt, & superius cum prioribus & anterioribus fere evanescent. In medio intervallo inter anteriores & posteriores columnas tonsillæ locantur utrimque. Si jam inflammatio unam, vel plures ex partibus descriptis, occupet, impediatur deglutitio; quia ad illam libere peragendam requiritur, ut velum pendulum tendi & explicari possit quaquaversum, sicque impedire deglutiendorum per nares expulsionem. Verum & uvula varios motus ope suorum musculorum deglutitionis tempore exercet, uti ex Physiologicis patet. Ex quibus omnibus evidens est, deglutitionis actionem lædi debere, dum partes memoratæ inflammantur. Sed & respiratio difficilis erit si partes illæ multum intumuerint; nam aer ore inspiratus per illud spatium debet transire, quod inter radicem linguæ, tonsillas, velum palatinum & uvulam interjacet, adeoque, admodum imminuto a partibus inflammatis & tumentibus hoc spatio, respiratio incommoda fiet. Cum autem productio membrana internæ narium veli penduli palatini posticam partem tegat, valida inflammatione hic nata tumebit & narium membrana, sicque narium aperturam in faucibus multum minuet, imo aliquando integre obturare poterit; uti in catarrho laborantibus quandoque observatur. Cum autem rarissime sic occludatur ab his partibus tumentibus faucium apertura, ut aeris omnis omnino aditus intercludatur; hinc respirare adhuc possunt ægri, sed cum molestia. Patet hinc etiam, quare minus periculosa sit hæc angina species, cum deglutitionem longe magis quam respirationem lædere soleat; cumque omnes hæc partes aperto ore conspici possint, hinc communi consensu omnes Medici minus periculosas statuerunt illas anginas, in quibus tumor & rubor manifeste apparebant in faucibus.

Nullæ autem partes ex memoratis sæpius afficiuntur quam tonsillæ; nullæ majorem tumorem facere observantur, dum inflammatae sunt. Tonsillæ autem tumentes non tantum in faucibus conspici possunt, verum etiam in colli exteriori parte sub maxillæ angulo manifeste sæpe protuberant. Atque hæc fuisse ratio videtur, quare tanquam perniciosissimas damnaverit Hippocrates (uti antea dictum fuit) anginas, in quibus nec in faucibus, nec in collo, aliquid conspicuum apparet: frequentissime enim in minus periculosa hac angina specie tonsillæ in tumorem elevantur. Cum autem tumentes tonsillæ & extrorsum partes attollere possint, & versus oris cavum prominulæ inveniantur, minus periculum est, ne vicina laryngis apertura ab his tumentibus obturetur. Unde etiam videtur Hippocrates minime lethalem hunc morbum pronunciasse. Ubi enim de-

scribit varias anginae species (u), habet sequentia: *Alia angina. Linguae pars posterior inflammatur, claustrumque subgutturæ, neque salivam, neque aliud quid deglutire potest, sed si coactus fuerit, ei per nares effluet &c.* Deinde jubet collo & maxillis cataplasma ex farina in vino & oleo cocta applicare, & panes calidos: ut plurimum enim in claustrum subgutturæ suppuratio fit; & si sponte sua ruptum fuerit, sanus evadit; si vero non rumpatur, ubi digito contigeris, an molle fuerit, acuto ferramento ad digitum alligato, perforato. His factis multi convalescunt. Is vero morbus minimum letalis est. Et sequenti capite (x), ubi de tonsillis affectis agit, dicit: si tonsillæ oriantur, sub maxillis ab utraque parte tumor fit, qui foras ad contactum durus est, & tota uvula inflammatur. Postquam autem simili cataplasmate maturatio promota fuerat, addit: ubi vero tubercula mollia tibi videbuntur, intus contacta, scalpello pertundito. Quædam autem etiam sponte sua subsident. Ex quibus patet, utraque tonsilla & uvula simul inflammatis, adeoque maxime angustato loco illo, per quem aer ore attractus transire debet, tamen morbum sustinere posse ægros ad suppurationem perfectam usque, imo & quandoque sponte subsidere posse tales tumores. Videtur etiam ex hoc loco admodum probabile esse, quod tonsillarum tumores quandoque exterius pertuderit Hippocrates in collo, dum penitus maturi erant: simpliciter enim hic dicit, scalpello pertundendos esse; cum in priori casu, dum interius pertundendus erat locus suppuratus, ferramento acuto ad digitum alligato hoc faciendum jussit. Tunc autem talis sensus loci illius foret, ut postquam tubercula mollia viderentur, digito ori immisso leviter pressa, ut extrorsum magis prominere, exterius aperirentur scalpello. Constat autem observationibus Medicis, tonsillas suppuratas quandoque extrorsum tumere in collo, atque ibi sponte rumpi, vel lanceola pertundi; frequentius tamen in interioribus idem contingere, quia & continuo madent & foventur hæc loca, & crassa cute non teguntur.

Patet autem satis, discrimen in hac angina specie varium esse, prout vel plures partes simul affectæ fuerint, vel in majorem tumorem elatae; ubi enim v. gr. ambæ tonsillæ simul tument, maximæ nascuntur angustiae. Frequenter tamen in unius lateris tonsilla morbus incipit, quandoque &, levato morbo resolutione vel suppuratione, oppositi lateris tonsilla dein similiter afficitur. Aliquando levis & superficialis tantum inflammatio hæc loca occupat, uti in catarrhosis harum partium anginis observatur; quandoque & valida inflammatione tument admodum. Interim tamen minime desperandum est, licet etiam in magnum tumorem attolantur hæc loca: raro enim inde mortuos vidi; & tantum fere illos, quibus ad vicinam laryngem propagabatur inflammatio; vel in pulmonem vertebatur morbus, dum mala metastasi deglutitioni redibat libertas, sed oppresso eodem tempore vi morbi pectore. Constat enim quotidianis fere observationibus, quotannis nasci quibusdam hominibus tales anginas, & quidem suppuratas sæpius: imo novi tales, quibus bis in anno, vere nempe & autumnæ, hic mor-

morbis contingere solet; nisi vertente anno venæ sectione adhibita, vel purgante antiphlogistico sumto, caverint.

Febris autem tales anginas comitantis diversa intensitas multum ad Prognosin determinandam facit. Quandoque enim levis febricula præcedit: cessans, ubi inflammari coeperint hæc loca: tuncque semper leviores solent esse angina. Aliquando pergit hæc febris, licet jam versus hæc loca materies inflammatoria deposita fuerit; atque illæ graviores sunt. Dictum fuit ad §. 593. febrem in alium morbum desinere, dum materiam criticam in vasa quædam obstrueta, dilatata, vel rupta deponit, sicque maculas rubras, pustulas, erysipelas, phlegmonem &c. producit. Ubi ergo tali depositione facta pergit febris, novimus, nondum integram separationem materię criticę factam esse; adeoque metum esse, ne ad vicina loca, magis periculosa, ruat; vel in jam affectas partes denuo deponenda multum augeat præsens malum: vel etiam hoc designat, validam inflammationem in his locis natam esse, quam tunc febris comitatur semper. Leviozem enim inflammationem non afficere sic corpus, ut febris fiat in toto, sed tantum in parte, alia occasione in Commentariis §. 371. demonstratum fuit. Videtur autem & Hippocrates (y) hoc monuisse, dum dicit: *Ubi fauces agrotant, vel tubercula in corpore exoriuntur, excrisiones spectare oportet: si namque biliosæ sint, corpus simul agrotat. At si sanorum excrisionibus similes exstiterint, tutum est, corpus nutrire.* Ex urinz autem rubore calorem internum cognosci, §. 673. probatum fuit.

Consideranda jam sunt præcipua symptomata, quæ occurrunt, dum enumerata in textu partes inflammantur valide. De incommoda & difficili respiratione, uti etiam de deglutitione laesa, jam dictum fuit. Pituitæ autem ad cava tonsillarum stillicidium perpetuum & copiosum, & excreatio frequens, in hac angina specie imprimis molesta sunt. Velum pendulum palatinum, uvulam, linguæ radicem cryptis mucosis plena esse, ex Anatomicis notum est; & imprimis tonsillas, quæ membrana mucosa convoluta constantes magnam copiam muci præbent, quo deglutienda inuncta & lubricata facilius per pharyngem & oesophagum transire possunt. Dum ergo inflammata tonsillæ in tantos sæpe tumores elevantur, dilatata hæc vasa, & inflammatorio dolore irritata, majorem copiam muci exprimunt. Eundem enim effectum sequi & in aliis corporis partibus sic affectis observatur. Ita in ophthalmia laborantibus perpetuum & copiosum lacrymarum stillicidium adest: in coryza, leviter inflammata membrana narium interna, magna copia liquidi de naribus depluit &c. Auctur autem pituitæ illius copia, quia ob dolorem deglutitio impedita est; unde vel hiant ore continuo destillat, vel circa fauces accumulata invitos agros cogit, ut deglutire tentent summo cum dolore, irritatis partibus a copia & tenacitate aggesti muci. Quantam autem doloris acerbitem patiantur miseri ægri, dum coguntur inflammatis his partibus deglutitionis nixum facere, in se ipso expertus fuit Celeberrimus Monro (z), qui hac angina specie laborans, plurimis etiam anomalis symptomatibus stipata, fatetur, quod non potuerit evitare frequentem salivæ & muci degluti-

tionem, licet omni cum cura caveret; unde tantus nascebatur dolor, ut ad singulos deglutitionis nixus totus lectus concuteretur a valido tremore corporis, & largo sudore maderet cutis. Hinc, licet doloris satis patiens foret, cogeatur de lecto surgere, & antrorsum inclinato capite, oreque aperto, dimittere salivam, ut evitaret intolerabiles cruciatus. Perpetuum illud copiosæ pituitæ stillicidium in similibus anginis videtur effecisse, ut Veteres Medici anginarum causam materialem posuerint hanc pituitam quam a capite defluere credebant. Sic dixit Hippocrates (a): *Oritur autem angina, quum pituita, in capite agitata, deorsum confertim fluxerit, & in maxillis ac circa cervicem consistit.* Hic salivam deglutire non potest; violentè autem respicit, ac sterit, ac internum etiam eum febris detinet. Et paulo post addit sequentia: *Tonsillæ autem, & partes sub lingua sitæ, gingivæ, & lingua, & quæcunque hujusmodi hoc loco consistunt, ille omnes partes a pituita agrotant. Pituita autem ex capite descendit &c.* Ex dictis hætenus patet, pituitam illam effectum potius morbi esse quam causam.

Alterum symptoma, quod hanc angina speciem comitari solet, est dolor acutus in aure interna, & via eo tendente a faucibus: tuba nempe, Eustachiana dicta, quæ est canalis partim osseus, partim cartilagineus, partim membranaceus, uno suo extremo, osseo nempe, in tympani cavum patens in aure interna, altero vero & latiori aperitur ad latus internum alæ internæ processus pterygoidei ossis sphænoidis, a latere foraminis postici narium ejusdem lateris supra velum palatinum. Unde etiam, dum ore aperto per solum os, non per nares, fortiter & velociter aerem efflare conatur homo, apertura tubarum Eustachianarum quandoque in conspectum veniunt, dum foramina postica narium clauduntur, sursum elato, simulque retrorsum tracto, velo pendulo palatino. Quin imo & excogitatum fuit instrumentum, per quod canalis incurvati ope posset tentari injectio in tubarum Eustachianarum orificia (b). Interna autem harum tubarum superficies cingitur simili membrana, ac est illa, quæ nares internas tegit, cujus propago esse videtur. Ubi ergo velum pendulum palatinum & uvula, harum tubarum aperturis adeo vicina, inflammantur; facile patet ratio, quare & malum ad has partes pertingat, & dolor acutus in aure interna & toto tractu tubæ Eustachianæ percipiatur. Cum autem & muscoli mallei, quorum ope membrana tympani introrsum trahitur, & cavum tympani minuit, his tubis inferantur, illasque eodem tempore dilatent, ut compressus in cavo tympani aer libere hac via exire possit, patet, quare crepitatio in aure interna percipiatur, dum deglutitionis actione moventur partes illæ inflammatae. Ubi autem membrana interna harum tubarum inflammata sic tumet, ut cavitas obturetur, vel vicinus tubarum orificiis tumor illa sic compresserit, ut liber aeri transitus denegetur, surditas sæpe perfecta oritur. Observavit ab hac causa natam surditatem Valsalva (c) in Patricio viro, laborante polypo narium. Quo enim magis crescebat polypus, ad uvulam usque extensus, eo magis comprimebat harum tubarum orificia; unde in dies auditus minuebatur, tandemque omnino surdus evasit æger. Longe cer-

(y) Aphor. 11. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 32.
(z) Medical Essays Tom. III. cap. 24. pag. 141.
(a) De Morbis Lib. II. cap. 1. Charter. Tom. VII. pag. 533.
(b) Académ. des Sciences P. An. 1721. hist. pag. 53.
(c) De Aure humana cap. 4. §. 10. pag. 92.

certius autem eadem res constitit in plebejo homine, cui ulcus in sinistra parte veli penduli supra uvulam natum sic eraserat has partes, ut ulceris cavum cum extremo sinistrae tubae orificio communicaret. Quoties enim turunda ulceris cavitati intrusa obturabat tubae aperturam, toties illico surdus erat aure sinistra, & manebat toto tempore, quo turunda in hoc loco haerebat; amota vero turunda, pristinum auditum recuperabat statim.

Verum nata in angina inflammatoria surditas ab hac causa tollitur, sedata inflammatione; saltem ut plurimum. Per plures enim dies, dum suppurabatur talis angina, surditatem persistisse novi; rupto abscessu tamen, restitutus iterum auditus.

§. 806. **Q**uod si omnes hae inflammatoriae species (801. 802. 803. 804. 805.) vario concursu, simul aegrum infestent, concluditur facile, eo saeviore fore morbum, quo plures in unum conspiraverint: tumque simul eo plura, & saeviora symptomata eventura esse.

Ex illis, quae paragraphis, in textu citatis, habentur, patuit, anginas inflammatorias commode sic in quinque species distribui, pro variis partibus affectis. Simul enarrata fuerunt illa symptomata, quae comitantur singulas; atque ex illorum observatione habetur harum anginarum evidens Diagnos. Simul etiam ex iisdem poterit erui Prognosis, quae docet, omnium periculosissimas esse illas, quae respirationem impediunt; minus autem discriminis habere reliquas anginas, quae solam deglutitionem, libera manente respiratione, laedunt. Inter illas vero anginas, quae respirationem impediunt, pessima habetur, quae circa laryngem haeret; periculosior inter anginas, deglutitionem solam laedentes, aestimatur illa, quae, absque ullo tumore vel rubore in faucibus conspicuo, acerbissimum dolorem facit in prima deglutitionis actione, ut ad §. 803. probatum fuit. Atque etiam constitit, in prognosi pro generali axioma haberi posse, omnium maxi-

Verum ubi a lue Gallica nata ulcera partes has depascuntur, quandoque contingit erodi tubarum orificia, & concreescere postea, unde incurabilis surditas producit. Quandoque etiam lente proserpente, ut solent, hae ulcera per totam longitudinem tubae Eustachianae pergunt, auremque internam destrunt penitus; foedo ichore per aurem externam stillante in miseris illis, quibus diro hoc morbo fauces exesae fuerunt: de quibus postea in Luis Venerae historia dicendum erit. Sufficit hic notasse, talem surditatem ab hac lue frequenter produci, & valde metuendam esse, cum vix unquam curabilis sit, uti ex dictis facile patet.

me lethales esse anginas inflammatorias, quae nullum tumorem vel ruborem conspicuum habent; reliquas autem, quamvis satis molestas, saepe minus discriminis habere.

Quamvis autem occurrant saepius anginae illae, haecenus descriptae, solitariae; tamen quandoque contingit, inflammationem plures partes simul occupare in ipso etiam morbi initio; aliquando etiam observatur, natam circa hae loca inflammationem latius dispergi, sicque concursum nasci plurium malorum. Patet autem satis, eo difficiliorem curatu fore morbum, & lethali exitu magis funestum, quo plures harum anginarum species simul conspiraverint, simulque eo plura & saeviora symptomata secutura esse. Sequenti autem paragrapho enumerabuntur praecipua, quae in tristissima tot malorum complicatione observantur, antequam mors finem imponat his angitiis, omni humana patientia certe maioribus.

§. 807. **N**AM impedito tum cruoris in jugulares externas, vel per has ipsas compressas, reditu, fit tumor faucium, labiorum, linguae, vultus; linguae exsertio, intorsio, inflammatio; oculorum rubedo, protuberans tumor horrendus; cerebri ob eadem suffocatio; hinc visus, auditus, tactus, hebetes; delirium; hiatus oris; stertor; decubitus impossibilis praesuffocatione; rubor, tumor, dolor, pulsatio, saepe in collo, pectore, cervice, conspicui; unde venae jugulares, frontales, raninae varicosae tument.

Dum in angina inflammatoria respiratio impeditur, pulmo explicari satis nequit; unde cor dextrum non poterit contentum suo cavo sanguinem expedite propellere per arteriae pulmonalis angustias in cor sinistrum; adeoque incipiet accumulari sanguis in pulmone & cordis dextri cavo. Non poterit ergo auricula dextra & sinus venosus dexter evacuari; adeoque & in his cavis fiet sanguinis aggestio. Quare sanguis venosus a toto corpore redux per venam cavam superiorem & inferiorem non poterit ingredi hae cava jam repleta: distendentur ergo & venae. Sed omnis sanguis venosus a labiis, lingua, facie redux per jugularem imprimis externam redit ad cor, dum sanguis a capitis interioribus partibus per jugularem venam internam movetur. Ubi ergo, impedita respiratione, sanguis ubi venas jugulares libere transire nequit, omnia vasa sanguinea, externarum aequae ac internarum capitis partium, distendentur magis magisque; cum arteriae pergant sanguinem adferre, dum interim venae illum reducere nequeunt. Tument hinc fauces, labia, lingua &c. oculi rubebunt sanguine suffusi,

& horrendum in modum protuberabunt, lingua tumens ore amplius contineri non poterit; hinc foedo spectaculo livida & intorta prominebit, spuma simul ex ore prodeunte. Cum autem ob eandem causam vasa sanguinea per encephalon distributa sanguine turgeant, comprimetur mollis encephali pulpa; unde visus, auditus, tactus hebetes fiunt, omnesque cerebri functiones turbantur, tandemque delentur integre. Stertor autem adest, dum viscida spuma totum os, fauces, & pulmo repleti incipiunt, & distentis vasculis sanguineis pulmonis, aerea ejus cava angustantur. Unde miseri aegri omnia eadem patiuntur ac illi, qui laqueo suffocantur: in hoc tamen longe infeliciores, quod lente & per gradus aucta haec mala pati debeant. Ubi autem, non adeo impedita respiratione, partes inflammatae & tumentes vicinas ipsis externas jugulares venas angustant, tunc ab encephalo redux sanguis adhuc satis libere per internas venas jugulares transire poterit; dum interim facies, labia, lingua, oculi turgent admodum. Verum ubi aliquo tempore duravit externarum jugularium venarum

compressio, repletis omnibus vasis sanguineis, quæ externis capitis partibus prospiciunt, omnis sanguis, qui ex vicino corde per arterias carotides pellitur, per internæ carotidis ramos transibit, adeoque omnes cerebri functiones turbabuntur ob nimiam repletionem. Omnia hæc symptomata successive fieri videmus, si in homine etiam sanissimo, colla-ri nimis adstricto, venæ jugulares externæ comprimentur. Cum autem plures venæ colli, cervicis, & superioris partis pectoris, tam ad musculos, quam ad integumenta harum partium distributæ, in jugulares venas se exonerent, patet ratio, quare rubor, tumor &c. per hæc loca dispergantur. Postea in cura anginæ inflammatoriæ notabitur, pro bono signo haberi, si collum & pectus rubeant: sed patebit tunc, hoc tantum verum esse, quando materia inflammatoria, internas partes obfidens, bona metastasi ad exteriora transit, tuncque simul semper adest levamen partium prius obsessarum. In hoc autem casu, dum impedito sanguinis per pulmones transitu, adeoque venarum evacuatione sublata, talis tumor & rubor in collo cervicæ & pectore oriuntur, nullum anginæ suffocantis levamen percipitur, adeoque merito pessimi omnis hoc signum habetur. Ita in Anginosa (d), quæ apud *Bronem* decumbens, prima die jam aderat tumor subruber, durus, in cervicæ & utraque pectoris parte; verum extrema frigida & livida, respiratio sublimis, potus per nares rediens, & deglutitio impossibilis simul aderant; adeoque constabat, non ex bona metastasi, sed ex augmento morbi, hæc symptomata originem traxisse; unde & quinta die perit. Cum autem frontales venæ, & raninæ dictæ sublingua decurrentes, jugularium venarum rami sint, patet facile, quare & illæ varicosæ tumeant.

Omnia autem hæc symptomata in pessimis anginis inflammatoriis observata accuratissime collegerunt Veteres Medici. Ita *Hippocrates* (e) habet sequentia: *A cynanche vocata homo suffocatur, & in faucibus magis urgeri videtur, & neque salivam attrahit, neque aliud quidquam. Et oculi dolent, ac prominent velut strangulatis, & per eos intente (απειρεσις) intuetur, neque eos convertere potest: crebro singultit & exilit, facies & fauces incenduntur, imo etiam collum. Intuentibus vero nihil mali habere videtur, & cernit & audit obtusius, & præ suffocatione non intelligit, neque quid dicat, audiat, aut faciat, sed jacet ore hians salivam effundens. Hæc quum faciat, quinto, aut septimo, aut nono die moritur.* Mirum

forte videri posset, tot & tam gravium symptomatum concursum ab homine tam diu tolerari posse; verum notaverat *Hippocrates* (f), anginas illas, quæ tumorem & ruborem in collo habent, quamvis admodum exitiales, tum diuturniores esse illis, quæ nihil conspicui, neque in faucibus, neque in collo exhibent, atque eodem die, vel & secundo, tertio aut quarto strangulant. Similia & apud *Aretæum* (g) habentur: *Cynanchicis quidem adest inflammatio tonsillarum, faucium, totius oris: lingua extra dentes & labia prominens, saliva effunditur, pituita crassissima ac frigida defluit. Facies rubicunda & inflata est: oculi exerti, patentes, valde rubri: potus in nares refunditur: dolores acervi sunt, sed strangulatione vexati obscurius sentiunt: pectus & cor ardent, frigidi aeris desiderium adest; verum admodum exiguum inspirant, donec strangulentur, incluso in pectus transitu.*

Cum autem tanta portio sanguinis corde sinistro expulsi per carotides & vertebrales arterias caput petat, ut unam tertiam totius crediderit *Malpighius* (h) ad minimum æquare, patet ratio, quare impedito sanguinis venosi in cor dextrum transitu facies, oculi &c. magis turgeant, & citius, atque hebetentur cerebri functiones, antequam in reliquo corpore magnæ mutationes adhuc observentur. Unde etiam præcipua symptomata, in anginis inflammatoriis pessimis observata, caput afficiunt. Interim tamen extremorum corporis frigus & livor, quæ deinde sequi solent, satis notant, impediri & per reliquas corporis partes liberum sanguinis transitum. Quia autem omnia abdominalia viscera sanguinem suum venæ portarum tradunt, inde deducendum in venam cavam ascendentem, ob eandem causam ingens impedimentum & tensio circa hæc loca percipiuntur tunc, uti etiam circa pulmonem; adeoque concurrunt binæ anxietatis intolerabilis causæ, uti ad §. 631. dictum fuit. Simul etiam a distentis visceribus infarcto sanguine dolor sæpe adest, quem in anginis merito suspectum habuit *Hippocrates* (i), dicens: *Ex anginis citra judicationem hypochondrii dolor, cum impotentia & torpore oborietur, latenter necat, etiam si valde mansuete se habere putent.* Addit autem citra judicationem, dum quandoque per metastasin materia inflammatoria præcordia occupare posset, levatis faucibus. Verum impotentia & torpor, quæ simul adsunt, satis docent cerebrum a retento sanguine venoso hebetari, adeoque summum discrimen adest.

§. 808. **D**Ecurrit autem omnis Angina consuetum inflammationis generalis iter, easdemque facit, ac patitur mutationes in resolutionem, pus, gangrænam, scirrhum.

In capitulo de Inflammatione dictum fuit, omnem inflammationem habere quadruplicem exitum. Vel enim resolvitur, dum concretum in fluorem reducitur, & stagnantibus restituitur motus, vel in supurationem mutatur, aut gangrænam, quod longe pejus est, vel denique abit in scirrhum, dum nec resolvitur inflammatio, nec separatur a sanis partibus vicinis illud, quod vitali humorum motui, secundum sanitatis leges peragendo, ineptum reddi-

tum fuerat. Omnes ergo illi inflammationis exitus & in angina inflammatoria locum habebunt, nisi adeo præceps fuerit malum, ut strangulet ægrum, antequam adolescere potuerit morbus. Uti jam pro vario exitu diversa requirebatur cura, sic & idem in angina inflammatoria verum est. Omnium optima curatio inflammationis est, quæ resolvendo obtinetur; unde hæc præ reliquis tentanda est, modo alia spes super sit, illam obtineri posse. Imprimis

(d) Epidem. 7. Megrot. 7. Charter. Tom. IV. pag. 275.
 (e) De Morbis Lib. 3. cap. 10. Charter. Tom. VII. pag. 586.
 (f) In Coacis Praenot. N. 181. Charter. Tom. VIII. pag. 271. & in Prognost. ibid. pag. 673. 274.
 (g) Exercitat. Epist. de Cerebro pag. 6.
 (h) Coac. Praenot. Num. 274. Charter. Tom. VIII. pag. 272.
 (i) Ibid. pag. 273.

mis autem hæc curatio requiritur in angina inflammatoria, cum tantum periculum imminet a suppuratione, ob tumorem auctum comprimentem deglutitionis & respirationis organa; atque etiam quia jure metuitur, ne rupto abscessu pus in tracheam

delapsum subitam suffocationem inducat. Quænam notanda sint in hac curatione, sequentibus dicetur paragraphis; atque postea, videbimus, quænam convenient, dum in abscessum, gangrænam, aut scirrhum terminatur inflammatoria angina.

§. 809. **E**Rgo si signa docuerint, anginam esse (801. 802.), confestim examinandum, an pura hætenus inflammatio adsit (382. 383. 384.); tumque citissime per efficacissima remedia (395. ad 402.) tentanda resolutio est (386.). Itaque 1°. cita, magna, repetita missio sanguinis, eoque ut debilitas, pallor, refrigeratio, vasorum collapsus, doceant, vim superstitis non posse augere tumorem & rigiditatem vasculorum, exercenda erit. 2°. valida alvi subductio per purgantia ore hausta, vel clysmatum instar injecta, repetita. 3°. victu, potuque tenuissimo, & lenissimo opus. 4°. nitrosis, subacidisque medicamentis. 5°. vapore humido, molli, tepido assidue hausto: fomentis externis; derivantibus epispasticis, cucurbitis, sinapismis, collo, & pectori, appositis.

Cum illa anginae inflammatoriæ species, quæ vel in ipsa pulmonali fistula, vel circa laryngis superiora sedem habet, omnium pessima sit, & citissime lethalis; efficacissima simul & semel adhibenda sunt auxilia, adeoque & ejus cura præmittitur; quia hæc intellecta facile cognoscitur, quid in reliquis anginae inflammatoriæ speciebus agendum sit.

Solam inflammationis curam, quæ resolvendo fit, hic locum habere posse, facile patet; gangræna enim in his locis, validam inflammationem sequens, lethalis semper est: & cum suppurationem comitari semper soleat augmentum symptomatum, quibus stipatur inflammatio (vide §. 387.), neque hæc poterit expectari: prius enim suffocaretur æger, antequam natus hic abscessus maturefcere posset. Statim ergo examinandum est, an inflammatio adhuc talis sit, ut sperare liceat, illam resolvendo curari posse. Hoc novimus, si recens fuerit morbus, nullaque adhuc signa inceptæ suppurationis, vel natæ gangræne, adfuerint; de quibus videantur illa, quæ in Commentariis §. 387. 388. habentur. Tunc autem pura vocatur inflammatio, quando adfunt illa signa, quæ §. 382. recensentur; quæ notant, in vasis adhuc integris hæere humores, quamvis immeabiles.

Quænam autem requirantur ad inflammationis resolutionem, dictum fuit in cura inflammationis paragraphis hic citatis; adeoque tantum superest, ut videamus, quænam præter generalem inflammationis curationem in ancipiti hoc morbo notanda sint.

Primo. Sanguinis missio hic primum remedium est; cum per illam, minuendo copiam & impetum sanguinis arteriosi, læsio ulterior vasculorum inflammatorum impeditur, & emendatur, quæ jam facta est; simulque, per eandem minuto liquido distendente, restituantur vasis oscillationes elasticæ, quibus materia obstruens attenuari & meabilis reddi possit. Optima etiam sic præbetur occasio, ut contracta vasa, minuto impetu a tergo urgentis liquidi, repellant obstruentes moleculas in vasa majora; uti paragraphis hic citatis demonstratum fuit. Cum autem in hoc morbo adeo præceps discrimen sit imminentis suffocationis, si tumor inflammatorius augeatur, requiritur & cita & magna missio sanguinis; & quidem eo usque, ut tanta debilitas oriatur, ut nullus metus sit, tumorem inflammatorium vel a copia, vel ab impetu humoris vita-

lis, increfcere posse. Ad animi ergo deliquium usque sanguinem mittere conducet; sed præsentem Medico semper, ut dum ex pulsu vacillante, pallore oculorum, labiorum &c. instare animi deliquium viderit, ulteriorem sanguinis vacationem prohibere possit (vide Comment. §. 141.). Si autem recrudescant minacis morbi symptomata, repetenda erit venæ sectio illico, cum nullam moram ferat tam cito lethalis morbus: præstat enim, ut exhaustus sanguine langueat aliquamdiu æger; quam ut suffocetur miserrime. Quia autem tanta sæpe est talium anginarum velocitas, ut inopinato suffocentur ægri etiam illo tempore, dum remedia adhibentur; acerbæ prognosis præmittenda est, ne subita mors audaci, quamvis necessariæ, venæ sectioni adscribatur potius, quam morbi vehementiæ.

Noluit *Ægineta*, validam talem sanguinis missionem adhiberi, sed sæpius & repetitis vicibus hoc faciendum iussit; metuens, ne animi deliquii tempore materia in partem affectam prorumperet, ægrumque strangularet (k). Verum omnia vasa collabuntur, dum instat animi deliquium, adeoque nullus videtur esse metus, affectarum partium tumorem tunc augeri posse. Neque obstat, quod *Hippocrates* (l) extremas vacationes periculosas esse monuerit, agit enim ibi imprimis de minuenda nimia plenitudine hominum athletice valentium; & paulo post (m) differte monuit, ad extremos morbos extrema exquisita remedia optima esse. Imo, licet daretur, periculo non carere talem profusam sanguinis vacationem, tamen ideo omittenda non foret in ancipiti hoc morbo; cum, optime monente *Celso* (n), satius sit anceps remedium experiri, quam nullum. Illo enim loco (cujus antea in Commentariis §. 743. mentio facta fuit) dicit, quandoque morbum desiderare sanguinis missionem, licet corpus vix pati posse videatur; illam tamen tunc tentandam voluit, postquam prius Medicus ostenderit, quam nulla spes sine sanguinis detractione sit, simulque, quantus in hac ipsa metus sit. Deinde addit: idque quam maxime fieri debet, ubi nervi resoluti sunt, ubi subito aliquis obmutui; ubi angina strangulatur &c. Unde etiam in angina curanda (o) iussit, sanguinem mittendum esse; etsi non abundat. Reliqui Veteres Medici omnes citam, magnam, & repetitam venæ sectionem commendarunt in periculosis his anginis; uti patet apud *Hippocra-*

tyatem

[k] *Ægineta* Lib. 3. cap. 17. pag. 39.
[l] *Aphor.* 3. Sect. I. Chart. Tom. IX. pag. 7.
[m] *Ibid.* *Aphor.* 6. pag. 11.
[n] *Lib.* 2. cap. 10. pag. 79.
[o] *Lib.* 4. cap. 6. pag. 198.

eratam (p), Galenum (q), Aretium (r); qui & ex latiore vulnere, & ad animi deliquium usque, salutem sanguinis missionem laudavit; cavendum tamen animi deliquium voluit, quia nonnullos sic perisse observaverat. Similia fere & apud Trallianum (s) habentur, nisi quod videatur ob animi deliqui metum non adeo copiosa, sed repetita tamen venæ sectione, & quidem satis subito, usus fuisse.

Cum autem in his anginis, uti §. 807. dictum est, venæ frontales, jugulares, raninæ, sæpe tumeant, voluerunt quidam, statim illas pertundendas esse, & imprimis raninas, quia sic omnium subitissima evacuatio in locis, partibus affectis vicinis, obtinetur. Damnaverunt hoc alii magni nominis Medici, & jam videtur apud antiquos circa hanc rem diversa fuisse sententia. Hippocrates (t) iussit, dandam esse operam, ut quam maxime procul a locis, in quibus dolores sunt, & sanguis colligi solet, sectiones instituantur. Verum cum minus congrua in eodem capitulo habeantur de venarum origine & distributione, & mox subjungat sequentia: sic enim minime magna repente mutatio continget, & translata consuetudine efficiet, ut ne amplius in eundem locum colligatur; non sine ratione concluderunt quidam Medici, hunc textum non adeo favere illi opinioni, quæ in locis remotis venam secandam jubet in curatione anginae, cum repentina potius hic mutatio, & subita subsidencia partium affectarum requiratur. Præterea Celsi alia sententia fuisse videtur, dum de venæ sectione agit (u), sic enim habet: *Mitti vero is (sanguis) debet, si totius corporis causa sit, ex brachio: si partis alicujus, ex ea ipsa parte, aut certe quam proxima, quia non ubique mitti potest, sed in temporibus, in brachiis, juxta talos.* Neque ignoro, quosdam dicere, quam longissimo sanguinem inde, ubi laesit, mittendum esse; sic enim avertit materiae cursum; at illo modo in id ipsum, quod gravatur, evocari. Sed id ipsum falsum est. Proximam enim locum primo exhaurit: ex ulterioribus autem eatenus sanguis sequitur, quatenus emititur: ubi is suppressus est, quia non trahitur, ne venit quidem.

Cum autem hodie ex cognito sanguinis circuitu novimus cordis actione & arteriarum sanguinem ex arteriarum finibus in venas propelli, certum est venam apertam minui resistantiam sanguini arterioso in has venas propellendo; adeoque, manentibus iisdem cordis & arteriarum viribus, sanguinem moveri celerius per illas arterias, quæ in venam jam apertam se evacuant. Apertis ergo venis raninis, augebitur sanguinis celeritas per arterias his venis respondentes; quæ cum externæ carotidis rami sint, hinc & videtur augeri debere sanguinis motum per truncum carotidis externæ, adeoque etiam utcumque per omnes ejus ramos, licet maxime per illos, qui in venas apertas evacuantur. Cum ergo in periculosis illis anginis minimum tumoris inflammatorii

augmentum sæpe sit lethale; hinc forte periculum subest, si, non prius instituta larga venæ sectione in locis remotioribus, raninæ venæ statim secantur. Damnavit saltem hanc methodum Tulpius (x), testaturque se aliquoties funestos inde eventus notasse. Videtur etiam Galenus (y) præmisisse venæ in cubito sectionem, & deinde ambas sub lingua venas pertulisse in gravibus faucium & asperæ arteriæ inflammationibus; uti etiam & Hippocrates (z) & Trallianus (a). Inter recentiores autem summæ auctoritatis Sydenhamus (b) in anginae curatione sanguinem ex brachio copiose detrahebat primum, mox ex ranula utraque. Cum ergo tot & tanti nominis Medici in hac re conveniant, videtur tutissimum esse raninas venas non aperire, nisi larga prius sanguinis missione in brachio vel in pede instituta. Ipse Celsus, qui in alia opinione fuit, uti dictum antea, multum tamen tribuit usui, neque semper ex affecta parte, vel ipsi proxima, sanguinem educendum fatetur, dicens: *Videtur tamen usus ipse docuisse, si caput fractum (tactum legerunt alii) est, ex brachio potius sanguinem mittendum esse: si quod in humero vitium est, ex altero brachio (c).*

Adhibuit & cucurbitulas cum scarificatione in locis vicinis Hippocrates, non tantum ut extrorsum duceret morbi materiam, de qua re quinto hujus paragraphi numero dicitur; verum etiam ut sanguinem evacuet. Iussit enim, ut & ad primam cervicis vertebra, & capiti, prius raso, & ad aurem ab utraque parte applicarentur cucurbitulae, & ut post scarificationem quam longissimo tempore adhererent his locis. Notum est, arteriosum sanguinem scarificatis locis exire; dum cucurbitulae actione aeris incumbens pressio tollitur; adeoque potentissimam revulsionem sic fieri ab interioribus locis inflammatis. Neque his contentus fuit Celsus Aurelianus (d), verum, si major fuerit tumor, ipsam quoque linguam scarificabat, atque fauces & palatum tenui & longiore phlebotomo. Etenim locali sanguinis detractione tumentia relaxantur. Atque etiam Celsus (e) postquam per venæ sectionem, purgantia, cucurbitulas &c. nihil profecerat in anginae curatione, dixit: *Ultimum est, incidere satis altis plagis sub ipsis maxillis supra collum, & in palato circa uvam, vel eas venas, quæ sub lingua sunt, ut per ea vulnera morbus erumpat. Quibus si æger non adjuvetur, scire licet a morbo victum esse.* Laudavit autem Aretius (f) & artuum ligaturas, de quarum efficacia in minuenda sanguinis velocitate dictum fuit ad §. 691.

2. Quantam efficaciam habeat valida alvi subductio in cura inflammationis, quæ solvendo fit, §. 396. & sequentibus demonstratum fuit. Minuitur enim per hæc liquidorum vasa distendentium copia, solvitur sanguis, & versus abdominalia viscera revel-

- [p] De Morbis Lib. 3. cap. 10. Charter. Tom. VII. pag. 156. De Visu in Morbis acutis, Charter. Tom. IX. pag. 136.
 [q] De Curandi ratione per venæ sectionem cap. 19. Charter. Tom. X. pag. 448.
 [r] Lib. I. de Curatione Morborum acut. cap. 7. pag. 87.
 [s] Lib. 4. cap. 1. pag. 231. 232.
 [t] De Officiis Naturæ cap. 5. Charter. Tom. IV. pag. 3.
 [u] Lib. 2. cap. 10. pag. 80.
 [x] Obser. Medicar. Lib. I. cap. 31. pag. 56.
 [y] De Curandi ratione per venæ sectionem cap. 10. Charter. Tom. X. pag. 448.
 [z] De Visu in morbis acutis Charter. Tom. XI. pag. 136.
 [a] Lib. 4. cap. 1. pag. 232.
 [b] Sect. VI. cap. 7. pag. 338.
 [c] Celsi. Lib. 2. cap. 10. pag. 81.
 [d] Acutor. Morb. Lib. 3. cap. 3. pag. 188.
 [e] Lib. 4. cap. 5. pag. 257.
 [f] De Curat. Morb. acut. Lib. 1. cap. 7. pag. 87.

revellitur impetus. Unde etiam *Hippocrates* (vide locum citatum ad §. 396. 4.) in cura anginae laudavit alvi ductionem cum sanguinis missione, atque idem apud reliquos auctores, præcedenti numero hujus paragraphi allegatos, occurrit. Semper tamen purgantibus præmittitur venæ sectio, & repetita quidem eo usque, donec incipiant levare symptomata: unde etiam *Sydenhamus* (g), postquam ex brachio & utraque ranula sanguinem jam subduxerat, sequenti mane, nisi febris & dolor inter deglutendum aliquantulum remississent, nondum audebat dare purgans, sed nova venæ sectione instituta catharsin differebat in diem sequentem. Ubi tamen urget morbus, & magna sanguinis copia subducta fuit, videtur & purgans statim dandum esse, quod & *Trallianus* (h) se cum felici successu fecisse monet, ubi in robustis & ætate vigentibus vehemens dominaretur affectus. Elaterio & rithymali succo recenti Veteres Medici usi fuerunt; verum acerrima hæc cum sint, & calefacientia, tutior usus erit talium, quæ absque aucto motu, valide tamen, evacuant; qualia in Materia Medica ad hunc numerum, uti etiam ad numerum secundum §. 396. habentur. Ubi autem deglutitio simul sic impedita est, ut purgantia ore haurire nequeant ægri, eadem triplicata vel quadruplicata dosi clysmatis forma injecta effectum præstant.

3. Videantur illa, quæ ad numerum quintum §. 396. de diætâ inflammatione laborantium dicta fuerunt. His addi merentur & illa, quæ §. 602. de victu febricitantium habentur. Cum autem angina inflammatoria, de cujus curatione hic agitur, acutissima sit, & nisi cito resolvatur, subito necet, de cibo non adeo solliciti sumus, cum facile inediam tolerant ægri brevi hoc tempore, & solo potu sustineri possint; imo plerumque ob doloris acerbitatem, anxietatem intolerabilem, & febrem acutam comitem, quævis oblata respuant. Solum ergo lactis ferum, vel lac tripla aquæ copia dilutum, emulsa ex seminibus farinosis admodum diluta, hic sufficient. Omnia autem hæc tepida sumenda sunt, ne a frigido potu inflammatas partes alluente augentur omnia mala. Quamvis enim negari non possit, incipientibus inflammationibus quandoque actu frigida profuisse; cum tamen sæpius nocere possint, & justus metus sit, ne validam hic natam inflammationem in gangrænam mutant, prudentia jubet, ut his abstinetur. Videantur illa, quæ de hac re in Commentariis §. 390. habentur. Ubi vero larynge inflammata deglutitio ob acerbissimum dolorem impeditur, eadem per clyisma injici possunt, ut sustineatur vita, & caveatur nimia corporis exsiccatio; de qua re postea §. 813. dicitur.

4. Quantum usum in curandis inflammationibus præstet nitrum, antea in historia inflammationis dictum fuit: unde etiam in anginis curandis laudatur ab omnibus. Sed & acida diluta tanta copia aquæ, ut nimis irritare nequeant dolentes fauces, hic commendantur: neque tantum vegetabilia acida, sed & fossilia, ut spiritus salis marini, & præ reliquis spiritus sulphuris per campanam dictus in officinis. Quamvis enim hæc acida sanguinem coa-

gulent, dum illi permiscuntur, tamen usus docuit, quod multum profint, si inflammata fauces his tangantur; atque adeo magis ad externam applicationem laudantur hæc remedia, quam ut interne exhibeantur ad resolvendam inflammationem. Sic in cura Anginae *Sydenhamus* (i) jussit, ut post validam sanguinis missionem ex brachio & ramula utraque, partes inflammatae tangerentur melle rosato, spiritus sulphuris ad summum acorem permixto. Hoc facto dein blandum refrigerans gargarisma ore continendum jussit. Nullam autem mentionem facit de interno spiritus sulphuris usu.

Facile autem patet, tale remedium ex rosis rubris, adstringente vi manifesta præditis, & acido sulphuris paratum, constringere partes, quibus applicatur, adeoque impedire posse nimiam earundem expansionem; simulque efficere, ut in ipso inflammationis nata principio repellantur in majores truncos moleculæ immeabiles, quæ minores ramos obstruunt. Refrigerantium autem, repellentium, & adstringentium usum externum in curanda inflammatione locum habere posse quandoque, dum per hæc impetus in ipso loco sedatur, probatum fuit in Commentariis §. 396. 6. Præterea magnum nomen in his malis curandis obtinuerunt acida fossilia, quia inflammationem natam a fluxu materię scorbuticæ ad partes, quæ cito in putridissimam gangrænam abit (vide §. 423. f. & §. 432.), tam feliciter curant. Simul tamen apparet, externa talia acria remedia usum habere non posse in illis anginis inflammatoriis, de quibus curandis hic loci proprie agitur, cum vel in ipsa larynge vel pulmonali fistula sedem habeant; quæ loca impune similibus tangi nequeunt: huc tamen referuntur, quia hac paragrapho generalis cura anginarum inflammationum traditur, ad cujus normam dein & reliquarum curatio dirigitur, uti sequentibus paragraphis patebit. Proprie autem hæc adhibentur, dum lingua, fauces, palatum, tonsillæ, &c. affecta sunt, atque frequenter leviores harum partium inflammationes, absque venæ sectione etiam & purgantibus, his solis curantur.

Apud Veteres Medicos autem similia etiam remedia laudata fuerunt, adstringentia, & quandoque satis acria. Ita *Hippocrates* (k), dum linguæ pars posterior, & claustrum sub gutture inflammata anginam fecerant, linguam, qua tumet, illiniri jussit, mentha viridi, apio, origano, rhoe rubro, nitro, cum melle subactis. Uvulam inflammata aeris flore sicco linivit (l). Dum tonsillæ inflammatione intumescunt, reprimentibus medicamentis gargarizandum jussit *Celsus* (m); atque illas illiniri medicamento ex succo malorum puniceorum dulciori cum alumine scissili &c. parato. Uvam vero inflammata omphacio, vel galla, vel alumine scissili cum melle admixto illiniri jussit; imo & medicamento ex his & attramento futorio, misy, &c. cum vino rubro austero tritis composito usus fuit (n). Similia his & apud *Aræteum* habentur (o), uti & apud *Trallianum* (p).

Inde forte intelligitur origo illius methodi, qua omnes promiscue anginas tentare solet vulgus, uvu-

lam

[g] Sect. VI. cap. 7. pag. 358.

[h] Lib. 4. cap. 1. pag. 232.

[i] Sect. o. cap. 7. pag. 358.

[k] De Morbis Lib. II. cap. 9. Charter. Tom VII. pag. 364.

[l] Ibid. cap. 10. pag. 361.

[m] Lib. 6. cap. 10. pag. 383.

[n] Ibid. c. 16. pag. 389.

[o] Lib. I. de Curat. morbor. acut. c. 7. §. 9. pag. 87. &c.

[p] Lib. IV. c. 1. pag. 220. &c.

lam relaxatam morbi causam unicam statuens, illamque alumine, vitriolo, pipere &c. tangens, ut contrahatur. In Zeelandia famosi dicuntur anginarum cura rustici quidam, quibus inde nomen (*Keelboeren*) impositum est; qui pulvisculo ex vitriolo albo, sale ammoniaco, alumine crudo fauces inflammatas tangunt, & quidem repetitis vicibus, quandoque cum insigni levamine. Ex dictis autem patet, locum hanc habere posse morbo incipiente imprimis, tantumque in illa anginae inflammatoriae specie, de cuius curatione §. 811. dicitur.

§. *Vapore humido, molli &c.* Quantum usum talis vapor habeat, ut materia obstruens attenuetur & diluatur, pluribus dictum fuit in Commentariis §. 398. 3. Imprimis autem laudatur hoc remedium in his anginae speciebus, quia vapor attractus directe loca inflammata alluit. *Hippocrates* (q) in pessima anginae specie curanda iam laudavit hanc methodum, dum ex aceto, nitro, origano, nasturtii semine, cum aequali copia aquae & aceti infusis, & in ollulam operculo clausam demissis, per arundinem cavam ore aperto ascendentem vaporem trahi iussit; cavendo, ne fauces comburantur. Ut hoc caveretur, voluit *Aetius* (r), ut ovum parvum vacuum, utrumque perforatum, ore contingerent aëri, perque illud ovum arundo transmitteretur sic nempe ut vapor per arundinem ascendens, ovi cavo prius receptus, non adeo directe in fauces traheretur. Cum vero ab aceti calidi & aromatum halitu molesta & dolentissima in hoc casu tussis excitari posset, videntur mollissima potius convenire; cum autem aceti vapor summum resolvens sit, & illud addi posset, sed minori copia ne nimis irritaret. Emollientium herbarum decocta vel infusa ad hunc scopum laudari solent; verum illarum efficacia in volatili parte non haeret, neque forma vaporis ascendere potest, unde potissima huius remedii virtus ab aquae & aceti halitu pendet; herbae autem tales addi possunt, ne contemnatur remedii in tam gravi morbo simplicitas. Flores autem sambuci imprimis hic prosunt, quia refrigerantem halitum, in erysipelate & phlegmone curandis adeo usitatum, spargunt, satis volatilem, unde & aquae stillatitiae ex his, aut rosarum vel tiliae floribus, huic usui inservire possent, addita modica aceti quantitate, qualis formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur.

Fomenta autem externe applicata ex similibus prosunt: unde & *Hippocrates* in loco modo citato iussit, ut spongiae aqua calida plenae genis & maxillis ponerentur.

Præter illa summi usus sunt in hoc morbo omnia, quae pectori & collo applicata, sive irritando acerbis stimulis, sive minuendo atmosphærae pressionem, impetum & copiam humorum versus exteriora derivant. Quanti usus sit in cura inflammationis versus alias partes facta revulsio, demonstratum fuit in Commentariis §. 396. 4.; simulque ibi indicata fuerunt præcipua remedia, quibus hæc revulsio tentari posset. Verum non tantum hac spe in angina curanda adhibentur hæc remedia, ut a partibus affectis derivetur impetus & copia humorum, dum interim pristinam sedem occupat morbi causa materialis; sed etiam docuerunt observata,

per eadem remedia quandoque impetrari posse, ut materialis causa morbi locum mutet, & in alias transeat partes. Vidimus antea §. 771. Phrenitidem symptomaticam fieri, dum inflammatio, alias partes corporis prius obsidens, locum mutat, & periculosa metastasi ad cerebrum defertur. In angina autem inflammatoria similis metastasis materiae morbosae observatur, & quidem satis frequenter; uti Veterum Medicorum observatis, & quotidianis praxim medicam exercentium experimentis, constat. Forte non sine ratione liceret asserere, nullum fere morbum acutum inflammatorium magis volubilem esse. Familiare est in praxi videre, quod unius lateris tonsillam occupans inflammatio minuatur subito, & alterius lateris tonsillam afficiat. Neque hoc tantum, sed & ad alia, & sæpe etiam satis diffusa, corporis loca tendit. In splenem dolorem processisse, levatis faucibus legitur (s). In *Polemarchi uxore*, quæ angina laborabat cum multa febre, sexta vena faucium, suffocatio cessavit quidem, febris perseveravit, & ad quintum diem sinistram genu tumor & dolor occupavit; simulque circa cordis regionem aliquid coacervari sensit ægra, & strepitus in pectore audiebatur (t). Aliæ anginosæ mulieri dextra manus & crus doluit; suffocatio vero tertio die remisit (u). Phrenitidem mortiferam ex angina fieri per malam metastasin §. 774. vidimus. In vegeta & sana puella, inflammatoria pessima angina correpta observavi tertio die morbi deglutitionem, quæ ob immanem dolorem penitus impedita fuerat, subito liberrimam redditam fuisse; sed intolerabilis dolor utrumque hypochondrium, imprimis vero dextrum, occupaverat: unde non tantum respiratio impediabatur, aerum etiam a levissimo corpore moto in lecto convellebatur fere præ doloris acerbitate; mansitque ille dolor in hypochondriis ad mortem usque, quæ quinta die morbi contigit. In quinquagenaria muliere, simili morbo laborante, quinta die dolor faucium evanuit; sed illico successit in sinistro capitis latere dolor cum molesti ardoris sensu, qui inde sexta die per totum caput dispersebatur, ita ut erecta sedere in lecto debuerit misera hæc ægra, cum pulvinaris, cui incumberebat, pressionem ferre non posset; periit die septima. Per totum corpus maculas rubras dispersas vidi cum levamine anginae quidem, sed exitu tamen ancipiti; quidam enim sic affecti evaserunt, perierunt alii.

Omnium autem frequentissime in his anginae speciebus observatur illa metastasis, per quam morbus in pulmonem vertitur, ut optime notavit *Hippocrates* (x), dicens: *At si, faucibus & tumoribus sedatis, in pulmonem morbus versus fuerit, confestim febris & lateris dolor insuper corripit; & ubi hoc contigerit, plerumque moritur. Quod si dies quinque effugerit, purulentus evadit, nisi ipsum tussis illico corripuerit. Si vero corripuerit, excreato & repurgato sputo convalescit.* Huc etiam spectat & sequens Aphorismus (y); *Qui anginam effugiunt, illis in pulmonem vertitur, & intra septem dies intereunt; si vero hos effugerint, suppurati sunt; si nempe per sputa non educatur translata in pectus morbi materies; uti alio in loco eandem prognosin tradens Hippocrates monuit (z).* Inde etiam intelligitur, quare

(q) De Morbis Lib. II. cap. 5. pag. 369.
 (r) Tetrabibl. 2. Sermon. 1. cap. 47. pag. 485.
 (s) Hippocr. Epidem. 2. Charter. Tom. IX. pag. 144.
 (t) Ibidem Epidem. 5. text. 37. pag. 346. Epidem. 7. textu 12. pag. 366.
 (u) Ibidem Epidem. 5. in fine pag. 352. Epidem. 7. textu 22. pag. 362.
 (x) De Morbis Lib. II. cap. 5. Charter. Tom. VII. pag. 361.
 (y) Aphor. 10. Sect. V. Charter. Tom. IV. pag. 200.
 (z) In Coacis Prænot. N. 367. Charter. Tom. VIII. pag. 872.

quare alibi (a) dixerit: *In anginis: qui non brevi concocta exspuunt, perniciose habent.* Verissima esse hæ axiomata vidi sæpius, dum subito evanescente dolore faucium stertor in pectore oriebatur, comitante quandoque dolore punctorio lateris respirationem impediens, quandoque non. Plurimi perierunt ex illis, quos tractavi tertio, quarto, vel quinto die, licet adhibitis subito efficacissimis remediis; pauci admodum evaserunt, & non nisi cum multa molestia.

Quamvis ergo in angina inflammatoria, quæ pulmonalem fistulam vel laryngem obsidet, omnis metastasis bona videri posset, cum nullus fere locus periculosius occupari inflammatione posset, ob imminens nempe strangulationis metum; tamen ex dictis patet, plurimas tales metastases fatalem potius removere morbi terminum utcumque, quam felicem promittere eventum. Minus hoc miramur, dum in pulmonem vel cerebrum vertitur morbus, sed ad diffusa etiam loca factam metastasin periculosam tamen toties esse non tam facile quis crederet, nisi fidelissimæ observationes illud evincerent, quæ antea recensitæ fuerunt. Omnia hæc monuit in *Coacis Præmotionibus Hippocrates* (b), dum & anginosos in lingua tumores, absque signis (c) disparentes, & ad caput transeuntes dolores, vel ad pectus, hypochondria, crura, damnavit.

Hæc autem fuit Veterum Medicorum sapientia, ut sollicita observatione inquirerent, quanam mutationes morborum salutare essent, quanam vero perniciose. Priores omni modo tentabant promoveri; posteriores autem vitabant, & præcavebant, quantum per artem cognitam licebat. Observaverat Hippocrates (c), funestissimas esse anginas, quæ nec in faucibus nec in cervice quidquam conspicuum exhiberent; illas vero, quæ in faucibus tumores & rubores excitabant, esse quidem admodum exitiales, sed prioribus tamen diuturniores; omnium minime funestas esse anginas, quas in cervice rubor comitabatur; & maxime evadere ægros, si & cervice & pectus ruborem haberent, neque intro recurreret erysipelas; & præcipuam felicitis horum mor-

borum exitus spem in eo poni; ut tumor & rubor quam maxime foras vertentur; e contra vero lethale esse, si natum in collo vel pectore erysipelas introverteretur; quod noscebatur, si disparente rubore pectus gravaretur & difficilius spiraret æger. Ideo in cura hujus morbi cucurbitas cervici applicuit & collo; spongiis aqua calida plenis fovit hæc loca (d), vel & cerato textit (e), ut hæc versus eliceret morbi materiam. Aretæus (f) autem & sequentia habet maxime notanda: *Bonum quoque est, si in pectore magnus tumor oriatur aut insigne erysipelas. Egregius vero medicus, aut cucurbitula in pectus malum detrahit, aut sinapi ossibus pectoris aut partibus juxta maxillas imponens, extrinsecus ulcerat & diffilationem molitur. Quibusdam sane brevi tempore vitium his auxiliis exterius tractum fuit.* Similia & Celsus (g) laudat, dicens: *Cucurbitula quoque recte sub mento, & circa fauces admoveatur; ut id, quod strangulat, evocet. Opus est deinde fomentis humidis, nam sicca spiritum elidunt. Ergo admoveere spongiarum oportet: quæ melius in calidum oleum, quam in calidam aquam subinde dimittuntur. Efficacissimumque est hic quoque, salem calidis cum saccellis superponere.* Alibi autem (h) de fomentis calidis agens describit modum, quo ex sale fomentum parari volebat; sicca enim fomenta in hoc casu damnavit. Sacco nempe lineo excipiebat salem, deinde in aquam bene calidam dimittebat, tuncque fovendo loco applicabat; vel ferramenta duo ignita alternatim demittebat in siccum salem, dein aqua leviter adspergebat, sicque efficiebat, ut exiret salsus & calidus succus, hæc spe, ut digereret id, quod vel præcordia onerat, vel fauces strangulat, vel in aliquo membro nocet (i). Si cataplasmati ex emollientibus herbis parato miscantur sinapi contrita semina, raphani rusticani radix recentior in scobem rasa, ranunculi pratensis contrita folia, vel similia; habetur optimum ad hanc indicationem remedium, quod fovendo & laxando externas colli & pectoris partes, simulque irritando easdem acerbis stimulis, efficit, ut fortunata in his morbis metastasis versus exteriora fiat.

§. 810. **A**T species (803.), raro tam periculosa ac (801. 802.), eadem remedia (809.), sed leviora, petit. Hic autem imprimis cataplasmata anodyna, laxantia, emollientia externa necessaria.

Quando §. 803. de hac specie anginae inflammatoriae agebatur, notatum fuit, illam quidem non tam periculosam esse, ac aliæ, quæ laryngem vel pulmonalem fistulam obsident; cum sola hic deglutitio læsa sit, respiratione satis libera manente. Interim tamen tunc monitum fuit, non carere periculo & hanc anginam, quia adeo prona observatur in malum metastasin, qua morbus in pulmonem vertitur; unde patet, non perfunctorie tractandum esse hunc morbum. Eadem autem hic remedia requiri ad resolvendam inflammationem, satis patet. Cum autem non adeo anceps imminet subita strangulationis periculum, ac in præcedentibus anginis, non tam validæ nec tam subitæ evacuationes per venæ sectionem & purgantia requiruntur. Victus ta-

men tenuis & lenissimus, & similis potus, requiritur; uti & nitrosa atque subacida illa medicamenta, quæ antea laudata fuerunt. Cum autem tam facile metastasin faciat hic morbus, proderunt cataplasmata emollientissima toti collo & cervici obvoluta, ut hæc versus alliciatur morbi materies, sicque impediatur ejus in pulmonem transitus: unde etiam & his cataplasmatibus possunt admisceri talia, quæ irritant loca, quibus applicantur. Simul etiam hæc emollientia ad resolvendam inflammationem multum boni præstant, uti in cura inflammationis §. 398. 3. dictum fuit. Formula talis cataplasmati in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur.

§. 811.

(a) Ibid. N. 371. (b) N. 170. 171. 172. 173. 174. 375. Chart. Tom. VIII. pag. 871. 872.
(c) In Prognost. Chart. Tom. VII. pag. 673. & c. Coac. Præm. N. 361. 364. 365. 366. ib. pag. 812.
(d) De Morbis Lib. 2. cap. IX. Chart. Tom. VII. pag. 360. 361.
(e) De victu in morbis acutis Chart. Tom. XI. pag. 136.
(f) De Causis & signis morbor. acutor. Lib. I. cap. 7. pag. 6.
(g) Lib. IV. cap. 4. pag. 156.
(h) Lib. 2. cap. 17. pag. 95. (i) Ibid. pag. 95.

§. 811. **D**UM denique angina (804. 805. 806.) adhuc inflammatoria, infestat; tum eadem remedia (809. 810.) requiruntur unita, sed addendæ perpetuæ humectationes oris & faucium, per lenissima attenuantia nitrosa, diluentia aquosa calida, laxantia pinguis, quæ ore quieto contineri, leniter gargarizando applicari, fistula injici possunt; requiritur continua opera, ne arescant partes.

Ubi autem sola pharynx, vel tonsillæ, uvula, velum pendulum &c. inflammantur, sub conspectum caduat partes affectæ, minusque periculosa solent esse tales anginae, uti antea dictum fuit. Eadem quidem curatio requiritur, ac in præcedentibus, sed & pariter leviora tantum remedia postulat, cum minus discrimen adsit. Venæ sectione præmissa, purgans antiphlogisticum datur; atque hæc repetuntur vel non, prout morbi aucti vel minuti conditio postulat. Verum in prioribus anginae speciebus humectantia remedia directe ad partes affectas venire non poterant fere, nisi vaporis forma tantum; adeoque pinguium & emollientium & resolventium efficacia in his nulla fere erat: in hoc autem casu partibus affectis satis commode hæc applicari possunt. Decocta ergo ex althæa, malva, lini seminibus, & similibus emollientibus parata, additis, nitro, aceto, sale polychresto &c. tali quantitate, ut non nimis irritent suo stimulo partes inflammatas; uti dum v. gr. in singulis libris decocti talis drachma unanetri solvitur: infusa florum sambuci, rhæados, meliloti &c., addito melle vel syrupo althææ Fernelii, pulcherrimi hic usus sunt. Omnia hæc autem calida debent esse, cum frigida actu, constringendo vasa, tantopere hic noceant; sufficitque, ut ore contineantur quieto, vel levi tantum faucium motu gargarizando applicentur. Crudele enim est & noxium quam maxime, dum chirurgi cogunt miseros ægros, ut fortiter gargariserint perpetuo; hic enim ruditer agitantur partes inflammatae, unde potius gangræna, quam blanda resolutio expectanda foret. Ideo etiam monuit Sydenhamus (k), gargarisma molliissimum ex albuminibus ovorum, aquis stillatitiis plantaginis, rosarum, & spermatis ranarum, & saccharo paratum, non vulgari modo usurpandum esse (fortiter nempe gargarizando, sed absque ulla agitatione ore continendum esse, donec incalescat; deinde exspuendum, & repetendum subinde. Videtur autem parvam quantitatem simul hujus remedii dedisse non calefacti, ut molestum in faucibus ardorem temperaret; neque hoc adeo noceret, cum tepescat liquidi parca copia statim, dum ore continetur. Tutior tamen similium usus videtur, si leviter saltem tepescata adhibeantur, imprimis hyemali tempestate. Ubi autem adeo intumuerunt partes, tantumque & tam continuum est tenacis pituitæ stillicidium (vide §. 805.), ut ore clauso hæc continere nequeant ægri, per siphonem continuo hæc injici debent, ut caveatur partium inflammatarum exsiccatio & ariditas, & quantum fieri possit, omnia maneant perspirabilia. Probatum enim fuit alia occasione in Commentariis §. 422. d. prohibitam perspirationem facere, ut phlegmone in gangrænam mutetur. Vidit Celserrimus Boerhaavius in homine, cui tonsillæ & uvula inflammatae adeo tumebant, ut jamjam suffocandus videretur, assidua injectione per fistulam decocti emollientissima noctes diesque factum fuisse, ut morbum tolerare potuerit æger, donec rupto ab-

scessu ex ipsis orci faucibus evaderet. Cataplasmata ex emollientissimis parata collo applicantur, quia laxatis his partibus extrorsum tumere possunt inflammatae tonsillæ, sicque minuitur faucium angustia. Formulæ talis cataplasmatidis, uti & gargarismi, in Materia Medica, ad hunc & ad præcedentem numerum habentur.

Verum omnia hæc artis molimina tunc tantum adhibentur, quando valida inflammatio has partes occupat; & imprimis, si satis intensa simul febris adsit. Quandoque enim contingit, levem catarrhalem inflammationem has partes obsidere absque multo tumore, & levi tantum asperitatis sensu: tunc solis diluentibus nitrosis cum emollientibus datis curari facile solet, absque sanguinis etiam missione vel purgantibus.

Est & anginae species palatum, uvulam, tonsillas occupans, quam frequenter observavi, quæ facile curari plerumque solet; licet satis acriter sæpe doleant partes. Imprimis in scorbuto laborantibus observatur, quandoque etiam epidemicorum more plurimos homines occupat, verno præcipue tempore humidoque & calido aere. Levis febris præcedit, sed post aliquot horas evanida; tuncque dolent fauces hoc illove loco, & illas insipienti apparet macula alba, cujus contigui limites rubent admodum & pessime dolent; cæterum non adeo intumescunt partes affectæ. Si negligatur hoc malum, proserpunt hæ maculae, halitus putridus ore exit, & eroduntur satis sæpe profunde partes affectæ. Spiritus sulphuris per campanam multa dilutus aqua, addito rob sambuci & nitro, curat felicissime tales anginas, si sæpius de die ore continetur. Si jam putridum halitum exspirent ægri, & profundius erodi inceperint partes, spiritus salis marini guttæ triginta vel quadraginta, uncia uni mellis rosarum mistæ, dant remedium, quod illinitum illico sistit serpens malum: prodest tunc si sempervivi majoris succus cum melle vel syrupo althææ mistus ore contineatur; postquam spiritus salis marini applicatus fuerit, sic enim dolor lenitur pulcherrime. Augetur jam vel minuitur spiritus salis marini quantitas pro vario natæ putredinis gradu; uti alia occasione dictum fuit §. 432. Apud Aretæum (l), ubi de tonsillarum ulceribus agit, talis morbus describitur. Quædam enim ex his ulceribus mitia dixit & innocua, alio vero pestifera erant lata, cava, pinguis, quodam humore albo concreto, aut livido, aut nigro sordentia. Id genus ulcera ὀδὴν nuncupantur. Quod si concreta illa sordes altius descendat, affectus ille eschara & est, & vocatur. In ambitu vero escharæ valida rubedo fit, & inflammatio & venarum dolor, quemadmodum in carbunculo. Pergit deinde enumerare teterrima mala, quæ hæc ulcera sequi solent, quando proserpunt, quæ ad amissim talia sunt, qualia in Commentariis §. 432. dicta fuerunt. Ad curationem autem horum ulcerum (m) commendat talia medicamenta, quæ, igni similia, depascentia hæc ulcera coercerent, & crustas decidere facerent.

Cru-

(k) Sect. VI. cap. 7. pag. 158.

(l) De Causis & signis morb. acut. Lib. I. cap. 9. pag. 7.

(m) De Curatione Morbor. acut. Lib. I. cap. 9. pag. 29.

Crustis autem deciduis, lacte cum amylo, ptisanæ succo, lini semine &c. mollire & madefacere iussit. Unde patet, similem curationem, ac descripta fuit, huic morbo adhibitam fuisse a Medicis antiquis. Quamvis autem gangrænosa erosio pessima tales anginas sequi posset, in initio tamen morbi nunquam me fefellit diſta curandi methodus: imo & semper profuit, licet ad magnam etiam malignitatem pervenisset malum. Notanda autem quam maxime est hæc anginæ species, quia vidi aliquoties errasse quosdam, dum suppurationem jam factam credebant, maculam talem albam pro apice jamjam rumpendi Apostematis habentes, imprimis si in initio morbi non adfuissent, vel non vidissent, maculas tales jam a principio adfuisse. Facilis tamen est distinctio, cum apostema hic natum longe magis tumeat, & non nisi adultiore jam morbo maturum sit.

§. 812. **S**I omnibus his non, fero, vel frustra tentatis (808. 809. 810. 811.), morbus sit maxime recens & strangulans a causa superiori, quam erit locus sectionis, cum symptomatibus pessimis (807.), nec tamen adhuc gangrænosis, statim post acerbam prognosin instituenda erit *βρονχοτομή*.

In illis anginæ speciebus (§. 801. 802.) ubi inflammatio asperam arteriam vel laryngem occupabat, moriebantur ægri, quia impediatur aeris in pulmonem ingressus: inde enim accumulabatur sanguis in pulmone, & venosi sanguinis reditus a capite impediatur, uti tunc pluribus dictum fuit. Si ergo poterit parari via aeri pulmonem ingressuro, summum in his morbis periculum tollitur, & datur tempus ad curandam inflammationem has partes occupantem. Tentatur hoc primo valida missione sanguinis, alvi subductione, & reliquis auxiliis, de quibus §. 809. dictum fuit; ut nempe inflammationum partium tumor subito concidat, sicque tollantur vel minuantur saltem multum impedimenta, quæ libero aeris ingressui in pulmonem obstabant. Ubi vero hæc remedia non adhibita fuerunt, vel tunc tantum, quando nimis invaluerat morbus; vel denique, si omnibus his tentatis non minuantur symptomata, nihil superest, quam ut certæ morti tradatur æger, vel per artem paretur aeri in pulmonem via. Cum autem per solam fistulam pulmonalem aer in pulmonem venire possit, patet, illud obtineri non posse, nisi ejus apertura fiat. Vocatur hæc operatio hinc *βρονχοτομή*. Verum ut illa cum fructu institui possit, requiritur, ut tumor inflammatorius circa laryngem hæreat, vel in asperæ arteriæ parte superiori, ut nempe infra locum affectum sectio possit fieri, ut satis patet. Cognoscimus autem, ubi hæreat malum, ex sensu ægri; & licet aliquid circa hanc rem dubii maneret, præstaret tamen in certo lethali angina anceps remedium experiri quam nullum. Ut autem cum spe fausti eventus sectio asperæ arteriæ fiat, requiritur, ut morbus recens sit: ubi enim diu duravit, metus est, ne immeabili sanguine pulmonalis arteria infarcta jam sit, adeoque, facta licet via aeri pulmonem ingressuro, maneret tamen lethalis peripneumonia. Dum enim, pulmone non explicato satis ob defectum aeris inspirati, augentur resistentiæ cordi dextro, tenuissima pars sanguinis ex arteriæ pulmonalis finibus transprimitur in venas, crassior pars magis magisque accumulatur & compingitur, & in ultimis angustis arteriosis hæret

Quæ autem apud vulgum invaluit opinio; hirundinum nidos specificum esse ad omnes anginas remedium dum in aqua decocti & calentes collo applicantur, & illorum decocto fauces perluuntur frequenter, facile tollerari potest: modo efficaciora remedia interea non negligantur, dum ab his solis periculosa anginæ curatio exspectaretur. Satis autem antiqua videtur fuisse hæc opinio, vel saltem similis. *Celsus* enim (n) testatur, quod vulgo audiverit, angina toto anno non periclitari, qui hirundinis pullum comedisset; imo & pulli hirundinis cum sale combusti carbonem, multa dilutum, prodesse. Quamvis autem huic remedio multum fidei non adhibuerit; *Id*, cum idoneos authores ex populo habeat, neque habere quicquam periculi possit, quamvis in monumentis medicorum non legerit, tamen huic operi suo inserendum credidit.

non resolubilis amplius, si diutius duraverit morbus. Novimus autem tale malum adesse, si pulsus mollis, debilis, intermittens sit, & extrema corporis frigescant; tuncque non adhibenda facile est asperæ arteriæ sectio: quamvis enim illa mortem neutiquam acceleraret, tamen imputaretur ab ignavis & malevolis ægri exitium huic operationi, licet minime periculosa, si periti Chirurgi manu perficiatur. Ob eandem rationem hac operatione abstinendum est, dum symptomata docent, gangrænam jam validæ inflammationi successisse; nullam enim tale malum medelam capit, uti §. 816. dicitur.

Interim tamen præstat, nunquam hanc operationem tentare, nisi in consilium prius vocati alii medicis, qui testes esse possint, nullam salutis spem superesse, nisi hoc tentetur; neque tamen certo sanitatem promitti posse, licet hoc fiat. Quod imprimis ideo monendum, quia in pessimis illis anginæ speciebus toties observatum fuit, morbum summo cum periculo in pulmonem verti.

Bronchotomes mentio, quantum memini, apud *Hippocratem* non habetur, licet aliquid illum motum fuisse in tali angina constet, ut aer libere in pulmonem venire posset. In periculosissima enim angina, dum præ suffocatione ægris, velut strangulatis, oculi prominerent, illique jam viderent & audirent obtusius, neque intelligerent amplius, quid dicerent, vel facerent, iussit, fistulas in fauces ad maxillas intrudendas esse, quo spiritus in pulmonem trahatur (o). Dum *Asclepiadis* methodum, qua curabat anginosos, enarrat *Celsus Aurelianus* (p), notat, quod approbaverit a veteribus probantem arteriæ divisuram ob respirationem faciendam, quam *Laryngotomiam* vocant. Verum damnavit omnino hanc operationem *Aurelianus* (q), dicens: est etiam fabulosa arteria ob respirationem divisura, quam *Laryngotomiam* vocant, & quæ a nullo sit antiquorum tradita, sed caduca atque temeraria *Asclepiadis* inventionem affirmata: cui, ne nunc occurrentes, latius respondere videamur, aut tantum scelus angustatione damnemus, libris quos de adiutoriis sumus scripturi, respondebimus. Damnavit pariter bronchotomen *Aretæus* (r); qui tamen simul indicat, illam

(n) Lib. IV. cap. 4. pag. 197. (o) Hippocr. De Morbis Lib. 3. cap. 10. Chæter. Tom. VII. pag. 385.
(p) Acutor. morbor. Lib. III. cap. 4. pag. 193. (q) Ibid. pag. 195.
(r) De Curatione Morb. Acut. Lib. I. cap. 7. pag. 88.

illam tentatam fuisse: sic enim habet: *At quicumque, strangulationem ab angina verentes, arteriam secuerunt ad inspirationem, non sane experimento rem comprobasse videntur. Quippe caliditas major inflammationis ex vulnere efficitur, & strangulatum adauget, & tussunt. Quin etiam si aliqui illud periculum evaserint; vulneris labia coalescere nequeunt. Ambo enim (sunt) cartilaginea & non unienda inter se. Quasnam ob rationes Aurelianus pro scelere damnaverit laryngotomiam, ignoramus, cum careamus illis libris, in quibus de hac re se acturum promiserat. Illa autem, quæ memorat Aretæus, talia sunt, quæ facile refutari possunt. Si enim sectio fiat in tali parte asperæ arteriæ, ut inferior sit loco inflammato; nullum periculum est, inflammationem a vulnere auctam iri. Præterea licet in loco fere contiguo sectio fieret, cum non statim inflammantur labia vulneris, sed circa tertium ab inflicto vulnere diem hoc contingat plerumque (vide Commentaria §. 158. 5.), hoc saltem tempus lucraremur, quod in tam præcipiti morbo multum est, cum interea efficacissimis remediis inflammationis præsentis cura tentari posset, & caveri, quæ futura metuitur. Frustra autem metuebat Aretæus, sectæ arteriæ labia uniri nunquam posse, cum ambo cartilaginea essent; nam sequenti paragrapho, ubi*

de hac operatione rite instituenda agetur, patebit vulnus infligi inter binos annulos cartilagineos asperæ arteriæ, absque illorum læsione. Imo licet dividerentur tali vulnere ipsi illi annuli cartilaginei, tamen iterum sibi mutuo acerescere possunt, uti certissimis observatis constat; de qua re videantur illa, quæ in vulnere historia ad §. 170. 4. habentur. In tam numerosis enim casibus, ubi violentas sibi manus inferentes homines, vel & a latronibus confossi, discissam habuerunt asperam arteriam, & perfectissime sanati postea fuerunt, absque dubio annuli illi cartilaginei sæpius dissecti sunt. Quin imo certissimis observationibus constat, dissectas cartilagineas iterum simul uniri & consolidari posse, quarum collectio habetur in *Commentariis Academicæ Regiæ Chirurgicæ* (s). Adeoque constat recentiorum experimentis, errasse Veteres Medicos, dum statuerent, neque os neque cartilaginem, si resecta fuerint, augeri vel coalescere posse; de quibus videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 343. habentur.

Cum ergo ex hætenus dictis constet, asperam arteriam absque vitæ periculo discindi posse, vulnusque factum postea consolidari, sequitur, ut videamus, quænam observanda sint, dum instituitur hæc operatio.

§. 813. **Q**UÆ fiet, præparato corpore ægri, in aspera arteria infra laryngis inferiora ad pollicis distantiam, discissa cute, & integumentis; amotis musculis; secto interstitio inter annulos arteriæ asperæ; imposito canaliculo argenteo; dein ablata causa, quæ exegerat hanc operam, vulnus percurando; interim clysmata nutrientia applicando, si deglutitio impossibilis.

Inter Veteres Medicos *Aegineta* (t) hanc operationem tradidit, prout *Antyllus* illam descripserat. Voluit autem, reclinato ægri capite, ut aspera arteria magis promineat sub capite asperæ arteriæ trium quatuorve circulorum cartilagineorum distantia a laryngis extremo, sectionem transversam fieri debere, ita ut non cartilago, sed membrana cartilaginea nequens inter se, discinderetur: si vero meticulousior quis fuerit in hac operatione instituenda, jubet, ut hamulo elevatam prius cutim dividat, deinde asperam arteriam incidat, vitatis, si forte occurrant, vasis. Vulnus autem penetrasse in cavum asperæ arteriæ cognoscitur ut monet, si spiritus per vulnus cum murmure erumpat, & vox ægro pereat. Patet autem, tali modo instituta operatione, musculos sternohyoideos & sternothyroideos discindi debere, quod tamen alii vitandum voluerunt. Unde monuit *Aquapendens* (u) ut, dissecta cute & pinguedine, musculi prius separentur, ut absque illorum læsione aspera arteria pertundi possit. Verum cum nunquam se hanc chirurgiam administrasse fateatur (x), melius illa, quæ circa hanc rem notanda sunt, ex recentioribus Chirurgis haberi poterunt; imprimis ex illis, qui hanc operationem ipsi instituerunt cum successu.

Cum autem hæc operatio nunquam institui soleat, nisi in urgenti maxime necessitate, & fere semper prius sanguinis missiones aliaque remedia adhibita fuerint, non opus erit multa præparatione ante operationem ipsam, cum illa sufficiant ad præ-

cavendam inflammationem validam, quæ inflicto asperæ arteriæ vulnus sequi posset, & periculum ingens in mora sit.

Locus autem, ubi sectio fiet, seligitur ille, qui pollicis latitudine ab infimo margine cartilaginis thyroideæ distat: sic vitatur glandulæ thyroideæ læsio, quantum fieri poterit, licet tamen ejus extremum sæpius tam profunde locetur, ut discindi debeat, antequam nuda appareat aspera arteria. Elevata tunc ab utroque latere asperæ arteriæ integumenta cultello ancipiti discinduntur ad trium quatuorve digitorum transversorum longitudinem, sic ut angulus superior sectionis directe respondeat medio loco inferioris maxillæ; inferior vero sectionis angulus e directo jaceat cum emarginatione summitatis ossis sterni. Separatis tunc eodem cultello musculis, & discissa parte inferiori glandulæ thyroideæ nudetur aspera arteria, atque interstitium membranaceum inter tertium & quartum anulum cartilagineum pertunditur lanceola (y). Tali methodo usus fuisse videtur *Georgius Martinus* (z) in juvene, & quidem optimo cum successu. Notat enim, quod ipso operationis tempore, antequam adhuc pertusa esset aspera arteria, aliquid levaminis perceperit æger, creditque illud factum fuisse ob hæmorrhagiam, quæ in loco vicino dissectis vasis facta notabilem a parte affecta revulsionem faciebat. Unde videtur patere, quod non simul & semel acuto instrumento pertuderit omnia, sed dissectis prius integumentis nudaverit asperam arteriam. Simili-

(s) *Memoires de l'Academie Royale de Chirurgie* Tom. I. pag. 576. &c.

(t) *Lib. VI. cap. 33. pag. 85.*

(u) *De Chirurgicis operationibus* cap. 44. pag. 481. &c.

(x) *Ibid. pag. 477.*

(y) *Garengeot Traité des Operations de Chirurgie* Tom. II. cap. 31. pag. 401. 402.

(z) *Philosophical Transactions* N. 416. pag. 448. *Abridgement*, Vol. 7. cap. 4. p. 2.

ter & hanc operationem descripsit *Heisterus* (a), qui tamen credidit perinde esse, siue locus medius inter binos annulos cartilagineos discinderetur, siue simul divideretur unus annulus, ut postea tubus commodius per factum vulnus immitti posset. Viderat enim alio in casu absque noxa plures annulos cartilagineos asperæ arteriæ discissos fuisse in viro, cui boleti costi frustum in asperam arteriam delapsum, & suffocationem minitans, tali sectione extraxerat.

Simpliciorum methodum laudaverunt alii, dum nempe interstitium tertii & quarti annuli asperæ arteriæ pertutendo indice quæritur, locusque inventus ungue digiti indicis, notatur, statimque lanceola locus pertunditur in cavum asperæ arteriæ usque, tuncque ad utrumque latus prudenter ducta lanceola vulneris facti magnitudo augetur. Hoc modo institutam fuisse Bronchotomen legitur (b).

Cum autem necessarium sit, ut apertura hæc facta maneat, donec auferatur causa, quæ bronchotomen exegerat; ideo introducit tubulus ex argento, vel plumbo, factus, utrimque ansis instructus, quibus firmari in loco possit. Unde monuerunt Auctores, ut, antequam educatur lanceola, stylus vulneri immittatur, secundum cuius ductum deinde tubulus introduci posset. Ob hanc causam & alia methodus bronchotomen instituendi describitur (c). Stylus nempe acutus chalybeus triqueter, tubo argenteo cavo comprehensus (*Trocar*), uno ictu per asperam arteriam adigitur in ejus cavum, & deinde educto stylo tubus argenteus in vulnere relinquitur: sic una & eadem opera & apertura asperæ arteriæ & tubi introductio fieret. Verum cum stylus ille satis crassus & brevis esse debeat, non tam facile hoc instrumentum transadigi poterit per asperam arteriam, saltem non nisi magna vi adhibita, imprimis cum aspera arteria mobilis vacillet facile. Tentavi aliquoties in cadavere & in vivis animalibus hanc methodum, sed videbatur mihi admodum difficilis, & non carere periculo, ne quandoque valida vi adactum instrumentum devia- ret. Unde crederem, priorem methodum, licet magis operosam præferendam esse.

Notaverunt Auctores, qui de bronchotome scripserunt, tubum, qui per vulnus factum immittetur, satis brevem debere esse, ne oppositum arteriæ asperæ latus tangendo molestam excitet tussim: unde dimidii pollicis longitudinem huic instrumento dedit *Garengeot* (d); voluitque, ut extremi tubuli diameter lineam æquet; alterum vero extremum, quod aerem externum admittit, latius sit, & duas lineas cum dimidia æquet suo diametro. Figuram autem parum compressam voluit, ut melius se accommodare possit annulorum cartilagineorum interstitio. Ex argento tubulum hunc paravit; plumbum enim satis flexile cum sit, figuram suam mutaret. Interim tamen præstaret variæ longitudinis tubulos habere, cum quandoque & major requiratur tubus, dum sæpe partes dissectæ, tumentes postea, facerent, ut non sufficeret brevior tubus. Expertus hoc fuit *Martinius* (e), doluitque tubum plumbeum, quem paraverat, nimis brevem esse, cum pollicis longitudinem excedere debuisset in ægro, cui bronchotome facta fuerat: unde coactus

Tom. III. Pars I.

fuit adhibere cannulam argenteam, qua utuntur chirurgi, ut in asciticis aquas ex cavo abdominis educant; quam, cum nimis longa esset, splenio crasso, in medio perforato, firmare debuit, ne nimis profunde adigeretur.

Solliciti pariter fuerunt plerique hujus operationis descriptores, ut caverent, ne una cum aere pulvisculi in illo volitantes patulum tubi orificium intrarent libere; hinc gossypio, linteo carpto, spongia &c. tegi voluerunt extrorsum patens tubuli orificium. *Martinius* (f) tamen usu didicit, nullam notabilem inde noxam ægro accidere, licet non tegeretur tubuli orificium, quamvis etiam in domo non adeo nitida decumberet æger. Si tamen inde quid metueretur, posset hoc facile evitari, si collo circumduceretur laxè rarum linteum, splenis ita in vicinia tubuli dispositis, ut illud quidem tegeret tubi orificium, non tangeret. Expediet tamen, ut aer parum calidior sit in loco, quo decumbit æger, cum frigore suo nocere plus posset, quam dum communi respirationis via in pulmonem trahitur, semper in transitu per os vel nares calefscens utcunque.

Majus incommodum inveniebatur, dum mucosi humoris copia per tubi orificium effluens, ejusque lateribus adhærens, sensim inspissata angustabat tubi cavum, liberamque aeri ingressuro viam impediebat; unde cogebatur *Martinius* (g) tubum educere & mundare. Multum quidem hoc caveri potest, dum alterum tubi extremum multo latius liberum humoribus exitum permittit: interim tamen non incongruum videtur, uti monuit celebris auctor, si duplex foret tubulus in asperam arteriam dimissus, quorum major alterum minorem exciperet. Cresceret quidem illius instrumenti moles; verum, uti vidimus, non timuit *Heisterus* annulum cartilagineum discindere in hac operatione, imo & plures annulos, ut heterogeneum corpus in aspera arteria hærens educeret; adeoque videtur tuto satis fieri posse major apertura, quæ crassius instrumentum facile caperet. Hoc enim commodi a duplici tali tubo haberetur, quod interior eximi posset & mundari, dum exterior & major interim in vulnere maneret.

Modo dictis multum ponderis addit sequens casus, qui docet, quantum possit in desperatis etiam casibus felix exercitati Chirurgi audacia. Miles viginti tres annos natus correptus fuerat angina inflammatoria, laryngem & pharyngem obsidente. Tanta autem erat morbi velocitas, ut secundo die facies livesceret, oculi rubri protuberarent, vox acuta esset, & præ intolerabili angustia sibi ipsi fauces manibus dilacerasset miser æger. In manu & pede simul aperta vena fuit; & cum immineret suffocatio, illico ad bronchotomen deventum est. Cum autem & collum tumeret, non videbatur sufficere, si lanceola tantum pertunderetur trachea: unde statim dissectis longitudinaliter integumentis, & separatis musculis, medio inter binos annulos cartilagineos loco aperta fuit aspera arteria. Verum sanguis ex vasis discissis in asperam arteriam decidebat, tantamque excitabat tussim, ut cannula in vulnus introducta nullo modo retineri in situ potuerit, quamvis sæpius reponeretur. Dum hæc agebantur, respirationis

K

pira-

(a) Institut. Chirurg. Part. II. Sect. 3. c. 90. p. 71.

(b) Heister. Institut. Chirurg. Part. II. Sect. 3. c. 99. p. 72.

(c) Traité des Instrumens de Chirurg. T. 2. chap. 11. art. 1. p. 298.

(d) Abrégement. T. 7. p. 499. [e] Ibid. p. 500.

(f) Ibid. p. 499.

(g) Garengeot Traité des Operations de Chirurg. T. II. p. 493.

piratio fere suffocabatur, cum musculi partis affectæ adeo agitantur convulsivis motibus, ut apertura asperæ arteriæ raro responderet integumentorum vulnere. Periculum augebat sanguis pergens in cavum asperæ arteriæ defluere. Intrepidus Chirurgus quævis tentanda potius conclusit, quam in tanta calamitate ægrum derelinquere, atque asperam arteriam secundum longitudinem discidit ad sextum annulum cartilaginem usque. Hoc facto, mox melius respiravit æger, pulsusque, qui antea vix percipi poterat, insurgebat statim. Capite antrorsum inclinato sic disposuit ægrum, ut sanguis amplius in asperam arteriam delabi non potest; vulnere asperæ arteriæ adaptavit plumbeam laminam pluribus foraminibus pertusam, atque utrimque alatam, ut sustineri marginibus vulneris posset, ne descenderet in asperam arteriam; idonea dein ligatura hæc omnia firmavit sic, ut liber aeris accessus in pulmonem per factum vulnus maneret. Brevi cessabat hæmorrhagia, & sequenti die parum tantum febricitabat, facileque deglutire poterat oblata liquida. Cum adeo minuta erat inflammatio, abstulit laminam plumbeam, & adductis vulneris labiis vidit, ægrum satis facile respirare posse. Cum alia methodo non satis adduci ad se invicem poterant vulneris labia, sutura univit, paucisque diebus tantum vulnus consolidatum fuit. Manebat tamen tussis valida, & vocis intensitas multum diminuta inveniebatur (b): quod ultimum symptoma post bronchotomen per aliquot dies mansisse notat & Martinus (i), qui in illo ægro, cui bronchotomen adhibuerat, ante quartum diem removit cannulam, & vulnus, longe minus quam in præcedenti casu, absque sutura facile consolidare potuit. Quamdiu autem cannula in vulnere relinqui debeat, determinatur ex respiratione restituta; si enim, apertura cannulæ digito obturata, æger inspirare possit facile, novimus subsedisse tumorem inflammatorium, adeoque tuto sanari posse vulnus.

Cum autem vulnera asperæ arteriæ tam facile emphysema sequi possit (uti ad §. 300. dictum fuit,) & hoc cavendum videtur idoneo apparatu, qui facit, ut aer se non facile inter cannulam & vulneris labia insinuare possit; vel si in ampliori vulnere hoc caveri nequeat, curandum tunc, ut satis libere transire possit. Non memini tamen illos, qui de bronchotome scripserunt, emphysematis post hanc operationem nati mentionem fecisse.

Si autem simul deglutitio impossibilis fuerit, prodeunt clysmata nutrientia. Vidimus antea, cathartorum vires, & corticis Peruviani efficaciam, hac via corpori applicari posse, atque idem de plurimis aliis remediis verum esse, quotidiana fere in praxi experimenta docent; dum morosis pueris medicina fieri debet, qui sæpe quævis oblata remedia pertinacissime respuunt. Unde ex illis admodum probabile fit & nutrimenta ano injecta sic resorberi posse, & corpus alere. Facile autem patet, talia debere esse illa, quæ injiciuntur, ut nulla actione

viscerum chylopoieticorum indigeant, sed jam paratam in se contineant materiam; unde corpus nutrirî possit. Lac, ova, jura carniû has dotes habere, in Commentariis §. 28. demonstratum fuit: verum præ reliquis laudari solent carniû juncula; cum *Louveri* observatis constiterit, illud vix mutatum sanguinis loco per vasa fluere posse, & vitam sustinere. Addi solent his aliquid nitri, vel succus citri, aut paucæ guttulæ spiritus salis marini, ut caveatur putredo, in quam omnia ex carne præparata sponte vergunt. Formula talis clysmatis in Materia Medica ad hunc numerum habetur; ubi simul monetur, prius clysmate purgante eluenda esse crassa intestina, ut nutrientia hæc injecta commode retinere possent. Cum autem *Sydenhamus* (K) non tantum carnes, sed & parata ex his juncula, in anginosi severe prohibuerit; ex lacte diluto, lactis fero, decocto panis bene fermentati parari possent clysmata nutrientia. Probe memini, quod in juvene angina laborante, qui ne guttulam liquidi deglutire poterat, sapius de die clyσμα injiciendum curaverim ex lacte aqua diluto paratum, tali cum effectu, ut per plures dies vires sustinere potuerim, & nimiam corporis exsiccationem cavere, dum fere totum, quod sic injecteretur, venis intestinorum resorbatur. Neque tantam venarum meseraicarum oscula resorbere liquida in crassis intestinis hærentia, sed & vasa lactea satis copiosa per illa dispergi, observavit *Celeberrimus Schruvenke* (l) in cadavere militis, cui bene pasto glans plumbea claviculam sinistra sic destruxerat cum vasis subjectis, ut ductus thoracicus non apertus manserit, sed retractus & clausus fuerit. Invenit autem vasa lactea non tantum in tenuibus, sed & in crassis intestinis innumera, per totum illorum tractum dispersa ad rectum usque in pelvi; atque inde merito salubrem usum clysmatum nutrientium deduxit. Plura de clysmatibus nutrientibus auctorum observata collegit *Stalpart vander Wielen* (m).

Cum ergo per clysmata nutrientia vita sustineri possit, donec superetur morbi violentia, si curabilis sit angina; non opus erit tentare aliam methodum, quam *Celeberrimus Littré* (n) proposuit; ut nempe carniû juncula parca copia simul per nares transmitterentur in oesophagum. Certe molestissimum videtur ingerere hac via sufficientem junculorum copiam, nec periculo careret, cum in glottidem quandoque delapsa suffocationem facere posset: quod accidisse fatetur candidus ille vir (o), dum tentabatur hæc methodus in ægris, qui admodum debiles erant, vel oppressum habebant pectus.

Absolutis jam illis, quæ ad Anginæ inflammatoriæ diagnofin, prognofin, & curationem pertinebant, sequitur, ut videamus varios exitus, quibus hic morbus, uti omnis inflammatio terminari potest; nempe suppurationem, gangrænam & scirrhum; unde iterum anginæ varia denominatio accessit.

A N.

(b) *Memoir. de l'Academ. Royale de Chirurgie* Tom. 7. p. 581. &c.
 (i) *Abridgement* Tom. VII. p. 469.
 (K) *Essai* VI. c. 7. p. 345.
 (l) *Hamatol.* c. 2. p. 2.
 (m) *Obferv. Centur. 1. Num. 25. Tom. I. p. 104. &c.*
 (n) *Academ. des Sciences l'An. 1728. Mem. p. 377. &c.*
 (o) *Ibid. p. 322.*

ANGINA SUPPURATORIA.

§. 814. **V**erum si malum jam eo processerit, ut suppuratio loci affecti jam incipiens cognoscatur, per signa (387.), erit tentanda via abscessus per artem, & remedia generalia (402. ad 412.) maxime autem molli, assiduo gargarismate, largo cataplasmate laxante; pertusione loci, sensibus deprehensi; bronchotome (812. 813.).

Omni quidem ope semper tentanda est resolutio inflammatoriae anginae. Verum quandoque accidit, ut morbi magnitudo, vel & serius adhibita medela, neglecto ab aëris in initio morbo, fecerint, ut nulla amplius resolutio expectari possit. Optimus autem exitus inflammationis, quæ resolvendo curari nequit, est ille, qui suppurando fit, adeoque tunc omnia artis molimina adhibenda sunt, ut hæc quam ocyssime fiat, ut summis illis angustiis liberentur ægri quam citissime. Quibus autem signis cognosci possit, anginam inflammatoriam in suppurationem vergere, dictum fuit ad §. 387. ubi de hac re agebatur. Sic etiam remedia generalia, ad obtinendam mutationem inflammatoriae materiae in pus, recensita fuerunt numeris hic citatis. Omnium autem maxime requiritur, ut continuo ore retineant ægri tepidum gargarisma ex seminibus lini, althææ, malva & similibus emollientissimis remediis, paratum. Ita enim continuo fovetur partes inflammatae, nimia illorum exsiccatio præcavetur, & crudum inflammatorium maturatur felicissime. Simul eadem opera optime disponitur abscessus in faucibus natus, ut antrorsum rumpatur, & in oris cavum eructet collectum pus; quod tutissimum est, cum retrorsum versus fauces rupto abscessu periculum sit, ne pus in glottidis aperturam dilabatur; cum præsentaneo suffocationis periculo. Cataplasmata autem, pariter ex emollientissimis parata, non possunt quidem immediate applicari locis suppurandis, verum totum collum & loca submaxillaria his obvolvuntur utiliter, dum sic & horum remedium efficaciam mediate saltem affectis partibus applicatur, & iisdem emollitæ omnes partes externæ facilius cedunt, & internis tumentibus locum faciunt. Tonsillæ enim, quæ frequentissimam Anginae suppuratoriae sedem exhibent, sub maxillæ angulo utrimque prominent, dum tument inflammatae; adeoque patet satis, quantum usum habeant talia cataplasmata.

Monitum autem fuit ad §. 403. 3. requiri ad suppurationem promovendam debitum motum liquidi vitalis, ut nempe nec torpeat, nec excitetur nimis: simulque tunc notabat, Medicos audacter debilitare vitalem humorum motum sanguinis missione aliisque remediis, quamdiu adhuc resolutionis spes est; ab illis vero abstinere plerumque, dum abscessus expectatur; quia ad hunc scopum conducit potius auctior parum humoris vitalis motus. In angina suppuratoria tamen quandoque cogimur ab hac methodo recedere, & aliquando repetitam etiam venæ sectionem instituere, licet signa doceant, abscessum jam formari. Ratio est, quia tumor affectarum partium auctus illo tempore, dum maturatio fit, sæpe comprimendo partes vicinas novam inflammationem, hic adeo periculosam, excitat; unde tunc cogimur magis exhaurire corpus, ut omnia vasa inanita collabantur magis, sicque impediat metuenda sæpe in hoc morbo suffocatio.

Plerumque abscessus harum partium solet rumpi in ore interno; rarius extrorsum in collo sic protuberat, ut ibi pertundi possit; quod tamen aliquando a tonsillis suppuratis factum memini. Cum enim

nulla cute tegantur partes oris interni & faucium, facilius ibi via puri sit. Tempus autem maturationis in his casibus varium inveni: in quadragenaria muliere laxæ temperiei vidi circa finem quintæ diei, ab ipso morbi initio computando, sponte sua ruptum abscessum bonum pus fuisse: in aliis plerumque serius hoc contingit. Ubi tamen continuo fovetur fauces molli gargarismate, raro vidi abscessus perfectam maturationem ultra nonum diem excurrere.

Solent autem satis frequenter tales abscessus sponte sua rumpi: ubi tamen apparet ex signis §. 405. recensitis, maturationem factam esse, & pus exitui aptum esse, simulque mollis locus invenitur, quem & oculis lustrare possumus, & digitis attingere, convenit illico locum pertundere, ut tantis molestiis liberemus ægros. Lanceola autem pertundere tales abscessus in imis faucibus periculosum esset, cum aliæ partes facile vulnerari possent, dum ægri præ angustia, dolore &c. movent se: unde jam Hippocrates, uti in Commentariis §. 805. dictum fuit, iussit, ut acuto ferramento ad digitum alligato pertunderentur tales abscessus. Invenimus Chirurghi pulcherrimum instrumentum, quo tutissime hoc perfici possit. Tubo enim cavo satis longo occultatur lanceola, quæ per alterum ejus extremum apertum protrudi potest: simulque pro lubitu sic firmari, ut non nisi ad unam alteramve lineam eminere possit, prout magis minusve profunde in locum suppuratum demergere convenit lanceolam. Unitur autem lanceola elateri, qui facit ut aperto abscessu, dum digitum prementem removet Chirurgus, illico in tubum retrahatur lanceolæ cuspis, & occultetur denuo. Sic nullum periculum est vulnerandi partes vicinas, & ad quemvis locum in faucibus conspicuum lanceolæ cuspis commode potest applicari. Instrumentum hoc *Garengeot* (*p*) descripsit, & delineavit (*q*).

Ubi vero profundius hæret abscessus in ipso oesophago, cum sensibus non pateat locus affectus, pertusio tentari nequit; sed solo usu emollientissimorum remedium tentanda est, ut quam citissime rumpatur apostema. Quam horrenda autem mala fieri possint, antequam abscessus tali loco hærens rumpatur, docet sequens casus. Puella sanissima, septendecim annos nata, corripiebatur periculossima angina, una cum valida febre. Cumque jamjam suffocandam credebant omnes, subito præter omnem spem detumuerunt fauces; verum successit dolor cum ponderis gravantis sensu circa sterni summitatem, ubi illud claviculis jungitur. Simul sensit molestiam indeglutiendo, quæ quotidie increvit, donec tandem puram etiam aquam deglutire tentans convelleretur illico horrendum in modum, & mortuæ instar jaceret. Indicabat digito ægra affectum locum, neque tamen ullus tumor examinanti Medico ibi apparebat. Conclussit tamen Medicus, materiam inflammatoriam subita metastasi oesophagum occupasse, atque tumorem fecisse, qui a deglutitis irritatus acerbissimum dolorem & horrendas convulsiones excitaret. Mollissimo fomento externe applicato, & blando vulnerario decocto potato, post triduum crepuit abscessus; & puris copia & foetore fe-

K 2

re suf-

re suffocabatur agra. Potata autem larga aquæ calidæ quantitate, & vomitu rejecta, eluebatur tota hæc saburra feliciter, & liberabatur misera a tantis malis, quæ per bimestre spatium toleraverat, posteaque se bene habuit (r).

Ubi autem abscessus in faucibus natus mole sua adeo angustat hæc loca, ut suffocationis metus esset ob impeditum aeris inspirandi in laryngem introitum, posset institui bronchotome. Rarius tamen in angina suppuratoria hujus operationis absoluta necessitas occurrit; cum fere omnes tales ægri et-

iam sine hac evadere soleant. Celebris chirurgus, qui plurimos ægros hoc morbo laborantes tractaverat, nullum tamen inde periisse vidit triginta quinque annorum spatio (s). Neque memini, me observasse hæcenus lethalem anginæ suppuratoriæ exitum, licet etiam summis angustis stipata foret. Venæ sectione enim repetita, & clysmatibus purgantibus ita possumus exhaurire corpus, ut vasa omnia subsistant; sicque impetrare tales inducias, ut maturatio abscessus expectari possit.

§. 815. **I**lla autem anginæ species, quæ prior descripta (801. 802.), raro consueque adole-
scere potest, sed vel prius resolvitur (809.), vel necat.

Illæ autem anginæ species, quæ numeris in textu citatis descriptæ fuerunt, suppurantur nunquam, vel saltem rarissime. Cum enim vel in pulmonali fistula, vel circa laryngem hæreat malum, & omnia inflammationis symptomata augeantur, dum illa in suppurationem tendit, suffocabitur æger, antequam abscessus maturefcere possit. Præterea cum demonstratum fuerit §. 801. in tali angina sanguinis cir-

culacionem per pulmonem difficillimam fieri, adeoque pulmonis arterias sanguine immeabili infarciri; patet latis, lethalem peripneumoniam adfuturam, antequam talis morbus eo usque adolescere possit. Interim tamen non omnino impossibile videtur, nam circa laryngem inflammationem suppurari posse; si nempe bronchotome tempestive adhibita fuisset suffocationis periculum.

ANGINA GANGRÆNOSA.

§. 816. **S**i tandem causæ anginæ (799.) augmentur, & in parte nobili magis (801. 802.) hærent, vel & in externis (804. 805.), sæpe in gangrænam abit lethalem; id vero novimus 1º. ex signis hujus generalibus (426. 427. 428. 429.) applicatis ad partes obsessas, quarumque functio læsa; 2º. ex signis propriis; si tumor, ruborque prius conspicui subito, sine bona causa, disparuerint; si dolor similiter sic abiverit; fauces subito æquales, lævesque fiunt; siccæ, glabræ, lividæ fauces: tum nullam capit magnitudo nimis propecti mali medelam.

Quomodo inflammatio in gangrænam transeat, & quibus de causis hoc fiat, antea in Commentar. §. 388. explicatum fuit. Ubi ergo causæ, quæ anginam inflammatoriam prodixerunt, augmentur, merito pessimus ille inflammationis exitus metuitur: dum nempe incrementum subito inflammatione aboletur influxus vitalis humoris in arterias, & effluxus per venas (vide §. 419.) Cum autem dictum fuerit §. 801. & 802. in pessimis illis anginis impediri liberum sanguinis ex corde dextro per pulmones in sinistrum transitum, adeoque & tolli liberum reditum sanguinis venosi a partibus superioribus per venas jugulares, patet satis, quantus tunc gangræne metus adsit; quod & confirmatur illis symptomatibus, quæ periculosissimas anginas comitari solent, & §. 807. enumerata fuerunt: quæ omnia docent, loca affecta non tantum, sed & omnes internas & externas capitis partes turgere sanguine, vix amplius, vel saltem difficillime, per vasa moto. In illis autem anginis (§. 801. 802.) quæ asperam arteriam vel laryngem obsident, suffocari solent ægri, antequam gangræne natæ indicia appareant: in reliquis vero anginæ speciebus, cum non adeo præceps strangulationis discrimen imminet, quandoque vera gangræna observatur. Quibus autem signis distinguere possit tale malum, jam videbimus.

1. Signa gangræne brevi adfuturæ, vel jam præsentis, ad numeros hic citatos recensita fuerunt; adeoque illorum cognitio inde haberi poterit. Si nempe dicta ibidem applicentur ad partes obsessas, qua-

rum functiones per anginam inflammatoriam læsæ sunt. Verum, cum duplex imprimis in omni angina diversitas appareat (vide §. 784. 801. 802.); quod nempe partium affectarum tumor &c. sub sensu cadat, vel non; hinc & gangrænosæ anginæ eadem erit distinctio. De illis signis, quæ mutationem inflammationis in gangrænam docent in his locis, & sensibus usurpari poterunt, sequenti dicetur numero. Ubi vero in talibus locis hæret malum, quæ minime sub conspectum cadunt, novimus inflammationem in gangrænam transiuram esse, si vehementissima adfuerint symptomata, ut dolor summus, & febris acutissima; eademque absque diminutione per biduum aut triduum persistenterint; neque interim suffocetur æger. Præsentem autem jam gangrænam novimus, si eadem symptomata subito sine bonis signis cessent: dolor v. g. absit, deglutitioni vel respirationi, antea difficillimis, major redeat libertas; neque tamen ulla signa doceant, per metastasin morbi materiam ad alia loca transivisse, uti frequenter fieri antea dictum fuit. Diagnosin hanc confirmant, facies cadaverosa, extremarum corporis partium frigus & livor, pulsus debilis & inæqualis; quæ lethalem in his locis gangrænam comitari solent.

2. Dum in loco inflammato sanguis, a vita superstitie motus, agit in loca obstructa, producuntur effectus quidam, qui simul sunt signa inflammationis præsentis, uti dictum fuit ad §. 381. Præcipua hæc signa erant (vide §. 382.) tumor, durities, rubor.

(r) Medical Essays T. I. c. 27. p. 271. &c.

(s) De la Motte Traité complet de Chirurgie T. I. p. 193.

rubedo & dolor. Cum ergo, dum gangræna adest, aboletur influxus vitalis humoris in partem affectam (vide §. 419.), debent & minui, vel & integre aboleri effectus, qui inde pendent. Unde novimus, gangrænam adeste, si rubor, tumor & dolor subito disparuerint, absque signis resolutæ inflammationis, vel metastasis ad alia loca: Patet hinc ratio, quare Hippocrates (†) dixerit: *Anginosi in lingua tumores absque signis disparentes perniciosi. Et dolores disparentes circa manifestam causam perniciosi sunt.* Cum autem in mortua parte jam nullus humorum motus supersit, siccae apparent fauces, & glabræ omnino, quia exhalantium arteriolarum & venularum refoventium oscula siccata & contracta evanescent quasi; color autem sensim pallidior fit, dein in cinereum, fuscum, lividum, imo & nigrum mutatur (vide §. 427. 3.), dum in maiorem putredinem mortuæ partes vergunt. Ex quibus omnibus hujus mali Diagnosis satis patet.

Nullam autem tunc superesse medelam, dum validissima horum locorum inflammatio gangrænam fecerit, facile patet; nam aeri continuo exponuntur mortuæ illæ partes, unde citissima putredo & mali propagatio ad loca vicina. Neque tantum lethalis est talis gangrænosa angina, dum laryngem vel asperam arteriam occupat, verum etiam, si in pharynge, tonsillis, velo pendulo palatino &c. tale malum hæserit, vix ulla spes superest, licet constet certis observatis, partes has multum detrimenti pati posse, vita tamen supersite. Ut enim talis morbus curaretur, deberet separari mortuum illud a vivo, quod absque nova inflammatione ad limites gangrænosa partis, & suppuratione sequenti, fieri nequit; uti §. 444. dictum fuit, ubi de separatione mortui gangrænosi a partibus vivis agebatur. Præterea in gangrænæ curatione triplex erat indicatio curatoria (vide §. 433.): vires nempe firmare; putridi ingressum in venas impedire; natamque putredinem coercere & emendare. Verum destructis per gangrænam partibus deglutitioni servientibus, & inflammatis vicinis, dum separationem mortui a vivo natura molitur; patet satis, quam difficile sit alimentis vires sustinere. Putridi autem ingressus in venas quomodo impediri poterit, cum efficacissima ad hanc rem remedia, §. 435. redensita, his locis applicari non possint, & una cum deglutitis gangrænosis tabus continuo in ventriculum delabatur? Putredinem autem natam in tali morbo coercere pariter admodum difficile est; cum mortuæ partes, in loco humido & calido, exponantur aeri, neque tam larga copia applicari possit talium remedium, quæ condiendo has partes putredinem arcere valent, ac quidem in gangræna externarum partium corporis curanda solet fieri. Ex quibus omnibus satis patet, quare angina gangrænosa lethalis habeatur.

Interim tamen funesta hæc prognosis tantum locum habet, dum notabilis faucium pars post validam inflammationem gangrænescit. Si enim in parvo tantum loco tale quid observetur, neque malum proserpat, aliqua spes superest, quod imprimis didici ex sequenti casu. Mulier annorum sexaginta & trium, optimi habitus, & validis laboribus assuecta, corripiebatur angina ætate media. Nihil in faucibus apparebat, sed vox rauca erat, & acutum dolorem sentiebat circa cartilaginem circoideam; si-

Tom. III. Pars I.

mul aderat intensa febris. Post largam venæ sectionem & purgans antiphlogisticum, atque molliissimum cataplasma collo applicatum continuo, levabatur quidem morbus, & multum diminuebatur febris, sed quarta die morbi anxietas, circa præcordia, vox admodum rauca, & decubitus in lecto impossibilis, malum dabant omen. Sequenti die febre omnino libera erat, vox melior, fauces humidae apparebant; verum dolorem in pectore molestum percipiebat, uvulæque pars interior nigricabat. Augebat metum funesti eventus, quod post molestissimam noctem toleratam sequenti die vacillaret pulsus, jaceret hebes, nullum amplius dolorem sentiret, uvula manente in eodem statu. Octavo tamen morbi die incepit uvulæ extremum, hætenus nigrum, albescere, omniaque symptomata minui; & undecima morbi die uvula naturalem calorem recuperaverat, atque a gravissimo hoc morbo evasit mulier.

Præterea monitum fuit §. 423. 2. ubi de causis gangrænæ agebatur, quandoque deponi ad loca quædam corporis aliquid adeo malignum, ut perfecta morte destruat partem, in quam decumbit. Simul ibidem notatum fuit, uti etiam ad §. 432. frequenter satis observavi, scorbuticam acrem materiam ad gingivas, linguam, palatum, fauces deponi, & gangrænam facere; quæ, licet difficilis curatu sit, tamen non omnino incurabilis habenda est, si in tempore efficax medela adhibeatur; uti ex dictis ibidem constitit. Graphice descripsit (uti alia occasione monui ad §. 811. quod hic repetere non inutile credidi) hunc morbum Aretæus (u), de tonsillarum ulceribus agens: postquam enim de mitiori specie horum ulcerum dixerat, addit sequentia: *Pessifera sunt lata, cava, pingua, quodam concreto humore albo, aut livido, aut nigro sordentia: id genus ulcera aphthæ nuncupantur. Quod si concreta illa sordes altius descenderit, affectus ille & est eschara, & vocatur. In ambitu vero escharæ fit rubor vehementer, & inflammatio, & venarum dolor, quemadmodum a carbunculo, &c.* Patet autem evidenter ex illis, quæ in eodem capite sequuntur, quod hic non descripserit Aretæus aphthas hodie vocatas, de quibus postea peculiari Capitulo agetur, sed veram gangrænam, a depositione malignæ materiæ versus fauces natam; unde ad anginam gangrænosa tale malum pertinet: nam & in escharam mortua pars convertitur, & in ambitu hujus escharæ vivæ partes vicinæ inflammantur; sicque vel separatur, suppuratione in ambitu nata, mortuum corruptum a vivis; vel & proserpit quandoque malum, uti ibidem notatur. Neque tantum deglutitio impeditur ab hoc morbo, verum etiam & respiratio quandoque; dum in pectus per arteriam asperam serpit, & eodem illo die strangulat: pulmo enim & cor neque talem odoris foeditatem, neque ulcera, neque saniosos humores sustinent; spirandique difficultas & tussis enascuntur (x). Confirmantur modo dicta ex illis, quæ Aretæus (y) de curatione hujus morbi habet; nam ad inflammationem & strangulatum commendat eadem, quæ in cura anginæ inflammatoriae laudata fuerunt; clysmata, venæ sectionem, irrigationes, forus, cataplasmata, cucurbitas &c. crustas autem gangrænosas medicamentis igni similibus illiniri jubet, ut decidant, nec proserpat ad vicina malum. Ubi ve-

K 3

ro cru-

[†] In Coacis Prænot. N. 370. Charter. Tom. VIII. p. 872.

[u] Lib. I. De Causis & signis morb. acutor. c. 9. p. 7.

[y] De Curatione Morbor. acutor. Lib. I. c. 9. p. 89.

[x] Ibidem.

ro crustæ deciderunt, & ulcera rubra apparent, caute jubet, ut mollissima sola applicentur; lac cum amylo, ptisanæ succus, lini semen &c. convulsiones enim metuendas tunc monet, dum dolentissimæ & crudæ partes acerbis irritantur. Omnia autem hæc perfectissime conveniunt illi malo, de quo §. 472. dictum fuit, ubi de gangræna oris interni agebatur.

Dictum fuit ad §. 811. quandoque levem febrem præcedere, antequam versus fauces deponatur illud malum; tuncque solet, hoc facto, cessare febris, nisi valida inflammatio in ambitu escharæ nata novam excitaverit; imprimis si plura loca simul eodem malo occupentur; tuncque periculum est, ne subito proserpat gangrænosa hæc corruptio. Unde forte patet ratio, quare Hippocrates (2) dixerit. *Fauces autem exulceratæ cum febre, grave; sed si quod aliud signum adfuerit ex his, quæ antea præva judicata fuerunt, hominem in periculo versari,*

prædicendum. Non autem videtur hic loqui de abscessu inflammationem sequente, sed de ulcere has partes depascente; quod patet, si conferantur illa, quæ alio in loco habentur, ubi de hoc morbo agit (a). Monet enim ibi, securiora esse ulcera tonsillarum, quæ citra febrim oriuntur; additque, illa proserpere, imprimis æstivo tempore, periculo vacare, si multo tempore citra incrementum manserint junioribus imprimis familiarem esse hunc morbum, &c. quæ omnia optime conveniunt illis, quæ apud *Aræteum* locis modo citatis habentur.

Patet ergo, gangrænam faucium, quæ validam inflammationem sequitur, vix medelam capere; illam vero, quæ, absque prægressa inflammatione, a depositione maligni humoris ad has partes oritur, periculosam quidem esse, sæpe tamen curabilem, si statim efficax medela adhibeatur, quod hoc loco monendum videbatur.

§. 817. **I**N scirrhum circa tonsillas, uvulam, palatum, abit angina eorum locorum, ex causis descriptis (§. 392.), unde cognoscitur facile, curatur difficulter: maxime ubi in cancrum jam abiit. Vide (§. 797.)

In historia inflammationis dictum fuit (vide §. 392.), illam quandoque in scirrhum terminari, si inflammatio circa loca glandulosa hæserit, neque resolutione aut benigna suppuratione crudum inflammatorium separatum fuerit. Post anginas inflammatorias quandoque illud malum sequitur; omnium maxime, dum perversa medela tentatur morbus; vel non satis cavetur aeris frigidi ad hæc loca inflammata aditus. Dum videbant Veteres Medici inflammata loca subito tumore attolli, neque adeo bene concipiebant rationem illius rei, utpote sanguinis circulationem ignorantes, fluxionem materiæ ad loca inflammata accusabant; atque ideo commendabant sæpe in initio talium morborum illa remedia, quæ vasa constringendo impedire possent materiæ influxum in loca inflammata. Unde *Tralitianus* (b) in cura anginæ monuit, quod si morbi fuerit initium, & materies adhuc fluere videatur, tunc repellentia potius misceri debent. Damnavit autem illos, qui solis laxantibus uterentur. Quare autem locus inflammatus tumeat, in *Comment.* §. 382. explicatum fuit; patuitque simul in cura inflammationis, laxantium remediorum insignem usum esse. Ad numerum quartum §. 809. dictum fuit, quoniam

casu in anginis curandis repellentia & adstringentia usum habere possent. Cum autem in quibusdam casibus pulchre talia profuerint, incepit nimis increbrescere illorum usus, & imprimis apud ignarum vulgus, quod in quavis fere angina alumine & similibus adstringentibus uti solet, relaxatam & pendulam uvulam pro sola & unica talium morborum causa habens. Inde sæpe contingit, inflammationem harum partium jam adultam, nec resolvablem amplius, talium remediorum usu in scirrhum converti; & omnium frequentissime tonsillas sic affectas vidi. Idem contingit, si, abscessu circa hæc loca nato & rupto, aeri frigido se committant tales ægri, antequam penitus detumuerint hæc partes.

Facilis est Diagnos. scirrhi circa hæc loca nati, cum conspici possit & tangi, verum difficillima est curatio, uti pluribus dictum fuit ad §. 797. Quanta autem calamitates sequantur, dum in cancrum talis scirrhus degenerat, aeri semper expositum, & acri ichore vicina omnia rodentem, quivis facile colligere poterit. Omnis ergo cura adhibenda erit, ut impediatur inflammationis in scirrhum exitus; de qua re videantur illa, quæ de cura inflammatoriarum anginæ dicta fuerunt.

ANGINA CONVULSIVA.

§. 818. **S**I nervi motores organorum deglutitionis, vel respirationis, impediuntur suas exercere functiones in illa organa, oritur paralytica angina; talis a luxatione dentis vertebræ dicitur contingere, aut alterius vertebræ cervicis ad interiora. Si convulsio- num causa quæcunque musculos pharyngis, laryngisve occupaverit, oritur subita, suffocativa angina; talis in epilepticis, spasmodicis, hystericis, hypochondriacis sæpenumero fit, abit, redit: curatur imprimis his, quæ iis morbis curandis propria sunt.

Quam numerosi ad deglutitionem perficiendam concurrant musculi in Physiologicis demonstratur. Verum ut musculi actionem suam exercere possint, requiritur spirituum nervosorum ab encephalo per nervos in musculos liber influxus (c). Ubi ergo quæcunque de causa nervi motores musculorum his functionibus inservientium impediuntur agere, turbabitur una vel plures ex illis actionibus, quæ ad de-

glutitionem requiruntur, adeoque aderit angina: sed paralytica vocanda, quia paralytin unius vel plurium musculorum deglutitioni servientium pro sua causa agnoscit. Paralytica autem angina respirationem raro lādere potest, quia musculi respirationi inservientes vitali non adeo alte locantur, ut illorum paralytis ad anginam referri possit; cum in anginæ definitione (vide §. 783.) dictum fuerit,

(a) In Prognost. Chart. T. VIII. p. 672. & Coac. Præm. N. 377. ib. p. 267. (a) De Dentitione Chart. T. VII. p. 272.
(b) L. IV. c. 1. p. 226. (c) Reum. Boerh. Institut. Medici. §. 401.

rit, causam morbosam debere poni suprapulmonem & stomachum. Verum quidem est, alios musculos ex voluntatis imperio posse juvare respirationis actionem, qui in his locis hærent, uti v. gr. scaleni, spinales colli &c. adeoque natam in his musculis paralyfin, stricte loquendo, huc referri posse; verum cum & absque horum actione vitalis respiratio perfici possit, & rarissime occurrat ab hac causa respirationis impedimentum; angina paralytica ad deglutitionis organa præcipue pertinet. In hemiplecticis talis anginae species occurrit, dum, omnibus corporis musculis in alterutro latere resolutis, difficulter deglutunt, & foedo spectaculo cibi, potus, saliva, pro magna parte saltem, ex ore delabuntur. Verum quandoque contingit, particularem paralyfin quosdam tantum musculos, deglutitioni servientes, afficere, unde deglutitio, si non omnino impossibilis, saltem difficilior reddi solet. Galenus (d) jam meminit talis morbi, quem gulæ imbecillitatem vocavit, atque sequentia hujus mali signa posuit: *si ingestorum in transitu tarditas equalis & sine dolore accidere consuevit, & in supino decubitu augetur, erecta vero cervice mitigatur, citra ullum angustiae sensum*. Quamvis enim in homine erecto ingesti cibi & potus descensus per oesophagi tubum pondere illorum adjuvetur, tamen videtur hoc sufficere non posse, ut prompte deglutita in ventriculum deducantur. Fibrae enim musculares oesophagi, tam longitudinales quam orbiculares (e), plurimum huc faciunt; imo illarum actione sola deglutita in ventriculum propulsa fuisse vidi in homine, qui capiti insistent & cibos & potum satis copiosum sumebat. Ubi ergo harum fidrarum efficacia minuta multum fuit, vel perfecta paralyfi integre abolita, non mirum est, deglutitionem multum lædi. Neque tantum in oesophagi fibris, sed & in aliis musculis deglutitioni servientibus, simile malum obtinere poterit. Sic vidit Tulpus (f), in muliere quinquagenaria, post vomitum, vertiginem, ac spasmodum cynicum, tam pertinaciter resolvi deglutitionis musculos, ut ne guttulam quidem transmittere posset, licet nec dolor, nec tumor, nec ulla ipsam urgeret angustia; unde etiam septima die periit. Huic affine malum satis mirabile vidi in muliere quadraginta quinque annorum, cæteroquin sanissima. Dum enim ante novem menses optimo valens appetitu prandium fumeret, mirabatur, quod absque ulla causa prægressa subito impediretur deglutitio; nullum tamen dolorem sentiebat, nullus tumor apparebat. Medici & Chirurgi in consilium vocati tentaverant plura remedia, neque tamen integre potuerant debellare morbum: manserat enim tale deglutitionis impedimentum, ut liquida nullo modo, solidas vero offas, imprimis majores, transmittere in ventriculum posset. Sensum tamen eo usque in melius mutabatur morbus, ut, dum me consuleret, novem jam elapsis mensibus a primo morbi initio, liquida potuerit quandoque deglutire, si uncias quinque vel sex simul & semel ingereret quam subitissime. Parvam vero liquidi quantitatem nullo modo deglutire valebat. Quinam fuerit

tandem morbi eventus, ignoro, cum in distito loco degat, nec literis missis, quod promiserat, indicaverit illa, quæ postea contigerunt. Jacotius (g) tamen, qui hunc morbum viderat, notat, sensum contabuisse tales ægros. Alii tamen casus a Medicis notati docuerunt, lente quandoque prius sanitati restitui. Sic viginti annorum puella, post mensium suppressionem cachectica facta, tandem in deglutendi impotentiam incidit, unde instar scelesti emaciabatur. Cum nonnulli Medici statuerent, glandulas induratas, vel simile quid, arctare oesophagum, flexili balanae pinna explorata fuit tota oesophagi longitudo, nullumque inventum fuit obstaculum. Paralyticum hinc morbum statuerunt, & ad hunc scopum remedia exhibuerunt, sed incassum omnia. Ut tamen miseræ, quantum fieri poterat, succurreretur, alimenta dentibus comminuta, & linguae ope versus fauces protrusa, balanae pinna, spongiam in extremo gerente, in ventriculum deducebantur. Per annum integrum ægra hoc artificium adhibuit: tuncque, sensum redeuntibus corpori exhausto viribus, postea satis sana vixit (h).

Quanam autem conducant ad Paralyticam Anginam remedia, postea in *Capitulo de Paralyfi* dicetur.

Huc & refertur illa anginae species, quæ a luxatione vertebrae cervicis ad interiora contingere dicitur. Cum enim pharynx & oesophagus vertebrae cervicis incumbant, satis patet, a tali luxatione has partes angustari debere. Accedit, quod & medulla spinalis ab eadem causa comprimi possit, adeoque & paralyfis inde nasci in musculis, qui nervos suos infra locum compressum a medulla spinali accipiunt. A lapsu vel alia vi externa vertebrae cervicis luxari posse, nullum dubium est; verum difficilius intellectu videtur, quomodo per morbos, absque vi externa, hoc fieri possit. Videtur tamen Hippocrates talem morbum observasse. Ubi enim (i) morbos recenset, qui junioribus contingere post dentitionem solent, habet & vertebrae, quæ ad occipitium, intra luxationes. Notum est ex Anatomicis, primam vertebrae, atlantem dictam, articulari cum osse occipitis, dum condylos hujus ossis cavis similis figurae excipit: proxime hanc sequitur secunda colli vertebra, a processu dentiformi, dens vocata, supra quam una cum atlante totum caput circumagitur. Binæ hæ vertebrae occipitio proximæ sunt; adeoque illæ luxationes, de quibus in loco citato dixit Hippocrates, ad has spectarent. Quod etiam ex alio textu (k) patet; ibi enim leguntur sequentia: *Qui autem angina laborabant, illorum hæ erant affectiones. Cervicis vertebrae intro vergebant, quibusdam amplius, quibusdam minus, collumque conspicuum intro cavitatem habebat, & hac parte contactum dolebat. At cuidam quoque affectus erat infra os dentem appellatum, qui non peraeque acutus est (l)*. Ex quo loco patet, introrsum vergere quandoque primas vertebrae colli, & anginam facere; aliquando vero in sequentibus simile malum observatum fuisse. Cum autem ex Anatomicis constet, validis adeo ligamentis dentiformem processum secundæ vertebrae

K 4

bta

[d] De locis affectis L. V. c. 5. Chart. T. VII. p. 45.

[e] H. Boerh. Institut. Medic. §. 74.

[f] Observ. Medic. L. I. c. 42. p. 79.

[g] Holler. in Coac. Hippocr. p. 57.

[h] Stalpart. vander VViel Observ. T. II. observ. 27. p. 278.

[i] Aphor. 26. Sect. 3. Chart. T. IX. p. 111.

[k] Epid. 2. Chart. T. IX. p. 141. &c.

[l] Vide Galen. Comment. 2. in L. Prothet. Chart. T. VIII. p. 755.

bra firmari, vix videtur illius vertebræ introrsum luxatio fieri posse in adultis, nisi tota destruat fabrica, vel una cum hac etiam prima vertebra similiter luxetur. In junioribus, ubi dens ille cartilagine tantum unitur suæ vertebræ, facilius posset ille nexus solvi, adeoque vertebra secunda, soluto dente, introrsum ire. Forte hoc ipsum insinuavit Hippocrates in modo citato aphorismo, ubi de juniorum morbis agit. Verum dum hoc fit, contenta vertebrarum cavo spinalis medulla necessario comprimi debet, unde certa fere mors; uti alia occasione ad 170. 1. 3. dictum fuit. Hinc Celsus (m), de capitis luxatione agens, monet, quod in tali casu neque bibere, neque loqui possit homo, & celerrime mors superveniat. Addit autem, se decapite luxato dicere, non quo curatio ejus rei ulla sit, sed ut res indicis cognosceretur, & non putarent sibi medicum defuisse, si qui sit aliquem perdidissent.

Ubi ergo colli vertebræ introrsum luxantur sic, ut medulla spinalis compressa fuerit multum, patet satis, nullam medelam superesse, licet enim restitui hac luxatio posset, destructa sæpe jam foret medulla spinalis fabrica, præcipue si in primis colli vertebris hoc contigerit. Unde etiam noluit Ægineta (n), ut talibus agris medicina adhiberetur. Si vero non penitus loco suo exciderit vertebra, & non una sed plures simul ex sede sua parum remotæ fuerint; minus periculum est: quia tunc vertebræ luxatæ non ita acutum angulum cum sequentibus faciunt, adeoque & minus comprimunt spinalem medullam. Talem autem hujus morbi diversitatem notavit diserte Hippocrates (o); nam & dixit, cervicis vertebra quibusdam amplius introrsum vergere, aliis minus; dein addidit, in quibusdam infra secundam vertebram hoc fieri, tuncque minus acutum esse malum. Notavit etiam, quandoque valde rotundum & majori ambitu circumscriptum fuisse hoc malum, dum nempe plures vertebræ simul situm mutaverant. Monuit autem, si secunda vertebra (quam dentem vocavit) loco mota non fuerit, non inflammari fauces, neque partes sub maxillis, quamvis tumentes, inflammationis similes esse. Addidit deinde, neque paraplecticos resolvi tales agros, si neutram in partem tumor deflecteret, sed recta procederet; omnesque superstites fuisse, & quosdam ex morbo celerrime restitutos; alios quadraginta dies percurrisse absque febre; multos etiam ad longissimum tempus aliquam tumoris partem retinuisse, ut indicabat & vox & deglutitio nondum penitus liberæ. Contra vero si febris adesset, omnia pejora erant (notandum, quod antea monuerat Hippocrates, nec febrem nec inflammationem adesse, si vertebra secunda, dens vocata, non foret affecta); frigidissimos habebant pedes tales agri, & si statim non morerentur, erecti stare non poterant; monetque, omnes interiisse, quos sic affectos noverat.

Raro quamvis occurrat ille morbus, tamen negari nequit, illum quandoque observatum fuisse. Hippocratis modo allegati textus hoc docent; & quamvis Galenus (p) dixerit, rarissime fieri talem anginam, tamen videtur indicare (q), quod illam viderit, dum commentatur Hippocratis de hac angina observata. Dicit enim: Nunc anginae speciem expo-

nit, quæ raro a nobis visa est. Contigit mihi semel tale quid videre in infante decem menses nato, cui caput retro inclinatum erat, guttur prominulum, & manifesta in cervice cavitas apparebat. Cum autem ob infantis miserrimos ejulatus exacte locum affectum scrutari non daretur, non potui accurate distinguere, quænam vertebræ cervicis introcessissent. Nihil deglutire poterat infans, & post validas convulsiones hoc malum secutum fuerat. Nemo mirabitur, tales luxationes vertebrarum a convulsionibus fieri posse, imprimis in tenera ætate; dum etiam in adultis & robustis, epilepsia correptis, membra distorqueri, luxari &c. observatum sæpius fuerit. Verum & docuerunt observata Medica, natos tumores in partibus internis corporis loco suo movisse vertebra; & deinde sublati his tumoribus illas in pristinam sedem sensim rediisse. Memorabilis talis casus in Actis Parisinis (r) legitur: & notavit Benedictus (s), se vidisse a fluxione aciori spinæ accumbente dorso vertebra luxatas, ossaque alia ex acetabulis detrusa & extorta. An ergo inflammatorius tumor subito tale quid facere posset, quod aliter sensim a tumoribus lente incrementibus fit? Certe non omnino improbabile videtur, imprimis in juniore ætate.

Ubi autem anginam a vertebrarum luxatione natam valida comitatur inflammatio, vel superiores cervicis vertebræ loco suo multum motæ fuerunt, patet satis, vix ullam spem curæ superesse. Unde pro desperatis relinquendos esse tales agros voluit Ægineta, uti modo dictum fuit. Aetius (t) vero consuluit, ut collo circa primas vertebra affigetur cucurbita, sæpius avellenda; hac spe, ut sic in sedem suam reducerentur luxatæ vertebra, quod tentari posset. Si vero lentius increverit hoc malum, neque inflammationem comitem habuerit, restitui sensim solent vertebra, si laqueo, qui mentum atque occipitium sustinet, suspendantur quotidie juniores tali morbo afflicti: sic enim pondere corporis in rectum deducitur spina, & feliciter sæpe curantur.

Verum, si convulsionum causa quæcunque musculos pharyngis laryngisve occupaverit, oritur subita suffocativa angina. Quæ licet molesta sit, rarissime tamen periculosa esse solet, ex sua natura, nisi a tali morbo ortum duxerit, qui ex Propria indole periculosus est; uti v. gr. dum in tetano, vel opisthotono correptis talis angina adest, quod alia occasione in Commentariis §. 787. monitum fuit. In mobilibus in genere nervoso hominibus frequens talis angina observatur, quales sunt foeminae hystericae, & viri hypochondriaci dicti. Dictum fuit alia occasione in Commentariis §. 633. mirabilem illum morbum, qui passio hysterica vel hypochondriaca vocari solet, quasvis fere corporis partes occupare; simulque producere talia symptomata, quæ competunt illi parti, quam morbus invasit. Quibus autem signis hic affectus distingui possit ab aliis morbis, ibidem dictum fuit. Nihil frequentius in praxi occurrit, quam globus ille hystericus dictus; dum, constricto oesophagi sphinctere, aer elasticus rarefactus illum distendit, sicque tumorem conspicuum excitat, quo miserae fere præfocantur. Cum

autem

(m) L. VIII. c. 13. p. 546.

(n) L. III. c. 27. p. 19.

(o) Comment. 2. in L. I. Proorrh. Chart. T. VIII. p. 756.

(p) Comment. 2. in L. II. Epid. Chart. T. IX. p. 145.

(q) Acad. des Sciences l'An 1731. Mém. p. 714. &c.

(r) Tabidor. Theat. Exercit. 31. p. 63.

(s) Terrab. 2. Scim. 4. c. 47. p. 425.

autem spasmos illos ex abdomine sursum ascendere sæpe sentiant tales mulieres, uterum in fauces usque attolli falso credunt. Plerumque satis facile curari solet hæc angina species talibus remediis, quæ nimium spirituum impetum in harum partium musculos avertunt, & inordinatos spirituum motus sopiunt. Castorei, asæ foetida, galbani & similia virosus odor naribus exceptus, spiritus salis Ammoniaci simili modo adhibitus, sæpe uno in momento tollunt hæc malla; reditura tamen, dum miseris illis validi animi affectus contingunt. Quasdam vidi mulieres hac angina specie frequenter correptas, quæ adeo mobile habebant totum nervosum systema, ut antihysterica dicta remedia, præcipue aciora, malum augerent potius. Imprimis hoc observavi in puella, quæ, frustra datis optimis antihystericis, per quadraginta octo horas nihil omnino deglutire potuerat: cucurbitis absque scarificatione nuchæ applicatis uno momento tolleratur malum. Quandoque tamen, quamvis rarius forte, contingit, diutius peristere hanc anginam, imprimis si non adhibeatur idonea medela, sed

purgantibus, aliisve evacuantibus tentetur cura. Sic dicit Helmontius (u): Ex utero surrexisse virus, quod nil præter gulam stringeret, sic ut a trimestri vix quidquam deglutiret matrona illustris. Accessi, malum cognovi, & confestim sanavit illam Dominus.

Ubi ergo in hystericis & hypochondriacis ab inordinato spirituum motu solo convulsiva angina fit, facile curari solet & subito. Verum si in quodam corporis loco, imprimis circa præcordia, maligni stabulentur humores, qui actione regiminis (de qua vide Commentar. §. 701.) turbando omnes cerebri actiones convulsionem facere possunt, requiritur horum expulsio per emetica vel purgantia; quæ pessime cedere solent, dum a solo perturbato spirituum motu convulsio nascitur. Talis casus describitur in Actis Ediburgensibus (vv), ubi juvenis angina convulsiva laborabat, feliciter curata, dum emeticis & purgantibus deturbabatur biliosa saburra. Verum ægri robor, sapor amarus vel & falsus continuo perceptus, satis indicabant, quomodo & per quæ remedia cura tentari posset.

§. 819. **E**X historia data (783. ad 819.) intelligitur ratio observationum Hippocraticarum.

Angina sine ullo signo conspicuo, solo strangulatu orthopnoico se prodens, cum febre acuta, dolore magno capitis, vel crurum, sine signis bonis, cito lethalis, primo scilicet, secundo, vel tertio die.

Angina ἐπιγενέσθαι orta ex aliis inflammatoriis morbis, aut si species (801. 802.) nata ex (803. 804. 805.), lethalis.

Angina spumam oris excitans; serum tenue exprimens; fæces alvi sine sensu dimittens; in febre valde acuta sine ullo signo conspicuo occupans; cum recessu tumoris, ruboris, pulsationis in faucibus vel lingua tamen strangulans; ubique lethalis, & præceps.

Absoluta jam angina historia generali, simulque traditis illis, quæ in diversis angina speciebus maxime notanda videbantur; recensentur quædam corollaria, quæ ad Prognosin Anginae propriæ spectant, & omnia apud Hippocratem inveniuntur. Ex ante dictis autem facile deduci poterit horum ratio; cumque de illis ibi dictum fuerit, sufficiet indicasse loca, ubi habentur.

Angina sine ullo signo conspicuo &c. Occupat enim tunc inflammatorius tumor laryngem, vel internam pulmonalis fistulæ membranam; de qua re videantur illa, quæ in Commentariis §. 801. & 802. habentur: ubi simul notata fuerunt Hippocratis loca, quæ hanc prognosin continent. De crurum autem dolore in anginosi absque bonis signis videantur illa, quæ ad §. 809. §. dicta fuerunt.

Angina ἐπιγενέσθαι orta &c. Morbus alteri morbo ἐπιγενέσθαι (supervenire) dicitur, quum permanente illo, qui prior adfuerat, accedit & alter; uti Galenus (x) monuit, dicens: Degenerat autem morbus, quum priore cessante succedit alter; supervenit autem, quum, priore permanente, alter accedit. Unde talis epigenesis prioris morbi augmentum designat, dum ad alias corporis partes propagatur malum: vel saltem indicat, per morbum sic mutata fuisse fluida & solida corporis, ut etiam aliæ functiones lædantur. Unde morbis alios morbos & symptomata supervenire, Veteribus Medicis moris

fuit dicere, quæ ipsius morbi augescens ratione contingere consueverunt (y). Cum ergo ex se satis periculosa sæpe sit angina inflammatoria, patet facile, vix quid spei superesse, si alteri inflammatorio morbo superveniat angina. Recte enim monuerat Hippocrates (z): In morbis, qui alter alteri superaccidit, plerumque interficit. Quum enim corpori a priori morbo debilitato alter morbus supervenerit, præ imbecillitate prius perit, quam alter, qui posterius accessit, morbus desinat. Cum autem anginae curatio sanguinis missionem validam, purgantia antiphlogistica &c. requirat (vide §. 809.) debiliior sæpe a morbo prægresso æger hæc fere nequit. Augetur periculum, quod omnis ejusmodi supervenientium ortus non parvos nec faciles, sed magnos & malignos morbos sequatur (a). In febre enim ardenti, uti ad §. 741. dictum fuit; deglutitio quandoque læditur, malo omne; uti etiam alia occasione in Commentariis §. 772. 785. 802. monitum fuit.

Ubi autem angina inflammatoria, quæ musculos elevando occupat (§. 803.), vel pharyngem (§. 804.), aut tonsillas, uvulam, velum pendulum, ejusve quatuor musculos pterygo-staphylinos (§. 805.), sic increverit, ut & ad pulmonalem fistulam (§. 801.) vel laryngem (§. 802.) propagetur malum, satis patet, lethalem morbum esse. Quin imo, licet per metastasin materies inflammatoria, tonsillas, pharyngem &c. obsidens, priori sede derelicta, ad

(u) In Capitulo: Asthma & Tussis, N. 31. pag. 202.

(vv) Medical Essays T. I. p. 277. &c.

(x) In Commentar. in Aphor. 11. Sect. 7. Char. T. IX. p. 297.

(y) Galen. in Comment. in Aphor. 11. Sect. 6. Ib. p. 270.

(z) De Affectionibus c. 6. Char. T. IX. p. 616. 627.

(a) Gal. in Comment. in Aphor. 11. Sect. 7. Char. T. IX. p. 297.

ad laryngem vel asperam arteriam deponeretur, non multum spei superesset; uti satis colligi poterit ex illis, quæ ad §. 801. 802. dicta fuerunt.

Angina spumam oris excitans; serum tenue expriment; faeces alvi sine sensu dimittens. Dictum fuit ad §. 805. pituitæ ad cava tonsillarum stillicidium perpetuum esse, dum illæ ipsæ vel & vicinæ his partes inflammatae sunt; unde & in hac anginae specie perpetua saepe excretio spumosa pituitæ adest: tamen minus lethalis hæc angina esse solet, uti tunc dictum fuit; adeoque de illa spumosa pituitæ excretionem hic non agitur. Verum in pessimis & lethalibus anginis omnia fere eadem apparent phenomena (vide §. 807.), ac in illis, qui laqueo strangulantur; in quibus videmus foedo spectaculo spumam tenacem circa os & labia colligi, dum moriuntur. Unde dixit Hippocrates (b): *Qui strangulantur, ac dissolvuntur, nondum tamen mortui sunt; ex illis non convalescunt, quibus circum os spuma fuerit*. Ubi notandum, quod non dixerit pituitam defluere, sed circum os colligi. Impeditur enim tunc transitus sanguinis per pulmones ex corde dextro in sinistrum; unde tanta vi urgentur arteriarum pulmonis extrema, ut ex illarum finibus in cava aerea pulmonis apertis exprimatur humor solito viscidior, qui in summis illis angustis educi nequit excreando, sed collectus ascendit in fauces, oris cavum replet, & tandem circa labia colligitur spumescens. Videmus simile quid fieri in moribundis fere semper, dum jam aliquot ante mortem horis ingratus ille stertor & ronchus in pectore (de rocheel) auditur, a collecto tali viscido humore in pulmonis bronchiis; qui pariter de naribus, vel ore, post mortem, constrictis frigore omnibus partibus, exprimi solet. Notat ergo talis spuma in angina suffocationem & mortem.

Pessimum etiam signum dat serum tenue in angina inflammatoria continuo ex ore depluens. Dictum fuit §. 793. a compressis venis majoribus, quæ hic locantur, & reducem a capite sanguinem ad cor deferunt, tale feri profluvium nasci posse, atque *Louveri* experimento in cane, cui venas jugulares ligaverat, demonstratum fuit omnia vicina loca feri tenuis copia inundari. Ubi ergo hoc symptoma observatur, concludere licet, tumorem inflammatorium venas comprimere; unde pessima illa mala, quæ §. 807. enumerantur, brevi sequentur; uti ibidem pluribus dictum fuit.

Dejectionem autem alvi, quæ sine sensu exit, lethalem damnavit Hippocrates; uti in Commentariis

§. 719. dictum fuit: atque imprimis in angina hoc verum est, cum præsentem strangulationem indicet hoc symptoma; atque observetur, & alvum & vesicam exonerari illis, qui laqueo suffocantur. In *Coacis Prænotionibus* illo loco, quod de varia Anginae prognosi agitur, habetur sententia, quæ huc spectat: *Quibus per vehementiam pulsationis (venarum) ster- cus de repente per alvum secedit, lethale (c)*. Voluit quidem *Foefius* (d), pulsationem illam vehementem & conspicuam observari in anginis inflammatoriis, dum in collo & temporibus valide micant arteriæ, & partes inflammatae palpitant præ pulsationis vehementia: interim tamen non videtur absque ratione aliter legisse hanc *Coacam Prænotionem Duretus* (e), qui loco *σφύρα* (pulsationis) habet *μύρα* (strangulationis); atque ita pulcherrime confirmaret modo dictam prognosin in angina lectio sequens: *Quibus per vehementiam strangulationis ster- cus de repente per alvum secedit, lethale*.

In febre valde acuta sine ullo signo conspicuo occupans. Quam præceps sit angina inflammatoria, quæ, absque ullo signo conspicuo, sola strangulatione se manifestat, in eadem hac paragrapho vidimus; simulque demonstratum fuit, lethalem anginam esse, quæ per epigenesin ex aliis morbis inflammatoriis nascitur. Idem quoque verum est, si in febre valde acuta, quamvis non inflammatoria (tales enim febres dari in *Capitulo de syncho putri* probatum fuit), similis angina oriatur; uti facile patet ex illis, quæ paulo ante dicta sunt. Confirmant & hoc sequentes Hippocratis Aphorismi (f): *Si febre detento tumore non existente in faucibus, suffocatio de repente supervenerit, lethale. Si febre detento de repente cervix intorquatur, ac vix deglutire possit, tumore non existente, lethale*. Ubi notandum, quod æque damnaverit lethalem anginam, quæ deglutationem lædit, ac illam, quæ respirationem suffocat; si nempe acute febricitantibus repente superveniat. Videtur enim convulsis musculis cervix detorqueri in ultimo casu; in priori vero glottidem claudentes musculos similiter affici. Quam periculosa autem convulsio sit febre acuta superveniens, dictum fuit §. 712. 734. 741. facileque patet, discrimen illud augeri, dum convulsio musculos deglutationi, vel respirationi servientes occupat.

Cum recessu tumoris, ruboris &c. Tunc enim angina deglutationem lædens, adeoque minus periculosa, mutatur in illam, quæ respirationem suffocat; quæ in hoc casu semper lethalis est, uti in secunda sectione hujus paragraphi dictum fuit.

P E R I P N E U M O N I A V E R A.

§. 820. **S**I in vasis pulmonalibus, inflammationi suscipiendæ aptis, inflammatio vera concipiatur, morbus vocatur Peripneumonia.

Duplici imprimis modo definitio morbi tradi solet: vel enim ex illis phenomenis, quæ semper morbum definiendum comitantur, colligitur; vel ex intellecta causa morbi proxima deducitur. Prioris definiendi methodi exemplum in phrenitide v. g. vidimus, dum illa dicebatur adesse, quando ferox & perpetuum delirium cum febre acuta continua oriebatur (vide §. 771.). Simili modo etiam postea

definietur pleuritis (§. 875.); atque deinde ex tota morbi historia determinatur, qualis ejus causa proxima sit. Altera definitionis methodus supponit illud, quod per omnia morbi phenomina collecta tantum patet, neque cognitionem accuratam causæ morbi proximæ; atque talis est definitio Peripneumoniæ, quæ hic traditur. Prior definiendi methodus inservit, ut morbus, cujus indagatur

(b) Aphor. 41. Sect. II. Chapter. Tom. IX. p. 81.

(c) Coac. Prænot. N. 368. Chapter. Tom. VIII. p. 872.

(d) Tom. I. p. 175.

(e) In Coac. Hippocrat. p. 217.

(f) 34. & 35. Sect. VI. Chapter. Tom. XI. p. 154. 156.

natura, distinguatur per signa pathognomica ab omni alio morbo, adeoque omnis vitetur confusio. Posterior autem morbi naturam individuum jam cognitam supponit, paucisque verbis illam describit. Binis illis methodis promiscue usus fuit *Celeberrimus Boerhaavius*; sic tamen, ut, dum priorem methodum adhiberet, postea ex tradita morbi historia deduceret ejus causam proximam; ubi vero posteriori methodo definiendi morbi usus fuit, tunc datae definitionis veritatem probat postea & omnibus illis, quæ in morbi definiti decursu observata fuerunt. Sic, v. g. postquam phrenitidem ex phænomenis, hunc morbum semper comitantibus, definiverat §. 771. postea ex morbi decursu toto, & observatis in cadaveribus defunctorum hoc morbo, elicit §. 776. causam proximam phrenitidis, quod nempe sit verra inflammatio meningum cerebri: atque idem etiam in Pleuritidis, simili modo definitæ, historia §. 882. fecit. In Peripneumonia vero cujus causam proximam in definitione hac paragrapho data supposuerat, postea §. 846. tamquam corollarium ex tota morbi historia deduxit, morbum illum, quem vetustas hoc nomine descripsit, esse veram inflammationem pulmonum.

Patet autem evidenter, & Veteres Medicos hunc morbum, quem *πνευμονίτις* vel & *περιπνευμονίτις* dixerunt, pro inflammatione pulmonis habuisse. Ita enim *Hippocrates* (g) de hoc morbo agens dixit: *Pulmo ex calore tumens*. Verum calorem & tumo-

rem inflammationis signa esse patuit ex illis, quæ ad §. 370. & 382. dicta fuerunt. Sic etiam alibi (b) a febre ardente peripneumoniam (notandum enim quod *πνευμονίτις* & *περιπνευμονίτις* promiscue dixerit) fieri notavit. In Commentariis autem §. 741. probatum fuit, per febrim ardentem sic inspissari sanguinem, ut per totum fere corpus inflammationes faciat. *Arctæus* autem (i) optime sic definivit: *Hæc est ægritudo, quam peripneumoniam vocamus, inflammatio pulmonis cum febre acuta*. Similia de hoc morbo dixerunt *Ægineta* (k) & *Trullianus* (l).

In Peripneumonia ergo adest pulmonis inflammatio. Verum in historia inflammationis §. 371. 379. demonstratum fuit, illam tantum obtinere posse in vasis conicis, ubi fluit ex lato in angusta liquor; adeoque non omnia pulmonis vasa inflammationi suscipiendæ apta sunt, sed arteriosa tantum. Omnis enim inflammatio supponit obstructionem; atque in Commentariis §. 119. probatum fuit, obstructionem in venis locum habere non posse, quia directio liquidi per venas moti versus latiorum locum propelleret illud, quod obstaculum facere posset.

Vocatur autem hic morbus Peripneumonia Vera, dum inflammatoria spissitudine immeabilis sanguis in arteriarum angustis hæret; ut distinguatur ab alia hujus morbi specie, de qua postea peculiari capitulo dicetur; Peripneumonia nempe Notha, quæ ex lenta pituita pulmones infarciendo originem ducit.

§. 821. I Lla vasa autem sunt Arteriæ Bronchiales, Pulmonicæ, & harum laterales Lymphaticæ.

Verum in pulmone duplices arteriæ sunt: una pulmonaris dicta, quæ omnem sanguinem cordis dextris recipit, & per ultimos fines suos transmissum venis tradit pulmonalibus, atque inde in cor finistrum propellit. Altera arteria Bronchialis dicta *Ruy-schii* (m), qui illam descripsit, atque hoc nomine donavit, quia supra bronchia serpens illa ad finem usque concomitatur: hæc arteria, longe minor priori, nutritioni substantiæ ipsius pulmonis inservit. Videtur enim satis constans observatio esse, quod viscera, quæ sua fabrica allatos humores mutant in communes toti corpori usus, peculiare adhuc habeant arterias, quæ vitalem sanguinem nutrimento illorum destinatum adferunt. Sic ver. gr. in hepate venæ portarum truncus sanguinem gerit fabrica ipsius hepatis mutandum in commune corporis bonum; arteria vero hepatica hujus visceris nutritioni prospicit. Ita & in renibus præter emulgentes arterias observantur alii rami arteriosi, qui similem usum renibus præstant. Magnum autem argumentum in Physiologicis inde habetur, quo probatur, efficaciam pulmonum in corpore sano esse majoris momenti, quam reliquorum viscerum, quod nulla totius corporis particula accipiat vel minimam guttulam arteriosi liquidi, nisi prius per pulmonem transierit, ne quidem ipso pulmone excepto. Nisi enim hoc necessarium adeo foret, potuisset pulmo ex arteriæ pulmonaris ramis vitalem reci-

pere laticem; dum e contra semper observatur, ex aorta ipsa, vel ejus ramis intercostalibus, aut oesophageis (n), arteriosum furculum ad pulmones deferri.

Verum inflammatio non tantum locum habere potest in majoribus arteriis sanguinem rubrum gerentibus, sed etiam in lateralibus earundem ramis, qui sua angustia sanguinem rubrum non admittunt naturaliter, licet dilatati in suis initiis illum recipere possint, non vero transmittere per ultimos suos fines (vide §. 372.). Simile autem vitium longe adhuc in minoribus vasis obtinere posse §. 379. probatum fuit. Poterit ergo phlegmone proprie dicta, & Erysipelas, & oedema calidum in pulmone nasci, prout diversæ magnitudinis vasa immeabili materia obstructa sunt, simulque impetu vitalis liquidi, per febrim fortius moti, urgentur. *Hippocrates* (o) jam Erysipelatis in pulmone mentionem fecit, illudque gigni dixit, *quum supra modum is resiccatus fuerit. Exsiccatur autem & ab ardoribus, & a febribus, & nimio labore & intemperie*. Monuit autem, illud pulmonis Erysipelas felici metastasi quandoque foras verti; & nisi hoc fiat, intus putrescere aut purulentum reddi totum pulmonem. Addit deinde, illud Erysipelas extra diffusum, si intro vertatur, nullam spem superesse: quæ omnia perfecte conveniunt illis, quæ aliis in locis de Erysipelate habet.

§. 822.

(g) De Morbis Lib. III. cap. 7. Charter. Tom. 7. pag. 585.

(b) De Morbis Lib. II. cap. 25. Charter. ibid. pag. 576.

(i) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 10.

(k) Lib. 1. cap. 30. pag. 40. (l) Lib. 5. cap. 2. pag. 241.

(m) Dilucid. valvul. c. 4. observ. 15. pag. 21.

(n) VVinslovy Exposit. Anatomique Traité des Arteres Num. 109. &c. p. 171.

(o) De Morbis Lib. I. cap. 8. Charter Tom. VII. pag. 540.

§. 822. **U**nde etiam duplex concipi Peripneumonia potest: quarum una ad fines arteriæ pulmonalis, altera in bronchialibus hæret.

Ratio hujus ex modo dictis patet.

§. 823. **E**T statim liquet, priorem periculossimam; posteriorem minus discriminis habere, sed illam ex hac nasci posse; & causas multas communes habere.

Dum enim immeabilis sanguis hæere incipit in finibus arteriæ pulmonalis, impeditur liber transitus sanguinis ex corde dextro per pulmones in cor sinistrum, qui tamen ad vitam absolute requiritur, uti Commentar. §. 1. dictum fuit: unde patet, talem peripneumoniam periculossimam esse.

Cum autem in arteriis bronchialibus simile malum hærens non adeo directe lædat liberum sanguinis per pulmones transitum, minus inde discrimen prævidetur. Interim tamen, quamvis non adeo præceps sit talis morbus, pessima inde mala sequi poterunt, nisi benigna resolutione curari possit nata inflammatio, cum in pulmone alii inflammationis exitus in suppurationem, gangrænam vel scirrhum, vel lethales sint, vel difficillimos morbos chronicos relinquere soleant.

§. 824. **Q**UÆ causæ plurimæ revocari queunt. 1. Ad generales omnium inflammationum per totum corpus (375. ad 380.). 2. Ad eas, quæ imprimis pulmones afficiunt: ut sunt, aer humiditate, siccitate, calore, frigore, gravitate, levitate, exhalationibus causticis, vel adstringentibus, aut coagulantibus constans, sicque peccans; chylus ex crassis, siccis, viscosis, cum acribus permixtis, vel sine iis; exercitia pulmonum violenta, cursu, luctu, nixu, cantu, clamore, equitatione forti in vento adverso; venena coagulantia, caustica, constringentia, venis ad cor tendentibus immissa; vehementes animis perturbationes; angina cum oppressione pectoris, & orthopnoea, pleuritis valida, paraphrenitis ingens.

1. Omnes illæ causæ, quæ inflammationem in aliis partibus corporis excitare possunt, siue reddendo fluida immeabilia, siue minuendo vasorum capacitatem, vel etiam per errorem loci adigendo crassiora fluida in minorum vasorum dilatata orificia, huc spectant: de his omnibus autem in historia inflammationis, paragraphis in textu citatis, dictum fuit.

2. Verum & aliæ occurrunt causæ, quæ considerari accurate merentur, & quæ in pulmonem potius quam in reliquum corpus agunt. Inter illas autem præcipuum locum habet

Aer humiditate, siccitate &c. Quamvis enim aer undique corpus alluat, & una cum cibis & potibus in ventriculum & intestina deferatur, tamen nullam partem corporis magis afficit, quam pulmones, quum continuo aerem ducere debeat homo, ut vivat. Unde & hæc corporis pars aeris mutationibus & frequentius & validius afficitur. Si ergo aer nimium humidus fuerit, vasorum fibræ in pulmone debilitabuntur (talem enim effectum habere omnia humectantia in Commentariis §. 54. 4. vidimus) minus resistent fluidis impulsis; adeoque periculum erit, ne laxata vasa admittant crassiores fluidi moleculas, quæ per illorum fines transire non potuerunt (vide §. 118. & 378.): præcipue si una cum humiditate calor aeris adfuerit; adeoque nascentur inflammationis causæ. E contra vero si aer nimia siccitate peccet, asperæ arteriæ & bronchiorum internam superficiem naturali humiditate privabit; hinc minus flexiles hæ partes difficilius ab

Præterea, arteriis bronchialibus inflammatis facile afficiuntur & arteriæ pulmonalis propagines, his ubique vicinæ non tantum, verum & plurimis in locis per anastomoses junctæ (p). Vasa enim inflammata impetu liquidi vitalis a tergo loca obstructa urgentis ditantur & tument; sicque omnia vasa vicina premunt & angustant; uti in Commentariis §. 382. explicatum fuit.

Cum ergo & bronchialis arteriæ & pulmonalis rami adeo vicini sint sibi mutuo, patet satis, a causis multis communibus binas has peripneumonias species produci posse; licet tamen & quædam sint, quæ potius arteriæ pulmonalis ramos, vel sanguinem per hos motum, afficiant, uti sequenti paragrapho videbimus.

aere inspirato expandi poterunt. Præterea ultima exhalantium vasorum oscula, quæ in aeream pulmonis superficiem patent, exsiccabuntur, adeoque resistent liquidis impulsis, unde obstructio & inflammatio sequi poterunt; præcipue cum per aerem siccum & calidum liquidissima dissolventur de corpore toto, adeoque sanguinis major inspissatio ab eadem causa oriatur. Calor autem aeris nimius similia fere efficit, ac ejusdem siccitas; si vero calori aeris accedat simul humiditas, tunc nimis laxando pulmonis vasa nocere poterit, uti statim dictum fuit. Intensum vero aeris frigus omnium maxime huic morbo producendo favet. Frigore enim & gelu adunari sanguinis moleculas antea ad §. 117. vidimus; dum autem sanguis per pulmonales arterias pellitur, nudo fere exponitur aeri; adeoque ab intenso frigore coagulationis metus est, omnium maxime si ab exercitiis vel foci calore æstuant homines aerem gelidissimum imprudenter hauriant; uti tot funestis casibus constitit, & §. 118. pluribus demonstratum fuit. Unde monuit Hippocrates (q), hyeme pleuritides & peripneumonias maxime fieri, & quidem vehementissimas. Cum vero doceat Anatome (r), pulmones suspensos in aere illos undique allabente collabi semper, & multo minores fieri, quam erant, dum in thorace integro hærebant: patet, pulmones propria vi semper niti, ut minores sint in omnibus suis partibus, adeoque variam aeris gravitatem augere vel minuere posse pulmonum dilatationem, quæ ad liberum sanguinis per illos transitum requiritur.

In

(p) Ruych. Catalog. rarior. pag. 161.

(q) De Affectionibus cap. 3. Charter. Tom. VIII. pag. 621.

(r) Hæm. Boerhaave Institut. Medic. §. 902.

In sanis hominibus illa in gravitatem Atmosphæaræ differentia, quæ vulgo observari solet, raro multum mali facit; sed illi, quibus fibræ musculares & ligamenta bronchiorum squamosa segmenta connectentia nimis obriguerunt, vel spasmò a levissima causa contrahi solent, mutatam aeris gravitatem illico sæpe sentire solent, & paroxysmo Asthmatico corripi. Cum autem aer nimis gravis magis comprimatur pulmonis vasa, augebitur resistentia cordi dextro, arctatis canalibus. Ubi vero aer nimis levis fuerit, eadem vasa, minus pressa, ab humoribus impulsis nimium dilatari poterunt, unde similis effectus erit, ac ab humido & calido aere. Simul etiam aer nimis levis non poterit satis superare vim contractilem fibrarum pulmonalium dilatationi pulmonis resistentem. Quamvis ergo varium atmosphæaræ pondus in sanis cæteroquin hominibus solum raro multum noceat, poterit tamen cum aliis causis simul concurrere, atque earundem effectum augere. Minus tamen discriminis videtur expectandum esse ab aucta aeris gravitate: docuerunt enim experimenta, animalia in aere ita compresso, ut mercurius in barometro solitam altitudinem superaret triginta digitis vivere tamen potuisse (s). In altissimis autem montibus, a nimia levitate aeris impediri respirationem, observatum fuit (t), & quidem cum suffocationis periculo.

Verum præter has memoratas aeris qualitates notandum est, atmosphæram nos ambientem incredibilem in se continere corporum varietatem. Quidquid enim ex plantis, & animalibus, sive vivis, sive post mortem putredine resolutis exhalat, vel per ignem expellitur, omne hoc in aere fluctuat. Imò & fossilia corpora, quandoque sponte sua, sæpius per ignem agitata, exhalationes fundunt, quæ pariter per aera diffunduntur. Si ergo tales exhalationes aeri inspirato permixtæ caustica, adstringente, vel coagulante vi præditæ fuerint, poterit, inde peripneumonia fieri. Dum arsenicum, caustica & venenata vi infame, repetitis sublimationibus fixare tentabat Tachenius (u), sciendi desiderio quævis spernens pericula, apertis vasis inspiravit auram suavissimam, sed post semihorulam imprudentiæ suæ poenas luebat; dum & difficulter respirabat, omnium membrorum convulsiones patiebatur, sanguinem mingebat cum intollerabili ardore &c. Lacte & oleo præceps hoc periculum evasit quidem, sic tamen, ut tota hyeme langueret, febre lenta, hæctica simili afflictus. Probe memini, dum ex sale marino decrepitato siccissimo, & oleo vitrioli rectificatissimo, spiritum salis marini meracissimum paraveram, solutis vasis tanto cum impetu fugacissimos vapores erupisse, licet pauca tantum uncia hujus spiritus in capacissimo excipulo hærent, ut non tantum laboratorium, sed & tota fere domus illico his vaporibus replerentur, cum imminens suffocationis periculo, nisi subito aufugissem. Omnibus notum est, sulphuris accensivaporem & homines, & quævis animalia respirantia, necare certissime, si majori copia cum aere hauriantur. Adeo enim sensibilis est interna pulmonum superficies, ut ab acrioribus talibus, una cum aere haustis, illico corrugetur totus pulmo, spasmódice constrictis fibris musculosis bronchiorum seg-

menta cartilaginea nectentibus; unde subito lethalis peripneumonia; vel, si evaserint, incurabile asthma tota vita manet. Hoc vidi in optimo hujus urbis cive, cui in juventute apud ænopolam habitanti, ut addisceret vinorum commercium, a sodalibus jubebatur, ut aperto ingentis dolii, sulphuris vapore repleti, spiraculo olfaceret, qua arte vina a fermentatione præservarentur. Miser ille valide naribus attrahit infestum hunc vaporem, sed mox concidit, atque aliquot horis cum morte luctatus evasit quidem, verum tota vita mansit asthmaticus, & nunquam somnum capere potuit, nisi erecto corpore in sedili hæreret. Verum & una cum aere inspirato in pulmonem duci possunt talia, quæ non acria quidem sunt, sed coagulante & exsiccante vi pessime nocere possunt, quamvis plerumque non tam subito horum noxa observetur. Sic Diemerbroeckius (vv) in nosocomio disseccuit lapidæ famulum asthma mortuum, atque in ejus pulmone invenit magnam copiam pulveris lapidum, vesiculas fere omnes pulmonis implentem, atque sequente anno in binis lapicidis simili modo mortuis idem invenit. Ex quibus omnibus satis patet, una cum aere inspirari posse talia, a quibus peripneumonia nasci poterit.

Chylus ex crassis, Sicis, viscosis &c. Notum est ex Physiologicis, chylum, ex ingestis cibis & potibus paratum, per ductum thoracicum infundi in venam subclaviam, inde momento post una cum sanguine venoso ad cor dextrum venire, atque tunc per ultimas pulmonaris arteriæ angustias pelli debere. Si ergo ex crassis & viscosis paratus fuerit chylus, vel ob sicciore cibos assumptos absque potu non satis dilutus, periculum est, ne in ultimis illis arteriarum sinibus hæreat, illosque obstruat, vel saltem difficiliorem reddat sanguinis per pulmones transitum. Verum quidem est, magnam cautelam adesse in corpore humano, ne hoc fiat, dum & bilis affusa in intestinis tenacitatem solvit ingestorum, & saliva, lympa pancreatis, ventriculi & intestinorum humores &c. chylo miscentur, antequam sanguini venoso affundatur, simulque parca copia chyli torrente quasi venosi sanguinis absorbeatur. Interim tamen lentæ & viscosæ ingestorum moleculæ, licet dilutæ, dum in sinu venoso, auricula, & corde dextro hærent, possunt iterum adunari (vide §. 69. 70.), atque lentorem morbosum facere, cujus noxa in pulmone percipietur. Numquid enim sanissimi etiam homines, post cibos larga nimis copia assumptos, dyspnœam sentiunt aliquot postea horis, dum chyli major solito copia, & minus forte elaborati, per pulmonem transit. In debilibus longe citius a leviori etiam in dieta errore idem observatur, atque omnium maxime in phthisicis, qui pessime anguntur, dum novus ex ingestis paratus chylus majori copia sanguini admiscetur. Patet ergo & hanc peripneumoniam causam notari debere. Frequens satis in bobus hic morbus occurrit, ab hac potissimum causa, ut videtur, dum hæc animalia, in stabulis quiescentia hyemali tempore, pascuntur placentis, post expressionem olei ex lini semine residuis (*lynfaat kaken*) ex quibus contritis & cum aqua subactis, tenax illud lutum paratur, quo chemici ad vasa agglutinanda uti solent. Si vero una cum visci-

(s) Vide Boyl. in Experiment. novor. physico-mechan. cont. secunda, articuli. 4. Exper. 6. 7. &c. T. I. p. 5. &c.

(t) Verulam. Novi organi L. 2. Aphor. 12. p. 323.

(u) Hippocr. Chem. cap. 24. p. 149. 150.

(vv) Anatom. Lib. II. cap. 33. p. 36.

viscido lentore acrimonia juncta fuerit, eo major noxa erit, dum tenerrima vasa, acerbis stimulis irritata, constringuntur & cava sua arctant. Quamvis enim ex ingestis, licet diversissimis, humani corporis efficacia unus & idem homogeneus humor, sanguis nempe, pareatur, tamen illa mutatio non in instanti perficitur, sed plurimum horarum spatio absolvitur, atque chylus, cum sanguine jam fluens, diu saepe adhuc ingestorum indolem retinet. Patet in lactantibus foeminis, quarum lac odorem & saporem assumptorum, purgantium vires, &c. satis diu quandoque retinet. Confirmantur modo dicta & Hippocratis (x) testimonio, qui dixit, *inflammationem in pulmonem fieri maxime a vinolentia, & piscium capitonum & anguillarum ingluvie: hi namque pinguedinem humane naturae inimicissimam habent*. Atque ideo etiam Celsus (y) sanato morbo, recidivae cavendae causa iussit, *in refectione pluribus diebus a vino abstinere*; simulque curandum esse, *ut diu nihil nisi molle & lene sumatur*.

Exercitia pulmonum violenta &c. Valido cursu, plurimis corporis musculis agentibus, accelerari debere motum sanguinis venosi, adeoque & cor irritari sic, ut saepius & fortius contrahatur, alia occasione in Commentar. §. 99. 2. probatum fuit. Verum, corde frequentius contracto, & fortius simul eodem temporis spatio, augetur celeritas sanguinis per pulmonares arterias pulsus quam maxime. Demonstratum autem fuit §. 100. aucto motu sanguinis per vasa, diffatis aquosis partibus, produci viscositatem sanguinis inflammatoriam, qua ad concretionem facile disponitur. Simul etiam tunc probatum fuit, ab eadem causa augeri vasorum ad initia amplitudinem, & liquidorum crassiorum in tenuiora vasa impulsum: unde tunc concludebatur, obstructions, inflammationes &c. ab aucto motu sanguinis per vasa sequi posse. Quamvis autem illa mala in toto corpore ab hac causa nasci queant, imprimis tamen pulmoni majus inde imminet periculum, quia & tenerrimis vasis constat, & velocitatis sanguinis incrementum illum plus afficit. Demonstratur enim in Physiologicis (z), quod *omnis liquor totius corporis, quo tempore, distribuitur per omnes partes, semel circuitum absolvit per cunctas, eo tempore totus semel transit per solos pulmones*; ideoque & humor omnis vitalis totus quantus pulmones transit, dum per alia viscera tantum certa portio transiit. Hinc intelligimus rationem, quare a validissimo cursu & homines & animalia toties subito moriantur, uti passim Observationes Medicae testantur. Imprimis autem tunc funestissimus eventus sequitur, dum aestuantes & anhelosi a cursu homines frigidum aerem hauriunt, vel gelidum potum bibunt affatim: ratio horum data fuit in Comment. §. 118.

Lucta, nixu. Validissima enim tunc omnium fere musculorum voluntariorum actio est, adeoque & acceleratur sanguinis venosi motus aequae ac a cursu. Verum praeterea videmus, omnes homines, dum luctantur, vel valido nixu pondera elevare, aut obstacula quadam remove, conantur, acrem magna copia inspiratum retinere quam diutissime, antequam expirent, atque similes conatus repetere continuo. Aer autem calido pulmone retentus ra-

rescit, & tanto magis vasa pulmonalia premitur, quanto magis a calore expanditur: hinc patet, angustari debere pulmonis vasa: interim agentibus musculis acceleratur sanguinis venosi motus versus cor, illudque irritatur in validiores & frequentiores contractiones; cum autem ab aere rarefacto angustata fuerint pulmonis vasa, difficilius sanguis transibit per pulmones, & tantum ejus fluidissima pars per arctiores jam vasorum fines transire poterit, crassissima accumulabitur, atque obstructions & inflammationes pariet.

Cantu, clamore. Ob eandem rationem inter peripneumoniam causas & haec referuntur. Vox enim formatur expulso aeris, tota capacitate pulmonis contenti, per causas arctantes thoracem; ita tamen ut aer sic per asperam arteriam expulsus incurrat in ventriculos laryngis, cartilagine arytenoideas, rimam glottidis. Nimis enim dilatata glottidis rimam aer liberrime exit, sed nullum sonum facit; uti patet in illis, qui graviores sonum edere conantur, quam possunt. Demonstraverunt autem Musici, vocis diversitatem quoad acutiem & gravitatem pendere a varia apertura rimae glottidis, & aucta vel minuta celeritate aeris expulsi. Ubi ergo acutissimos tonos cantando assequi conantur homines, causa thoracem arctantes valida vi exprimunt aerem pulmone contentum per angustatam admodum glottidis rimam, unde aer pressus valide reagit in pulmonis cavum, quo continetur, hincque impeditur liber sanguinis per pulmonem transitus. Idem in valido clamore verum est, qui semper eo acutiores tonos format, quo fortior est. Phænomena autem, quae apparent in cantantibus, vel fortiter clamantibus hominibus, evidenter hujus rei veritatem probant. Semper enim tunc turgida rubet facies, oculi suffunduntur sanguine, venae frontales & jugulares tument &c. quae omnia docent circa cor dextrum accumulari sanguinem venosum, quia libere per pulmones transire nequit, uti alia occasione ad §. 807. probatum fuit.

Equitatione forti in vento adverso. Demonstraverunt Physici (a), corpora per fluidum mota resistentiam pati, atque aucta velocitate corporis moti hanc resistentiam augeri; partim quia cohesio particularum fluidi superari debet, partim etiam quia partibus fluidi motus conciliatur. Si ergo quis pernici equo per aerem vehatur, cum actioni aequalis sit reactio, tanto magis aer premet pulmonem, quo rapidius per aerem movetur homo. Verum si jam simul aeris adverso vento moti directio superari debeat, patet satis augeri quam plurimum illam vim, qua aer pulmones premit. Si autem & frigidus talis ventus fuerit, eo magis constringentur vasa pulmonis, & tanto majus periculum erit adnationis molecularum sanguinis (vide §. 117.).

Venena coagulantia, &c. Docuerunt Chemicis, dum sanguinis humani, aliorumque animalium, proprietates describunt, a spiritibus, acidis fossilibus ex vitriolo, nitro, sale marino &c. expressis vi ignis, sanguinem coagulari: idem ab alcohole, alumine, vitriolo & pluribus aliis contingit. Postea tentatum fuit, quod similia efficerent, si venis apertis vivi animalis instillarentur; qualia plura experimenta apud VVefferum (b), aliosque Auctores inveniam.

(x) De Internis Affectionibus Charr. T. VII. p. 642.

(y) L. IV. c. 7. p. 221.

(z) Herm. Boerh. Institut. Medic. §. 208.

(a) Gravesande Physicae Elementa Mathem. T. I. p. 517. &c.

(b) Ciculi Aquar. histor. & noxar. Bachlinius sylloge experiment. p. 103. &c.

veniuntur. Tentavi similia in canibus sapius, vidique semper sanguinem inde grumescere, & per venas, semper latiores in suo decursu, ad cor dextrum deferri, dein in pulmones: ibi autem hærebat, & post summas anxietates animalia hæc moriebantur, citius vel serius, prout major minorve talium coagulantium quantitas venis injecta, & diversa foret horum injectorum efficacia. Poterit ergo & a talibus causis lethalis subito peripneumonia induci. Interim tamen cautum est, ne talia, per os ingesta, venas ingredi & sanguini misceri possint, antequam admodum diluta fuerint, vel sic mutata, ut nocere nequeant. Minima enim venarum absorbentium & vasculorum lacteorum oscula in primis corporis viis ab acrioribus sic constringuntur, ut omnis aditus tollatur; adeoque raro ab hac causa peripneumonia fiet. Si vulneribus, in quibus magnæ venæ discissæ sunt, imprudenter applicaretur alcohol vel similia stupefactiva, quæ sanguinem promptissime coagulant, tale malum metuendum foret: uti etiam, dum atra bilis viscera abdominalia obsidens, quacunque de causa mota & turgens, versus hepar ruit, & exesos venæ cavæ ramulos ingressa cum sanguine venoso ad cor dextrum deferatur. Uti etiam postea §. 1104. dicetur, quandoque atra bilis acidam coagulantem vim habet, adeoque posset subito lethalem peripneumoniam hoc modo facere.

Vehementes animi perturbationes. Quantam vim habeant validi animi affectus, & quam miris modis possint augere, minuire, turbare vitalem humorum per vasa motum, in Commentariis §. 104. dictum fuit. Dum subito terrore percellitur homo, uno momento pallet totum corpus, constrictis omnibus vasis sic, ut sanguinem rubrum non admittant amplius: mox suspiria, anhelitus, & ponderis prementis circa præcordia sensus adsunt; quæ docent evidenter, difficillimum esse transitum sanguinis corde dextro expulsi per pulmones. Incipit ergo stagnare tunc sanguis in magnis receptaculis venosi circa cor, & ad concretionem disponi; adeoque summum periculum est, ne postea ille sanguis in pulmonalis arteriæ angustis hæreat immeabilis. Contra, dum subita excandescit ira homo, inflatur turgida facies, rubet, calet totum corpus, o-

culorum tunica adnata sanguine suffunditur, pulsus celer & validior est: quæ omnia signa docent, sanguinem rapidissime moveri, & ingredi minora vasa, in quibus naturaliter non reperitur; adeoque periculum esse, ne per errorem loci inflammatio fiat. Verum in iratis hominibus frequens anhelitus, cordis palpitatio & anxietatis sensus evincunt, similem mutationem, ac in externis corporis partibus deprehenditur, etiam in interioribus locum habere. Dum autem iurgiis, minis, aliisque modis brevis ille furor exhalare potest, sepius absque magno malo sequente valida deservescit ira: verum si memores iras imo sub pectore condere coguntur inviti, uti toties in aulis fit, summæ nascuntur calamitates. Optimus civis, a Magnate quodam publice opprobrio affectus, tacitus premit illatam contumeliam, dum illam ulcisci non poterat; verum mox asthma suboritur, in dies ingravescentis toto biennio, tandemque hydropicus perit (c). Si jam simul consideretur, in hysteriis mulieribus & viris hypocondriacis, dum validos animi affectus patiuntur, illico fere sequi urinæ tenuis & limpidissimæ ingens profluvium, patebit, sanguinem orbari diluente vehiculo, adeoque in concretionem magis pronum reddi.

Angina cum oppressione pectoris &c. Ut sanguis in homine nato ex corde dextro in sinistrum transire possit, requiritur pulmonum expansio per aerem inspiratum: quidquid ergo liberum aeris in pulmonem ingressum tollit, vel necessarium pectoris dilatationem in inspiratione impedit, faciet, ut sanguis hære incipiat in ultimis angustis arteriæ pulmonalis; dumque pergunt agere tales causæ, immeabili sanguine implebitur pulmo, & pessima peripneumonia fiet. Dum ergo in angina speciebus, §. 801. 802. descriptis, angustatur pulmonalis fistula, vel larynx, circuitus sanguinis per pulmones difficilis fiet, uti in Commentariis harum paragraphorum demonstratum fuit. In valida vero pleuritide & paraphrenitide pectus dilatare nequeunt ægri, ob summam doloris acerbiter, sicque se ipsos suffocant; unde etiam illi morbi, si pessimi fuerint, fere semper in peripneumoniam transeunt; uti postea patebit, quando de his morbis agendum erit.

§. 825. **S**I hæ causæ (§. 824.) morbum produxerint, pro diversitate sedis affectæ (§. 822.) producent effectus varios: bronchialis enim omnia effecta inflammationis produciens (§. 382. ad 393.) ipsos fines arteriæ pulmonalis contiguos comprimendo, contagio efficiendo, inflammat.

Dictum fuit §. 822. duplicem posse concipi peripneumoniam, dum nempe inflammatio in finibus arteriæ bronchialis vel pulmonalis hæret. Effectus ergo erunt varii, qui a læsis functionibus pendent, quibus binæ illæ arteriæerviunt. Cum autem bronchialis arteria vitæ & nutrimento ipsius substantiæ pulmonis destinata sit, læsio functionum hujus arteriæ proprie spectabit ad ipsum pulmonem, tanquam privatam corporis partem. Arteriæ autem pul-

monalis inflammatio non tantum pulmonem ledit, verum & liberum sanguinis ex corde dextro in sinistrum transitum turbat, unde vita pendet. Cum autem rami arteriæ bronchialis, per pulmonis substantiam dispersi, ubique contigui sint arteriæ pulmonalis ramis, patet satis, uti ad §. 823. dictum fuit, inflammationem arteriæ bronchialis simile malum in arteria pulmonali producere debere; adeoque peripneumoniam semper periculosam esse.

§. 826. **U**Bi autem fines ipsi arteriæ pulmonalis inflammati, stagnat cruor; extenditur vas; exprimitur transfudatione quasi pars liquidissima; coacervatur crassior, inter cor dextrum, & fines pulmonalium arteriarum, omnis fere colligitur, circulum adhuc obire potens, sanguis: hinc pulmo gravis, explicari impos, livescens; cor sinistrum sanguine orbatur; debilitas summa; pulsus exilis, mollis, omni modo inæqualis; respiratio parva, frequens, difficilis, erecta, tussiculosa, calida; sanguinis venosi ante auriculam & cor dextrum stagnatio; rubor faciei, oculorum, oris, faucium, linguæ, labiorum insolitus; tandem suffocans, inexplicabili cum anxietate & delirio, mors.

Con-

Considerantur jam hac paragrapho illi effectus, qui natam in pulmonali arteria inflammationem necessario sequuntur, & ex quorum cognitione præsentis peripneumoniarum diagnosi haberi simul poterit.

Patet ex definitione inflammationis (§. 371.), stagnare cruorem in arteriis inflammatis, simulque sanguinem per febrem fortius motum urgere loca obstructa. Inde autem necessario sequitur distensio vasorum inflammatorum ante locum illum, ubi obstruens materies hæret; uti probatum fuit in Commentariis §. 382. 1. Verum cum moleculæ sanguinis rubræ, nisi valida & diuturna pressione sphericam figuram mutaverint, interstitia relinquunt, exprimitur transfudando tenuior sanguinis pars per illa, & ad cor sinistrum perveniet. Cum autem vasa inflammata tumentia vicinos canales aucta sua mole comprimant, propagabitur brevi inflammatio, & sola tantum tenuior cruoris pars per pulmonem transire poterit ad cor sinistrum, crassior autem pars in pulmonis vasis obstructis & distentis coacervabitur.

Verum vasorum inflammatorum aucta moles non videtur sola causa esse, quare nata in pulmone phlegmone tam subito ad vicina loca pergat, sed & multum huc facit aucta sanguinis celeritas per reliqua vasa adhuc pervia, uti in Commentariis §. 382. 8. explicatum habetur. Dictum autem ibidem fuit, notabile velocitatis augmentum non posse a minuto canalium perviorum numero fieri, nisi pars inflammata tantæ fuerit magnitudinis, ut numerus vasorum obstructorum, comparatus cum reliquis vasis apertis, insignem differentiam facere possit. Unde etiam tunc conclusum fuit, in plerisque corporis partibus inflammatis non posse ab hac causa multum accelerari pulsum, sed hoc potius fieri a fibrarum nervearum, per vicinas partes & ipsa vasa inflammata disperfarum, irritatione. Ubi autem inflammatio pulmonem occupat, facile concipitur, obstructis quibusdam vasis, multum debere augeri humorum celeritate per reliqua vasa pervia, quia nempe (uti in Commentariis §. 824. dictum fuit) omnis liquor totius corporis, quo tempore, distributus per omnes partes, semel circuitum absolvit per cunctas, eo tempore totus semel transire debet per solos pulmones. Quomodo autem per auctam velocitatem circulationis obstructio & inflammatio fiant in Commentar. §. 100. explicatum fuit.

Patet ergo in peripneumonia, nisi cito solvi possit, omni momento augeri mala, cruorem immeabilem accumulari in vasis obstructis & dilatatis, atque continuo magis magisque in majores vasorum angustias urgeri; sicque tandem omnis ille sanguis, qui adhuc transpirari potuit in venas pulmonales, & circulum obire, in venis majoribus circa cor, sinu venoso & auricula dextris, hærebit, dum omni momento augentur impedimenta in pulmone. Simul etiam patet, crassamento sanguinis in pulmone accumulato, illam partem, quæ adhuc per vasa movetur, tenuiorem & fluidiorem solito esse debere; quod phenomenon plurimos Medicos, ad hanc rem non attendentes, torsit, dum crederent, in morbo acuto inflammatorio contrariam sanguinis venis educti indolem esse debere. Cum ergo o-

mne illud, quod per vasa motum vitalem adhuc continuat, ex tenuioribus tantum sanguinis partibus constet; potius aquosi ingesti non potuerunt diu manere humoribus permitti, sed vel per sudores exibunt, vel per urinam. Cæteris enim paribus tanto major secretio & excretio per has vias fiet, quanto major copia aquæ in sanguine adeit, proportionem habita ad reliquas cruoris partes. Unde merito dixit Hippocrates (d), *malum esse urinam, quæ cito post potum mingitur, præsertim in pleuritidis, & peripneumonicis.*

Quo magis autem impletur crasso & immeabili sanguine pulmo, eo minus fit spatium aeri inspirato: hinc pulmo, ex sua natura levis & spongiosus, gravis fit & compactam carneam molem refert, atque livescit ob eandem causam. Videtur & Hippocrates illud observasse, licet aliam rationem dederit, ignarus circulationis sanguinis. Sic enim habet: *Quum e canite per bronchum & arterias in pulmonem fluxio facta fuerit, natura sua rarus & siccus existens pulmo, quidquid humoris potest, in se trahit, & ubi influxerit, major redditur, & siquidem in totum fluxerit, lobi majores redditi utrumque latus attingunt, & peripneumoniam faciunt (e).* Et alibi de eodem morbo agens (f) dicit: *Hic tumor potissimum a sanguine ortum ducit: quum pulmo in se sanguinem attraxerit, & acceptum retinuerit.*

Observata autem in cadaveribus hoc morbo defunctorum confirmant illa, quæ morbi hujus consideratio dictaverat; unicum adduxisse exemplum sufficiet. Dum aperitur cadaver juvenis viginti sex annorum, peripneumonia defuncti septimo morbi die, pulmones conspiciebantur admodum distenti & ad tactum duri. Omnem pectoris cavitatem replebant, diaphragmati, costis & dorsi vertebris in utroque latere adeo firmiter accreti, ut cultro difficillime separari potuerint. Exempti de thorace pulmones carnem compactam referebant, eorumque vesiculæ quasi carnea, crassa, rubicunda substantia erant infarctæ, & quum discinderentur, pauca quantitas ichoris putridi sanguinei effluxit. Quinque libras pondere æquabant pulmones lanci impositi, & aquæ injecti submergebantur. In aspera arteria spumosa & tenax materia reperta. In vasis pulmonis, uti & corde & auriculis, inventæ fuerunt polyposæ concretiones, quæ simul omnes excedebant pondere binas uncias (g). Pulchra hæc observatio ad amissum ostendit, qua via hic morbus in mortem tendat.

Cum autem sanguis venosus ad cor dextrum delatus, per infarctum pulmonem transire nequeat libere, hærebit in pulmonis vasis distentis, aut colligetur in corde dextro, sinu venoso & auricula dextris, vel & in ipsis venarum majoribus truncis, & pauculum tantum per vasa adhuc pervia pulmonis in cor sinistrum venire poterit, unde cor sinistrum sanguine orbatur. Non poterit ergo per aortæ ramos ad encephalon pelli sanguinis debita copia, unde nec fiet spirituum secretio, simulque deficiet liquidi nervosi influxus & pressio in musculos, adeoque debilitas summa sequetur; uti in *Capitulo de debilitate Febrili* pluribus demonstratum fuit. Quia autem arteriæ diastole a sanguine ex corde projecto fit, hinc patet, corde sinistro vix sanguinem recipientem,

(d) In Coacis Prænot. N. 579. Charter. Tom. VIII. p. 886.

(e) Hippocr. Lib. de locis in homine c. 7. Charter. Tom. VII. p. 365.

(f) De Internis affectionibus c. 8. ibid. p. 641.

(g) Fred. Hofm. Medic. ration. & System. Tom. IV. Sect. II. c. 6. Observ. 1. 428. 439. uti & in Dissert. dec. 2. Dissert. X. de Generatione Mortis in morbis p. 318.

piente, non posse valide attolli aortam ejusque ramos, adeoque pulsum & exilem & mollem esse debere. Præterea cum aucta resistentia in pulmonis vasis non patiantur (adulto saltem jam morbo) ut cor dextrum se integre evacuare possit, illud palpitabit sæpius, & singulis illis ictibus aliquid transpirimet per pulmones in cor sinistrum, donec in corde sinistro talis quantitas sanguinis sit, quæ illud in validam contractionem irritare possit; unde tunc subinde unus vel alter valide pulsus sentitur, moxque iterum fit mollis, exilis; imo & sæpius intermittit; adeoque patet ratio, quare pulsus omni modo inæqualis sit. Talis autem pulsus vacillatio in moribundis hominibus semper adest, atque postea §. 874. probabitur, proximam mortis causam, & ultimum ferme omnium lethalium morborum effectum esse peripneumoniam.

Ex modo dictis intelligitur forte ratio, quare Galenus (b) dixerit, peripneumonicorum pulsum magnum esse, dum nempe subinde validus talis arteriæ pulsus observatur, mox sequente iterum debili & undoso. Non enim absolute magnum in hoc morbo pulsum posuisse Galenum, patet ex illis, quæ statim adduntur. Sic enim habet: *Peripneumonicorum autem magnus est (pulsus) & undosus quid habens, & obscurus, & mollis, similiter ac pulsus lethargicorum, nisi quatenus præpolleat inæqualitate, &c.* Simile quid & apud Aretæum (i) legitur: dicit enim de hoc morbo agens: *Pulsus habent in initio magnos, inanēs, creberrimos.* Et postea addit: *Pulsus parvi frequentissimi & deficientes, quando ipsis mors proxima est.*

Respiratio parva, frequens, difficilis &c. Requiritur enim, ut sanguis in homine nato transire possit per pulmones, illorum expansio per aerem inspiratum. Verum ex ante dictis patuit pulmonum arterias in hoc morbo sanguine immeabili infarctas distendi, adeoque cavum aerem pulmonum minuire, simulque faciem pulmonum ab aere inspirato expansionem impedire, cum non amplius spongiosi & molles, sed carnei & duri evaserint. Unde parum aeris simul tunc inspirare possunt tales ægri, & respirationis frequentia & summo molimine illud compensare nituntur. Simul tunc adest orthopnoea dicta Veteribus Medicis, quando ægri proprio instinctu corpus in lecto erigunt, ut facilius inspirare possint. Erecto enim corporis situ abdominalia viscera suo pondere deorsum ducunt diaphragma, sicque pectoris dilatationem augent. Notavit hoc Aretæus (k), monens, quod *sedere volunt laborantes: ad spiritum ducendum corpus rectum statuitur, ad id enim hic situs aptissimus est.* Designat ergo erecta illa respiratio semper impedimentum in pulmone liberum sanguinis transitum tollens; atque inde patet ratio, quare Hippocrates (l) dixerit: *Quod si in morbi vigore egrotus velit residere, hoc in omnibus quidem acutis morbis malum est, pessimum vero est in peripneumonicis.* Ubi enim morbi decreverunt, minime malum signum est, si in lecto residere velint ægri; tunc enim incrementibus viribus, & fatigante morbo, jugem decubitus fastidiunt.

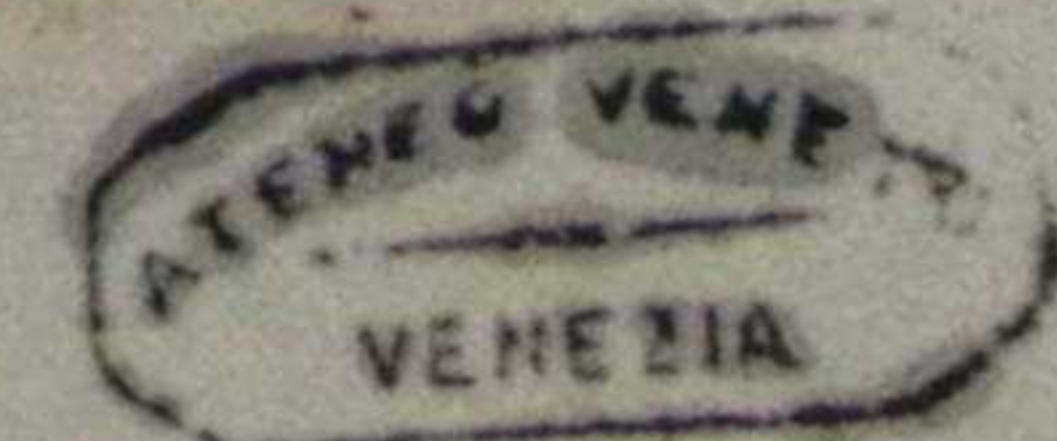
Tom. III. Pars I.

Verum in morbi vigore semper molestant anxietatem, ob difficilem sanguinis per pulmones transitum, designat.

Quia autem in hoc morbo distentis vasis sanguineis comprimuntur vasa aerea pulmonis, vesicularum, in quas bronchia desinunt, latera ad se mutuo affricantur, unde irritans & continua fere tussicula, quæ augetur, dum mora & calore inspissatus mucus (naturaliter internam pulmonum superficiem obliniens), neque ob impeditam respirationem facile avertendus, in his locis colligitur, uti ex sectione cadaveris peripneumonia defuncti modo memorata patet. Plerumque tunc simul adest ingratus in pectore strepitus, qui fit vel ab aere mucos hic collecto irretito; vel a vesiculis pulmonum siccis, hincque crepitantibus instar corii arefactis, dum inspirando extenduntur. Simile quid indicare videtur Hippocrates, dum *de pulmone in latus decumbente* agit; ubi tunc symptomata enumerat, quæ peripneumoniæ optime conveniunt, atque postea addit sequentia. *Sanguis velut corium stridet, & respirationem prohibet (m).* In Œconomia Foesii autem alio modo legitur hic textus, & pro τὸ αἷμα ponitur τὰ στήθεα, tuncque sensus foret: *pectus velut corium stridet.* Neque ratione carere hanc emendationem docet aliter Hippocratis locus (n), ubi sequentia habentur: *Quum pulmo ex calore plenus intumuerit, vehemens & dura tussis detinet, & orthopnoea; confertim respirat, crebro anhelat, tumescit, nates expendit, ut equus ex cursu, & linguam frequenter exserit, & pectus ei modulari videtur (ὡς τὰ στήθεα αὐτοῦ ἀνδρὶ δοξέει) & gravitas inesse.*

Calida autem est respiratio in peripneumonicis, uti manifeste percipiunt illi, qui hoc morbo decumbentium curam gerunt. In febre ardenti, prout ad §. 739. dictum fuit, quandoque tantus circa vitalia viscera æstus adest, ut ipsum aerem exspiratum incendere videatur: sed & notatum fuit ad §. 741. febri ardentem sæpe in peripneumoniam transire. Plures autem in peripneumonia causæ concurrunt, quæ faciunt, ut aer inspiratus plurimum calefcere debeat. Pulmo enim infarcitur rubra crassissima sanguinis parte, quam calori concipiendo & conceptum diu retinendo aptissimam esse novimus: per vasa pulmonis nondum impervia, sed a vicinis obstructis & tumentibus angustata, celerrime trahuntur humores, unde majorem calorem nasci debere, in Commentariis §. 382. 6. & in caloris febrilis huiusmodi, demonstratum fuit. Accedit, quod immeab illi sanguine turgens pulmo satis explicari nequeat, adeoque minor copia aeris singulis inspirationibus hauriri possit. Ex quibus omnibus simul intelligitur ratio, quare calidissimus percipiatur aer exspiratus in peripneumonicis. Unde *spiritum crebrum & calidum* inter effectus hujus morbi numeravit Hippocrates (o): uti & Galenus (p) pluribus in locis; idemque similiter notavit Aretæus (q).

Sanguinis venosi ante auriculam & cor dextrum &c. Cum enim cor dextrum se evacuare libere nequeat per pulmonis vasa obstructa & inflammata, sanguis venosus, a toto corpore redux,

(b) De pulsibus ad Tyrones c. 12. Chart. Tom. VIII. p. 10. 11.

(i) De causis & signis morbor. acutor. Lib. 1. c. 1. p. 11.

(k) Ibid. p. 10. 11.

(l) In prognost. Sement. 20. Chart. Tom. VIII. p. 603.

(m) De Morbis Lib. II. c. 23. Chart. Tom. VII. p. 575.

(n) De Morbis Lib. 3. c. 7. ibid. p. 585.

(o) Ibid. c. 14. p. 588.

(p) De Prælagione ex pulsibus Lib. IV. c. 2. Chart. Tom. VIII. p. 377. De locis affectis Lib. 2. c. 5. Chart. Tom. VII. p. 410. & Lib. IV. c. 11. ibid. p. 475.

(q) De causis & signis morbor. acutor. Lib. 2. c. 1. p. 10. 11.

agnare incipiet in venosis magnis receptaculis ante cor dextrum; adeoque, dum pergunt arteriæ adferre sanguinem, neque venæ reducere possunt, omnes partes capitis externæ & internæ sanguine distendentur; unde rubor faciei, oculorum &c. intelligitur. Videantur illa, quæ in Commentariis §. 807. de hac re dicta fuerunt: ubi simul ratio data fuit, quare potius in his partibus, quam in aliis, hæc phænomena appareant. Inter peripneumoniæ signa ruborem in facie posuit Hippocrates (r); & reliqui Veteres Medici Græci, dum hunc morbum describunt, similia dixerunt. Sic inter signa diagnostica peripneumoniæ genas rubras numerat Trallianus (s). Rubescere faciem, sed genas præcipue, dixit Aretæus (t) atque venas temporum & colli attolli: addidit autem & aliud phænomenon, nempe τὰ λευκὰ τῶν οφθαλμῶν λαμπρότατα ἢ πύρα, quod in versione sic redditur: oculorum album nitidissimum & pingue est. Videtur autem interpretis legisse λαμπρότατα, ac si oculi purissimi in hoc morbo niterent, ut pingui quodam inuncta corpora solent. Verum, dum impedito libero reditu sanguinis venosi a capite omnia turgent, solent alba oculorum rubescere, & oculi prominere, sicque torvum potius vultum expriment ægri (vide §. 773. 4.): cui sententiæ favet ipsa vocis λαμπρότατα propria significatio, λαμπροί enim de protervo homine, & ultra modum audaci dici solet. Ingeniosa etiam videtur conjectura, quæ λαμπρότατα legendum voluit, tuncque significaret, humidissimos oculos esse (u), uti in Editione Oxoniensi habetur. In pessimis enim morbis oculi sæpe involuntariis lacrymis madent. Si

autem considerentur illa, quæ in Commentariis §. 734. habentur de notandis in ægrorum oculis, apparebit, satis verosimile esse, per pingue illud (πύρα) intelligi tenuem & albam pelliculam, quæ in lethalibus morbis toties ægrorum oculos deturpat. Pulchre hæc omnia confirmari videntur illis, quæ apud Æginetam (vv) leguntur, ubi de peripneumonia agit. Sic autem habet: Genæ itaque in his rubræ apparent, & oculi intumescunt, supercilia deorsum nutant, & corneæ (κερταίδες) subpingues apparent, dum nempe tali pellicula obfuscantur.

Tandem suffocans, inexplicabili cum anxietate & delirio, mors. Dum nempe pulmo adeo sanguine immeabili infarctus est, ut aerem inspiratum admittere nequeat, simulque tanta resistantia nascitur cordi dextro, ut nihil amplius sanguinis exprimere possit: unde quies cordis, & mors. Quantam autem prius anxietatem patientur miseri, colligi poterit ex illis, quæ §. 631. dicta fuerunt. Quare autem delirent tales ægri, in Commentariis §. 807. explicatum fuit. Videantur & illa, quæ ad §. 774. de hac re dicta sunt; ubi demonstratum fuit, Phrenitidem Peripneumoniæ succedere, sed lethalem. Accidit tamen quandoque paulo ante mortem, ut nullam amplius anxietatem sentiant ægri, verum extrema frigida, ungues lividi, pulsus parvus, celerissimus, & intermittens, satis docent peritum Medicum, mortem instare, uti optime monuit Aretæus (x).

Quando autem, cur, & cum quibus symptomatibus hic morbus in mortem abeat, postea adhuc latius ad §. 848. dicetur.

§. 827. **S**I tale malum (§. 826.) utrumque pulmonem simul, & valide infecerit, erit citâ, & insuperabilis mors; quum nullo remedio antiphlogistico juvari natura queat (confer 386. & 395. ad 402.)

Ut vita perennet, requiritur, ut sanguis ex corde dextro per pulmonem in cor sinistrum venire possit; ubi ergo utrumque pulmonem simul valida inflammatioprehendit in finibus arteriæ pulmonalis, tollitur ille sanguinis per pulmonem transitus, adeoque brevi actum erit de vita. Et licet in morbi hujus initio, pluribus vasis obstructis, quædam adhuc pervia manserint, patet satis ex ante dictis, a tumentibus vicinis inflammatis eodem omni momento magis magisque angustari debere, donec tandem omnis via intercipiatur. Quidquid enim sanguinis adhuc per pulmonem transire potuerit in cor sinistrum, illud per aortæ ramos propulsum in venas redibit ad cor dextrum, atque denuo per pulmonalem arteriam, in plurimis locis jam immeabili sanguine infarctam, transire non poterit integre, sed crassissima pars, rubra nempe, ad hæc obstacula sistetur, & obstruentem molem augebit omni momento, unde evidenter patet, citam & insuperabilem mortem expectandam esse.

Neque multum sperari posse ab optimis remediis, licet simul & semel animose adhibitis, patebit, si perpendantur sequentia. Sola curatio inflammationis, quæ hic sperari posset, est illa, quæ resolvendo sit; suppuratio enim, dum uterque pulmo simul &

valide inflammatus fuerit, locum habere nequit, cum omnia symptomata augeantur, quando inflammatio in suppurationem transit (vide §. 387.); adeoque suffocaretur æger, autequam ad maturacionem perducere posset ingens talis in utroque pulmone abscessus. Multo minus servari poterit æger, dum post validam pulmonis utriusque inflammationem gangræna sequitur, de qua re nemo dubitat. Sed ut resolutio inflammationis obtineri possit, requiritur inter alias conditiones (vide §. 386.), ut causa obstruens non nimis solidata fuerit, obstructio parva sit in arteriis sanguineis, vel in initiis lymphaticorum, canales mobiles, diluens vehiculum advehi possit, &c. Verum omnia potius contraria in valida peripneumonia obtinent: cum enim omni momento vitæ sanguis ex cordis dextri cavo trahi debeat per arteriam pulmonalem, singulis cordis ictibus magis consolidabitur obstruens materia, liquidissima ejus parte per ultimos fines arteriæ pulmonalis transpressa, simulque eadem de causa obstruentes moleculæ in majores convergentium vasorum angustias urgebuntur, adeoque dissentissimis vasis obstructis tolletur illorum mobilitas. Verum magna difficultas adest, ut diluens vehiculum subministrari possit: omne enim aquosum, sive pota-

(r) De Internis Affection. cap. 3. Charter. Tom. VII. pag. 643.

(s) Lib. V. c. 2. pag. 242.

(t) Lib. II. de causis & signis morbor. acut. cap. 1. pag. 11.

(u) In conjecturis de suspectis aliquot Aretæi locis ibid. pag. 361.

(vv) Lib. III. cap. 30. pag. 40.

(x) Lib. II. De Causis & signis morbor. acutor. cap. 1. pag. 11.

potatum, sive balnei, vaporis, clysmatis, &c. specie applicatum, venis recipitur, adeoque ad cor dextrum deferetur: verum illud non poterit misceri immeabili sanguini, dum magnam partem canalium obstructorum occupat infarctus sanguis, unde per vasa adhuc pervia transibit in cor sinistrum, sicque debilem vitam in pessimo hoc morbo utcunque sustinebit. Sed si consideretur, pereadem augeri quantitatem liquidi per pulmones trajiciendi, patebit, & augeri debere celeritatem motus, cum plurimis vasis obstructis per pauca adhuc aperta eodem tempore moveri debeat pulsus ex corde dextro liquidum, adeoque iterum aderit blandæ resolutionis impedimentum, cum ad hanc requiratur sedatus humorum motus, uti ad §. 386. demonstratum fuit.

Si jam considerentur quatuor indicationes curatoria, ad resolutionem inflammationis obtinendam requisitæ, quæ ad §. 395. enumeratæ fuerunt, & sequentibus paragraphis fufius explicatæ, patebit, in hoc casu illas perfici non posse. Tenerrimorum enim pulmonis vasculorum læsio omni momento augebitur, dum cor pergit, quamdiu vita durat, urgere loca obstructa, & impetus liquidi corde expulsi directe in vasa obstructa adeo propinqua agit. Quam difficile sit materiæ obstructæ fluiditatem conciliare in hoc morbo per diluens vehiculum, statim vidimus. Venæ sectio larga, efficacissimum

in morbis inflammatoriis remedium, dum & impetum & copiam liquidi vitalis minuit, sicque vasis oscillationes elasticas restituit, atque hoc effectu præstat, ut inflammata vasa repellant obstruentes moleculas ex angustis conniventium vasorum in majores ramos, parum etiam in hoc casu prodesse poterit. Tollitur enim sic ille sanguis, qui adhuc per pulmonem transire non potens vitam sustinuerat, & quantumcumque etiam minuatur sanguinis copia, omne, quod superest, tamen per pulmonem transire debet: hinc nec revulsio hic locum habere poterit, quæ tanti usus est in reliquis inflammationibus curandis, neque retropulsio materiæ inflammatoriæ obstructæ ex angustis minorum vasorum in majores truncos (vide §. 400.) hic expectari poterit: obstat enim arteriarum pulmonalium plentudo, dum uterque pulmo simul & valide inflammatus est, & cordis valvulæ regressum sanguinis contenti in truncum arteriæ pulmonalis impediunt. Laxatio autem vasorum per balneum vaporis, a quo multum boni speratur merito in hoc morbo, dum curabilis est, in hoc casu vix locum habere poterit, dum tantis angustis premuntur tales ægri, ut lintea aqua calida madentia ori & naribus applicata ferre nequeant. Patet ergo, citam & nulla arte superabilem mortem instare, dum uterque pulmo simul & valide inflammatus fuerit, hærente malo in arteriæ pulmonalis ramis.

§. 828. **A**T si parvum in uno pulmone locum infestat, nec causas validas habet, aliqua, nec tamen certa, spes est curari bene posse.

Docuerunt injectiones Anatomica, arteriæ pulmonalis ramulos per pulmonem dispersos plurimis anastomosibus jungi inter se variis in locis, atque idem etiam in arteria bronchiali verum est: quin imo & rami arteriæ bronchialis cum ramis pulmonalis arteriæ pluribus in locis uniuntur, uti ad §. 823. dictum fuit. Unde si in alterutro pulmone parvus tantum locus inflammatus fuerit, non erit illico tantum periculum, cum sanguis, per obstructa loca transire non potens, per vicina aperta satis com-

mode transmittitur. Neque in hoc casu numerus vasorum obstructorum comparatus cum illis, quæ adhuc pervia sunt, tantam differentiam facere poterit, ut requiratur insigne velocitatis augmentum ad continuandum sanguinis ex corde dextro per pulmones in cor sinistrum transitum. Patet ergo, in tali casu spem curæ superesse, neque certam tamen, cum nata in pulmonis parvo etiam loco inflammatio tam facile ad vicina propagetur, uti §. 825. dictum fuit.

§. 829. **I**Nde (824. ad 829.) signa diagnostica, & prognostica, utcumque hauriri; possunt maxime si consideremus, exitus esse ut inflammationis (§. 386. ad 393.); unde etiam status accipit vario durationis tempore varios, ita ut abeat in sanitatem, alium morbum, mortem.

Quæritur jam, quibus signis cognosci possit morbus hic præsens, & distingui ab aliis pectoris morbis. Causæ prægressæ §. 824. enumeratæ, & effectus observati §. 826. descripti, omne hic dubium facile tollent. Febris prægressa & comitans distinguit peripneumoniam ab asthmate convulsivo, cum quo morbo plurima signa communia habet. Unde videtur Galenus (y) aptam hujus morbi Diagnosis descripsisse sequentibus. *Quum vero spirandi difficultati cum angustia & gravitate febris acuta simul accedit, est ille affectus inflammatio pulmonis.* In progressu tamen morbi, dum vix amplius quid sanguinis per pulmonem transpirari potest, pulsus sæpe exilis & mollis adeo est, ut incautos fallere possit: Accedit plerumque tussicula suffocans, rubor faciei, oculorum & reliqua §. 826. enumerata. Inter effectus autem inflammationis, §. 382. descriptos, erat & dolor punctorius, dum distentorum vasculorum fibræ rupturam minitantur: verumtamen non videtur semper dolor talis acutus hunc morbum comitari. Unde

de peripneumonia dixit Celsus: *Id genus morbi plus periculi quam doloris habet* (z). Internam pulmonis superficiem, quæ aeri inspirato contigua est, sensu lissimam esse novimus, dum a minimo heterogeneo per tracheam illapso suffocans fere tussis nascitur, & in catarrhis exasperata hac superficie interna pulmonis molestus sæpe dolor percipitur. Verum ipsa pulmonis substantia inflammata ponderis gravitatis & anxietatis potius, quam doloris, sensu facere videtur. Numquid in phthisicis totus pulm. purulenta labe consumitur, absque multo dolore? Interim tamen pro varietate loci affecti in ipso pulmone hic aliqua diversitas obtinere poterit. Si enim inflammatorius tumor, neque admodum magnus, sua mole elevet, & distendat internam pulmonis membranam, quæ aeri inspirato contigua est, posset in illo loco molestus dolor adesse. Ubi autem magna pars pulmonis inflammata est, ob denegatum sanguinis per pulmonem transitum sicque impeditum sanguinis venosi ab encephalo

L 2

phalo

encephalo reditum, hebetes redduntur ægri, neque dolorem percipiunt. Cum autem pulmo pleuræ in quibusdam locis accretus est, uti frequenter in cadaveribus dissectis observatur, possit ab inflammato pulmone distrahi pleura, sicque acutus simul in pectore dolor percipi. Ita etiam dum pulmo turgens immeabili sanguine & male auctus mediastinum premit & distrahit, dolor adesse poterit; quod videtur notasse Hippocrates (a), ubi sub nomine pulmonis repleti describit peripneumoniam, sic enim habet: *Tussis detinet, orthopnoea & anhelatio &c. dolor acutus pectus & scapulas occupat.* Et in alio loco (b), de pulmonis Erysipelate agens, illum sanguinem in se trahere dicit (de qua re ad §. 826. dictum fuit,) atque dein addit addit sequentia: *Quum autem traxerit, febris acuta ex ipso oritur, & tussis sicca, plenitudo in pectore, & dolor acutus in anterioribus & posterioribus partibus, præcipue vero ad spinam.* Et paulo post (c) de suppurato pulmonis tuberculo agens dicit: *Quamdiu quidem crudam adhuc fuerit, dolorem tenuem exhibet, & tussim siccam; postquam vero maturuerit, anteriore & posteriore parte acutus dolor erit.* Maxime enim turget maturus & jamjam rumpendus abscessus, adeoque sua mole vicinas partes distrahit. Ubi jam pleuritidi succedit peripneumonia, vel una cum locis intercostalibus inflammatur & pulmo, quem morbum Pleuroperipneumoniam vocare solent Medici, acutus dolor adest, verum ille tunc non oritur ab ipsa pulmonis inflammatione, uti facile patet.

Concludere igitur licet, dolorem acutum non esse de natura hujus morbi, illumque sæpius abesse, sed ponderis gravantis sensum, & anxietatem magnam, potius hunc morbum comitari, cum obtuso quandoque dolore, neque admodum valido. Suffragantur huic opinioni observata in decumbentibus hoc morbo; & Veterum Medicorum testimonia. Ita Aretæus (d) describens Peripneumoniam dicit: *Morbis ille, quem Peripneumoniam vocamus, est inflammatio pulmonis cum febre acuta, quibus simul adest thoracis gravitas, doloris absentia (ἀπὸ πόνου) si solus pulmo inflammatur, quippe qui naturaliter doloris immunitus sit &c.* At si quæpiam ex membranis illum ambientibus, & ad thoracem deligantibus, inflammantur, adest simul & dolor. Ita etiam Trallianus (e), & Aegineta (f), dum hunc morbum describunt, nullam doloris mentionem faciunt, sed gravitatem & tensionem in thorace percipi monent. Aetius (g) vero sequentia habet. *Peripneumonia inflammatio est pulmonis cum febre acuta. Consequitur autem affectus thoracis gravitas absque dolore. Quod si pellicula ipsius,*

que cum thorace secundum longitudinem ipsius sunt connexæ, sint inflammatae: etiam dolorem percipiunt. Et Aurelianus (h) summam enumerans signa hujus morbi dicit: *Sunt hæc, febris acuta, spirationis celeritas ac difficultas: tussicula, atque sputorum varia emissio, gravatio sine ullo dolore, aut cum parvo, præfocationis sensus.*

An vero in uno pulmone tantum inflammatio hæreat, an autem in utroque, docebit tensionis & gravitatis perceptio in uno vel utroque thoracis latere. Symptomatum autem magnitudo, docebit variam inflammationis intensitatem & extensionem. De hac re sequentia apud Hippocratem (i) habentur signa Diagnostica: *Peripneumonici, quibus tota lingua alba & aspera fit, ambæ pulmonis partes inflammatae sunt, quibus vero dimidium, una, juxta quam apparet. Ex quibus ad claviculam dolor fit, his superna pulmonis ala una egrotat: quibus autem ad ambas claviculas dolor fit, ambæ supernæ pulmonis alæ egrotant; quibus juxta mediam costam, media, quibus vero ad diaphragma (ὀδὸς τῆς θώρακος), inferna; at totam unam partem dolentibus, omnia juxta hanc partem egrotant.*

Ex illis autem, quæ §. 827. 828. dicta fuerunt, patet, Prognosin semper docere periculum in hoc morbo, quandoque & mortem citam & insuperabilem. Reliqua vero, quæ ad Prognosin pertinent, quatenus varias mutationes hujus morbi spectant, melius tradentur, dum singulatim hæc considerabuntur in sequentibus. Simul enim hic congerere omnes illas regulas Prognosticas repugnaret ordinatæ doctrinæ. Cum enim Peripneumonia sit pulmonis inflammatio, omnes exitus inflammationis sequi poterunt, & pro illorum diversitate, duratione, &c. prognosis plurimum variat. Postea adhuc §. 8. 6. de Prognosi quædam dicenda erunt.

Cum autem Peripneumonia, uti & quivis alius morbus, tres tantum exitus habere possit, in sanitatem nempe, alium morbum, & mortem, operæ pretium erit videre, quomodo & quibus cum phænomenis in hos exitus tendat ille morbus. Ita enim ex his fideli observatione cognitis stabiliri possunt indicationes curatoria, per quas juvamus & promovemus salutaria illa naturæ molimina, per quæ morbus in sanitatem terminatur felici exitu: contra vero avertimus, quantum per artem hodie cognitam licet, illa, quæ apparent, dum peripneumonia in mortem tendit; & conamur dirigere ad loca minus periculosa materiæ morbosæ metastases, per quas peripneumonia in alium morbum desinit.

§. 830. **S** Anatur 1. Resolutione benigna; si temperies laxa, humor blandus, viscositas non nimia, pars affecta bronchialis vel pulmonalis, non magna. 2. Sputo cito, libero, copioso, flavo cum paucis sanguine misto, satis crasso, dolorem sedante, respirationem emendante, pulsum ampliolem & pleniolem reddente, in album blandum cito mutato; id fit, si sedes mali imprimis est bronchialis arteria, aut pulmonalis non valde magna. 3. Alvi fluxu bilicoso, levante, & similia fere, ac sputa descripta, ejiciente. 4. Urina copiosa, crassa, hypostatica, levante, cum sedimento primo rubro, sensim albescente, ante septimum diem emissa. Atque tum respiratio adest facilis, febris mitis & boni moris, ἀδύψια, calor, humiditas, laxitas, mollities, æquales toto corpore.

1. Quan-

(a) De Morbis Lib. II. c. 27. Chart. Tom. VII. p. 574.

(b) De Morbis Lib. I. c. 2. Chart. Tom. VII. p. 540.

(c) Ibidem.

(d) De causis & signis morbi acutor. Lib. II. c. 1. p. 109.

(e) Lib. V. c. 1. pag. 241.

(f) Lib. 1. c. 30. c. 40.

(g) Terrabl. 2. Sem. 4. c. 65. p. 518.

(h) Acutor. morbi. Lib. II. c. 27. p. 215.

(i) Coac. Pænet. Num. 400. Chart. Tom. VIII. p. 875.

1. Quantum agebatur §. 594. de illo febris exitu, quo in sanitatem terminatur, notatum fuit, illud duplici modo fieri posse. Vel enim febris ipsius causa materialis sic subigebatur, ut mobilis reddita insensibili evacuatione diffilaretur de corpore, vel omni modo sanis humoribus assimilata cum illis absque ullo impedimento circulationis æquabilis per vasa fluere. Hæc autem vocabatur resolutionis via, de qua in historia inflammationis §. 386. dictum fuit. Talis benigna resolutio in peripneumonia curanda maxime optabilis foret, per quam nempe reducto fluore concreti, & motu stagnantis, solvitur pulmonum inflammatio. Verum hæc resolutio semper obtineri nequit, cum ad illam requirantur (vide §. 386.) inter alias conditiones motus sedatus, minor compactio obstruentis causæ, obstrutio parva, & canales mobiles. Unde notatur in textu, quod in laxæ temperiei hominibus hic peripneumoniarum exitus imprimis obtineat. Facile enim tunc dilatanda vasa permittunt, ut obstruentes moleculæ, per vim vitalis liquidi a tergo urgentis, per ultimas arteriarum angustias transprimantur in venas. Hinc etiam alia occasione ad §. 386. 588. 683. monitum fuit ex Hippocrate, quod densa & exercitata corpora citius a pleuriticis & peripneumonicis morbis pereant, quam non exercitata. Verum potissimum resolutio illa sperari poterit, si in bronchiali arteria malum hæreat; tunc enim per pulmonalem arteriam satis expeditus adhuc manet sanguinis transitus, adeoque non tantus metus est, ne fiat insignis adeo acceleratio sanguinis per vasa libera, cum proportionalis tantum sanguinis copia ad pulmonis molem per bronchialem arteriam moveatur, per pulmonalem vero arteriam omnis totius corporis sanguis transire debeat illo tempore, quo per reliquas corporis partes semel circuitum suum absolvit. Cum autem, uti §. 825. dictum fuit, arteriæ bronchiales inflammatae contiguos ipsis fines arteriæ pulmonalis compriment, raro poterit in arteria bronchiali inflammatio adesse, quin simile quid etiam in pulmonali arteria contingat, unde dicitur in textu, tunc resolutionem expectari posse, si pars affecta bronchialis, vel pulmonalis, non magna. Si enim supponatur, magnam arteriæ pulmonalis partem inflammata esse, cor dextrum urgebit continuo loca hæc inflammata, & exprimet tenuissimam partem (vide §. 826.), adeoque nimia viscositas conciliabitur massæ obstruenti, simulque augebitur morus velocitas per vasa adhuc pervia, ergo deficient conditiones ad benignam resolutionem requisitæ. Verum dum parva pars arteriæ pulmonalis inflammata est, cum plurimis anastomosibus rami inter se communicent, fieri poterit, ut non multum inde impediatur sanguinis per pulmonem transitus.

Alter modus, quo febris in sanitatem terminabatur (vide §. 594.), erat, quando materies morbi per vim febris subacta quidem & mobilis reddita fuerat, nondum tamen simul sic mutata, ut absque impedimento æquabilis circulationis cum humoribus sanis per vasa fluere posset, neque etiam adeo dissoluta, ut sensibilis perspirati specie expelli queat de corpore. Requirebatur ergo ad sanitatis restitutionem, ut sensibili quadam evacuatione exiret. Idem & in peripneumonia felici in sanitatem exitu contingit, & longe frequentius ille morbus hoc

Tom. III. Pars I.

modo tollitur, quam benigna resolutione. Videntur ergo est ex fidelissimis, veterum imprimis Medicorum observatis, per quas vias natura molitur materiæ morbosæ exitum in hoc morbo; de qua re sequentibus hujus paragraphi numeris jam agendum erit.

2. Ut & talis peripneumoniarum in sanitatem exitus sperari possit, iterum supponitur, sedem mali esse debere bronchialem arteriam aut pulmonalem non valde magnam: ratio ex modo dictis patet.

Sputa in hoc morbo tanti fecit Galenus (k), ut comparaverit urinarum sedimentis, quæ in morbis acutis coctionis materiæ morbosæ, & expulsionis ejusdem, fidelissima signa toties exhibent, uti in febrium historia dictum fuit. Ita autem habet: *Sic peripneumonicis & pleuriticis affectibus ea, quæ proprie sputa vocantur, urinarum sedimentis assimilantur: nihil vero omnino exspuere, sed tussim tantummodo siccam habere, tale quidam est, quale in urinis extreme crudum, quod aquosum nominamus &c.* Nec mirum hoc est, cum a parte affecta in hoc morbo, pulmone nempe, directe veniant sputa.

Tota enim aerea pulmonis superficies mucro lubrico madet, a sanguine arterioso secreto, videturque imprimis arteria bronchialis huic secretioni servire, cum illa pulmonis ipsius substantiæ prospiciat; arteria vero pulmonalis sanguinem, ipsa pulmonis fabrica & aere inspirato mutandum in usus communes totius corporis, gerat. Ubi ergo fines arteriæ bronchialis inflammati sunt, impetu sanguinis a tergo urgentis sensim videntur propelli posse moleculæ obstruentes; per tenera hæc & facile dilatanda vasa, donec per illorum extremos fines exeant in cavum aereum pulmonis, sicque una cum secreto hic mucro per sputa educantur. Facile autem patet, sic resolutam esse obstructionem, quæ prius adfuerat: sed & simul tunc sic dilatata esse vasa hæc, ut crassiores transmittant humores. Plurima autem confirmant, sic dilatari posse extremos horum vasorum fines, ut transmittant crassiores moleculas. Hæmoptoe enim quandoque per Anastomosis fit, uti postea dicitur in *Capitulo de Phtisi*, longe minus periculosa, quam dum erosio vel ruptio fit vasculis. Sic videmus in coryza, dum membrana interna narium leviter inflammata tumet, similem materiam emungi, flavam nempe, spissam, cum stris sanguineis, atque simul tunc optime sanari hunc morbum. Imo etiam dum pectus catarrhus occupat, sputis similis materia educitur eodem cum successu. Intelligitur ergo, quomodo per sputa educi possit inflammatoria materies, quæ fines arteriæ bronchialis occupabat. Ubi autem in arteriæ pulmonalis finibus idem obtinet, dubitare quis posset, an sanatio morbi per hanc viam possibilis foret. Dictum autem fuit ad §. 823. bronchialis arteriæ ramos per anastomosis jungi ramis arteriæ pulmonalis; & injectionibus Anatomicis invenit Ruyschius (l), materiam ceraceam, per arterias adactam, replevisse pulmonales vesiculas; licet enim non monuerit Auctor, per quam arteriam tentaverit injectionem, tamen probabile videtur, per arteriam pulmonalem id factum fuisse, cum & paulo post (m) notet, dum arteriam pulmonalem materia ceracea impleveret, bronchialem arteriam simul quoque eandem admisisse. Præterea pulcherrimis experimentis probavit Celeberrimus Hales

L 3

(n),

(k) De Crisibus Lib. I. cap. 12. Chaster. Tom. VIII. pag. 402.

(l) In Catalog. rarior. pag. 134.

(m) Ibid. pag. 16.

(u), in vitulino pulmone viam patere ex arteria pulmonali in cavum aereum pulmonis. Adaptaverat enim tubum vitreum arteriæ pulmonali vituli, cui tubo per infundibulum aquam calidam immittebat, simulque foliis asperæ arteriæ affixis alternatim dilatabat pulmones, ut experiretur, an hoc modo aqua ex pulmonari arteria transiret in venas. Mirabatur autem, aquam per pulmonalem arteriam immisam, pleno rivo exire per asperam arteriam, per venas minime: cum autem dubitaret, an forte, ruptis valis, vi facta foret via aquæ, repetitis experimentis, & in vitulo & in aliis animalibus, didicit, omni cautela adhibita, absque ulla vasorum ruptura aquam transire ex arteria pulmonari in bronchia. Serum sanguinis porcini arteriæ pulmonali ejusdem animalis immisum, dum pulmones aqua calida foverentur, liberrime in bronchia transiit, in venas autem pulmonales non. Quin imo aqua calida, per asperam arteriam immissa, exiit per pulmonalem arteriam, minori tamen celeritate, quam dum per arteriam pulmonalem in pulmonis bronchia penetrans exiret per arteriam asperam. Sanguis autem ruber, licet aqua nitrosa dilutus per arteriam pulmonalem immitteretur, non penetravit in pulmonis bronchia.

Ex quibus omnibus videtur, concludi posse, inflammationem materiam, in finibus arteriæ pulmonis hærentem, posse exprimi in cavum aereum pulmonis, sicque hac via peripneumonia per sputa sanari posse.

Verum non quodvis sputum in hoc morbo prodest; uti enim postea §. 848. dicitur, ubi describitur, cum quibus symptomatibus peripneumonia in mortem abeat, plura sputorum genera observantur, quæ pessimum omen præbent. Videndum ergo est, quasnam dotes habere debeat sputum, ut sanatio peripneumoniarum inde expectari possit.

Debet esse citum, liberum, copiosum, flavum cum paucis sanguine mistum, satis crassum, in album blandum cito mutatum. Cum enim per hanc evacuationem periculosissimus hic morbus in sanitatem terminari debeat, in ipso morbi initio sputum prodire oportet: postquam enim morbus per aliquot dies duravit, justus metus est, ne inflammatio in supurationem transeat; quo facta postea sputum purulentum prodesse potest, ut §. 836. dicitur, verum tunc peripneumonia non terminata fuit in sanitatem, sed in alium morbum, vomitum nempe pulmonis, transiit; de qua re hic non agitur. Debet autem esse liberum, id est facile & absque multa molestia per tussim educi, cum valida & sicca tussis pulmonem inflammatum irriter pessime, simulque designet, nec præsto esse materiam educendam per sputa, & pulmonem in vas sanguineis inflammatum & tumentem arctare & comprimere bronchia. Unde Hippocrates (o) dixit: *Sputum vero in omnibus doloribus, qui circa pulmonem & latera (sunt), celeriter ac facile expui oportet. Si enim multo post doloris initium expuat sputum flavum, aut fulvum, aut quod multam tussim excuset, deterius est &c.* Et paulo post habet sequentia: *Sputum vero flavum mixtum cum paucis sanguine in peripneumonicis, in initio morbi, excretum, salutare est & valde confert; si vero septimo die, vel etiam serius procedat, securitatis minus est.*

Copiosum autem debet esse, ut omnis morbi materia evacuetur integrè, aliter enim irritum naturæ conamen indicat, quod in omnibus evacuationibus materiæ morbosæ pro malo omine habetur, uti alia occasione ad §. 587. ubi de crisi agebatur, dictum fuit. Unde etiam videtur Hippocrates (y) monuisse sequentia: *Qui in peripneumoniis siccis pauca concocta educunt, metuendi sunt.* Cum autem per dilatata finium arteriosorum extrema, in cava bronchiorum hiantia, exeat morbi causa materialis, simul ob eandem causam & major humorum quantitas per dilatata vasa exiit, unde sputorum augebitur copia.

Laudatur autem, uti ex locis modo allegatis patet, sputum flavum cum paucis sanguine mistum, dum nempe lituræ sanguinæ per flava hæc sputa apparent dispersæ; quod imperitos sæpe terrere solet, cum tamen optimum in hoc morbo signum sit. Metuunt enim, ne pulmonalia vasa rupta undatim brevi sanguinem effunderent: verum videtur illud sanguinem in sputis tunc adesse, quia rubræ sanguinis moleculæ, vel in ultimis arterioliis sanguineis hærentes immeabiles, vel minora vascula per errorem loci (vide §. 117.) ingressæ, sensim per dilatata vasa protrusæ, tandem per extrema arteriolarum in cava bronchiorum hiantia exprimuntur. Unde optime in pulmonis morbo Celsus (q) sequentia monuit: *Neque inter initia terreri convenit, si protinus sputum mistum est rufis quodam sanguine, dummodo statim sedetur.* Crassities autem sputi & color flavus inceptam jam coctionem materiæ morbosæ indicant. *Ab omnibus enim partibus inflammatis, quibus densum & crassum integumentum non incumbit, tenues quidem circa initia ichores defluunt, concoctis vero inflammationibus crassiores & magis purulenti (r).* Videtur enim hic fieri aliquid puri analogum, dum materies inflammatoriâ, sensim soluta & mobilis reddita, per extrema arteriolarum orificia in cava bronchiorum transiens, ibi colligitur, stagnat, sicque mora & calore loci, sorte & diffusione vel resorptione partis tenuioris, in album blandum æquabilem humorem mutatur, qui deinde per sputa educitur. Pus quidem proprie dicendum, uti ad §. 387. dictum fuit, non tantum constat effusis humoribus a vita superstitibus coctis & mutatis, verum etiam tenerrimis vasorum, immeabili humore infarctorum, extremitatibus attritis, & una cum effusis humoribus in unum homogeneum liquidum mutatis. Interim tamen minime repugnare videtur, & absque solidarum partium detritu ex humoribus effusis si non eundem, saltem puri analogum humorem fieri posse. Quin imo alia occasione in Commentariis §. 593. ubi explicabatur, quomodo febris, in alium morbum terminata, abscessus quandoque faciat, demonstratum fuit, causam materialem febris per febrem sic subigi & mutari posse, ut puris analogam naturam acquirat, licet adhuc cum reliquis humoribus per vasa fluat. Ubi autem in tali pulmonis loco inflammatio hæret; ut brevis & facilis via mutatis sic humoribus sit in bronchiorum cava, per sputa educuntur potius, quam ut misti humoribus circulantibus per alias vias exeant de corpore, uti sequentibus numeris hujus paragraphi dicitur. Patet hinc simul ratio, quare laudetur in hoc peripneu-

(u) Linnæus Experiment. pag. 71. &c.

(o) In Prognost. Chart. Tom. VIII. pag. 640. 641. Concis. Prænot. N. 390. ibid. pag. 274.

(p) In Concis. N. 416. ibid. pag. 276.

(q) Lib. II. cap. 2. pag. 66.

(r) Galen. de locis affectis Lib. 3. cap. ult. Charter. Tom. VII. pag. 302.

pneumoniæ exitu, si sputum album in album & blandum cito mutetur, quia tunc perfectissima coctio materiæ morbosa indicatur. Unde & Galenus (r), dum explicat, quare laudaverat Hippocrates sputum in pleuriticis cito excretum, postquam præmiserat illa omnia, quæ modo allegata fuerunt, subiungit sequentia: *Crudissima namque est (pleuritis) in qua nihil omnino expuitur; secundum ordinem obtinet, in qua ichores tenues; tertium, in qua crassiores; quartum, in qua omnino cocti sunt. At hi si circa tertium vel quartum diem apparuerint, non contingit, morbum ultra septimum diem progredi. Cocta autem sputa vocavit Hippocrates (t), quando puri similia sunt. Talia autem sputa, cum & satis crassa sint, neque tamen nimia viscositate firmiter adhæreant, facile semper educuntur; tenuia autem & ichorosa sputa longe difficilius. Nam qui aquosi sunt (humores) & exquisitè tenues, spiritum, qui tussiendo extra mittitur, circumfluunt. Is enim tanquam manus quædam existit secum ferens sursum crassos humores (u). Qui catarrho pulmonum laborant, omnes hoc experiuntur: in initio enim morbi sputa tenuia non nisi molestissime educuntur; postea vero eadem crassiora facta facillime prodeunt.*

Dolorem sedante, respirationem emendante, pul-
sum ampliore & plenior reddente. Sollicitam
observationem nocentium & juvantium summæ uti-
litas in curandis morbis esse, atque inde firmis-
simas in Praxi Medica regulas hauriri, alia occa-
sione in Commentariis §. 602. 7. dictum fuit; plu-
rimisque Hippocratis testimoniis demonstrari posset;
quanti hanc methodum fecerit, unde etiam, ut
certi sumus, profuisse sputorum excretionem, ad
hæc attendendum est. Cum enim per sputa, si
hac via exitum molitur morbi materies, tolli de-
buerit illud, quod libero humorum motui per pul-
monem obstaculum fecerat, patet evidenter, om-
nia symptomata, quæ inde pendeabant, pari pas-
su debere minui. Si ergo dolor adfuerit, quem ta-
men non semper adesse in hoc morbo, præceden-
ti paragrapho fuit demonstratum, ille sedari debet:
respiratio, quæ ob infarctum prius pulmonem,
hincque minus explicabilem (vide §. 826.), diffi-
cilis erat, debet emendari: cumque ob denegatum
expeditum sanguinis transitum per pulmones cor
sinistrum minus sanguinis exciperet, adeoque & mi-
norem copiam propelleret per aortam ejusque ra-
mos, pulsus sæpe exilis & mollis est in hoc morbo;
adeoque, restituto libero transitu sanguinis per pul-
mones, pulsus debet amplior & plenior reddi.
Omnia hæc si comitantur vel sequuntur sputorum
excretionem, tunc certi sumus, morbi materia-
lem causam hac via expulsam fuisse. Unde etiam
Hippocrates (vv), postquam sputorum bonas ma-
lasque dotes recensuerat, pro generali axiomate po-
suit sequentia: *Omnia autem sputa mala sunt, quæ
dolorem non sedant &c. Omnia autem, quæ excre-
antur, optima, quæ dolorem sedant.* Videtur enim
sic indicare voluisse, sputorum colorem varium,
spissitudinem &c. multum quidem ad Prognosin fa-
cere tamen symptomatum morbi levamen, sputo-
rum excretionem sequens, omnium certissimum si-
gnum dare, licet etiam sputa a modo laudatis con-

ditionibus recederent. Probe memini, me aliquoties vidisse in ipso hujus morbi initio sputa muco-
sa tenacia, sanguine æquabiliter per totam substan-
tiam tincta, insigne levamen attulisse non tantum,
sed & brevi sanationem secutam fuisse. In tali au-
tem casu videtur rubra sanguinis pars, prius im-
meabilis hærens in vasis inflammatis, per illorum
extrema dilatata exivisse in bronchia, & per spu-
ta educta fuisse, antequam longiori mora in sputa
cocta mutari potuerit.

3. Quomodo causa materialis peripneumoniæ soluta & mobilis reddita per sputa evacuetur, vidimus. Verum poterit eadem hæc materia per arteriarum fines in venas transire, circulantibus humoribus misceri, & deinde variis viis expelli de corpore, cum jam tales dotes habeat, ut absque functionum læsione reliquis humoribus permixta manere nequeat. Cum autem per alvum & urinam illa, quæ inutilia sunt, & diutius relicta nocere possent,* solenni naturæ lege expellantur, patet ratio, & per easdem vias materiam morbosam fecedere posse. Videtur hanc rem agnovisse Hippocrates (x), dum de morbis pulmonem aut latera obfidentibus agens dicit: *Quicumque vero dolores ex his locis neque per sputorum expurgationes, neque per alvi defectionem &c. sedantur, eos suppuraturos sciendum est*. Ex quo loco manifeste apparet, quod morbosæ materiæ expulsionem per hanc viam expectaverit in hoc casu: quod & confirmatur alio Hippocratis loco (y), ubi biliosas alvi excretiones numeravit inter illas evacuationes, quarum absentia in peripneumonicis futurorum abscessuum indicium exhibet. Neque obstat, quod aliis in locis (z), uti jam in Commentariis §. 720. monitum fuit, damnaverit Hippocrates in pleuritide & peripneumonia laborantibus alvum perturbatam & diarrhoeam: symptomaticus enim & profusus admodum ille alvi fluxus esse videtur, de quo tunc loquitur; καὶ τὸν πᾶσα διάρρῃα & διάρρῃα, enim vocat: in illis vero locis, ubi alvi solutionem tanquam utilem in peripneumonia memorat, ἐκκαταρσιν & διαχύμασιν dicit, quæ moderatam & lenem tantum alvi evacuationem designant. Præterea valida talis & symptomatica alvi perturbatio illos morbos acutos fere tantum comitari solet, qui pessime indolis sunt, & in certam fere perniciem tendunt; blanda autem talis evacuatio materiæ morbosæ non nisi in leviori peripneumonia sperari potest. Unde Galenus (a) modo citatum Aphorismum explicans, dicit: *Moderatæ tamen pleuritidis, aut peripneumoniæ superveniens diarrhœa, potest aliquando vacationis ratione prodesse, multoque magis postquam coctionis signa morbis nescire apparuerint, neque metus adest, sed morbus periculo vacat*.

Cum autem idem illud, quod morbum fecerat, & quod sputo crasso, flavo, copioso, cum paucis sanguine misto, & in album blandum cito mutato, evacuari antea vidimus, nunc per alvum egrediatur, patet ratio, quare alvo excreta sputis similes dotes habere debeant. Quia autem per alvum una cum morbi materia saepe & exeunt alia huic admixta, non adeo evidenter semper distinguere licet, an excreta materia talis sit, qualis hic de-

L 4

scripta

(s) In Commentar. in Aphor. 13. Sect. 1. Charier. Tom. IX. pag. 20. 21.

(*) In Libro de Vién acutor, morb. Charter. Tom. XI. pag. 161.

(u) In Prognost. Charter, Tom. VIII, pag. 645.

(vv) *ibid.* Chatter. Tom. VIII. pag. 645.

(x) ibidem pag. 646.

(7) ibidem 654.

(2) Aphor. 16. Sect. 6 Chart. Tom. IX. pag. 144. & De Morb. Lib. I. cap. 4. Chart. Tom. 7. pag. 525.

{^a) In Commentar. Aphor. 16. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 256.

scripta fuit. Sed levamen morbi certissimum hic iterum signum dat. Si enim qualia purgari oportet, purgentur, & confert & facile ferunt; sin minus, contra (b). Quod Hippocrates summo jure pro generali spontaneorum talium evacuationum criterio posuit.

Biliosus autem vocatur alvi fluxus, non quod bilis proprie dictæ evacuatio in hoc casu requiratur, sed quod flavi coloris materia per alvum exeat, uti per sputa flava in priori casu morbi materies eliminabatur. Biliosum enim (χολώδης) vocavit Hippocrates peripneumonicorum sputum (c), quod paulo ante flavum (ἐκδός) dixerat. Et Aretæus (ἐποχολὰ κατὰ κορυφὴν) exquisitè biliosum tale sputum dixit; & dum morbus in melius vergit, monet, feri biliosorum succorum dejectionem, qui ex pulmone in imum ventrem depulsi videri possunt (d).

4. Et illa, quæ per urinam fit, evacuatio materiæ morbosæ solutæ & mobilis redditæ laudatur in hoc morbo. Vidimus secundo hujus paragraphi numero, materiam puri analogam per sputa excerni optimo cum successu. Verum Galenus (vide locum citatum §. 387. & 593.) monuerat, quod, uti vincente natura in inflammationibus & omnibus tuberculosi tumoribus pus fit, ita in humoribus venarum & arteriarum illud, quod subsidet in urina puri analogum. Unde videtur constare, quod excretionem materiæ morbosæ in morbis inflammatoriis etiam per hanc viam expectaverit. Imo etiam Hippocrates, uti pariter in Commentariis §. 594. dictum fuit, futurorum abscessuum in morbis materiam per urinam evacuari monuit, si copiosa & crassa & alba redderetur. Ex illis autem, quæ ad §. 594. de febrium exitu in sanitatem per excretionem materiæ febrilis habentur, constitit, rarius materiam morbosam per urinas solas expelli; & Veteres Medicos longe frequentius coctionis & cruditatis signa quævisse in urina, quam expectasse integram materiæ morbosæ per urinas evacuationem. Verum cum in peripneumonia; quam in sanitatem abituram absque alio morbo sequente spes est, levior tantum inflammatio adsit, neque magnam partem pulmonis occupet, non videtur adesse tanta copia morbosæ materiæ, quin per urinam quandoque solam evacuari possit. In febribus autem acutis continuis, excretionem materiæ febrilis, per febrem ipsam subactæ & mobilis redditæ, in sanitatem tendentibus, major mutatio omnium humorum facta fuit, quam ut soli huic evacuationi confidere liceat. Sequens autem Hippocratis textus videtur docere, quod solutionem peripneumoniarum a sola urina copiosa & crassa expectaverit. Sic enim habet (e): *Quum autem peripneumonia ad statum pervenerit, auxilium non admittit, nisi repurgetur: & prævum est, si æger difficile spiraret, & urinae tenues ac acres sint, & sudores circa cervicem & caput oboriantur. Hi enim sudores prævi sunt, præ suffocatione, robore & impetu morbi superantibus, nisi urinae copiose ac crassæ cum impe-*

tu eruperint (ὀρμηται), & sputa cocta prodierint. Horum autem quodcumque sua sponte e venerit (ἐκ τοῦ μὴ θέλει) solvit morbum. Neque repugnat tamen, pluribus viis simul excretionem materiæ morbosæ fieri posse. Aretæus enim (f) postquam dixerat, largam narium hæmorrhagiam, vel alvi dejectionibus, levare morbum, addit sequentia: *Est etiam, quando in urinas convertitur. Quibus autem omnia simul accidunt, illi celerrime sublevantur.*

Inde intelligitur; quare dicatur in Coacis (g) *Quibus in peripneumonia urinae crassæ in principio, deinde ante quartum diem tendes fiant, lethales.* Hic autem non intelligi urinas crassas, quæ turbidæ manent absque hypostasi, sed tales, quæ sedimentum deponunt, patet ex alio loco (h), ubi eadem Prognosis sequenti modo habetur: *Peripneumonicis vero perniciofa est urina, quæ in principio quidem cocta, post quartum vero diem tenuis redditur.* Notum enim est, urinam turbidam non subsidentem, ab omnibus Medicis crudam vocari. Legitur in hoc quidem textu post quartum diem: verum longe probabilior est lectio prior, ubi ante quartum diem habetur, quia raro vel nunquam ante quartum diem integra solutio peripneumoniarum observatur, neque aliquid mali metuendum videtur, si post quartum diem, evacuata morbi materia, urina, tenuis excernatur.

Ut autem solutio peripneumoniarum per urinam fiat requiritur, ut satis copiosa sit: aliter enim non sufficeret hæc evacuatio, verum etiam ante septimum diem prodire debet, cum si diutius absque salutari quadam excretionem duraverit hic morbus, nulla spes sit, illum absque alio morbo sequente curari posse. Sedimentum autem in urina album læve & æquale securitatem & brevitatem morbi indicare, monuit Hippocrates (i): sed & simul dixit (k), sedimentum subrubrum & læve admodum salutare esse, licet tamen diuturnioris morbi signum sit, quam sedimentum album. Inde patet, cur sedimentum primò rubrum, dein sensim albescens, laudetur, quia nempe perfectam coctionem & subactionem materiæ morbosæ indicat. Subrubrum autem urinarum sedimentum in hoc morbo utile judicasse videtur Hippocrates (l), postquam enim dixerat, sputa cocta puri similia esse, statim addit sequentia: *urinae vero, ubi sedimenta subrubra habuerint, quale verum est.* Interim tamen levamen morbi perceptum post talem urinam emissam certissimum signum dat, materiam morbosam per hanc viam evacuari; quod etiam de aliis evacuationibus monitum fuit.

Hi sunt illi modi, quibus peripneumonia in sanitatem terminari solet. Addidit his Aretæus (m) largam narium hæmorrhagiam; cujus efficaciam in sanandis morbis periculosis, & signa, quibus futura prævideri posset, alia occasione (vide §. 741.) vidimus. Interim tamen rarius hac evacuatione peripneumonia solvitur; saltem mihi non contingit talem hujus morbi exitum videre; atque huic sententiæ etiam Galenus (n) favet, dicens dum criti-

cas

(b) Hippocrat. Aphor. 2. Sect. 1. Chart. Tom. IX. p. 5.

(c) In Prognost. Chart. Tom. VIII. p. 646.

(d) De causis & signis morbor. acutor. Lib. 2. c. 1. p. 17.

(e) De victu morbor. acutor. Chart. Tom. IX. pag. 161. 162.

(f) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I. c. 1. pag. 16.

(g) Num. 415. Chart. Tom. VIII. p. 276.

(h) Ibid. num. 570. p. 286.

(i) In Prognost. Chart. Tom. VIII. p. 641.

(k) Ibid. p. 631.

(l) De victu morbor. acutor. Chart. Tom. IX. p. 161.

(m) De causis & signis morbor. acutor. Lib. 2. cap. 1. p. 17.

(n) De Crisibus Lib. 3. Chart. Tom. VIII. p. 420.

cas evacuationes singulis morbis proprias recenset: *Non tamen Lethargus aut peripneumonia sanguinis eruptionibus gaudent. Inter ipsas autem Pleuritis medium obtinet locum; minus enim quam febris ardens & phrenitis, magis autem quam peripneumonia & lethargus, profluvio sanguinis solvitur.*

Peripneumoniam autem in sanitatem exitus sperari nequit, nisi levis tantum ille morbus fuerit, idest, inflammatio tantum in arteria bronchiali hæserit, vel in parva tantum parte arteriæ pulmonalis. Illud autem obtinere novimus ex signis in textu recensitis: respiratio enim tunc adest facilis, quia a levi tali inflammatione non multum impeditur sanguinis per pulmonem transitus; adeoque nec accumulatur in pulmonali arteria sanguis, unde pulmo satis explicabilis manet. Febris autem mitis & boni moris, nullis terrificis symptomatibus stipata, esse debet. Cum autem sitis siccitatem, & liquorum immeabilitatem, vel humorum insignem degenerationem pro causa sua habeat (vide §. 636.), atque illa in miri & boni moris febris minime adsint; idcirco $\alpha\delta\iota\psi\iota\alpha$ ut adsit, requiritur: non enim hic in-

telligitur illa sitis absentia, quæ in pessimis morbis observatur; dum ægri non sitiunt, licet valida sitis causæ in corpore adfuerint, de qua re in Commentariis §. 637. & 739. dictum fuit. Quia vero in levi tali peripneumonia non multum impediatur sanguinis ex corde dextro in sinistram per pulmonalem arteriam transitus, cor sinistram sufficientem sanguinis copiam accipiet, quam per aortam omnesque ejus ramos propellet: unde calor ad extrema usque æqualis erit, & ob meabiles humores & pervia vasa, humiditas, mollities, laxitas in toto corpore aderunt. Omnia autem hæc signa collegit Hippocrates (n), dicens: *Sunt autem hæc bona, morbum ipsum facile ferre, ex facili spirare, dolorem sedatum esse, facile sputum extussire, corpus equaliter molle & calidum apparere, & sitim non habere, urinas, dejectiones, somnos, & sudores, uti scriptum est, singula bona succedere. Hæc enim omnia si contigerint, non morietur homo.* Deinde pergit enumerare illa signa, quæ summum periculum & mortem in hoc morbo notant; de quibus §. 826. dictum fuit, & postea adhuc quædam dicenda erunt

§. 831. **A** Bit in alium morbum, pendentem ex natura inflammationis, vel ipsius pulmonis, prout sua hinc propria actione destituitur.

Sequitur jam, ut considerentur varii exitus, quibus peripneumonia in alium morbum terminatur. Cum ergo peripneumonia sit vera inflammatio (vide §. 820.), omnes inflammationis exitus in alios morbos & hic locum habebunt; suppuratio nempe, gangræna, & scirrhus. Verum præter hæc & alii morbi peripneumoniam sequi poterunt, quatenus per inflammationem ejusque sequelas turbatur propria pulmonis actio, quod summopere notandum est. Pulmo enim aerem inspiratum excipit, qui deinde expirando expellitur; sanguinem corde dextro pulsum transmittit in cor sinistram, illumque in hoc transitu sic mutat, ut aptissimus fiat exercendis actionibus cunctis, quæ humorum efficacia absolvi in vita & sanitate possunt (o). Simul etiam constat ex Physiologicis, chylum, ex ingestis cibis & potibus paratum, sanguini venoso mistum in vena subclavia, illico per pulmonem transire, & in hoc transitu cum sanguine æquabilissime misceri, atque re-

petita pulmonis & arteriarum actione acquirere indolem nostrorum humorum: ubi ergo pulmonis actio per hunc morbum ejusque sequelas turbata vel immutata fuit, poterit tota vita manere difficilis respiratio (§. 844.). Dum impeditur sanguinis cordis dextri transitus per pulmonem, non poterunt venæ a capite sanguinem reducentes se evacuare, unde sæpius peripneumonia in lethalem phrenitidem mutatur (§. 826.). Cum autem in hoc morbo turbetur actio pulmonis in sanguinem & chylum per ejus vasa motum, poterit impediiri nutritio; unde macies & debilitas summa (§. 835.): simulque poterunt ob eandem rationem mutari omnes secretiones & excretiones fluidorum, adeoque & oriri innumera fere, quæ inde pendent, mala. Singulatim nunc considerandi veniunt peripneumoniam exitus in suppurationem, gangrænam, & scirrhum; simul tunc notabuntur symptomata præcipua, quæ hæc mala comittantur.

§. 832. **H** Inc primo in suppurationem, quæ fit, ubi materies inflammatoria (§. 376. 377. 824.), ab ipsa natura resolvi non potens (§. 830.), nec arte emendata; tamen blandior (§. 387.), stagnans, calens, pulsa, vascula tenuia rumpit, in pus resolvit, latera coercentia extendendo, vel rodendo abscessum vomicaeve format intra quatuordecim dies.

Ubi materies inflammatoria, compacta nimis, vel in minorum vasorum angustias eo usque adacta, ut nec resolvi possit sponte, nec sic attenuari per remedia adhibita, ut vasa iterum pervia fiant, sive per simplicem resolutionem, sive per evacuationem materiæ morbosæ, uti §. 830. explicatum fuit; tunc expectanda est suppuratio, si nempe blandior sit hæc materies; aliter enim potius gangræna fiet. Quomodo autem inflammatio in suppurationem transeat, & qua lege materies inflammatoria una cum vasculis tenerimus, in quibus hæret, in pus mutetur, in Comment. §. 387. explicatum fuit. Cum autem cor, adeo vicinum, vitale liquidum urgeat in loca obstructa, pulmonis vasa tenerima sint, nunquamque quiescere possit hoc viscus, quin

imo in hoc morbo frequentiori respiratione agitetur; patet satis, leviolem inflammationem etiam, si cito resolvi possit, in suppurationem subito vergere. Unde patet ratio, quare peripneumonia, nisi vehementissima fuerit & subito necet, frequenter hunc exitum sortiatur.

Ubi autem partes inflammatae in suppurationem transierunt, & pus inde natum in cavo loco collectum hæret, vocatur abscessus (vide §. 402.), sive Vomica, quia a se mutuo abscedunt, quæ prius contiguæ erant, partes. Puris autem aucta sensim copia extendendo latera coercentia, vel mora & stagnatione acius illud factum rodendo vicina, augeat cavum quo continetur, donec sponte vel per artem rupto abscessu via fiat puri contento.

Di-

Dicitur autem formari pulmonis abscessus intra quatuordecim dies, quia toto hoc morbi stadio ante decimum quartum diem foes est materiam inflammatoriam vel benigna resolutione in fluorem redigendam esse, vel excretionibus variis (vide §. 830.) expellendam de corpore, vel per metastasim (de qua vide §. 837.) ad alia loca corporis deponendam. Ubi autem peripneumonia per quatuordecim dies duravit, neque aliquid horum omnium factum fuisse apparet, jure creditur, abscessum in pulmone formatum esse. Accedit, quod binis primis septimanis dierum criticorum numerus & efficacia insigniores sint, quam postea; uti in Commentariis §. 741. ubi de diebus criticis agebatur, demonstratum fuit: adeoque post hoc tempus morbi elapsum minor ratio est expectandi excretionem materiam morbosam per evacuationes criticas. Monuit hoc Hippocrates (p), dicens: *Quicumque vero peripneumonici non repurgati sunt per sputa principibus diebus* (αἰνὰ δὲ θανάτου) enim hic purgatione per sputa significare probat Galenus (q); sed, mente moti quatuordecim dies effugerunt: periculum est suppurationis fieri. Alibi tamen & ad vigesimum secundum diem hoc tempus exten-

dit Hippocrates (r), ubi habentur sequentia: *Quod si decimo quidem quinto die pulmo resiccatus fuerit, & per tussim rejecerit, convalescit; sin minus, duos & viginti dies observato. Si enim his diebus tussis sedata fuerit, evadit, at si non cesset, illum interrogatum sputum ipsi dulcius videatur. Quod si dixerit, morbus annuus evadit, nam pulmo purulentus redditur.*

Cum autem semper periculosus sit ille peripneumoniae exitus, dum in vi tali viscere vomica purulenta excitatur, necessarium erit videre illa signa, quae illud futurum demonstrant, ut caveri possit hoc malum, quantum per artem licet.

Si autem pulmonis abscessus impediri nequit, jubet indicatio curatoria (vide §. 402. 1.), ut crudum inflammatorium mutaretur quantocyus; unde & operae pretium erit cognoscere illa phenomena, quae docent, re ipsa jam fieri abscessum: simulque utilitatem habebit novisse indicia, quae docent abscessum jam formatum esse, ut talia tunc tempestive adhibeantur remedia, quae puri collecto exitum conciliare possunt. De his autem singulatim tribus sequentibus paragraphis agendum erit.

§. 833. **I**D futurum (832.) demonstratur his observationibus. 1. Si signa certa peripneumoniae satis acris (825. 828.), nec tamen acerrimae (826.), primo extiterint. 2. Si resolutio, ejusque signa (830.), non satis cito, nempe ante quartum diem, apparuerint. 3. Si symptomata (825. 826.) nec sputo cocto, & criticis diebus, 3. 5. 7. 8. 11. 14., evacuato per ordinem, qui sanationem doceat mutatione successiva excreti; nec educatione cruoris; nec medicamentis, nec victu debito; superata sint. 4. Verum contra symptomata non pessima pertinacia, cum continuo delirio, pulsu undoso, mollique permaneant.

1. Ut sufficere possit ager eo usque, donec abscessus in pulmone gignatur, requiritur, ut inflammatio in arteriae bronchialis finibus hæreat, vel in parva tantum parte arteriae pulmonalis; aliter enim pessima illa symptomata & cita mors expectanda sunt, de quibus §. 826. dictum fuit. Verum simul tunc adeo compacta debet esse materies inflammatoria, adeo profunde adacta in vasorum angustias, ut resolutio fieri nequeat. Talis dicitur peripneumonia satis acris, nec acerrima tamen. Febris satis intensa, tussicula sicca & irritans, profundiori inspiratione aucta, dum simul calor ad extrema usque docet, non nimis infarctum esse pulmonem, præcipua talis peripneumoniae signa sunt. Unde etiam monuit Hippocrates (s) in suppurationem vergere peripneumonicos, quibus natura & corporis dispositiones humidae sunt, quin etiam morbus vehementior.

2. Quenam condiciones requirantur, ut peripneumonia benigna resolutiones curari possit, §. 830. dictum fuit. Signa autem resolutionis sunt, quod morbi, ex sua natura levis, symptomata omnia minui incipiant absque ulla sensibili excretionem vel metastasi materiam morbosam. Ubi ergo ante quartum diem tale symptomatum levamen non percipitur, non amplius sperari poterit resolutio, sed justus metus est, ne in suppurationem vergat inflammatio. Si enim consideretur, impetum vitalis liquidi a corde proximo pulsus in vasa obstructa tanto tempore egisse, patebit satis, humores immeabiles jam sic muratos esse, ut absque noxa amplius cum humoribus sanis per vasa moveri nequeant; simulque

insignem vim illatam esse tenerrimis pulmonum vasis, in quibus inflammatoria materies hæret; adeoque metuendum esse, ne illorum cohesio jam sic debilitata fuerit, ut extrema obstructa brevi a vitalibus & sanis solvenda sit; adeoque penitus impossibilis sit cura per resolutionem, quae reductum fluorem concreti, & motum stagnantis per vasa adhuc integra, supponit.

3. In Commentariis §. 830. dictum fuit, materiam morbi subactam & meabilem redditam, interimque sic degenerantem a conditionibus sanorum humorum, ut absque noxa cum reliquis humoribus per vasa fluere nequeat, nisi eo usque attenuata fuerit, ut insensibili perspiratione diffusi possit, indigere sensibili quadam evacuatione: atque ibi notatum fuit, per sputa satis commodam & frequentem in peripneumonia fieri materiam morbosam excretionem; simulque monitum fuit, quandoque & per alias vias expelli. Si ergo nullae tales evacuationes observatae fuerint, interimque maneant symptomata morbi, novimus, materiam morbosam pristinam sedem occupare, adeoque suppurationis metum esse. Quod sputi cocti nomine intelligatur, ibidem dictum fuit: quantum autem faciat in morbis, ut certis diebus fiant naturae morbosam materiam evacuantis molimina, pluribus dictum fuit in Commentariis §. 741. ubi de criticis diebus agebatur. Ideo Hippocrates (t) dixit: *Si peripneumonia correptus diebus principibus non purgetur, sed sputum & pituita in pulmone remaneant, suppuratus sit.* Constat autem ex alio Hippocratis textu, ad præcedentem paragraphum

(p) Coac. Prænot. num. 106. Chart. Tom. VIII. pag. 805.

(q) In Comment. Aphor. E. Sect. V. Chart. Tom. IV. p. 110.

(r) De Morbis Lib. 2. c. 16 Chart. Tom. VIII. p. 187. & de Morbis Lib. III. c. 14. ibid. p. 586. & Lib. I. c. 11. p. 547.

(s) De Morbis Lib. III. c. 24. Chart. Tom. VII. pag. 580.

(t) Ibid. I. c. 6. ibid. 537. & Lib. de affection. cap. 3. ibid. p. 527.

graphum citato, hic intelligi illam purgationem, quæ per sputa fit. Patet autem simul, morbi symptomata superari non posse, nisi per sputa liberetur pulmo, unde & satis copiosa esse debent: *Suppurati enim sunt, quam minus exscreant, quam ad pulmonem defluit (u)*. Verum præterea requiritur, ut successive mutentur sputa in talem conditionem, quæ coctionem perfectam materiæ morbosæ indicat, uti pariter ad §. 830. dictum fuit. Unde patet ratio, quare Hippocrates (x), qui sputum flavum cum paucis sanguine mistum adeo laudaverat in huius morbi initio, damnaverit sputum flavum sincerum tanquam periculosum, quia nempe non omnia vasa liberarentur, quæ infarcta erant; aliter enim & sanguinei quid in hoc sputa appareret: simul etiam album viscidum & rotundum sputum inutile dixit, quia nihil materiæ morbosæ continet, sed tantum muco, bronchia lubricante, inspissato, & in pulmonis cellulis compacto in rotundam figuram, constat. Successivam autem illam sputorum mutationem in coctionem perfectam tanti fecit Hippocrates, ut, nisi fieret, vix evadere posse ægrum crediderit, licet etiam in longius tempus morbus excurreret. Sic enim habet (y): *Quicumque vero cum bilioso (flavo) purulentum educunt, aut seorsum, aut permixtum, plerumque decimo quarto die moriuntur, si non mali aut boni quippiam ex præscriptis superveniat; sin minus, pro ratione: maxime autem his, quibus septimum diem agentibus tate sputum incipit*. Designat enim pro parte tantum subigi & coqui materiam morbosam: unde Galenus (z) pulchre notavit, quod, uti in externis corporis partibus suppuratis, si seorsim pus & alium humorem tenuem & crudum fundant, difficilis admodum curatio est; idem etiam in hoc morbo verum fit, adeoque merito tale sputum pro pessimo signo habeatur.

Cum autem in periculoso hoc morbo statim a peritis Medicis adhibeantur efficacissima remedia, uti postea §. 834. dicetur, ut benigna resolutio obtineri, vel adjuvari possint illæ evacuationes materiæ

morbosæ, quas natura in hoc morbo moliri solet; si omnia hæc nullum levamen faciant, sed iidem cum symptomatibus pergat decurrere morbus, suppuratio merito expectatur. Omnia hæc collegit Hippocrates (a), dicens: *Quicumque vero dolores ex his locis neque per sputorum expurgationes, neque per alvi defectionem, neque per venæ sectiones, & dietam, & medicamenta, sedantur, eos suppurationem facturos esse sciendum est*.

4. Medium esse hunc statum peripneumoniam inter morbum insanabilem, & illum, qui cito solvi potest, optime notavit Galenus (b). Symptomata ergo erunt non pessima, pertinacia tamen, quia manet illorum causa. Cum ergo impediatur, pro parte saltem, liber sanguinis ex corde dextro in sinistrum transitus, non poterunt aortæ rami valide distendi, adeoque pulsus mollis apparebit, sed celer simul, quia necessario debet augeri sanguinis celeritas per aperta adhuc pulmonum vasa, ut perennet circulatio. Pulsus autem celer & mollis simul undosus dicitur, quia non valide attolluntur arteriæ, sed tangenti digito apparet, ac si undatim per arteriam dilaberetur sanguis. Cum autem, uti in Commentariis §. 826. probatum fuit, simulac cor dextrum se libere evacuare nequit in pulmonalem arteriam, sanguinis venosi ab encephalo reditus fiat difficilior, atque in hoc casu illud impedimentum diu persistet, patet ratio, quare delirium comitari soleat hunc morbum, dum in suppurationem tendit. Ab impedito enim influxu, transfluxu, effluxu per cerebrum delirium excitari in Commentariis §. 701. probatum fuit. Phrenitidem quidem, dum peripneumoniam succedit, lethalem esse antea ad §. 774. probatum. Delirium vero, quod nec ferox nec perpetuum est, diutius ferri potest; & in Prognosi Hippocratica ad præcedentem paragraphum citata, ubi delirii in peripneumonia suppuratione mentio fit, notandum est, quod vocabulo *παρανοήσις* utatur, quod ad significandum lene delirium sæpius adhibet, uti jam in Commentariis §. 774. monitum fuit.

§. 834. **F**ieri autem jam re ipsa cognoscimus per hæc. 1. Si signa sint (§. 833.). 2. Ubi leves, vagæ, sæpe repetentes, sine manifesta causa horripilationes contingunt; dolor remittit; dyspnœa manet; genæ & labia rubent; sitis adest; febricula vexat, imprimis vespertina; pulsus debilis, mollisque.

1. De his dictum fuit, atque illa serviunt, ut excitent Medici attentionem ad observanda reliqua signa, quæ docent abscessum jam fieri in pulmone.

2. Primum fere signum inceptæ suppurationis internæ est horripilatio talis vaga, mox definens, repetita sæpius, nullo certo ordine, ac nulla manifesta causa, frigore v. g. admissa &c. ortum ducens. Causam illius horripilationis designare forte difficilius foret; sufficit interim, Observationes practicas docuisse, hoc symptoma semper adesse in hoc casu. Unde monuit Hippocrates (c): *Qui crebro tenuiter exsulant, & superrigent, perniciose habent, ac sub finem empyemæ habere deprehenduntur, alvosque perturbatos*. Et alibi (d): *Horrore affecti frequenter ad suppurationem deveniunt. Sed & febris tales ad sup-*

urationem producit. Quin imo tantam vim huius signi videtur agnovisse Hippocrates (e), ut dum principium suppurationis accurate definire vellent, ut inde computari posset tempus, quo formati jam abscessus ruptura expectanda foret, rigoris meminerit.

Alterum signum est doloris remissio. A dissentis enim vasculis inflammatis, quorum fibræ animæ tunc rupturæ proximæ sunt, dolorem fieri, ad §. 382. 3. demonstratum fuit. Ubi autem incepta suppuratione solvuntur extrema vasculorum obstructa (vide §. 387.), minus debet necessario dolor, qui ante aderat. Fallere tamen posset solum hoc signum, cum antea patuerit, non semper adeo acrem dolorem in peripneumonia adesse. Illius tamen

(u) Hippocr. de Locis in homine cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 165.

(x) In Prognost. Charter. Tom. VIII. pag. 622. &c.

(y) In Coacis Num. 292. ibid. pag. 874. & in Prognost. ibid. pag. 645.

(z) In Commentariis in hunc locum ibid. pag. 645. (a) In Prognost. ibidem.

(b) In Comment. in hunc locum ibidem.

(c) Coac. Prænot. Num. 10. Chart. Tom. VIII. pag. 853.

(d) Ibidem Num. 423. pag. 877.

(e) In Prognost. Chart. Tom. VIII. pag. 649. & Coacis Num. 402. ibid. pag. 875.

men signi meminit Hippocrates (f), dicens: *Aut si dixerit, pro dolore gravitatem sibi factam esse in eo, quo doluit, loco.*

Dyspnœam vero manere debere patet, quia tumor, liberam pulmonis explicationem in respiratione impediens, manet, imo saepe & augetur suppurationis tempore; atque ob eandem causam impedito libero reditu sanguinis venosi a capite genæ & labia rubent, uti §. 826. explicatum fuit. Sitis autem adest, dum continua febricula dissipat liquidissima, & corpus exsiccatur. Febriculam autem perpetuam omnis suppurationis, sive in toto sive in parte, commitem esse, antea in Commentariis §. 403. 1. vidimus. Vesperis plerumque augetur, dum crudus ex

ingestis chylus cum sanguine movetur, & ob debilitatam in hoc morbo pulmonis actionem non tam cito subigitur, sed diu propriam retinet indolem, antequam omnes dotes nostrorum humorum acquirere possit: adeoque obstaculo vel stimulo, vel utrisque simul febrim auget, uti in Commentariis §. 586. 2. demonstratum fuit. Accedit præterea, quod etiam in sanis hominibus vespertino tempore augeatur pulsuum velocitas (g); atque ideo omnes morbi, quos aucta circulationis velocitas comitatur, circa noctem ingravescent. Cum autem per morbum diuturniorem atterantur vires, simulque impedimentum in pulmone maneat, patet satis ratio, quare pulsus debilis sit & mollis.

§. 835. **A**T jam factum declarant: 1. Signa prægressa (833. 834.) 2. Tussis pertinax, sicca, ad pastum, motumve aucta: respiratio difficilis, parva, anhelosa, strepens, post pastum, & motum aucta; decubitus in unum modo, id est in affectum, latus tolerabilis; febricula continua, periodica, a cibo, potu, motu exacerbata cum rubore genarum & labiorum; appetitus prostratus; sitis magna: sudor nocturnus, maxime circa jugulum & frontem: urina spumosa; pallor; macies; debilitas summa.

Abcessum purulentum harere in pulmone novimus. 1. Dum illa signa præcesserunt, de quibus actum fuit binis præcedentibus paragraphis. Verum dum adest tale malum, simul aderunt effectus quidam vel in toto corpore, vel circa locum affectum apparentes, de quibus nunc dicendum erit.

2. Hæret jam vomica in pulmone, pure plena, mole sua vicina omnia comprimens, adeoque & efficiens, ut vesicularum pulmonalium latera ad se mutuo pressa irritentur continuo; hinc tussis pertinax oritur, sed sicca, quia nihil de loco affecto educi potest, quamdiu nondum ruptus est abcessus. Licet enim per hanc tussim continuam aliquid mucis, pulmonis internam superficiem lubricantis, abradatur sæpius, nihilominus tamen sicca vocari mereatur, quia parca copia & cum molestia sputa prodeunt, nihilque de pure, pulmonem opprimente, educitur hætenus. Cum autem post pastum crudus chylus per pulmonem difficiliter transeat, etiam in sanis hominibus, si copiosior fuerit vel ex indigestis alimentis paratus, levem dyspnœam & febriculam faciens, patet facile inde augeri causam, unde tussis illa oriebatur. Idem verum est, dum corporis exercitiis sanguis venosus accelerato motu versus cor dextrum derivatur, adeoque & majori celeritate per pulmonis vasa, vomicæ latentis mole arctata, transprimitur. Imprimis autem tussis illa augetur, dum febricula illa continua periodica, de qua statim dicendum erit, exacerbatur. Unde intelligitur sequens prognosis: *Qui autem circa exacerbationes tussium, & parum exsulant, maligne habent.*

Respiratio autem difficilis, parva, anhelosa & strepens erit, dum saccus talis pure plenus angustat cavum aereum pulmonis, ejusque facilem dilatationem ab aere inspirato impedit; quare autem tunc ingratus in pectore strepitus audiatur, in Commentariis §. 826. explicatum fuit. Respirationis autem difficultatem post pastum aut motum debere augeri, ex ante dictis evidens est.

Cum inflammatio utrumque pulmonem simul obidet, cita potius & insuperabilis mors exspectanda est

(vide §. 827.), quam exitus in suppurationem: unde fere semper abcessus in uno tantum pulmone hæret. Si ergo notabilem magnitudinem habuerit talis vomica, dum ægri in latus sanum decumbunt, premetur mediastinum versus alterum thoracis latus, adeoque angustabitur locus, in quo pulmo non affectus hæret: ergo & ille difficilis dilatari poterit ab aere inspirato: & cum in altero latere affecto a vomica tumente respiratio jam impedita sit, non poterunt ægri ferre has angustias, & brevi situm corporis mutabunt, donec magis commodum inveniant, qui semper observatur adesse, dum in latus affectum decumbunt. Unde monuit Hippocrates (i) sequentia: *Si vero suppuratio fuerit in alterutro latere tantum, & vertere (ægrum) & condiscere oportet in his, num aliquem habeat dolorem in altero latere, & an alterum sic calidius altero, & ægro in latus sanum decumbente interrogare, si quod ipsi pondus desuper impendere videatur. Si enim hoc fuerit, in altero latere suppuratio est, in quo pondus adfuerit.*

Cum autem pulmo inflammatus sæpe cum pleura contigua concrevere soleat, uti postea §. 843. dicitur, poterit fieri, ut talis adhesio impediat, quo minus abcessus pondere suo premat mediastinum, dum æger in latus sanum decumbit. Verum tunc a distractione partium inter se coherentium molesta tensio, imo & sæpe dolor satis acutus percipitur ab ægris, unde pariter coguntur in latus affectum decumbere.

Adest simul tunc illa febricula, de qua præcedenti paragrapho dictum fuit, quam hecticam sive habitalem vocaverunt Medici, quia semper sibi similis, nec invasionem alicujus paroxysmi, nec incrementum, nec vigorem, nec remissionem habet, sic ut se febricitare non percipiat agrotus (k). Periodicum tamen harum febrium augmentum agnovit alibi (l) Galenus; verum simul probavit, illam exacerbationem non a natura febris hecticæ pendere, quæ eodem semper tramite pergit, verum ab alimento assumpto fieri, quod ubi subactum & distributum est, febricula hæc denuo ad pristinum statum redit.

(f) ibidem.

(g) Schvvencke Hæmatologia cap. 4. pag. 46.

(i) In Prognosticis Chart. Tom. VIII. pag. 650.

(k) Galen. de Præag. ex pulsibus, Lib. 3. cap. 3. Chart. Tom. VIII. pag. 28.

(l) De Febris Lib. 1. cap. 12. Chart. Tom. VII. pag. 123.

redit. Quare autem motu corporis exacerbetur hæc febricula, patet ex illis, quæ de tussis augmento ab eadem causa modo dicta fuerunt. De genarum ac labiorum rubore præcedenti paragrapho actum fuit; uti & de siti. Cum autem abscessu nato in vitali hoc viscere turbetur totum corpus, febricula illa hæctica continua adsit, & a pure attenuato & resorpto magna degeneratio fiat omnium humorum, non mirum apparebit, & appetitum deleri.

Sudor nocturnus autem fere semper pulmonis abscessum comitatur: uti etiam & adest illis, quibus sputo purulento consumitur pulmo. Demonstratur enim in Physiologicis, pulmonis actionem in sanguinem inter alios usus & hoc efficere, ut exactissima fiat miscela omnium humorum, & debita densitas sanguini concilietur, crudusque chylus elaboretur in illam perfectionem, quam humores nostri sani, habent. Chylus autem semper levior est sanguine ejusque fero, adeoque pulmonis & arteriarum actio compingit chylum & majorem ipsi soliditatem, id est plus massæ corporeæ sub eodem volumine, conciliat. Ubi ergo per abscessum hic natum debilitatur pulmonum actio, minus firma reddetur sanguinis compages, & minus accurata omnium sanguinis partium erit miscela inter se. Lecti ergo tepore dum fovetur tota cutis externæ superficies, tenuissima sanguinis pars, per febriculam continuam aucto humorum motu, forma sudoris exprimitur. Probatum enim fuit alia occasione in Comment. §. 753. quod, dum obtinet talis in fluidis nostris cacochymia, per quam partes minus assimilatae nec æqualiter mistæ sunt, tunc nascatur facillima in sudorem proclivitas. Omnia autem hæc mala adhuc inde augentur, quod a pure in abscessu pulmonis retento, attenuato, & venis resorpto, illa cacochymia increseat plurimum, atque in putridam dissolutionem magis vergat continuo sanguis. Præcipue autem circa jugulum & frontem sudor ille apparet, quia abscessus pulmonis, liberum sanguinis per arteriam pulmonalem trantum impediens, simul etiam prohibet sanguinis venosi a partibus superioribus reditum, unde omnia vasa magis in his locis urgentur, adeo-

que, cæteris paribus, sudor hic magis conspicuus erit, sæpe in guttas collectus, dum debiliores jam ægri sunt, & malo semper omine, uti in Commentariis §. 741. dictum fuit.

Urina spumosa fere semper observatur in hoc casu, sic ut conquassata per plures sæpe horas spumam retineat, cum urina sana spumam, quam valida agitatio excitavit, dimittat satis cito: adeoque vel ideo mala habetur hæc urina, quod a dotibus urinae sanæ degeneret. Saponacea semper urina est in sanis, dum oleum salibus sanguinis acrioribus mistum in saponem mutatur aqua solubilem; verum simul adeo hæc omnia attenuata sunt in urina sana, ut non habeat lentorem, qui spumosas illas bullas diu sustinere possit. In hoc morbo autem, cum perfecta assimilatio humorum deficiat, & per sudorem diffentur mobilissima & fluidissima sanguinis partes, non mirum est, urinam sic degenerare, ut iners & lentescens saponaceum lixivium referat. Tamen & in aliis pulmonum morbis, uti v. g. dum lenta viscida pituita infarctum est hoc viscus, similis urina conspicitur; unde ex hoc solo signo non habetur certa diagnosi pulmonalis abscessus, verum cum aliis signis memoratis, si simul talis urina adsit, diagnosin firmat.

Pallorem autem, maciem, & debilitatem summam adesse debere, satis patet ex præcedentibus: solutus enim ob deficientem assimilationem sanguis pallorem facit; sudores nocturni, depascens febricula hæctica, prostratus appetitus, maciei & debilitatis summæ sunt causæ.

Latentis autem in pulmone abscessus signa pulcherrime collegit Hippocrates (m), & sic descripsit: *At purulentos omnes hisce signis cognoscere oportet: Primum quidem si febris non dimittat, verum interdum tenuis detinet, noctu vero major, & multi sudores oriuntur, (circa collum & claviculam) (n); tussendi autem cupiditas illis inest, & nihil essatu dignum exspuunt, oculique cavi fiunt, malosque rubores obfident, & ungues quidem manuum adunci evadunt, digiti autem incalescunt, maxime summi, & in pedibus tumores fiunt, & cibos non appetunt, & phlyctenæ per corpus nascuntur.*

§. 836. **I**D apostema jam factum (835.) exitus habet varios: 1. Suffocat tumore occupante totum pulmonem, vel comprimendo impediens ea, quæ adhuc in eo libera. 2. Suffocat subita eruptione puris, vomica in asperam arteriam se exonerante uno cum impetu. 3. Solvitur sputo purulento, liberante, consumente. 4. Solvitur lapsu puris in cava Thoracis, inve mediastini dilatata vacua. Inde tabes, phthisisque varia, empyema fere lethale.

Sequuntur jam varii exitus apostematis pulmonalis, qui singuli considerandi sunt.

1. Ex illis, quæ binis præcedentibus paragraphis dicta fuerunt, patuit, abscessum pulmonis, dum fit, & dum factus est, dyspnoeam facere ob impeditam pulmonis explicationem ad liberam respirationem requisitam. Si ergo non rumpatur talis abscessus, neque pus contentum venis resorptum evacuetur aliis viis, vel, per metastasin ad alia loca delatum, pulmonem liberet, patet evidenter, augeri debere hunc tumorem magis magisque, donec tandem post intolerabiles angustias suffocetur æger. Unde dixit Hippocrates (o) de hac re agens: *Si vero non possit multo tempore rumpi,*

neque sponte, neque a medicamentis, contubescit æger a vehementibus doloribus, & inedia, & tussi, & febribus, & plerumque perit. Vidit in cadavere hoc morbo defuncti Celserrimus Boerhaavius, unius lateris pulmonem in saccum pure plenum conversum adeo prodigiosæ magnitudinis, ut non tantum cor ex situ suo dimoverit, & alterius lateris pulmonem in minimum spatium compresserit, verum etiam diaphragma in abdomen protruserit, & prominere fecerit. Quam horrenda autem mala mortem præcesserint, a tanta distractione harum partium, facile colligitur. Plura talia exempla apud Observatores habentur.

2. Si enim magnus talis abscessus subito sic crepet, ut non parca copia simul pus exeat, tussi tunc edu-

(m) In Prognost. Charter. Tom. VIII. pag. 651.

(n) Coac. Prænotion. Num. 402. Charter. ibid. pag. 875.

(o) De Morbis Lib. I. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 543.

educendum, sed uno cum impetu se undatim exoneret in asperam arteriam, illa sic implebitur, ut nulla via superfit aeri inspirando; unde subita mors. Notavit finem hunc suppuratæ peripneumoniz exitum *Aretæus* (p), dicens: Si vero in pulmonem cum impetu pus prorumpat (*ἡ ὑπόχον*), sunt qui suffocantur, & ob confertam effusionem, & rejiciendi angustiam. Alia occasione in *Comment. §. 786.*, ubi de angina, abique ullis signis tumoris externi vel interni, subito lethali dicebatur, aliquot casus enumerati fuerunt, qui huc spectant.

3. Ubi autem abscessus pulmonalis maturus aperitur sic, ut collectum pus in asperam arteriam veniat quidem, verum ob collecti puris copiam minorem, vel angustiore aperturam sacci illius purulenti, parum simul prodeat, sputo purulento solvitur morbus, sed ancipiti tamen cum eventu. Liberatur enim quidem sic pulmo, & ægri insigni levamen percipiunt, verum tamen ne sic quidem semper inde emergunt: requiritur enim ad sanationem, ut cavum illud, in quo pus hæserit, depuretur, subsidant ejus latera, & consolidentur ad se mutuo. Pulchre hoc monuit *Hippocrates* (q) de suppurato pulmonis tuberculo agens: sic enim habet: Et siquidem quam citissime maturuerit, & ruptum fuerit, & sursum vertatur pus, & totum expuatur, locusque cavus (*κοιλία*) in quo pus subsidat, & resicetur, prorsus sanus evadit. Quo enim diutius clausus manserit locus suppuratus, eo major copia puris colligitur, atque eo magis metuendum, ne retentum pus, mora & calore acrius factum, vomitæ continentis latera rodant, consumat, cavum in quo hæret augeat, atque postea evacuato pure difficilior sit depuratio cavi hujus loci & consolidatio; quæ tamen ad perfectam sanationem omnino requiruntur. Quin imo, licet & quam citissime rumpatur pulmonis abscessus, nondum tamen omnis metus abest. Nisi enim penitus resicari possit, sed ipsum tuberculum ex se pus effundat, perniciosum id est: & a capite & reliquo corpore pituita ad tuberculum defluens putrescit, ac pus gignitur ac expuitur, ob quod perit (r): dum nempe omnes ferre corporis humores ad hunc locum confluunt, & in pus convertuntur; unde nutrimento suo privatum corpus exsiccat, sentit & contabescit. Quare autem difficilis adeo sæpe sit ulcerum pulmonis consolidatio, optime explicuit *Galenus* (s): Neque enim citra tussim expurgari possunt, illisque tussientibus laceratur locus. Itaque quasi per mutuas operas malum illis in orbem redit; quæ namque lacerata sunt, rursus phlegmonem exciunt; secundo iterum oportet maturari phlegmonem, & pus expurgari &c. Simul inde intelligitur ratio, quare quandoque in longum tempus talis morbus, ex peripneumonia natus, excurret; dum nec depurari satis & consolidari potest purulentus talis sacculus, interimque vires sufficiunt, imprimis in juvenili corpore, ut morbum ferant diutius, quotidie pure per sputa rejecto, sed & quotidie renato. Notaverat jam *Hippocrates* (t), hunc morbum, nisi cito repurgaretur pulmo, annuum quandoque fieri, & mutari, & varias subire affectiones. Contigit mihi videre rarum satis casum, qui docet, diutissime tolerari

posse hunc morbum, tandem tamen lethali exitu funestum. Consulebat me egregius juvenis, externa specie omnino sanus apparens: cumque morbum celaret de industria, fateor me non potuisse detegere, quid lateret in corpore mali: rogavit autem me, ut sequenti mane illum inviserem, dixitque, quod tunc facile morbum noscerem. Adfui, & me præsentem, in lecto se erigens uncias aliquod puris boni absque multa molestia tussiendo leviter exscreavit, sancteque asseveravit, quod jam per octo annos quotidie magnam copiam puris rejiceret, ad minimum quatuor uncias æquantem pondere, quandoque & majorem longe quantitatem. Minuebatur aliquando puris excreti copia, & fere nihil exspuebat; verum tunc sequi solebat pectoris oppressio, dolor satis acutus in pectore, febris valida; & postquam uno alterove die hæc mala passus fuerat, ingentem copiam puris exscreabat, satis tunc olidi, atque iterum satis bene se habebat. Hoc modo acerbam peritissimorum Medicorum prognosin, qui illum tractaverant ita decumbentem, se sæpius elusisse narrabat; dumque post aliquot septimanas, suppresso sputo purulento, iisdem cum symptomatibus consistentem inviserem, & pessima quævis metuerem, securum me esse jussit, brevi se ab his malis emeritum; atque eventus promissis respondit. Tentavi lacte alinino herbaceo, decoctis herbarum vulnerariarum leniter detergentium potatis magna copia, una cum balsamicis pilulis ex myrrha, olibano, sarcocolla &c. equitatione, victu idoneo, morbum curare; sed in cassum fuerunt omnia, & postquam per novem integros annos, absque insigni corporis colliquatione (vidi enim illum adhuc binis ante mortem septimanis) tantum morbum tulerat, subita morte periisse intellexi. Vidi plures alios, qui morbum hunc per unum alterumve annum tulerant; verum omnes erant in ætatis flore (*Hippocrates* etiam hoc monuerat) (u) & deficiebant tandem. In quibusdam quandoque pessimum foetorem sputorum observavi; tuncque intellexi rationem sequentis Prænotionis (x); Quos suppuratos mitius habentes sputorum graveolentia sequuntur, illos recidiva occidit.

Omnia autem, quæ ad prognosin fausti vel infauti eventus pertinent, dum pulmonis abscessus sputo purulento solvitur, accuratissime collegit *Hippocrates* (y), & descripsit sequentibus: Superstites evadunt ex his potissimum, quos febris eodem postruptionem die dimiserit & qui cibos celeriter appetunt, & siti liberati sint: & venter tum exigua, tum compacta deiciat, & pus album & lave & ubique ejusdem coloris sit, & a pituita liberum, & citra dolorem & vehementem tussim expurgetur. Sic quidem optime & celerime liberantur: sin minus, hi, quibus proxima his contigerint. Intereunt vero, quos & febris eodem die non dimiserit, sed quum videtur dimisisse, iterum recalescens appareat; & sitim quidem habuerint, cibos vero non appetiverint, & alvus liquida fuerit, pusque ex viridi pallidum & lividum expuerint, aut pituitosum & spumosum. Si hæc omnia contigerint, intereunt. At quibus ex his quedam accesserint, quedam non, illorum quidam intereunt, quidam etiam multo post tempore

(p) De causis & signis morbor. acut. Lib. 2. c. 1. p. 11.

(q) De Morbis Lib. 1. c. 8. Chart. Tom. VII. p. 540.

(r) Ibidem.

(s) Method. Med. Lib. 5. c. 11. Chart. Tom. X. p. 121.

(t) De internis affectionibus c. 4. Chart. Tom. VI. p. 641.

(u) In Prognost. Chart. Tom. VIII. p. 618.

(x) Coac. Pænot. Num. 406. Chart. Tom. VIII. p. 876.

(y) In Prognosticis ibidem p. 653.

pore superstites evadunt. Verum ex omnibus signis, quæ adsunt, tum in his, tum in aliis omnibus, conjecturam facere (oportet).

4. Sequitur alter peripneumoniæ suppuratæ exitus, dum nempe apostema ruptum pus non effundit in tracheam, sed in pectoris cavum; funestus plerumque, cum nullus fere puri hic deciduo exitus pateat, nisi per artem via paretur, thoracis paracentesi instituta. Cum autem pulmo inflammatus vicinis locis accrescat sapius, poterit & tale apostema ruptum in pericardii cavum pus effundere, uti etiam in mediastini cava dilatata. Quomodo mediastinum formetur ex membranae pleuræ, utrumque thoracis cavum investientis, duplicata lamella, alia occasione in Commentariis §. 170. 4. dictum fuit; antequam autem sub sternum, & posterius circa thoracis vertebrae, distant a se mutuo binæ illæ lamellæ, quæ mediastinum constituunt, & membrana cellulosa inter illas locatur facile dilatabilis, unde poterit pus hic effusum miras sape sibi vias facere. Novimus autem, talem peripneumoniæ exitum adesse, si post omnia signa facti abscessus, nullo pure per sputa aliasve vias evacuato, nullaque metastasi facta ad alia loca, subitum levamen ægri percipiant; quia pus ex angustia in ampliore locum venit (z): quod signum & aliis in locis Hippocrates (a) habet. Videtur etiam notasse (b), quod quandoque tali abscessu rupto quædam pars per sputa exeat; longe major tamen puris portio in septum transversum delabatur. Neque multum videtur sperasse in tali casu a puris educatione, quæ per thoracis aperturam fit; dicit enim (c) Si ulcus vel sectus fuerit, & pus exeat, confestim sane hoc etiam modo levius habere videtur, progressu tamen temporis ab his, quæ in priori dicta sunt, perimitur. De illis autem signis, quibus cognoscitur, pus effusum in thoracis cavo hæere, partim in *Vulnere thoracis* historia dictum fuit, partim etiam agendum erit postea in *Capitulo de Empyemate*.

Quam mirabiles autem pus, ex pulmonis abscessu rupto exiens, sibi vias quandoque paraverit, docent Observationes Medicæ plurimæ, quarum pauca hic notare non inutile credidi. Non autem hic considerabimus illum modum, quo pus in abscessu clauso diutius retentum, attenuatum, venis reformatum, ad varia loca deponitur, vel & variis quandoque viis exit de corpore, de qua re videantur illa, quæ ad §. 406. dicta fuerunt; verum tantum hic agemus de illis Observationibus, quæ docent, pus vicina loca erodisse, & insolitas sibi parasse

vias. In hominis post peripneumoniam suppuratam defuncti cadavere inventus fuit pulmo firmiter accretus pleuræ & diaphragmati, simulque apparuit pus, licet & per sputa pars ejus excreta fuisset, erodisse diaphragma & hepar ipsum ad pollicis profunditatem, atque in hoc viscere sinum purulentum fecisse, cujus diameter tres æquaret pollices (d). In alio homine post mortem inventus fuit pulmonis abscessus, cujus pus eroderat contiguum & accretum diaphragma, ipsumque ventriculum, foramine tam amplo, ut pollicem facile admitteret (e). Huic affinem casum notavit Jacotius (f) in muliere, quæ quibusdam ante mortem annis vomitu solebat per intervalla rejicere magnam puris copiam, cum defectione animi, vocis privatione, & gravibus aliis symptomatibus, quibus levabatur a vomitu. Mortua & dissecta, ingens vomica in pulmone reperiata est: Tumor ovi gallinacei minoris molem æquans in cartilagine ensiformem, & marginem cartilaginis costæ ultimæ veræ & binarum costarum spurarum superiorum, prominebat, dum tussiebat homo ulcere pulmonali laborans; & post mortem inveniebatur, pulmonis abscessum satis magnum tali loco hæere, ut diaphragma extendere potuerit, & hunc tumorem formare (g). Plura similia apud Auctores probatæ fidei occurrunt: modo memorata autem sufficient ad demonstrandum, pus ex abscessu pulmonis rupto effusum, sive rodendo, sive distendendo, partes vicinas, mira mala producere posse.

5. Dum ulcus pulmones ita exedit, ut totus inde habitus corporis consumatur, phthisis pulmonalis adesse dicitur (vide §. 1196.); unde facile patet, pulmonis abscessum in hunc morbum vergere. Verum ulcus hepatis, aliorumque viscerum, pariter phthisin producere potest; uti postea §. 1214. dicitur: cumque ex præcedentibus patuerit, pus in pulmone collectum, vel per metastasin, vel per erosionem, ad alia viscera posse deferri, evidens ratio est, quare phthisis varia exspectari possit, dum suppurata est peripneumonia.

Cum autem pus, rupto abscessu, inter pulmones & pleuram collectum, empyema facit, illud fere semper lethale est. Ubi postea de empyemate agitur, patebit, hunc morbum semper periculosum esse; atque tunc tantum spem salutis superesse, si & satis cito apertura facta pus album, læve, æquale, foetoris expers, exeat, atque æger cætera sanus sit (vide §. 1192.) Verum in hoc casu pulmo jam ulcere exesus est, antequam empyema fiat; adeoque patet, parum spei superesse.

§. 837. **A**lter morbus a peripneumonia fit, si purulenta jam facta inflammatoria materies (822. 833. 834.) intra pulmonales venulas resorbetur, cruori miscetur, in loca quædam deponitur, unde liberatur pulmo, oneratur pars alia; quæ si minus requisita ad vitam, est *μετάστασις* bona; si vero in hepar, lienem, cerebrum, & similia loca fluxerit, pessima plerumque erit. Hinc fiunt abscessus peripneumonici ad aures, crura, hypochondria,

Alter modus, quo Peripneumonia in alium morbum transit, est ille, qui per metastasin materiæ morbosæ ad alia corporis loca fit. Ille autem obtinet, quando purulenta jam facta materies inflammatoria, neque excernitur sputo, alvi fluxu, vel urina (vide §. 830.); neque in pulmone collecta accu-

mulatur, & vomitum format, sed intra pulmonales venulas resorbetur, & postea in loca quædam corporis deponitur. Notandum enim hic est, proprie non fieri bonam & salutarem talem metastasin, dum pus jam in pulmonis substantia collectum hæret, abscessu jam formato: sed tunc tan-

(z) Hippocr. De Morbis Lib. III. cap. 15. Charter. Tom. VII. pag. 592.
(a) De Morbis Lib. II. cap. 16. ibid. pag. 508. & de Morbis Lib. I. c. 2. ibid. pag. 541.
(b) Ibidem.
(c) Ibidem.
(d) Medical Essays Tom. I. pag. 273.
(e) ibid. Tom. 2. pag. 332.
(f) Holler. Comment. in Coac. Hippocr. pag. 27.
(g) Memoires de l'Academie de Chirurg. Tom. I. pag. 717.

tantum, quando materia inflammatoria cocta jam & mobilis quidem reddita est, ut transire possit ex arteriis obstructis in venas, atque puri analogam naturam adeptam; interim tamen vasa manserint integra; cum verum pus ex obstructorum vasculorum extremis una cum infarcta materie inflammatoria attritis, & in unum homogeneum liquidum una cum effusis humoribus mutatis, consistet. Videantur illa, quæ de hac re in Commentariis §. 593. dicta fuerunt; ut etiam quæ habentur ad §. 830. 2. ubi agebatur de sputis, per quæ in peripneumonia educatur eadem illa materies, quæ hic per metastasin ad alia loca corporis abscessus varios facit. Unde etiam, quamvis in textu vocetur *materia purulenta*, tamen allegantur illæ paragraphi, in quibus de futura suppuratione, vel incepta tantum agebatur; non vero sequentes, in quibus signa & effectus abscessus jam facti explicantur. Ideo etiam, uti postea ad §. 842. patebit, tunc laudantur illi abscessus, tanquam utilissimi, si cito contingat, ante nonum diem: postea enim iustus metus est, abscessum jam revera factum esse in pulmone, cum intra quatuordecim dies formari soleat, uti §. 832. explicatum fuit. Licet autem pus, in vomica pulmonis collectum, venis resorberi, & per metastasin ad alia corporis loca deponi posset, hoc factum tamen maneret ulcerosa in pulmone diathesis, quæ brevi novum pus colligeretur in eodem loco; adeoque non magna utilitas a tali metastasi expectanda foret. Ubi vero, nondum facto abscessu, materies inflammatoria subacta jam & mobilis in venas transit, & sanguini miscetur, atque postea ad alia loca corporis deponitur, poterit liberari pulmo, & liberatus integritate illa gaudere, quam in sanitate habuerat. Ob eandem causam damnantur illi abscessus §. 842. si sputo jam purulento facto prodeant: atque notatur simul, quod tunc illud levamen non adferant; quia nempe tunc tantum pulmonem liberant a pure nunc præsentem, manente tamen causa, quæ brevi simile pus regenerabit.

§. 838. **T**ales abscessus futuros esse declarat: 1. Observatio signorum peripneumoniæ non pessimæ (§. 833. 834.), cum febre non vehementi, nec maligna, tamen continua, cum dolore thoracis, anxietate, gravitate, dyspnœa, non pessimis; sine signis resolutionis (§. 830.). 2. Si cum his pulsus multum vacillans, omni modo, assidue. 3. Dolores, rubores, calores, tensiones, circa loca dicta (§. 837.).

Imprimis autem sollicita attentio requiritur, ut prævideantur futuri abscessus, ne horum ignarus Medicus importuno artis molimine turbet quandoque futuram brevi, vel jam inceptam, materiem morbosam metastasin; simulque, his prævisis, ad loca, quæ critici tales abscessus absque periculo occupare possent, applicentur talia, quæ faciunt, ut eadem loca minus resistent, & pulsus trahant, uti postea §. 860. dicetur.

1. Levissimæ peripneumoniæ, & quæ cum securissimis signis incedit, benigna resolutio absque ulla evacuatione materiem morbosam, vel ejusdem metastasis ad alia loca, expectari poterit; pessimæ vero, & vehementissimis symptomatibus stipatæ, exitus in sanationem vix sperari poterit; unde patet, exitum peripneumoniæ in alium morbum tunc tantum expectandum esse, quando nec benigna penitus, nec acerrima tamen, observatur, sed medio inter bina hæc extrema modo incedit.

Febris tunc adest, nec vehemens adeo, nec mali-

Hæc præmittenda videbantur, ut melius intelligi possent reliqua, quæ circa hos abscessus notanda erunt in sequentibus.

Liberatur ergo in hoc casu pulmo, & oneratur alia corporis pars, versus quam abscedit morbosa materia, quæ prius in pulmone sedem fixerat. Alia occasione in Commentariis §. 402. dictum fuit, abscessus vocabulum varia significatione apud Veteres Medicos usurpatum fuisse: simulque tunc notatum fuit, illos bifariam divisisse abscessus, nempe in illos, qui per effluxum (*κατ' ἐξουίαν*), & alios, qui per decubitus (*κατ' ἀπιδέτην*) materiem morbosam in quasdam corporis partes fiebant. Cum autem per effluxum materiem morbosam integre liberetur corpus, per decubitus vero in alias partes tantum fiat mutatio in alium morbum, merito priores abscessus meliores, posteriores vero minus commodos dixit Galenus (*b*); tuncque tantum bonos esse voluit, si & in partes a loco prius affecto remotissimas, easdemque minus principales, decumberent. Satis enim patet, faustum vel infaustum talis abscessus eventum pendere a loco, quem morbi materia pristina de sede mota, occupat. Si enim in hepate, lienem, cerebrum &c. fluxerit, pessima quævis erunt expectanda: in cerebro enim subitam plerumque mortem faciet; in aliis visceribus purulentas vomicas, quæ vix, vel saltem difficillime, curari poterunt, nisi bona fortuna materies ad hæc loca delata cito expellatur de corpore. Ad aures autem, crura hypochondria tales abscessus peripneumonici imprimis observantur; de quibus singulatim agendum erit.

Primo jam sequenti paragrapho enumerabuntur illa signa, quæ docent, peripneumoniam in tales abscessus vergere. Deinde considerandum erit, quibus indicibus detegi possit locus corporis, versus quem metastasis illa vergit. Ultimo tunc videbimus, quamnam requirantur, ut illi abscessus salutares sint.

gnis symptomatibus stipata, sed continua tamen, quia nondum subacta est morbi materia. Omnia autem symptomata, quæ solent comitari hunc morbum manent; sic tamen ut intensitate nimia fatalem non minentur exitum. Cognoscimus ergo ex his omnibus, materiam inflammatoriam pristinam hætenus sedem occupare, interimque per febrem continuam boni moris subigi & coqui (vide §. 597.); sicque optime ad excretionem vel metastasin disponi. Ubi tunc simul nulla signa adsunt resolutionis, neque in sputis, alvo excretis, aut urina (vide §. 830.) apparent illa signa, quæ docent, materiam morbi per febrem subactam & mobilem redditam moliri exitum per has vias, summo jure expectatur metastasis ad alia loca. Quæ omnia signa accurate collegit Hippocrates (*i*), dicens: Si febris detineat, neque dolor sedatus sit, neque sputum ex ratione procedat, neque biliosa alvi dejectiones sint, neque soluta faciles, neque sincere fiant, neque urina admodum multa, & crassa & copiosum habens sedimentum;

(*b*) In Commentar. 3. in Lib. I. Epidem. Hippocrat. Chatter. Tom. VIII. pag. 85.
(*i*) In Prognost. Chatter. Tom. VIII. pag. 634. &c.

tum; observatur autem superstes futurus ab omnibus reliquis salutaribus signis; his oportet tales abscessus futuros sperare.

2. Designat enim talis pulsus, materiam morbosam subactam jam & mobilem una cum sanguine per vasa fluere; adeoque, nisi subita appareat evacuatio illius materiæ, abscessus expectandus erit. Notandum enim, reliqua signa bona cum tali pulsu concurrere in hoc casu; aliter enim cum pravis signis pulsus multum vacillans omni modo & assidue mortem significaret potius. Cum enim jam pristinam sedem dereliquerit morbi materia, minuetur obiculum liberum sanguinis transitum per pulmonem impediens, adeoque pulsus reddetur amplior & plenior (vide §. 830. 2.), licet vacillet assidue. Hinc

monuit Galenus (k) sequentia: Verum tamen si cum vehementia pulsus fiat aliqua ordinis perturbatio, sive equali sive inequali existente vehementia quum & apparuerint signa coctionis, sperandum est, aliquam crisin futuram, & magis, si adhuc alia crisis signa fiant. Videantur & illa, quæ de perturbationibus criticis in Commentariis §. 587. & 594. habentur.

3. Omnia enim hæc docent, materiam morbi solutam, & cum sanguine per vasa motam, deponi versus loca, quæ jam dolent, rubent &c. adeoque tunc perfecta cognitio criticæ talis metastasis habetur. Unde dixit Hippocrates (l), uti jam in Commentariis §. 587. monitum fuit: Quibuscunque ex morbis resurgentibus aliqua pars doluerit, illic abscessus oriuntur.

§. 839. **I**llos vero futuros circa Crura scimus, si 1. Signa futurorum abscessuum (838.) adsint. 2. Si simul cum iis signa sint levioris inflammationis ad hypochondria.

Videtur Hippocrates inter illos abscessus, quibus peripneumonia solvitur, reliquis prætulisse illos, qui circa crura fiunt. Dicit enim (m): At abscessus, qui ad crura fiunt in peripneumoniis tum vehementibus, tum periculosis, omnes quidem utiles. Illi autem futuri prævidentur.

1. De his dictum fuit.

2. Soluta enim quidem fuit morbi materies & mobilis reddita, interim tamen tales dotes retinuit, ut cum reliquis humoribus per vasa moveri nequeat, absque turbatione æquabilis circulationis; unde vel expelli de corpore debet, vel ad alia loca deponi, uti dictum antea fuit. Duplicem autem viam affectare hanc materiem monuit Hippocrates (n), versus superiora nempe vel inferiora corporis. Dum ergo per aortæ descendentes ramos cum sanguine movetur hæc materia, magna ejus pars per celiacam & mesentericam utramque feretur per viscera chylopoietica, atque inde in venam portarum delatâ per hepatis angustias transire debebit; ubi, cæteris paribus, difficilior semper humorum transitus est, dum sanguis venosus, absque cordis

impellentis auxilio, per convergentium canalium angustias transiri debet. Non mirum ergo apparebit, si inde fiant obstacula circa hæc loca, atque levioris inflammationis signa. Sive jam hæc illius symptomatis observati genuina causa sit, sive alia forte minus cognita; sufficit Medico novisse, quod inde præsagium habeatur futuri circa crura abscessus. Levioris autem inflammationis signa tantum esse debent, & cito iterum evanescere; si enim manerent, potius metuendum foret, in hepate accumulari materiam morbosam, longe majori cum discrimine. Sollicite hoc notavit Hippocrates (o), dicens, tunc expectandos esse circa crura abscessus: Si circa hypochondria aliquid inflammatorii adfuerit (ὡς περὶ τὸν ὑποχόνδριον τὸ φλέγμα πύρρηνται). Recte autem monuit Galenus (p) per τὸ φλέγμα non intelligi hic pituitosum humorem, sed inflammationem; atque antea in Commentariis §. 69. monitum fuit, hoc sensu illud vocabulum quandoque accipi. Confirmatur hoc ulterius alio Hippocratis loco (q), ubi eadem circa futuros abscessus in Peripneumonia legitur prognosis, & φλεγμονὴ loco τοῦ φλέγματος habetur.

§. 840. **S**ED futuros circa Aures scimus, si 1. Signa adsint (838.) 2. Molliia simul hypochondria.

Abscessus illos circa aures natos, tam in morbo, quam in secunda valetudine, Parotides vocari, antea in Commentariis §. 416. probatum fuit; & plura alia circa hos abscessus notanda in Commentariis §. 741. dicta fuerunt. Tunc autem fieri abscessus versus superiora constat, si signa generalia futurorum abscessuum adfuerint, & Hypochondrium molle & doloris expertus apparuerit; & quum difficultas spirandi, per aliquod tempus facta, citra altam evidentem causam quieverit (r). Novimus enim ex his signis, morbi materiam locum mutasse; neque evacuatam tamen esse, nec versus inferiores partes vergere, adeoque nihil superest, nisi ut superiora petat, atque solemnem naturæ, morbos per metasta-

sin sanantis, ritu, in parotides glandulas deponatur. Verum quidem est, in morbis quandoque & parotides nasci, licet & simul hypochondria afficiantur, sed tunc semper periculosa sunt, cum noceant, tantam materiæ morbosæ copiam esse, ut hæc loca illam capere nequeant, vel saltem non succedere salutare illud naturæ molimen, quo ad loca innoxia materiam morbi deponere tentabat, sed viscera simul eadem saburra gravari. Unde parotide ex doloribus hypochondriorum emergentes malignas esse dixit Hippocrates (s); & paulo post (t) monuit: Anxietatem in hypochondrio sentientibus tumores circa aures ortos, mortem inferre.

§. 841. **A**D epar verti novimus, si 1. Signa sint (838.) 2. Dolor manens in hepate, cum urina subicterica, colore subflavo cutis. Hinc sæpe, vomica hepatis nata, pessima mala.

Tom. III. Pars I.

M

Dictum

(k.) De Præsignis ex puls. Lib. 2. cap. ultimo. Charter. Tom. VIII. pag. 276.

(l.) Aphor. 32. Sect. 4. Charter. Tom. IX. pag. 151. (m) In Prognosticis Charter. Tom. VIII. pag. 656.

(n) Ibidem pag. 655. (o) Ibidem. (p) Commentar. 2. in Prognost. ibidem.

(q) In Coac. Num. 155. Charter. ibid. pag. 274. (r) In Prognost. Charter. Tom. VIII. pag. 655.

(s) Coac. Prænot. N. 115. Chart. ibid. pag. 268. (t) Ibid. N. 103. pag. 269.

Dictum fuit §. 839. materiam morbi, dum versus inferiores corporis partes tendit, ad hypochondria levioris inflammationis signa producere; adeoque patet, aliquem metum esse, ne per hæc viscera difficilius transiens in illis colligatur, & abscessus formet. Imprimis vero in hepate ab hac causa abscessus metuitur ob rationes tunc dictas. Novimus autem, tunc ad hepar verti materiam, si, post signa generalia futurorum abscessuum prægressa, dolor in hepate percipiatur, non evanidus cito (uti fit, dum circa crura oriuntur abscessus), sed manens. Reliqua indicia abscessus hic formandi sumuntur a læsionibus illarum functionum, quæ huic visceri propriæ sunt, secretionis nempe & excretionis bilis. Obstructo enim aut inflammato hepate, bilis in sanguinem regurgitat, & cutim flavo calore, uti & urinam, tingit; de qua re pluribus agendum erit in Capitulo de He-

patitide. Nisi autem materia inflammatoria, sic in hepar delata, per ductus excretorios venarum portarum viam inveniatur, atque in intestinorum cavum delapsa per alvum expellatur, vel in venam cavam reducta ad alia loca minus periculosa deponatur, aliisve viis de corpore exeat, vomitum hepatis faciet, a qua raro emergunt ægri, uti postea demonstrabitur §. 936. & sequentibus. Uti jam ad hepar talis metastasis fit, sic & facile concipitur & ad alia viscera idem fieri posse: læsio functionum lucem dabit ad detegendam partem affectam; & pro diversitate viscerum, in quæ materia hæc decubuit, variabit Prognosis. Soli ergo laudabiles sunt abscessus, qui ad partes exteriores fiunt: atque Observatio Medica docuit, illos plerumque ad parotides, vel crura fieri; raro, vel nunquam, ad alias corporis partes in hoc morbo.

§. 842. **A**bscessus illi (§. 839. 840.) si levant pulmonem, si tollunt febrim, si purulenti, manantes, fistulosi manent, si satis cito, ante nonum diem, contingunt, semper salutares: verum, si sputo jam purulento, nec magis flavo, sine levamine dicto, nascuntur, mali: at, si jam nati evanescunt, crudo morbo, peripneumonia redeunte, omnino letales sunt.

Ex illis, quæ ad §. 587. de crisi, & criticis evacuationibus, & abscessibus dicta fuerunt, constitit, quandoque naturam, in morbis talia quidem moliri, neque tamen semper perficere, sive ob virium decumbentis imbecillitatem, sive materiæ morbosæ malignam aut contumacem indolem, aut medentis errorem &c. hoc contigerit. Expediit ergo illa novissime signa, quæ docent, an ab abscessibus salutaris effectus expectandus sit, nec ne: de quibus tunc agendum erit.

Primum signum bonorum abscessuum est, si levant pulmonem. Cum enim in abscessibus illis colligi debeat illud morbosum, quod paulo ante in pulmone hærens peripneumonia fecerat, patet satis, illico, dum apparent, pulmonem levare debere. Illud autem levamen cognoscitur ex respirationis emendatione, & pulsu ampliore & plenius reddito; uti patet ex illis, quæ ad §. 830. 2. dicta fuerunt. Patet autem simul, febrim debere tunc tolli, vel saltem insigniter minus; dum illud, quod obstaculo aut stimulo febrim fecerat, costum & subactum non tantum est, verum etiam locum prius affectum deseruit, & ab humorum circulantium consortio separatum in parte minus periculosa colligitur. Cum autem integra depuratio sanguinis a materia illa morbosæ, quæ cum illo movetur per vasa, requiratur per has vias, conducet, ut copiam purulenti humoris fundat, & aliquamdiu aperti maneant tales abscessus, fistulosi utcumque, ob novam continuo huc delatam materiam, quæ impedit, ne cito latera cavi abscessus, contigua fiant & uniantur inter se. Unde dixit Hippocrates (u): Quibuscunque ex peripneumoniacis morbis abscessus fiunt circa aures, & ad inferiores partes suppurantur, & fistulam faciunt (καὶ οὐχὶ γίνονται), hi supersites evadunt.

Præterea requiritur, ut illi abscessus satis cito fiant, ante nonum diem: si enim serius fiant, metus est, vomitum jam in pulmone formatam esse, ex qua resorptum pus quidem ad alias partes deponi, & abscessus facere, posset, verum tamen tunc maneret ulcerosa jam diathesis in pulmone præsens, quod semper periculosum est. Videantur illa, quæ

ad §. 837. de hac re dicta sunt. Ex omnibus his salutares abscessus prævidentur.

Contra vero mali & inutiles sunt illi abscessus, si absque pulmonis levamine appareant: ratio ex modo dictis patet. Suspectus etiam talium abscessuum ortus est, ubi sputum jam purulentum est nec magis flavum. Dictum fuit in Commentariis §. 830. 2. de sputo laudabili quo absque alio morbo sequente sanabatur peripneumonia; tuncque notabatur, illud primo flavum cum paucis sanguine mistum esse, & deinde in album blandum cito mutari; quod tunc puri simillimum quidem esse demonstratum fuit, neque tamen absolute puris nomen mereri, cum soluta quidem & cocta fuerit inflammatoria materies, interim tamen vasculorum, quibus infarcta hæserat, integritas manserit. Quamdiu ergo flavum est illud sputum, nondum incepit nasci vomica in pulmone, verum ubi jam procedente morbo purulentum fieri incipit, neque tamen adeo libere & tanta copia prodit, ut hac via levare possit morbus, vomica nata, vel nascentis saltem, justus metus est, tuncque minus boni ab abscessibus expectatur. Unde pulchre monuit Hippocrates (x) Optimos esse abscessus, qui fiunt dum sputum jam in mutatione est τὸ πρῶτον ἐν μεταβολῇ καὶ ἴσως) dum nempe ex flavo in album incipit mutari, neque tamen omnino purulentum adhuc est. Mox autem subjungit sequentia: Si enim tumor & dolor oriantur, dum sputum ex flavo puri simile fit (πῶδες enim vocat non πῶδες absolute), ac foras prodeat, ita securissime & homo supersites evadet, & abscessus citra dolorem citissime sedabitur. Blandam enim, mobilem, & rite excoctam morbi materiam hæc omnia indicant. Notandum autem est, quod sæpe sputa quædam prodeant, licet critici tales abscessus brevi jure expectentur; sed non tanta copia, ut morbi materiæ excernendæ sufficiant, sed tantum indicium dent, quo usque materia morbi mutata & cocta fuerit. Unde Hippocrates (y), dum signa futurorum abscessuum recenset, non dixit, nulla prodire sputa tunc, sed tantum non prodire secundum rationem (κατὰ λόγον); id est, non tali copia,

(u) In Prognosticis Charter. Tom. VIII. pag. 633.

(x) In Prognosticis ibid. pag. 636.

(y) Ibidem pag. 634.

pia, ac requiritur, ut hoc modo materia morboſa expulſio ſeparari poſſit. Atque ideo etiam non dixit (2), urinam nullum ſedimentum habere, ſed non prodire admodum multam & craſſam &c. Quod autem, etiam illo tempore, dum abſceſſus jam proruperant, ad ſputa & urinas attenderit Hippocrates, & ex illis præſagia hauſerit, patet evidenter ex alio loco (4), ubi ſequentia habentur. *At ſi ſputum non probe excernatur, neque urinam bonum ſedimentum habere videatur, periculum eſt, claudum fieri articulum, aut multum moleſtiarum exhibiturum.*

Ubi vero illi abſceſſus jam nati evaneſcunt, ſummum periculum eſt. *Judicatoria enim non judicantia, partim lethalia eſſe, partim difficiliſi judicii, antea in Commentariis §. 741. notatum fuit. Manet enim materia morboſa in corpore, & verſus interiora recurrens priſtinam iterum ſedem occupat, ſicque lethalem fere ſemper peripneumoniam producit, vel & ad alia viſcera deponitur periculofa ad-*

modum metaſtaſi. Unde Hippocrates (5) monuit: *Si vero diſpareant abſceſſus, & recurrant, ſputo non prodeunt & febre obſidente, grave: periculum enim eſt, ne deliret & intereat homo.* Ubi notandum, quod dixerit, *ſputo non prodeunte*; ſic enim indicare videtur, quod, recurrente abſceſſu critico, ſpes aliqua ſuperſit, evacuari poſſe materiam per ſputa, quæ prius abſceſſum fecerat. Hoc videtur confirmari & alio textu (c): *Tuſſicula cum ſpuatione parotidem evacuant.* In Coacis (d) autem loco ἀπλάττει legitur ἀπλάττει, quod emollire ſignificat, atque eodem fere redit; cum turgens abſceſſus, minuta materia diſtendente, flaccidus & mollior reddatur. Ita etiam in Commentariis §. 587. & 593. notatum fuit, urinam multam, craſſam & albam ab abſceſſu critico liberare ægros. Periculofum ergo ſemper eſt, ſi abſceſſus jam nati evaneſcant; & omnino lethale, ſi nulla alia evacuatio, ſtatim ſuccedens, educat de corpore morboſam materiam.

§. 843. **D**Eſinit iterum morbus hic in tumorem calloſum, ſcirrhoſumve pulmonis; ſi materies, & conditiones (392.) concurrunt: inde tota vita difficiliſ, erecta, tuſſiculofa reſpiratio, poſt paſſum motumque aucta, ſigne ſignis latentis vomicae deſcriptis (835.); inde ad hæſio pulmonis ad pleuram.

Sequitur jam alter inflammationis exitus; dum nempe materies inflammatoria neque ſolvitur benigna reſolutione, neque attenuata & mobilis reddita per ſputa, urinas &c. expellitur, vel per metaſtaſin ad alia loca corporis deponitur, aut ſuppurando ſeparatur, ſed manet vaſis infarcta, & cum illis concreſcit in tumorem calloſum vel ſcirrhoſum. Calloſum vocari partis membranaceæ increſcentem molem, una cum duritie & inſenſibilitate, ob vaſa inter ſe concreta, alia occaſione in Commentariis §. 112. 1. vidimus. Quamvis autem ſcirrhi præcipue circa loca glanduloſa oriantur, tamen & ſcirrhoſas male curatæ inflammationis reliquias etiam in aliis corporis locis obſervatas fuiſſe, conſtat ex illis quæ ad §. 485. dicta fuerunt. Lentior & atrabilaria ſanguinis cacoehymia tali malo originem dare poterit; uti etiam dum in hoc morbo ſic languet vitalis humorum impetus, poſt repetitam ſæpius venæ ſectiorem v. gr. ut nec ſolvendæ & expellendæ materię inflammatoriæ, neque per ſuppurationem ſeparandæ, ſufficiat. Scirrhoſos pulmones aliquoties vidi in cadaveribus; & plurima hujus rei exempla in Hiſtoria Medica habentur. Pulmonis lobos adeo induratos fuiſſe, ut tophos lapideos referrent, refert Schenkius (e). Memorabilis etiam ſcirrhoſi pulmonis caſus memoratus fuit ad §. 797. ubi de angina ſcirrhoſa agebatur.

Ubi autem notabilis pars pulmonis in ſcirrhum vel callum induruit, patet ſatis, illum ab aere inſpirato explicari non poſſe; cum pars illa indurata cedere nequeat, & mole ſua anguſtet vicina loca; adeoque difficiliſ erit reſpiratio, erecta tantum ſere cervice peragenda, unde Orthopnoea vocatur, ſimulque, dum majori molimine pulmonem explicare nituntur tales homines, dura & calloſa hæc pars vicinis affricata moleſtam & ſiccā tuſſiculam facere ſolet. Omnia autem hæc mala augentur, ubi poſt paſſum crudus & copioſus chylus per pulmonem minus jam explicabilem tranſire debet; uti etiam dum per motum corporis acceleratur ſanguinis

per pulmonem tranſitus. Quam difficiliſ autem ſcirrhi curatio ſit, etiam in externis corporis partibus, ubi omnia artis adminicula immediate loco affecto applicari poſſunt, antea in ſcirrhi hiſtoria vidimus. Unde patet ratio, quare ſemel natum hoc malum tota vita maneat, & enarrata ſymptomata producat. Calloſæ talis in pulmone duritiæ jam meminit Hippocrates (f), notavitque ſequentia: *Atque interceptis a callo tranſitibus, velox & difficiliſ ſpiratio corripit; quum hi ſpiritum neque per hanc viam emittere, neque facile attrahere queant. Ex talibus ſane hi morbi oriuntur, quales ſunt aſthmata & tabes ſiccæ.*

Novimus autem tale malum adeſſe, ſi poſt peripneumoniam memorata ſymptomata ſuperſint, interimque nulla ſigna (vide §. 835.) latentis in pulmone vomicae adſint. Vomica enim, collecto pure turgens, pariter difficilem reſpirationem, & poſt paſſum vel motum corporis, malorum augmentum facit. Verum vomica quotidie mole augetur, donec crepet, ſcirrhoſa vero pulmonis durities diu in eodem ſtatu manet, adeoque ſatis evidens ejus mali Diagnofiſ haberi poterit.

Verum etiam a pulmonis inflammatione prævidetur ejus ad hæſio ad pleuram. Tenuiſſimus enim habitus, ex minimis arteriolis, in pulmonis & pleuræ ſuperficie hiantibus, expirans, impedit, ne contiguæ ſibi mutuo hæc partes concreſcant: ubi vero inflammatur pulmonis vel pleuræ pars, illa ſicca & imperſpirabilis redditur, unde facilis concretio. Numerofiſſimæ Obſervationes confirmant, poſt pleuritidem & peripneumoniam tales concrectiones pulmonis cum pleura inveniri. In bobus (quod animalium genus frequentiffime hoc morbo corripitur, qui a ruſticis noſtris *het longevuur* vocatur) laniones toties inveniunt pulmonem pleuræ validiffime accretum eſſe, atque repetitis experimentis certi ſunt, talem morbum tunc prægreſſum eſſe. Quin imo & in exterioribus partibus horum animalium concretio membranarum ad ſe mutuo obſervata fuit a talibus

M 2

cau-

(2) Ibidem. (3) Ibid. pag. 616. (4) Ibid. pag. 597.
(5) Num. 201. ibid. pag. 861. (6) Lib. 2. pag. 126.
(f) Lib. de Offium natura cap. 8. Charter. Tom. IV. pag. 6.

(e) Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 100.

causis, quæ inflammationis producendæ sunt aptissimæ. Talem morbum descripsit Columella (g) sequentibus: Est & infesta pestis bubula pecori, coriaginem rustici appellant, cum pellis ita tergori adhaeret, ut apprehensa manibus deduci a costis non possit. Ea res non aliter accidit, quam si bos aut ex sanguore aliquo ad maciem perductus est, aut sudans in opere faciendo refrigit, aut si sub onere pluviae madefactus est.

Cum autem pulmo & inspirationis & expirationis tempore contiguus maneat semper pleuræ pectoris cavum cingenti (h), & pulmonis expansionem per aerem inspiratum comitetur semper similis pectoris dilatatio, videtur admodum probabile esse, pulmonis adhesionem ad pleuram non semper magnam molestiam facere. Risit hinc Medicos Helmontius (i), dum Asthmatici repente suffocati cadaver incidentes subitæ mortis causam statuerent, quod pulmonis lobus dexter pone pleuram adnatus erat. Testatur autem, quod milites repente cæcos dissecurerit, ut in rei veritatem inquireret, atque viderit, pulmonem retro costis adnatum, benevalentibus, quosque nulla antea prefferat difficultas spirandi: ceteros inter velocissimus quidam Hybernus, a pedibus Marchionis de

Winchestre, pugione enectus, dissectusque, utrumque pulmonis lobum costis adnatum ostendit. Negari nequit in pluribus cadaveribus inveniri aliquam adhesionem pulmonis cum pleura, licet inde nullam ferre molestiam perceperint homines, dum viverent. Interim tamen, si pulmo pro maxima parte pleuræ accreverit, & imprimis illi ejus parti, quæ mediastinum facit, & pericardium tegit, videtur utcumque impediri debere alterna pulmonis dilatatio & contractio, quæ ad liberam respirationem requiritur. Sic Peyerus (k) in cadavere adolescentis, qui a puero spiritum difficiliorem traxerat, imprimis cursu exercitatus, invenit pulmonem dextri lateris pertinaciter & pleuræ, & diaphragmati, & pericardio adnatum: sinister autem pulmo libera pleura erat, sed pericardio tamen ac septo transverso affixus. Plura similia exempla habet Bonetus (l), quæ modo dicta confirmat. Neque dissimulandum tamen est, quod Diemerbroeckius (m) invenerit in cadavere suspensi furis pulmonem in utroque latere non tantum pleuræ, sed & toti mediastino & diaphragmati adeo firmiter accretum, ut non sine dilaceratione avelli posset. Interim optime sanus vixerat, absque ulla respirandi difficultate.

§. 844. Tandem, si bronchialis arteria, vel & pulmonalis vehementissima inflammatione (388.) corripitur a causa interna, vel externa (824.), brevi nascitur gangræna, & inde cito sphacelus ob copiam, motumque cruoris, & ob motum assiduum visceris tenuissimi. Id futurum docent: 1. Signa violentissima peripneumoniarum (826.), nullo casu, nec arte sedata. 2. Debilitas summa, cita, pulsu se imprimis manifestans. 3. Frigus extremorum. At jam natam scimus, si hæc prægresa, sputa ichorosa, tenuia, cinericea, livida, atra, foetida. Inde autem cita mors.

Sequitur jam ille inflammationis exitus, quo in partis affectæ gangrænam terminatur. Vehementissimas inflammationes gangrænam minitari, & quibus indicis illud futurum nosci possit, in Commentariis §. 388. explicatum fuit. Ubi ergo a causis §. 824. enumeratis validissima pulmonis inflammatio nata fuit, brevi fiet gangræna, dum abolito vitali influxu sanguinis per arterias, effluxu per venas, pars mollis corporis in mortem tendit: gangræna vero nata cito mutabitur in sphacelum, sive mortem perfectam partis, de quibus vide §. 419. Ratio horum patebit, si considerentur sequentia.

Arteria pulmonalis & bronchialis, per omnem hujus visceris substantiam dispersæ, minimos & tenerimos ramos distribuunt, qui in valida pulmonis inflammatione pro maxima parte obstructi sustinere debent omnem impetum, quo cor dextrum urget sanguinem in pulmonaris arteriæ truncum, & cor sinistrum in bronchialem arteriam. Summum ergo discrimen est, ne tenerrima hæc vascula rampantur subito, unde gangræna fiet (vide §. 388.). Augetur periculum, quia pulmo inflammatus quiescere nequit, sed alternis vicibus dilatatur & contrahitur, quamdiu vita durat: quin imo tanto fortius summo respirationis molimine agitur pulmo, quo peior morbus est. Præterea demonstratur (n), aerem inspiratum inservire, ut refrigerium fiat sanguini, ob rapidum motum per pulmonalem arteriam calidissimo, animalque sanum, hoc aeris refrigerio destitutum paucis minutis mori, & horrenda putre-

dine subito nata intolerabilem spirare mephitin. Verum validam inflammationem ingens æstus comitatur; & turgentibus vasis inflammatis minuitur spatium aeri inspirando, adeoque longe minus refrigerium expectari poterit. Patet ergo, concurrere in vehementissima pulmonis inflammationes omnes causas, quæ subitam partis affectæ mortem, & citam putredinem, efficere valent. Cognoscitur autem ille morbi hujus exitus futurus ex signis sequentibus.

1. Signa hæc omnia §. 826. enumerata fuerunt. Si jam simul nulla evacuatione critica, vel metastasi, nullove artis molimine levatus fuerit morbus, novimus certo gangrænam pulmonis instare.

2. Robustissimus enim homo, acutissima peripneumonia correptus, statim tam debilis fit, ut nequidem manum attollere possit. Quando §. 660. de Debilitate, tamquam symptomate Febrili, agebatur, demonstratum fuit, illam sequi impeditum influxum & pressionem liquidi nervosi in musculos. Verum ut ille influxus & pressio fiant, requiritur libera actio omnium vasorum, quæ cerebri fabricam constituunt. In vehementissima vero peripneumonia omnis fere sanguis inter cor dextrum & fines pulmonalium arteriarum colligitur, atque simul impeditur liber reductus sanguinis venosi ab encephalo (vide §. 826.), unde cerebrum comprimitur: simulque cor sinistrum, nullum fere sanguinem accipiens, per carotides & vertebrales debitam copiam versus encephalon pellere nequit; adeoque concurrunt

(g) Lib. 6. cap. 11. Auctor. rei rusticæ. pag. 581.

(h) Hæm. Boerhaave Institut. Medic. §. 666. 607.

(i) Capitulo Asthma & Tussis §. 46. 47. pag. 257.

(k) Peyerus 3. cap. 6. pag. 145. &c.

(l) Sepulchret. Tom. I. Lib. 2. Sect. 1. pag. 508. 509. 510. &c.

(m) Diemerbroeck Anatom. Lib. 2. cap. 11. pag. 398.

(n) Vide H. Boerhaave Tom. I. pag. 275.

runt efficacissimæ debilitatis causæ. Simul autem ex dictis intelligitur, quare in pulsu se hæc debilitas imprimis manifestet.

3. Cor enim sinistrum tantam copiam sanguinis non recipit, ut ad extrema corporis usque una cum sanguine calorem propagare possit, unde frigus extremorum in peripneumoniacis merito pro funestissimo signo habetur.

Ubi vero gangræna jam occupat pulmonem, similes degeneraciones fiunt, ac §. 388. & 427. memoratæ fuerunt. Notatum enim tunc fuit, si locus inflammatus in gangrænam transeat, liquida putre-

scere, ichorem effusum sub epidermide in bullas colligi, cinericeum, pallidum, fuscum, atrum tandem fieri colorem, partemque sic affectam in putridum tabum diffuere. Sputa tunc educta similes omnino dotes habent, atque citissime omnia, quæ jam emortua sunt, in putredinem vergunt, ob calorem ingentem, & aeris liberum accessum. Simul autem patet, nihil fere spei superesse, dum vitale hoc viscus gangræna correptum est, adeoque citam mortem instare. Videantur illa, quæ in Commentariis §. 432. ubi de gangræna viscerum agebatur, circa hanc rem notata fuerunt.

§. 845. **H**As Peripneumoniacæ mutationes (830. 832. 836. 837. 843. 844.) docet observatio historię morbi, cadaverumque inde defunctorum incisio.

Tota morbi historia prægressa docuit, peripneumoniam esse veram inflammationem pulmonis; adeoque & communes omnis inflammationis exitus hic expectandi erunt. Præterea fidelibus Observatis constitit, per metastasin materiæ morbosæ ad alia corporis loca novos morbos fieri ex peripneumonia; &

vario quidem successu, prout ad hac illave corporis loca fuerit facta hæc metastasis. Verum & cadaverum hoc morbo defunctorum incisio omnia hæc confirmavit; uti pluribus exemplis antea allegatis constitit, & apud Bonetum, aliosque videri potest.

§. 846. **U**Nde evidens est, illum morbum, quem vetustas hoc nomine descripsit, esse veram inflammationem pulmonum.

In Commentariis §. 820. ubi de peripneumoniæ definitione agebatur, notatum fuit, in hac definitione suppositum fuisse illud, quod per omnia morbi phænomena, per totum ejus decursum collecta, patere tantum potest. Ob hanc causam pertractata peripneumoniacæ historia, & consideratis variis ejus mutationibus, per quas in sanitatem, mortem, vel

alios morbos tendit; tanquam corollarium ponitur hæc paragraphus, quæ confirmat veritatem illius, quod in definitione hujus morbi assumptum fuerat. Ratio autem hujus conclusionis patet evidenter ex præcedentibus; & in Commentariis §. 820. probatum quodque fuit, Veteres Medicos peripneumoniacæ nomine intellexisse veram pulmonis inflammationem.

§. 847. **E**Ritque prognosis clara, qua asseritur, morbum hunc semper valde periculosum ob necessitatem summam functionis pulmonalis ad vitam, & ad sanandam materiem inflammatoriam, ob sanguinis perpetuo allati copiam, impetum, ob motum perpetuum visceris, ob situm, qui applicationem remediorum renuit, teneritudinem summam vasculorum facile destruendam, impossibilitatem revulsione adeo requisitam in cura inflammationis.

In Commentariis §. 829. jam concludebatur, peripneumoniam semper periculosam esse; idemque confirmatur jam ex illis, quæ tota hujus morbi historia tradita docuit. Pars enim affecta vitale viscus est cujus levior etiam morbus ob necessitatem summam ad vitam nunquam discrimine vacat, uti toties funestis casibus constitit, dum leviores peripneumoniam, catarrhi speciem credentes, neglexissent ægri; neque in victu sibi cavissent, nec idonea adhibuissent remedia: inde vomica pulmonis, & funesta phthisis, sæpissime sæcutæ fuerunt. Verum & ad materiam inflammatoriam sanandam summa est pulmonis necessitas: diluentia enim, attenuantia, resolventia, a quibus tantum speratur in cura inflammationis, postquam ingesta fuerunt, venis recipiuntur, atque per pulmonem debent transire posse, ut actionem suam exercent. Ubi ergo materia inflammatoria infarctus est pulmo, omnia hæc hærebunt ante loca obstructa, vel per vasa adhuc pervia transibunt in cor sinistrum. Præterea, dum in aliis partibus corporis materia inflammatoria hærens sic solvitur, ut in venas transire possit, illa cum sanguine venoso ad cor dextrum delata, dein pulmonis actione sic atteritur, & solvitur, ut postea absque impedimento per ultimas vasorum angu-

stias transire possit (o), quæ omnia deficiunt, dum pulmonis actio læsa est. Si jam consideretur, omnem sanguinem venosum totius corporis, cordis proximè vi magna urgeri omni momento in loca obstructa, patebit, materiam inflammatoriam magis magisque protrudi debere in vasorum convergentium angustias, liquidissimum exprimi, crassum accumulari & compingi: adeoque necessario hunc morbum subito in pejus vergere. Accedit, quod numquam quiescere possit pulmo, dum homo vivit, & tanto frequentius & validius agitari debeat aucto respirationis molimine, quo difficilior est sanguinis per pulmonem transitus. Præterea, si vaporis balneum exceperis, nulla topicorum remediorum applicatio hic multum emolumenti facere potest, ob visceris hujus situm, dum in pleuritide v. g. balnea, fomenta, emplastra, cataplasmata &c. tanto cum fructu adhibentur. Si jam simul consideretur summa illa teneritudo vasculorum, quæ pulmonis fabricam constituunt, patebit, illa facillime destruenda esse, dum cordis vis urget sanguinem in vasa obstructa; adeoque lethalem gangrænam metuendam esse, si validus hic morbus fuerit, uti paulo ante dictum fuit.

Sed & revulsio, adeo requisita in cura inflammationis (vide §. 396. 4.), impossibilis hic est.

M 3

Omnis

(o) Vide Herm. Boerhaave Instit. Medic. §. 200. 2. & §. 268.

Omnis enim sanguis totius corporis, uti antea dictum fuit semel debet transire per pulmones illo tempore, dum per reliquas partes corporis omnes movetur: unde nulla arte impediri vel minui multum potest sanguinis per pulmonem motus, superstiti vita. In corde enim & pulmone est communis illa scaturigo, ad quam omnia liquida totius corporis confluant, & ex qua omnia per universas & singulas corporis partes distribuuntur. Præterea in curatione inflammationis summum usum habebat illa methodus, per quam materia obstruens ex vasorum angustis in latiora loca retropellebatur (vide §. 395. 4.), demonstratum autem fuit in Commentariis §. 141. 1. illam retropulsionem imprimis obtineri posse, dum larga & subita sanguinis missione sic minueretur impetus liquidi vitalis urgentis loca obstrueta, ut vasorum contractilitas prævalere pos-

set, & retropellere obstruentes moleculas versus latiora loca. Verum dum in pulmonalis arteriæ angustis materies inflammatoria hæret, licet etiam ad animi deliquium usque mitteretur sanguis, valvulæ in cordis dextri orificio arterioso locatæ impedirent tamen retrogradum illum sanguinis in arteria pulmonali motum; adeoque hæc retropulsio tantum locum habere posset in leviori peripneumonia, quæ solos fines arteriæ bronchialis obfederet. Notatum autem fuit ad §. 825. finibus arteriæ bronchialis inflammatis, malum facillime propagari ad contiguos ipsius arteriæ pulmonalis ramos: adeoque patet, nec a revulsione nec a retropulsione materiæ inflammatoriæ multum boni expectari posse in hoc morbo: atque jure concludere licet, difficilem semper Peripneumoniæ Prognosin esse.

§. 848. **E**X quibus (847.) liquet, quando, cur, & cum quibus symptomatibus in mortem abeat: sc. Si totus pulmo, una cum corde inflammatur, cor in latus procidit, æger paraplegia resolvitur, frigidus, & sensus expers est, tum secundo vel tertio die moritur. Si urina initio morbi bona & cocta, post quartum tenuis. Si in vigore morbi erectus sedere cogitur. Si puris est per inferiora secessus: si sicca cum fervore strepente pleni pulmonalis in gutture: si vehemens in corpore valde sicco, duro, calloso, exercitato: si mala est cum prærubro valde stillicidio sanguinis: si sicca est cum maculis rubris pectori adpersis: si coryza aut sternutatio multa præcedit, sequiturve: si ex ardente febre ortum duxit: si sputum biliosum cum pure post sextum diem inceperit: si sputum ab initio valde cruentum, flavum sincerum, album rotundum, spumosum valde, dolorem non sedans, si fuscum, cœnosum, amurcosum, nigrum, livescens, inæquale, æruginosum: si neque febris, neque respirationis difficultas remittit, moritur die septimo, vel nono. Mors vero iis contingit dum pulsus deficit, omnia frigent, solum pectus, caput, collum æstuant, genæ rubent, liventque.

Generalis in hoc morbo Prognosis, ut vidimus, periculum notabat: varium tamen illud est, & quamvis sæpe, non tamen semper in mortem terminatur morbus. Unde operæ pretium erit considerare funesta illa symptomata, quæ Medicum docent, certam instare perniciem. Præstantius quidem foret sanare ægros, quam futura prænoscere; verum cum illud semper in potestate Medici non sit, tunc saltem famæ suæ consulat, & omni culpa vacare credatur, si præviderit & prædixerit, quinam ægri evadere possint, quinam autem perituri sint: uti optime Hippocrates (p) monuit, antequam pulcherrima illa circa prognosin in morbis axiomata tradere inciperet.

Si totus pulmo &c. Ex Hippocrate desumpta est hæc Prognosis cujus alia occasione in Commentariis §. 432. mentionem feci, atque in Coacis Prænotationibus (q) ita habetur. *Quibus vero totus pulmo inflammatus fuerit cum corde, sic ut ad latus procidat, resolvitur totus æger & jacet frigidus sine sensu, & moritur secundo aut tertio die. Si vero sine corde contigerit, & minus, longiori tempore vivunt, quidam autem etiam servantur.* Cum enim totus pulmo inflammatur, cor dextrum replebitur, uti & auricula dextra, ob impeditum sanguinis per pulmonem inflammatum transitum, adeoque nec poterunt se evacuare venæ coronariæ, unde & cordis in propria substantia inflammatio sequetur; uti §. 375. probatum fuit, ubi de variis inflammationis causis agebatur. Cum autem cor a quatuor magnis vasis san-

guiferis pendulum in pericardio hæreat, horizontali fere situ positum, sic ut ventriculus dexter cordis una cum dextra auricula anteriorem corporis partem spectet (r), patet ratio, quare corde dextro & auricula distentissimis, sinistro vero corde & auricula fere vacuis, cor versus anteriora procidat, & latus tangat. Mirum certe videtur, Hippocratem hæc notare potuisse, nisi vel ex cognitis circulationis legibus, vel ex cadaverum peripneumonia defunctorum sectione, illa didicisset. An forte & gangranosus livor latus occupans illo in loco, ubi cor locatur, signum hujus rei dedit? Certe in illa Prænotatione (s), quæ modo allegatam proxime præcedit, notavit inflammatos valide pulmone, sic ut ad latus asfideant, livores foras ostendere, atque sic affectos ægros a Veteribus sideratos (3αητῆς) dictos fuisse.

Cum autem, ad motus musculares peragendos, spirituum nervosorum & sanguinis arteriosi debitus influxus in musculos requiratur; atque ex illis, quæ dicta fuerunt ad §. 826. constiterit, omnem fere sanguinem circa cor colligi, pauculum tantum tenuissimæ partis sanguinis transpirari in cor sinistrum, dum valida peripneumonia decumbit homo; simulque impediri reditum sanguinis venosi ab encephalo, adeoque illud comprimi distentis accumulato sanguine vasis majoribus, patet satis, quare resoluti jaceant tales ægri, sic ut viderim robustissimum juvenem pessima peripneumonia correptum, ipso initio secundæ diei morbi nequidem manum movere potuisse. Ex dictis simul intelligitur, quare omnes fere

(p) In Prognostic. initio. Charter. Tom. VIII. pag. 584. 585.
(q) Num. 401. Charter. Tom. VIII. pag. 575.
(r) Eustach. Tab. 11. fig. 2. & Tab. 16. fig. 1.
(s) Num. 400. Charter Tom. VIII. pag. 575.

fere corporis partes frigeant, & imprimis extrema, atque hebetes & sensu expertes jaceant tales ægri, dum nempe morti jam proximi sunt: antea enim intolerabilem anxietatem patiuntur. Unde dixit de his *Aræteus* (1), quod præsentia mala ignorent, dum proxima mors instat; & rogati de morbo, nihil discriminis adesse respondeant: verum frigida extrema, lividi ungues, pulsusque debilis, celerrimus & deficiens, satis docent, funestum instare morbi eventum. Cum vero pessima hæc signa nunquam adsint, nisi validissima fuerit peripneumonia, raro ultra tertium diem morbi vim sustinere possunt ægri, sed plerumque citius deficiunt.

Si urina &c. Quando ad §. 830. 4. agebatur de sanatione peripneumoniarum, quæ sit evacuatione materiæ morbosæ per urinas, de hac Prognosi actum fuit; simulque notatum, binis in locis *Coacorum Prenotionum* inveniri, cum hoc tamen discrimine, ut in quo loco poneretur, lethale signum esse, si ante quartum diem tenuis fieret urina, in altero vero haberetur, si post quartum diem hoc obtineret. Simul autem tunc monitum fuit, probabiliorē videri illum textum, in quo ante quartum diem legitur. Inceptam enim tunc evacuationem salutarem materiæ morbosæ designat, & malo omine suppressam, antequam integre levatus fuerit pulmo: Cum enim talis peripneumoniarum exitus in sanitatem sperari nequeat, nisi levior morbus fuerit (vide §. 830.), admodum probabile videtur, per urinam, ab initio morbi bonam & coctam, tribus primis quatuorve diebus eliminari posse morbosam materiam, adeoque absque periculo tenuem urinam post quartum diem reddi posse in tali casu. Tunc autem aliquid metuendum videtur tantum, quando urina prius crassa, in tenuem mutatur, antequam signa doceant, levatum esse pulmonem penitus.

Si in vigore morbi &c. Videantur illa, quæ de respiratione erecta in Commentariis §. 826. dicta fuerunt.

Si puris est per inferiora secessus. Vidimus antea ad §. 830. materialem peripneumoniarum causam, coctam & mobilem redditam, acquirere puri analogam indolem, neque tamen absolute puris nomen mereri; illamque variis viis de corpore sic expelli, atque etiam per alvum. Verum de tali excretionē hic non agitur, sed de puris veri, & satis copiosi, per alvum secessu, qui in hoc morbo pulmonis validam suppurationem prægressam supponit. Ita enim in *Coacis* (u) legitur hæc Prognosis: *Pulmonem suppuratis pus per alvum secedere lethale.* Cum enim pus hac via egrediens misceatur & aliis plurimis, quæ per alvum eliminantur naturali corporis lege, requiritur magna satis illius copia, ut distingui possit. Pus autem in pulmonis vomica contentum, ut alvo exire possit, debet vel erodendo vicina viscera, hepar v. g. ventriculum viam parasse; cujus rei exempla quædam in Commentariis §. 836. 4. memorata fuerunt: vel fieri poterit, ut idem illud pus mora & calore loci attenuatum, venis resorptum, atque humoribus circulantibus mistum, dein per vasa mefæraica in intestina derivetur, sicque exeat de corpore. Quam parum spei superfit, dum ulcerato prius pulmone vicina adhuc viscera eroduntur, satis patet. Major forte spes affulgere videre-

tur, dum resorptum pus absque ullius visceris erosionē per alvum exit. Verum si consideretur, pus optimum & blandum spissitudinem cremoraceam habere, patebit illud difficillime resorberi posse, quamdiu optimas illas dotes habet. Mora quidem attenuatur, sed tunc simul acre fit & putrescit, uti ad §. 406. demonstratum fuit: unde pus sic mutatum, & dein resorptum putrida & pessima cacochymia totum sanguinem inficit, lethali fere semper eventu; dum una tunc cum hoc pure in putridum tabum soluti humores sani per alvum dilabuntur, cum subita virium jactura; uti constat in phthisicis, quibus putrida talis diarrhoea morbo & vitæ finem imponere solet. Verum quidem est, raris quibusdam casibus constitisse, resorptum ex apostemate pus per alvum exivisse salutari eventu, etiam in pulmonis vomicis (vide Commentaria §. 406.) sed cum non ab insolitis, sed a frequentibus eventibus regulæ prognosticæ deducantur, credo concludi posse, si non semper & absolute, saltem plerumque lethalem esse in hoc morbo puris per inferiora secessum.

Si sicca cum fervore &c. Hoc est illud pessimum signum in peripneumonia, dum ingratus ille strepitus ab adstantibus percipitur, qui refert ferventis in lebate, operculo imprimis tecto, aquæ sibilum, unde fervorem strepitantis pulmonis dixerunt Medici. Designat autem ille strepitus semper fere aerea pulmonis cava angustata esse, sive a collectis sputis hoc fiat, crassioribus & non facile educendis, sive ab infarctis & distentis valis sanguineis comprimantur pulmonis vesiculæ aereæ: quandoque & a pulmonis siccitate tale quid fieri posse, alia occasione in Commentariis §. 826. dictum fuit. In asthmate senili, dum lento mucos gravatur pulmo, talis strepitus percipitur, quem pulli immaturi ex ovo crocicationi non inepte comparat apud *Lucianum* (x) boni senis morti inhians futurus hæres: verum non adeo mali ominis est ille pulmonis strepitus ab hac causa cum uno alterove sputo educto cesset, vel minuatur saltem. In Peripneumonia vero notat, pulmonis vasa sanguinea sic infarcta & distenta esse, ut comprimantur pulmonis vesiculæ, unde liber aeris itus & reditus impeditur; simulque collectus mucus spumescens, de quo statim dicendum erit, cum aere conquassatus; neque ob respirationis summam difficultatem averri potens ex his locis, ingratum illum stertorem facit. Dum per sputa evacuatur morbi materies (§. 830. 2.) quandoque levis talis strepitus observatur; sed educto sputo, quod in tracheis hærens causam dederat, cessans ilico. Unde cautissime proposuit *Hippocrates* (y) hanc prognosin, dicens: *Malum quoque, si nihil expurgetur, neque proficiat pulmo, sed plenus existens in gutture serveat.* Aliis in locis, in Commentariis §. 826. citatis, velut corium stridere, vel & modulari pectus dixit.

Si vehemens in corpore &c. Magna enim tunc & inflammatoria tenacitas in liquidis adest, & rigida vasa cedere nequeunt, unde nihil boni in hoc morbo, ex sua natura adeo periculoso, sperari poterit. Videantur illa, quæ in Commentariis §. 830. 1. habentur.

Si mala est cum prærubro valde stillicidio sanguinis

M 4

nis

(1) De causis & signis morbor. acut. Lib. 2. cap. 1. pag. 11.

(u) Num. 429. Charter. Tom. VIII. pag. 877.

(x) Dialog. Mortuor. Tom. I. pag. 329.

(y) In Prognost. Charter. Tom. VIII. pag. 643.

nis. In *Coacis Prenot.* (2) habetur hæc Prognosis. Antea monitum fuit in *Commentariis* §. 830. 4. peripneumoniam rarius solvi per hæmorrhagiam narium: ex illis autem, quæ de hac re in *Commentariis* §. 741. dicta fuerunt, patuit, largam tantum narium hæmorrhagiam in morbis acutis prodesse, stillicidium vero leve fere semper mali ominis esse, nisi, in die indice contingens, largam evacuationem critico die proxime sequenti prænuunciet. Unde patet ratio, quare pro funesto signo in hoc morbo habeatur, imprimis si admodum rubrum fuerit. Designat enim tunc, ob impeditum sanguinis transitum per inflammatum pulmonem, sic urgeri & distendi capitis vasa, ut solvi incipiant quidem, neque tamen sanguis, spissior jam & hinc saturate ruber, atque illico concreescens, pleno rivo exire possit.

Si sicca est cum maculis &c. In *Coacis Prenotion.* iterum hæc Prognosis habetur. Postquam enim *Hippocrates* (a) dixerat: *Qui in peripneumoniis siccis pauca cocta educunt, metuendi sunt*, subiungit sequentia: *Rubores in pectoribus utcumque lati (ὡς μακρὰ) talibus perniciosi sunt.* Designat enim, cutanea vasa infarcta manere, vel rupta sanguinem effudisse; & paulo post in peripneumonicis livescere solent hæ maculæ, sicque gangrænæ nascentis indicium præbent. In pluribus morbis observatur, internis partibus affectis, in cute quandoque mutationem apparere. Dum sæva intestinorum inflammatio in gangrænâ tendit, in abdominis cute rubores tales aliquando apparent, livescentes brevi. In pessima paronychia, ubi malum circa tendines musculorum digitos flectentium hæret, lata sæpe zona rubra secundum totum musculi, cuius tendo affectus est, decursum extenditur, tunc plerumque in tota hac longitudine profunda latet inflammatio, in gangrænâ vel difficillimam suppurationem terminanda ut plurimum. Dum in ægro natura moliebatur salutarem & largam narium hæmorrhagiam, obscuram rubedinem quæ in dextra nasi parte ad genam usque extendebatur, multo magis conspicuam fieri observavit *Galenus* (vide *Commentaria* §. 741.). Ex quibus patet, in morborum Prognosi ad illa omnia signa attendendum esse, licet forte non adeo facilis appareat observanti Medico nexus, quem hæc signa habeant cum re significata. Fidelis similium observatio usum habebit semper; rationem forte dabit fera dies.

Si coryza aut sternutatio &c. Quid coryzæ nomine intelligatur, antea in *Commentariis* §. 69. 5. dictum fuit: atque etiam de hac re quædam in *Comment.* §. 787. & 793. habentur, ubi de anginis ab hac causa ortis agebatur. Constat tunc, incipientem coryzam sæpe comitari validam sternutationem. Si autem considerentur illa, quæ in coryza contingunt, patebit facilis ratio, quare hæc præcedens vel sequens peripneumoniam noceat. In hoc enim morbo membrana nares internas, fauces, asperam arteriam, pulmonem ipsum &c. investiens tumet, & inflammatur leviter plerumque, sic quidem ut ipsa narium foramina adeo angustentur, ut ne quidem aerem per illa trahere possint sic affecti. Ubi ergo una cum peripneumonia inflammatoria talis morbus adest, augebitur respirationis difficultas dum concurrunt binæ causæ, quæ cava aerea pulmonis minuunt: ab inflammatis enim vasis arteriosis &

tumentibus comprimuntur vesiculæ aeræ pulmonis, his vasis undique cinctæ, simulque ob coryzam tumente membrana, harum vesicularum internam superficiem constituyente, minuitur earundem cavitas. Summo ergo jure *Hippocrates* (b) monuit: *In omnibus autem morbis circa pulmonem gravedines & sternutationes & præcessisse, & consequi malum.* Si jam simul consideretur, per tussim & sternutationem, quæ coryzam comitari solent, agitarum humorum in loca obstructa, patet, justum metum esse, ne tenerrima hæc vasa rumpantur & inflammatio in lethalem gangrænâ abeat.

Si ex ardente febre ortum duxit. In febre ardente enim cruor parte blandiore & liquidiore orbatus est (vide §. 742.) atque inflammatio per universum fere corpus adest: si ergo in hoc morbo sanguis in angustis arteriæ pulmonalis hære incipiat, nihil spei fere superesse videtur: vel enim subita sequetur suffocatio & mors; vel ob humores acres, spissos, valide motos (vide §. 388.), inflammatio pulmonis in febre ardente nata brevi in gangrænâ terminabitur. Ardentem vero febrem satis frequenter in lethalem peripneumoniam terminari, ad §. 741. monitum fuit.

Sequuntur jam illa præfagia, quæ ex sputis malis in hoc morbo habentur.

Si sputum biliosum &c. Mirum hoc, verissimum tamen *Hippocratis* observatum est, Sputum illud biliosum cum paucis sanguine misto tanti fecit, ut inde curam perfectam peripneumoniam expectaverit (vide §. 830. 2.). Contra vero damnavit sputum biliosum cum pure, post sextum diem si prodierit. Videtur enim docere tale sputum, quod illa inflammatio pulmonis, quæ in initio morbi adfuerat, jam in suppurationem abierit; dum interim nova inflammatio accedens, nondum cocta & maturata, sputa illa flava producit: unde duplici tunc malo conflictatur æger. Videantur illa, quæ in *Commentariis* §. 833. 3. circa hanc rem notata fuerunt; ubi simul habentur loca *Hippocratis*, quæ hanc Prognosin continent.

Ab initio valde cruentum. Pauculum sanguinis sputis bonis & coctis permisceri, pro optimo signo habetur in hoc morbo, uti ad §. 830. 2. dictum fuit: tunc enim, per anastomosin dilatatis arteriarum osculis in tracheas hiantibus, exit obstruens materia, & pulcherrime liberatur pulmo. Verum ubi sputum admodum cruentum est, metus est, impetu vitalis liquidi, tota cordis adeo propinqui vi pulsati, rumpi tenerrima vascula, & sanguinem fundere. Patet hinc ratio, quare *Hippocrates* (c), de sputis pleuriticorum & peripneumonicorum agens, non damnaverit absolute cruentum sputum, sed tantum illud, quod valde cruentum esset (αἷμα πᾶσι λεῖψον), & statim in principio morbi prodiret, dum notandum coctio & expulsio salutaris materiæ morbosæ expectari potest. Ita & *Aretæus* (d) pessima funestæ peripneumoniam symptomata recensens sequentia habet: *Tussis adest plerumque sicca. Si vero quid sursum educitur, spumans pituita est, vel exquisite biliosum, vel cruentum admodum floridum. Illud vero cruentum aliis pejus est.*

Flavum sincerum. Et illud ab *Hippocrate* & *Aretæo* in locis modo citatis damnatur tanquam malum. Admodum autem distinguendum est illud sputum

[2] Num. 412. ibidem pag. 876. [a] *Coac. Prenot.* Num. 416. 417.
[b] In *Prognosticis* Chart. Tom. VIII. pag. 643. Et in *Coac. Prenot.* N. 399. ibid. pag. 875.
[c] *Coac. Prenot.* N. 390. Chart. Tom. VIII. pag. 874.
[d] De causis & signis morborum acut. Lib. 2. cap. 11. pag. 11.

tum flavum sincerum a sputo flavo cum striis sanguineis, quod coctum, & spissum puri analogam ut-
cunque naturam habet, & opacum est. Flavum ve-
ro illud sincerum sputum nihil aliud est, quam mu-
cus in pulmonis vesiculis collectus, dilutior utcu-
que, flavedine tinctus, & pellucidus fere. Videtur
autem tunc prodire illud sputum, quando valida
inflammatio in arteriis pulmonalibus omnem par-
tem rubram sanguinis sistit, solum autem flavescens
serum adhuc transpiratur; quod partim per venas
ad cor sinistrum pergit, partim per arteriolarum o-
scula in tracheas exprimitur, & pulmonis mucum
naturalem diluit, & colore suo tingit. Denotat er-
go tale sputum, crassa in pulmone accumulari,
tenuissima transpirari tantum; adeoque patet, qua-
re mali ominis sit.

Album rotundum. Nihil aliud est, quam mucus
pulmonis in tracheis collectus, mora & calore sic
inspissatus, ut rotundam figuram, quam in pulmo-
nis cavis acquisiverat, retineat, postquam eductus
fuit. Unde patet, per tale sputum nihil educi de
morbi materia, quæ pulmonem gravat; adeoque
& hoc respectu apud Hippocratem (e) inter mala
sputa numerari. Cæterum illud sputum ex sua na-
tura nihil maligni designat, uti cruenta, fusca,
amurcosa &c. Unde prudenter Hippocrates alio in
loco (f) hoc distinxit, dicens: *Flavum enim (sputum)*
si sincerum fuerit periculosum; album autem,
et viscidum et rotundum, inutile.

Spumosum valde. Dum sic lentescunt sputa mu-
cosa, ut aerem, cum quo agitantur in pulmonis
cavo aereo, retineat diu, spumosa dicuntur. Sem-
per fere sputa mucosa utcunque spumosa sunt, adeo-
que non absolute pessimum omen præbent. Ita apud
Hippocratem (g) legitur, quod peripneumonici in
initio tenue & spumosum sputum expuant: notat
autem simul, quod progressu temporis sputa hæc
in melius mutata fuerint, tandemque talia facta,
ut morbum sanaverint, vel levaverint saltem. Simi-
lilia & alibi habet (h). Damnatur ergo imprimis
sputum, quod spumosum valde est; designat enim,
summa vi urgeri humores per vasa vix pervia in
pulmone, atque ideo per vasa, mucum secernen-
tia, exprimi solito crassiores & tenaciores humores,
uti evidenter in moribundis apparet. In ultima e-
nim illa lucta viscidus albicans humor in tracheam
exprimitur, sensimque per eam ascendens foedo
spectaculo per os & nares defluit, spumescens to-
tus. Confirmantur modo dicta pulcherrimo experi-
mento, quo Celeberrimus Hales instituit (i). San-
guinem recens eductum ex vitulo, dum jugulaba-
tur, diluit aqua calida nitrosa; deinde mixturam
per tubum duos pedes altum, arteriæ pulmonali
ejusdem vituli affixum, infundebat, ut videret,
an hæc pressione liquidi, ad duorum pedum altitu-
dinem in tubo hærentis, illud transire posset ex ar-
teriis in venas pulmonales. Verum non potuit per-
cipere, quidquam in venas transmitti, licet pulmo-
nes admodum dilatarentur & rubescerent. Illo ta-
men tempore, dum liquidum urgebat fines arteria-

rum pulmonalium, per quos tamen transire no-
poterat, per tracheam alba spuma effluxit. Hinc
non inepte dixit Benedictus (k), sputum album &
spumans internæ solummodo sudationis effectum
videri. Ex quibus omnibus apparet ratio, quare spu-
tum valde spumosum in peripneumonia adeo mali
ominis sit.

Dolorem non sedans. Videantur illa, quæ in Com-
mentariis §. 830. 2. de hac re habentur.

Si fuscum, cænosum, amurcosum &c. Si confe-
rantur illa, quæ §. 388. dicta fuerunt de illo in-
flammationis exitu, qui in gangrænam tendit, pate-
bit, hæc sputa fere semper designare, natam jam
corruptionem gangrænosam in pulmone, adeoque
pessimam esse. Damnavit hæc sputa Hippocrates (l),
& præ reliquis nigra. Dum carnes animalium in
aere aperto calido & humido putrescunt, videmus
illas vividum colorem amittere, fuscas fieri, live-
scere, & in marginibus quandoque viridem, imo
& æruginosum colorem habere. Similia omnino
contingere debent & pulmone, dum mortifera gan-
græna vitale hoc viscus, humidum, calidum, &
aeri expositum, depascere incipit, unde & similiter
coloratus tabus per sputa educitur. Imprimis autem
pessima prognosis ex his sputis deducitur, si omnia
alia signa prægressa docuerint, validissimam fuisse
peripneumoniam. Nam in hoc morbo, licet non
certo lethali, quandoque mala sputa prodeunt. Sic
v. g. notat Hippocrates (m), quod sputum lividum
a sanguine fiat, si paucus ad multam salivam mi-
sceatur, neque confestim spuatur, sed intus maneat
semiputrefactum. Unde quandoque ab effusis liquidis
in tracheam collectis, diu retentis, sputa satis ma-
li coloris nasci possent, licet ipsa pulmonis substan-
tia nondum contabesceret. Videantur & illa, quæ
in Commentariis §. 432. ubi de gangræna viscerum
agebatur, habentur.

Si neque febris &c. Antea vidimus in eadem hac
paragrapho, longe citius mori ægros, dum totus
pulmo una cum corde inflammatur. Verum ubi
gravis quidem morbus est, neque tamen adeo præ-
ceps, diutius plerumque morbum ferunt ægri. Me-
dici munus tunc est, singulis diebus attente lustra-
re omnia, an forte appareant signa, quæ docent,
materiam morbi solvi, moveri ad exitum, vel me-
tastasin salutarem disponi. Si nihil horum appareat
neque febris remittat, nec difficultas respirationis,
sed contra augeantur omnia symptomata, peripneu-
monia exitus in mortem prævidetur: qui tunc ple-
rumque die critico insigniori, septimo nempe, vel
nono illum proximo sequente, sequi solet; de qui-
bus videantur illa, quæ de decretoriis diebus in
Commentariis §. 741. habentur. Nisi septima die
febris dimiserit, suffocationem & mortem eodem
hoc die, vel & nono, instare in peripneumoniam,
monuit Hippocrates (n). Si autem diutius protra-
heretur morbus, spem securæ suppurationis esse.
Ut autem, quantum fieri possit, cognoscere posset
fatalem diem Medicus, monuit Hippocrates (o),
postquam & bona & mala signa enumeraverat, hæc
omnia

(e) Vide locum modo citatum.

(f) In Prognost. Charter. Tom. VIII. pag. 642.

(g) De Morbis Lib. III. cap. 14. Chart. Tom. VII. pag. 389.

(h) De Internis affectionibus cap. 2. ibid. pag. 640.

(i) Hamastat. Experiment. 11. pag. 75.

(k) Theatr. tabid. Exercit. Diar. 10. pag. 51.

(l) In Prognost. Charter. Tom. VIII. pag. 642. 643. &c. & Coac. Præf. N. 350. ibid. pag. 874.

(m) De Morbis Lib. I. cap. ult. Charter. Tom. VII. pag. 346.

(n) De Locis in homine cap. 7. Charter. Tom. VII. pag. 363.

(o) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 648.

omnia inter se conferri debere, tuncque tantum haberi verissimum prælagium.

Mors vero illis contingit &c. Quamdiu aliquid adhuc per infarctas immeabili sanguine pulmonis arterias transmitti poterit, vita durat, licet debilis, & pulsus adhuc micat. Cum autem pauculum tantum sanguinis sic in cor sinistrum venire possit, non poterit una cum sanguine calor ad extrema corporis dispergi; unde extrema frigent primo, tandem omnes fere corporis partes inferiores. Cum autem cor dextrum, & magna receptacula venosa, illi adjacentia, sanguine distentissima sint, & totus pulmo infarctus, æstuat pectus præcipue, atque ob eandem causam & caput & collum diutius calent, & genæ rubent, uti in Commentariis §.

§. 849. **C**uratio hujus mali varianda est pro diverso statu morbi & symptomatum, adeo ut, quod uno tempore prodest, in eodem tamen morbo alio tempore datum obest.

Præmissis illis, quæ peripneumoniam definitionem, causas, effectus, signa diagnostica & prognostica, spectant; uti & his, quæ ad varios hujus morbi exitus in sanationem, alium morbum vel mortem, pertinent; sequitur jam, ut agatur de curatione.

Ex illis vero, quæ hæcenus dicta fuerunt, satis patet, generalem curæ methodum tradi non posse, quæ in omni casu sufficeret, cum adeo diversis viis in sanitatem abeat hic morbus. Vel enim benigna resolutione sanatur; vel evacuatione materiæ

8. 6. fuit explicatum. Stagnante tandem omnino in venis superioribus sanguine circa mortem, genæ lividæ fiunt, ipsaque facies, quamvis turgida & rubra, jam frigescere incipit: Unde & notavit Hippocrates (p) pro pessimo signo in hoc morbo, si corpus a calore inæqualiter affectum est, ventre & lateribus vehementer calentibus, frons, manus, pedesque refriguerint. Ubi autem nihil amplius per pulmonem transpirari potest, plenum manet cor dextrum, quiescit, & mors adest. Verum quidem est, & in illis, qui aliis morbis pereunt, similibus cum phænomenis sæpe mortem venire; sed postea ad §. 874. patebit, proximam mortis causam, & ultimum ferme omnium lethaliū morborum effectum esse peripneumoniam.

morboſæ, & quidem per varia loca corporis, tollitur morbus; vel per metastasin ad alias partes corporis, derivatur illud, quod pulmonem gravabat prius &c. Unde nihil aliud superest, quam omnia illa seorsim expendere, & videre, quid in singulis requiratur, ut curatio fiat. Nisi enim sic procedatur, fortuita erunt omnia; dum, quod uno tempore hujus morbi prodest, altero pessime nocere possit, ut patebit ex sequentibus.

§. 850. **S**I ergo in Peripneumonia omnia signa adsint descripta (§. 830. N. 1.) utendum quiete corporis & animi; aere tepido humido; balneo vaporis aquæ dulcis ad pulmones, nares, os, pedes, crura; victu tenui, potu levi; medicamentis aquosis, nitrosis, farinosis, mellitis.

Eodem ordine, quo varii peripneumoniam exitus enumerati fuerunt, etiam tradetur curatio: Unde agitur primo de illis, quæ requiruntur, ubi benigna resolutione curabilis est hic morbus, de qua §. 830. 1. dictum fuit: ibique simul enumerata fuerunt signa, quæ docent, talem morbi statum adesse.

Cum tutissimus sit, adeoque quam maxime optabilis, ille peripneumoniam exitus, patet, retineri debere eandem illam conditionem, quæ tunc temporis in fluidis & solidis corporis partibus adest; adeoque nullam insignem mutationem per sanguinis missionem, purgantia &c. requiri. Adest quidem diathesis inflammatoria in sanguine, sed tam levis ut resolvi facile possit: vasa quidem obstructa sunt, sed facillime cedunt, & paulo post transmittent illud, quod jam impactum hæret, per ultimas suas angustias. Indicatio ergo curatoria tantum jubet, ut conserventur conditiones ad benignam resolutionem requisitæ, quæ jam adsunt, & suppleantur illæ, quæ deficiunt; de quibus dictum fuit ad §. 386., quando de resolutione inflammationis agebatur.

Quies autem corporis & animi requiritur, ut motus humorum per vasa sedatus admodum sit (necessaria omnino ad blandam inflammationis resolutionem conditio (vide §. 386.)); vidimus enim §. 99. animi affectibus & musculari motu augeri circulationis velocitatem. Omnium autem citissime & validissime pulmo ab aucta sanguinis velocitate afficitur, quia omnis sanguis semel transire debet per solos pulmones illo tempore, quo per omnes partes distributus circuitum absolvit per singulas, uti antea jam monitum fuit. Unde metus foret, ne per auctam circulationis velocitatem nimis consolidaretur materia obstruens, atque profundius adigeretur

in vasorum conniventium angustias, adeoque difficilior fieret resolutio.

Cum autem & canalium mobilitas inter requisita benignæ resolutionis recensetur (§. 386.), conducet summopere, si curetur, ut aer inspiratus tepidus & humidus sit quo nil magis laxar. Unde mucicinia, aqua tepente madida, naribus supponere oportet, totamque atmosphæram, in qua æger decumbit, simili halitu replere. Balnea vaporis pariter inferioribus corporis partibus applicantur, ut & aqua, venis bibulis resorpta, sanguinem diluat, laxata hæ partes majorem copiam humorum in se retineant; sicque impetum & copiam a pulmone, quantum fieri poterit, subducant.

Dum autem chylus ex ingestis paratus, in vena subclavia sanguini mistus, illico per pulmonis angustias pelli debeat, curandum est, ut nec copia, nec majori viscositate, gravare pulmonem possit. Serum ergo lactis, lac aqua dilutum, hordei, avenæ, panis decocta, & similia proderunt; quibus solis, cibi potusve titulo assumptis, satis sustineri poterunt vires, donec inflammati resolutio facta sit; cum ille peripneumoniam exitus primis tantum morbi diebus sperari possit.

Diluens vero vehiculum (vide §. 386.) ad resolutionem concreti requiritur; uti & illa, quæ viscosum illud inflammatorium solvere valent; aquosa hinc, imprimis farinosis incoctis tali copia, ut nimio lentore obesse nequeant, nitrosa, mellita, saponos nativi plantarum molles & blandi, uti rob sambuci, plerique officinales syrapi &c. summi usus sunt. Simplex certe hordei decoctum cum nitro & oxymelle huic indicationi sufficit: qualis formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur.

§. 851. **S**I vero status adest (830. N. 2.), utendum iisdem (850.) & medicamentis emollientibus, depurantibus, excreationem promoventibus, leniter reficientibus, vaporibus: vitanda tum venæ sectio, purgatio, sudoris expulsio, aliave omnia dictam excreationem perturbantia.

Quando de curatione peripneumoniæ per sputa §. 830. 2. agebatur, notatum fuit, pauculum sanguinis sputis misceri; illudque fieri, non ob rupturam vel erosionem vasorum, sed a mera tantum dilata-tione extremorum finium arteriosorum, qui in ca-va bronchiorum hiant; tuncque pulcherrimo cum successu educi materiam obstruentem. Omnia ergo eadem requiruntur, quæ ad præcedentem paragra-phum laudata fuerunt: per illa enim solvitur & mobilis redditur morbi materies, simulque expediuntur viæ, per quas exire debet. Decocta hinc emollientia, & levissime depurantia, omni scopo hic satisfaciunt. Talis decocti formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur; & ad ejus nor-mam plures aliæ similes parari possent ex emollien-tibus & lenissime aperientibus, una cum melle, sy-rupo quinque radicum, althææ *Fernelii* &c. Molli victu vires sustinentur facile, solumque lac, duplo vel triplo aquæ dilutum, hic sufficeret; cum & hoc

modo satis brevi tempore soleat finire hic morbus, si non turbetur intempestivis remediis salubris hæc materiæ morbosæ per sputa evacuatio. Dum enim minus periti Medici sputa hæc sanguine tincta vi-dent, vano metu percussæ pessima quæque ominan-tur, & de periculosa Hæmoptysi solliciti, venæ se-ctione, adstringentibus, incrassantibus &c. tentant suppressere sputorum evacuationem. Sæpe etiam ad-stantium importuna sollicitudo extorquet similia a Medicis, satis quidem peritis, neque tamen tanta adhuc pollentibus auctoritate, ut huic torrenti obsi-tere valeant absque famæ periculo. Si quid enim in ancipiti hoc morbo contingit sinistri postea, in culpa habebitur Medicus, ac si ægrum sua neglexis-set incuria. Decet tamen ingenuum firmo potius animo oblectari, quam ignoræ plebeculæ auram ca-ptare ægrotantium damno. Omnia illa, quæ pur-gando, sudorem excitando, aliisve modis corpus tur-bant, vitanda pariter sunt ob eandem rationem.

§. 852. **S**I (830. Num. 3.) adest, lenia clysmata emollientia, fomenta lenia abdomini im-ponenda, decocta emollientia, & levissimo gradu laxantia, profunt, simul reliquis peractis (850. 851.).

Alia iterum via est, per quam morbi materia in peripneumonia exit de corpore. Quibus autem si-gnis salutaris hic alvi fluxus a symptomatrica & no-cente in hoc morbo diarrhoea distinguatur, ad §. 830. 3. dictum fuit. Omnia eadem requiruntur, quæ binis præcedentibus paragraphis laudata fuerunt, ad materiem morbosam solvendam & mobilem reddendam, atque vasa pulmonis expedienda, ut dimitte-re illa possint. Præter hæc vero & proderunt illa, quæ lubricant vias, versus quas natura materiam morbosam ducere molitur, & laxant vasa, per quæ transire debet. Clysmata hinc lenissima ex lacte mellito, decocto hordei cum syrupo althææ & si-

milibus, parata, injiciantur, ut crassæ in intestinis ultimis hærentes fæces educantur, & lubricentur hæ viæ. Fomenta ex decoctis emollientium herba-rum parata, pannis laneis excepta, calida abdomi-ni applicantur; ut ducatur materia, quo sponte jam vergere incipit; cavendo sollicitè, ne refrige-scant hæc applicata, tunc enim nocerent. Decocta ex similibus parata exhibentur, addito melle, quod levi stimulo alvum solvit utcumque, simulque pri-mas vias lubricat. Purgantium acriorum stimuli hic nocent potius, cum lenis tantum alvi solutio, non autem valida ejusdem perturbatio, hic requira-tur; uti ad §. 830. 3. ex *Hippocrate* monitum fuit.

§. 853. **I**N statu altero (830. Num. 4.) fiant eadem, ac (850. 851. 852.) sed addantur balnea pedum, fomenta renum per clysmata emollientia interna, & externa lini-menta, bibantur decocta levissime abstergendo diuretica.

Omnia iterum eadem sunt; differt tantum locus, per quem excernitur morbi materia. Si urina cras-sa, stranguriosa, cum levamine pulmonis fluere in-cipiat, novimus, naturam affectare hanc viam, ut corpus liberet. Similis ergo medela requiritur. To-pica autem remedia nunc applicanda sunt renum regioni, fomenti vel & linimenti forma. Verum & clysmata emollientia hic egregie profunt, dum in-testina crassa his repleta renibus, quibus adjacent, optimum fomentum præbent; uti postea adhuc plu-ribus patebit in Nephritidis historia. Simul etiam prodest usus talium decoctorum, quæ larga aquæ

quantitate augent urinæ copiam, simulque leni sti-mulo diuretico gaudent; formula talis decocti in Materia Medica ad hunc numerum habetur.

In omnibus ergo his tantum est indaganda via, per quam expulsionem materiæ morbosæ natura mo-litur: ubi enim hoc rite constitit, nulla amplius superest uti in cura difficultas, sequenti axiomate, cujus alia occasione in Commentariis §. 605. 13. memini, docuit *Hippocrates* (9): dicens: *Quæ du-cere oportet, ducenda sunt, quo maxime vergat na-tura, per loca conferentia.*

§. 854. **S**I inflammatio recens, magna, sicca, in corpore robusto, paulo ante fano, exer-citato, deprehenditur per signa (825. 826.) statim recurrendum. 1. Ad citam, largam, pro gradu mali moderandam, aut repetendam missionem sanguinis, ut moles crassi minuatur, & diluentibus spatium concedatur. 2. Ad balnea vaporis emollientis, pulmonibus assiduo, reliquo corpori sæpe applicanda. 3. Ad decocta diluentia, resolventia, emollientia, laxantia, antiphlogistica, nitrosa, anodyna, parva copia, continenter repetenda, calidissima sorbenda. 4. Ad clysmata blandissima antiphlogistica. 5. Ad victum tenuissimum ex succis antiphlogisticis.

Hactenus consideravimus, quid agendum sit, dum in benignam resolutionem tendit peripneumonia; vel ubi materia morbosa soluta & mobilis reddita, inepta tamen ut cum sanis humoribus fluat absque turbatione æquabilis circulationis, per sputa, alvum; urinas exit de corpore. Sequitur jam, ut videamus, quænam requirantur, dum idem morbus neque sponte resolvitur, neque signa tamendocent, mobilem jam redditam esse materiam, & ad exitum disponi. Adest inflammatio, quæ ergo omnes exitus inflammationis habere poterit: cum autem in vitali viscere hæreat malum, sola illa curatio, quæ resolvendo fit, optanda foret; cum periculosa admodum hic suppuratio sit, gangræna semper fere lethalis, scirrhus difficillima mala relinquat, & præter hæc omnia pulmonis summa ad vitam necessitas faciat, ut ingravescente morbo suffocentur ægri, antequam inflammatio in suppurationem abire possit.

Quantam efficaciam habeat missio sanguinis in curatione inflammationis, antea demonstratum fuit; unde & in hoc casu merito commendatur. Interim tamen notandum est, non in omni peripneumonia, neque omni tempore hujus morbi, illam conducere. Monitum fuit in Commentariis §. 848. circa finem, omnes fere morbos lethales paulo ante mortem facere peripneumoniam: facile autem patet, in tali casu fractis jam viribus, & pauculo adhuc sanguinis per vasa moto, venæ sectionem necessario mortem accelerare debere; cum sic tollatur illud, quod debilem vitam adhuc continuat. Unde prudentissime monuit *Ægineta* (r), sanguinis detractionem vitandam esse in illis, qui ex aliis morbis in peripneumoniam delapsi sunt; maxime si jam diu ægrotaverint, vel si in horum morborum initio jam venæ sectio fuerit instituta. Idem verum est, si jam eo usque invaluerit morbus, ut extrema frigida, pulsus debilis, celer & intermittens, doceant, pulmonem immeabili sanguine adeo infarctum esse, ut tenuissimam tantum partem, & exigua quidem copia, in cor sinistrum transmittere possit. Hinc intelligitur, quare in textu dicatur: Si inflammatio recens, magna, sicca, in corpore robusto, paulo ante sano, exercitato deprehenditur. Sicca autem dicitur peripneumonia, dum vel nulla omnino prodeunt sputa, vel tantum talia, quæ solum mucum, pulmonis bronchia lubricantem, tussi abrafam habent, nihil autem continent materiæ morbosæ solutæ & hac via excretæ, qualia erant illa sputa, de quibus §. 830. 2. dictum fuit; tunc enim a venæ sectione abstinendum esse, probatum fuit.

Citam autem & largam sanguinis evacuationem periculosus ille morbus postulat; cum subitæ suffocationis periculum hic immineat, adeoque & valida, morbiq; atrocitati paria, & matura subsidia requirat; uti optime *Aræteus* (s) monuit. Ad animi deliquium autem sanguinis missionem instituentem noluit (t), metuens, ne suffocationis periculum inde augeatur, neque absque ratione. Verum quidem est, largam venæ sectionem, ad animi deliquium usque factam, efficacissimum in sanandis inflammationibus remedium esse, dum, omni impetu vitalis liquidi urgente loca obstructa sublato,

vasa contracta repellunt obstruentes moleculas versus latiora loca (vide §. 400.): sed in Commentariis §. 847. probatum fuit valvulas in cordis dextri orificio arterioso locatas impedire retrogradum illum sanguinis in arteria pulmonali motum dum animi deliquium instat, vel jam adest; adeoque vix quid boni inde expectari poterit. Interim, dum animi deliquium patiuntur ægri, cessat cordis motus, adeoque omnia stagnant in pulmonis vasis; simulque, frigore contractis partibus extremis, venosus sanguis in sinu venæ cavæ, dextra auricula, & cavo cordis dextri colligitur, stagnans, ad concretionem disponitur, imo sæpe jam floccos polypoides colligit; unde paulo post, dum ex hoc deliquio resuscitantur homines, sanguis ille jam concrevens fere per pulmonem, in plurimis locis obstructum, pelletur: adeoque patet, periculum esse, ne inde morbus augeatur. Videmus enim homines, a quacunque causa animi deliquium lapsos, dum reviviscunt, angere, suspiria ducere, & de pectoris opprefione conqueri, donec pulmonis & vasorum actione iterum divisæ fuerint, quæ jam adunari coeperant, sanguinis moleculæ; sicque restituatur liber sanguis per vasa motus.

Præstat ergo, ut decumbenti ægro in lecto mittatur sanguis; sic enim minus periculum est, ne in syncopen delabatur: larga quidem satis copia & ex amplo vulnere, neque tamen ad summam debilitatem usque; potiusque repetatur postea, si opus fuerit. Unde *Aræteus* (u), licet ex utraque manu simul sanguinem mittendum commendaret, monuit, illico supprimendum esse sanguinem, si respiratio melior reddita pulmonem levare docuerit; atque denuo postea mittendum, si symptomatum augmentum illud indicaverit.

Compefcetur sic per venæ sectionem nimia circulationis velocitas: minuetur moles liquidi movendi per pulmonem; tolletur crassior pars, rubra nempe (venæ sectio enim tantum locum habet, ut dictum fuit, dum nondum penitus infarctus pulmo est); simulque depletis vasis spatium concedetur diluentibus, forma balnei, clysmatis, potus &c. assumendis. Si enim a sanguine morbi causæ provenierint, eas tollit venæ sectio. Si vero pituita, seu spuma, seu quævis alia humiditas tumefaciat, venarum inanitiones ampliorem pulmonis locum faciunt ad respirationis transitum (x). Si minus tuta videretur venæ sectio, cucurbitulis applicatis cum scarificatione tantum sanguinis educi jussit *Ægineta* (y), quantum vires patiuntur. Sed & cucurbitas absque scarificatione laudat *Aræteus* (z), dorso, præcordiis, pectori applicatas; monetque, semper aliquid levaminis pulmoni conciliari, si in quamcumque etiam corporis partem derivarentur hoc modo humores: ab omni enim parte impugnandum esse periculosum hunc morbum voluit, & summo quidem jure: unde & extremorum deligationem, qua pressis venis sanguinis & humorum major copia in artubus retinetur, commendavit (a).

2. De his ad §. 850. dictum fuit. Laxantur enim per balnea vaporis pulmonis vasa, ut facilius transmitti possint humores. Dumque toti corpori similia applicantur, flaccescunt omnes partes, & majorem copiam humorum retinent, quod hic requiritur.

(r) Lib. III. cap. 30. pag. 40.

(s) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. II. c. 1. pag. 94.

(t) Ibidem.

(u) Ibidem.

(x) Ibidem.

(y) Lib. III. cap. 30. pag. 40. versa.

(z) De Curatione Morb. Acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 94. 95.

(a) Ibidem.

fitur. Præterea sanus etiam & robustus homo continua balnei vaporis applicatione sic debilitari poterit, ut langueat totus; adeoque poterunt in hoc morbo per eadem pro lubitu vires vitæ sic minui, ut nullum periculum sit, ne imminibilis sanguis profundius in vasorum pulmonalium angustias adigatur, quod multum ad curationem facit. Simul etiam aqua eodem tempore se venis bibulis cutis insinuat, sicque optime diluitur sanguis. Solebant & Veteres Medici non tantum fovere pectoris externam cutim, verum etiam acrioribus applicatis irritare. Ita Celsus (b) in cura hujus morbi dicit: Prodest etiam impositus super pectus sul bene contritus, cum cerato mistus; quia leviter cutem erodit, eoque impetum materiam, qua pulmo vexatur, evocat. Similia & Aretæus (c) laudavit.

3. Similia requiruntur medicamenta ac in Commentariis §. 850. laudata fuerunt. In cura autem inflammationis pariter de omnibus his actum fuit. Adduntur lenissima anodyna; uti v. gr. flores papaveris rhœados, vel syrupus ex horum succo palatus, ut nimius febris impetus, si adsit, compescatur (vide §. 610.), & blandus concilietur somnus, quod & ab Aretæo (d) laudatur; simul etiam his molesta tussis lenitur. Narcotica autem & stupefacientia nocerent potius, imprimis dum in vigore hic morbus est; agri enim his usi anxietatem illam impediti sanguinis per pulmones transitus comitem (vide §. 631.), minus perciperent, & suffocationis periculum incurrerent; dum vigiles erecto in lecto situ, & valido respirationis molimine oblectantur, quantum possunt. Parva autem copia simul sumuntur, ne largiori haustu distensus ventriculus anxietatem augeat, neque subito ingestis his, aucta humorum copia, nimis gravetur infarctus pulmo. Frequens autem similium assumptio facile compensabit quantitatis defectum. Calidissima autem sorbentur, quia per calorem augetur vis diluens aquæ, simulque eadem opera, dum per oesophagum transeunt, blando calore foventur vicinæ partes.

An autem sperari potest, dum similia medicamenta parca simul copia sorbentur, partem illorum directe per asperam arteriam in pulmonem venire posse? Ita credidit Hippocrates (e). Dicit enim, potum quidem deglutitum assatum in stomachum transire; sed videtur simul in illa opinione fuisse, partem quandam deglutiti liquidi sensim delabi posse per glottidem & secundum latera asperæ arteriæ decurrere. Directo autem hoc probavit experimento sequenti: Si quis enim aquam, cyano aut minio inquinatam, potandam dederit admodum sitienti (animali) maxime vero sui (hoc enim animal neque curam adhibet neque munditiem amat), deinde adhuc bibenti jugulum secuerit, hunc potu coloratum reperiet. Verum addit, non cujusvis esse hoc expe-

§. 855. **S**I inflammatio magna, cum febre, & reliquis symptomatibus validioribus duravit ultra triduum, & signa adsint inflammationis jam in suppurationem tendentis (833. 834. 835.), semper multum discriminis adest, quamvis diutius jam excurret morbus, & spatium dabit curationi: tum 1. Venæ sectione nulla, vel, si aliquid urget, parca utendum. 2. Victu leni, sed paululum incrassante, & ex maturantibus confecto, utendum. 3. Balneis pulmonicis, emollientibus, maturantibusque utendum ad quintum ab inchoato malo diem. 4. Die quinto & sexto iisdem utendum, additis sorbitionibus tussim moventibus leniter, simulque replentibus, ut septimo forte die locus levare queat pure cocto, vasis attenuatis, vita sustentata.

rimentum facere. Galenus pariter in eadem opinione fuit; nempe, naturaliter aliquid de potu in asperam arteriam venire; & uti aqua juxta murum descendit, sic sensim delabi, tuncque tussim non movere. Si autem quid non secundum latera asperæ arteriæ decurreret, sed in mediam spiritus viam incideret, tunc statim tussim excitari (f). Unde etiam ad ulcera asperæ arteriæ remedium a sapino homine sensum deglutientem commendavit. Experimentum autem illud Hippocratis a Celeberrimo Mery cum successu institutum fuisse legitur (g). Levamen a linctibus emollientibus in tussi ab exasperatione harum partium illud confirmare videtur. Tamen negari nequit, parcam tantum copiam ingesti liquidi hac via transire posse, adeoque non multum boni inde expectari posse. Præterea admodum probabile videtur, non semper liquidorum deglutitorum partem ingredi, nam vinum, acetum &c. impune potantur; cum minima horum guttula in tracheam dilabens tussim summam excitaret sua acrimonia.

4. Quantum usum habeant clysmata in sedando nimio febrili impetu, ad §. 610. dictum fuit, unde & hoc respectu locum habere poterunt, cum ad benignam inflammationis resolutionem requiratur sedatus humorum motus (vide §. 386.). Tanti fecit clysmata Aretæus (h), ut illa substituerit venæ sectioni, si aliquod impedimentum prohiberet, ne illa in hoc morbo institui posset. Acriora quidem commendavit clysmata, quia quarumcumque partium corporis irritationem utilem credebat in periculoso hoc morbo: sufficit tamen blandissimorum atiphlogisticorum usus, ut v. g. mellis uncia binæ, cum nitri media drachma & decem uncis decocti hordei; cum indicatio curatoria non requirat, ut per alvum subducantur liquida; sed potius ut per omnes corporis vias talia subministrentur sanguini, quæ illum diluere, & inflammatoriam spissitudinem resolvere valent. In anum autem injecta liquida venis resorberi & sanguini misceri posse, in Commentariis §. 813. probatum fuit; atque ibi datæ fuerunt cautelæ, quæ in horum applicatione observari debent.

5. Quinam victus in hoc casu conveniat, ad §. 850. dictum fuit. Lentioris enim vel copiosioris chyli molestiam pulmo illico sentit etiam sanas; longe magis ergo, si morbus fuerit. Decoctum orizæ, hordei, venæ, panis, cum melle, rob sambuci, & similibus, omni scopo hic satisfacit. Radicum scorzonæ, tragoponis, chondrillæ &c. decocta similem usum præstant; de quorum efficacia in solvendo viscido febrili ad §. 614. dictum fuit. Leve autem & dilutum nutrimentum in hoc casu sufficit; cum morbus, si hoc morbo sanari possit, nunquam in longum tempus excurret.

Sola

(b) Lib. IV. cap. 7. pag. 212. 213. (c) De Curat. Morb. Acutor. Lib. II. cap. 1. pag. 95.
 (d) Ibidem. (e) In Libro de Corde Chatter. Tom. IV. pag. 296.
 (f) Galen. Lib. 4. Method. Med. cap. 7. Chatter. Tom. X. pag. 101.
 (g) Académ. des Sciences l' An 1700. Mem. pag. 210. dans les notes lettre e.
 (h) De Curat. Morb. Acutor. Lib. 2. cap. 1. pag. 94.

Sola illa curatio peripneumoniae, quae fit per resolutionem, aut citam excretionem materiae morbo-
se solutae & morbilis redditae (vide §. 830.), tuta
est. Verum non semper illa obtineri poterit, si-
ve non satis cito idonea medela adhibita fuerit, si-
ve ex sua indole pertinacior morbus obstitit. Inter
reliquos autem inflammationis exitus optimus ille
est, qui in suppurationem tendit. Quenam signa
sint peripneumoniae in suppurationem vergentis, pa-
ragraphis hic citatis explicatum fuit, atque in Com-
mentariis §. 833. 2. demonstratum fuit: resolutio-
nem expectari non posse, si ad quartum diem us-
que febris, & reliqua symptomata, valida perman-
serint. Licet autem benigna suppuratio in aliis cor-
poris locis, ad quae manibus accessus datur, ple-
rumque satis commode curari possit; in vitali ta-
men hoc viscere nata vomica purulenta semper mul-
tum discriminis habebit; cum rupta talis vomica in
pectoris cavum pus effundere possit; & empyema
lethale facere; vel totam sanguinis massam puru-
lenta cacoehymia sic inficere, ut funesta sequatur
phthisis. Nec minus periculum imminet, ne ab-
scessus, mole quotidie auctus, vicina vasa adhuc
libera comprimens suffocet aërum, antequam ma-
turatione perfecta, & maturi abscessus ruptura fiat,
uti ad §. 836. dictum fuit. Omni ergo ope niten-
dum est, ut quam ocyssime fiat maturatio; & dein-
de maturatione facta collectum pus citissime educa-
tur. Quenam autem in hoc casu observanda sint,
ex sequentibus patebit.

1. Ubi de abscessu, inflammationem sequente,
agebatur §. 402. & sequentibus, constitit, ad ma-
turationem crudi inflammatorii conducere paulo ma-
jorem motum & in parte affecta & in toto corpo-
re; tali moderamine tamen, ut nec nimis citatus
motus subito rumpat vascula tenerrima, sicque gan-
granam loco suppurationis producat; neque nimis
torpens non valeat separare extremos vasculorum
inflammatorum fines, & in bonum pus cum hu-
moribus effusis convertere. Non ergo conducet in
hoc morbi stadio sanguinis missio, cum vires debi-
lites, adeoque maturationem retardet. Si autem
summa pectoris oppressio illam etiam hoc tempore
poscere videtur, vel nimis impetuosa febris compe-
sci debet, parca sufficiet, & tali tantum copia,
quae levandis symptomatibus & iusto febris modera-
mini satis est, non ultra.

2. Loco externo corporis suppurando applicantur
mollissima cataplasmata ex farinosis & emollienti-
bus herbis parata, ut cita fiat maturatio. Ob hanc
causam oportet curare, ut alimenta talia ingeraa-
tur, quae similes dotes habent, ut chylus inde pa-
ratus, ad pulmonem delatus, emolliente & matu-
rante vi praeditus, suppurationem promoveat. Ve-
rum quidem est, lentiores utcumque ex talibus pa-
rari chylum; adeoque periculum fore, ne inde au-
geantur pulmonis angustiae: tali autem cum caute-
la hac danda sunt, ut nec nimis glutinosa sint, ne-
que nimia copia simul sumpta pulmonem gravare
possint. Ob hanc rem Hippocrates (i) quarto, quin-
to, & sexto die sorbitiones pingues commendat, quia
ad sputum per superiora excreandum conferunt.
Sorbitiones multas, ptisanæ cremorem coctum cum
melle, aquam mulsam &c. laudabat alibi (k). In
Materia Medica ad hunc numerum habentur præci-
pua, quae in hoc morbi statu conducunt.

3. Puri, dum maturus abscessus erit, conciliari

debebit exitus, & quidem quam citissime, ne mora
acrius factum erodat teneram pulmonis fabricam.
Sola utem hæc via tuta erit, per quam in cava
aerea pulmonis pus erumpit; cum aliter in cavum
thoracis, vel mediastini dilatata vacua (vide §. 836.
4.) decidet, lethali fere semper cum eventu. Opor-
tebit ergo, statim ac signa suppurationis inceptæ
apparent, balneo vaporis, una cum aere inspirato
hauisto, sic emollire totam aeream pulmonis super-
ficiem, ut liberrime huc versus ire possit collectum
pus; simulque eadem opera efficitur, ut citius & fa-
cilis rumpi possit membrana pus factum continens.
Soli aquæ calentis vapor hic sufficit, emollien-
tium enim herbarum efficacia non consistit in vo-
latili adeo parte, ut una cum hoc vapore ascendere
possit; unde ab illis non multum boni expectatur,
licet tamen sæpe illis utantur Medici, ne remedii
simplicitas ægris & adstantibus contemptum pariat.
In omnibus autem illis pergendum est, ad quintum
usque diem ab inchoato malo. Simul etiam appa-
ret ex dictis, pleraque remedia, quæ præcedenti
paragrapho ad resolutionis curam laudata fuerunt,
etiam disponere morbum ad benignam suppuratio-
nem, si resolutio obtineri nequeat.

4. Simul ac spes est, crudum inflammatorium in
pus coctum & bonum conversum esse, quantocyus
exitus ipsi conciliari debet: pergitur hinc in iis-
dem, sed simul arte excitatur tussis, ut sic agitato
pulmone rumpatur abscessus. Acetum cum melle,
oxymel dictum in officinis, si calidum fumatur vel
solum, vel decocto emolliente dilutum, uti etiam
vinum calidum, tussim excitare solet, plerumque
satis validam, qua concussus pulmo sæpe sic agita-
tur, ut crepet vomica, & collectum pus per sputa
repurgetur. Formula talis in Materia Medica ad
hunc numerum habetur, quæ scillæ, bulbi amarif-
simi, infusum in aceto recipit, quo remedio nullum
habetur efficacius ad pulmonem detergendum; un-
de tanti usus fuit apud Veteres Medicos. Omnibus
his adhibitis forte poterit levare locus pure cocto
excreto septimo die, quem insignem vim habere in
criticis evacuationibus ante in Commentariis §. 741.
probatum fuit. Non tamen semper hoc succedere
illo tempore, patebit sequentibus paragraphis. Nisi
enim cita maturatio facta fuerit, & materies matu-
randa hæserit in tali pulmonis loco, ut facillime in
bronchia exire possit, longior temporis mora inter-
currit, antequam rumpatur abscessus. Convenit in-
terim omni artis molimine promovere crudi inflam-
matorii maturationem, & mutari evacuationem;
aliter enim iustus metus est, ne natus abscessus,
collecto pure tumens, vicina vasa comprimat, sic-
que novam inflammationem producat; quæ pariter
suppurata novum abscessum faciet, vel prioris mo-
lem augebit. Unde sequentia Hippocrates (l) mo-
nuit: Si peripneumonia correptus non fuerit purga-
tus in diebus principibus, sed sputum & pituita in
pulmone remaneant, suppuratus fit, qui si confestim
curatus fuerit, plerumque effugit. Si vero neglectum
relinquatur, quod in pulmone est, corrumpitur, quo
incumbente ac putrescente ulceratur pulmo & pus
colligit; neque amplius intro ad se effutu dignum
alimentum trahit, neque ab eo quidquam sursum re-
purgatur, sed cum suffocatur, tum semper difficiliter
spirat, & respirando sterit, indeque a superiore pe-
ctore respirat; tandem vero sputis obturatur, ac mo-
ritur.

(i) De Morbis Lib. III. cap. 34. Chaster. Tom. VII. pag. 57.

(k) De Affectionibus cap. 2. ibid. pag. 631.

(l) De Morbis Lib. I. cap. 6. Chaster. Tom. VII. pag. 537.

§. 856. **S**I signa docent, factum esse in pulmone abscessum (835.) acceleranda ejus disrup-
tio in asperam arteriam, æque facta, depuratio subita & tuta ulcerosi loci.

Primis duabus vel tribus septimanis peripneumo-
niæ in suppurationem vergentis, vel jam suppuratæ,
spes est, collectam materiam sensim per sputa evacua-
ri, & depuratum pulmonem consolidari facile posse:
illo enim tempore nondum profunde in substantiam
pulmonis tale ulcus penetravit. Unde etiam inter
signa futuræ suppurationis §. 833. 3. numerabatur,
si criticis diebus ad decimum quartum diem usque
nulla fuisset facta per sputa cocta evacuatio. Unde
& Hippocrates de his agens (m), dixit: *Hæc autem
contingunt diebus ut minimum quatuordecim, ad
summum vero viginti & uno. Et hoc tempore vehe-
menter rursus, & simul cum tussi repurgantur: pri-
mum quidem copiosum & spumosum sputum (ex-
spuit); septimo vero & octavo die, quando febris
in vigore fuerit, si humida exstiterit peripneumonia
crassius procedit; sin minus, non. Nono & decimo*

*die aliquantum cum virore pallescens & subcruen-
tum: duodecimo ad decimum quartum diem usque
copiosum & purulentum. Ubi vero illud tempus
elapsum est, signaque, §. 835. enumerata, docue-
rint suppuratum pulmonem esse, nulla que per spu-
ta hætenus sit evacuatio, novimus, pus collectum
in magno satis sacco in ipsa pulmonis substantia
hære; quo rupto non sensim per sputa, sed unda-
tim prorumpere pus solet, quandoque cum suffoca-
tionis periculo, dum uno impetu pus in asperam
arteriam se exonerat (vide §. 836. 2.). Indicatio
curatoria tunc jubet, accelerandam esse talis vom-
icæ rupturam, ne pus diutius relictum corrumpat
totum pulmonem. Post puris vero evacuationem re-
quiritur ulcerosi loci depuratio subita & tuta, &
deinde consolidatio. Quibus autem hæc obtineri
possint, sequentibus paragraphis videbimus.*

§. 857. **D**isruptio tentatur, si, post multa alimenta mollia, subpinguia cum vino mol-
li, pulmo, suppuratus (836.), & præparatus (855.) vapore calido, clamore,
tussi, excretoriis, concussione in navi, vel rheda, agitur.

Postquam constitit, vomicam pure plenam in
pulmone hære, & balneis pulmonicis emollienti-
bus (§. 855.) sic laxatus fuit & maceratus quasi
pulmo in parte aerea, ut admodum probabile vi-
deatur, tumorem purulentum huc versus vergere,
& potius in illo loco, quam alibi rumpendum ef-
fe, tunc tentatur ejus ruptura. Unicum, quod ars
hic habet, est pulmonis concussio, quocunque de-
mum modo fiat. Ut autem eo melius succedat rup-
tura, prius alimenta mollia & pinguia assumuntur
majori copia, ut plenus & turgens ventriculus dia-
phragma sursum premat, & pulmonem comprimat,
simulque copiosus chylus & pinguior pulmonem
gravet: quo enim magis tenduntur omnia hoc tem-
pore in pulmone, eo citior rupturæ spes erit. Ri-
su autem valido, clamore, tussi vapore aceti vel
vini calidi excitata, vomituque, pulmo tunc agite-
tur, vel æger in rheda velociter per strata lapidea
vehatur, aut etiam in navi: solet sæpe tunc rum-
pi vomica & magno cum impetu pus exire. Verum
quidem est, periculum adesse, ne subito in aspe-
ram arteriam erumpens pus suffocet ægrum; vel &
alio in loco rupto abscessu in cavum pectoris dila-
batur. Sed hoc vitari nequit, & quo diutius mane-
bit ille locus clausus, eo majus erit idem discrim-
en, & præterea dum jam extenuatis & decumben-
tibus pus erumpit, non multum inde levantur, sed
percutunt (n). Quamvis autem hæc omnia tentari
possent sæpius, si prima vice non sequeretur ruptu-
ra, optimum tamen est illa adhibere, dum signa
docent, vomicam jam rumpendam esse. Vario tem-
pore vomicas tales rumpi monuit Hippocrates (o);
Plurimas quidem vigesimo die, alias trigesimo, alias
quadragesimo, alias ad sexaginta dies pervenire;
addiditque (p), a principio suppurationis inceptæ
tempus ruptionis futuræ numerari debere: adeoque
præstaret, omnia hæc tentare circa hæc tempora.

Præterea aliis in locis signa quædam dedit, quæ
docent, pulmonis abscessum jam minitari rupturam.
Primum indicium est plenitudo pectoris. Ex pulmo-
nis suppuratione, & circa ventrem interdum & cla-
viculam dolores, & cum anxietate fervere, designat
sputi copiam in pulmone (q): si hæc adsint ergo,
novimus sic tendi omnia, ut jam jam ruptura ex-
pectanda sit. Alio autem in loco plura collegit (r),
quæ huc spectant: *At ex his, quæ celerius aut tar-
dius rumpuntur, hæc cognoscere oportet: si dolor
quidem per initia oritur, & spirandi difficultas, &
tussis, & sputatio perseverans ad vigesimum diem ob-
tineat, expectare ruptionem oportet, vel etiam prius.
Si vero quietior sit dolor, & cætera omnia secundum
rationem, istis expectare ruptionem posterius. Neces-
se autem est, & dolorem, & spirandi difficultatem,
& sputationem oboriri, ante puris eruptionem. His
signis monitus Medicus determinare facile poterit
illud tempus, quo conducet varia hæc artis moli-
mina adhibere, ut latens in pulmone vomica rum-
patur. Pluribus apud Hippocratem locis probari po-
terit, quod ad rupturam abscessus pulmonalis ten-
taverit similia. Ita, dum de pulmonis tuberculo (s)
agit, videtur vomitorio usus fuisse, ut validis vo-
mendi concussibus pus erumperet. Sic enim habet:
*Quod si morbo liberatum dyspnœa prebendat, dum
ad locum erectum pergit, aut alias festinat, pur-
gans dato, a quo alvus inferior non moveatur. Et
si una cum vomitu pus sequatur, si sane pus fuerit
album, & in eo fibræ subcruentæ fuerint, effugit: si
vero lividum, cum virore pallidum & graveolens,
moritur. Albi autem (t) decimo die, a quo ex
peripneumonia purulentus factus fuit æger, ari ra-
dicem cum salis grano, & mellis parum ex aqua &
oleo, extracta prius lingua, infundi jussit, dein hu-
merum concuti, ut pus erumpat. Si non succeffe-
rit, cyclaminis & ciborum acrium succum cum la-
fere**

(m) Ibid. Lib. III. cap. 14. Chart. Tom. VII. pag. 186.

(n) Hippocr. De Morbis Lib. I. cap. 8. Charter. Tom. VII. pag. 341.

(o) In Prognosticis Charter. Tom. VIII. pag. 640. (p) Ibidem.

(q) Coac. Prænot. num. 18. Charter. Tom. VIII. pag. 854.

(r) In Prognostic. ibid. pag. 652. & Coac. Prænot. Num. 402. ibid. pag. 875.

(s) De Morbis Lib. II. cap. 22. Chart. Tom. VII. pag. 374. (t) Ibid. cap. 16. pag. 357. 368.

fere, &c. similiter applicabat: irrito eventa raphani corticem cum arit flore adhibuit oleo diluta. Si ne quidem his pusprodiret, testas ignitas injiciebat mixtura ex partibus æqualibus Vini Tornii, lactis, bubuli aut caprini, & succi fii, & per fistulam hanc vaporem attrahi jussit. Patet autem satis, ab omnibus his validam tussim excitari debere, a qua rumpi poterit abscessus.

Rupto autem quamvis abscessu, dubius adhuc morbi exitus erit: suppuratio enim hæret in viscere vitali, aeri exposito, & omni vitæ momento affidue moto. Unde nequidem in tali casu, ubi omnia ad curæ felicitatem videbantur conspirare, de ægrorum salute certo pronunciare audebat Hippocrates

(u). Sic autem habet: *Et si quidem quam citissime maturuerit, eruperit, & sursum vergat pus, ac totum expuatur, & cavum, in quo pus, concidat, ac resiccet, prorsus sanus evadit. Si vero quam citissime ruptum fuerit, maturuerit, ac repurgatum fuerit, neque tamen penitus resiccare possit, sed ipsum tuberculum ex se pus effundat, perniciosum id est &c.* Ex quibus apparet, quod difficultatem curæ ulceris aperti pulmonis satis agnoverit. Præterea seniores, si ex peripneumoniacis morbis suppurati facti fuerint, magis interire, ex reliquis vero suppurationibus juniores potius mori, alibi (x) monuit. Reliqua autem, quæ ad Prognosin infausi eventus in hoc casu spectant, in Commentariis §. 836. 3. dicta fuerunt.

§. 858. **S** Imul ac dein signa edocuerint, apostema ruptum esse, utendum victu lacteo, vegetabili lenissimo, nec facile putrescente, tum de die aperientibus, deterisivis, vesperi levibus opiatis; vaporibus emollientibus; equitatione, vel vectione in rheda aut navi.

Apostema pulmonis ruptum esse, sic ut in tracheam se evacuaverit, certo novimus ex sputis purulentis eductis, & levamine pectoris; adeoque de hac re nullum dubium esse poterit. Ubi ergo hoc constitit, scimus, in pulmone hæere cavum factum, qui antea pure plenus fuit, nunc collapsus & vacuus: ex illis autem, quæ in *Capitulo de abscessu* dicta fuerunt, constat, parietes cavi talis facci, pure diu contento maceratos, sordidos esse & semimortuis vasorum maceratorum extremis obritos undique; unde ad sanationem requiritur, uti §. 402. dictum fuit, mundatio illius cavi, ut ad conditionem puri vulneris reducantur, sicque iterum ad se mutuo accrescere possint, cavi hujus latera. In abscessibus apertis partium externarum coporis varia applicare possumus, prout sensibus explorati loci conditio diversa postulat: verum hic nihil adhiberi poterit, nisi quod forma hactenus una cum aere inspirato potest attrahi, vel una cum sanguine per pulmonis vasa pellitur. Cum autem chylus, ingestorum dotes sæpe diu retinens, sanguinem ingressus statim per pulmones transire debeat, maxime cavendum est, ne talia assumantur, ex quibus paratus chylus acrior irritare posset ulcerosum pulmonis locum, novamque inflammationem producere; sicque augere suppurationem, quam sensim potius minuendam indicatio jubet. Lac animalium, solis vegetabilibus viventium, pulcherrimum hic dat alimentum & remedium simul. In animalis sani enim corpore præparatum jam habet talia in se, unde restaurari possunt optime illa, quæ de corpore perierant, sive per morbos prægressos, sive per sanitatis ipsius actiones: unde in debilibus corporibus tanti usus est, uti alia occasione in Commentariis §. 28. dictum fuit, Verum blanda vis graminei succi, quo animalium lac dives est, optimum detergens hic dat, ad depurandum pulmonis ulcus. Unde non sine ratione Medici antiqui, uti Galenus (y) monet, existimaverunt, *Ulcus in pulmone habentes posse sanari, solo lactis usu, duntaxat antequam magnum illud ac callosum factum fuerit.* Ita & Aræteus (z) de cura ulceris pulmonalis agens lactis dotes recensuit sequentibus: *Lac vero assumtu suave, potu facillimum, nutritu solidum, & qualibet escâ a pueritia familiaris est. Præterea visui calore delectabile, medicamen arteriam non asperans, guttur levi-*

*gans, ad ejiciendam pituitam facilem spiritum red-
dens, inferiorem exitum lubricum efficiens, ulceribus
dulce subsidium, & quolibet alio benignius est.* Si enim quis multum lactis potet, nullo alio eget alimento &c. Lac ergo aqua dilutum pro potu, lac merum pro cibo, vel solum, vel cum decoctis oryza, hordei, avenæ, sagopyri &c. mistum, sufficere posset. Olera mollissima, ut endivia, lactuca, spinachia &c. jusculis carniū animalium, quæ vegetabilibus vivunt, incocta pariter adhiberi possunt. Vitantur omnia, quæ in putredinem cito vergunt, cum sputorum graveolentia in hoc morbo adeo mali ominis sit, uti in Commentariis §. 836. 3. dictum fuit. Omnia tamen hæc parca quantitate simul, & sæpe repetitis vicibus, sumuntur, ne chyli copia nimia gravetur morbosus pulmo.

Medicamenta autem hic imprimis laudantur talia, quæ copiosæ aquæ insusa leni aperiente & detergente vi pollent. In Materia Medica ad hunc numerum catalogus habetur similium, ex quibus pro re nata eligi possunt varia: habentur & formularum ex his paratarum quædam exempla. Pro ut jam sputa magis minusve tenacia apparent, major vel minor illorum copia prodit, major vel minor pectoris oppressio adest, eliguntur talia quæ variam incidendi & attenuandi vim habent; semper etiam respiciendo ad ægri ætatem, temperiem &c. In senioribus & frigida temperiei hominibus, chamædryos, erysini, foeniculi, hederæ terrestris, hyssopi & similium insusa (coctione enim fragrans harum plantarum vis dissipatur) optima sunt: in junioribus & calida temperiei adianthi, agrimonie, bellidis pratensis borraginis, scabiosæ &c. decocta potius conducunt. Dum sputa multum minui incipiunt, neque ulla pectoris gravitas & oppressio metum facit, retineri sputa excernenda, mollissima consolidantia remedia adhibentur, ex tussilagine, pulmonaria, hyperico &c. parata. Pulchrum simul usum habent ex myrrha, olibano, sarcocolla, apopance, &c. cum terebinthina, balsamo Peruviano &c. parata catapotia, aliquoties de die deglutita, superbibendo uncias aliquot talium decoctorum: lenissima enim hæc & nativa balsama optime detergunt ulcerosa loca, & deterfa ad consolidationem disponunt. Similes formulæ etiam ad hunc numerum in Materia Medica habentur. Nativa autem

(u) De Morbis Lib. I. cap. 7. Charit. Tom. VII. pag. 440.

(x) In Prognostic. Charter. Tom. VII. pag. 638. & Coac. Pænot. num. 411. ibid. pag. 875.

(y) De probis praviisque alimentorum succis cap. 4. Charter. Tom. VI. pag. 425.

(z) De Curat. morbor. Diuturnorum Lib. I. cap. 8. pag. 127.

tem hæc balsama jure præferuntur artificialibus, imprimis illis, quæ ex oleo lini, oleo terebinthina, sulphure &c. parantur, in quibus omnibus empyreumaticus nidor, & inflammans acrimonia adest, licet adeo laudata fuerint a Chemicis. Fatebatur ingenue, uti solebat semper, *Celeberrimus Boerhaavius*, se quondam talia frequenter exhibuisse in pulmonis aliorumque viscerum vomicis curandis: usu tamen didicisse, quod nocuerint potius, quam profuerint.

Dum autem diurno tempore, detergentibus illis usurpatis, depurationi pulmonis ulcerati opera adhibita fuit, optimum est, vespertino tempore lenia opiata exhibere, quæ molestam sæpe tussim sopiunt, & blando somno vires refocillant. Nisi hoc fiat, aspera tussis noctes diesque pulmonem quassat; idemque tunc obtinet, ac si ulceris externi superficies omni momento perfricaretur, unde sanatio plurimum retardatur necessario, cum mollissima & pulposa renascentium vasculorum stamina sic destruantur, atque cruda, dolens, & inflammata reddatur ulceris tota superficies. In Commentariis §. 410. ubi de abscessu cura agebatur, notatum fuit, puris ipsius moderata copia relicta, post abscessus aperturam, foveri & depurari cavæ vomicae parietes, semimortua vasorum extrema separari, omniaque disponi ad optimam consolidationem.

Illud autem obtinetur, dum tota nocte sopitur tussis; unde pus illud manet, coquitur, & ægris evigilantibus facillime & summo cum levamine educitur. Quantum usum habeat prudens opiatorum usus in phtificis, postea dicetur, quando peculiari capitulo de hoc morbo agendum erit.

Ubi autem major sputorum tenacitas facilem eorundem expectorationem impedit, atque inde metus est, ne a retentis sputis omnia mala augeantur, tunc imprimis prodest vaporum emollientium usus, ut sic diluta & mobilia reddita sputa expelli possint facilius.

Summum pariter emolumentum exhibet, ad de-

§. 859. **S**I autem signa (838.) doceant, statum (837.) jam obtinere, nulla tamen hætenus certa prognosi quonam materies verget, tum levi, fluido, blande aromatico, paululum vinoso utendum victu; quietum sit corpus: medicamenta vero sint emollientia, & ex genere levissimo aperientium; pulmoni prospiciatur usu emollientium: sic vel determinabitur, vel ulterius dissoluta excernetur mali materies.

Quando materies inflammatoria, pulmonis vasis infarcta hærens, sic incipit solvi, ut in venas transire possit, liberatur pulmo, & æquabilis per vasa illius redit humorum circumductio. Ubi autem illud, quod in pulmone hæserat immeabile, sic resolutum est, ut cum reliquis humoribus per omnia vasa moveri possit absque ullo impedimento æquabilis circulationis, tunc optima cura facta est, per benignam resolutionem nempe. Verum ubi eadem illa morbi materies sic quidem soluta fuit, ut obstructio vasorum cesseret, simulque ita degeneravit ab indole humorum nostrorum sanorum, ut æquabilem circulationem turbet, tunc illa expelli debet de corpore, ut redeat sanitas. Hæc autem expulsio materiæ solutæ & mobilis redditæ vel fit statim per sputa, alvum, urinas &c. (vide §. 830.), vel prius in locis quibusdam corporis collecta format abscessus (§. 837.), quibus dein apertis educitur. Si ergo signa docuerint, materiem morbosam

Tom. III. Pars I.

tergendum pulmonem, & firmandum simul totius corporis robur, equitatio, si vires ægri sufficiant, vel in debilioribus vectio in rheda aut navi. Omni enim momento sic novus aer pulmonem ingrediens avertit ulcerosum locum, simulque corporis concussibus, imprimis si equo vehatur æger, expediuntur illa, quæ pulmonem gravant, absque tussi, vel leviori tantum. Quantum profuerit equitatio, in tabe tantum non deplorata, pulcherrimis Observatis docuit *Sydenhamus*, uti alia occasione ad §. 28. dictum fuit. Tantus autem videtur effectus fuisse vectio in navi his ægris, ut *Arctæus* (a) crediderit, solam illam non posse in tantum prodesse, sed *maris salsuginem siccum quiddam his ulceribus communicare*; unde non tantum voluit, ut in mari veherentur, sed & vitam ibi degerent ægri. Sic & *Sydenhamus* (b) pulcherrimum equitationis effectum vidit, dum ad multos menses in illa exercenda perseverarent ægri, auctis sensim equitationis velocitate & duratione. Dum autem equo vehuntur ægri, requiritur talis aeris tempestas, ut acri frigore nocere nequeat; unde hyemali tempore vectio in carpento clauso conducit potius.

Dictum fuit in Commentariis §. 410. abscessus aperti curationi nocere aeris liberum accessum; atque in vulneris curatione §. 204. monitum fuit, uti & ad §. 245. aerem frigore, & exsiccatione, plurima damna facere posse; uti etiam, quia liber aeris accessus putredini favet: unde videretur concludi posse, aeris continuo renovati per equitationem &c. usum noxium esse. Verum si consideretur, aeris ingressum liberum in pulmonem ad vitam necessarium esse, adeoque prohiberi non posse; atque etiam aerem inspiratum calefcere jam, nisi gelidissimus fuerit, in transitu per os, nares, asperam arteriam, simulque repleti humido vapore ex his partibus exhalante, patebit satis, nihil mali metuendum esse ab aeris toties renovati actione, cum nec frigore, nec exsiccatione nocere possit.

jam solutam & mobilem esse, neque ulla adsint indicia in excretis de corpore, quæ monstrant per has illasve vias exitum moliri, simulque nulla signa indicaverint, versus quem locum corporis vergat eadem materia, quaeritur, quid agendum sit?

Indicatio curatoria postulare videtur, ut ægri sustineantur tali victu, qui pulmonem tenaciori vel copiosiori chylo gravare nequeat, simulque vires augeat, ut eo feliciter procedat coctio & expulsio materiæ morbosæ. Cum autem in hoc casu pulmonis vasa jam liberari incipiant pro maxima parte, nihil obstat, quo minus dentur talia, quæ vitalem humorum motum parum augeant; unde blandorum aromatum usus & vini moderata copia tunc proderit. Quies autem corporis commendatur, ne debilis a prægresso morbo fatigetur æger, sicque melius vires resumere possit. Omnia autem quæ valide corpus turbant, ut vomitoria, sudorifera, purgantia, &c. vitanda sunt, ne intempestivo artis molimine

N

mine

(a) De Curat. Morbor. diuturnor. Lib. I. c. 8. p. 126.
(b) Dissertat. Epistolari. p. 523.

mine impediatur inceptum naturæ opus. Sola tunc laudantur remedia, quæ molliſſima ſunt, & diluente & leni ſolvente vi omnes humores attenuant, & vaſa expediunt; quales formulæ in Materia Medica ad hunc numerum habentur. Vapores autem emollientes pulmoni adhibentur, ut his laxata vaſa pulmonalia facilius dimittant illa, quæ adhuc in his hærent nondum ſatis ſoluta & mobilia. Dum autem hæc omnia ſiunt, vel apparebunt ſigna exitus materiæ morboſæ de corpore (vide §. 830.), vel brevi aderunt indicia (vide §. 838. 839. 840.

841.), quæ docent, verſus quæ corporis loca determinabitur morbi materies, abſceſſum ibi formatura: Illa autem, quæ tunc conducunt, ſequenti paragrapho dicuntur. Cum autem ad §. 839. monitum fuerit, utiliſſimos eſſe illos abſceſſus, qui in peripneumoniacis ad crura ſiunt, proderit ſtatim, ſimul ac futuri abſceſſus ſuſpicio eſt, illa loca ſic diſponere, ut facilis materiæ morboſæ derivatio verſus hæc fieri poſſit; de qua re ſequenti agetur paragrapho.

§. 860. **S**ed ſi cum ſignis (838.) ſimul illa adſunt (839. 840.), quibus determinatio ſignificatur, ſiant modo dicta (859.) ſimulque locus præviſus (839. 840.) ſuctu, laxatione, ſtimulo, aperientibus ita tractandus, ut minus reſiſtat, plus trahat.

Ubi prægreſſis ſignis futuri abſceſſus ſecuta fuerunt talia indicia, per quæ novimus, materiam morboſam verſus crura, vel ad parotides tendere, de quibus §. 839. 840. dictum fuit. Primo omnia eadem adhibentur, quæ præcedenti paragrapho enumerata fuerunt. Deinde locus futuri abſceſſus ſic diſponitur, ut vaſa laxata facilius admittere poſſint huc verſus deponendam morbi materiam; ſimulque curatur, ut levi irritatione per frictiones, ſtimulantia, cucurbitas, impetus vitalis motus magis agat in eundem locum. Quomodo autem, & per quæ remedia hoc fieri poſſit, alia occasione in Commentariis §. 134. & 396. 4. explicatum fuit. Monuit Hippocrates (c) ſequentia: Quibus ex morbis reſurgentibus quid doluerit, illic abſceſſus oriuntur. Deinde ſequenti Aphorismo (d) addit: ſed & ſi aliquid ante morbum doluerit, illic morbus inſidet. Quotidiana in praxi obſervata veritatem dictorum probant. Ita hominibus, qui diu ulcera crurum paſſi fuerunt (familiare in ſcorbutico inveterato malo), ſi quodam morbo acuto corripiuntur, recrudescere hæc ulcera ſolent, cum præſentaneo morbi etiam periculofu levamine. Naturæ ergo ductum ſequimur, dum per epifpaſtica, cucurbitas &c. efficiamus, ut doleant illæ partes, verſus quas minimo cum diſcrimine morboſa materia deponi poteſt.

§. 861. **S**i (841.) obtinet, ſiant eadem (859. 860.), ſed ſimul aperientia paulo fortiora, ſaponacea, hepatica addantur, tum clysmata, & fomenta his conſtantia.

Si vero, vel neglecta applicatione derivantium & attrahentium ad parotides, & crura, vel iſdem fruſtra adhibitis, ſigna docuerint (§. 841.), ad hepar verti materiem morbi, atque in hoc viſcere colligi, tunc primo eadem adhibentur, quæ §. 859. laudata fuerunt; ut pulmo levetur, vires firmantur, & materies morbi quam maxime ſoluta & mobilis reddatur. Cum autem non careat periculo hæc metatſiſ, & jure metuatur, ne abſceſſus in hepate natus peſſimos chronicos morbos faciat, conducit ſimul & illa facere, quæ præcedenti paragrapho dicta fuerunt; hæc ſpe, ut forte incipiens colligi in hepate morbi materies, nondum tamen ibi fixata omnino, ad alia corporis loca, minus periculofa, deduci poſſet. Dictum fuit ad §. 830. materiam morbi, dum verſus crura vergit, talia ſymptomata producere, quæ levioris inflammationis circa hypocondria ſigna dant; una patet, aliquam adhuc ſpem talis derivationis ſuper-eſſe in hoc caſu: ſaltem nunquam nocebit, hoc tentare.

Simul autem adhibentur talia remedia, quæ, ad-

modum ſolvente vi prædita, collectam in hepate materiem ulterius attenuare valeant, ut vel ad alia loca deponatur meliori metatſiſ, vel per ductum hepaticum ad inteſtina delata cito expellatur per alvum; ne manens in hoc viſcere, & acrior redditæ, teneram & friabilem ejus ſubſtantiam deſtruat. Decocta ergo meraca taraxaci, cichorei, graminis, fumariz &c. cum melle potentur larga copia (formula talis in Materia Medica ad hunc numerum habetur). Fomentis ex ſimilibus paratis obvolvatur hypocondria. Clysmata ex iſdem facta injiciantur frequenter & retineantur diu; hæc ſpe, ut reſorpta venularum meſeraicarum oſculis, in inteſtina patentibus, directe & integris ſuis viribus ad hepar veniant. Simul etiam per eadem ſic laxantur inteſtina, & illorum vaſa omnia, ut facilis & expedita via fiat materiæ morbi, dum ex hepate verſus alvum ruit. De horum remediorum efficacia & uſu poſtea adhuc quædam dicenda erunt, in Capitulis de Hepatide & Melancholia.

§. 862. **M**alum vero, quod deſcriptum (843.) raro medelam capit, niſi forte emollientibus externis, internis, atque motu equitationis, vel vectionis in rheda cedat parum.

Ubi ſcirrhus poſt inflammationem pulmonis remanſit, diu quidem tolerari poterit tale malum, raro tamen vel nunquam integram curationem recipit, uti ſatis patet ex illis, quæ in ſcirrhi hiſtoria antea dicta fuerunt. In recenti malo ſapo Veneris magna copia uſurpatus, cum ſucco graminis & lactis ſero; aliquid forte boni facere poterit, ſaltem abſque noxa adhiberi. Verum adhæſio pulmo-

nis ad pleuram, niſi admodum firma fuerit & calloſa forte utcunque emendari poterit. Dictum fuit in Commentariis §. 843. ab Antiquis obſervatum fuiſſe morbum bubulo pecori infeſtum, quam coriaginem appellabant: dum nempe pellis ita coſtis adhæreret, ut manibus deduci ab illis non poſſet. Laudabatur ad hoc malum, ſi calido lauri decocto ſoveretur locus affectus, deinde ſtatim multo oleo & vi-

& vino perfricaretur sub dio, sole ferventi, tuncque per omnes partes prehensa pellis attraheretur (e) hac spe, ut emollita sic & lubricata hæ partes cedere possent, sicque morbofa illarum concretio tolleretur. Similis certe cura & in morbofa concretionem pleuræ cum pulmone tuto tentari posset. Si nempe decoctis mollissimis multum & diu repleto corpore, simulque penetrabilibus & lenibus tamen linimentis inuncto pectore externo (sæpe enim

locum concretionis indicare norunt ægri, dum a corporis aucto motu anhelu molestiam quandam aut obtusum dolorem in pectore percipiunt), equitatione vel unctione in rheda concuteretur pulmo. Sic saltem imitatur illa remedia, quæ in simili malo externas partes obsidente profunt; neque videtur aliud quid secundum artis præcepta hodie cognita tentari posse.

§. 863. **Q**uando in ipsam jam gangrænam abiit (844.), incurabilis est.

Facile patet, vix quid spei tunc superesse, dum pulmo, vitale viscus, gangræna correptus contabescit. In Commentariis §. 432. ubi de viscerum gangræna agebatur, quædam loca ex Hippocrate allegata fuerunt, quæ videbantur docere, sputa in febribus quandoque livida & graveolentia, gangræne signa (§. 844.), excreta fuisse, superstitibus ægris. Verum non constat, an peripneumonici fuerint ab initio morbi tales ægri. Numquam quidem nocebit ægris, uti ibidem dictum fuit, si Medici ne quidem in desperatissimis morbis omnem spem ab-

jiciant, interim tamen si consideretur, pulmonis inflammationem, ex sua natura adeo periculosum morbum, in pessimum exitum, gangrænam nempe, terminari, quivis facile credet, si non certam desperationem saltem minimum spei in tali casu superesse. Si quid adhuc fieri posset, simul & semel applicanda forent omnia illa, quæ in cura gangræne §. 434. & sequentibus laudata fuerunt, in quantum visceris affecti situs & conditio permittunt. De hac re adhuc postea quædam dicenda erunt ad §. 903. ubi de Pleuritide Gangrænosa agitur.

§. 864. **S**i autem Peripneumonia per sputum jam expurgari cœpta, incipit suppressum id habere, statim summa ope nitendum, ut iterum id prodeat. Tales causæ impediens sunt, sæpe magnum frigus subito admissum; ingens exsiccatio undecunque nata; febris calida superveniens; medicamenta calefacientia; alvus liquida, nec critica; sudor ingens; animi affectus vehementior.

Absoluta jam foret curatio Peripneumonix, consideratis omnibus, quæ agenda sunt, prout vario exitu terminatur hic morbus, vel diversis viis de corpore eliminatur morbi materia. Verum adhuc debebant expendi illa, quæ fieri oportet, dum peripneumonia, per sumpta jam expurgari cœpta, incipit illa suppressa habere. Quanti momenti sit sputorum in hoc morbo excretio, & quam pulchre per illa eliminari possit morbi materies, antea §. 830. 2. vidimus: unde simul patet summa necessitas, ut omni molimine redintegretur evacuatio sputi, si suppressum illud fuerit. Simul conducet summopere, ut cognoscantur illæ causæ, a quibus sputa suppressi quandoque docuit Observatio; ut nempe vitari possent, cum nondum adsunt; & tolli vel emendari, dum jam præsentem inveniuntur.

Magnum frigus subito admissum. Quanti usus sit humidus aeris inspirati tepor in hujus morbi cura, jam sæpius dictum fuit, dum sic laxantur vasa, ut transmittere possint; simulque quam optime disponuntur fluida, ut transire per vasorum ultimas angustias valeant. Inter causas peripneumonix aeris frigus §. 824. numeratum fuit: constat enim, aerem gelidum pulmonem siccare, stringere, imo & ipsum sanguinem per vasa pulmonalia motum, & nudo fere aeri expositum (f), coagulare. Unde patet, ab eadem causa morbum jam præsentem debere augeri, & contractis vasis excernentibus, sputa suppressi. Dum gelidum potum assatim bibunt tales ægri, aut imprudenter frigidissimus aer hyemali tempore admittitur subito in conclave, ubi decumbunt; sputorum periculosa suppressio ab hac causa nasci solet.

Exsiccatio undecunque nata. Dum nimium frigus, hic noxium, vitare volebant quidam, in alterum extremum inciderunt, nimia calefactione loci, in quo decumbunt ægri. Notum est, sanissimos homines, æstuante in aere versatos, siccissimam habere oris interni, narium, asperæ arteriæ, & pulmonis ipsius omnem superficiem; sic ut vix loqui aut deglutire valeant ob partium exsiccationem. Non mirum ergo & idem ab eadem causa in ægris fieri. Cavetur facile exsiccatio ab hac causa, si iusta caloris temperies fervetur (quod thermometrum optime indicat) simulque aeris tepori jungatur humiditas; quod facile obtinetur, si aquosis exhalationibus repleatur aer, quem ægri inspirant.

Febris calida superveniens &c. Notatum fuit ad §. 830. facilem illum peripneumonix exitum, quo in sanitatem terminatur per benignam resolutionem, vel salubrem evacuationem materiæ morbosæ per sputa &c. tunc tantum locum habere, dum febris mitis est & boni moris. Si ergo incepta tali excretioni superveniat febris calida, exsiccabitur brevi corpus liquidissimis expressis (vide §. 587.), & mutabitur illa morbi conditio, quæ salubri huic per sputa evacuationi favebat. Sic observamus in phthisicis, quibus quotidie per sputa pus in pulmone collectum evacuat, vespertino tempore, dum hectica illorum febris multum augeri solet, sputa suppressi cum anxietatis augmento; matutino demum tempore, minuta febre, sputa iterum excerni cum summo levamine. Calefacientia autem medicamenta, in hoc morbi statu exhibita, similem effectum habere intelligitur ex illis, quæ §. 586. de

N 2

[e] Auctor. Rei Rustic. Columell. Lib. 5. c. 13. p. 382.
[f] Boerhaave Instit. Medic. 3. 747.

de febrium causis dicta fuerunt: ibi enim probatum fuit, a talibus in sano etiam corpore febrem excitari posse; facile ergo ab iisdem augeri poterit febris, quæ jam adest.

Alvus liquida, nec critica. Omnia quæ de corpore subducunt liquida ingenti copia, inter causas sputi suppressi merito numerantur. Per alvum quandoque morbi materiem in peripneumonia evacuari, vidimus §. 830. 3. : tuncque critica dicitur diarrhoea, & levamine morbi insigni facile distinguitur a noxio alvi fluxu. Observaverat jam in hoc morbo Hippocrates (g), ab alvo liquida sputa suppressi; habet enim sequentia: *Si multus humor per inferiora secedat a quinto die, mortem infert. Secedente enim per inferiora humore, superiora succedunt, neque sputi purgatio per superiora prodit. Inferiorem igitur alvum neque nimis sili oportet, ut febris baud acuta sint; neque nimis subduci, ut sputum sursum emitti possit, & æger viribus valeat.* Dum in phthificis fatalis illa diarrhoea morbo & vitæ finem imponere solita, accedit, miseris illico sputa supprimuntur.

§. 865. **T**um statim ad vicinitatem partium a suppressa, & aggestu incremente materie, inflammatio nova exoritur; unde illico eadem symptomata; quæ a peripneumonia primaria (§. 825. 826.) ; illa autem tum debilitato jam corpori accidentia, ut plurimum cito lethalia evadunt.

Per sputa enim evacuabatur illud, quod in vasis infarctum hærens inflammationem fecerat, & liberum sanguinis motum ex corde dextro per pulmones in cor sinistrum impediverat. Simulac ergo supprimantur hæc sputa, nondum educta omni morbi materia, vasa quædam manent obstrueta, ab impetu sanguinis loca obstrueta urgentis disten-

Sudor ingens ob eandem rationem, nimiam nempe liquidi subductionem, sputi suppressi causa esse potest, uti facile patet.

Animi affectus vehementior. Quantum turbari possit corpus a validis animi affectibus antea in Commentariis §. 99. & 104. vidimus. Sed & inter febrium causas §. 586. 2. numerati fuerunt: & in illo casu, dum segnis nimis febrilis motus non poterat morbi materiem subigere, movere, fecernere & excernere, illum augeri posse excitato animi affectu, in Commentariis §. 611. dictum fuit. Cum autem in hoc casu, ubi per sputa evacuatur peripneumoniae materies, justum adit febrilis motus moderamen, patet, ingens discrimen adesse, dum per animi affectus vehementiores incitatur ille motus. Accedit, quod in validis animi affectibus semper in respiratione observetur facta mutatio, unde pulmonem directe quasi afficiunt. Sic ira summa motus homo validissime respirat illico, & anhelat, metu subito percussus statim ingentem circa pectus oppressionem sentit, molestissima ducit suspiria &c.

duntur, distenta comprimunt sibi vicina vasa; sicque malum brevi propagatur, & omnia symptomata, numeris hic citatis recensita, quæ jam minui inceperant, recrudescunt denuo, & augentur subito. Patet, summum inde discrimen metuendum esse, cum debilior jam a morbo prægresso æger novo huic insultui ferendo minus par sit.

§. 866. **I**lli autem vitio (§. 864.) , ejusque sequelis (§. 865.) occurritur vapore assiduo calidi, humidi, emollientis naribus, ore attracti, pulmonibus recepti; toto aere simili huic vaporis per artem reddito; usus etiam largus potuum similium, cum melle, imprimis & aceto, multum prodest: medicamenta leniter resolvendo antipyretica, ut est stibium diaphoreticum cum nitro fixante: leniter opiata; sudoris evitatio; maxime tandem placida animi quiete.

Pulcherrimum, quod tunc adhiberi potest, remedium est, si omni momento æger calidum & humidum vaporem naribus & ore hauriat, ut tota pulmonis aerea superficies humescat & emolliatur; sic enim laxantur contracta vasa, diluuntur & meabiles redduntur spissiores reddit per exsiccationem prægressam humores, & binis his affectibus concurrentibus sputi suppressi redintegratur excretio. Simul etiam novæ inflammationi, ab hac causa natæ, prospicitur quam pulcherrime, ut vel resolvi, vel per sputa curari possit; uti jam sæpius in præcedentibus monitum fuit. Ob eandem causam, vasis aqua calida plenis in cubiculo repositis, totus aer vaporibus humidis repletur. Eodem tempore decocta hordei, avenæ, ficuum, herbarum emollientium & leniter aperientium (quæ antea jam laudata fuerunt) potantur larga copia, ut & sanguis his diluatur, & pulmonis vasa laxentur: additur mel, solvete blanda saponacea virtute adeo notum; & acetum parca copia, ut lenis tussis excitetur, per quam, solutis humoribus & laxatis vasis, expellatur omne, quod retentum fuerat sputis suppressis. Oxy-mel hinc tantum fecerunt Veteres Medici, & ex similibus parata formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur. Unde in tali casu Hippocrates (h) dixit: *Nunc confert potiones bibere, quibus pulmo humectatur & expuit. Nisi enim expuerit, & durior pul-*

mo evadit, simulque arescit & hominem perimit.

Blanda illa remedia, quæ ad solvendam spissitudinem inflammatoriam jam toties laudata fuerunt, pariter hic summi usus; qualia sunt nitrum, sal polychrestus, sal prunellæ &c. dum vel pulveris forma sumuntur, vel in decoctis illis solvuntur. Præ reliquis autem laudari solet stibium diaphoreticum dictum, quod ex antimonio cum tripla nitri copia combusto paratur: miro enim modo sic mutatur nitrum, & cum parte sulphuris antimonii fixatur. Solet in officinis aqua fervida ablui omne illud salinum, sic ut sola antimonii combusta calx supersit: sed potius illud retinendum foret, cum inde præcipua hujus remedii efficacia pendeat; tuncque vocatur antimonium diaphoreticum non ablatum. An autem ipso antimonio talis hæret efficacia quæ sputis suppressis in hoc morbo evocandis utilis est? Quædam habentur Observata, quæ hoc docere videntur. Dum antimonium crudum purissimum, in pulverem tenuissimum tritum, ebullit per bihorium cum lixivio salis alcalini fixi; dein fervidum decoctum a pulvere subsidente caute effunditur; illud frigescent ad fundum deponit pulvisculum rubrum tenerrimum, qui aqua ablutus & exsiccatus dat illud remedium, quod *Kermens minerale* & *Pulvis Carthusianorum* vocari solet; cujus grana tria omni quadrihorio data miros dederunt effectus (i).

(g) De Morbis Lib. III. c. 4. Charter. Tom. VII. p. 387.

(h) De Morbis Lib. I. c. 11. Charter. Tom. VII. p. 347.

(i) Vide P. Acad. des Sciences P. An 1731. Mem. P. 342.

in desperatissimis etiam casibus. Interim tamen conducet semper una cum specificis illis remediis jungere decocta aperientia, & calidos vapores, quæ modo laudata fuerunt; cum summum periculum omnia artis molimina poscat.

Diacodiata autem & leniora opiata multum prodesse possunt, quatenus nimium febris impetum compescunt (vide §. 610.), alvum liquidam, sputi suppressi causam sæpe (§. 864.), sistunt, & animi validos affectus sopiunt. Quænam autem conducant,

ad sudoris evitacionem, explicatum fuit in Commentariis §. 718. Quomodo autem animi affectus validi compesci possint, sicque restitui placida animi quies, dictum fuit in Commentariis §. 104. & §. 605. §.

Ex omnibus illis, quæ hæcenus dicta fuerunt, constat, quam varia requiratur medela, licet idem morbi nomen maneat: simulque patet, accurate cognitam requiri peripneumoniarum historiam, ut cum fructu remedia adhiberi possint; cum, quod uno tempore prodest, altero noceret pessime.

PERIPNEUMONIA NOTHA.

§. 867. **Q**Uæ Peripneumonia hyeme a frigore, verno tempore a calore superveniente multoties accidit, oriri solet ex pituita lenta in toto sanguine nata ex causis recensitis olim (§. 69. 72.) & sensim pulmones infarciendo, donec in pessimum hunc, & improvise sæpe lethalem, morbum eat.

Quando §. 69. de morbis a glutinoso spontaneo ortis agebatur, notatum fuit, duplicem glutinosam cacochymiam in humoribus nostris observari: unam, quæ a calido illo glutine, quod *phlegma phlegmonodes* vocaverunt Veteres, inflammatoriam visciditatem dicere solemus hodie, nascebatur, & rapidiorum humorum per vasa motum validamque vasorum in liquida actionem, pro causis agnoscat: alteram vero, quæ frigidam & lentam materiem, pituitam proprio nomine vocandam, habet, & ab oppositis causis, imminuto nempe motu humorum vitali, & minori actione vasorum in fluida, originem ducit. In utroque casu sanguini conciliatur lentor talis, ut difficilius per minimorum vasorum angustias transire possit. De peripneumonia ab inflammatoria sanguinis spissitudine nata in præcedentibus actum fuit. Facile autem patet, sanguinem, lenta & frigida pituita gravatum, pariter immeabilem reddi posse, & hære in vasorum pulmonalium angustis; nascetur ergo peripneumonia inflammatoriæ simile malum: pars enim effecta eadem est, & plurima symptomata communia adsunt; verum tamen in causa morbi materiali magna diversitas est, dum in hoc morbo frigidus mucosus lentor adest, qui se aqua calida dilui facile patitur, quod in spissitudine inflammatoria non obtinet; simulque longe levior febrilis insultus in hac peripneumonia specie adest. In hoc morbo designando ergo retentum fuit *Peripneumonia* nomen, sed ut distingueretur, dicta fuit *Peripneumonia Notha*. De hoc morbo solus fere *Sydenhamus* bene scripsit: apud Veteres Medicos, quantum memini, non fit ejus mentio, saltem non hoc nomine; sub titulo enim *Catarrhi*, aut *pituitæ pulmonem occupantis*, quædam hinc inde habentur, quæ utcumque huc referri possent. Imprimis *Aetius* (k) quædam habet, quæ huc spectant: notat enim a pituitosis cibis crudos & viscosos humores in corpore generari, qui aliquando in ipsum etiam pulmonem irruunt, & falsam inflammationis imaginem minus expertis Medicis exhibent. Plurima ibi recenset, quæ satis huic morbo conveniunt.

Hyemali tempestate, dum otio indulgent homines, & victu duriori utuntur, lenta plurima in corpore accumulari extra dubium est, quæ aliis anni temporibus per corporis motus, & victum salubrior.

Tom. III. Pars I.

rem ex fructuum & herbarum succis, soluta & mota eliminantur de corpore. Unde *Hippocrates* (l) dixit: *Hybernium tempus pituitosius esse æstivo, morbosque fieri circa caput, & illam regionem, quæ superseptum transversum est. Lentescens enim sanguinis, & hinc minus meabilis, prima indicia fere semper in cerebri aut pulmonis functionibus læsis apparere solent; cum in his locis per minimorum vasorum angustias transire debet. Confirmantur hæc enumeratione morborum hybernorum; quæ in Aphorismis (m) habetur; ubi sola ferre recensentur illa mala, quæ caput aut pectus obsidere solent.*

Ubi autem aggesta illa brumali tempore pituita verno accedente calore solvi incipit, & humoribus circulantibus misceri; neque tamen tenacitatem suam, quam habet, penitus deposuit, gravatur sanguis viscida hac saburra, & sæpe in vasis pulmonalibus hæreere incipit, sicque hunc morbum producit. Non enim omnia corporis liquida jugi moveri circuitu constat: pingue enim oleum in tunica adiposa, medulla in ossium recessibus, mucus lubricans ossa ad se invicem mobilia in articulorum cavis &c. accumulatur, dum deficit imprimis muscularis motus in animalibus. Pulchre autem explicuit *Galenus* (n), cur *Hippocrates* plurimos morbos verno tempore oriundos recenset, licet paulo ante (o) ver saluberrimum & minime exitiale dixisset. Notat enim *Galenus*, ver saluberrima servare illa corpora, quæ probis humoribus sunt prædita, neque ex sua natura aliquid innovare in corporibus; quod de reliquis anni tempestatibus dici nequit, cum etiam in puris corporibus æstas flavam bilem exasperet; autumnus atræ bili generandæ faveat; hyems pituitam colligat. Veris autem efficaciam in corpus comparavit corporis exercitationibus, quæ ex sua natura saluberrimæ quidem sunt, interim tamen in cacochymicis corporibus, uti & in plethoricis, plurima mala producere possunt; dum per illa movetur subito collecta saburra, vel plenis nimis vasis bono sanguine imprudenter augetur humorum per vasa motus. Confirmatur hoc & *Sydenhami* (p) testimonio, qui notavit, *Hyeme ingruente, & sæpius sub ejusdem exitum, Vereque adhuc nascente, quotannis emergere Febrim symptomatis Peripneumoniacis baud paucis conspicuam, quam Peripneumoniam Notham vocavit.*

N 3

Ubi

[k] Tetrabibl. 2. Sermon. 4. c. ult. p. 526.

[l] De Salubri victus ratione text. 10. Charter. Tom. VI. p. 218.

[m] Aphor. 21. Sect. III. Charter. Tom. IX. p. 118.

[n] In Commentar. Aphor. 20. Sect. III. ibid. p. 115.

[o] Aphor. 9. Sect. III. ibid. p. 58. [p] Sect. VI. c. 4. p. 140.

Ubi ergo ex causis, in *Capitulo de morbis a glutinosis spontaneo* ad numeros hic citatos, explicatis, collecta est viscida talis colluvies, atque eadem veno tempore, vel aliis de causis (vide §. 871.) soluta, cum sanguine movetur per vasa, semper fere solet primam noxam sentire pulmo; quia illa pituita venis recepta, & sanguini mista, statim per pulmones moveri debet: atque ideo primo ibi hærere incipiet, quidquid minus meabile est, neque pulmonis actione sic attenuari potest, ut aptum evadat per ultimas vasorum angustias fluere. Colligetur autem

illius pituitæ copia hic brevi, quia omnis liquor totius corporis, quo tempore, distributus per omnes partes, semel circuitum absolvit per cunctas, eo tempore totus semel transit per solos pulmones, uti in *Commentariis* §. 824. notatum fuit. Non mirum ergo erit, sensim sic infarciri pulmones, donec, obstructis plurimis ramis arteriosis per pulmonem distributis impediatur transitus sanguinis ex corda dextro in sinistram; sicque improvisa sequatur mors.

§. 868. **U**bi paululum adolevit id malum, produxit jam in toto corpore effectus plurimos (71. 72. 73.) tumque præterea eos, qui peripneumoniæ lentæ proprii (825. 826.), unde malum curatu difficillimum.

Causa prædisponens ergo peripneumoniæ nothæ est pituitosa lenta cacochymia, quæ non potest diu adfuisse, quin læsæ fuerint functiones plures corporis; unde signa habentur hujus mali, quæ paragraphis in textu citatis enumerata sunt, atque in *Commentariis* earundem explicata. Ex illis signis ergo, & causis talem pituitam generantibus prægressis, novimus, metuendum esse hunc morbum. Ubi autem simul apparent indicia, quæ docent, difficilior jam moveri sanguinem per pulmonis vasa, certo scimus, pituitam illam incipere hærere in angustias arteriæ pulmonalis, adeoque adesse jam peripneumoniæ notham. Notandum tamen, non adeo subito increfcere omnia hæc mala, ac in peripneumoniâ inflammatoria, cum longe tenacius sit inflammatorium illud viscidum lento hoc & pituito-

so, & valida febre comitante citius adigatur in vasorum angustias: unde etiam uti §. 872. dicitur, fallaci lenitate sæpe opprimit hic morbus nec opifantes. Quamvis autem in initio morbus hic non adeo malignis symptomatibus stipatus esse videatur, atque pituitosus ille lentor aqua solubilis sit, tamen in curatione magna difficultas sæpe manet, quia in toto corpore mucosa talis cacochymia prædominatur; unde brevi, ob rationes præcedenti paragrapho datas, augebitur in pulmone malum; simul etiam, quia optima ad lentorem illum pituitosum attenuandum remedia non nisi summa cum prudentia adhiberi possunt, uti sequentibus paragraphis patebit. Periculum augetur, quia nonnisi a peritis ille morbus detegitur facile, & sæpe in initio negligitur, vel perversa tentatur medela.

§. 869. **N**AM missio sanguinis, eousque celebrata, ut in hoc morbo requiritur (854), nocet admodum ob debiliora viscera, nimisque aliena humida lenta; hinc primo juvare visa, mox mala auget.

Pectoris oppressio in hoc morbo venæ sectionem quidem postulare videtur æque ac in peripneumonia vera, ut nempe minuatur moles liquidimovendi per pulmonem; simulque, depletis vasis, spatium fiat remediis diluentibus & attenuantibus. Unde & *Arætanus* (9), uti in *Commentariis* §. 834. dictum fuit, laudavit venæ sectionem. Si pituita aut spuma, vel alia quævis humiditas tumefaciat; venarum (enim) inanitiones ampliore pulmonis locum faciunt ad respirationis transitum. Sed & in cura peripneumoniæ veræ dictum fuit (§. 834.) repetendam esse venæ sectionem pro vario mali gradu. In hoc autem morbo minus tutum videtur, pectoris angustiam iteratis sanguinis missionibus levare. Obtinet enim hic morbus fere tantum in talibus corporibus,

quæ & viscera debilia habent, & humores, in morbosum lentorem, pituitosum degenerantes. Probatur autem fuit ad §. 25. 1. & §. 43. 3. debilitatem fibrarum, vasorum & viscerum oriri ab impedita assimilatione ingestorum in naturam liquidi vitalis sanguinis; illam vero assimilationem impediti ob jacturam nimiam humoris boni, sanguinis imprimis. Ob hanc causam §. 69. inter causas antecedentes glutinosi spontanei numerabatur & boni sanguinis inopia, uti tunc probatum fuit. Levat ergo quidem venæ sectionis pectoris angustiam, atque hinc primo juvare videtur; interim tamen larga nimis, vel sæpius repetita, lentorem pituitosum, peripneumoniæ nothæ causam materiale, auget, adeoque nocet.

§. 870. **A**ttenuantia autem adeo hic famigerata, dum impetum in vasa pulmonalia augent, densitatem, impactumque obstruentis sæpe augent, simulque morbum cito reddunt lethalem.

Cum ergo mucosa frigida cacochymia adsit, videretur indicatio curatoria jubere, ut illud lentum dividatur & attenuetur; ad quod perficiendum auctus humorum motus & stimulantia remedia laudantur (vide §. 75.). Verum accelerato humorum motu cor intra datum tempus sæpius & fortius sanguinem urget in arteriam pulmonalem; adeoque, nisi humores meabiles fuerint & vasa pervia, obstruens illud pituitosum adigetur in majores vasorum angustias, vasa obstructa magis distendentur,

vicina adhuc libera comprimendo angustabunt; adeoque omnia mala augebuntur, morbus cito lethalis fiet; uti toties funestis exemplis constitit, dum aeris frigus, tanquam morbi causam unicam, incusantes agri vel adstantes calidissima adhiberent remedia, piper vel zingiber contritum cum melle, potus acres fermentatos, ut spiritum anisi, levistici & similia; quorum noxam observavit *Syndehamus* (r), monuitque, a similibus usu liberationi omnes pulmonum aditus præcludi in hoc morbo. Unde

de etiam in Comment. §. 75. 4. ubi de cura glutinosi spontanei agebatur, hæc cautela data fuit, ne subito glutinosis humoribus plena corpora validis exercerentur motibus, cum semper tunc adesset

periculum, ne his glutinosis obrueretur pulmo.

Patet ergo ex hætenus dictis, peripneumoniam notham difficulter curabilem esse, summamque requiri prudentiam, ut rite tractetur.

§. 871. **M**orbus ille senibus, pituitosis, frigidis, catarrhosis, gravedine laborantibus, frequens, sequi solet omnes causas, quæ stagnantia cito movendo in pulmones agunt, ut cursus, declamatio, cantus, ebrietas imprimis a valide calefacientibus, comessatio, calor foci, balnei, solis, maxime si æstum hinc natum subito frigus ingens exceperit.

Morbus autem ille frequentissime contingit talibus hominibus, in quibus a quacunque causa lenta illa pituita prædominatur. Tales autem semper sunt senes, quibus frigidum esse corpus dixit Hippocrates (1); atque ideo spirandi difficultate & catarrhis tussiculosis frequenter vexari monuit (2). Tenaci enim & frigido muco in hac ætate gravari solet, pectus, quem firmis non satis lateribus inani tussicula frustra expellere tentant miseri. Huc etiam referuntur pituitosi & frigidi, quibus phlegmaticam esse temperiem dicere solent Medici. Glabrities cutis major, pili albi tenues, tarde crescentes, albedo, tumor, mollities, pinguedo corporis, venæ angustæ & latentes pro signis talis temperiei habentur (3). In catarrhosis autem & gravedine laborantibus jam adest talis dispositio, ut magna copia humorum, cito lentescunt, per internam pulmonis membranam exeant, & tussi expellatur (vide §. 69. §. 719. 723.); adeoque alia quavis accedente causa, quæ talium humorum expulsionem sistit, his gravatus manet pulmo & infarcitur.

Si jam præsentis causæ materiali huius morbi jungantur aliæ, quæ illam æquabiliter hætenus per omnia dispersam ad pulmonem determinant, vel stagnantem hætenus in motum deducunt, & humoribus circulantibus miscent, aderit peripneumonia notha. Tales autem sunt causæ sequentes.

Cursus, declamatio, cantus. Cursu enim acceleratur sanguinis motus per pulmones, & stagnantia cito in motum deducuntur. Clamore autem & cantu pulmoni ipsi vis infertur. Videantur illa, quæ in Comment. §. 824. de his dicta fuerunt.

Ebrietas &c. A vino aliisque fermentatis liquidis, & spiritibus inde destillatis, augeri circulationis velocitatem & calorem, imo & ardentissimas febres excitari posse, si nimia sumantur copia, antea in Comment. §. 586. vidimus. Merito ergo & ebrietas inter causas peripneumoniam notham recensetur; omnium maxime, si a valide calefacientibus, ut spiritu anisi, levistici & similibus, assumptis ortum duxerit. Præterea miseri illi, qui his quotidie abutuntur, pallidi, tumentes, cachectici vivunt, totumque corpus frigidis & mucosis humoribus repletum habent sæpissime. Dum enim plena turgent vasa his, a rarefactis liquidis ebrietatis tempore distenta, sequenti die, ubi hoc villi dormiverunt, flaccidum languet corpus, donec similibus stimulis ille languor superetur denuo. Hinc toties distentis vasis perit rubor iliorum, & enervatur actio in liquida contenta, unde omnia liquida fere in mucosam inertem cacochymiam degenerant. Videantur

de his illa, quæ in Comment. §. 605. 11. habentur. In ebriosis ergo præsto est causa materialis peripneumoniam notham, quæ, novo usu spirituum fermentatorum mota, facillime hunc morbum producere valet. Confirmavit modo dicta suo testimonio Sydenhamus (4), qui habet sequentia: *Paulo habitiores ac crassos præ ceteris aggreditur; virilem ætatem vel assequutos, vel etiam (quod sæpius accidit) prætergressos; liquoribus spirituosissimis (vini maxime spiritus) plus æquo addictos. Cum enim in huiusmodi hominibus sanguis humoribus pituitosis, brumæ tempore congestis, fuerit oneratus, atque idem ab ineunte vere in novum motum cieatur, tussis hanc nata occasionem mox subingreditur, qua ministra dicti humores pituitosi in pulmones irruunt: quo tempore si forte eger, nullo vivens consilio, liquores ejusmodi spirituosos adhuc liberalius hauriat, crassescente jam fere, quæ tussim excitabat, materia, & ab ea præcluduntur pulmonum aditus, & febris omnem sanguinis massam depascitur.*

Commessatio merito & huc refertur, dum ultra satietatem, ciborum varietate & condimentorum illecebris allesti, manducant homines. Inde enim febrem accendi sæpissime, in Commentar. §. 586. dictum fuit; sive sola nimia copia ciborum, sive & indigestilis illorum natura, hoc effecerit. Accedit, quod copioso nimis, crudiori, & sæpe tenaciori chilo gravetur tunc pulmo; unde etiam peripneumoniam veram nasci posse in Comment. §. 824. demonstratum fuit.

Calor foci, balnei, solis &c. Dum in corpore præexistit lentum illud pituitosum, & dein a quacunque causa augetur calor, moventur stagnantia, & cum sanguine per pulmones rapiuntur; adeoque periculum est, ne ibi hære incipiant. Calente autem corpore, etiam ab externo calore foci v. g. videmus manifeste, dilatari vasa; adeoque facile admittere posse crassiores humorum partes: docet hoc rubor major faciei in hominibus, qui hyemali tempore luculento assident foco. Si ergo æstum hinc natum subito sequatur ingens frigus; uti dum homo diu versatus in calido hypocaufto gelidissimo aeri se exponit, stringuntur uno momento vasa, adunantur fluidorum moleculæ (vide §. 117.) adeoque aptissima nascitur obstructioni (vide §. 107.), occasio. Omnium maxime hoc in pulmone fiet, quia reliquas corporis partes vestibus contra frigus munire possumus; aeris vero ingressum impedire respirationis jugis necessitas prohibet. Patet ergo ratio, quare toties peripneumonia, & vera, & notha, ab hac causa fiant. Videantur & illa, quæ in Comment. §. 118. de hac re habentur.

(1) Aphor. 14. Sect. I. Chart. T. IX. p. 24.

(2) Aphor. 11. Sect. III. Ibid. p. 128.

(3) Herm. Boerh. Instit. Med. §. 851. 855.

(4) Sect. VI. c. 4. p. 340.

§. 872. **P**rimo fallaci lenitate opprimit nec opinantes: quippe levi fatigatione, debilitate, prostrato omni fere animi motu, anhelitu, oppreffione pectoris incipiens, adeo leves motus excitat, ut vix caloris, febrisve indicia moneant periculi: mox vagæ horripilationes, leviusculi febris insultus adfunt; unde subito crescente anhelitu & debilitate mors; cujus in urina & pulsu vix ullum adfuit præfagium.

Morbus hic, si ullus alius, fallaci lenitatis specie decipit minus peritos: non enim hic calor intensus, magna febris, aliaque vehementia symptomata, quæ veram peripneumoniam comitari solent (vide §. 826.), adfunt. Causa enim morbi materialis iners & lenta pituita est, sensimque in pulmonalis arteriæ angustis accumulari incipit. Interim tamen magnum discrimen, quod in hoc morbo adest, postulat, ut accurate cognosci possit in ipso etiam sui initio. Diagnofis autem hujus morbi habetur ex causis prægressis, & functionum læfionibus sedulo observatis. Si ergo novimus, hominem ex propria temperie, ætate, malo victu, aliisve morbis prægressis, lenta mucosa saburra corpus gravatum habere, atque deinde accesserint tales causæ, quæ illud mucosum movere, & circulanti- bus humoribus miscere, potuerint, atque in pulmonem agere, scimus hunc morbum metuendum esse. Inter illa vero signa, quæ docent lentam pituitam una cum sanguine moveri per vasa, eundemque minus meabilem reddere, est levis fatigatio, & major debilitas, simulque hebetudo infolita, dum nullis fere animi motibus amplius afficiuntur tales ægri, sensus externi & interni torpent. Mentis enim illa alacritas, & corporis agilitas, quæ sanis adfunt, liberum humorum per omnia vasa motum, & debitam spirituum nervosorum copiam supponunt. Verum, dum mucosa talis cacoehymia sanguinem gravat, humorum fit immeabilitas, secreciones impediuntur, subtilissimi liquidi defectus sequitur, motus vitales, naturales, animales perturbantur, uti pluribus demonstratum fuit in Commentar. §. 71. & 72.

Ubi autem lenta illa pituita in pulmonis vasis hædere incipit, jam impeditur liber sanguinis ex corde dextro in sinistram transitus, unde majore inspirationis molimine ægri viam expedire conantur; hinc anhelant, deque molesta anxietate & pectoris oppreffione conqueruntur. Interim tamen nulla, vel levissima saltem, adfunt febris indicia. Vagæ tunc sequuntur horripilationes, & leviusculi febris insultus, ita ut nunc incallescant ægri, nunc frigeant iterum (y). Sensim autem magis magisque infarcitur pulmo, sic ut *Pulmonum coarctatio adstantium auribus percipitur* (z) ingrato nempe illo stertore, de quo in Comment. §. 826. dictum fuit. Anhelitus

crescit & debilitas; tandemque *intercepta circulatione, sanguineque quasi præfocato* (a) mors venit, licet nulla fere, præsertim in habitioribus, febris indicia sint (b). Febris autem absentiam, vel causam quare vix percipiatur, partim ab intercepta circulatione ob infarctum pulmonem deduxit Sydenhamus (c), partim etiam, quod sanguis, materiæ pituitosæ copia gravatus, in plenam ebullitionem assurgere nequeat. Unde patet ratio, quare in pulsu & urina vix ullum signum appareat, a quo lethale præfagium haberi posset.

Quamvis autem urina pallida vix olens in omnibus frigidis & pituitosis observari soleat (vide §. 72.), in hoc tamen morbo quandoque & intense rubra cernitur & turbida statim, uti pariter Sydenhamus (d) notavit. Aliquando & turbida mingitur, & manet talis, nullo sedimento deposito; plerumque etiam conquassata spumam colligit, & diutissime retinet. Adeoque in urina ut plurimum tamen signa apparent, quæ malum omen dant; licet etiam viderim, urinam in peripneumonia notha vix mutatam fuisse. Quamvis autem rubor urinæ pro caloris interni signo habeatur, uti ad §. 673. dictum fuit; tamen in hoc morbo adeste illum posse facile patebit, si consideretur, crassiores & obesos hoc morbo imprimis corripi, uti præcedenti paragrapho dictum fuit. Dum autem in his iners pingue motu, calore aeris &c. solvitur & sanguini subito miscetur, pessima humorum immeabilitas nascitur (vide §. 681.); & hujus pinguis pars salibus urinæ mista ruborem facit, quem ab oleo imprimis pendere in Comment. §. 673. probatum fuit.

Monuit & Sydenhamus (e), ægros hos, dum tussunt, molestum capitis dolorem percipere, ac si dissiliret (hac enim loquendi formula uti solent): Neque mirum hoc videbitur, si consideretur, impedito sanguinis per pulmonem transitu, simul etiam minui facilem venosi sanguinis a capite reditum, adeoque omnia encephali vasa turgere; uti in Comment. §. 826. patuit. Hinc etiam patet, quare & sæpe vertiginem patiantur tales ægri; quod Sydenhamus (f) pariter notavit.

Hæc sunt præcipua signa, ex quibus Diagnofis hujus morbi hauriri poterit. Prognofis periculum indicat, nisi mature succurratur, quod quomodo fieri debeat, sequenti dicetur paragrapho.

§. 873. **C**uratur hac methodo cautissima. 1. Mittatur sanguis ex largo vulnere. 2. Mox eluatur alvus clysmate, quod repetatur quotidie, donec signa docuerint levare pulmonem. 3. Utatur victu tenuissimo juris carniū, imprimis cum levi acido, potu tenui ex aqua & melle. 4. Vapores, suffitusque descripti (866.), decocta diluentia, abstergentia, lenissime aperientia assiduo potanda, adhibeantur; simulque balnea crurum, pedumque, & larga vesicantia.

1. Simulac anhelitus & pectoris oppressio percepta ab ægris docuerint pulmonem infarciri, venæ sectio instituenda est. Ita enim minuetur moles liquidi movendi per pulmones, una cum educto sanguine tolletur pars illius pituitosi, quod cum san-

guine per venas fluit, minuetur motus febrilis, si adsit, a quo metuenda est major impactio lentæ pituitæ in angustias arteriæ pulmonalis, simulque depletis vasis spatium fiet commodum diluentibus & attenuantibus remediis. Verum quidem est, subducto san-

[y] Sydenhamus ibid.

[z] Ibid.

[x] Idem ibid.

[y] Ibid.

[a] Ibid.

[b] Ibid.

[c] Ibid.

[d] Ibid.

[e] Ibid.

[f] Ibid.

sanguine augeri causam remotam huius morbi; cum constiterit ex illis, quæ §. 65. 2. dicta fuerunt, inopiam boni sanguinis merito numerari inter illas causas, quæ lentum illud glutinosum producant, & probatum fuerit in Comment. §. 75. 4. auctum motum prodesse, ut attenuetur illud lentum: sed illæ noxæ, quæ sanguinis hanc iacturam sequuntur, postea emendari poterunt, ubi pulmo fuerit levatus: vitæ autem imminens periculum, dum pulmo oppleri incipit, cogit, ut hoc remedium adhibeatur. Repetita autem sæpius venæ sectio, quæ in peripneumonia vera toties requiritur, in hoc morbo noceret potius, uti & monuit Sydenhamus (g); qui attenta observatione didicit, pessime hoc cessisse, imprimis in illis, qui crassiori erant corporis habitu, & ætatis florem jam prætergressi, quales imprimis huic morbo obnoxii sunt. Adeo autem motuebat secururam post sanguinis missionem in hoc morbo debilitatem Sydenhamus (h), ut iusserit, in lecto iacentibus ægris sanguinem mittendum esse: sic enim & præcavetur optime animi deliquium, in hoc morbo noxium, uti in Comment. §. 854. dictum fuit. Ex largo autem vulnere sanguis emittitur, ne pituita gravatus sanguis, hincque lente scens, parvum vulnus obstruat. Tertia morbi die novam sanguinis missionem instituere solebat Sydenhamus (i): cum autem urgente tantum necessitate venæ sectio in hoc morbo locum habeat, si pulmo levari jam inceperit, illa abstinere præstat.

2. Post venæ sectionem illico injicitur clystma, ut alvus eluatur; sicque eductis fecibus terfa intestina venulis bibulis resorbere possint illa, quæ postea eadem via injicientur, & saponacea & solvete vi lentum illud pituitosum attenuare valent. Unde in Materia Medica ad hunc numerum habetur clystma ex melle, nitro, ovi vitello, & decocto hordei, quod utrique indicationi satisfacere poterit. Tanti fecit clysmatum usum Aretæus (K) in peripneumoniæ cura, ut venæ sectionis, si aliquod impedimentum illa prohiberet, locum supplere posse crediderit. Quotidie ergo hæc injiciuntur, donec respiratio facilior, & pulsus auctum robur, docuerint, levare pulmonem: hoc autem facto, illis abstinendum est, ne nimium debilitetur corpus: de quo videantur illa, quæ in Comment. §. 610. habentur.

Blandum purgans antiphlogisticum, alternis diebus sumendum, donec convalescerit æger, laudavit Sydenhamus (l). Talia autem purgantia, quæ solvendi vi simul agunt, non autem subducunt de corpore liquidissima, prodesse posse videntur.

3. Quare victu tenuissimo opus sit, dum pulmo in suis infarctus est, in peripneumoniæ veræ historia jam sæpius dictum fuit. Laudatur autem hic jus carniæ, sed dilutum, quia minime tenax est; & in hordei, avenæ &c. decoctis farinosus lentor adest, qui materialem huius morbi causam augeret potius (vide §. 69. 1.): additur autem his jusculis leve acidum, succus citri vel arantiorum, ut illa dispositio, qua in putredinem sponte vergunt,

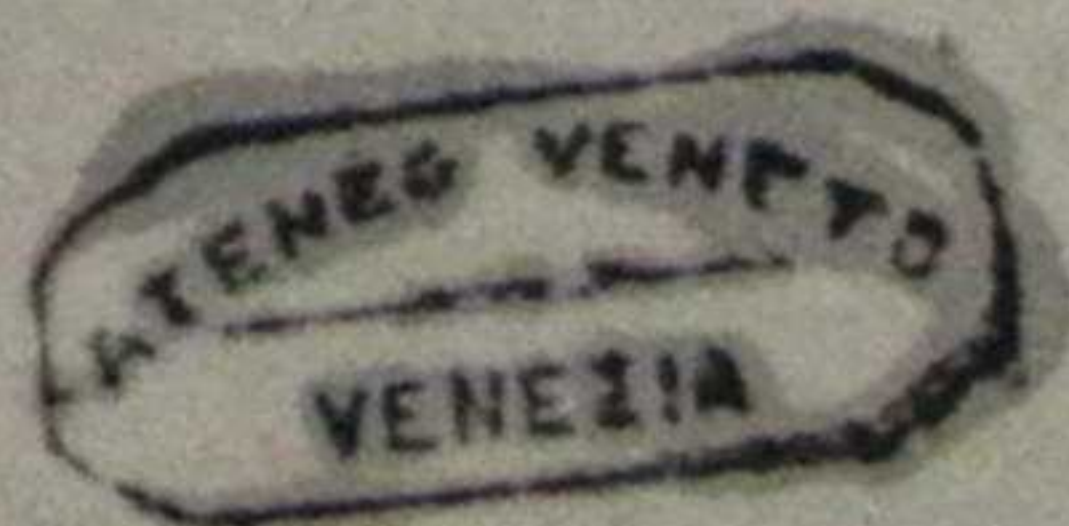
emendetur. Sydenhamus (m) a carniæ jusculis abstineri iussit, quia inflammationem huic morbo subesse credidit, quamvis longe minorem ac in peripneumonia vera: agnovit tamen, peripneumoniæ notham a coluvie pituitosa, hyemali tempore aggesta, ortum ducere; atque videtur minus accurate distinxisse frigidam & inertem illam pituitam a viscido inflammatorio, quod longe alterius indolis est. Potus autem tenuis ex aqua & melle laudatur, quia mel saponacea sua vi omnem lentorem dividit, facile tunc aqua diluendum, quod hic requiritur.

4. Vapores calidos humidos, antea in cura peripneumoniæ veræ toties laudatos, hic pariter summi usus esse, satis patet. Laxata enim his vasa pulmonalia facilius transmittere poterunt illud quod infarctum hæret; simulque interna pulmonis superficies sic optime disponitur, ut per sputa pars quædam materiæ morbosæ educi possit. Medicamenta autem talia imprimis profunt, quæ diluendo, abstergendo & attenuando agunt: talis formula in Materia Medica ad hunc numerum habetur. Inflammatoria visciditas aqua sola dilui nequit; lenita autem illa pituita satis commode aqua calida solvitur; adeoque jure multum boni in hoc morbo a diluentibus speratur. Verum quidem est, laxis & pituitosis corporibus nocere largum potus aquosus tepidi usum; sed his tantum utimur eo usque, donec pulmo levatus fuerit, tunc enim periculum abest.

Balnea autem pedum & crurum adhibentur, ut laxatis his partibus tumeat panniculus adiposus, & in illo copia illius lenti pituitosi colligatur, sicque a pulmone avertatur, quantum fieri possit. In leucophlegmaticis enim & frigidis illis corporibus videmus, per totum corporis habitum adiposum panniculum tumere lentiori tali saburra, unde pastæ illa partium molities pendet: sic per arteriam conamur reducere inertem illam pituitam ad illa loca, in quibus antea dispersa hæret absque multo periculo. Non enim sufficit levare pulmonem, soluta materia, quæ valis ejus impacta hærebat, nisi simul impediatur omni molimine, ne huic similis denuo magna copia ad pulmonem deferatur.

Larga autem vesicantia, imprimis cruribus & femoribus applicata, multum prodesse possunt. Irritant enim partes, quibus applicantur, illas inflammant, epidermidem in vesiculas ichore, quandoque & viscidior humore, plenas attollunt. Quantum hæc usum habeant, ut copia & impetus humorum deriventur versus illas partes, quibus applicantur, antea in Comment. §. 396. 4. dictum fuit; adeoque & hoc respectu profunt. Præterea in Comment. §. 75. eorundem efficacia laudata fuit, dum acris stimulo languentem humorum motum excitant, simulque omne pituitosum iners dividunt & attenuant, quod hic imprimis requiritur. Post venæ sectionem, clysmata, diluentia adhibita, dum nullus metus est, ne aucto his stimulis humorum motu plus obruatur pulmo, tuto adhibentur, & pulchrum effectum præstant.

(g) Ibidem p. 341. (h) Ibidem. (i) Ibid. p. 342.
(k) De Curat. Morbor. Aëtor. L. II. c. 1. p. 29.
(l) Sect. VI. c. 4. p. 342.
(m) Ibid. p. 342. 343.

§. 874. **E**X his omnibus (820. ad 874.) ratio datur, cur pueris hic morbus, foeminisque rarior? Ut & iis, qui laxae sunt structuræ quoad solidorum fabricam, cur vix accidat? Cur in his facile, & fere sponte, sanetur? contra in robustis exercitatisque corporibus? Ex iisdem pariter liquet, hunc morbum fere fieri ex omni alio prægresso, antequam ex eo moriatur æger: adeoque proximam mortis causam, & ultimum ferme omnium lethaliū morborum effectum esse Peripneumoniam.

Sequuntur jam quædam corollaria, quæ ex peripneumoniarum historia tradita facile explicari possint.

Cur pueris &c. Minus enim firma & in pueris, & in foeminis plerisque, est vasorum compages, atque ideo fluida contenta minus condensantur; hinc dilutior in illis sanguis nec adeo coherens apparet. Simul vasa facile dilatantur; hinc, cæteris paribus, magis molle & turgidulum corpus est, quod pictores & statuarii optime notant. Monstrat hinc Hippocrates (n) peripneumoniam & pleuritidem non fieri ante pubertatem.

Ut & iis, qui laxæ &c. Reperiuntur enim & tales homines, quibus a morbis prægressis, vita otiosa, propria temperie, tam parva cohesio solidarum partium est, ut vix agant in contenta fluida, vel saltem non tali efficacia, quæ ad firmum & virile robur requiritur. Hinc in illis omnia eadem ac in foeminis obtinent fere, & morbis inflammatoriis minus obnoxii vivunt.

Cur in his facile, & fere sponte, sanetur. Si in talibus corporibus sanguis immeabilis hæreat in pulmonalis arteriæ angustis, cum numquam illam densitatem habeat, ac in firmo & robusto corpore observatur, sponte sua solvi solet illud obstruens; mora & calore loci, uti & diluentibus potatis, facile attenuandum. Præterea cum laxa in his hominibus vasa facillime cedant liquido distendenti, dum proximum cor expulso sanguine urget loca obstructa, dilatabitur vas obstructum, ulterius promovebitur obstruens molecula, donec ex arteriis transeat in venas, vel per ultimas arteriolas in cava pulmonis aerea patentes exeat, & per sputa evacuetur. Utroque modo felicissime solvi pulmonis inflammationem, antea in Comment. §. 830. vidimus; ubi tunc simul notatum fuit, felicem talem peripneumoniarum exitum sperari posse, quando laxitas & molities in toto corpore obtinerent.

Contra in robustis exercitatisque corporibus. Omnia enim hic contraria obtinent. Sanguis densus, compactus, pauca feri quantitate dilutus, cito concrescens dum vena educitur: vasa firma, contracta, liquidis impulsis non facile cedentia. Unde tales

homines in morbos inflammatorios proni sunt, & illis correpti difficiliter sanantur. Unde monuit Hippocrates (o), uti jam aliis occasionibus sæpius dictum fuit: *Densa & exercitata corpora citius a morbis pleuriticis & peripneumonicis perire, quam inexercitata.*

Ex iisdem pariter liquet &c. In Comment. §. 1. dictum fuit, vitam omnium minimam consistere in actione cordis adhuc contracti & aperti. Verum cor contrahi nequit, nisi simul contentum suis cavis sanguinem exprimat: in homine nato autem omnis sanguis cordis dextri per pulmonem transire debet. Dum ergo homo moriturus est, debilis jam actio cordis, paulo post quieturi, nequit superare illa obstacula, quæ a vasorum pulmonalium angustis & resistentia fiunt: incipiet ergo hæreere sanguis in pulmone, tenuissima ejus pars in venas transiens ad cor sinistrum perget, sicque debilem vitam adhuc continuabit: omni ergo momento magis magisque infarciatur sanguine pulmo, donec tantæ fiant resistentiæ cordi dextro, ut amplius se evacuare nequeat; distentum tunc manebit & quiescet, adeoque aderit mors.

Si jam considerentur illa phaenomena, quæ in moribundis apparent, patebit evidenter, ultimum ferme omnium lethaliū morborum effectum esse Peripneumoniam. Ultima enim illa vitæ quasi cum morte lucta, dum agonizare dicuntur homines, intolerabilem anxietatem facit, quæ (vide §. 631.) sanguinis ex corde egressum impeditum pro causa habet. Ingratus ille pulmonis fervor in moribundis certum infarcti pulmonis indicium dat; anhelæ illæ scapulis elevatis, pinnis narium motis &c. suspiria in moribundis quid aliud docent? Licet ergo concludere, peripneumoniam fieri ex omni fere alio prægresso morbo, antequam ex eo moriatur homo. Si enim excipiantur illi casus, ubi uno momento, corde quasi paralitico reddito, vita cessat, in perfecta syncope a validissimis animi affectibus, profusissimis & subitissimis evacuationibus, summo senio &c. semper mortem præcedit lucta illa, communis maxime ad mortem via, & ipsa morte longe pejor.

(n) Coac. Pænon. n. 512. Charac. T. VIII. p. 332.

(o) Ibid. N. 198. Charac. T. VIII. p. 375.

43.9465

